books2ebooks.eu

Streng, Harry Johannes

Nuoremmat ruotsalaiset lainasanat vanhemmassa suomen kirjakielessä

Helsinki, 1915
1915

eBooks from your library by eBooks on Demand

digitised by University of Tartu Library

UNIVERSITY OF TARTU LIBRARY

EOD – Millions of books just a mouse click away! In more than 10 European countries!

Thank you for choosing EOD!

European libraries are hosting millions of books from the 15th to the 20th century. All these books have now become available as eBooks – just a mouse click away. Search the online catalogue of a library from the eBooks on Demand (EOD) network and order the book as an eBook from all over the world – 24 hours a day, 7 days a week. The book will be digitised and made accessible to you as an eBook.

Enjoy your EOD eBook!

- Get the look and feel of the original book!
- Use your standard software to read the eBook on-screen, zoom in to the image or just simply navigate through the book
- *Search & Find*: Use the full-text search of individual terms
- *Copy & Paste Text and Images*: Copy images and parts of the text to other applications (e.g. word processor)

Terms and Conditions

With the usage of the EOD service, you accept the Terms and Conditions provided by the library owning the book. EOD provides access to digitized documents strictly for personal, non-commercial purposes. For any other purpose, please contact the library.

- Terms and Conditions in English: http://books2ebooks.eu/odm/html/utl/en/agb.html
- Terms and Conditions in Estonian: http://books2ebooks.eu/odm/html/utl/et/agb.html

More eBooks

Already a dozen libraries in more than 10 European countries offer this service.
More information is available at http://books2ebooks.eu

NUOREMMAT RUOTSALAISET LAINASANAT VANHEMMASSA SUOMEN KIRJAKIELESSÄ

KIRJOTTANUT

H. J. STRENG
FIL. MAIST.

HELSINKI 1915,
SUOMAL. KIRJALL. SEURAN KIRJAPAINO OSAKEYHTIÖ

NUOREMMAT RUOTSALAISET LAINASANAT VANHEMMASSA SUOMEN KIRJAKIELESSÄ

KIRJOTTANUT

H. J. STRENG

FIL. MAIST.

Esitetään Suomen Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston filosofisen tiedekunnan suostumuksella väitöskirjana julkisesti tarkastettavaksi teologisessa oppisalissa toukokuun 26 p:nä 1915 kello 10 a. p.

HELSINKI 1915,

SUOMAL. KIRJALL. SEURAN KIRJAPAINO OSAKEYHTIÖ

Alkusanat.

Vasta 1869 ilmestynyt kuuluisan tanskalaisen kielentutkijan V. Thomsenin teos »Den gotiske Sprogklasses indflydelse på den finske» selvitti eittämättömällä tavalla, että germaanisissa ja suomalaisissa kielissä esiintyvät yhteiset sanat eivät ole, niinkuin kielentutkijat aiemmin luulivat, lainattuja suomen kielestä (E. N. Setälä, »Lisiä suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen historiaan»), vaan päinvastoin germaanisista kielistä suomalaisiin kieliin. Tämän herättävän teoksen vaikutuksesta kielentutkijat ovat kiinnittäneet erikoista huomiota kysymyksessä olevien lainasuhteiden selvittämiseen, ja äskettäin ilmestynyt E. N. Setälän toimittama »Bibliographisches Verzeichnis der in der Literatur behandelten älteren germanischen Bestandteile in den ostseefinnischen Sprachen» on omansa osottamaan, miten aktuaalinen kysymys suomen kielessä tavattavista lainasanoista on ollut, ei ainoastaan meillä Suomessa, vaan myöskin ulkomaisten kielentutkijain piirissä. Niinkuin luonnollista on, ovat kielentutkijat silloin pääasiallisesti työskennelleet n. s. vanhempien lainasanojen alalla. Myöhempiä lainasanoja, nimenomaan sen kauden lainoja, jolloin suomalaiset ja ruotsalaiset olivat valtiollisessakin suhteessa läheisesti toistensa yhteydessä, on sen sijaan aivan ohimennen mainittu. Mitään yhtenäistä näitä lainasanoja käsittelevää tutkimusta ei ole. Mielenkiintoisina erikoistutkielmina mainitsemme erikoisesti E. N. Setälän »Kielellisiä virvatulia ihmisajatuksen tiellä» (Valvoja 1897) ja »Beiträge zu den germanischen wörtern im finnischen und ostseefinnischen» (FUF. XIII), H. Ojansuun »Muutamia suomen kielen keskiaikaisia kirkollisia lainoja» (Hel-

singin suomalaiset yliopistoon johtavat jatkoluokat) ja »Die Vertretung des schwedischen (spirantischen) γ im Finnischen» (Neuph. Mitt. 07), T. E. Karstenin »Altdeutsche Kulturströmungen im Spiegel des finnischen Lehnworts» (IF. XXVI) ja E. A. Tunkelon »Vanhaa ja uutta eräiden juuri- ja mukulakasvien suomenkielisistä nimistä» (Kaikuja Hämeestä VIII). Syynä siihen, että nuorempia ruotsalaisia lainoja yleensä on niukasti käsitelty, on epäilemättä pääasiallisesti se, että ne ovat kielitieteellisesti sivistyneelle niin selviä, etteivät ne ole herättäneet erikoista mielenkiintoa tarjoamalla tilaisuutta etymologisten probleemien ratkaisemiseen. Sanatutkimukselle ovat ne kuitenkin tärkeitä, ovathan monet niistä vakiintuneina yleiskielessämme, puhumattakaan siitä, että ne murteissamme, varsinkin länsisuomalaisissa, ovat laajalle levinneitä. Suomalaisen kielentutkimuksen tehtävänä tulee tietenkin olemaan niitten lopullinen selvittäminen. Erikoisen mielenkiintoinen tehtävä olisi varmaankin näiden lainasanojen käsitteleminen kansankielessä. Myöhään kieleemme tulleina eivät ne niissä ilmenevän vähäisen äänteellisen kehityksen takia tule tarjoamaan paljonkaan tukea kronologisille päätelmille, ja niiden iän määrääminen kielessämme on suureksi osaksi tapahtuva vanhojen kirjallisten muistomerkkien valossa. Joskin siis olisi ollut mielenkiintoisempaa tutustua niitten esiintymiseen murteissamme, niin on kuitenkin mielestämme ensimäisenä tehtävänä ollut osottaa, mitä lainasanoja tavataan vanhemmassa kirjakielessämme ja missä asussa. Työni tarkotuksena on siis myötävaikuttaa nuorempien lainasanojen selvittämiseen ja helpottaa tällä alalla tapahtuvaa sanatutkimusta.

Puhuessamme seuraavassa nuoremmista lainasanoista tarkotamme sen lainakauden sanoja, joita kieleemme ruotsin kielestä on tullut Suomen historiallisena aikana eli n. 1200:n jälkeen. Ruotsin kielen tutkijain mukaan erotamme käsiteltävänä olevien lainasanojen piirissä ruotsin kielessä kolme ajanjaksoa, nim. klassillisen ajan muinaisruotsin (=kmr.), joka ulottuu 1350:n paikkeille, myöhämuinaisruotsin (=mmr.) 1350—1526 ja vanhemman uusruotsin (=vur.), minkä vaikutusta kestää koko vanhemman kirjallisuutemme ajan. Historialliselta kannalta katsottuna sattuu siis kmr:n aika katolisen kirkon juurtumisen

aikaan maassamme, mmr:laisena aikana järjestyy yhteiskuntalaitos, ja vur:laisena aikana uskonpuhdistus alkaa levitä maassamme. On siis hyvinkin kysymyksenalaista, missä määrin nimitys »nuoremmat ruotsalaiset lainasanat» on tarkotustaan vastaava kaikista mainittujen ajanjaksojen aikana tulleista lainasanoista käytettynä. Tätä nimitystä olen kuitenkin käyttänyt erotukseksi vanhemmista germaanisista lainasanoista, joiden piiriin kuuluu myöskin vanhimmasta riimukirjotuksen aikaisesta ruotsista lainattuja sanoja. Tarkan ajan määrääminen näille vanhoille ja nuoremman lainakautemme vanhimmille lainoille on tietenkin varsin vaikeata, kun muistamme, miten uskollisesti suomen kieli on ikivanhojakin lainoja säilyttänyt niiden alkuperäisessä lainaasussa. Silloin vaikuttaa tietysti ratkaisevasti lainasanan leviäminen suomalaisiin kieliin. Puutteellisten sanakirjalähteiden takia on tämä lainasanojen seuraaminen sukulaiskielissä kuitenkin ylen vaikea tehtävä. E. N. Setälän edellä mainitusta bibliografisesta teoksesta on minulla lainojen iän määräämisessä ollut arvaamatonta apua.

Niin paljon kuin kielentutkijamme ovat tehneetkin suomalaisten sanojen etymologian selvittämiseksi, olen työni kuluessa erikoisesti kaivannut suomalaisia sanoja käsittelevää etymologista sanakirjaa. Seuloessani teksteissä esiintyviä etymologiaansa nähden selvittämättömiä sanoja, jotka monesti ovat sanakirjoillemmekin tuntemattomia, on minun ollut pakko omintakeisesti koettaa selvittää tällaisen sanan etymologiaa epäillessäni sanaa ruotsalaiseksi lainaksi. Tällöin olen tietysti useasti tullut omaperäiseen sanaan, ja tämä työni tuloksiin nähden negatiivinen puoli ei etymologisen sanakirjan puutteessa ole ollut vähimmän aikaa viepää.

Vaikeuksia, joskin paljon vähäisempiä, ovat tuottaneet ne kirjallisuudessamme esiintyvät sanat, jotka on voitu lainata yhtä hyvin latinasta kuin ruotsista. On monesti mahdotonta päättää, onko latinan kieli katolisen kirkon valtakielenä vaiko ruotsin kieli ollut lainanantajana. Johdonmukaisuutta en ole saavuttanut. Sanaluetteloon on otettu moni sana pelkästään todennäköisyyssyistä, kun taas toiselta puolen moni on jäänyt mainitsematta, esim. seurr. latinalais- (resp. kreikkalais-, heprealais-) peräiset: *agrimonia*,

amen, *appium*, *baatti*, *evangelista*, *hinni*, *kanon*, *katechismus*, *komeetta*, *konsilium*, *legenda*, *litania*, *logi*, *manna*, *monarkka*, *ordinantia*, *patriarkka*, *passionale*, *profeetta*, *profetissa*, *profetia*, *psalmista*, *rabbi*, *regalia*, *responsorium*, *sabbatti*, *sententia*, *synagoga*, *spermä*, *stadia*.

Lainasanojen etymologian selvittämisessä olen tarkannut, että sanan eriaikaiset ruotsalaiset vastineet ovat tulleet huomioon otetuiksi, samalla kun sanan leviämistä muissa skandinaavisissa kielissä on pidetty silmällä. Etymologisten sanakirjain ja sanatutkimusten valossa olen koettanut päästä selville siitä, onko kysymyksessä oleva skandinaavisissa kielissä esiintyvä sana mainituissa kielissä omaperäinen, vai onko se lainana niihin kulkeutunut, ja jos niin on, mitä tietä. Antavathan eri aikoina ruotsiin kulkeutuneet lainasanat tärkeätä lisävalaistusta suomalaisen sanan kronologian määräämiseksi. Tekemissäni vertailuissa ovat ur:n sanamuodot otetut Lindiltä, Dalinilta, Ekbohrnilta tai Svenska akademins ordbok'ista, vur:n sanamuodot joko Schroderukselta tai Gothukselta tai tarkemmin mainituista lähteistä, mmr:n muodot ovat Söderwallin ja kmr:laiset Schlyterin sanakirjasta. Ruotsin ruotsin murresanat ovat Rietziltä ja Suomen ruotsin murresanat Vendelliltä. Muinaisnorjalaiset sanamuodot ovat Fritzneriltä, muinaistanskalaiset Kalkarilta, Kristenseniltä, joskus Falk & Torpilta. Norjan murresanat ovat Aasenin tai Rossin, tanskan Molbechin sanakirjasta. Muihin kieliin tehdyt vertailut perustuvat Falk & Torpin, Kristensenin ja Tammin etymologisiin sanakirjoihin ja tutkimuksiin. Vertailujen loppuun liitetyt pykäläviittaukset tarkottavat teokseni tutkimuspuolta. Sanojen bibliografian valaisemiseksi olen viitannut jo mainitsemaani Setälän bibliografiseen teokseen. Paitsi siinä viitatuissa teoksissa on nuorempien lainojen alalla useita vertailuja varsinkin Renvallilla ja Lönnrotilla. Viittausten tekemistä näihin, samoin kuin muuallakin tehtyihin tilapäisiin vertailuihin, en ole katsonut olevan syytä. Karstenin käsittelemistä sanoista (IF. XXVI), joskin hän on lainanantajana olleeseen kieleen nähden periaatteellisesti eroavalla kannalla, mainitsemme *ankkuri*, *junkkari*, *kamari*, *kellari*, *kesti*,

kinnari, *kippari*, *kirkko*, *kölleri*, *kumina*, *kuppari*, *laatikko*, *leikari*, *leiviskä*, *lukkari*, *luostari*, *minttu*, *muulinmarja*, *mylläri*, *mynsteri*, *mynttäri*, *myntti*, *naapuri*, *paalu*, *paavi*, *peili*, *pikari*, *piki*, *pilari*, *pippuri*, *pitali*, *(p)laastari*, *(p)luumu*, *polstari*, *provasti*, *puntari*, *räätikkä*, *rippi*, *ritari*, *rouva*, *ruuna*, *sinappi*, *sipuli*, *skraatari*, *sokuri*, *suutari*, *tiili*, *tikkuri*, *tiski*, *torppari*, *tullari*, *uhri*, *äyri*, *öljy*, *öylätti*. Kirjallisuudesta poimimani lainasanat olen järjestänyt aakkoselliseen sanaluetteloon, missä typografisesti erikoisesti osotettu hakusana on joko nykykielessä tavattava tai oma muodostamani perustuen kirjallisuudessa esiintyviin esimerkkeihin. Merkitykset on otettu Renvallin sanakirjasta tai joskus Lönnrotilta tai mainittu Schroderuksen mukaan. Sulkujen välissä on oma sepittämäni merkitys.

Tutkimukseni pohjana oleva kirjallisuus käsittää vanhimman kirjallisuutemme Agricolan aapisesta 1642:een saakka eli siis ensimäisten sadan vuoden aikana ilmestyneet teokset sekä myöskin samanaikaiset myöhemmin painetut käsikirjotukset. Näiden viimeksimainittujen mukaan ottamista saattanee tuskin pitää epäjohdonmukaisena sillä perusteella, etteivät ne varsinaisesti kuulu vanhimpaan kirjallisuuteemme. Niiden poisjättämisestä, lakitekstejä kun ovat, olisi kuitenkin ollut seurauksena, että kuva 1500—1600-luvun suomen kielestä olisi ollut yksipuolinen. 1642:n raamatun käännös tärkeänä käännekohtana kirjallisuudessamme on käsiteltävänä olevan ajanjakson rajana.

Kun syksyllä 1901 ryhdyin työhöni, jonka tulokset nyt joutuvat julkisuuteen, oli alkuperäisenä suunnitelmanani käsitellä varsinaisten ruotsalaisten lainasanojen ohessa myöskin käännöslainoja. Tästä aikeestani luovuin kuitenkin, koska raamattu rajapyykkinä olisi johtanut suunnattomaan laajuuteen. Työni kuluessa olen edelleen tehnyt alkuperäiseen suunnitelmaani rajotuksia. Kaikki nimet, olivatpa ne sitten henkilön-, kansakuntain- tai paikannimiä, olen jättänyt pois tästä julkaisustani. Tarkan statistisen luettelon julkaiseminen kaikista lainasanojen esiintymiskohdista olisi mielestäni jäänyt vastaavaa mielenkiintoa vaille. Olen yleensä rajottunut ensimäisistä teoksista otettuihin esimerkkeihin silmällä pitäen kuitenkin sanan kehitystä myöhemmillä kirjailijoilla. Oudot

ja harvinaiset sanat olen koettanut ottaa niin uskollisesti kuin suinkin ja sitä varten olen toistamiseen lukenut kaikki Agricolan, Westhin, Martin, Juustenin, Finnon, Ljungon, Hemmingin ja suureksi osaksi myöskin Ericuksen teokset. Kuitenkin ovat esimerkit, varsinkin sitaattilainoissa, ehkä vaillinaisessa yhteydessä. Tämä saattaa osaksi johtua siitä, että työni ei ole yhtäjaksoisena työaikana suoritettu, vaan monin keskeytyksin muitten toimieni ohessa, mikä seikka on yleensä työhöni häiritsevästi vaikuttanut. Mainittuja puutteellisuuksia, mitkä kernaasti olisi tahtonut poistetuiksi, ennenkuin päästää työnsä julkisuuteen, en kuitenkaan ole voinut korjata, koska vanha kirjallisuutemme sota-ajan takia ei ole yleisesti käytettävänä. Toivon kuitenkin, etteivät nämä vajavaisuudet varsin haitallisia ole.

Silloin kun vanhimmasta kirjallisuudesta poimitut esimerkit kuuluvat käännöskirjallisuuteen, olen hakasien väliin merkinnyt kursivoituna originaalitekstin sanan resp. sanavastineet. Kun Martin ja Ljungon käyttämää originaalitekstiä ei tietääkseni tunneta, olen viitannut Schlyterin konstruoimaan julkaisuun »Corpus juris Sveo Gothorum antiqui» XII, XI. Joskus on viittauksia myöskin v:n 1608 Landslagen'iin ja v:n 1617 Stadslagen'iin, jotka ovat suunnilleen saman ajan tuotteita kuin Ljungon käännökset, joskaan Ljungo ei ole niitä voinut käyttää. Raamatullisten tekstien jälkeen tehdyt samanlaiset originaalitekstiviittaukset tarkottavat saksalaista 1545:n raamatun käännöstä tai ruotsalaista 1526:n uuden testamentin käännöstä ja n. s. Kustaa Vaasan raamattua v:lta 1541. Paitsi Agricolaa ja Ericusta on varmaankin 1602:n raamatunkäännöskomitea käyttänyt mallinaan mainittua Kustaa Vaasan raamattua, mutta missä määrin sen vaikutusta olisi ulotettava 1642:n raamatun käännökseen, sillä perusteella, että oli olemassa jo ennen valmis raamatun käännös päättäen Pictoriuksen lausunnosta v:lta 1622 (ks. A. Hjelt, Suomalaisen raamatun historia, Oma maa), on hyvin epävarmaa. Sen sijaan ovat 1642:n raamatun kääntäjät käyttäneet apunaan n. s. Kustaa Aadolfin raamattua v:lta 1618. Joka tapauksessa on Kustaa Vaasan raamatun teksti, sikäli kuin siihen on viitattu lainasanojen yhteydessä, säilynyt muuttumattomana Kustaa Aadolfin

raamatussa, joten siis suomalaisesta raamatusta otettujen esimerkkien ruotsalaiset vastineet ovat täydelleen samat Kustaa Vaasan kuin Kustaa Aadolfin raamatussa. Kuitenkin teokseni painatuksen jo ollessa loppumallaan tulin huomaamaan, että raamatulliseen tekstiin liittyvät selitykset ovat useasti Kustaa Aadolfin raamatusta otettuja. Näin ollen olen valitettavasti vasta työni loppupuolella voinut ottaa huomioon Kustaa Vaasan ja Kustaa Aadolfin raamatun välillä tässä suhteessa esiintyvää eroavaisuutta. Teokseni alkupuoleen tehtävät lisäykset resp. korjaukset ilmenevät teoksen loppuun liittämästäni lisäyksestä.

Lopuksi on mieluisa velvollisuuteni lausua julki kiitokseni niille, jotka ovat minua auttaneet työssäni. Erikoisesti kohdistan kiitokseni aineeni antajaan prof. E. N. Setälään, joka on neuvoin ja opastuksin minua ohjannut ja helpottanut työtäni auliisti tarjoamalla muistiinpanonsa vatjan ja vepsän kielestä käytettäväkseni. Monista hyvistä neuvoista ja alttiista avunannosta pyydän saada kiittää prof. H. Pippingiä ja tri H. Ojansuuta. Tri Ojansuun arkistotutkimukset ovat olleet vapaasti käytettävinäni. Prof. H. Suolahdelta saamani neuvot työni kuluessa ovat niinikään olleet minulle erittäin suuriarvoisia. Painatustyön kuluessa olen oikaisuluvussa saanut tärkeätä apua maisteri E. Saarimaalta ja siitä lausun hänelle parhaat kiitokseni.

Kiitollisuuden velassa olen myöskin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle, joka työni julkaisemiseksi on antanut minulle tärkeän apurahan.

Helsingissä toukokuun 6 p:nä 1915.

Tekijä.

Sisällys.

Siv.

Alkusanat III
Sisällys XI
Lyhennykset ja merkkien selitykset XII
Sanaluettelo 1
Äänteellisiskronologista.
I Äänteet sanan alussa ja sisässä
A Vokaalit 271
B Diftongit 287
C Konsonantit 294
a) Sanan alussa 294
b) Sanan sisäiset konsonantit 299
II Sananloput 307
Historialliskronologista 310
Ortografisia huomioita 313
Lainojen psykologiaa 314
Loppukatsaus 316
Lisäyksiä 321
Lähdeluettelo 325

Lyhennykset ja merkkien selitykset.

Luettelossa mainittujen esimerkkien esiintymispaikka on yleensä merkitty alkuteoksen lehtien mukaan. Näitä ei kuitenkaan monesti vanhimmassa kirjallisuudessa ole numeroin merkitty, vaan sen sijaan kirjaimin. Kutakin aakkosten kirjainta on 4 à 8 lehteä, ja ne on nimitetty lehden alalaidassa näin: A I, A II, A III, A IV, B I, B II j. n. e. Tätä merkitsemistapaa olen yleensä noudattanut käyttäen kuitenkin arabialaisia numeroita ja löytämisen helpottamiseksi liittänyt *a*:n osottamaan lehden ensi sivua ja *b*:n osottamaan lehden toista sivua. Agricolan UT:ssä ja Ps:ssa, mistä puuttuu värssyjako, olen merkinnyt esiintymiskohdan nykyisen värssyjaon mukaan. Konkordantsian avulla olen raamatusta usein löytänyt Agricolan teoksien raamatulliset kohdat, jotka ovat sulkujen välissä heti asianomaisen tekstikohdan esiintymispaikan jälkeen. Lakiteksteissä en ole noudattanut kaarilukujakoa, koska sekä Martin että Ljungon lukujen merkitseminen monesti on aivan toinen kuin Schlyterin (vrt. myös Landslagen ja Stadslagen). Speitziltä saaduissa esimerkeissä tarkottavat numerot artikkeleitä, joiden numerot täydelleen vastaavat originaalitekstin artikkelinumeroita.

Kirjailijain ja teosten nimiä (vrt. lähdeluetteloa).

Abck. = Abckiria.

Agr. = Agricola.

Ak. = K. Grotenfelt, Suomenkielisiä historiallisia asiakirjoja Ruotsin vallan ajalta.

ANF. = Arkiv för Nordisk Filologi.

Aschw. gr. = A. Noreen, Altschwedische grammatik.

Aur. = Aurelius, CORPVSCVLVM DOCTRINAE.

Bibl. = Biblia.

C. = Monumenta lingvæ Fennicæ I, tuntemattoman tekijän teksti.

Cant. = Vanhain Suomen maan Pijſpain / ja Kircon Eſimieſten Latinan kieliſed laulud (Piæ cantiones).

Canutus = Canutus, CATECHISMUS.
Cat. = Catechiſmus.
E. = Monumenta lingvæ Fennicæ I, tuntemattoman tekijän teksti.
Elim. = Elimæus.
Eric. = Ericus Erici.
Ev. = Evangeliumit ja Epiſtolat.
Finska lånord = R. Saxén, Finska lånord i östvenska dialekter.
Fno. = Finno.
FUF. = Finnisch-Ugrische Forschungen.
GSI. = V. Thomsen, Den gotiske Sprogklasses Indflydelse på den finske.
Hanb. = Een Handbook / ther vthi Döpelſen — — förhandlas.
Hem. = Hemminki.
Henr. = Henricus, Yxi Chriſtillinen Saarna.
Hist. Ark. = Historiallinen Arkisto.
Hordel = Hordel, Passio se on: — — Chriſtuxen Pijnan Hiſtoria.
IF. = Indogermanische Forschungen.
Jb. = Copia aff Store- och Lille Savolax Jordebook.
Jstn. = Juusten, Se pyhä Meſſu.
Kall. kt. = H. Ojansuu, Kallialan seurakunnan kirkontilit.
KF. = A. A. v. Stierman, Samling Utaf Kongl. Bref / Stadgar och Förordningar.
Kk. = Käsikirja.
Kl. = Ljungo, Kaupungin lakj.
Krigsart. = Schwediſches Kriegs-Recht / oder Articuls Brief.
Krigsl. = Krigs Lagh Som — — Guſtaff Adolph — — hafwer låhtit Sammandraga — —.
Landsl. = Landslagen.
Lj. = Ljungo.
Ljh. = A. Kock, Svensk ljuhhistoria.
LMÄH. = H. Ojansuu, Lounaismurteiden äännehistoria.
Martti = Monumenta lingvæ Fennicæ II.
Ml = Ljungo, RUODZIN WALDAKUNNAN MAAN — — LAKI.
Ms. = Messu.
Neuph. Mitt. = Neuphilogische Mitteilungen.
NT. = Thet Nyia Teſtamentit på Swenſko.
P. I = Postilla I osa.
P. II = Postilla II osa.
Pict. = Pictorius, Riſtiſt ia kiuſauxeſt.
Pn. = Se meiden HERRAN Jeſuſen Chriſtuſen Pina.
Pr. = Ne Prophetat Haggaj. SacharJa. Maleachi.
Ps. = Dauidin Pſaltari.
Psalmb. = Svenſk Pſalmbok.

RB. = A. A. v. Stiernman, Alla Riksdagars och Mötens Beſluth.
Rk. = Rukouskirja.
Schl. = C. Schlyter, Corpus Juris Sveo-Gothorum antiqui.
Schr. = Schroderus, Lexicon Latino-Scondicum.
SNF. = Studier i Nordisk Filologi.
Speitz. = Krigs Articlar — — nimisen teoksen suomennos.
Speitz II = Krigs Lagh — — nimisen teoksen suomennos.
Stadsl. = Stadslagen.
SVA. = Suomen Valtioarkisto.
Sv. a. ordb. = Svenska Akademins Ordbok.
Tamm. = Fredr. Tamm, Etymologisk svensk ordbok.
Thom. Yp. Hieruſ. häw. = Thomas Yriänen poica, Yxi Hiſtoria Hieruſalemin ſurkjaſta häwitöxeſt.
Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1629 = Thomas Yriänen poica. Hieruſalemin häwitöxen Hiſtoria.
UT. = Se Wſi Teſtamenti.
Verz. = E. N. Setälä, Bibliographisches Verzeichnis.
Verz. lis. = E. N. Setälä, Nachträge zu dem Bibliographischen Verzeichnis.
WHp. = Passio Wårs HERRES — — pina.
Vir. = Virittäjä.
Vk. = Virsikirja.
Vs. = Weiſut ia Ennuſtoxet.
ÅDSb. = Åbo Domkyrkans Svartbok.
ÄH. = E. N. Setälä, Yhteissuomalainen äännehistoria.
Östsv. dial. = O. F. Hultman, De östvenska dialekterna.

Muita lyhennyksiä.

alkul. = alkulähde.
angl. = anglosaksin kieli.
arab. = arabian kieli.
ed. = edelleen.
goot. = gootin kieli.
harv. = esimerkit harventaen otettu.
karj. = karjalan kieli.
kas. = keski-alisaksa.
klat. = keskiajan latina.
kmr. = klassillisen ajan muinaisruotsi.
kr. = kreikan kieli.
lat. = latina.
mmr. = myöhämuinaisruotsi.
mnorj. = muinaisnorja.

mordv. = mordvan kieli.
mransk. = muinaisranska.
msaks. = muinaisaksa.
mt. = muinaistanska.
norj. murt. = norjalaismurteet.
ruots. ruots. murt. = Ruotsin ruotsalaismurteet.
s. = suomen kieli.
saks. = saksan kieli.
suom. ruots. murt. = Suomen ruotsalaismurteet.
t. = tanskan kieli.
t. murt. = tanskalaismurteet.
Tv. karj. = Tverin karjalaismurre.
ukr. = uuskreikka.
unk. = unkarin kieli.
ur. = uusruotsi.
uys. = uus-ylisaksa.
vatj. = vatjan kieli.
veps. = vepsän kieli.
vir. = viron kieli.
vur. = vanhempi uusruotsi.

aami 'mensura major liquidorum'. Agr. Pr. 2b (= Hagg 2:17) Tuli hen Perſſyn tyge / ia lwli wiſikymmende Amia teutteuens; Lj. Kl. 2. pundarin, wagan, hylki aamin eli iongunn mitan (ed. 12, 13, 14); Eric. P.I 310 weſiaſtia on wetänyt puoli aami, nijn että ne cuuſi weſiaſtiata owat wetäneet liki colme aamia; Schr. 26 Aami 'Culeus, åhm, Aam'; Bibl. Hagg. 2:17 wijſikymmendä Amia, Bab. Bel.:2 colme Amia wijna, Joh 2: loppum. Amin. [Bibl. *»ååm»;* Schl. XI *»aam»*] — s. *aami* < kmr. *amer*, 'åm', *sielamer*, *selamer* 'tranåm, trantunna', vur. *åhm* 'culeus', mmr. *am'(aam)* 'åm' < kas. *ame* 'Tonnenmaß für Wein' > vir *ām* 'Ams, Fass, Stückfass'. *§ 2 a), 47.*

aapiskirja 'abcbok'. Agr. Abckiria, Ps. B3a Quin Abckiria enſin on; Eric. P.I c3b ABC kirioiſta. — s. *Abc-kirja (> aapeskirja, aapiskirja)* on muodostunut nähtävästi < vur. *ABCbok*, saks. *ABC-Buch.* Ks. Setälä: Tietosanakirja *»aapinen».*

aasi 'asinus'. Agr. UT.Luc.14:5 Nauta eli Aſi, 19:30 Aſin warſan, Matth. 21:2 aſintamman; Ms. 207:1 ſatuloitʒi Aſins. Samaa ortografiaa noudattaa Agr. myös Pn., Vs. ja Pr., jotavastoin myöhemmässä kirjallisuudessa sana esiintyy kirjotettuna joko *a*:lla, esim. Jstn. E4a, Fno. 84, Elim. Ev. 1618 O8b, Bibl. I Mos. 12:16, tai *aa*:lla, esim. Hem. Vk. 125b, Henr. E1a, Schr. 56; kumpaakin kirjotustapaa rinnan käyttää Eric., esim. Cat. 123 Aaſin, P.I 1165 Aaſeiſta, 2 Aſin, P.II167 Aaſia, 467 Aſi, kuitenkin *a*:llinen kirjotustapa yleisempi. (harv.). — s. *aasi* < kmr. *asni*, vur. (NT. Luc. 14:5) *åſne*, mmr. *asne* 'åsna', mnorj. *asni*, alkul. lat. *asinus.* Katsoen siihen, että lat. *asinus* raamatullisissa legendoissa on vaeltanut pohjoismaihin (Schrader), ei ruots. sanan kulkeutuminen suomeen ole voinut tapahtua ennen kmr:n aikaa. *§ 2 a);* Verz. s. 11.

aateli 'nobilitas'. Eric.P.II 93 Ruomaritten Adelin ia Riddaritten Cuckaiſet, 292 yxi Adeliſta; Ak.(1615) 64:1 meidhen alemaiſiam, Wapahita ja Oadelia; Henr.C3a Mutamat Adeleiſt; Ak.(1638) 80:1 Kartanot jotca owat brukatut ennen Ridderskapild ja Adeleild (ed. 83:16, 80:11, 79:33, 83:3,5); Bibl.Hesek.23:23 Riddarit ja Adelit, Viisaud.8:3 Hän on jaloſt Adeliſt. [Bibl. Hesek. 23:23 »*Ädhlingar*», Vijsh. 8:3 »*Adhel*»]. — s. *aateli* < vur. *adel* 'nobilis', mmr. yhdysperäisenä *adhel-*, mt. *adel* < kas. *adel* 'abstammung, vornehme geburt, adelsstand'. Muodollisesti on r. *adel* sama sana kuin mnorj. *aðal* 'natur, beskaffenhet', mutta nykymerkitys on ruotsiin tullut saksan kielestä 1520-luvulla, jonka jälkeen sana siis on voinut kieleemme tulla. Vrt. *§ 2 b*). (ks. Tamm., Etym. ordb.)

aatelismies 'vir nobilis'. Eric. P.II 483 Frij Herra ylembänä yhtä Adelis Mieſtä; Henr. B1b Adelsmies (ed. Ak. (1638) 79:21, 80:5, 83:9, Speitz 136). — s. *aatel(i)smies* < vur. *adelsman*, 'mansperson af adligt stånd'. Ks. **aateli.**

adventti 'advent'. Agr. Rk. E3b Lähin Suntaki Barbaran edhel ſe Aduentin tootha kedhel. Samaa ortografiaa noudattavat: Martti 109:24, Jstn. K3a; mutta Eric. P.I a1a Adwenti Sunnuntaiſta, 4 adventina, adventti; Elim. Ev.1618 Y3b Adventin. (harv.) — s. *adventti* ~ kmr. (Kock Ljh. § 263) *advænt* 'advent', mmr. *advent* 'advent, adventstid', mt. *aduent* < lat. *adventus*. Varhainen katolisen ajan laina. Vrt. murteellista muotoa *alvent* LMÄH ss. 70—71.

afradi (eräänlainen vero). Martti 116:15 Ios on Talonpoialla affradh eli tiundi takaperin coſca häneldä ſackoa wlos aruatan, nijn ei pidhä nijtä aruon laſkettaman, 107:1 Tiundi affrad, 101:5 pitä heidhän weron eli affradhin wlgos tekemän, 108:27 tuloſt ia affradhiſt; Lj.Ml.139 tuloiſta, affradista, 149 affradi eli tiundi.]Schl. XII»*af(f)rad(h)*»] — s. *afradi* < vur. *affradh* 'afrad', mmr. *afraþ* 'afgift, årlig afgift af landbo till jordegaren; inkomst (af jord), afkastning', mnorj. *afráð* 'Afgift'. Arvatenkin kirj. laina.

ah 'interj. voces doloris, suspirii, indignationis, lætitiæ etc'. Agr. Rk.87b HOcaſi Suſanna / ia ſanoi / Ah / quinga mine olen ſures adhiſtoxes, H5b Ah teme Canſſa ombi ſurē Synni tehnyt, 110a AH minun HERRAN / äle pane ſite Syndi meiden pällen, 189b AH HERRA — — ſine pyhexi teckie, 187a AOh HERRA — —

ettes ſinun poias — — ſowittaijaxi — — aſettanut olet, 8b Ah, Ah Herra; UT.Marc 14:41 Ah / nytkö maata tahdotta, Philem. 1:20 Ah armas Welien / ßoo minũ ihaſtuua; Ps. B4a Ah Jumalan mies tee aina ſite, 119:78 Ah ioſka ne Coriat häpien ala tuliſit. Agr. käyttää tätä interj. useasti (ed. Pn., Vs., Pr.), harvemmin kuitenkin ilon ilmaisemiseksi (vrt. Eric. P.I 1031 Ah ſinä hywä palwelia). Myöhemmät kirjailijat (Fno., Hem., Eric., Elim.) käyttävät sanaa Agr. ortografian mukaisesti; kuitenkin kerran Eric. P.II 58 Ach. — s. *ah* ~ vur. *ah* 'för klagan, vemod, sorg, ångest; saknad, önskan; glädje', mr. *a*, *ā*, saks. *āh*.

aha 'interj. voces doloris, lætitiæ, admirationis etc'. Agr. UT. Matth. 25: 21 Aha ſine hyue — — paluelia; Kk 7:7 Aha rackat Chriſtiliſet yſteuet / elkem ſis nin hidaaſt — — Lahia, pitekö; Vs. 99a — — waj tadhottaco te minun canſan haaſtella? Aha Haaſtelet te minua / Nin mine tadhon ſen pian ia ekiſt coſta; Bibl. Joel 3:4 aha / jos te haaſteletta minua. — s. *aha* (vrt. vir. *ahah*) ~ ur. *aha* 'utrop, då man kommer under fund med l. upptäcker l. får veta ngt.; öfveraskning, belåtenhet, harm. m. m.', saks. *aha*. Ei ruotsalaisessa UT:ssa eikä Bibl:ssa vastaavissa kohdissa esiinny *aha* interj. (vaan joko *ach* tai *ah*), joten tässä ei liene kirj. lainaa (ei myöskään saksal. v:n 1545 Bibl:ssa ole vastinetta). Vrt. kuitenkin lat. *aha* 'Interject. indignantis & abnegantis'.

akaatti (eräs jalokivilaji). Bibl. II Mos. 28:19 Achat ja Amethiſt, 39:12 Achat. < vur. (Bibl.) *Achat*, ur. *agat* 'stenart, utgörande en vackert blandad blandning af åtskilliga kvarts- o. opalvarieter', t. *agat*, saks. *Achat*, alkul. lat. *achates*. Kirj. laina.

akatemia 'akademi'. Henr. C3b Academiaille / Schouluille ia Gymnaſiaille. — s. *akatemia* ~ vur. *academia* 'akademi' < lat. *academia* < kr. *ἀκαδημία*. Mahdollisesti lainattu suorastaan lat:sta ilman ruotsin välitystä.

akseli 'axis rotæ'. Schr. 42 Axel 'Modiolus rotæ, Naaff, die Nabe im Rad'. — s. *akseli*, karj. *akšeli* 'akseli' ~ vur. *axel*, mmr. *axul (axol, axel)* 'axel, hjulaxel', mnorj. *öxull* 'Axe', mt. *axel* 'axel udi kredtz, diameter'.

alkoraani 'mohammedanernas heliga skrift'. Eric. P.I 624 Juuttat heidän Tawluins — — Turkit heidän Alcoranins päälle; P.II

678 Turkit kirioittanut Alcoranin, 87 Mahometin wäärä oppia / ia Turkin Alcoranin; Aur. F4a Turkit — — Alcoranis. — s. *alkoraani* < vur. *alcoran*, ur. *alkoran* 'mohammedanernas religions urkund', saks. *alcoran;* alkul. arab. *al-qorān* 'uppläsningen, förkunnelsen'.

almanakka 'almanack, kalender'. Bibl. III Mos. 19: loppum. pacanaliſet Almanachan kirjoittajat. — s. *almanakka* < vur. *almanacha* 'almanacka', mt. *almanak*, saks. *almanach* < klat. *almanach* < kr. *ἀλμενιχιακά* 'kalender'.

almu 'eleemosyna'. Agr. UT. Matth. 6:4 ſinun almuſas olis ſalaudhes, 6:1 ettei te Almuſatan anna, 6:2,3 ſine annat Almuſan, Luc.11:41 andacat Almuſat, Luc.12:33 andacat Almuiſat, Ap.T. 3:10 Almuiſan tedhen iſtui — Ouen edes, Ap.T.10:4 ſinũ Almuiſas, 10:31 ſinun Almuiſes, 24:17 tulin Almuiſta ia Wffri tekemen (viimemainitun kirj.- tavan mukaisena esim. Ap.T.10:2, 9:36, 3: 2,3;I Tim. 5:11 reunam. y. m.); Hem. Cant. 88 anna almuiſta; Eric. P.I 481 almuſata, 342 palio almuiſa; P.II 473 almuſata, 131 Anna Almuſa, 198 Almuſa; Bibl. Tob. 7:8 almuiſalla (ed. Tob. 7: 9, 2:16, 2:22, Matth. 6:1), Matth. 6: reunam. Almuſaſta (ed. I Tim. 5: loppum.), A4a Almu ja armeljaiſus (ed. Matth. 6:alkum., Tob. 4:11, 12, y. m., ks. UT.) [Bibl. *almoſa;* saks. Bibl. *»almoſen»*]. — s. *almu(sa)* ~ vur. *allmoſa* 'eleemosyna', vrt. (NT. Luc. 12:33) *almoſa*, (Luc. 11:41) *almuſo*, mmr. *almosa*, *almusa* 'almosa; almoseutdelning; barmhertighetsverk', mt. *almusæ*, mnorj. *almusa* < mys. *alamuosan;* alkul. kr. *ἐλεημοσύνη.* Vrt. vir. *almus* ~ uys. *Almusen*, *Almosen. § 8 c);* Verz. s. 14.

aloe 'aloe'. Agr. Rk. 136a Ja catkeran Joman taritʒit / Aloes ja Sienes ſecoitettu; UT. Joh. 19:39 toi Mirrhan ia Aloen ſecotetun / lehes sata marcka; Pn. E3a Mirrhan ia Aloen ſekotetun; Ps. 45:9 Sinun Waattes ouat ſula Mirrham / Aloes ia Keʒia; Eric. P.I 645 Aloe — — jotca owat olleet hywän hajuliſet ia wäkewät / yrttit; Pn. 1616 C5b = Agr. Pn. ks. yllä; Passio 12a toij Mirrham ia Aloen; Bibl. Salom. kork. v. 4:14 Mirrham ja Aloes, Joh. 19:39 Mirrhamit ja Aloeta, Salom. sananl. 7:17 Aloella [Bibl. *»Aloe» »aloes»*; saks. Bibl. samoin]. — s. *aloe* ~ vur. (Bibl. Joh. 19:39) *Aloe*, (Bibl. Ordspr. 7:17) *aloes*, ur *aloe* 'växt af släktet Aloe', vrt. kas. *aloe* <

lat. *aloe* < kr. *ἀλόη*. Muodot *aloe* ja *aloes* voisivat olla kirjallisia lainoja ruotsalaisesta tekstistä, vrt. kuitenkin saks. tekstiä ja lat.-kr. *aloe*.

alttari 'ara, altare'. Agr. Rk. H4a Parcukat te Haltarin paluеliat / Mēget templin ſiſelle, 308a pakenem — — caikein irſtaijman haltarin tyge, 89b Silloin härki ſinun Altaris pälle wffratan, 245a Altarin Sacramentin, 240a riſtin altarille wffraſit; UT. I Cor. 9:13 Altarita nautitʒeuat; Kk. 48:16 — Pappi — Altarijn päin, ia päätteken — Echtoliſen; Ps. 43:4 Alltarin; Vs. 97a Haltarin. Myöhemmässä kirjallisuudessa on *altari*-kirjotustapa, joka jo Agr:llakin UT., Kk., Ms., Pr. on yksinomainen, vakiintunut. — s. *alttari* < kmr. *altari* 'altare, offer som lägges på altaret', mmr. *altare*, mt. *altari*, *altæræ*, mnorj. *altari;* alkul. lat. *altare* 'erhebung'; vrt. vir. *altar* 'Altar' ~ kas. *altar*. Agr:lla tavattavilla *h*:alkuisilla muodoilla on myöskin vastineensa mr:ssa, ks. Noreen, Aschw. gr. § 327. Varhainen katolisen ajan laina.

aluna 'alumen'. Schr. 5 Aluna 'Alumen, Alun, Allun'. — s. *aluna* ~ vur. *alun*, *alwn*, mr., mt. *alun* < kas. *alûn* ~ vir. *alun* 'Alaun'; alkul. lat. *alumen*. *§ 42 a*), *47*.

ametisti 'ametist'. Bibl. II Mos. 28:19 Achat ja Amethiſt, 39:12 Amethiſt. [Bibl. »*Amethiſt*»]. — s. *ametisti* < vur. *amethiſt* 'amethyſtus', mmr. *amatist* 'ametist', kys. *ametiste*, *amatist*; alkul. lat. *amethystus*. Kirj. laina.

amiraali 'amiral'. Ak. (1638) 84: R. R. Admirali. — s. *amiraali* < vur. *a(d)miral*, 'amiral', saks. *Admiral* > vir. **admirāl;* alkul. mransk. *admiral*.

amma 'nutrix'. Agr. UT. I Tess. 2:7 Waan me olema Eiteliſet olluet teiden tykenen Ninquin iocu amma Lapſenſa hellikeine pideis; Ms. 203:8, Vs. 29a (= Jes. 49:23) Ja Kuningat pite oleman ſinun Eletteies / ia heiden Trötingins ſinun Ammas; Martti 38: 9 Sitte ottakan ſijte molemin waarin, ſijhen aſti että täyttä ſeiʒemän wuotta. Nyt palkatan ſille lapſelle amma, ia ſe turmellan caʒomuxen, 31:13 ios lapſi cuole amman ſiwſa; Lj. Kl. 39 pannan lapsi opetus äitille, eli ammalle; Schr. 13 Amma 'Nutrix, Amma, die Amme'. [Bibl. »*amma*»; Schl. XI, XII »*amma*», vrt. Landsl. »*Foſtermodher*»]. — s. *amma* ~ vur. *amma* 'amma, kvinna

som med sin mjölk gifver näring åt ett barn; sköterska l. uppfostrarinna för späda barn', mmr *amma* 'amma', t. *amme*, saks. *Amme*, mys. *amma* 'Amme'. Tämä lastenkielestä peräisin oleva sana, joka esiintyy useissa eurooppalaisissa kielissä ja tavataan myöskin mnorj. (*amma* 'bedstemoder'), on tullut ruotsiin tai ainakin saanut merkityksensä saksasta (Falk & Torp) ja on suomessa niin ollen merkityksestä päättäen myöhäinen laina. Vir. *amm* ~ saks. *Amme*. § 47—48.

ammatti 'officium opificum; munus publicum'. Martti 41:14 Ei pidhä yhdengen ammatti eli mwn miehen toiſen maata myman, 108:13 miſtackan iocainen hänän länins eli ammattins, 13:26 cuſa ſencaldaiſta tapactu, nijn tule ſe ſijtten kuningan foudhille ia ammatti miehjlle ≡ tiedhyttä; Ak. (1555) 7:10 Papit, Nijmitys miehet ia mudht Ammatus miehet; Ak. (1615) 57:4 meiden Ammattimiehildäm, 60:20 Ammatimieſten, 62:15 wirgas ja ammatis (ed. 62:14, 64:4—5); Kroell, Hist. Ark. IX.291 Ammatisi iohon cussutân; Schr. 24 Ammatti 'Officium, Kall / Embete, das Ampt. — s. *ammatti*, karj. *ammatti* 'ammatti', Tv. karj. *ammatti* 'tehtävä teko' ~ goot. *andbahti*, mr. (Noreen, Aschw. gr.) *æmbete*, *-bite*, *-bitte*. Verz. s. 15.

anis 'anisum'. Schr. 53 Anis 'Aniſum, Anis, der Aniß'. — s. *anis* ~ vur. mmr. *anis* 'Pimpinella Anisum', vrt. uas. *anis*, holl. *anijs*; alkul. lat. *anisum*, kr. *ἄνισον* 'dill, anis'.

ankka 'anas mansueta'. Schr. 58 Ancka 'Anas cicur, Ancka, der Entrick'. — s. *ankka* < vur. *ancka*, ur. *anka* 'Anas Boscas'.

ankkuri 'ancora navis'. Agr. Rk. 308a Ne iotca teſſe elemes heidē toijuons ankurit kijnitit; UT.Ebr. 6:19 Toiuon / Jonga me pidēme ninquin waghan ia wahuan meiden Sielun Ancurin, Ap.T. 27:29 wloſheitit nelie Ankurita pereſte Hachtia, 27:30 tadhoit Ankurita wloſwiedhe Hadhen kieuloſt, 27:40 quin he Ankarit olit yleſottaneet / lexit he Mereen; Fno. Rk. N2b turualiſes Sielun ancuris; Lj. Kl. 98 ankuri köyden eli sen pestin ioca maalle on sidottu, Hacka mies toisens anckuri köuden (ed. 95, 97, 98, 99, 170); Hem. Vk. 104a Se meill turvancurim olcon; Cant. 40 Turv Ancur haaxricoſſa, 51 Autudhen Ancuri; Elim. Vk. 135a ks. Hem. Vk. 104a; Bibl. Ebr. 6:19 ſielun Anckurin, Ap.T. 27:40 Anckurit, (ed. 27: al-

kum. 27:29) [Bibl. »*ankare*»; Schl. XI »*akkare*», »*ankare*»]. — s. *ankkuri*, vir. *aṅkur* 'Anker' ~ mr. (Aschw. gr.) *ankar(e)*, vur. (Bibl. Hebr.6:19) *ankare*, mt. *anker* = angl. *ancor*, alkul. kr. *ἄγκυρα*. Sana on liittynyt *-uri* tyyppiin, ks. pippuri, tupuri (toisin Karsten IF. 26, s. 248).

ansata (valmistaa). Agr. Rk.152a Sine meite ſynnyſt peſe / itze caikein armoin Iſe / roocke meitt quin lapſet niſe / teudhen wdhen mielen canſa / Chriſtus meille ilon anſa / AMEN; Pr. A3a Caikein Sielun Lahiain canſa / ioita henelle Chriſtus anſa. — s. *ansata* ~ ruots. murt. *ansa* 'bry sig om; sköta om; bereda', ur. *ansa* 'sköta om', mnorj. *ansa* 'bryde sig om', t. murt. *andse* 'bry sig om', mt. *anse* 'ænse'.

apina 'simia'. Schr. 57 Apina 'Simius, Apa / Apinia, der Affe'; Bibl. II Chrön. 9:21 Elephantin luita / Apinoita ja Rikincuckoja. I Kunink. 10:22 Elephandin hambaita / Apinoita. [Bibl. »*apor*»]. — s. *apina* < mmr. *apina*, *apinia* f. 'aphona, apa', mnorj. *apynja* *apinja* 'abe', mt. *abinde* 'hunabe', kas. *apinne*, *apynne*. (Sv. a.ordb: mr. *apinja* > s. *apinja*, *apina*, myös Verz. s. 1.)

apostoli 'apostolus'. Agr. Rk. A5a Mathias Apoſtol, B6b Thomas Apoſtoli, 113b Apoſtolin wirghan, B1b Apoſtolitten, 386b Apoſtoleittē; U T.Ap.T.1:2 Apoſtoleiten, 1:26 Apoſtoliten, a2a Apoſtolein; Ms.172:16 Apoſtolèiden. Sana on yleinen heng. teksteissä, samoin sen johdann. **apostolinen,** esim. Rk.378b Apoſtoliſen Seurakunnan. — s. *apostoli* ~ mmr. *apostol* 'apostel', mnorj. *postoli*, mt. *apostol* < angl. *apostol* < klat. *apostolus* < kr. *ἀπόστολος* 'budbärare, sändebud'. Vanha kirkollinen laina (Mikkola, Berühr. s. 32.).

apotti 'abbas'. Agr. Rk.A3b Maurus abbotti, A6a,B3b Abboti; Lj. Ml. (ks. Ak. 41:12) Pispoille, Abbatille; Hem. Cant. 122 Herras elä Arved Abbot; Eric. P.I 634 Abbatit, P.II 132 Abbotti tuli — — Cluoſtarijn; Bibl. Daniel 12:loppum. Cardinaleixi / Abboteixi. — s. *abbotti* ~ vur. *abbot* 'abbas', mmr. *abboti*, *abbote*, *abot* 'abbot', mt. *abbot*, mnorj. *ábóti* < angl. *abbod*; alkul. klat. *abbas*. — s. *abbatti* ~ vur. (RB. I 39) *Abbater*, mmr. *abbati*, *abbate*, mt. *abbat*, mnorj. *abbati* = mys. *abbat* < klat. *abbas*. Kock (Ljh. § 477) olettaa kehitystä mr. *ábbāte* > *ábbā̆tte* > ur. *ábbott*, jolloin suom. *apotti* olisi laina *ā* > *ā̆* kehityksen jälkeen *(§ 2 a)*. Todennäköisempää

on ajatella sanan tulleen mr:iin eri teitä, jolloin suom. *apotti* sanan ikä siirtyy luostarilaitoksen Suomeen tuloaikaan. *abbatti* sanassa lienee kirjallista vaikutusta.

apteekkari 'pharmacopola'. Schr. 14 Apothecari 'Pharma copola, Apothekare, der Apotheker'; Bibl. Jes. Syr. 38:7 Apotechari teke —— woiten, I Kuning. 10:14 caupidʒiat ja Apotecarit, II Chrön. 16:14 yrteillä / walmiſtetut Apotekarein tawalla, I Sam. 8:13 Teidän tyttären otta hän apotecarixi / keittäixi, Salom. kork.v. 3:6 Apotecharin yrtit (ed. 5:13 y.m.). [Bibl. *apothechare;* I Sam. 8:13 *Apotekerſkor*]. — s. *apoteekkari* ~ vur. *apotekare* 'pharmacopola', mmr. *apotekare*, mt. *apotekere*, kas. *apotheker;* alkul. *apothecarius*. Suom. *apteekkari* edellyttää uudistettua lainaamista ruotsissa tapahtuneen synkopeen jälkeen (Aschw. gr. § 156).

apteekki 'pharmacopolium'. Pict. A6b ſielun Apotechiſt caickinaiſen lohdutoxen —— oſta; Bibl. Jes. Syr. 49:1 jalo ſawu Apotechiſt. [Bibl. »*Apotheken*»]. — s. *apoteekki* ~ vur. *apotek* 'aromatopolium', mmr. *apotek* 'apotek, ställe hvarest specerier och läkemedel försäljas', mt. *apoteke* < kas. *apoteke*, alkul. klat. *apotheca*. Ks. **apteekkari.**

arbitral (jur. omavaltainen). Ak. (1638) 83:11 jos hän muutoin meidän Arbitral rangaiſtost wältä tachto. — s. *arbitral* ~ ur. *arbitral* 'jur. beroende af l. öfverlåten åt dömande myndighets godtfinnande l. fria skön; näst. bl. i förb. arbitralt straff' < ransk. *arbitral* < klat. *arbitralis*. Varmaankin kirj. laina.

arbitraliter (jur. omavaltaisesti). Speitz 34 rangaiſtacan arbitraliter oikean edʒicon ia ſyyn jälkin. < vur. (Krigsl.) *arbitraliter*. Kirjallinen laina. Ks. **arbitral.**

arendaattori 'arrendator'. Ak. (1638) 82:22 KirkoHerra pitä yhden Lengdin itſellens edespein ojennuxexi, mutta sen toisen Kihlakunnan Fuodill eli Arrendatorill käten anda, 83:4 Foudin eli Arrendatorin (ed. 80:26). — s. *arendaattori* ~ vur. (KF. I 931) *Arrendatorer; arendator* 'publicanus', ur. *arrendator* 'person, som arrenderar l. innehar arrende, (fordom) person som på arrende öfvertagit ngn del af kronans inkomster; förpaktare' < saks. *arrendator* < lat. *arrendator*. Varmaankin kirj. laina.

arendeerata 'arrendare'. Eric. P. II. 93 Borgarit Romiſa / iotca

Arenderaiſit ia oſtit Tullin ia Weron / Yhden wisſin ſumman Rahan edeſtä, 307 olit arrenderanet Tullin, 885 ne iotca ſilloin Tullinärit olit / ne Arenderaiſit / ia oſtit coco Tullin Romarin Keiſarilda; Ak. (1638) 80:4 hee sen muille owat arrenderanet. — s. *arendeerata* ~ ur. *arrendera* 'utlämna på arrende; öfvertaga l. innehafva på arrende' < saks. *arrendieren;* alkul. klat. *arrendare.* *§ 48.*

argumentti 'argumentum'. Eric. P.I. 552 wahwain argumentein ia todiſtoxen canſa tacaperin aja, 415 argumentit ia todiſtoxet (ed. 144, 987); Pict. F8b Argumentein. — s. *argumentti* ~ vur., mmr. *argument* 'inkast, invändning'; alkul. lat. *argumentum.*

arkkebuseerata (ampumalla telottaa). Speitz 3 Colmannella kerralla Harquebuſerattaman. [Krigsl. »*harchebuſeras*», saks. »*archibuſiret*»] < vur. *harckebusera, harquebusera* 'arkebusera', saks. *arquebusieren* < ransk. *harquebuser* 'skjuta ihjäl med hakebössa'. Kirj. laina.

arkkeli 'tormenta bellica'. Passio A1b Archlijn Kirioittaia, A1b Archlimeſtari Stockholman linnas. — s. *arkli* ~ ur. (Sv. a. ordb.) *arkli* 'fordom i sht. under 1500-talet och förra hälften af 1600-talet kollektiv beteckning för krigsmateriell; förrådshus, förwaringshus för krigsmateriell', mt. *arkeli* 'skyts med tilbehør og ammunition' < kas. *arkelie, arkelei* 'artilleri, skydematerial'. Ruotsissa mainitaan tykkejä käytetyn ensi kerran v. 1395 (Bang, Euroopan sivistyshistoria s. 274), mutta vasta 1500-luvulla käytetään ruotsin *arkli*-sanaa (Sv. a. ordb.), jolloin suomen sana on aikaisintaan voitu lainata.

arkkelimestari (tykistötarpeitten hoitaja). Passio A1b Archlimeſtari Stockholman linnas. — s. *arklimestari* ~ ur. (Sv. a. ordb.) *arklimästare* '(fordom) person som har uppsikt öfver artilleri- o. annan krigsmateriell; person som förestår ett arkli', mt. *arkelimester* 'artilleri el. laboratie officer og chef' < kas. *arckeleimeister.* Ks. **arkkeli** ja **mestari.**

arkki 'arca Noë nec non Mosis l. tabernaculi'. Agr. R k.110a Coſca Arki ſeiſäthtijn / nijn ſama Moijſes nein rucoeli; UT. I Pet. 3:20 Noen aicana / coſka ſe Archi walmiſtettin, Ebr. 11:7 Noe — — ſen Arkin walmiſtanut — — Jonka Arkin cautta, Matth. 24:38 Noe Archin ſiſellemeni; K k.12:20 Pyheen archijn, ioca ombi ſinũ Pyhe

Chriſtikundas, 23:16 pyheſe Archiſa; Ps. 60: alkum. Lijton Arki, A2b toi Jumalan Archin (ed. 80:2 reunam., 132:8); Westh. Kk. 13:20 ſihen pyhän arckin, samoin C Kk. 13:31; Hem. Cant. 115 Noen arckin annettin, 116 Arcki; Eric. Kk.13 ks. yllä Agr. Kk.12:10, jota kirjotustapaa Eric. noudattaa myöskin P I,II:ssa, missä sana monesti esiintyy; Elim.Kk.6b ſijhen Pyhän Arckijn, joka kirjotustapa Bibl:ssa on vakiintunut vahvassa asteessa, heikossa on Arkin, esim. A4a. — s. *arkki* ~ vur. *ark* 'arca', vrt. (NT. Hebr.11:7) *Archen*, mmr. *ark*, *arch* 'kista, skrin, (Noaks) ark, forbundets ark'.

arkkipiispa 'ärkebiskop'. Martti 1:9 archipiſpan hijppacunda Upſalos; Lj. Ml. 26, 29 Arki bispan, 19 Arki Bispalta, 10,11 Archi pispan; Kl. 88 Arkibispan. [Landsl. »*Erchebiſps*»]. — s. *arkkipispa* ~ mr., ur. (Kock. Ljh. § 306) *archibiskop* 'ärkebiskop', mnorj. *erkibiskup*, mt. *arkebiskop*, vrt. alkul. lat.-kr. *archi-*. Ks. **piispa.**

armaada 'classis'. Schr. 33 Armado 'Claſſis, Armee, die Armada'. — s. *armaado* ~ ur. *armada* 'krigsmakt, här, armee; sjökrigsmakt', saks. *armada* < esp. *armada* < klat. *armata* 'krigsstyrka'. *§ 48.* ks. myös *§ 43 b).*

artikkeli 'articulus'. Canutus A4a Se toinen Catechiſmuxen Päcappale on Apoſtoliten ja nijden Chriſtittyiden vſkon Tunnuſtoxen Artikelit eli Cappalet (ed. A4a, b, D1b, C4b); Ak. (1638) 79:14 seurawaiset Articlit, 81:33 Artiklisʒ; Speitz A2a Sota Articlit (ed. A3a, A4a, B3a, 17, 40, 18 y. m.). Aikaisemmin käytännössä latinalaisperäinen articulus. — s. *artikkeli* ~ vur. mmr. *artikel* 'artikel, mindre afdelning i en urkund', mt. *artikel;* alkul. lat. *articulus.*

artilleria (tykkiväki). Speitz 26 General yliʒe Artillerijtten, 125 Generalin Artillerieſt < vur. (Krigsl.) *Artilleriet*, ur. *artilleri* 'kollektiv beteckning för tunga skjut- o. kastvapen' < saks. *artillerie* < ransk. *artillerie.* Kirj. laina. *§ 48.*

aspi 'cyprinus magnus sueticus'. Schr. 61 Aſpi 'Cyprinus magnus Sueticus, Aſpe, der Aſpe'. — s. *aspi* ~ vur. *aspe* 'der Aſpe', ur. *asp* 'eine Art Strom Fische'. Sv. a. ordb. olettaa sanan samaksi kuin r. *asp* 'populus tremula', jolloin puun väri olisi ollut vaikuttamassa kalan nimen syntyyn.

atlaski 'vestis serica'. Schr. 31 Atlaſki 'Veſtis ſerica, Atlaſk, der Attlaſch'. — s. *atlaski* < vur. *atlaſk* 'glänsande siden l. halfsidentyg', t. *atlask* < kas. *attelas*, *at(te)lask* = uys. *Atlas;* alkul. arab. *aṭlas* 'glatt, weich'. *§ 47.*

augurkka 'anguria'. Schr. 52 'Augurcka' Anguria, Gurcka, die Korcke'. — s. *augurkka* < vur. *augurka* 'gurka', mt. *augurke* 'agurk' < as. *augurke;* alkul. myöh. -kr. *αγγούριον* 'wassermelone'.

aurto 'obolus l. numus tributarius minor'. Agr. UT. Joh.12:5 reunam. Sũma 45 marca aurtota 7 Euri. Ap.T.19:19 reunam. iocainen Penningi maxa lehes nelie aurto taika wiſi cuſinaiſta; Vs. 12b reunam. Spanni Ruki / lehes colmeen Marcan Aurtuit / mytin; Martti 94:5 maxakan aurton waſikan edheſt, 95:17 pitä andaman — aurtuon, 61:26 Aurton maan, 75:15-16 maanlugun iälkin, aurtton maalda, aÿrin maalda, markan maalda, 146:31 8 aurtoa, 149:12 8 aurtot, 80:31 eÿ ole raijat eli märet nijn tule ſe iaëtta Aÿrein ia Aurtoin iälkin, 68:13-14 Aurtoiden ia Äÿrein iälkin (ks. 150:2, 144:15, 94:14, 16 y. m.); Lj. Ml. 81 aurtuan (sam. 115, 106), 187 awrtuata, 190 8 arutuata[1]; Kl. 133 aurtuan; Schr. 26 Auortoa 'Ora, örtugh / Ort, Schwediſche Münʒ', 27 Auortoa 'Solidus, Skilling, ein Schilling'. [Schl. XI, XII »*örtug*»]. — s. *aurto*, *aurtoa*, *aurtua*. Agricolalla, Martilla, Ljungolla esiintyvien muotojen perusteella on Ojansuu (Neuph. Mitt. 07, ss. 130—131) konstatoinut seuraavat nom.-muodot *aurtua*, *aurtō*, *aurto*. Agr:n muodot edellyttävät sekä *aurto* että *aurtua* muotoja, mutta myöskin *aurtō* muotoa (Agr. part. *aurtota*), johon Martinkin *aurtoiden* ja part. *aurtot* viittaavat. Martin part. *aurtoa* edellyttää nom. *aurto*, kun taas muodot *aurtuon* ja *aurtton* edellyttävät nom. *aurtuo* ja *aurtto*. Schroderuksen *aurtoa* osottaa, että Ojansuun *aurtoa* on faktillinen. Voimme siis merkitä vanhimmasta kirjallisuudestamme seuraavat nominatiivimuodot: *aurtua*, *aurtuo*, *aurtoa*, *aurtō*, *aurto*, *aurttŏ*. Kahden ensimäisen muodon lähtömuodoksi asetan **aurtuγa*, niitä seuraavan kahden **aurtoγa*, jota Ojansuunkin mukaan (ks. edellä main. kirj.) on lähtömuotona pidettävä. Kaksi viimeistä lienevät analogiamuotoja (ks. Ojansuun

[1] Varmaankin painovirhe.

kirj.). Rinnakkaiset **aurtuγa* ja *aurtoγa* muodot olen olettanut mr:ssa tavattavan toisen tavun *o* ~ *u* vaihtelun perusteella. Kuitenkin voi suomessa olla *oa* > *ua*. — s. *aurtoa*, *aurtua* ~ mr. (Aschw.gr.) *artogh*, *ørtugh*, vrt. vur. (RB.I 37) *ortug*, mnorj. *örtog* 'Tredjedelen af eyrir saavel i Vægt som Penge', mt. *ørtugh*, *ortug* 'vægt, mønt'. *§ 37 a)*; Verz. s. 17.

b ks. myös **p**:tä.

baneeri (sotalippu). Martti 10:19 Ios iocu pakene kuningan Banêrin alda [vrt. Landsl. »*Baner*»]. — s. *baneeri* ~ vur. *baneer*, *banneer*, mmr. *baner*, *baneer*, *banner*, *banere*, *bannere* 'felttecken, baner', mt. *bannere* 'fane' < kas. *bannēr(e)* < ransk. *bannière*, alkul. klat. *bandum* 'fana'. *§ 47*.

barbaari 'barbar'. Bibl. Rom. 1:loppum. Caicki wieras canſſa cudzuttin Barbareixi / jotca ei Grekiläiſet ollet; Henr. C2b Barbari, [Bibl. Rom. 1:reunam. »*Barbari*»]. — s. *barbaari* ~ vur. *barbar* mmr. *barbare* 'barbar, den som ej är Grek', t. *barbar*, saks. *barbar*, alkul. kr. *βάρβαρος*.

bedellion (eräs jalokivilaji). Agr. Ms. 217:8—9 (= I Mos. 2:12) ia ſielle mös on Bedellion ia ſe callis kivi Onychinus; Bibl. IV Mos. 11:7 Bedellion < vur. (Bibl.) *Bedellion*, saks. *Bedellion*, lat. *bdellium* 'aromatisk kåda'. Kirj. laina.

befeeli (päällystö). Speitz 62 Befhälein eli Eſimieſten tykönä, 47 Befhälit pitä työtä teettämän, 150 Befälit, 105 Capitein eli Befälli (vrt. kirjotustapaa Befhäl, esim. 74, 65, 63, 48, 28, 31 y. m. (yl.), Befäl, esim. 142, 70, 75 y. m.). [Krigsl. »*Befähl*»]. — s. *befeeli* < vur. *befä(h)l*, *befe(h)l* 'befälhafvande, befälsperson', mmr. *befal*, *befell* 'uppdrag, befallning', mt. *befal* < kas. *bevel(ch)* = uas. *befel*. Kirj. laina.

biblia (raamattu). Agr. Rk. 386a Caikinaijſet Rucouxet coco Bibliaſta / ſe on Wanhaſta ia Wdheſta Teſtamētiſta, 113b Bibliaſt; Ps. B4a Bibliaſt; Vs. A1b Ellei Me Somalaiſet ßaa Prentettu coco Biblia; Pr. A4a-b Wiell Bibliaſt mwdh tuliſit / ios nemet otoliſet oſtetaiſin ia prucataiſin. Ed. esim. Fno. Vk. 6, Eric. Cat. A4a, P.I 641, Pict. A6b, Canutus B3a, Bibl. nimil. — s. *biblia* < vur. mmr. *biblia* 'bibel', lat. *biblia*, kr. *βιβλία*. Sana voi olla lainattu ruotsista, vrt. kuitenkin lat.-kr. muotoa.

bojortti 'prusculus'. Schr. 33 Bojortti 'Pruſculus, Bojort, der Bojort'. — s. *bojortti* < vur. *bojort* 'der Bojort', ur. *bojert, bojjört* 'Litet, i Holland brukligt, rundbygdt, kort fartyg med stark mast', mt. *bojert* 'et lille skib med en mast' < kas. *bojer, bojert* 'kleines Fahrzeug mit einem Maste'. *§ 47.*

bolvärkki (muurin tapainen varustus). Bibl. Hesek. 21:22 wallia ſinne tehdä ja bolwerkiä raketa. [Bibl. *»bolwerck»*, saks. Bibl. *»Bolwerck»*] < vur. *bolwärk* 'clostrum', mmr. *bolvärk (bul-)* 'bålverk, skansverk uppfördt af de försvarande till ytterligare skydd utanför hufvudfästningen; skansverk uppfördt af de belägrande för att derifrån beskjuta fästningen', mnorj. *bolvirki* 'Bolwerk, Udbygning i Vandet af horizontalt liggende Træstammer', mt. *bulværk* < kas. *bolwerk* 'wærn af træ' ~ vir. *pull-wärk* 'Bollwerk (am Hafen)'. Kirj. laina. Vrt. *§ 47.*

bunet (eräänl. päähine). Schr. 30 Bunet / Luuckoi 'Peripetaſma, Boonat das Gemählde', Renvallin mukaan merkitsee *luukko* 'galeri species ex panno l. pelle'. Jos Schroderus tarkottaa, että *bunet* on *luukkoi* sanan synonyymi, on se yhdistettävä lähinnä ur:n sanaan *bonnet* 'mössa', mt. *bonet* 'hue, hat, særlig om en præstehat' <ransk. *bonnet*. Schr:n antama merkitys *Bunet / Luuckoi* sanoille on kuitenkin toinen kuin edellä olevan sanaperheen, vrt. vur. (KF. I 339) *klädheboned.*

bygningin balkki (rakennuskaari). Ak. (1593) 29:21 laki ſano Bygningin balkis ~ vur. (Landsl.) *Bygninga Balker*, ur. *byggningabalk.*

d ks. myös **t**:tä.

daartti 'pugio'. Schr. 48 Daartti / Tikari 'Pugio, Dart / Puniart, der Dolch'. — s. *daartti* < vur. *daart, dart* 'dolk', mys. *tart*, uys. *dard*, mransk. *dars, dart;* alkul. klat. *dardus, dartus, darda* 'kastspjut, kort svärd, dolk'. *§ 2b).*

damaski 'vestis damascena'. Schr. 31 Damaſki 'Veſtis Damaſcena, Dameſk, der Damaſt'. — s. *damaski* < vur. *damask*, ur. *damast* 'ursp. ett tungt sidentyg', t. *damask, damast* < kas. *damask*, alkul. ital. *damasco* 'eigentlich ein seidenzeug aus der Stadt Damaskus in Syrien' (Falk & Torp). *§ 47.*

datumi (päiväys). Ak. (1615) 64:29 täſtä datumiſta, 64:9 tämän datumin; Pict. 21 b Ne ihmiſet jotca aſettawat heidän datumins

(elickä ſydämens) ajalliſen hecuman ja cunnian pääll. — s. *datumi* ~ vur., ur. *datum* 'dagteckning, datering', saks. *datum*, klat. *datum*. Sana on joko suorastaan tai ruotsin välityksellä lat:sta kieleemme tullut.

dediseerata (omistaa jllkn). Passio A1b — — häwitöxen Hiſtorian / Dediceranut; Henr. A1b dediceran; Bibl. (A)2b dediceratan. — s. *dediseerata* ~ vur. *dedicere* = ur. *dedicera* 'tillägna ngn ngt' < saks. *dedizieren*, alkul. lat. *dedicare* 'helga, tillägna'. *§ 48.*

desma 'moschus'. Schr. 54 Deſmo 'Moſchus, Deſma, der Bieſem'; Bibl. Jes. 3:19 präämit / ſnyörit / deſmacnupit. [Bibl. *»deſmoknappar»*]. — s. *desma*, *desmo* < vur. *desma* 'moschus', ur. *desman* 'benämning på ett för sin starka o. egendomliga lukt bekant ämne som afsöndras i en pung bakom nafveln på hannarna af myskdjuret, — — en vidsträckt användning dels ss. läkemedel — dels ss. parfym', t. *desmerdyr* 'bisam', *desmerurt* 'bisamkraut' < kas. *desem*, alkul. *bisamum*. *§ 43 b)*, *47.*

desmanuppi (desmapallo). Bibl. Jes. 3:19 deſmacnupit / corwarengat. [Bibl. *»deſmoknappar»*]. — s. *desmaknuppi* ~ vur. (Bibl. Jes. 3:19) *deſmoknappar*, (vrt. saks. *Biſemepffel*), vrt. ur. *knopp*, mmr. *knopper*, mt. *desmerknap*, *-knop* 'en vellugtende kugle'. Ks. **desma** ja **nuppi.**

diktata (sepittää). Agr. UT. Ap.T.13:6 muist. ſe Nimi Tetragrammaton / ioſta Juttat palio ihmeit dictauat [saks. Bibl. *»viel wunders tichten»*]. — s. *diktata* ~ vur. *dichta* 'fingere, comminisci, effingere', (NT.II Pet. 2:3) *medh dictadhom oordhom*, mmr. *dikta* 'förestafva; författa; uttänka; inrätta', mnorj. *dikta* 'sætte i Stil, forfatte', t. *digte* = kas. *dichten*, alkul. lat. *dictare.*

dikteerata (sepittää). Agr. UT. II Pet. 2:3 Ja ahneuxeſta dikteratuilla ſanoilla pite heiden teiſte caupaman; Ps. 119:69 Ne Coriat tichterauat Walhen minun päleni, 64:7 He tichterauat Coirutta; Vs 29b: reunam. ei miteken itzeſtens tictera / waan mite hẽ Jumalalda oppinu on / ſite hen opetta. Ps. A3a Pſalmia dicteraſit — — ombi hen dicteranut, A3b Hengen cautta — — dicteraſi, 45:1 MInun ſydhemen tichtera yhden — — Weiſon, 71:24 minun Kielen tichterapi; Vs. 107a leikitzet Pſaltarin päle / ia ticterat teille Weiſut / ninquin Dauitki. [Bibl. *»dicta»*, *dichta»*; saks. Bibl. *»(er)tichten»*].

Muodollisesti ovat edellä olevat muodot = ur. *diktera* 'föresäga en annan hvad man vill skrifva, förestafva, ingifva, föreskrifva', alkul. lat. *dictare* 'ofta säga, föreskrifva, diktera', mutta merkityksellisesti vastaavat ne edellä olevan *diktata*-verbin mmr:laista vastinetta. Agricolan *t*-alkuiset muodot kuvastanevat saksalaista kirjallista vaikutusta.

dilli 'anethum'. Agr. U T. Matth. 23:23 te Tijunin teet Minduiſt / Dilleiſt / ia Kuminoiſt; Schr. 52 Tilli 'Anethum, Dill, der Till'; Bibl. Matth. 23:23 Tilleiſtä. [Bibl. »*dill*»; saks. Bibl. »Till»]. — s. *dilli*, *tilli* ~ vur. *dill* 'anetum', mmr. *dil (dill)* 'dill, anethum graveolens', t. *dild* 'anethum' = angl. *dile*. msaks. *dilli*, mys. *tilli*.

disipliini (kuri). Speitz C1a Sotacuritos / Diſciplin < vur. (Krigsl.) *Diſciplin* = ur. *krigsdisciplin* 'die Krigszucht'; alkul. lat. *disciplina*. Kirj. laina.

disputeerata (väitellä). Westh. Kk. 149:23 etteij hen annais hennes diſputeram̄a ſen pahan hengen canſan; Eric. P.I 399 ſijtä ſwreſti campailewat ia diſputeravat. — s. *disputeerata* ~ vur. (N T. Marc. 8:11) *diſputera* = mmr. *disputera* 'afhandla; *disputera*, tala (mot)', mnorj. *disputera*, alkul. lat. *disputare*. Varmaankin kirjallinen laina.

drakma (eräs raha). Bibl. Hesek. 45: loppum. Sicli oli caxi Drachmat / ſe on / neljännes Dalarita, C2b Drachma eli Denarius. [Bibl. »*twå Drachmas*»]. — s. *drakma* ~ vur. (Bibl. Hesek. 45: reunam.) *Drachmas*, mt. *dragma*, *draghmæ*, alkul. klat. *dragma* < lat. *drachma*. Sana voi olla kirjallinen laina ruotsalaisesta tekstistä, vrt. kuitenkin lat. *drachma*.

drotseti (eräs ylhäinen virkamies). Martti 6:28 Drottſätin taicka iongun toiſen kuningan Radhiſt; Lj. Ml. 18 drotzsätin (se on Kuningan siahetʒen. [Schl. XII »*drotzten*»]. — s. *drotseti* ~ mmr. *drotsäte (drotzsäte)* 'drotset, konungens och rikets högste ämbetsman', mnorj. *dróttseti* 'den som forestaar Anretningen ved Kongens Bord < kas. *drotsete* = uys. *Truchseſz*. *§ 27 c)*, *47*.

drotsi 'archidapifer'. Schr. 14 Drotʒi 'Archidapifer, Drotʒ, der Trűchſes'; Ak. (1638) 84: Ruotʒin Rijkin Drotʒi; Speitz A2a Neuwolle ja Dråtʒille. — s. *drotsi* < vur. *drotz* 'dapifer', mmr. *drotz*, t. *drost* < kas. *droste*. Ks. **drotseti**.

eksaameni (tutkinto). Ak. (163—) 85:34 heidän pitämän ahkerat ja wisut Catechismuxen Examenit, ja ei yhtäkän päästämän Sacramentillä. — s. *eksaameni* ~ ur. *examen* 'das Examen', alkul. lat. *examen*. Varmaankin kirj. laina, vrt. myöskin lat. muotoa.

eksekveerata (panna täytäntöön). Speitz 1 jos ioſcus muwtamitten aſiain haarain tähdhen Liewitys taitais tehtä / ettei ſe caiketi Exequeratais ja rangaſtais, 139 Duomio pitä enſiſt näytettämän Marſkin edes eikä Exequerattaman < vur. (Krigsl.) *exequera* = ur. *exeqvēra* 'utföra, fullborda, verkställa', alkul. lat. *exsequi*. Kirj. laina.

eksellenssi 'excellens'. Speitz. B4a rukoelen T. Excellentziänne, B4a Teiden Excellentzin < vur. (Krigsl.) *Excellentz* = ur. *excellens* 'förträfflighet, titel för ministrar m. fl'; alkul. lat. *excellere*. Kirj. laina.

eksemppeli (esimerkki). Canutus A2b Pyhän Biblian todiſtuxilla ja Exempelillä; Bibl. Ps. esip. cootaxen lyhykäiſtä Bibliata ja exempelkirja / coco Chriſticunnaſta, — — eikä taida olla caunemba exempelkirja eli legendat mailmas / cuin Pſaltari on — — pyhäin legendat ja exemplit (ks. ed. Ps. esip.). [Bibl. »*Exempel*»]. — s. *eksemp(e)li* ~ vur. *exempel* 'exemplum', mmr. *exempel* 'exempel', mt. *exempel*, *exempil*; alkul. lat. *exemplum*.

eksessi (hurjastelu). Speitz. A4a Exceſſein < vur. (Krigsl.) *Exceſſer* = ur. *excéss* 'öfvermått; utsväfning; ofog', alkul. lat. *excessus*. Kirj. laina.

eksipeerata (kestää). Henr. E2a Sillä me taidhan hyvin tuſcan langemiſen exciperata. — s. *eksipeerata* ~ ur. *excipera* 'excipiren'; alkul. lat. *excipere*.

elefantti 'elephas'. Bibl. I Macc. 6:37 Ja cukin Elephanti canoi tornia puuſta, I Kuning. 10:22 Elephandin hambaita / Apinoita, II Chrön. 9:21 Elephantin luita / Apinoita, Hesek. 27:6 ſinun pijttas Elephantin luiſta (ed. esim. I Macc. 6:30, 34, 35, 36, Salom. kork. v. 5:14 y. m.). [Bibl. »*Elephant*»]. — s. *etefantti* ~ vur. *Elephant diur* 'elephas', mmr. *elefant*, *elephant* 'elefant', mt. *elefant*, *elephant* < saks. *Elefant* = ransk. *éléphant*, alkul. lat. *elephas* < kr. ἔλεφας. *§ 48.*

elementti 'elementum'. Agr. Rk. 307b temen mailman Elementit monella modholla / meiden waſtan hirmuiʒeuat; UT. II Pet. 3:10 Elementit pite palaudheſta ſulaman, 3:12 Elementit palaudeſta ſulauat; Eric. Cat. 486 elementit — — leipä ia wijna / ovat ne vlconaiſet cappalet ia elementit; P. I 1156 Tämä taiwas cuin nyt on pitä äkiſtä huckuman / ia Elementit pitä palawudeſta ſulaman; P. II 805 Leipä ia Wijna / ia ne ſamat Elementit merkiʒewät HErran — — Rwmin ia Weren / ia ne ſamat Elementit Leiwän ia Wijnan; Elim. Ev. 1637 K7b Elementit pitä palawudheſta ſulaman; Bibl. Viisaud. 7:18 Elementeingin woiman, 19:17 Elemäntit, B1a Elementit. (harv.). — s. *elementti* ~ vur. *element* 'elementum', mmr. *element(e)* 'element, grundämne', mt. *element(e)*; alkul. lat. *elementum* 'grundstof'.

enkeli 'angelus'. Agr. Abck. A6b Engelin; Rk. B4a Mjchael eſiengeli, 72a Engelien, 72b Engeleitten, 49a Engeliten; UT. Marc. 8:38 Engelittein, Ebr. 2:2 Engelitten, 2:5 Engeleiten, 2:16 loppum. Engelein; Pr. 1b reunam. Engeli / se on Sananſaattaia eli Sarnaia. Sana esiintyy kaikissa Agr:n teoksissa samoin kuin muissa vanhimman kirjallisuutemme hengellisissä teksteissä yllä olevan ortografian mukaisena. Johdannainen **enkelinen**. Hem. Vk. 136b O ihanainen ſä Engyläinen. — s. *enkeli* ~ vur., mr., mt. *engel*, mnorj. *engill* 'engel'; alkul. lat. *angelus* < kr. ἄγγελος. Kuuluu varmaankin vanhimpaan kirkolliseen terminologiaamme.

epistola (uusitestamentillinen kirje.). Agr. Rk. G2a ſijte Epiſtolaſt Hebrerin tyge; UT. a7a Epiſtola, Ebr. alkup. 306a waſtan — — Paualin Epiſtolita. Epiſtola muodossa yleinen myöhemmässäkin heng. kirjallisuudessa: Westh. Kk. 91:14, Ms. 173:1, Jstn. E3b, S4a, Eric. Cat. 84. Kk. 32, P. I c3a, P. II 631, Elim. Ev. 1618 R1b, 1622 M3a, Kk. 13a, Henr. B2b, Bibl. Ps. 4: loppum. — s. *epistola* ~ mmr. *epistola* 'epistel, bref' < lat. *epistola*, vrt. vur., mt. *epistel*. Sana voi olla lainattu mmr:sta, vrt. kuitenkin lat. *epistola*.

eremiitti 'eremit'. Eric. P. I 1150 omans nautita — — ja eij ylönanda ninquin mungit ja nunnat / ja mös Eremitit owat tehnet / jotca owat omalla ehdollans ylönandanet heidän tawarans / ja mennet Kloſtarin ia erämaihin. — s. *eremiitti* ~ vur. *eremijt* 'ere-

mita', ur. *eremit* 'en, som lefver afskild från verlden för att öfverlämna sig åt andaktsöfningar', mt. *eremite* 'eremit, eneboer'. Ks. **ärmätti.**

etikka 'acetum'. Agr. Rk. 138a Chriſtuxen Curcku / meiden tedhen ſapella ia Etikalla iotettu, B1a Etican canſa Lachtucat ſömen, 130a etickalla. Yleinen kirjotustapa vanhimmassa kirjakielessä on eticka, heikkoasteisissa muodoissa on *c*:llinen kirjotustapa yleisin, joskus tavataan *k* tai *ck*. Sana esiintyy esim. seur. kirjailijoilla: Fno. Vk. 92, Hem. Vk. 28a, Pn. 1616 C2a, Elim. Ev. 1622 G1b, Passio 10a, Schr. 43, Bibl. Ruth. 2:14 liittyen silloin useimmiten kertomukseen Kristuksen kärsimisestä. Yllä olevasta kirjotustavasta poiketen sana esiintyy: Agr. Pn. E2a ettican ottanut oli, Eric. Cat. 240 äticka juodaxen, Pn. 1616 C4a ettican, Elim. Vk. 31a äticat janoſan iodaxen, 67a etikäl jotettin. — s. *etikka*, *ettika*, *ätikka* ~ vur. *ettickia*, *ätikia* 'acetum', mr. *ätikia*, mnorj. *edik*, t. *eddike*, *edik*, mt. *ædik(æ)* < kas. *etik*; alkul. lat. *acetum;* vir. *ätik* < kas. *etik*. *§ 3 b), 47.*

evankeliumi (hyvä sanoma). Agr. Abck. A7a opetaca Euangelium; Rk. F4a ſarnatka Euangeliumij; UT. a2a Euangelium ombi yxi Grekillinen ſana / ia tydhe Somenkielen / quin hyue lehetus / Hye Wſiſanoma, a4b ettei — — ſeghoita Laki ia Euangliumi, a7a nijte Colme Euangelia. Sana tavataan kaikissa Agr:n teoksissa esiintyen yleisesti myöhemmissä hengell. teksteissä. Jo Westhillä on joskus yllä olevasta poikkeava kirjotustapa, esim. Kk. 83:7 Ewangelium, samoin myös Fno. Vk. 42, kun taas Hem. Vk:ssa kirjottaa joko Evangeliumid, esim. 53a, tai Evangeljumin, esim. 4a, 62a (vrt. Ak. 1638 78:9). Nämä kirjotustavat (*w*:llä, *v*:llä) esiintyvät rinnan Eric:lla, Thom. Yp:lla ja Elim:lla, kuitenkin niin, että Agr:n mukainen kirjotustapa on säilynyt, mutta myöhemmillä kirjailijoilla on se väistynyt *v*:llisen (harvinaisemman *w*:llisen) kirjotustavan tieltä. **evankeliollinen** (evankelin mukainen). Agr. UT. a2a turualinen ſanoma / eli Euangeliolinẽ taicka Jumalinen wſitidhingi, a3b Euangelioliſet Lupauxet. [Bibl. NT:n alkup. »*Euangeliſk*»]. — s. *evankeliumi* ~ vur. (NT. 2a) *Euangelium*, alkul. lat.-kr. *evangelium*. Onko sana tullut kieleemme suorastaan latinasta vai ruotsin kielen välityk-

sellä, jää ratkaisemattomaksi. Johdannainen *evankeliollinen* on kuitenkin ruotsalaisen mallin mukaan muodostunut.

f ks. myös **v**:tä.

falskata; falskaan 'falso, corrumpo, vitio, adultero'. Martti 98:21 On ſe falſkattu andakan hopia ſeppä henen iällens hindans ioka osti. [Schl. XII *»oskært»*, Landsl. *»oſkärt»*]. — s. *falskata* ~ mmr. *falska* 'forfalska; bedraga; förföra', ur. *falska* 'fälschen, verfälschen', mnorj. *falsa* 'forfalske; beskadige; ved Bedrageri bortvende noget, bedrage', mt. *falske* 'forfalske, fremstille falsk, vise falskhet, bedrage' < kas. *valschen* 'förfalska'. *§ 26 c), 47.*

falski 'falsus, fallax, mendax'. Agr. Rk. 74b Eriſeurat / ja falſkit weliet, 271b eijke falſkia puhuijs; UT. II Tim. alkum. 283a falſki Hengelinen Eleme, Gal. 2:4 Falſkit Weliet, Matth. 24:24 Falſkit Chriſtuxet / ia Falſkit Prophetadh, Gal. alkup. 250a Falſchit, Matth. 24:11 monda Falſki prophetadh, I Joh. 4:1 monda Falſkia Prophetat, II Cor. alkup. 138a niitä Falſki ia wäri Apoſtoleita, Falſkein Apoſtolein, II Pet. alkup. 296a nijldä Falſkilda — — Opetailda; Vs. 121b wäret waaghat ia falſkit Wictit, 129b ſe falſki walettu Cuua (vrt. ed. UT. II Pet. 2:1, Marc. 13:22, Phil. alkup. 263a, Ap.T. 13:6, II Cor. 11:26; Ps. 5:7, 12: alkum., 68:31 reunam., 101:7, 120:4; Vs. 9a, 110b, 116b, 101a y. m.); Jstn. H4a Falſkein Weliein, P1b falſkiſta Prophetaiſta, S3a falſkit Chriſtuxet / ia falſkit Prophetadh; Hem. Cant. 92 Falſki; Eric. Cat. 137 ahnet ia Falſkit; PI 374 falſkit Prophetat (ed. 378, 383, 573, 777, 574, P. II 227, 229, 230, 231, 232, 233, 236—245 y. m.); Elim. Ev. 1618 Q6a falſkit Chriſtuxet / ia falſkit Prophetat (ed. M8a, G10b, E1a, vrt. 1622, 1637) [Bibl. *»falſk»*]. **falskisti** 'false, subdole'. Agr. Rk. 360a Eripuraijſten ſeurat / iotca ſen ſinun Nimes falſkiſt euckeuet / ja hirmuijſeſta pilcauat; Vs. 71a Hurſkaſten ſydhemet coetelet Falſkiſta. **falskeus** 'falsitas, mendacium'. Agr. Ps. 120:4 reunam. Falſkius, 50:19 ſinun Kieles Falſkiutta matkan ſaatta; Pr. 18a Falſkiudhen ia Petoxen canſa; Martti 97:4—5 falſkeus taicka petos; Hem. Cant. 89 falſkjutt puhuu pyytävät. [Bibl. *»falſkheet»*]. — s. *falski* ~ vur. *falſk* 'falsus', mmr. *falsker* 'falsk, bedräglig; oäkta; osann' (vrt. mt. *falsk* 'svig, bedrageri') < kas. *valsch* = uys. *falsch;* alkul. lat. *falsus* 'falsk'; vir. *wal'sk* < kas. *valsch. § 26 c), 47.*

fatabuuri (varastohuone). Agr. Ps. B2a Keſkydhen Fataburi ia Aitta. — s. *fatabuuri* ~ ur. *fatabur* 'das Behältniß, der Schatz', vur. (RB. I 521) *Fathbur*, mmr. *fatabur (fatä-)* 'fatabur, klädkammare förrådshus; skattkammare, förråd el. samling af skatter', mnorj. *fatabúr* 'klædekammer, hvori ogsaa ens Kostbarheder opbevaredes', mt. *fadebur* 'skattkammer, kasse; skat'. *§ 26 c).*

fautti (virhe). Speitz 141 hänen pitä oleman wellcapään edes tuoman caicki fauttit ja ſyyt Oikeuden etehen ~ vur. (Krigsl.) *faulter* = ur. *faute* 'fel, irring, misstag' < ransk. *faute*. Kirj. laina.

fedla 'pandura'. Schr. 47 Fedla 'Pandura, Fedla, die Fiedel'. — s. *fedla* < vur. *fedla*, ur. *fedla* 'die Fiedel o. Geige', mmr. *feedla, fiþla* 'violin', mnorj. *fiðla*, mt. *fidle* 'fiddel' = angl. *fiþele*, kas. *vedel(e)*; alkul. klat. *vitula* 'violine'. *§ 26 c).*

firmamentti (taivaankansi). Bibl. I Mos. 1: selit. teke Jumala Sanalla ja Hengellä — — Firmamentin. [vrt. Bibl. I Mos. 1:6 »*fäſte*», saks. Bibl. »*Feſte*»] — s. *firmamentti* ~ vur., mmr. *firmament* 'firmament, (himmelens) fäste', mt. *firmament*, alkul. lat. *firmamentum*.

flammiska 'polymita'. Schr. 30 Flammiſka 'Polymita, Flammeſk, das vielferbig Tuch'. — s. *flammiska* < vur. *flammesk* 'das vielferbig Tuch', mmr. *flämsker (flamsker)* 'Flamsk, Flandersk, från Flandern', mnorj. *flæmskr* < kas. *vlamesch*. *§ 27 c), 47.*

flitteri 'bractea'. Schr. 27 Flitteri 'Bractea, Flitter, das Blech'. — s. *flitteri* < vur. *flitter* 'bractea', ur. *flitter* 'der Flinder, Flitter, das Flinderlein', mt. *flitte* 'ett lille stycke tyndt metal', t. *flitter* 'glitzernde metallplatte < kas. *flitter*, uys. *Flitter* > vir. *litter*. *§ 27 c), 47.*

flotsari (metsästyspuukko). Lj. Ml. 212 candapi wölläns Tikaweistä, pitkä weistä, flotzarita (vrt. Schl. XII, s. 366 »*bær stekamætz, rytingh eller wedhemætz*», vrt. myös Landsl. s. 74 *bär Stekametz / Ryting eller Wedhemetz*»), siis *flotzarilla* on suomennettu mr. *veþemæz*, 'jagtknif, hirschfängare: culter venatorius'. Sana on varmastikin laina, vaikka ei minun ole onnistunut löytää vastinetta, vrt. ur. *flåt*, t. *flaa* 'schinden'.

flotta (laivasto). Speitz. 133 Meidän Sotawäkem taicka Haaxi-

flotamme. — s. *(haaksi)flotta* < vur. (Krigsl.) *(skeps)flotta*, vrt. (v)ur. *flotta*, mnorj. *floti* 'skibsflaade', mt. *(skibs)flåde* 'skibsflaade'. Kirj. laina.

fokka 'velum proræ'. Schr. 34 Focka 'Siparum, Focka, die Focke'. — s. *fokka* < vur. *focka* 'fock', t. *fok* 'das unterste raasegel am vortopp' < holl. *fok* < kas. *vocke* (uys. *Focke*). *§ 26 c)*, *47*.

forborgi (linnan etuvarustus). Agr. Rk. 134 b pyheiden ſieluden wapadhus / iotca olet heluetin forborgis / odottaua ſinun autuan tulemiſtas. — s. *forborgi* ~ mmr. *forborgh (för-)* 'förborg, befästning som är uppförd framför el. utanför en borgs hufvudbyggnad', vur. *förborgh* 'promentorium', mt. *forborg* 'forbygning, forværk ved en borg' < kas. *vorborch*. *§ 26 c)*, *47*.

friiherra (vapaaherra). Eric. P. II 483 Grefwi — — ylembänä yhtä Frij Herra / Frij Herra — — Adelis Mieſtä; Ak. (1638) 79:15 Frijherrat, 84: Frijherra. — s. *friiherra* ~ vur. *frijherre* 'baro', ur. *friherre* 'der Frey-Herr'. Ks. **friisti** ja **herra.**

friisti (vapaasti). Agr. UT. a5b Nin Chriſtuxella ombi nyt paraſpooli / Oikius ia ylikäſi frijſt ia wapaſta Perkeleta waſtan. Johdannainen adj:sta *frii* 'liber, solutus, expeditus'. — s. *frii* < vur., mmr. *fri* 'fri, skattefri', mt. *fri* 'fri, sikker, skattefri, adelig' < kas. *vrî*. *§ 27 c)*, *47*.

fröökinä 'fröken'. Lj. Ml. 4 hänen herraudens tytärten frökein cansa; Ak. (1638) 78:6 Frökinä yliʒen Ingerin maan; Bibl. (A)2a Frökinälle / Fröken Chriſtinalle, (A)2b Drötingi ja Frökinä (ed. (A)2a). — s. *fröökinä* ~ vur. *fröken* 'principissa', mmr. *fröken* 'fröken, prinsessa'. mt. *frø(j)ken* 'titel for fyrstinder' < kas. *vrouken*, *vroiken* 'förnäm ung dam, prinsessa', demin. kas. *vrouwe*-muodosta. *§ 15 c)*, *27 c)*, *47*.

fui ks. **pfui.**

funtti 'baptisterium'. Agr. Rk. 334b En ole nijte Caxitoiſtakymende pyhen wſcon Cappaleita pitenyt / nijn kijndijeſt quin mine funtin pälle lupaſin; Kk. 18:4–5 Coſka nyt Lapſi Fundin päle pidheten / nin Pappi kyſyken Lapſen Nime / ia Gummat ſanocan Lapſen Nimen, 24:1 Coſka lapſi ombi Fundin päle; Westh. Kk. 19:4 Fundin pälä; Eric. Kk. 18 fundin; Elim. Kk. 8a Fundin

päällä; Ak. (163–)87:31 Funtit; Schr. 39 Funtti 'Baptiſterium, Funt, der Tauffſtein'. [Handbok. v. 1548 »*funt*»]. — s. *funtti* ~ vur. *funt* 'baptisterium', mmr. *fonter*, *funter* 'dopfunt', mnorj. *funtr* 'Døbefunt', mt. *funt* 'døbefont' < osaksi angl. *font*, osaksi < kas. *vunte*; alkul. lat. *fons*. *§ 7 c)*, *26 c)*.

fureerari (eräs sotilashenkilö). Speitz 32 Taridze — Soldati — Furererill — — haawoja. — s. *fureerari* ~ vur. (Krigsl.) *Furerare*, saks. (Krigsl.) *Furieren*, ransk. *fourier*.

fursti (ruhtinas). Ak. (1597) 35:18 Rodʒin Rijkin perindo Furſti; Ak. (1599) 35:1-2 Fursti mun sinne, Fursti mun tänne, Minun pitä kuningas Sigismunduxelle lugun tekemän, eij furstille; Lj. Ml. 3 perindo Fursti ia walliʒeua herra, (Ak. 41:12 Furstille); Kl. alkusiv. Furstin; Eric P. I 726 Furſtiſta, a2a Swrifurſtille, 898 elämän Furſtin, Ks. **kuurfursti**. — s. *fursti* ~ vur. *furſte* 'princeps', mt. *furste* 'fyrste' < kas. *vurste*. *§ 26 c)*, *47*.

furstinna (ruhtinatar). Lj. Ml. 3 hänen furstinnans — — syndynen furstinan Sleswikin; Eric. P. I c2a Suri furſtinnan. — s. *furstinna* ~ vur. (RB.I. 38) *Furſtinna*, ur. *furstinna* 'die Fürstin'. Johtop. *-inna* on mr:ssa ollut käytännössä 1400-luvulta alkaen. (Tamm, Tyska ändels. s. 29.). Ks. **fursti**.

fältti (kenttä). Pict. A3b wiholliſtens joucko waſtan walmis oleman fältin waeldaman; Speitz 33 joco ſe tapahtu Fäldis eli Linnois, 130 joka myös Fäldiſä caicki Slachtningit — — Merkidʒe, 86 cotona eli Feldiſä, 150 Fältiſä (ed. 142, 49, 17, 14, y. m.) [Krigsl. »*fält*»]. — s. *fältti* ~ vur. (Tamm.) *fält* 'uppvisat i början av 1500-t. ss. förra led i sammans. militäriska uttryck', t. *felt* 'aaben mark i krigsføring', mt. *feld* < kas. *velt(d)* ~ vir. *wäl't*. *§ 26 c)*.

fälttiherra (sotaherra). Speitz 35 Marſkin eli Fäldtherran, 91 Feldtherralda, 12 Fäldt- eli Sota- Herran, 20 Fält- eli Sotaherraxi, 142 Fäldtherra. (harv.) < vur. (Krigsl.) *Fältherre*, vur. *feltherre* 'archistrategus'. Kirj. laina. Ks. **fältti** ja **herra**.

fälttikanssi (kenttävarustus). Speitz 66 Joca Fännickä pois juoxe eli pakene Fäldtſkanʒiſta battarieſt / reducteſt. < vur. (Krigsl.) *Fält Skantʒ*. Kirj. laina. Ks. **fältti** ja **kanssi**.

fälttikortterimestari (kenttämajottaja). Speitz 26 Fäldtquar-

termeſtari, 125 Fäldt Quartermeſtarin (ed. 126) < vur. (Krigsl.) *Fält Qwartermäſtaren*. Kirj. laina. Ks. **fältti** ja **(kortteri)mestari**.

fälttimarsalkki (ylh. sotapäälikkö). Speitz 26 Fäldt Marſkalki, 125 Fäldt Marſkalcki (ed. 125, 126) < vur. (Krigsl.) *Fält Marſkalken*. Kirj. laina. Ks. **fältti** ja **marsalkki**.

fälttivahtimestari (eräs sotilashenkilö). Speitz 26 Fäldtwachtmeſtari (ed. 125, 126.) < vur. (Krigsl.) *Fält wachtmäſtare*. Kirj. laina. Ks. **fältti** ja **(vahti)mestari**.

fälttiöversti (eräs sotilashenkilö). Speitz 41 Fäldt Öfwerſtin < vur. (Krigsl.) *Fält Öfwerſtens*. Kirj. laina. Ks. **fältti** ja **översti**.

fän(n)ikkä (lippu; lipullinen). Agr. Vs. 13b henen pite ydhen Fäniken yleſnoſtamä / haucutteleman Maan äriſte; Ak. (1615) 60:22 puoli hevois ja jalcaväen Feniköiſtä, 59:20 quin hö Fänickeluulda waeldavat, 59:22 Fänikeſtäns eroittavat, 57:15 coco Fänikel; Speitz 17 Phännickäni / Lipun eli ſen merkin alda / jonga ala minä ſäätty — — olen, 104 ſijtten coconkäritähän Fännickä hänen päänſä ylitze / ja ajettahan pois Leiriſt, 108 kirioitettaman Fännikän kirian, 36 culkewan Fännikän eli Lijpon alla, 66 Joca Fännickä pois juoxe eli pakene Fäldt ſkantziſta (ed. 124, 104, 134, 110, 55, 58, 60 y. m.) Ks. **liiffän(n)ikkä**. [Krigsl. »*Fahna*», saks. »*Fahne*»]. — s. *fän(n)ikkä*, *fänikkö* ~ vur. *fænika*, *fænnika*' liten fana l. flagga; afdelning fotfolk följande en fana', (KF. I 639) *Fänika*, mmr. *fänika*, *fänikka* 'liten fana; kompani', mt. *fænnike*, 'fane; haerafdelning — — ordet synes i motsætning til fane mest brugt om fodfolk' < kas. *veneken*, demin. < kas. *vane* muodosta. *§ 26 c*), *47*.

färmätä (vahvistaa). Suomalaenius Hist. Ark. XII s. 3 Että täsä siaa oli, eikä paljan Paperin edhest Färmäjän Raha anda täytynyth, nin luvallas, racas Mestari, lisäisin Hädhillæni tähän tämän huhutoxen. Vrt. mmr. *färma* 'konfirmera, bekräfta dopet genom handpåläggning och bestrykande med olja', mt. *ferme* 'konfirmere'.

föreerari (eräs sotilashenkilö). Speitz 123 walittaman coco Regemēdiſt — — 2 Förerarita / 2 Föräritä. — s. *föreerari* vrt. vur. (Krigsl.) *Furerare*, saks. (Krigsl.) *Führern*. Speitzin *föreerari* lienee sekamuoto vur:n *furerare* ja *förare* muodoista.

förlääninki (läänitys). Ak. (1638) 80:19 ne förläning ia Tildeel-

ningi Taloit. — s. *förlääninki* ~ vur. (R B. I 32) *förlähningar*, ur. *förläning* 'die Ferleihung', vrt. mmr. *forläna, förläna* 'gifva ss län, förläna; skänka', mt. *forlæning*. Varmaankin kirj. laina.

förpannata 'förbanna'. Agr. UT. I Cor. 16:22 loppum. Joca ei Chriſtuſta racaſſa pidhe hen olcon Forbannattu / ia Sadhatettu Colemahan; Ms. 219:1-2 (= I Mos. 3:14) — — sanoi Kermelle, Ettes temen teit, fine olet forbannattu ylitze caikia eleuite, 219:14 (= I Mos. 3:17) Forbannattu ombi maa ſinun techtes, tuſkan canſa ſinun pite elettemē itzes, 220:23 Forbannattu olet maan päle; Ps. 119:21 Forbannatut ouat ne quin ſinun Keſkyiſtes poickeuat; Vs. 43a ne ſata aiaſtaicaiſet Synniſet pite förbannatut oleman; Pr. 19b forbannattu olcoon ſe Wiettelie, 21b Senteden tē Förbannatut oletta / nin ette caikinaiſet catouat teiden käſiſten. [Bibl., »*förbanna*»]. — s. *forpannata, förpannata* ~ mmr. *forbanna, förbanna* 'bannlysa; förbanna', vur. *förbanna* 'devovere', mt. *forbandne* 'forbande' < kas. *vorbannen*. § *26 c*), *47*.

förräädäri (petturi). Agr. UT. a6a Perkele ſe Förrädhari ia petteiä; Pr. 13a reunam. andacat iollengin Förräderil palka / minua pettemen / quin oli Judas; Ak. (1555) 7:17 Rikin förrädärixi ia pettäiexi. — s. *förräädäri* ~ vur. *förrädare* 'proditor', mmr. *förrädhare, forraþare* 'förrädare', mt. *forrædere, forrælhaer* 'forræder, bedrager' < kas. *vorrêder*. § *26 c*), *47*.

försti 'furste'. Ak. (1584) 16:8 Iſoiförsti Suomenmalla; Ak. (1615) 56:5 Periförſti, Swriförsti Suomenmallen, 57:8 jocu Periförstiſte (ed. 59:14, 60:18); Pict A4a Herran ja Förſtin; Ak. (1628) 74:20 Suriförsti; Henr. C3b Förſtit / Herrat; Speitz 133 Rijkin perindö-Förſtiä; Bibl. (A)2b Förſtin — — Guſtaff Adolphin, I Chrön. 29:1 Iſraelin Päämiehet / cuin owat ſucucundain Förſtit, I Chrön. 30:6 NIin Iſäin Förſtit / ja Iſraelin ſucucundain Förstit nijn myös tuhannen ja ſadan Förſtit / ja Cuningan töiden Förſtit, Hesek. 23:23 Förſtit ja Herrat / Riddarit ja Adelit (ed. III Mos. 4:22, I Chrön. 1:52, 53, 54, 27:24, 28:4, 1:51, 28:22, 29:1, II Chrön. 11:11, Salom. Kork. v. 7:1 y. m. [Bibl. »*förſte*»]. — s. *försti* ~ vur. *förſte* 'dux, princeps', mmr., kmr. *förste* 'förste, furste', mt. *første* 'fyrste', uas. *först(e)*. § *26 c*), *48*.

förstinna (ruhtinatar). Schr. 14 Förſtinna 'Principiſſa, Fröken,

die Fürſtin', Ak. (1638) 78:5 Periförstinna, Suuriförstinna; Bibl. (A)2a walitulle Drötingille ja Peri-Förſtinnalle / Suuri Förſtinnalle. (ed. (A)2a, b, Jes. 49: alkum.). — s. *förstinna* ~ vur. (Bibl. Jes. 49:23) *förstinnor*, mmr. *förstinna* 'furstinna'. Ks. **försti.**

föörärі (eräs sotilashenkilö). Speitz 123 walittaman coco Regemēdiſt 2 Förerarita / 2 Förärita < vur. (Krigsl.) *Förare*, vrt. ur. *föra*. Kirj. laina.

g ks. myös **k**:ta ja **j**:tä.

galleijo 'actuaria'. Schr. 33 Galleijo 'Actuaria, Galeya, die Galley'. — s. *galleijo* < vur. *galeya* 'die Galley', mmr. *galeidha*, *galleyda* 'galeja, ett slags långskepp', mnorj. *galeið* 'Galei, et Slags-Krigsfartøi' < kas. *galeide*, *galei*, ukr. *γαλέα*. *§ 43 b); 47.*

glaavio (peitsi). Agr. Vs. 126a (= Nah. 3:3) Hen yleſwiepi Reiß närit cumain Miecain canſa / ia wälkyuen Glauion canſa. [Bibl. »*glaffuen*»]. — s. *glaavio* ~ vur. *glafwen* 'haſta, lancea', mmr. *glauia*, *gläviä* 'spjut, glafven', mnorj. *glefja* 'lanze, speer', mt. *glave(n)* < kas. *glave*, *glevie* 'speerspitze, lanze'; saksalaisella taholla on sana tullut < mransk. *glaive*, *gleive*, *glave* 'lanze, speer, später auch schwert'. *§ 27 c), 43 b), 47.*

gloosu (selitys). Agr. UT. Ap T. alkup. 146a reunam. Teme kiria ombi yxi Gloſu ia Toimitus ylitze Pyhen Paualin Epiſtolain, Ebr. alkup. 306 Ehcke taidhas ſijhen päle ycdhen Gloſun eli toimitoxē / tehde nin ne ſanat quitengin ſelkieſti cwluuat / ette ſemmotoinĕ Gloſu tuſkalla teudhen tekepi. [NT. Ebr. alkup. »*gloſa*»; saks. Bibl. Ap.G 311b »*gloſe*»]. — s. *gloosu* ~ vur. (NT. Ebr. alkup.) *gloſa*, ur. *glosa* 'eine Glosse o. Sententz', mt. *glose* 'forklaring; spotteord', mnorj. *glósa* 'Forklaring, Udtydning' < lat. *glos(s)a* = kr. *γλῶσσά*. *§ 27 c), 43 c).*

haarniska 'thorax ferreus, lorica'. Agr. Rk. 310a olcohon henelle ſe wſcon harniſcaxi ja kiluexj jolla hen lepitze coleman carckaiaijs; UT. Eph. 6:11 Ylĕnepukecat caiken Jumalan Harniſkan; Ps. 61: alkup. Ei Sodhan hangiſtoxen / harniſkain / aſeis / eli muihin vſkaltaman, 68:14 reunam. ninquin iocu Sotawäki Harniſkaſt / aſeiſt ia Lippoiſta leimapi ia leicky (ed. Rk. 252b, UT. Eph. 6:13, Ps. 78:9 reunam. Vs. 13b reunam.); Martti 8:34 Swennitkin heidhen harniſkans pälles wetämen; Ak. (1555) 7:12 harniſkan; Jstn.

R3b Harniſkan, Harniſkat; Lj. Ml. 21 harniskans; Eric. Cat. 385 harniſkat, P. I 519 haarniſcat, Elim. Ev. 1618 P6a Harniſkan, P6b Harniſkat; Pict. A5a Haarniſcoitten; Speitz 106 harniſcat, Harniſcans; Bibl. Ps. 68: loppum. harniſcain. [Bibl. *»harneſk»*]. **ha(a)rniskata ha(a)rniskaan** 'thorace l. lorica munio'. Agr. Rk. 195a ette me oliſima mös caiken kerſemiſen ia remuliſen pitkemieliſen odhotuxen cautta / caikiſa kiuſauxiſa / waſtoinkiemiſes / ia waijuas harniſkatut. **ha(a)rniskoita: ha(a)rniskoitsen** 'thorace l. lorica munio'. Agr. Rk. 204b coſca hen itzens Sanoilla — — ombi harniſkoijnut; UT. I Pet. 4:1 Harniſkoitka mös teiten ſamalla mielelle; Ps. 78:9 Ephraimin Lapſet / harniſkoitut 91: alkum. tukeeuat ia harniſkoitzeuat; Vs. 6b he Raudhal ia Keiheille harniſkoitut / ratki heite cadhottauat; Eric. P. I 933 wäkewexi Harniſcoitetuxi. (ed. 560, 567‘ 550.); Bibl. Job. 39:24 harniſcoittua waſtan. [Bibl. *»wäpna»*]. **ha(a)rniskoittaa: ha(a)rniskoitan** 'thorace l. lorica munio'. Agr. UT. Luc. 11:21 Coſka Wäkeue harniſkoittu henen Cotons wariele; Jstn. I4a = UT. Luc. 11:21; Elim. Ev. 1618 F2b Wäkevä harniſkoittu (vrt. 1622, 1637) [NT., Bibl. *»bewäpnat»*, saks. Bibl. *»gewapneter»*]. — s. *ha(a)rniska* ~ vur. *harneſk* 'galea', (NT. Eph. 6:11) *harniſk*, mmr. *harn(i)sk*, *harnesk*, 'metallrustning som betäcker kroppens öfre del', mnorj. *harneskja* 'Rustning', mt. *harnsk* 'harnisk' = kas. *harnasch*, *hernesch*, *harnsch* (uys. *Harnisch*), 12 vuosisadalla tullut saksalaiselle taholle < mransk. *harnas*. (Falk. & Torp.)

haastari 'crates l. craticula'. Eric. P I 897 Decius Keiſari / annoi hänen paiſta yhden Haaſtarin päälle — — Jo toinen kylki on kyllä kypſi / — — käänä nyt toinen kylki; Schr. 37 Halſtari 'Craticula, Halſter, die Roſte'; Bibl. III Mos. 7:9 Pädzis haaſtarilla eli pannuſa kypſetty, 2:7 haaſtarilla kypſetyſtä, I Chrön. 24:29 pannuin / haaſtaritten. [Bibl. *»halſter»*]. — s. *haastari* < mmr. *haaster* 'halster' < mr. *halster* (Noreen Aschw. gr. § 315, 2b), mikä kehitys on mr:ssa tapahtunut *ā* > *å* kehityksen jälkeen, s. o. jälkeen 1400:n, johon aikaan sana siis on voinut suomen kieleen tulla. Ks. Verz. s. 19. — s. *halstari*-muoto taas vastaa niin hyvin mr:n kuin vur:n *halster*-muotoa.

haavi 'funda reticulata capiendis piscibus etc'. Schr. 60 Haafvi

'Scirpea, Hååff, die Bännen'. — s. *haavi*, karj. *hoavi*, 'haavi' < mmr. *haf*? f.? 'håf, fiskhåf', mnorj. *háfr* m. 'Haav', mt. *hov* 'kalven på et fiskergarn', t. *haav*. *§ 2 a*). Verz. s. 19.

1. **haka** 'pascuum septum'. Schr. 8 Haka 'Pratulum, Hagha, das Wieſelein'. — s. *haka*, karj. *haka* 'aitaus' ~ mmr. *haghi* 'inhägnad; beteshage', vur. *hagha* 'das Wieſelein', mnorj. *hagi* 'Jordstykke — — til Havnegang el. Græsgang for Fæt', norj. *hage* 'hage', mt. *hage* 'et inhegnet stykke jord', t. *have* 'trädgård' = angl. *haga* 'indhegning'. *§ 1 b*), *44 c*); Verz. s. 19.

2. **haka** 'fibula, uncus, uncinus, harpago'. Schr. 29 Hakat 'Vncinuli, Hakar, die Hacken, 29. Hakat 'Spinther, Hyſkia / Mallia, die Hafft. — s. *haka*, karj. *haka*, 'haka, keksi, säppi' ~ vur. *hakar* 'die Hacken', mmr. *haki* 'hake', mt. *hage*, kas. *hake*. *§ 1 b*).

hakku 'huggredskap af jern'. Speitz 83 Cuca ikänäns pois myypi — — kruwti / hackuja / Pijckiä, 84 eli myös tiettens pahenda hackuns / Pijckins. [Krigsl. »*Hackor*»]. — s. *hakku* < vur. *hacka*, 'hacka', t. *hacke*, as. *hack(e)*, ransk. *hache* 'yxa'. *§ 43 c*).

halstari ks. **haastari**.

haltta (lieka). Lj. Ml. 86 Jos heuoinen wetä liegan peräsäns maxakan spannin åhria, Jos heuoinen käypi haltasa, maxakan spannin åhria. [Schl. XII »*i hällä*», »*i häldho*»]. — s. *haltta* ~ kmr. *haelda*, *helda*, *hella* f. 'vanligen ett rep, hvarmed två af ett kreaturs fötter sammanbindas för att hindra det att flöja, vrt. ur. *hälla* 'nu vanligen om byxrem under foten, förr om rep el. band om fötterna på husdjur', norj. *helda*, mt. *helde* 'et bånd om fødderne på ett dyr, fodlaenke', t. murt *hilde* 'Reb eller Baand der bindes om For og Bagbenene af Dyr, for at hindre dem fra at løbe' = kas. *helde*. Varmaankin vanhempi laina.

halttari ks. **alttari**.

hamppu 'kannabis'. Agr. Ps. B4b Hamput; Pr. A2a Hamput ia Linat; Martti 85:33 ios hän — — ripuſta lijnat eli hambut wnin eli ordhen päälle; Lj. Ml. 112 hamput eli lijnat; Hem. Cant. 93 hambud / liinad; Schr. 52 Hamppu 'Cannabis, Hampa, der Hanff'. [Schl. XII »*hampo*»]. — s. *hamppu* ~ mmr., vur. *hampa* 'hamp', mnorj. *hampr* 'Hamp', t. *hamp* = angl. *hænep*; alkul. kr. *χάνναβις*. *§ 43 c*); Verz. s. 20.

hana 'epistomium, tubus per quem liquor e dolio effluit'. Schr. 37 Hana 'Epiſtomium, Tapp, der Zapffe'. — s. *hana* ~ vur. *hane* 'capus, capo, pullaſter, gallus', ur. *hane* 'i gammal bet. tupp o. härledd bet. låsdel på skjutvapen', mmr. *hani* 'hane, tupp', mnorj. *hani* 'Hane', t. *hane*, 'naar hane ogsaa bruges om — — fyrhane paa gevaer og kran i en tønde, kommer det af ligheden i udseende; disse andvendelser er laant fra tysk'. (Falk. & Torp.), *§ 1 b*), *44 c*); Verz. s. 20.

harkkebuseerata ks. **arkkebuseerata.**

harppu 'barbiton subtus apertum, polychordium'. Agr. Rk. 60a Kijtteket hende harpunkielille / ja wrgoilla; Ps. 150:4 Harpunkielille; Fno. Vk. 18 ſoittaa harppuansa, 47 Huilut ia harput; Hem. Vk. 20a Harpud heljäſt heliſeväd, 69b Laulu ja hyppäys cuulu täſs / Huilud ja harpud myös ſoevan; Eric. P. I 1036 Harpu eli candele (ed. 722, P II 147); Elim. Vk. 47 b = Hem. Vk. 69 b.; Pict 26b harpun kieliä, harpu leikari; Schr. 46 Harpu 'Cithara, Citthra, die Harpffe', 46. Harpu 'Fides, Harpa, das Seitenſpiel'; Bibl. I Chrön. 26:6 Cymbaleilla / Pſaltareilla ja harpuilla (ed. I Sam. 10:5, I Chrön. 16:16, II Sam. 6:5, Daniel 3:15 y. m. [Bibl. »*harpa*»]. — s. *harppu* ~ mmr. *harpa* 'harpa (stränginstrument)', vur. *harpa* 'fides', mnorj. *harpa*, mt. *harpe* = angl. *hearpe*, kas. *harpe*. *§ 43 c*).

harppuleikari (harpun soittaja). Pict. 26b yxi harpu leikari. — s. *harppuleikari* ~ mmr. *harpo lekare* 'harpspelare', ur. *harpo- lekare* 'der Harffen- Spieler', mt. *harpelegere* 'harpespiller'. ks. **harppu** ja **leikari.**

hattu 'pileus'. Martti 24:16-17 capun ia hatun; Lj. Ml. 40 = Martti. [Schl. XII »*hetto*», Landsl. »*Hätto*»]. — s. *hattu*, vir. *hatt* 'weibermütze, kapuze' ~ mmr. *hatter* 'hatt', mnorj. *hattr*, mt. *hatt* = angl. *hætt*. *§ 45*; Verz. s. 22.

hebenpuu (eräs puulaji). Bibl. B2b Hebenpuuta oli Salomon aicana aiwa paljo, I Kun. 10:12 Cuningas andoi tehdä Hebenin puiſta padʒait — — paljo Hebenin puita, II Chrön. 2:8 Heben puita Libanonin mäeſt. [Bibl. »*Hebenträä*»]. — s. *heben(puu)* < vur. *Hebenträä*, mt. *hebentrae*, saks. [Bibl. I Kön. 10:12) *Hebenholtz*, mys. *ebênus*, lat. *ebenos*, kr. ἔβενος. Kirj. laina.

helat(u)orstai 'dies adscensionis Christi'. Jstn. M2b Hela Toor-

ſtain; Lj. Ml. 76 hela Torstakia; Eric. P. I 859 HELA TORSTAINA; Elim. Ev. 1618 I5b Hela Toorſtain. **helu** 'ipsa celebratio festi memorati'. Eric. P. I 935 Heluntai päiwäxi. Miſtä ſe nimi wanhaſta on otettu / Heluſta eli muſta on tietämätöin. **heluntai** 'festum pentecostes'. Agr. Rk. E3b Heluntai. Tämä kirjotustapa esiintyy ed. esim. UT. I Cor. 16:8, Vs. 96b, Martti 71:5, Jstn. M4b, Lj. Ml. 93, Kl. 82; Hem. Vk. 146a helundaina; Eric. Cat. 3 Heluntai, 435 Helundai; P. I 988 Heluntai; Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1616 A2b hellundain, 1629 13b Helluntaki; Elim. Ev. 1618 K1a Helluntakina, Heluntai; Kk. 14b Helundain; Ak. (163-) 87:24 Helluntai; Henr. E1b heluntai; Bibl. IV Mos. 28: alkum. Heluntai. [Bibl. »*Pingsdagha*»]. — s. *helat(u)orstai*, *helu*, *hel(l)untai* ~ mgotl. *helgudagar*. *§ 36 a*); Verz. s. 23.

helvetti 'orcus domicilium diabolorum, locus post mortem'. Agr. Abck. A5a Alaſaſtui heluetin; Rk. F7b Jumalottomat wimein ſöö kijraſtulj / ja heluetin öö, 38a Mine (sc. Jonas) parghuijn heluetin waſaſt, 105b ſywiſte heluitin nielyiſte, 223b heluitin pijnaſta, 262b heluettin Portija waſtoin. Muissakin Agr:n teoksissa, paitsi Pr:ssa, esiintyy sana yleisesti ja ortografisessa suhteessa vakiintuneena, niin ettei tavata muita esim. kuin mainitut Rk:n kohdat, missä toisessa tavussa olisi *i*-vokaali. Tästä esimm. on kuitenkin Westhillä Ms. 165:29 heluittin ia ijancaickiſehen cadhotoxen, ja tuntemattoman tekijän käsikirjotuksessa C. Ms. 174:17 alaſaſtuij heluitin, mutta näissäkin teksteissä on toisessa tavussa *e*-vokaali mainittuja poikkeuksia lukuunottamatta yleinen. Myöhemmästä kirjallisuudesta ei ole ainoatakaan esim. *i*-vokaalin esiintymisestä. *v*:llistä kirjotustapaa esiintyy jo Fno:n Vk:ssa, Hem:llä säännöllisesti, mutta Eric:lla ja Elim:lla tavataan vielä *u*:llista kirjotustapaa tai he kirjottavat sanan *w*:llä. Myöhemmillä kirjailijoilla on joko *v* tai harv. *w*. Sana on heng. tekst. yl. — s. *helvetti*, *helvitti*, vir. *helwet* < mmr. *hælvitte*, *hælvite*, *helvete* 'de ondas straffort efter döden, hälvete, dödsrike', vur. *helvete*, (NT. 2b) *helwite*, mnorj. *helviti*, mt. *helvide* 'helvede' = angl. *hellewîte*. Agr:n Rk:ssa joskus käyttämä *helvitti*-muoto on saattanut olla aikaisemmin käytännössä, mutta syrjäytyä myöhemmän *helvetti*-muodon tieltä. Myöskin voisi ajatella suomen

ruotsalaismurteiden vaikutusta, koska näissä murteissa tavataan vieläkin *i*-vokaali säilyneenä. *§ 5 c).*

hengistö, hengisti, hingistö, hingisti (ori). a) **hengist(i), hengistö.** Agr. Rk. 66a Jonga (sc. väen) paliows wedhet peitti / Ja henen hengiſtens Maan peititt; Martti 10:35 miehen heuoinen eli hengiſt, 11:18, 21 hengiſt, 11:1 hengiſtö eli heuoinen; Lj. Ml. 25 hengisti. [Schl. XII »*hest*», »*hors*, »*örs*»]. b) **hingisti, hingistö.** Agr. Rk. 42b (= II Mos. 14:23) Sille radʒahin Pharao meren ſiſellemeni Rattahinens / ia hingiſtöijnens / ia ſotamiehinens, 41a (= II Mos. 15:1) Hingiſten / ia Rattan hen on mereen ſyſäinyt; Ps. 33:17 Hingiſtit ei mös auta; Vs. 1a (= II Mos. 15:1) Hingiſtit ia Rattat hen Merehen ſööxi, 2a (= II Mos. 14:23) Pharao meren ſiſellemeni — — Hingiſtinens, 48b (= Jer. 8:6) He ioxeuat caiki heiden ioxuuns / ninquin iocu tuyma Hingiſti ſodhaſſa; Eric. P. II 865 aia ſwren Hingiſtön päälle. [Bibl. »*heſt*»; saks. Bibl. »*Roſs*», Jerem. 8:6 »*Hengſt*»]. — s. *hengist(i)*, *hengistö*, *hingisti*, *hingistö* < mmr. *hingist*, *hingest*, *hengist* 'hingst', mt. *hengst*, t. *hingst* < kas. *hengest*, *hingest*. *§ 47;* Verz. s. 23.

herja 'ömklig, föraktlig, skymflig, försmädlig'. Lj. Ml. 154 cudʒu eli häuäise iongun heriä sanalla quin ouat, waras, murhamies [Schl. XII »*oquædins*»; Landsl. »*oqvädins*»]. **herjaus** 'skymfning, smädelse, kränkning'. Lj. Ml. 154 waras, murhamies — — eli muta ioca heriäys on; Kl. 119 toisen cudʒu heriäys sanalla. [Schl. XII, XI »*oquædins*»]. — s. *herja*, karj. *herjata* < *herja*, vrt. mmr. *häriare* 'hädare, försmädare', kmr. (ks. *hæriansun*) *herian* 'ett binamn som, enligt Eddan, tillades Oden; och att Oden och andra hedniska afgudar blifvit af de christna ansedde som onda andar, är en känd sak, detta är orsaken därtill, att o. *herian* blifvit i åtskilliga sammansättningar användt i ond bem.', mt. *herja* 'skøge, frille' < kas. *herge*, *herje* 'hure, concubine'. *§ 47.*

herjunsuni (herjaussana). Lj. Kl. 120 Cudʒu mös iocu mies — — yhden näistä sanoista, heriunsun, porton poica, warkan poica [Schl. XI »*hærianson*»] < mmr. *häriunsun*, *häriansson* 'skökoson, djäfvulsson, niding, vanl. ss. skälsord', kmr. *hæriansun* 'eg. Odens son, djefvulsson (ett oqvädinsord) — — utan tvifvel kommit af *herian*, ett binamn som, enligt Eddan, tillades Oden', mnorj. *her-*

jansson 'Odins Søn, i Tiltale eller Omtale med Betydningen af en slet, föragtelig, nederdrægtig Person, enstydigt med Fandens Søn', mt. *herjenson* 'horesøn (som skældord), slet karl' < kas. *hergensone*, vrt. *herge*, *herje* 'hure, concubine'. Kirj. laina.

herr (arvonimien, nimien yhteydessä). Ak. (1593) 23:5 Päruhtinan ia Herran, Herr Jahanin, 23:10 Herra, Her Sigismundus; Ak. (1597) 31:20 herra här Sigismundus; Ak. (1597) 34:16 her Erichä kirko herra, 34:17 her hannws Sarnaia, her Mortina, 31:23 här Farins; Lj. Kl. 93 her Nils Turin poian; Eric. P.I a2a Her Guſtaff; Pict. A4b Herr farillens; Ak. (1628) 75:23 Herr Niellss Bielcke; Speitz 17 Herralle / Herr Guſtaff Adolphille; Bibl. (A)2b Herran / Herr Guſtaff Adolphin, Herr Pietari Brahe. — s. *herr*. ~ vur. (RB. I 17) *Herre / Her Gustaff*, mmr. *härra* 'ss. titel i omedelbar förbindelse med ett namn el. en titel forkortadt: *här*, *herr*, *her*' ~ kas. *here her*.

hérra 'dominus'. Agr. Abck. A5a meiden Herran; Rk. F2b HERRA Jumala, F3a Iſraelin Herran; UT. a4b Loondocappalein Herraxi pädu oli, Pn. B3b Waldamiehet cuʒutan Armoliſexi Herraxi. Sana on yleinen vanhimmassa kirjallisuudessa ja ortografisesti vakiintunut, kuitenkin Hem. Vk. 24a Härra. Sanaa tavataan seur. yhd.: Agr. Rk. 267a pämieſten / Maanherrain, Ak. (1584) 16:28 canſan cokouſs eli Herran Peiwinä, Hem. Vk. 152b Taevan ſuuri ſotaherr / Engeleitten haldia, Schr. 32 Herran tupa 'Aula, Saal, der Hoff'. Ks. ed. **fälttiherra, kirkkoherra, munsterherra, mynsterherra, mynstrinkiherra, raatiherra. herraus** (korkeus). Agr. Rk. 45b Sinun kunnias herraudeſta; UT. Col. 2:10 Herraudhen ia Eſiwallan Pää; Ms. 180:6 Teudhet ouat Taiuat ia maa ſinun Herrauttas; Ps. 145:13 ſinun HERRAudhes pyſypi; Westh. 181:2 = Ms. 180:6 yllä; Lj. Ml. 146 taiuann waldakunnan herrauden; Hem. Cant. A4b T. Herraudhen nöyrä palvelia; Eric. Cat. 212 Herraudes / Majeſtetis ia cunnias; ed. Kk. 58, P.I 196, P.II 169, Elim. Ev. 1618 R5a, Vk. 17b 3a, Bibl. Coloss. 1:16. **herroittain** (ihanasti). Agr. Rk. 117b Oſotta ſiũ kätes ia oijkea Käſiuardhes Herrottain; Ps. 149:4 hen auitta Herrottain ſite Culkeuata. [Bibl. 149:4 »*herligha*»]. **herrauttaa** (hallita). Agr. Rk. 16a ietit heiet wiholiſten käſijn iotca heiden yliʒens herrauthit; UT. II Cor. 2:alkum. Ei nin

ette me Herrauttaiſima teiden Vſkõna yliʒe. **herroita** (hallita). Agr. Vs. 18a Mwtkin toſin HERrat meille Herroiʒeuat paiʒi ſinun. — s. *herra*, karj. *herra* 'herra, virkamies', vatj. *herra* id. < mr. *herra*, *hærra*, mnorj. *herra*. *§ 3 b)*; Verz. s. 24.

herttua 'dux'. Ak. (1593) 22:29—30, Me Carle — — Herttogha, 23:12 Herttogha ylyʒen Eestein; Ak. (1597) 35:19 Me Carle — — Hertoga; Lj. Ml. 3 hertua Carlei — — hertua Sudermanneille, 4 hertug Gustaff Adophin ia hertug Carolus — — hertugin Jahanan; (Ak. 42:24 Herttoalda Beijerisſä); Schr. 14 Hertua 'Dux, Hertigh, der Herʒog'; SpeitzCla Herttogh wiroiß, 17 Hertolle wiroin maalle. — s. *herttua* < mmr. *härtoghe*, *hertoghe*, *härtughe*, *hertuge* 'dux, hertig', mnorj. *hertogi* 'hærfører, consul = uys. *herzog*', mt. *hærtugh*, *hærtogh* 'høvding, hertug' < kas. *hertoch* tai ainakin on sanan merkitys '*hertug*' lainattu kas:sta (Falk & Torp). Jb. s. 105, 109 Savo, Juva: Hertuainen, Hertuan Maa v. 1562. *§ 37 a)*; Verz. s. 24.

hertuinna 'hertiginna'. Lj. Ml. 3 herrtuinnan Sudermanneille (vrt. Ak. 40:25 hertuinnan Sudermanneille); Eric. P.I c2a Hertiginnan Eeſthin maalle; Ak. (1638) 78:6 Hertuinna Estijn ja Carelijn; Bibl. (A)2a Hertuinnalle Wirois. — s. *herttuinna* ~ mmr. *hertoghinna*, *hertughinna* 'en härförares el. öfverstes maka; hertiginna', mnorj. *hertoginna* 'Hertuginde', mt. *hertiginde* 'hertuginde'. Johtopääte *-inna* on mr:ssa ollut käytännössä 1400-luvulta alkaen (Tamm. Tyskä ändels. s. 29.). Ks. **herttua**.

hilkku 'vitta l. calantica lintea mulierum et puerulorum'. Schr. 28 Hillku 'Calyptra, Hyllicka, die Haube'. — s. *hilkku* ~ ur. *hilka* 'die Haube, Weiber-Haube', mt. *hyllæke-* 'et firkantet tørklæde, hvis 2 hjørner ere syede sammen til at bære under huen af små børn', norj. murt. *hylk*, *hyllik* < kas. *hulleken*, demin. < *hulle* 'kopfbedeckung, kappe'. *§ 5 e)*, *43 c)*.

himmerkki 'himmelrike'. Pict. 22a helvetin ſywydes — — himmerkin ilos. — s. *himmerkki* ~ mmr. *himirike*, *himmerike* 'himmelrike', vrt. mnorj. *himiríki*, mt. *himmerige*. Verz. s. 24.

himmurtai (eräs katol. paastopäivä). Agr. Rk. E3b Himmurtaiſta, Jelken / Tuhaan / ia Heluntain. Riſtin / Luʒian / kirckun lain. Eſimeijnen Keſkiwijcku. Himmurtain paaſtu lijcku. — s. *himmur-*

tai muodon lähtömuotona on lähinnä mnorj. *imbrudagr*-sanasta metateesin johdosta (Aschw. gr. § 339, 2) syntynyt **(h)imburdagr*, vrt. mmr. *imberdagher*, *himberdacher* 'qvatemberdag, en af de stränga fastedagar som i de fyra gånger om året återkommande s. k. qvatemberveckorna inträffade på onsdagen, hvilken dag i dessa veckor egnades åt fasta', mnorj. *imbrudagr* 'Tamperdag, en af Tamperdagene eller Dagene i jejunia quatuor temporum, som holdtes 4 Gang om Aaret, hver Gang i 3 Dage', norj. *imbredage* < angl *ymbrendagas*, alkul. lat. *quatember* 'vierteljahr, quartalsfasten'. *§ 37 a)*.

hingisti, hingistö ks. **hengisti.**

historia (historia; kertomus). Agr. UT. Ap.T. 13: loppum. Mwtomat textit piteuet nelie ſata / mutta Hiſtoriat ia wodhen lucu eipe ſite anna; Ps. 78: alkum. Ramatun Hyſtoriat; Vs. 92b Eipe teme Hijſtoria cuſſacan Ramatus leute; Pr. B1a leuten caikis Hyſtorijs. Ed. Kk., Pn., Ps; Eric. Cat. A5b Kirckon hiſtorian kirioitaja; P. I 523 merkelinen Hiſtoria yhdeſtä Cananean waimoſta; P. II 38 Hiſtoria / ioca on nijn tapahtunut, 224 Maailmaliſiſa Hiſtoriais; Eric:n kirjotustavan mukaisena esiintyy sana myöh. kirj:ssa useasti: Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1616 A3b, 1629 14a, Pict. 11a, Passio A1b, Hordel A1a, Bibl. Matth. 26: reunam. Huom. Bibl. Ruth esip. Hiſtorja. — s. *historia* ~ vur. *hiſtoria*, *hiſtorie* 'historia'; alkul. lat. *historia*. Sana on voinut tulla suomen kieleen myöskin suorastaan latinasta.

hiulu 'rota currus l. molæ l. horologii'. Martti 34:35 rangaiſtaman ſen iälkin quin edhespäin eroitetan Tapon edheſt, ia ei hiulun pälle pandaman; Schr. 42 Hiulu 'Rota, Hiwl, das Rad', 46 Hiulu 'Rota, Steghel / Hiwl, das Rad'. [Schl. XII; Landsl. »*ſtegla*»]. — s. *hiulu* ~ mmr. *hiul* 'hjul, vagnshjul; pinohjul, stegel', vur. *hiwl* 'rota', mnorj. *hiól* 'Vognhjul; Hjul som Strafferedskab', mt. *hjul* = angl. *hwéol*. *§ 28 a)*; Verz. s. 25.

holkki 'navis onerariæ species nequior'. Schr. 33 Holcki 'Navis oneraria, Holck, ein Holck'. — s. *holkki* < vur. *holck* 'navis oneraria', mmr. *holker* 'holk, ett slags större fartyg, egentl. lastskepp, men ofta nyttjadt ss. örlogsfartyg', t. *holk* 'name für ein in älterer zeit gebräuchliches schiff' (vrt mnorj. *holkastefndr*) = kas. *holk*, *hulk* 'grosses lastschiff'; alkul. kr. *ὁλκάς* 'frachtschiff'.

holvata: **holvaan** 'laquear tecti exstruo, concamero'. Agr. Rk. 52a = (Ps. 104:3) Sine holwat ſen (sc. taivaan) päliꝛe wedhellä; Ps. 104:3 Sine holuat ſen pälyxen wedhelle; Pr. 1a (= Hagg. 1:4) Mutta iopa teiden aican on tullut / ette te holuatuiſa Honeiſa aſuiſitta / ia Temen honen teyty autiona ſeiſo? [Bibl. *»hwelffuer»*, *»hwelffdom»*; saks. Bibl. *»welbeſt»*]. — s. *holvata* ~ mmr. *hvälva* 'hvälfva, förse med hvalf', mnorj. *hvelfva* 'hvælve, gjøre, indrette eller forsyne med Hvælving', part. praet. *holfinn* 'hvælvet, buet', norj. *holva* 'hvælve', mt. *hvælve* = kas. *welven*. *§ 28 b)*.

holvi 'laquear'. Hem. Cant. 61 Tämäp (sc. Jumala) taevad taiſi tehdhä / Holvat ymberkierimän; Schr. 36 Hålffvi 'Teſtudo, Hwalff, das Gewelb'. — s. *holvi*, *holva* ~ mmr. *hvalf* 'hvalf, hvälfdt tak, hvälfdt rum, särsk. hvalf i en kyrka', vur *hwalff* 'testudo', mnorj. *hvalf* 'Hvælving, hvælvet Tag elle Dække', vrt. *holfinn* 'hvælvet, buet', mt. *hvalv* 'hvælving' = angl. *hwealf* 'hvalv'. *§ 28 b)*; Verz. s. 25.

hospitaali 'hospital, dårhus'. Ak. (1638) 78:13 Hospitalit ja waiwasten Huonet; Speitz 99 Älkän yxikän Soldati Ryöwäckö — — kircko eli hoſpitali, 101 Sairaſten Soldatein Hoſpitalihin. [Krigsl. *»Hoſpital»*]. — s. *hospitaali* ~ vur. (RB. I 150) *Hoſpital* = ur. *hospital* 'das Hospital'; alkul. klat. *hospitale*. Ks. **spitaali**.

housut 'feminalia tegumenta, bracca'. Hist. Ark. I s. 94 (1564) Tächttu sanchtt johannexen täynen håusu wärast; Schr. 28 Houſut 'Femorale, Bracka / Byxa, die Hoſen'. — s. *housut* ~ mmr. *hosa* 'benklädnad', vur. *hoſa* 'caliga, tibialis', mnorj. *hosa* 'kleidungsstück vom spann zum knie, langer strumpf', mt. *hose* 'et klæningsstykke' = angl. *hose* 'strumpf, hose', kas. *hose* 'strumpf'. *§ 8 e)*, *43 c)*; Verz. s. 25.

hovi 'aula principis l. primatum. Bibl. Jes. 39:7 Cuningan Howiſa, II Sam. 8:loppum. howiſa. Sana esiintyy ed. seur. yhdyssanoissa: Ak. (1615) 59:1 meiden Hofoikeuden etehen (ed. 60:8); Ak. (1638) 80:21 Meiden ia Crunun omaiſet Hoff eli muut Palweliat; Ks. ed. **hovimestari, hovipredikantti, hovirätti.** [Bibl. Jes. 39:7 *»gård»*; saks. Bibl. Jes. 39:7 *»Hof»*]. — s. *hovi* ~ mmr. *hof*, *hoff*, *hoof*, *hooff* 'en furstes el. förnäm mans boning, hof', vur. *hoff* 'aula', mnorj. *hóf* 'festlig Sammenkomst af inbudne Gjester (sansynligvis et fremmed i Sproget optaget ord t. *hof*'), mt. *hof* 'hof' < as. *hof*. *§ 8 d)*; Verz. s. 25. Ks. **huovi**.

hovimestari 'hofmästare'. Bibl. I Chrön. 28:32 Hofmeſtari ja Cantzleri (ed. Jes. 36:3), Jes. 22:15 Hoffmeſtarin tygö (ed. Jes. 22:loppum., reunam., A3b). [Bibl. »*Rådhgiffuare*», Jes. 22:15 »*Hoffmeſtaren*»; saks. Bibl. »*Hofemeiſter*»]. — s. *hovmestari* < vur. *hoffmäſtare* 'architriclinus, dispensator', ur. *håf-mäſtare* 'der Hof-Meister', mmr. *hofmästare*, *hoffmestar* 'den som förestår en konungs hof, hofmästare', kmr. *hofmæstare* 'den som förestår förplägningen med mat och dryck vid stora bröllop', mt. *hofmestere* 'hofmester' < kas. *hovemêster* = uys. *Hofmeister*. Ks. **hovi** ja **mestari**

hovipredikantti (hovisaarnaaja). Speitz14 Kircon Oikeuden / joſʒa pitä oleman præsident Meidän wanhin Håffpredikant < vur. (Krigsl.) *Hoffpredikant* = ur. *håf-predikant* 'der Hof-Prediger'. Kirj. laina. Ks. **hovi**.

hovirätti 'håfrätt'. Ak. (1638) 83:9 sijnä Hoffrätisä jonga alla sama Adelsmies on Asuwainen. — s. *hovrätti* ~ vur. (KF. I 649) *Hoff-Rätt* = ur. *Håf-Rätt* 'das Hof-Gericht'. Kirj. laina. Ks. **hovi**.

hui (interj.). Bibl. Job. 39:28 torwi ſoi / luicka hän (sc. hevonen) / hui / ja haiſta ſodan. [Bibl. »*ſägher han huy*»]. — s. *hui* ~ vur. *huy*, ur. *huj* 'huy'. Vrt. s. *hui* interj.

huijata (huutaa hui). Bibl. I Kuning. 20:loppum. Ei kenengän pidä huijaman ennen cuin hän on ojan ylidʒe. [saks. Bibl. »*Er ſprech nicht hui*»]. — s. *huijata* ~ t. *huie* 'hyle, raabe', vrt. ur. *huj* 'huy', vur. (Bibl. Jerem. kl. 2:16) *ſäyä* / *Huy*. Saksalaisessa originaalitekstissä esiintyvä interj. on nähtävästi aiheuttanut *huijata* verbin käyttämisen tässä erikoismerkityksessä, jota sanakirjamme eivät tunne.

hulikka 'vas recipiendi fluidi'. Martti 89:33 Warghaſta mies toiſen kimalaiſten hulikan, 89:4 Sanouat caxi löýnnens ýhden kimalaiſten hulikan, ottakan ſembi löýtäiäiſen palkan, iombi enſin löýſi, 89:7 kimalaiſelt — — ſijhen hulikan ia läpehen cunga he meneuätt, 89:11 Ios lendä kimalaiſten Rämäýs eli Rýpele terho pwhun, nijn pitä ne hulikan otettaman ia ei pwta turmeltaman, 89:18 olit hulikoiſa ia kimalais aſtioiſa, 89:22 Ios tappauat kimalaiſet toiſen miehen hulikaſta kimalaiſet; Lj. Ml. 117 Warasta iocu toiſen miehen kimalais huklan (painovirhe pro hulkan); Schr. 45 Hulicka / Taikiriaſtia 'Inſtr. in quo maſſa fermentatur, Holck, der

Backtrog'. [Schl. XII *»(bii)-sto(o)k»*, *»stukka»* *»hol»*; Landsl. *»Bij-ſtock»*]. — s. *hul(i)kka* ~ mmr. *holker* 'eg. det som är urhålkadt, cylindriskt träkärl, stäfva', kmr. *hul* 'hål': *fylghia (bium) til stok ok hul* 'den ihåliga trästamm där bina satt sig', r. murt. *hålk* 'urhålkad rund trästam till kärl', mnorj. *holkr* 'kort Rør af Metal', norj. *holk*, mt. *holk (hulke)* 'noget hult'.

hummeri 'astacus'. Schr. 60 Humeri 'Aſtacus. Humer, der Meerkrebs'. — s. *hummeri* < vur. *humer*, mnorj. *humarr*, 'hummer', t. *hummer* 'et krebsdyr' = as., ys. *Hummer*; alkul. lat. *cammarus*, kr. *κάμμαρος* 'eine art krebs'.

hunaja 'mel'. Agr. Rk. O2b (= 2 Mos. 3:8) Reeſka / ia honaija woota, 243b hunaija ia ſielun mackeus, 4b (= V Mos. 32: 13) annoij henen imee Honaiata wooreſta; UT. Matth. 3:4 meꝛe honaia, Ilm. 10:10 Hunaia, 10:9 makean ninquin Hunaian; Ms. 194:16 Woita ia hunaita; Pn. F1b Kimalais honaiata: Ps. 81:17 Hunajalla Callioſta rauiꝛiſin heite, 19:11, 119:103 Hunaia; Vs. 3a honaiata, A1b hunaian; Pr. A2a Hunaiat; Martti 99:18 hunaia; Jstn. L1b honaiata; 1600-luvulla esiintyy joko hunaia: Lj. Ml. 129, Eric. P.I 71, P.II 781, Elim. Ev. 1618 H1a, Henr. B1a, tai hunaja: Hem. Vk. 19b (dubl.), Cant. 88, 41, Eric. P.I 345, Elim. Vk. 117b, Schr. 44, Bibl. Hes. 16:13 (kuitenkin Pn. 1616 D3a honaiata, vrt. Agr. Pn.). — s. *hunaja* < mmr. *hunagh*, *honagh* 'honing', vur. *honigh* 'mel, nectar', (NT. Matth. 3:4) *wil-honogh*, mnorj. *hunang*, mt. *honnig*, *honning* = angl. *hunig*. *§ 37 b)*; Verz. s. 26.

huora 'adultera, meretrix, pellex'. Agr. UT. Jac. 4:4 Hoorintekiet ia Hoorat; Kk. 29: 10:11 ios mies coole, niin hen on wapach laiſta ettei hen hoora ole, ios hen ſecande toiſehen miehen, 29:9—10 ios hen toiſeen mieheen ſecande henen miehenſe eläiſe, niin hen hooraxi cuꝛutan; Vs. 87b ombi yxi Porto / ia Iſrael yxi ialo Hoora, 126a ſen Caunin rackan Hooran ſwren Hoorudhen teden, 9b hurſkas Caupungi on Horaxi tullut. *oo*:llinen kirjotustapa ehdottomasti yleisempi; Martti 20:6 Huora waimo, 22:20 huoraxi eli huori waimoxi, 31:15 Ei huoran lapſet peri; Martin kirjotustavan mukaisena esiintyy tämä kirjallisuudessa yleinen sana esim. Lj. Ml. 38, Kl. 119, 29, Hem. Vk. 66a, Eric. Cat. 155, Schr. 15, 32, Bibl. Jac. 4:4; kuitenkin Canutus K2a Hoora. **huorallinen** 'libi-

dinosus, lascivus, impudens'. Agr. UT. Matth. 16:4 hooralinen ſucukunda etʒipi merki, Marc. 8:38 hooraliſes ia ſynniſes ſughuſa; Vs. 83b Hooraliſen. **huoruus** 'adulterium'. Agr. Rk. 326a Hoorudhet / ſalawoteudhet, 318b horuxiſa / ſalawoteijſa; UT. I Joh. 2:16 reunam. Lihan himo / on Horuus, Col. 3:5 Hoorws, I Cor. 5:1 Hooruus, Horuus, Matth. 15:19 hooruuet; Vs. 117a reunam. Epeiumalus / ioca on mös yxi Horuus (ed. Kk., Pr.), (*oo* ~ *o* kirjotustavat kumpikin yleisiä); Martti 38:25 Ios mies Sigittä lapſia huorudhes. Myöhemmät kirjailijat kirjottavat joko *oo*:lla: Jstn. I3b, tai *uo*:lla: Fno. Vk. 56, Rk. H8a, Lj. Ml. 59, Kl. 29, Hem. Vk. 77b, Cant 96, Eric. Cat. 145, Kk. 74, P.I 342, P. II 314, W. Cat. A10a, Schr. 21, Bibl. I Cor. 5:1. Molemmat kirjotustavat esiintyvät Elim:lla Ev. 1618 F1a Hoorutta, O2b Hoorws, 1622 F1a Hoorutta, M8b Huorudhella, 1637 C12b huorutta, H10a Huorws, H1a Huorudhella; Vk. 6b horudheſt; Kk. 3a Horudhet. (harv.). — *huora*, karj. *huora* 'huora', vir. *hōr*, *hōrus* ~ mr. *hora*, vur. *hoora* 'adultera, meretrix, prostibulum', mnorj. *hóra* 'hure, metze' = angl. *hôre*, mys. *huora*. *§ 8 a, 20 b);* Verz. s. 26.

huori 'hor'. Agr. Abck. A4a Ele hooritee; Rk. 332a Mine olen horiatehnyt ſe on / olen haureliſet himot / aijatoxet / ſanat / ia töedh pitenyt, F6a Miehen ſe tappa / ia hoorin teeke; UT. Matth. 5:32 hylke / mutoin quin hoorin tedhen / hen ſaatta henen hoori tekemen, Ebr. 13:4 Horintekiet, Jac. 4:4 Hoorintekiet, Matth. 19:9 hen teke horin, Rom. 2:22 Ei pidhe Hoori techtemen, Marc. 10:11 ſe tekepi Hoori henen waſtans, I Cor. 6:18 ioca Hooriteke, Matth. 5:32 hen hooria tekepi, Jac. 2:11 ett ſine nyt Hooriatee, Joh. 8:3 Horiſſa kijniotetun, 8:4 Horiſſa. Myöskin Kk., Ps., Vs., Pr. on sana kirjotettu vuoroin *oo*:lla, vuoroin *o*:lla; Martti 22:20 huoraxi eli huori waimoxi, 26:15 teke waimo huoria, 37:34 toiſta ſoimata huoris maannen; Jstn. P4a Horintekiet, P2a Elken — — Hooritechkö, B1b horia tekemän; Fno. Cat. A2b huoria tekemän; Lj. Ml. 38 huorinaisexi; Kl. 28 huori miehen, 34 huori lapsi. *uo*-dift. esiintyy useilla kirjailijoilla: Hem. Vk. 173b, Eric. Cat. 144, Kk. 74, P.I 729, P.II 314, W. Cat. A3a. Toiset taas, niinkuin Elim., käyttävät joko *o*:ta: Ev. 1618 N5a, Kk. A1b, tai *oo*:ta: Ev. 1618 M8b, Ev. 1637 B11b tai *uo*:ta: Ev. 1622 M8b, 1637 H5b; Canutus joko

oo:ta K2a, K1b tai *o*:ta A3b. Myöhemmissä teksteissä on *uo*-dift. yksinomainen: Henr. C1b, Schr. 66., Bibl. III Mos. 17:7. Sana on jokseenkin yleinen heng. teksteissä esiintyen silloin useimmiten *huorin*-muodossa, ani harvoin muissa sijamuodoissa. — s. *huori* ~ mmr. *hor*, *hoor* 'hor, horsbrott', vur. *hoor* 'adulterium, fornicatio, stuprum', mnorj. *hór* 'ægteskabs brud', t. *hor* = angl., msaks. *hôr* 'id.'. *§ 8 a), 20 b).*

1. **huovi** 'aula principis l. primatum. Hem. Cant. 111 Huovis lakendell mielin kielin / Corkjall camalaſt corotta / Ijäliſii / cunnjaliſii / cunnja ohidʒen pois potcotta; Eric. P.II 570 on ollut Huowiſa / ia palwellut Cuningaſta — — Daniel myös oli Huowiſa — — Huovis on monda Jumalatointa, 571 Cuningan Huowiſa oli myös Jumaliſia miehiä (ed. 570, 751); Bibl. II Maccab. 4:50 Mutta Menelaus pyſyi wiras monicahtain woimalliſten awuſta / cuin huowis olit. [Bibl. *»j Gardenom»;* saks. Bibl. *»am Hofe»*]. — s. *huovi* ~ mmr. *hof*, *hoff*, *hoof*, *hooff* 'en furstes el. förnäm mans boning, hof', vur. *hoff* 'aula', mnorj. *hof* 'festlig Sammenkomst af inbudne Gjester (sansynligvis et fremmed i Sproget optaget ord, t. *hof*)', mt. *hof* 'hof' < as. *hof*. *§ 8 a), 20 b);* Verz. s. 27. Ks. **hovi, huovi** 2.

2. **huovi** 'persona aulica, max. miles l. eques'. Agr. Rk. 130a (= Joh. 19:34) Henen kylkens hoomies keijheelle lepiʒe piſte (ed. 136a, Aa4a), 136b (vrt. Joh. 19:23) Sijtte hoouit ſinun colminaijſet wattes iaghoit (ed. 138b), 30a Ja wſcalſit heiden Rattains / Sotamieſtens / ia ſwren ſotahoowins pälle, 66a Hen wchkaſi minun Maani yleſpolta / Ja Minun Noren howin mieckalla tappa / Lapſet ia neiʒet poiſwiedhe, Aa3b riſtinnaulitta houin Haltun annettin (ed. Aa3a, U T. Marc. 15:16, 6:17, Matth. 27:27, Luc. 3:14, 23: 36, 23: 11, Joh. 19:2, 23, a5b; Pn. E1b, E2b, D4b, D3b; Ps. 101:alkum., A2b); UT. Matth. 2:16 lehetti hoouins tappamã; Ps. 62:alkum. tylyn Hoouijn vloſmalaus; Martti 100:4 Kutka cauppamiehet, papit, Suennit, hoimiehet, talonpoiat lamboatt — — vaeldauat maalle kauppa rijſtan canſa, 118:33 pwolet hoimiehiä a pwolet talonpoikia; Ak. (1555) 7:12 hoomiehen; Jstn. T3b lehetti hoouins; Ak. (1584) 17:8 Huowid; Lj. Ml. 130 huouin mies (ed. 14, 153, Kl. 88, 121), Kl. 85 hoouin palueliann; Hem. Cant. 99 Huovid ſuot ſotamiehed (ed. 96, 111); Eric. P.I 1133 huowit (ed. 1136, 1119), 469 Pilatus ia ne

huoffuit cuin hänen allans olit, 1049 he eij tahdo itzens ſaarna wircan /ylöncatzowat ſen — — juoxewat yxi cauppamiehexi / toinen kirioittajaxi / colmas hoimiehexi; P n. 1616 C3a Hovit olit Jeſuxen Riſtinnalinet (ed. C3a, C5a, B7a, B8a); E l i m. Ev. 1618 R8b lähätti hoovins, 1622 R8a Huovins, G1b Huovit (samoin 1637 L3b D8a); B i b l. Matth. 27:27 huowit (ed. Marc. 15:16, Luc. 23:11, 36). [B i b l. *»krijgſknecht»*, *»folck»*; saks. B i b l. *»Kriegsknecht»*, *»Kriegsleute»*, *»Hofegeſinde»*; S c h l. XII *»hof(f)men»*; S c h l. XI *»hoffman»*]. — s. *huovi* ~ mmr. *hofman*, *homan*, *homman* 'hofman, förnäm man; frälseman; i harnesk klädd ryttare', vur. *hoffman* 'aulicus', mnorj. *hofmaðr* 'Person som hører til fornemme Mands Følge, er i deres Tjeneste', mt. *ho(f)mand* 'kriger, rytter'. Alkuosa kirjallisuudessa tavattavista *huomies-*, *hoimies*-sanoista on suoranainen laina mmr:laisesta muodosta, jälkiosa on taas käännöstä. Voisi myöskin ajatella *huovi*-sanan syntyneen mr:n *hof*-muodosta, jolloin paikallisuudesta olisi siirtynyt nimitys paikassa olijaan. O j a n s u u (Vir. 09. 170) on huomauttanut sanan esiintyvän Länsi-Suomessa paikannimissä 1400-luvun alkupuolella, ja kun meidän toisin kuin O j a n s u u n on päättäminen, että mr:n *hof*-sanassa vokaali aina on ollut pitkä (vrt. mnorj. *hóf*), niin voimme täydellä syyllä pitää *huovi*-sanaa 1300-luvun lainana: *§ 8 a)*, *20 b)*, mutta ei suinkaan aikaisempana. *§ 47;* Verz. s. 27. Vrt. **hovi.**

hyasintti 'hyacint'. E r i c. P.I 125 hänen rwmis ninquin hyacinth. — s. *hyasintti* ~ ur. *hyacinth* 'die Hyacinthe'; alkul lat. *hyacinthus*, Varmaankin kirj. laina.

hyena 'hyena'. B i b l. Jes. Syr. 13:22 Nijncuin Hyena anda idzens coiran ſeuraan, loppum. Hyena) on yxi eläin Egyptis / joca oppe cudzuman coiran nimeldäns nijncuin ihminen / ja ſyö ſen. < vur. (B i b l. Jes. Syr. 13:22) *Hyena* < lat. *hyæna*. Sana voisi olla myöskin kirjallinen laina saks:sta, vrt. myöskin lat. *hyæna*.

hylle (eräs kasvi). A g r. Rk. B1a Eij ole teruelinen ſöte fleſki — — Nyt Saluia ia Hylle kelpa. — s. *hylle* ~ vur. *hyll*, *hylleträä* 'sambucus', mmr. *hylle*, *hille* 'sambucus, hyll, fläder', t. *hyld* 'et almindeligt indenlandskt Træ, sambucus nigra', mt. *hyldeøre* 'plantenavn'.

häkki 'crates ex asserculis l. assulis'. A g r. M s. 212:23 hen ſeiſopi meiden Seinen tacana, ia catzopi Ackonan lepitze, ia curkiſtele

Häckein lepitze; Eric. P.I coſca hän häkin läpitze Samarias hänen ſaliſans oli pudonnut; Schr. 42 Häcki / Cori 'Crates, Skrynda, der Wagen korb', 35 Rauta häcki 'Cancelli, Gallra, das Gegitter'; Bibl. Jerem. 5: 27 täynäns petoſta / nijncuin häcki linduja, II Kuning. 1:2 langeis häkin läpidze hänen ylistuwaſans, II Mos. 27:4 waſkihäkin nijncuin wercon, Salom. sananl. 7:6 curkiſtelin huoneni ackunaſta läpi häkin (ed. Salom. kork. v. 2:9, II Mos. 27:5, 38:4, 30). [Bibl. *»galler»*, *»foghlaburr»*; saks. Bibl. *»Gitter»*, *»gegitter»*, *»Vogelbawr»*]. — s. *häkki*, karj. *häkki* 'häkki' ~ mmr. *häkker* 'häck, hägnad; häck på en hö- el. packvagn el. annanstädes ss. hägnad och infattning anbragt spjälverk', t. *hæk* 'hegn' < uys. *Hecke* > vir. *hekk*. *§ 48*.

häklä 'pecten lini l. cannabis'. Schr. 29 Häklä 'Carmen, Häkla, die Hechel'. — s. *häklä*, karj. *häklä* 'häklä' ~ vur. *häkla* 'die Hechel', t. *hegle* 'werkzeug zum reinigen von hanf und flachs' < kas. *hekele* (uys. *Hechel*). *§ 47*.

hövidsmanni (päällikkö). Ak. (1593) 24:15 Ey pidhä mös Ryttmestarin eli Höffuitzmandin wastaman iongun ſotamiehen edhest, 24:14 Höffuitzmandin; Ak. (1597) 34: 16 höfuidzman Simoi Olufuin poika; Ak. (1615) 57:24 Rytmeſtarin eli Höfwidzmiehen, 58:6 Höfwidzmiehet; Speitz 15 höfwitzmannin ja Päämiehen, 103 Ryttmeſtari eli höfwidzmanni (ed. 91, 30). [Krigsl. *»Höfwedzman, Höfwidzman»*]. — s. *hövidsmanni* ~ vur. (Bibl. Ap. G. 27:11) *Höffuitzmannen; höfwesman* 'strategus', mmr. *höffuidzman, höffuitzman* 'höfvidsman; i sht anförare i krig, befälhafvare', t. *høvedsmand*, mnorj. (14-vuosisadalta, Falk & Torp) *høfizmann* < kas. *hôvetman*. Varmaankin kirj. laina.

höylä 'dolabra l. runcina fabrilis'. Schr. 45 Höylä 'Dolabra, Höfwel, der Höbel'. — s. *höylä*, karj. *höylä* 'höylä' ~ vur. *höfwel*, 'dolabra, planula', norj. murt. *hyvel, hevel*, t. *høvl*, mt. myös *hev(e)l* < kas. *hovel*, uas. *hövel* 'Hobel'. *§ 40 a), 47;* Verz. s. 27—28.

iili 'hirudo sanguisuga'. Schr. 62 Iili 'Hirudo / Sanguiſuga, Ighel, der Igel. — s. *iili*, vir. *il'*, *were-il'* 'Blutegel' ~ vur. *ighel* 'der Igel', mmr. *ighel*, norj. *igle*, t. *igle*, mt. *egel, igel, ile* = kas. *egel, île* 'Blutigel'; alkul. kr. ἔχις 'schlange'. *§ 38 a)*.

iiliskotti 'erinaceus europæus'. Agr. Ps. 104:18 Ne corkiat Woo-

ret ouat Williuochtein turua / ja ne Kiuirauniot Canelitin, Ijlkottein; Bibl. III Mos. 11:30 Ijlicotti [Bibl. »*Cunilers*»; III Mos. 11:30 »*Igelkotten*»]. — s. *iilikotti* ~ suom. ruots. murt. *ilkot*, vur. *iglekotte* 'erinaceus, herinacius', mmr. *ighilkotter*, *ighulkutter* 'igelkott', mnorj. *igulköttr* 'Pindsvin', mt. (Falk & Torp) *igelkat* 'eine verteidigungswaffe, die aus einem langen und schweren, auf dem rücken mit stacheln versehenen baumstamm bestand'. *§ 38 a).*

ilska (vrt. lounaismurt. *ilskata* 'ilvehtiä'). Hem. Cant. 96 Kyllä kelpa narrein naurud / Irvityxed / ilſkad / coerud: Ei pelco / häpy, puhtaus. — s. *ilska* ~ ur. *ilska* 'die Bosheit, der Zorn, Unwille', mmr. *ilzka*, *ilska* 'ondska, vrede, raseri, grymhet', mnorj. *illska* 'ond Vilje, slet Tænkemaade; Ondskap, Fiendskap', mt. *ildske* 'sygdom; ondskap; vrede, uvilje'.

inkiväärі 'zingiber'. Agr. Rk. A4a ſömen pite — — Ingfäria; Schr. 54 Ingefär 'Zingiber, Ingefähr, der Ingber'. — s. *inkiväärі* ~ vur. *ingefära*, *ingefähr* 'zingiber', mmr. *ingefär(a)*, *ingifera* 'ingefära', mnorj. *ingifer* 'Ingefær', mt. *ingæfær*, *ingifær* < kas. *ingever* = kys. *ingewer;* alkul. mkr. *ζιγγίβερις*, lat. *zingiber*. *§ 47.*

insiglata (sinetillä sulkea). Agr. Rk. 17a teemme lijton / ia kirioijtamma / ja annamma meidhen — — pappien ſen inſiglata / iaa kijnnitä; UT. Matth. 27:66 Inſiglaſit kiuen, Joh. 3:33 inſiglaſi / ette Jumala ombi totinen, Rom. 15:28 reunam. Inſighlanut; Vs. 4a inſighlatut, 80b reunam. Inſiglatan) ſe on / kijnitetẽ / päteten ia teuteten. Agr:n yleisen kirjotustavan mukaisena tavataan sanaa edelleen esim. UT. Ilm. 22:10, Rom. 15:28, II Cor. 1:22, Eph. 1:13, 4:30, Joh. 3:33 reunam., Pn. E3a, Vs. 19a, 80b, 82a sekä Eric. P.I 717, P. II 479, Pn. (1616) C6b, Canutus E3b, Passio 12a, Bibl. V Mos. 32:34. [Bibl. »*beſegla*», »*beſigla*», »*förſigla*»; saks. Bibl. »*verſiegeln*»]. Johdannainen **insiglaus** Canutus F4a yxi wiſſi panti ia inſiglaus. —s. *insiglata* ~ mmr. *insighla* 'försegla, besegla, stadfästa', mnorj. *innsigla* 'forsyne med Segl', mt. *indsigle* 'besegle'; alkul. klat. *insigillare*. *§ 38 a).*

insigli (sinetti). Agr. Rk. 191a O Pyhe Hengi / ioca olet puchtaudhen / yxi pantti / ia wiſſius / nijnnen Taijvaliſten perimyſtẽ pälle / Inſigli, 72a Sine olet madollinen Kiria ottaman / ia ſen Inſiglit yleſpäſtemẽ; UT. Joh. 3:33 reunam. ninquin Inſiglin painetun he-

nen Sydhemeſens, Ilm. 5:1 ſeitzemen Inſigelin canſa merkitun, 5:2 henen Inſigelins yleſpäſtemen; Kk. 114: 20 merkixi ſine olet Caſten ottanut, Inſilixi ia luiaxi pantixi; Pr.3a Inſiglinſormuxen. Agr. käyttää sanaa useasti varsinkin U T:ssa esim. Ilm. 6:1, 5:9, 7:2, 5:5, I Cor. 9:2, II Tim. 2:19, Rom. 4:4 y. m., jolloin sana esiintyy muodossa, joka edellyttää nom. *inſigli*. Tässä muodossa esiintyy sana seur.: Martti 47:16, 119:12, Jstn. Y4a, Ak. (1593) 30:20, Lj. Ml. 153 (Painovirhe 67 kirians ja insigilins pro inſiglins cansa), Kl. 144, 1 (mutta 38 Inciglin, samoin 5, 50), Eric. Cat. 179, P.I 204, 647, P.II 13 (mutta Cat. 303 ja 402 inſigil, P.I b1a Inſigel samoin 207), Elim. Ev. 1618 V6b, Canutus B1b (mutta E3a Inſigill.) [Bibl. »*inſigel*»; Ilm. 7:2 »*tekn*»] **insiglitä** (sinetillä sulkea). Agr. UT. Ilm. 10:4 Inſiglitze mite ne puhuit [Bibl. »*besegla*»]. — s. *insigli*, *insi(g)ili*, *insigeli* ~ vur. (NT. Joh. 3:33 reun.) *incigil*, mmr. *insighle*, *incigle*, *insighli*, *insighel*, *insigil* 'insegel, sigill', mnorj. *innsigli* 'Segl'; Signet hvormed man forsegler, mt. *insighle*, *inseg(e)l* 'segl' = angl. *insegel*, *insigle* 'siegel, petschaft', mys. *insigili* vrt. lat. *insigillare* 'versiegeln'. *§ 38 a)*.

intresseerata Speitz. 135 Jos alammainen oikeus epälwlos on eli Sentähdē että he owat intereſſratut < vur. (Krig sl.) *intereſſerade*, ur. *interessera* 'interessieren'. Kirj. laina.

isoppi 'hyssopus'. Agr. Rk. 89a (=Ps. 51:9) Wiſca minua Hijſſopil; UT. Joh. 19:29 panit ſem ymberi Iſopin, Ebr. 9:19 Otti hen — — Purpurin Villan / ia Iſopin / ia wiſkoi seke Ramatun ette caiken Canſſan; Pn. E2a teuti ſen — — Iſopilla; Ps. 51:9 Viſka minua Hyſſopil, 51:9 reunam. Ninquin Lais muinē viſkamiſen cautta / Iſopin canſa / ennuſtettu; Jstn. A3a hijſopill (adess.); Fno. Vk. 27 Hiſopin, Hem. Vk. 23a Hyſopin cans päällän viſca, 24a Vala hyſopill; Pn. 1616 = Agr. Pn. ks. yllä; Elim. Vk. 29a Hiſopin cans päällen viſca; Passio 11a Iſopilla; Schr. 52 Iſoppi 'Hyſſopus, Iſop. der Iſop'; Bibl. B4a Iſoppia caſtettin wereen (ed. II Mos. 12:22, IV Mos. 19:6, III Mos. 14:4) [Bibl. »*Iſop*»; Ebr. 9:19 »*Hyſop*»]. — s. *isoppi*, *hysoppi* ~ vur. *isop* 'der Isop', *hyſop* 'hysopus', mnorj. *isope* 'Vin som er krydret med en Tilsætning af Isop', mt. *isop*, < kas. *îsop;* alkul. klat. *ysopus* 'hyssopus officinalis'. *§ 47*.

jaa 'uttryck af betänkande, medgifvande m. m.'. Westh. Kk.

83:19 ia Herra, miä vſcon, 63:21 vſcoko ſinä — — Ja racas herra. — Fin o. Cat. C3a Amen / ſe on / ia / ia / totiſeſta; Eric. Cat. 465 Tunnuſtacos — —? Ja; Kk. 21 Jos ſen tahdotte tähdä nijn ſanoctat caicki. Jaa Waſtaus Jaa (ed. 27); Elim. Kk. 9a ſanocat yximieliſeſtä / Jaa. Vaſtaus. Jaa, 9b Jaa mö tiedhämme (ed. 11a); Canutus E3a Amen / Se on nijn paljo Sanottu / Ja / Ja. Nämät pitä näin tapahtuman; Aur. E8a Vaſtaus Ja caiket. — s. *jaa* ~ vur. (RBI 21) *Ja* = mmr. *ia*, *jaa* 'ja', mnorj. *já* 'bekræftende, samtykkende Interj., mt. *ja*, *jå* 'jo'.

jaarli (päällikkö). Agr. UT. b1a Birger Jerlin canſa. — s. *jäärli* ~ vur. *Jerl* 'der Graff' (Schr. ks. kreivi), mmr. *iärl*, *jarl* 'jarl, höfding, förnäm man i Sverige under den äldre medeltiden, konungens högste ämbetsman', mnorj. *jarl* 'en fri Mand; den Høvding i Norge som stod Kongen nærmest i Værdighed; mt. *jærl* 'jarl'.

jahti 'venatus l. venatio'. Ak. (1593) 29:30 Samalla muotto ey pidhä foudhein — — iahti aiman, eikä ſkyttäreit, eykä meʒän elämäin werckoia — — pitämän; Eric. P. II 78 coſca heidän pidäiſi Kirckon menemän / ſilloin he menewät iahtin ia mualle aica culuttaman; Henr. C4b menevät vlos Jachtin; Schr. 55 Jachti 'Venatio, Jagt, die Jagung', 55 Jachti wercko 'Caſſis, Näät, das Jägergarn'. — s. *jahti* ~ vur. *Jagt* 'die Jagung', (KF. II 318) *Jacht*, mmr. *iacht*, *iakt* 'jagt' t. *jagt*. mt. *jækt* < kas. *jacht* 'jakt, förföljelse' ~ vir. *jaht*. *§ 16*, *30*, *47*.

jaspis (eräs jalokivilaji). Agr. UT. Ilm. 21:19 Peruſtos oli Jaſpis, 4:3 oli näkyens ſen Kiuen Jaſpidi ia Sardion caltainen, 21:18 Jaſpiſta, 21:11 Jaſpis; Bibl. Hesek. 28:13 Jaſpixella / Saphireilla, II Mos. 28:20 Jaſpis. [ruots.-saks. Bibl. »*Jaſpis*»]. — s. *jaspis* ~ vur. (NT. Upp. 21:19) *Jaſpis*, mmr. *iaspis* 'jaspis', lat. *iaspis*, kr. *ἴασπις*. Arvattavasti kirjallinen laina ruotsista, vrt. kuitenkin saks. tekstiä.

junkkari a) 'puer l. juvenis nobilis l. honoratior', b) 'puer l. juvenis otiosus et licentiosus'. a) Hem. Cant. A4a Cunnjaliſen Frouvan — — ynnä molembain rackan nuoren pienen perhen / Nuorten Junckaritten ja neidzein. b) Eric. Cat. 123 Pidhä ſinun palvelias työſä. Nijn ſinulle on lepo häneldä jos ſina annat hänen joutilaſt käydhä / nijn hän tahdo olla Junkari; Bibl. Jerem. 11: loppum. äiti cudʒu poicans junckarixi wihoiſans olleſans. [Bibl.:

»*modhren kallar ſin ſon Junkar när hon wreedh är*»]. — s. *junkkari* ~ vur. (Bibl. Jerem. 11:reunam.) *Junkar.* mmr. *iunkhärra, junkare, junkar* 'ung herre, junker, ung ädling', mnorj. *junkkeri, jungherra,* 'ugift Mandsperson af fornem Stand, Junker', mt. *iunkhærræ* 'prins' < kas. *junkher, junker* 'junger herr d. h. unmündiger lehnsherr' ~ vir. *juñker* 'Amtmann, Gutsverwalter, Junker'. *§ 47.*

jäärti (vero). Ak. (1584) 19:23 Gärtist, Porleist, Aioist, päiwätöild- Ak. (1597) 37:4–5 Laijttomil — — Gärdeil — — ytymest saacka perät häwittänet —— kuningan alemaiset; Eric. P. II 887 Weron / Gärdin / ia mwt päälle panot. — s. *jäärti* ~ mmr. *gärþ, gerd* 'gärning; gärd, utskyld', mnorj. *gerð* 'Udførelse af et Arbeide; Gjerning; Hvad nogen efter afsagt Kjendelse har at udrede', norj. murt. *gjerd,* mt. *gærd* 'gjærning, afgörelse, afgift'. *§ 23 b).*

k ks. **sk**:ta.

kaakki 'catasta, palus ignominiosus ad quem malefici puniuntur'. Agr. Rk. Aa3a Alaſti ſine Caakipuun pilatuſen keſkylle ſidhottihin, 135b ſine kieuſille ſidhottin caackihin; Fno. Vk. 90 kaakin puuſa ſuomittin; Lj. Kl. 119 pitä kakin puusa lyötämän (8, 13, 14, 61, 62, 67, 100, 157, 171, 133, 140, 167); Hem. Vk. 130b caakin puuſa ſuomittin; Elim. Vk. 67a kaakin puuſa ſomittin; Schr. 46 Caakin puu 'Palus ignominioſus, Kåak, der Gag / Pranger. [Schl. XI »*stupa*»; Stadsl. »*Stupa*»]. — s. *kaakki* < kmr. *kagh* 'schavott med skampåle', mmr. *kaker* 'kåk, schavott', mt. *kag* 'skampæl' < kas. *kâk* 'skampæl, gabestok' > vir. *kāk* 'Pranger, Strafpfal'. *§ 2 a), 47;* Verz. s. 30.

kaali 'brassica oleracea, olus'. Agr. UT. Marc. 4:32 tule ſwremaxi quin iocu Caali, Matth. 13:32 Coſka ſe yleſcaſwoi/nin hen ombi ſwrn caalein ſeghas, Rom. 14:2 hen ſöpi Caalia, Luc. 11:42 caikinaiſeſt Caaliſt; Ps. B4b Caalit; Vs. 12b reunam. Hauncoore leiuexi ia widanledhet Caalixi; Martti 180:3 mene mies Toiſen — — kaali tarhan, 171:18 waraſtauat Laukoi, kaali, herneitä, 180:4 laukoi, yrteiä eli kaalia; Lj. Ml. 225 —— cali mahan, warasta caalia, sipulia eli muita ijrtiä; Kl. 167 Warasta mies kali tarhois, kaalia, 165 cali tarhois; Schr. 50 Caali 'Olus, Kåål, das Gartenkraut', 52 Kaali 'Braſſica, Kåål, das Kappuſkraut; Bibl. I Kuning. 21:2 wijnamäkes caalimaaxi, Salom. sananl. 15:17 aterja caalia, Rom. 14:2

heicko ſyö caalia, Luc. 11:42, caickinaiſeſt Caaliſt. [NT. »*kå(å)l*», »*-krydder*»; Bibl. »*krydder*»; Salom. ordspr. 15:17, I Kon. 21:2, Rom. 14:2, Luc. 11:42 »*kåål*»; Schl. XII »*kaal(-gard)*»; Schl. XI, »*ka(a)l*»]. — s. *kaali*, vir. *kāl'* 'Schnittkohl' < kmr. *kal* 'kål', mmr. *kal*, *kaal* 'kål', mnorj. *kál* 'Kaal, saavel som alle Slogs store, Bladurter', mt. *kaal* 'caulis romana' < angl. *câl;* alkul. lat. *caulis*, kr. *χαυλός*. Kall. kt. s. 27 *kali* y. m. 1400-luvulta. *§ 2 a);* Verz. 30; Tunkelo. Kaikuja Hämeestä VIII s. 50—51.

kaapata : kaappaan 'subito et vi arripio l. eripio, celeriter subripio l. manu aufero'. Hem. Vk. 136a Sudhen ſuuſt lambad paimen caappais, 199a Paidz Herran tahdot ei taedha — — tautican tappa / Jos Iſäld enä ikää ſull ſuodhan. Vaick ſivuſtas caicki caappap. — s. *kaapata* ~(?) ur. *kapa* 'kaapen', mt. *kape* 'kapre'. Ks. *§ 2, b)*, vrt. kuitenkin unk. *megkapni* 'kaapata'.

kaappi 'promtuarium clausum, in quo pecunia, cibus etc. servantur'. Lj. Kl. 5 Nijlle huonehille, skapeille eli arkuille iossa Caupungin Incigli — — pitä kätkettämän; Schr. 38 Capi 'Penuarium, Skåp, das Schapff'. [Schl. XI »*skaap*»]. — s. *kaappi*, vrt. vatj. *kāppi* 'kaappi', vir. *kapp* 'Schrank' < kmr. *skap* 'skåp', mmr. *skap*, *skaap* 'skåp', mnorj. *skáp* 'Skab til deri at gjemme noget', mt. *skab* 'i nuv. bet.' < kas. *schap. § 2 a), 27 a), 47.*

kaapu 'vestis exterior, amiculum, pallium'. Agr. Rk. 135b Sijtte ſine capuhun puetettin; UT. Matth. 5:40 ioca tacto — — ſinun hames otta / ſalli henen mös capu, Luc. 6:29 ioca Caapun wiepi, II Tim. 4:13 Sen Caapun ionga mine ietin, Matth. 27:31 riſuit henelde Capun, 27:28 pughetit henen Purpuraiſen Capuun; Pn. D4b pugetit henen purpura capulla; Vs. 118a (= Micha 2:8) Sille he röueuet seke Hamen ette Caawn; Martti 27:10 iuhla hame, capu ia päälijna (sama kirjotustapa ed. 24:16, Lj. Ml. 40, 44, Kl. 28, Pn. 1616 B8a); Hem. Cant. 18 Papin pyhä caapu; Passio 8b Purpuracawulla, 9b — — riſuit — — Kawun; Hordel A3b Walkiall Caapul; Schr. 28 Caapu 'Pallium / Palla, Kappa / Kåpa, der Mantel / der Weibermantel'; Bibl. Jes. 3:21 Caaput, Matth. 27:28 Caapuun 27:31 rijſuit Caapun (ed. esim. Luc. 6:29). [Bibl., »*mantel*»; Matth. 5:40 »*kåpona*»; Schl. XII »*mantol*»; s. 64 »*ærmakapo*»; Stadsl. »*mantol*»]. — s. *kaapu*, karj. *koapu* 'vaatteet', vir. *kāpu* 'Hut,

Filzhut' < kmr. *kapa* eg. mössa, capuchon; kappa med kapuchon', mmr. *kapa*, *kaapa* 'hela kroppen betäckande och med hufvudbetäckning försedd, vid öfverklädnad, kappa, kåpa; hufvudbetäckning, kapuschong, mössa', mnorj. *kápa* 'Overklædning. Kappe — — med Hætte', mt. *kapæ*, *kabœ* 'kåbe' < klat. *cāpa*. *§ 2 a), 43 c);* Verz. s. 30. Ks. **kuorikaapu, -kappa,**

kafti 'vestis bombycina'. Schr. 31 Kafti 'Vestis bombycina, Kafft, der Kaff / Tripp. — s. *kafti* < vur. *kafft* 'der Kaff / Tripp', mt. *kaffa*, *kaf* 'et slags tøj', vrt. saks. *kaftsammet*.

kahveli 'bacillus sclopetarius'. Schr. 47 Gaffeli 'Bacillus ſclopetarius, Pijk, die Gläne'. — s. *kahveli* ~ vur. *gaffel* 'capreolus, clavicula, furca', t. *gaffel* 'als speisegerät im anfang des 16 jahrhunderts in Dänemark eingeführt (Falk & Torp) < kas. *gaffel(e)* = uys. *Gabel*. *§ 39 b)*.

kaija (eräs lokkilaji). Schr. 59. Meri caya 'Mergus magnus, Trwt. der Waſſerrab'. — s. *kaija* ~ vur. *kaja* 'graculus, monedula', ur. *kaja* 'die Dole, der Häher', mmr. *kaia* 'kaja', t. *kaa*, *kaie* = kas. *ká*.

kakku 'placenta, panis'. Agr. Vs. 61b Cackoia leiuomme, 47b Ette he Taiwahan Drötingille Mariancacoia leipoiſit, 89a (= Hos. 7:8) Ephraim on ninquin yxi Cacku / iota eikengen ymberikäenne; Fno. Vk. 44 Hän haki oli wai, ia cakon ſai, Eik Coſkan ylön andan työtä; Schr. 44 Cacko / Jyrkiä 'Panis fermentatus, Bulla, das Sawerbrodt', 44 Cacko 'Libum, Kaku, der Fladen'; Bibl. Tuom. 7:13 olin näkewänäns ohraiſen porocacun kierittäwän idzens, IV Mos. 11:8 paiſtin cacuja, Salom. kork. v. 4:11 meſicackõ. (harv.) [Bibl. »*kaka*»; »*biugbröd*»: Dom. 7:13]. — s. *kakku*, *kakko*, karj. *kakku* 'pieni rieska', vatj. *kakku*, vir. *kakk* 'Kuchen' ~ mmr. *kaka* 'kaka', vur. *kaku* 'der Fladen', norj. murt. *kaka*, mt. *kage* 'kuchen'. *§ 1 b), 43 c);* Verz. s. 31.

kalenteri 'kalender'. Agr. Rk. A3a TEme noutaua Kalendarium / Enſin oſotta — — iocaytzen Kwn peiue lughun — — Sijtte Calenderit / Nonat ia Iduſet. — s. *kalenteri* ~ vur. *calender*, ur. *calender* 'der Calender', mt. *kalender;* alkul. lat. *calendarium*.

kaliko 'calanga'. Agr. Rk. A4a ſömen pite — — — Pippuroijta / Caligot / ia Nelike; Schr. 54 Calgan 'Calanga, Galgo, 'der Galgan'. — s. *kaliko* ~ vur. *galgo* 'der Galgan', mmr. *galiga*, *galigo*

'den ss. krydda nyttjade roten af alpinia galanga', mt. *galiga* (K a l k a r ks. *neglige*), kas. *galgant*, *gal(l)igan*. — s. *kalgan* < varmaankin saks. *galgan*, vrt. mmr. *galgana* = *galiga*.

1. **kalkki** 'joculator, nebulo'. A g r. R k. 135a Juttahalda mytihin/ ia wiholliften kefin ylenannettin / Sijtte calki (?) lehefty / opetuflapfet pakenit / Ja ne nelkeifet Sudhet kiliughit. — s. *kalkki* ~ vur. *skalk* 'nebulo, nequam', mmr. *skalker* 'lågsinnad el. nedrig person, skälm, usling; odåga, lätting', mnorj. *skálkr* 'tjener; senere: nedrig person'; mt. *skalk* 'niding, afskum' ? < kas. *schalk* 'tjener, mand af traellesind, af ond og utro karakter, spidsbub'. *§ 27 a*), *47*; Verz. s. 32.

2. **kalkki** 'calx muralis'. A g r. R k. 97a (= Ps. 102:15) raketta — — henen Kiwens ja Calkins walmifna olifit; P s. 102:15 näkifit fen kernafti / ette henen Kiuens ia Calkins walmijt olifit; V s. 70a Canffa feinen ylefrakenda / nin he fen faman pyhckiuet irdhalifen Calkin canfa — — — iotca irdhalifella Calkilla pyhckiuet, 70b feinen / ionga te irdhalifella Calkilla pyhitte — — irdhalifel Calkilla; L j. K l. 81 åhran, Kalkin, Sillin, hylken; T h o m. Y p. H i e r u f. h ä w. 1616 B3a oriat / piti kiwie ia calckia candaman; 1629 19a Kiwiä ia Calckia; B i b l. Jes. 33:12 Canffa pitä poldettaman calkixi; Ps. 102:15 kiwen ja calckins (ed. Jes. Syr. 22:21, Hesek. 13:10, 11, 14, I Mos. 11:4, V Mos. 27:2, 4). [B i b l. »*kalk*»; »*kalck*», paitsi Jes. Syr. 22:21; S c h l. XI »*kalk*»]. — s. *kalkki* ~ vur. *kalk* 'gypsum', mmr. *kalker* 'kalk, kalksten', kmr. *kalker* 'kalk', mt. *kalkælim* 'kalk', mt. *kalk*, vrt. mnorj. *kalka* 'overstryge med Kalk' < kas. *kalk* = angl. *cealc*; alkul. lat. *calx*. *§ 47*.

3. **kalkki** 'poculum l. calix'. A g r. A b c k. A8b Teme calki on fe wfi teftamenti — — — otti hen mös calkin; R k. 316a anna ette mine temen calkin — — ioijßin, 130a wiriteifit meiden fydhemet / ianoman finun pinas calcki; U T Matth. 20:loppum. Calkin) Se on / Kerffimifen ia pijnan; V s. 31b Catʒo / mine otan fen Vnen Calkin finun Kädheftes ynne minun Wihani Calkin. Ortografisesti yhdenmukaisena esiintyy sana A g r:n teoksissa yleisesti, paitsi P r:ssa, mistä minulla ei esim. Myöhemmissä heng. teksteissä tavataan sanaa useasti ja enimmäkseen A g r:n ortografian mukaisesti kirjotettuna, kuitenkin joskus *k*-alkuisena, esim.

Westh Kk. 71:18, 138:18, Ms. 237:26; C. Kk. 76:29; E. Ms. 248:31, 33, Jstn. C1a, B1a, Canutus B3a, Schr. 35 (ainoa esim.). — s. *kalkki* ~ kmr. *kalker* 'kalk, bägare som brukas vid den h. nattvardens utdelande, kalk', vur. *kalk* 'calix', mmr. *kalker* 'bägare, kalk, nattvardskalk, bildl. om lidande; mnorj. *kalkr* 'Bæger' (< angl. *calic*) »in spätererzeit wurde das wort von neuem durch das Christentum in der form *kalekr* 'abendmahlskelch' aufgenommen» (Falk & Torp), mt. *kalk* 'bæger'; alkul. lat. *calix*, kr. κύλιξ 'bæger'. Varh. katolisen ajan laina.

kalmus 'kalmus, kalmusrot'. Agr. Vs. 25b (= Jes. 43:24) Etpes minulle oſtanut rahalla haiauat Calmuſta; Bibl. Jes. 43:24 oſtanut rahalla hajawata Calmuſta. [Bibl. »*Calmos*», saks. Bibl. »*Kalmes*»]. — s. *kalmus* ~ vur. (Bibl. Jes. 43:24) *Calmos*, mt. *Kalmus* plantenavn', t. *kalmus* 'acorus calamus, eine aromatische in der arzneikunde angewandte wasserpflanze' < saks. *kalmus*; alkul. lat. *calamus* 'rohr, stange'. *§ 48.*

kamari 'camera, cubiculum, conclave', Agr. UT. Matth. 24: loppum. Waan ne Camarit / Ne ouat nyt caiki Hengeliſet Cloſtarit, 24:26 Hen on Camaris, Matth. 6:6 men ſinun camaris ſiſel; Vs. 107a iotca ſen Honen Camaris ouat; Jstn. S3a Hän on Camaris; Ak. (1593) 29:1 Kuningan Camaris; Lj. Kl. 90 ey kellaris eli kamarissa; Eric. PI 822 yhten Cammarin, P. II 132 Räntty Camariſta, 725 Camareita, Camarit cuſa itze cukin pitä Aſuman; Elim. Ev. 1618 Q6b Hän on Camaris (vrt. 1622, 1837); Schr. 32 Camari 'Camera, Kammar / Maak, die Kammer'; Bibl. I Chrön. 29:11 Salin ja Camaritten, Ap. T. 8:15 reunam. Camaripalwelia, II Chrön. 22:11 ſängycamarijns (ed. esim. Hesek. 40:7, 10, 13, 16, 17, Tuom. 16:9, Matth. 6:6, 24:loppum.). [Bibl. »*kamar(e)*»; Schl. XI »*bakbodhum*»; Stadsl. »*Bakbodhum*»]. — s. *kam(m)ari* (vrt. vir. *kammer*) ~ vur. *kammar* 'die Kammer', (NT. Matth. 24:26) *j camaren*, mmr. *kamare*, *kammare*, *kamar*, *kammar* 'kammare, mindre rum, enskildt rum, sofrum, kmr. *kammar*, mt. *cambær*, *kammer*, 'kammer, skatkammer', mnorj. *kamarr* 'Privet', *kameri* 'Kammer', kas. *kamer*; alkul. lat. *camera* 'wölbung, kammer' = kr. καμάρα. Verz. s. 36.

kameli 'camelus'. Agr. UT. Luc. 18:25 kieupi Cameli neulan ſil-

men lepitze, Matth. 3:4 waathe Camelin caruoiſt, 23:24 cwrnitzet Hyttyſen / ia Kamelin yleſnielette. Sana esiintyy U T:ssa, samoinkuin M s:ssa, V s:ssa ja P r:ssa edellä olevaa *c*:llistä kirjotustapaa noudattavassa muodossa. Samoin J s t n. G2a, E r i c. P. I 486, P. II 780 (P. I 307 colme tuhatta cameeli), E l i m. E v. 1618 C2b (S c h r. 56 Cameeli 'Camelus, Cameel, das Cameel'), S p e i t z A4a, B i b l. I Mos. 12:16. [Bibl. »*Kameel*»]. — s. *kame(e)li* (vrt. vir. *kāmēl*) ~ vur. *cameel* 'camelus', mmr. *kamel*, *kameel* 'kamel', mnorj. *kamell* 'kamel', mt. *kamel* < kas. *kamêl*; alkul. lat. *camelus*. *§ 47.*

kami 'vultur'. S c h r. 59 Cami 'Vultur, Gaam, der Geyer'. — s. *kami* ~ vur. *gaam* 'vutur', mmr. *gamber* 'gam', mnorj. *gambr* 'et Slags Fugl', mt. *gam* 'grib'.

kamlati 'vestis undulata'. S c h r. 31 Camlati 'Veſtis undulata, Camlat, der Kamelott'. — s. *kamlati* ~ vur. *camlat*, *kamlatz kläde* 'vestis undulata', mmr. *kamelot* 'kamlott, tyg af kamelgam', mnorj. *kamelet* 'et Slags Tøi eller Klædningstof', mt. *kam(e)lot* 'et slags tøj' < saks. *kamelot* < mransk. *camelot* < klat. *camelotum* 'garn af kamelhaar'. *§ 48.*

kampata : kamppaan 'certor, pugno, luctor; controversor verbis'. A g r. R k. C3a sanoilla cāpata; U T. I Tim. 6:12 Campa yxi hyue Campaus, a5a Teſſe ſis oikiudhella campatan, Philip. 1:27 campatta Euangeliumin Vſkoſa, II Tim. 4:7 Mine olē hyuẽ Campauxẽ campanut; H e m. V k. 129b Cans cuoleman kivuin campais; E l i m. V k. 66a Cans cuoleman kiuun campais. [B i b l., N T »*kempa*», saks. B i b l. »*kempffeen*»]. **kamppailla : kamppailen** 'certor, pugno, luctor; controversor verbis'. A g r. U T. Marc. 9:16 Mitke te Campalet teidhen keſkenen. Ap. T. 6:9 mwtomat ſijte Sinagogaſta — — campalit Stephanin canſa, 19:8 campali ia neuuoi, 19:9 campali iocapeiue — — Scoulus, 9:29 Hen puhui mös ia campali Grekein canſa, 24:12 eikä he ole minua leytenyet Templis campalemaſt; V s. 94a caikilla woimallans Jumalan canſa campailut (sc. Jakob); (ed. esim. U T. Marc. 9:33, 34, 9:14, 12:28, 8:11, I Cor. 9:25, Ap. T. 17:18, 18:19, missä sana esiintyy samassa merkityksessä ja ortografisessa muodossa kuin yllä U T:ssa); W e s t h M s. 237:1 Cuolem ia elem kijſtelit campailein; J s t n. T1b (= UT. Ap. T. 6:9,) H3a iocainen quin campale / caickiſta hän itzens weltä; F n o. V k. 8

nijllä (sc. virsillä) toinen toiſens canſa campalit; Hem. Vk. 141a Elämä ja cuolema Campaelid; Cant. 85 Campaelit taaen elon erää; Eric. P. I 399 campailla palcaſta, 525 campaelit hänen canſans, P. II 208 Cuoleman canſa Campaili (ed. esim. 358, 369, 488, 490, 495, 502, 616, 860 y. m.); Elim. Ev. 1618 R4b = UT. Ap. T. 6:9, 1622 D6a = Jstn. H3a; Pict. 28b campaileman (ed. 32b, 14a); Schr. 71 Campaila 'Pugnare, Kempa, Streiten', Bibl. Job. 32: reunam. campaileman. [Bibl. *»diſputera»*; *»handla»*. Ap. G. 23:9 *»kempas»*, saks. Bibl. *»befragen»*, *»handeln»*, *»reden»*, *»bereden»*]. **kamppailija** (kilvottelija). Agr. UT. I Cor. 9:26 loppum. yxi Campalia / ioca huckan Twlehen hackapi. [Bibl. *»fechtare»*, saks. Bibl. *»Kempffer»*]. **kamppaus** (kilvotus). Agr. Rk. 175a meille ombi moninainen ia töles campaus mailmã / perkelen — — canſa, 186b madhaijſim wſcon campauxes / wrhon paijneluxen päätte; UT. II Cor. 12:7 reunam. Lihan cãpaus I Tim. 6:12 Campa yxi hyue Campaus, I Tim. 6:4 Sanãcampauxis; Ps. 78:9 reunam. Campaus / waara tuſka ia häte, 42:alkum. vloſmaalatan ſe Campaus, Joſſa Campaudhes Dauid — — oli. Agr. käyttää sanaa useasti varsinkin UT:ssa; sanaa tavataan paitsi yllämainituissa teoksissa vielä Kk:ssa ja Pr:ssa; Hem. Vk. 133b cuoleman campauxin tullan; Eric. P. I 632 tämän puhen ia campauxen lopuſta, 1107 cuoleman campauxiſa, 1180 ſodaſa ia campauxeſa (esiintyy P. I, II, useasti); Pict. 8b campauſta ja ſota; Schr. 47 Kampaus 'Certamen, Kamp, der Kampff', 17 Cuoleman campaus 'Agon mortis, Dödzla, Todt Kampff'; Speitz B1a cuoleman campauxen hettki. [Bibl. *»anfechtning»*, *»diſputering»*; I Tim. 6:12 *»kamp»*]. — s. *kampata* ~ mmr. *kampa* 'kämpa, strida i tvekamp', ur. *kampa* 'kampas, kämpffen', vrt. vur. (NT. Bibl. I Tim. 6:12) *kempa en — — kamp*, mt. *kampe* 'kæmpe'. *§ 22 b.*

kamreeri 'camerarius'. Eric. Cat. A6b drötningin Cammarerin edes, P. I 717 (vrt. Ap. T. 8:27) Apoſtolein tegois ſeiſo / ydheſtä Camareriſta / joca oli tullut Etiopiaſta, 476 Drotningin Camareriſta (ed. 291), 1060 Cammarerarin, 800 Camarerari; P. II 720 Camarerarin, 33 Camareeri, 571 Cuningan palwelia ia Camareri, 580 Camarerin; Passio A1b Cammarerari; Schr. 14 Camarerari 'Camerarius, Camarerare, der Cam̃erirer'; Bibl. II Maccab. 3:8 Camare-

rins / ja käſki hänen ſen rahan tuoda, Judith 12:6 Camarerins, A5b Camarerari. [Bibl. »*Camererare*», »*Kamarerer*»]. — s. *kam(m)areeri*, *kam(m)areerari* ~ vur. *camarerare* 'camerarius', vrt. (Bibl. Judith 12:) *ſin Kamarerer*, *ſina Kamarerer*, saks. (Bibl. II Maccab. 3:8) *ſeinen Kamerer*; alkul. lat. *camerarius.*

kaneeli 'kanel, kanelbark'. Bibl. Jes. Syr. 24:20 Caneli ja callit yrtit, Ilm. 18:13 Ja Caneli / ja hywin hajulliſi / ja woidetta, Salom. sananl. 7:17 Aloella ja Canelillä, Salom. Kork. v. 4:14 Calmus ja Caneli (ed. esim. Jerem. 6:20, II Mos. 30:23). [Bibl. »*Caneel*»]. — s. *kaneeli* ~ vur. (Bibl. Jes. Syr. 24:20) *Caneel* = ur. *kanel* 'der Caneel', mmr. *kanel*, *caneel* 'kanel', mt. *kaniæl*, *kanel* 'cinnamomum' < kas. *kannēl* < ransk. *cannelle*, lat. *canna* 'rör'. *§ 47.*

kaniini 'lepus cuniculus'. Agr. Rk. 52b (= Ps. 104:18) Ne corckiat wooret ouat Mäyrein turwa / Ja kijwirauniot / Canelijen; Ps. 104:18 Ne corkiat Wooret ouat Williuochtein turua / Ja ne Kiuirauniot Canelitin; Bibl. Ps. 104:18 kiwirauniot Caninein, III Mos. 11:5 Caninit märhettiwät, V Mos. 14:7 Canini [Bibl. »*cunil*», saks. Bibl. »*Caninichen*»]. — s. *kaniini*, *kaneeli* ~ vur. *kanijn* 'cuniculus', (Bibl. V Mos. 14:7) *cunilen* = ur. *kunil*, *kanin* 'das Kaninchen', mt. *kanin(e)*, *kaneel* 'cuniculus' (ks. Kalkarin selitystä), kas. *kanîn* < ransk. *conin*, alkul. lat. *cuniculus* 'underjordisk gång'. *Kaneliitti* muodolle en ole löytänyt mitään suoranaista vastinetta.

kannu 'cantharus, vas potatorium; mensura fluidorum, fere triens congii'. Agr. Vs. 85b yhden Wina kannun teden, 116a reunam. Jonga hedelme Cannoxi eli flaſkoxi ioutuvat; Ak. (1593) 26:22 Kannu hywä olutta, 26:28 Kannu rieska 1 äuri; Eric. Cat. 166 oikea mitta / ja oikea cannu; Schr. 37 Kannu 'Cantharus, kanna, die Kanne'; Bibl. B6b yhden Kannun ja quarterin, II Mos. 25:29 cannut ja maljat (ed. 37:16, III Mos. 19:36, IV Mos. 4:7, Jerem. 35:5). [Bibl. »*kanna*»]. — s. *kannu*, vrt. vir. *kann* 'kanne' ~ vur. *kanna* 'cantarus', mmr. *kanna* 'kanna, dryckeskärl; ss. måttkärl', kmr. *kanne* 'kanna', mnorj. *kanna* 'kande til at skjænke eller drikke af; Kande som Hulmaal', mt. *kande* 'kande; et mål' = angl. *canne*, kas. *kanne*, vrt. klat. *canna*. *§ 43 c);* Verz. s. 34.

kansleri 'cancellarius'. Martti 146:32 Päiuän kiria lunaſtetan kuningan canʒelereilda; Ak. (1597) 31:14-15 ylösʒ luethin Canʒe-

lerildh; Pict. F8b cancellerari; Schr. 14 Cancelerari 'Cancellarius, Cantzeler, der Cantzler'; Ak. (1638) 84. R. R. Cantʒleri; Bibl. Jes. 33:18 Cantʒlerit (ed. esim. Jerem. 36:12, II Sam. 8:16, 20:24, I Kuning. 4:3, II Kuning. 18:18), II Chrön. 34:8 Cantʒelerin Ap. T. 19:alkum. Canceleri, 19:35 Canceleri. [Bibl. »*Canceler*»; Landsl. »*Cantzelere*»]. — s. *kants(e)leri*, *kansel(l)erari*, *kanseleri* ~ vur. *Cantzleer*, *Cantzeler* 'cancellarius', (R B. I 58) *Canceller*, (K F II 57) *Cantzler*, (Bibl. Jer. 36:12) *Cancelerens*, ur. *cantsler* 'der Cantzler', mmr. *kanceläг*, *canceler*, *kantzeler*, *cantseleer*, *kanzler*, *kanceläre* 'kansler', kmr. *kanceler*, *canceler* '(konungens) canceller', mnorj. *kanceler* 'Kantsler', alkul. klat. *cancellarius*. Vrt. klat. *cancelli* 'gitter. schranke, von einem gitter umgebener raum', mistä kuninkaalliset määräykset keskiajalla luettiin. (Falk & Torp). *§ 32.*

kanslia 'archivum, grammatophylacium'. Ak. (1584) 21:2 tänne meiden Kuningaliſen Cantʒelijhin; Lj. Ml. 187 lunastethan Kuningan Cantʒelysta; Schr. 32 Cantʒli 'Gramatophylaciũ, Cantzlij, die Cantzeley'; Bibl. Esr. 6:1 käſki edʒiä Cantʒelijs / Cuningan tawarahuones, Jerem. 36:12 Cuningan huoneſen Cancelijn — — ſiellä iſtuit — — Cantʒleri, 36:alkum. hän cudʒutan Cancelijn / ja hän luke ſen ſiellä pääruhtinaſten edes. [Bibl. »*Cancelerijt*», saks. Bibl. *Cantzeley;* vrt. Landsl. »*Cantzelere*»]. — s. *kantseli*, *kantsli*, *kanseli* ~ vur. *cantzlij* 'die Cantzeley', *cantzellij* 'archivum, grammatophylacium'. mt. (Bibl. 1647: Esra 6:1 ks. Kalkar) *cantzeliet. § 32.*

kanssata (leiriytyä, ympäröidä varustuksilla). Agr. Rk. 49b Engeli ſkantʒapi ne ymberins / iotca hende pelkeuet/Ja pelaſta heite, O2b Caupungi ombi ſkantʒattu, UT. Luc. 19:43 ſinun Wiholiſes ymberinſkantʒauat ſinun / ia piriteuet ſinun; Ps. 27:3 iocu Sotawäki ſcantʒapi minua waſtan; Pr. 24b ſcantʒaſit (sc. Israelin lapset) ſjinä ſamas Erimaas. (ed. esim. Pn. A3a, Ps. 34:8 59:1, Vs. 104a, 120a, 125a, 126b, Pr. 10b, 13b, ſc:llinen kirjotustapa yleisempi, Pr:ssa yksinomainen); Jstn. P3a = UT. Luc. 19:43; Eric. P. II 277 ymbärinſcantʒawat; Thom. Yp. Hierus. häw. 1616 A1b ymberinſkandʒawat; Elim. Ev. 1618 N3b ymbärinſkantʒavat (samoin v. 1622, mutta 1637 H3b ymbärinsſkantʒvat); Henr. E3b ymbärins ſkantʒaman; Bibl. Luc. 19:43 ſinun wihollijſes ſcandʒa-

wat ſinun. [Bibl. »läghra» »ladhe ſigh emoot», »emoot migh ſettia»; Luc. 19:43 *ſkantza*; saks. Bibl. »belegern», »lagert ſich vmb», »wider mich legt» »wider mich ſetzen»]. **kanssaus** (piiritys) Speitz 130 joca myös Fäldiſä caicki Slachtningit / ymbärins ſcanʒauxet / Skermyʒlit ja muita ſencaldaiſita ylöskioitta ja Merkidʒe. [Krigsl. »Belägringar»]. — s. *ſkantsata* (vrt. vir. *kańtsitama* 'verschantzen') ~ vur. *ſkantza* 'emunire, sepire', mmr. *skanza*, *skansza* 'skanssa, anlägga skansar', mt. *skanse* 'danne en skanse, et værn' < saksalaiselta taholta, vrt. saks. *schanzen. § 27 c), 32;* Verz. s. 35.

kanssi 'stativa'. Agr. Ebr. 13:11 Ruumijt poltetan Vlcona Canʒeiſta, 13:13 wlcona Canʒeiſta, Ilm. 20:9 pyhein canʒit, Ap. T. 21:37 Pauali rupeis ſaaman Scanʒin ſiſelle, 21:34 Skanʒijn, 22:24 andoi henen ſiſellewiete Scantijn; Vs. 104b Ja mine annoin teiden Scanʒein haiſun teiden Sieramihinne ſiſelmenne. *ſc*:llinen kirjotustapa yleinen, esim. UT. Ap. T. 23:10, 16, 32, Ps. 68:14, 78:28, 106:16, Vs. 6a, 64b, 65a, 125a, Pr. 25a, samoin Eric. P. II 282, 283, 289; Schr. 48 Skanʒi 'Stativa, Skantz, die Schantze'; Speitz 65 johongun Linnan eli Skanʒin; Bibl. Hesek. 17:17 wallit ylösheitettämän ja ſcanʒit rakettaman pitä (ed. II Kuning. 25:1, V Mos. 20:19, Hesek. 26:8 ſkandʒit. [Bibl. »läghret», »*j markenne*», *bolwerck*»; II Kon. 25:1 *ſkantzar;* saks. Bibl. »*Lager*», »*Felde*», »*Schut*»; Krigsl »*Skantz*»]. Ks. **fälttikanssi**. — s. *kantsi* (vrt. vir. *kańts* 'Schanze, Burg') ~ vur. *Skantz* 'die Schantze', mmr. *skanz*, *skanss* 'skans', mt. *skanse* 'i nuv. bet'. < saksalaiselta taholta vrt. myöh.-kys. *schanze* 'reisigbündel, faschine, schanze', uys. *Schanze. § 27 a), 32, 47.*

kanttori 'cantor'. Agr. Ps. 4:1 reunam. Cător eli Pappi ydhen Verſun eli Epiſtolan edhelweiſapi; Bibl. Ps. 4:loppum. Cantor eli Pappi verſyn taicka Epiſtolan edellä weiſa. [Bibl. »*Cantor*»]. — s. *kanttori* ~ vur. (Bibl. Ps. 4:reunam.) *Cantor*, vrt. mmr. *kantarakapa*, *cantor kapa* 'kåpa som bäres af den andlige hvilken leder korsången', mnorj. *kantarakápa* 'en til den geistlige Embedsdragt hørende Kaabe eller Kappe', mt. *kantordom* 'stillingen som kantor'.

kanunki 'kanik'. Martti 24:31—2 piſpa, ia ne kanungit, iotca händä ſeurauat, caxi mwta kanungita; Lj. Ml. 41 pispa ia ne Canungit iotca händä seurauat, caxi mwta Kanungita. [Schl. XII »*kanoka*», »*kaniica*»; Landsl. »*Kanika*»]. — s. *kanunki* ~ mmr.

kanunker, *kanunk* 'kanik, domherre, ledamot af domkapitlet', kmr. *canunker*, mnorj. *kanunkr*, mt. *kannike* 'kannik' = angl. *canonic*; alkul. klat. *canonicus*, vrt. *canon* 'kirchliche regel'. Jb. Savo Sääminki s. 152. Kanungin Nemen maa v. 1561.

kappalainen 'sacellanus l. diaconus, sacerdos ad sacellum'. Agr. U T. b2a Pappi / Caplani; Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1616 tittel: ſeuracunnan Cappalaiſelda; Ak. (1638) 80:31 Kappalaiset, 79:28 Kappalainen. — s. *kappalainen*, *kaplaani* ~ kmr. *kapellan*, *kaplan*, *cappalan* 'kapellan, biskopens husprest, som äfven följde med honom på hans ämbetsresor och gjorde notarietjenst vid hans förrättningar', mmr. *kapellan*, *caplan*, *kaplan* 'prest som förrättar gudstjenst i ett kapell; kaplan, hofprest, husprest', mnorj. *kapaleinn* 'kapellan', mt. *kaplan*; alkul. klat. *capellanus* 'den som har tilsyn med et kapel, senere en biskops el. præsts medhjælper'. *Kappalainen* voisi olla myöskin lähtöisin mmr:n muodosta *cappala präster* 'prest som förrättar gudstjenst i ett kapell, kaplan'. Verz. s. 35.

kappeli 'sacellum, templum minus filiale'. Schr. 32 Cappeli 'Sacellum, Cappal / Capell, die Capell'; Bibl. II Maccab. 1:15 hän muutamain canſa Cappelijn mennyt oli / lukidzit he hänen peräns Kircon. — s. *kappeli* ~ mmr. *kapel*, *capel*, *cappel*, *kappell* 'kapell', vur. *capell* 'sacellum', mnorj. *kapella*, mt. *kapel(le)* < kas. *kapelle*,; alkul. klat. *capella* 'skal fra først af være egennavn, betegnelse for det sted hvar den hell. Martins capa (kåbe) opbevaredes, senere en mindre bygning till kirkeligt brug' (Kristensen). *§ 47.*

kapitteli 'kapitel'. Bibl. A3b näyttäwät Capitlumin, I Chrön. 4:loppum. Capitlumi lugulla (ed. A3b). — s. *kapitlumi* ~ mmr. *kapitel*, *capittel* dat. pl. *capitlom* 'hufvudstycke i bok eller skrift, vur. *capitel* 'caput, capitulum', mt. *kapitel*; alkul. klat. *capitulum*, vrt. lat. *caput*.

kapituli 'consistorium ecclesiasticum'. Ak. (163—) 88:7 Turun Capitlumis; Speitz 14 että caicki Capitlin aſiat / eij wähemin Fäldis cuin muutoingin mahdaiſit tutkitta. [Krigsl. »*Capitels*»]. — s. *kapitlumi*, *kapitli* ~ mmr. *kapitel*, *capittel*, *capitul* 'domkapitel', vur. *capitel* 'caput, capitulum', mnorj. *kapituli* 'Konventstue,

Munkenes eller Nonnernes Forsamlings værelse i et Kloster', klat. *capitulum* vrt. lat. *caput*. Sana on alkujaan merkinnyt kirjan lukua (ks. *kapitteli*), 8:nnella vuosisadalla määrättiin kanonilla *capitulum* raamatusta seurakuntain tutkittavaksi ja sen mukaan käytetään seurakuntain kokouksista nimitystä *capitula* (F a l k & T o r p).

kapteeni 'centurio'. S p e i t z 49 Eij pidä yhdengän Capitenin / Öfwerſtin / palio wähemin Jongun alimaiſiſt Befäleiſt (ed. 104, 105, 108, 112, 113, 114, 115 y. m.), 87 iocu Captein / Leutenampti (ed. 49, 75, 109, 123, 142, 149 y. m.) [K r i g s l. »*Capitein*»]. — s. *kapiteeni*, *kapteini*, ~ mmr. *kapiten* 'kapten, höfvidsman, anförare för en afdelning soldater', vur. *capitein*, *kapiten* 'capitaneus', mt. *kapitan*, *capitenn* 'herre, hovedmand', saks. *capitän* < mransk. *capitaine*. *§ 14 b)*.

kardinaali 'kardinal'. E r i c. P. I b2a Pawi caickein hänen Cardinaleins canſa, 26 monda — — Cardinalia / Piſpoia (ed. 634, P. II 77, 496), B i b l. Daniel 12:loppum. Pijſpoixi / Cardinaleixi, I Tim. 3:loppum. Piſpoiſt ja Cardinaleiſt. — s. *kardinaali* ~ vur. *cardinal* 'cardinalis', mmr. *kardinal*, *kardinale* 'kardinal', mnorj. *kardinâli* 'kardinal', mt. *kard(e)nal* 'kardinal'; alkul. lat. *cardinalis*.

karppi 'cyprinus'. S c h r. 60 Karppo 'Cyprinus, Karp, der Karpffe'. — s. *karppo* ~ vur. *karp* 'der Karpffe', ur. *karp*, mt. *karp(e)* 'cyprinus, carpio' < kas. *karpe*, uys. *Karpfen*. *§ 42 c)*, *47*.

karski 'vigore præditus, alacer, strenuus'. A g r. R k. 82a (= P s. 25:8) HERRA on hywe ia Carſki / Senteden hen ſaatta Synniſet tien pällen; U T. Rom. alkup. 198b hen ſecoitta ydhen karſkin Cauattamiſen Inhimiſten Opiſta, Phil. alkup. 289a ialon ia carſkin Eſicuuan Chriſtiliſeſta Rackaudheſta; P s. 25:8 hywe ia carſki, 106:24 he ylencatzoit ſen Carſkin Maan; P r. 18a yxi carſki Propheta; W e s t h K k. 147:3 carſki lohdhutos; B i b l. P s. 106:24 cadzoit ſen carſkin maan ylön [B i b l. »*from*», »*luſtigha*», »*liufflighit*»; saks. B i b l. »*From*», »*liebe*», »*lieblich*»]. **karskisti** (adv. ks. *karski*). A g r. P s. 46:5 Quitengi pite ſe Jumalan Caupungi carſkiſt luſtilinen oleman / henen Wirtains canſa. [B i b l. »*luſtigh*»; saks. B i b l. »*fein lüſtig*»]. — s. *karski* ~ vur. (B i b l. Jes. 40:30) *karske män*, mmr. *karsker* 'duktig, rask, liflig; vacker, ståtlig', kmr. *karsker* 'manlig; frisk, rask', mnorj. *karskr* 'rask, livlig', mt. *karsk* 'rask,

hurtig; frisk, sund; karsk' = kas., kys. *karsch* 'munter, frisch'. Vrt. vir. *karske*. Verz .s. 36.

kaseerata 'kassera'. Speitz 105 hän pitä julkiſeſt caſſerattaman ja pois pandamaan hänen wirgaſtans. < vur. (Krigsl.) *caſſerat*, ur. *cassera något* 'etwas cassieren', t. *kassere* 'forkaste' < saks. *kassieren* < ransk. *casser*; alkul. lat. *cassare*. Kirj. laina. § 48.

kassia (itämaal. kasvi). Agr. Ps. 45:9 Sinun Waattes ouat ſula Mirrham / Aloes ia Keʒia, reunam. Mite ſe Keʒia onopi / em mine tiedhe. Mutomat ſen Caſiaxi cuʒuuat. Se macta olla yxi Jwri quin hyueſti haijapi / ia Waattet hyueſti haiſemã ſaatta; Eric. P. I 645 Myrrham / Aloe / Caſſia / Balſam — — jotca owat olleet hywän hajuliſet ia wäkewät / yrttit / että he owat taitanet pois cuiwata ſen märkyden joca rumiſa oli; Bibl. II Mos. 30:24 Caſiat wijſiſata. [Bibl. »*Kezia*», »*Caſia*»; saks. Bibl. »*Kezia*», »*Caſia*».]. — s. *kas(s)ia*, *kesia* ~ vur. (Bibl. Ps. 45:9) *Kezia*, (Bibl. II Mos. 30:24) *Caſia*, saks. (Bibl. Ps. 45:9) *Kezia*, (Bibl. II Mos. 30:24) *Caſien*; alkul. lat. *casia*, *cassia*. Sana eri muotoineen voi olla kirjallinen laina ruotsista, vrt. myös saksal.-lat. tekstiä.

kastanja (castanea vesca). Bibl. I Mos. 30:37 caſtaneapuiſta, Hesek. 31:8 Caſtanea puut. < vur. (Bibl. I Mos. 30:37) *caſtaneen*, ur. *kastanie* 'Castanie', mt. *castanie*, saks. (Bibl. I Mos. 30:37) *Caſtaneen*, saks. *Kastanie* < ital. *castagna*. Kirj. laina.

kastari 'camera navis'. Agr. UT. Ap. T. 27:41 Mutta caſtari wallalans tuli aaldoin wäeſt; Schr. 34 'Caſtari / Coju Caſteria, Kajuta / Täckia, die Kajute'; Bibl. Ap. T. 27:41 = Agr. UT. [Bibl. »*bak/kepet*»]. — s. *kastari*, vir. *kastari*, *kasteri* 'Kajüte', vrt. kas. *kastêl* 'hohes Hinterteil des Schiffes', lat. *casteria*. — s. *kastari*, joka ei voi olla suoranainen laina kas:sta, edellyttää ruotsalaisella ta-**kastare* muotoa.

kastijakku 'focale'. Schr. 28 Kaſti jacku 'Focale, Kaſſecka, der Weibermantel'. — s. *kastijakku* ~ vur. (KF. I 355) *Kaſzjacker*, ur. *kasjecka*, *kasika* 'eine Jacke', ruots. murt. *kas-jakka* 'vid öfvertröja; gammalmodig qvinnodrägt, nästan som en kappa', mt. *kas(j)ak* 'overklædning, kappe', ransk. *casaquin* 'kort öfverrock'.

Vrt. suom. kasukka < ven. alkup. (Berühr. s. 94). Suomalaisessa sanassa esiintyvää omituista *-t-* on vaikea selittää.

katti 'felis domest'. Schr. B. Katinculda 'Scoria, Slagg, der Schlack', 8. Catin Händä 'Suburbium, Malm, Vorſtadt', 56 Kiſſa / Katti 'Cattus, Katt / Katta, die Katze', Bibl. Baruch 6:12 linnut iſtuwat heidän pääns päälle / nijn myös catit. [Bibl. »*Kattor*»]. — s. *katti* ~ vur. *katt*, *katta*, 'ælurus, felis'; Ks. Schrader »*katze*».

katu 'platea urbis.' Agr. Rk. 83a Cadhulla ; UT. Matth. 6:2 cathuin, 6:5 catuin, Ilm. 21:21Catut ; Vs. 106a Jocaiſes Gatuiſſa — viimemainittu kirjotustapa ainoa poikkeus tästä sanasta, jota Agr. useasti käyttää myös Ps:ssa, Pr:ssa ; Martti 59:3 gatuilla, 62:34 katulda ; Jstn. O1a Catuille, T4a Cadhullen ; Lj. Kl. 55 katunn, 57 catulle. Yleinen kirjotustapa *c*:llinen, jollaisena sana seur. kirjailijoilla on vakiintunut esim. Hem. Vk. 204a, Eric. Cat. 109, Ak. (1615) 62:36, Thom. Yp. Hierus. häw. 1616 A3a, Elim. Ev. 1618 T5a, Henr. A4b, Schr. 31, Bibl. Jes. 51:19. ks. **katupuoti**. — s. *katu* ~ mmr. *gata* 'väg, gata', vur. (NT. Matth. 12:19) *på gatumen*, mnorj. *gata*, mt. *gade* 'gade'. *§ 23 a), 43, c).* Verz. s. 38.

katupuoti 'gatbod'. Lj. Kl. 90 tauara quin keſtit tuouat pitä saatettaman Julkisen catu puodin ia siellä mytämän, 90 mymänn — — werka hänen gadupuodinsa ; Henr. A4b catubuodhia [Schl. XI »*gatubodh*»]. — s. *katupuoti* ~ mmr. *gatuboþ* 'vid en gata liggande bod, butik', kmr. *gatubodh* id. Ks. **katu** ja **puoti.**

kaulata : kaulaan 'lintea volvendo lævigo', johdannainen **kaulaus** 'lævigatio'. Schr. 29 Caulaus capula 'Baculus quo molle faciunt lintea, Kafla, das Mangelholtz'. — s. *kaulata* ~ ur. *kafla* 'mangeln', vrt. vur. *kafla* 'das Mangelholtz', mmr. *kafle* 'kafle', mnorj. *kafli* 'langagtigt Træstykke, især om saadanne, der fæstes ved den øvre Rand af Garn eller Not forat holde dem oppe'. *§ 40 a).*

kaupunki 'urbs mercatoria'. Agr. Rk. 15b he woijtit mwrattudh Caupungit, 279a Caupungein Burgmeſtarien ia Radhin edheſte ; Vs. 110b Päcaupungit. Sana on Agr:lla samoin kuin myöhemmässäkin kirjallisuudessa yleinen ja Agr:n ortografian mukaisena, kuitenkin on sana useasti *k*-alkuisena esim. Ak. (1584) 18:33 kaupungeis. — s. *kaupunki* ~ mgotl. *kaupungr*, mr. *köpunger*. *§ 13 a)*; Verz. s. 39.

kavalleria (ratsuväki). Speitz 26 general ylitze Cawallerijtten, 125 Generalin Cawallarieſt, 126 generalin Cawallerieſt < vur. (Krigsl.) *Cavalleriet*, saks. (Krigsart. 56) *Cavallerie*. Kirj. laina.

keisari 'imperator, cæsar'. Agr. Rk. 362b Auta Chriſtikunnan Keijſarita henen wiholiſijans waſtan ſotiuata, 278b Chriſtiliſen Keijſarin edheſte; UT. Matth. 22:21 Andacat ſis ne Keiſarin iotca Keiſarin ouat, Philipp. 4:22 Keyſarin; Vs. 77a Keiſaricunnis. Jo UT:ssa kirjottaa Agr. sanan ortografisesti vakiintuneena *i*:llä (myös Pn., Pr.), samoin Jstn., Fno., Hem. Horjuvaisuutta tavataan vielä seuraavilla: Eric. Cat. 111 Keyſarin (ed. esim. P. I b2a, b1b, 104), P. I 1134 Keijſar, Pn. 1616 C1a Keijſarin. Thom. Yp. Hierus. häv. 1616 A6a Keijſar, A4a Keyſar, Passio 1629 7a Keyſarin, — nämäkin kirjotustavat kuitenkin *i*:llisten muotojen rinnalla (kuitenkaan ei Thom. Yp:lla). Elim. Canutus, Henr. Hordel, Schr. ja Bibl. on vain *i*:llinen muoto käytännössä. Sana esiintyy heng. teksteissa useasti. — s. *keisari* ~ vur. *keyſar* 'cæsar', mmr. *kesar*, *keysar*, *kesare*, *keysare*' kejsare, mnorj. *keisari* 'Keiser', mt. *keysær*, *ke(j)sere* 'kejser'. < kas. *keiser* >vir. *keizer;* = goot. *kaisar*, kr. χαῖσαϱ < lat. *Cæsar*. *§ 22 b)*, *47*.

keksi 'båtshake'. Lj. Kl. 69 kiruehen, ämpärin, tikapuun, ia kexin cansa, ia sen saman walkian sammuttaman, 70 kexinn, yxi tuli kirues, — — isoia kexiä [Schl. XI »*kexe*», »*kœxe*»]. — s. *keksi* < kmr. *kœxe*, *kexi* 'hake : en hake, som brukades vid sjunkna sakers upptagande från hafsbottnen; brandhake, mgotl. *kexi*, mmr. *käxe*, 'krok, hake, båtshake', ruots. murt. *käks*, *käksi*, *tjäks*, mt. *kegs*, *keisse*, t. *kjeks*, norj. *kjeks* 'stock mit haken zum einholen der fische ins boot'. Verz. s. 40; myös Falk & Torp olettaa lainaa < mr:sta; vrt. kuitenkin s. vb. *keksin* ~ *keksiä*.

kelkka 'traha minor'. Martti 120:9 tarwitze — — äkehens ylitzen pellon wetä ioka on ylöskäytäwä peldo, nyn pitä hänelle oleman äies kelkan. Jollej hänellä ole äes kelka; Lj. Ml. 127, vrt. yllä Martti. [Landsl. »*Harfwokälka*»]. — s. *kelkka*, karj. *kelkka*, vatj. *kelkka* 'takareki', vir. *kelk* 'Handschlitten' ~ mmr. *kälke*, *kelke* 'kälke', kmr. *kœlke*, *kialki*, mnorj. *kjalki* 'Kjelke, liden Slæde', norj. *kjelke* 'handschlitten', mt. *kœlke* 'en lille slæde'. *§ 16*, *22 b)*; *44 c)*; Verz. s. 40–41.

kellari 'cella'. Agr. UT. Luc. 12:24 ei ole heille mös Kellarite eike Aitta; Vs. 212:11 (= Salom. kork. v. 2:4) Hen wei minun Winakellärihin; Lj. K l. 90 Caicki se wyna quin he tuouat pitä Caupungin kellaris mytämän (ed. 90, 59, Eric. P. I 593, 300, P. II 263, 264, 265, Bibl. I Chrön. 28:27, Salom. kork. v. 2:4, Luc. 12:24) [Bibl. »*kellare*», »*wijnkellaren*», Schl. XI »*kællara*»]. — s. *kellari* ~ mmr. *källare*, *kellare*, *kellar* 'källare', kmr. *kællare*, mnorj. *kellari*, *kjallari* 'Kjelder', mt. *kælder(e)* 'kælder', mys. *kellari*, lat. *cellarium* 'aufbewarungsort für speisen'; vrt. vir. *keller* 'Keller' ~ kas. *keller*. *§ 22 b)*.

kellat 'sabina'. Schr. 53 kellat 'Sabina, Skäle, das Sewgraß'. — s. *kellat* <? vur. *Skäle* 'Sabina'. *§ 22 b)*, *27 a)*.

kellätä : **kellään** (kuulua jllkn.). Agr. Pr. B1a Nijlle caikille teme Texti rupe ia kellä / quin hen ſano. Heiden Seckins pite Läuiliſen ia pohiattoman oleman. — s. *kellätä* ~ vur. (NT. 5b) *gudhi geller*, mmr. *giälda*, *gälla*, *gella* 'gälda, betala; umgälla; angå, vara fråga om, kmr. *gælda* 'erlägga; gälla i värde', mnorj. *gjalda* 'betale', mt. *gjalde*, *gælde* 'betale; vedrøre'. *§ 23 b)*.

kelmi 'homo nequam'. Schr. 16 Skälmi 'Proditor, Skelm, der Verrähter'; Speitz 69 cunniattomaxi ja Skelmixi Duomittaman, 64 itſens pacohon anda / mahdetan ilman ſacota Cuoliaxi lyötä / ja jos hän pois pääſe / tehden yhdexi Skelmixi, 107 Duomitan yhdex Skälmixi (ed. 86, 104) [Krigsl. »*Skälm*»]. — s. *skelmi*, karj. *kälmi* 'petturi'. vrt. vir. *kelm* 'Schelm' ~ vur. *skelm* 'proditor', mt. *skælm* 'nidding, bedrager' < saks. *schelm*. *§ 22 b)*, *27 c)*, *47*; Verz. s. 41.

kemppi 'heros'. Agr. Rk. H5a (= Jerem. 14:9) ninquin ſe Kempi / ioca hämmeſtynyt ombi? Ja ninquin ſe Sangari / ioca eij woij wapahta, 116a (Jerem. 20:11) HERRA ombi minun canſan / nijnquin yxi wäkeue Kempi, 51b (= Ps. 103:20) Kijtteke HERRA te henen Engelins / te wäkeuet kempit (edelleen 38b—39a, 66b, 299b, UT. I Cor. 4:3 loppum.; Ms. 197:16, 203:14, Ps. 45:4, 62:10, 103:20, 89:20; Vs. 54b, 29a; Pr. 14a; Jstn. E2a, Z2a), Hem. Vk. 39a te Engelid / Väkeväd kembit; Elim. Ev. 1618 X2b Kempi ioca ei mitäkän autta taida, Vk. 35 = Hem. Vk.; Schr. 14 Kempi 'Heros, Hielte, der Heldt'. [Bibl. »Hielte»; saks. »Held, Helt«.

Huom.! Jerem. 14:9 *som en Kempe* on suomenettu: ninquin ſe Sangari]. **kemppi** 'utmärkt'. Agr. Rk. 338a mine rucolen ſinua / O minun kempi HERRA Jumala, 355b corghotetudh rickaudheſta kempiſte ſughuſta / wallaſta; UT. Luc. 19:12 Yxi Kempi Mies matkuſti caucaiſeen Makundaan, Ap. T. 17:11 Sille ne olit kempimeſt ſughuſta ſyndyneet; Vs. 12a iſtutti ſihen kempit Winapuut, 13a We nijlle / quin Kempit ouat Wina iooman (edelleen Kk. 119:32, Vs. 63a, 12a reunam., 68a); Hem. Vk. 120b turha on juur / Mailman meno kempi / cans corjus ſuur, 49a Kempi kyläiſten käſkell / Talois taae caunis äſken, 154b Mitä meit autti mailman meno? Corjus kempi / pramjus paljo?; Bibl. Jes. 5:2, kempit wijnapuut Jerem. valitus. 4:2 kempit pojat [Bibl. *»en ädhla man»*, *»ädhlaſte»*, saks· Bibl. *»Edeler»*, *»edleſten»*]. **kemppinen** (erinomainen). Agr. Pr. 9a ſe kempinen Maa ombi autiaxi techty. **kempisti** (uskollisesti, jalosti, rohkeasti, voimakkaasti). Agr. Rk. 273b annan minun kempiſte pyſy ſinun keſkyſes; UT. Ap. T. alkup. 146a Waſtanſeiſowaiſtenſuun ſangen kempiſt ia wäkeueſte kijnitukita. Phil. alkup. 289a ioca nin kempiſte meiden poleſtan edeſaſtu ia ſeiſo [= Bibl. *»ſå alffuarligha»*]. **kemppius** (rohkeus). Agr. UT. II Cor. 10:2 Mutta mine rucolen teite / ettei minua waadhitaiſi tyken olleſani rochkiaſti kieuttemen / ia ſite Kempiutta prwcaman / ioca minun päleni luullan [= Bibl. *»dierffheet»*]. — s. *kemppi* ~ mmr. *kämpe*, *kiämpe* 'kämpe, stridsman', vur. *kämpe* 'agonista, luctator, pugil', ur. *kämpe* 'der Kämpffer; ein Riese', vrt. mt. *kæmpefør* 'kæmpekraftig' < kas. *kempe*. SVA. N:o 1927 Loimijoki kemppi v:lta 1546. *§ 22 b), 47;* Verz. s. 41.

kenkätä 'skänka, iskänka'. Agr. Ps. 75:9 Malia — — ſijte hen ſkenckepi, 23:5 ſine ſkencket teuteen minun eteeni; Vs. 129b (= Hab. 3:15) We ſinulle / quin Lehimeiſelles ſiſelſkenket / ia ſecotat ſinun Sappes ſihen ſiſel [Bibl. *»/kencker»*]. — s. *skenkätä* ~ vur. */kenka in* 'infundere', mmr. *skänkia*, *skänka* 'iskänka, gifva att dricka' kmr. *skænkia* 'inskänka', mnorj. *skenkja* 'give at drikke', mt. *skænke* 'i nuv. bet.' < kas. *schenken* 'einschenken, zu trinken geben'. *§ 22 b), 27 c), 47.*

kenraali 'generalis dux militum'. Bibl. (A)2b Suomes General Gubernatorina; Speitz 125 Generalin Artillerieſt, 14 taicka mei-

dhän pois olles / generalin pappi, 27 Generali wircoja, 126 generalin Cawallerieſt [Krigsl. »*General*»]. Ks. **kenraali-komendööri, -profossi, -upseeri.** — s. *keneraali* < vur. (Krigsl.) *Generalen*, ransk. *général*, lat. *generalis*.

kenraalikommendööri (ylh. sotilashenkilö). Speitz 113 Marſkin eli General Commendeurin < vur. (Krigsl.) *General Commendeurens*. Kirj. laina. Ks. **kenraali.**

kenraaliprofossi (eräs sotilasviranomainen). Speitz 140 Ylemmäiſemmäs Oikeudes myös General Profoßi ja hänen Leutinamptins owat päälle candajat (ed. 40, 41, 140 y. m.) < vur. (Krigsl.) *General Prophoſſen*. Kirj. laina. Ks. **kenraali** ja **profossi.**

kenraaliupseeri (eräs sotilashenkilö). Speitz 142 General Officerarild < vur. (Krigsl.) *general Officererne*. Ks. **kenraali** ja **upseeri.**

kersantti 'sergeant'. Speitz 123 2 Zerʒiantia < vur. (Krigsl.) *Zhertzeanter*, saks. (Krigsart.) *Serganten* < ransk. *sergeant*. Kirj. laina.

kesti 'hospes'. Lj. Ml. 98 aio keſkyt ylespitä nin wapamies quin taloin poica, lambodi nin quin kesti mies; Kl. 92 Caicken se caupus ionga kestit olkan he kusta he åuat flanderiſta, Saxasta, Gotlandista, 87 Ensimäisillä haxella mahtauat caicki kestit Caupungin tulla ja ſijnä olla ia cauppa tehdä — — Eij mahda kestit maalle menne eli waelta iotakin cauppa tekemäs, 60 Nyt tahto isändä idʒe cartanons wallita, nin sanokan kestille, cukautta ennen läxiäis päiuä cahden miehen todistoxella (61) Ja samalla moto sanokan mös kesti isännälle, Jollei isändä nin sano kestille, nin domitan kesti Cartanohon oleman toisen märä päiuän sadhen, Jollei mös gesti sano Isännälle, nin olkan siallans cartanosa toisen märä päiuän sadhen, Ja andakon isännälle nin monda penningitä quin hän wodhelta hänelle märäis. Sana esiintyy useasti Kl:ssa yllä olevan yleisen kirjotustavan mukaisena, ks. ed. 9, 12, 14, 15, 55, 60, 61, 68, 79, 83, 88 y. m. [Schl. XII »*gæstman*»; XI »*gæster*»]. — s. *kesti* ~ mmr. *gäster*, *gester* 'främling, i stad sig uppehållande främling, gäst, kmr. *gæster*, *gest* 'främmande person; främling som ej är hemma i staden, mnorj. *gestr*, mt. *gæst* 'gjest, en fremmed handlende', angl. *giest* 'fremmed, gjest'; alkul. lat.

hostis. Kall. kt. s. 29 kesti 1400—1500-luvuilta. *§ 3 b), 23 b)*; Verz. s. 42.

kestikievari 'gästgifvare; gästgifveri'. Ak. (1593) 26:3 gestgiffwarit eli krouwit pitä caickis maanpaicois pidhettämän; Ak. (1615) 59:22 geſtgifwarin eli wieran holhojan, 60:34 gestgiffuarin eli wieran holhojan hevoiſella. — s. *kestikiivari* ~ mmr. *gästgivare*, vur. (KF. I 640) *Gäſtgifware*, mt. *gæstgivere* 'vært, gæstfri mand'. Vanhimmassa kirjallisuudessamme tavattavut muodot palautuvat vastaaviin vur:laisiin muotoihin. Nykykielessämme käytännössä oleva muoto *kestikievari*, joka edellyttää aiempaa **kestikēvari* muotoa, perustunee johonkin ruotsalaiseen murremuotoon. Ojansuu Vir. 08, 155. *§ 20 a)*.

kestinki 'gästning'. Martti 14:19 iotca walda geſtingi tekeuet tappauat, hawoittauat; Ak. (1593) 27:23 Ey — — pidhä — — korghottaman skytynioxuja, taicka geſtingia; Ak. (1597) 37:5 Gestningeil ia muil Laijttomil — — raskaudeil; Lj. Ml. 29 wäkialta gestningia tehtä tahtouat. [Schl. XII *»waldgestning»*]. — s. *kest-(n)inki* ~ vur. (RB. I 77) *geſtningh*, ur. *gästning* 'die Gastung', mmr. *gästning*, *gestning* 'gästning' (ss. skyldighet hvilken åligger el. utkräfves); våldgästning', kmr. *gæstning* 'en gästs inträde och vistande i någons hus, våldgästning; gästers emottagande; utskylder till staden, en emot inqvarteringsskyldighet svarande afgift; mnorj. *gisting* 'Natteherberge, Ophold om Natten', mt. *gæst-(n)ing* 'det at skulle mottage kongen og biskoppen eller hans embedsmænd og folk'. *§ 23 b)*.

kestätä 'hospitari'. Martti 13:18 Se quin geſtäpi wäkiuallal, 15:3 coſca ei heitä geſtätä, 13:19 ſamalla geſtämiſelle ottapi heildä heidhän tahtons waſtoin; Lj. Ml. 27 gestäpi wäkivallalla — — samalla gestämisellä åttapi, 29 heitä ei wäkiuallalla gestätäis; Kl. 14 Silloin pitä caicki iotca Caupungisa asuuat ia kestäuät, ios he Joulun ia Päsiäisen ouat — — ehkä eij kesti idze makunnasa ole; Ak. (1615) 56:8 skydit ja geſtämiſet; Schr. 69 Keſtätä 'Hoſpitari, Gäſta, Bey einen Wohnen'. [Schl. XII *»gæsther»*, *»gestas»*; XI *»gæste»*]. **kestääjä** (vierailija). Martti 14:26 caicki mitä walda gestäiett ſaitt. [Landsl. *»waldgäſtare»*]. — s. *kestätä* ~ vur. (RB. I 68) *geſta; gäſta* 'hospitari', mmr. *gästa*, *gesta* 'gästa, be-

söka; vara gäst', kmr. *gæsta* 'gästa, komma som gäst til en annan', mnorj. *gista* 'besøge som Gjest, være ens Gjest', mt. *gæste* 'tage ind som gæst, være gæst'. *§ 23 b).*

kettari (harhaoppinen). Agr. Vs. 8b andoi henen tapetta / Ninquin Kettarin ia Eriſeuraian, 53b Jeremias cwlutettijn Kettarixi ia Eriſeuraiaxi. — s. *kettari* ~ vur. *kättare* 'hæreticus', mmr. *kättare* 'kättare', kmr. *kættare*, mt. *kættere* 'kætter; en som øver blodskam' < kas. *ketter* = uys. *Ketzer*; alkul. kr. *καθαροί* 'die reinen'. *§ 22 b), 47.*

kiirastuli 'ignis Catholicor, purgatorius'. Agr. Rk. 163a nijn teſſe mailmaſa ele / ette me kiraſtulin kiwoſta päſiſim, F7b Jumalottomat wimein ſöö kijraſtulj / ja heluetin öö, 8a heluetin kijraſtulen, 313b eijke mwta ſilmein edheſſe ole / quin kiraſtuli ja ſula epeijlys / coſca ſinun weltettemetoin wanhurſcaudhes minun omantundon pelette; Kk. 122:25 ſe oikia kijraſtuli / ionga lepitze Jumala henen rackaat pyhenſe wiepi, ia nijſſe coettele ninquin Cullan Tuleſa; Eric. P. I 998 kijras tuleſta (ed. P. II 59, 196; Bibl. Hesek. 33:loppum. kijras tulda (ed. Ilm. esip. 702b, I Cor. 3:loppum). — s. *kiiras(tuli)* ~ goot. *skeirs* < **skīris* 'klar, deutlich', mnorj. *skírr* 'unvermischt, rein, unschuldig, klar, deutlich'. Varh. katolisenajan laina. *§ 22 b), 27 a);* Verz. s. 43.

kiltatupa 'caupona'. Schr. 32 Killantupa 'Caupona, Kroogh, der Krugh'. — s. *killantupa*, vrt. vir. *kild* 'Gilde' ~ mmr. *gildistuva*, *gillestuffwa* 'stuga el. hus hvarest ett gilles el. skrås dryckeslag och sammankomster hållas', vur. (KF. I740) *Gilleſtugu*, mnorj. *gildastofa*, vrt. mt. *gildegods* 'gods tilhørende et gilde'. *§ 23 b).*

kinkku 'perna suis, inde lardum'. Schr. 44 Kinku / Pöyſti 'Perna, Skincka, der Schincke'. — s. *kinkku* ~ mmr. *skinka* 'skinka', vur. *skincka* 'perna', mt. *skink* 'skinke' < kas. *schincke* 'skinke, skank, laar' ~ vir. *kink* 'Schinken'. *§ 27 a), 47*, vrt. *§ 22 b);* Verz. s. 45.

kinnari 'buntmakare'. Martti 101:2 Ei tule mös fougdin — — otta — wero eli työ äyri Sutareilda, Skinnareilda, Sepildä eli muilda mukamild ammatti eli wirka miehildä. [Schl. XII »*skinnarom*»]. — s. *skinnari* ~ mmr. *skinnare* 'skinnberedare, buntmakare, körsnär', vur. (RB. I85) *Skinnare*, kmr. *skinnari* 'eg. en som

tager skinnet af djur; garfvare', mnorj. *skinnari* 'Person som giver sig af med at berede Skind', mt. *skinnær* 'garver', kas. *schinder* ~ vir. *sinder* 'Schinder'. Jb. s. 53 Savo Visulahti Skinnare v:lta 1561, Jb. Savo Sääminki s. 136 Olli Skinnar v:lta 1561. *§ 22 b), 27 c);* Verz. s. 45.

kippari 'navarchus'. Agr. UT. Ilm. 18:17 Ja caiki Skipparit / ia caiki Haaxiueki / iotca Laiuoiſa aſuuat / ia Merimiehet ia iotca Merta prucauat, Ap. T. 27:11 Sodhanpämies vſkoi enemin Skipparin ia Styrmannin / quin nijte iotca Paualilda ſanottijn; Vs. 113b Skippari (sc. Haahden); Lj. Kl. 101 Nijn olkan skiparilla walta sen tauaran vlos purka (ed. 102 skiparin, skiparille, mutta 101—102 skipparin, skipparilda, skipparille); Schr. 15 Kippari 'Navarchus, Skeppare, der Schiffherr'; Bibl. Jona 1:6 Skippari. [Bibl. »*Skepare*»; Schl. XI »*skipparin*», »*skiparans*»]. — s. *(s)kippari* (vrt. vir. *kiper* 'Schiffer') ~ mmr. *skipare*, *skippare* 'sjöfarande; skeppare', kmr. *skipari*, vur. *skepare* 'nauclerus, naviculator', mnorj. *skipari* 'Søfarende; Person som hører til et Fartøis Mandskab', mt. *skippere* 'skipper' < kas. *schippere* 'besitzer und führer eines schiffes, seemann'. *§ 5 c), 22 b), 27 a), 47.*

kippunta 'skeppund'. Agr. Pr. 7a reunam. Leiuiſk / eli ſkippunda; Lj. Kl. 92 pitä åstaman täysin skippundain, 92 hän mahdais skippunnan täyttä, 90 skippundin suola. [Schl. XI »*skippundum*»]. — s. *skippunta*, *skippunti* (vrt. vir. *kippund* 'Schiffpfund') ~ vur. (KF.I 369) *ſkippund*, mmr. *skippund* 'skeppund, skeppundsvigt', kmr. *skippund* = 24 lispund', mnorj. *skippund* 'Skippund', mt. *skippund* 'i nuv. bet.' < kas. *schippunt* 'schiffpfund, 280 oder 300 pfund, eigentlich das gewicht, wonach die schiffslast berechnet wird'. *§ 5 c), 22 b), 27 c), 47.*

kirkkoherra 'kyrkoherde'. Martti 24:33 10 kircko herra; Ak. (1597) 34:16 kirko herra; Lj. Ml. (ks. Ak. 40:11) Calajoen kyrkoherralta; Kl. 76 kyrkoherrans sen iälken culutta; Hem. Cant. kansil. kirckoherralda; Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1629 16b Somen Seuracunnan KirckoHerran; Ak. (163—) 85:22 Kircoherran; Ak. (6138) 79:25 Kirkoherrat heidän pappiloisans (ed. 81:20, 82:2, 3, 5, 9, 20 y. m. — s. *kirkkoherra* ~ mmr. *kirkio härra* 'kyrkoherde,

sockenprest', kmr. *kirkiohærra* 'kyrkoherde', mnorj. *kirkjuherra* 'Sogneprest', mt. *kirkeherre* 'præst'. Verz. s. 45. Ks. **herra.**

kirkkomessu 'consecratio novi templi, inde convivium parœcorum annuum ad memoriam templi consecrati'. Agr. Rk. 10b Salomonin Rucuus Jeruſalemin Templin wichkimiſes eli Kircomeſſus; UT. Joh. 10:22 Nin tapachtui Jeruſalemin Kirkomeſſu; Elim. Ev. 1618 Y3b Kirckomeſſuiſſa ia Marckinoiſſa. — s. *kirkkomessu* ~ mmr. *kirkio mässa, kirkmässa* 'kyrkmessa, messa som hålles årsdagen af en kyrkas invigning; om högtid firad till minne af Jerusalems tempels invigning', mnorj. *kirkmessa, kirkjumessa* 'Messe som holdes paa kirkjudagr', mt. *kir(ke)messe* 'messen ved en kirkes indvielse og på årsdagen for denne'. Ks. **messu.**

kirkko-orninki (kirkkojärjestys). Eric. Kk. 3 ſe on otettu taica meiden pränätätyſtä kyrckordningiſta taica muiſta — — ſeuracunnan ordningiſta, 3 Kirkordningiſta on vlgoſotettu, 4 Kyrckordningiſta, Kirckordningiſta; Elim. Kk. 2b Kirkordningiſta, 2a Kirkonordningiſta, 1b Pränätätyſtä kirckonordningiſta; Ak. (163–) 87:35 Kirco-Ordningin jälken, 87:16 Kirco-Ordningin; Henr. B1b Kircko Ordningi; Speitz 14 Lain ja Kircon Ordningin. — s. *kirkkoordninki* ~ vur. *kyrkieordning* 'ceremonia', ur. *kyrko-ordning* 'die Kirchen-Ordnung'. Ks. **orninki.**

kirkkoväärti 'kyrkovärd'. Ak. (163–) 88:2 Ei yhdengän Kirckoherran mahda olla tekemistä yxinäns wijna jywäin kansa, waan Kircowärdin. — s. *kirkkoväärti* ~ vur. (RB. I 135) *Kyrckiewerderne*, ur. *kyrkowärd* 'der Kirchen-Vorsteher'.

kirnu 'vas in quo butyrum coagulatur', johdonnainen vb. *kirnuta:* Bibl. Salom. sananl. 30:33 Joca rieſca kirnu / hän teke woita. [Bibl. *»miölk keernar»*]. — s. *kirnu* ~ mr., mnorj. *kirna. § 5 c), 22 b), 43 c);* Verz. s. 45.

kirri(-nen) 'impatiens, morosus, iracundus'. Agr. Rk. 4a Se kirri / ja heiju ſuku / heneſte poijſlangepi / he ouat häpien pilcut; UT. Tit. 1:7 Sille ette Piſpan tule nuchtettoman olla / quin Jumalan hoonenhaltian. Ei Tylyn / ei Kirrin / ei winan ioomarin; Ps. 78:8 yxi kirrinen ia cangia Sucu; Fno. Vk. 35 Mä elin aina ſouinol Tuimain ja kirrein keſkel; Hem. Vk. 44b ks. Fno. Vk. 35; Elim. Vk. 37 = Fno. Vk.; Bibl. Jes. Syr. 14:7 Jos hän jotakin

hywä teke / nijn ei hän ymmärrä ſitä / ja hän tule wijmein ſentähden kirrixi. [Bibl. *»afffelligh»*, *»ſtickē»*, *»otoligh»*; sak. Bibl. *»abtrünnige»*, *»zornig»*, *»vngedüldig»*]. — s. *kirri(nen)* ~ suom. ruots. murt. *kiro(gär)*, *tjiro* 'gråtmild, fallen för att lipa', ruots. murt. *kirrig*, *kirrog* 'knarrig, otålig, kinkig'. *§ 22 b)*; Verz. s. 45.

kirveli 'scandix cerefolium'. Schr. 52 Kirffvel 'Cheræfolium, Körfwel, das Körbelkraut'. — s. *kirveli* ~ vur. (KF. I 885) *Kirfwel*, ur. *kjörfwel* 'der Kerbel', mmr. *kirvil*, *kiruel*, *kyrwil* 'körfvel', vrt. mt. *kørvelkål* 'kørvelsuppe', kas. *kervelde*, kys. *kervele*, *kervel*, lat. *cerefolium*. *§ 5 d)*, *22 b)*.

kl ks. myös **l**:ä.

klaari 'klar'. Ak. (1638) 79:20 clarin Buockstawin jälken. — s. *klaari* ~ vur. *klaar* 'clarus, evidens, explanabilis', mmr. *klar*, *klaar*, *claar* 'klar, ljus; tydlig, noggran, redig', mnorj. *klárr* 'ren, klar, lys', mt. *klar* 'ren, ublandet, skinnende' < kas. *klâr* ~ vir. *klār* 'klar, rein'; alkul. lat. *clarus*. *§ 2 b)*, *27 c)*, *47*.

kleinata (leipoa eräänl. leivoksia). Schr. 44 Kleinattu 'Panis artoptitius, Råå, der Eiſenkuche', 45 Cleinatut 'Scriblita, Klenat, der Eiſenkuchen'. — s. *kleinata* ~ vur. *klenat* 'scriblita'; *kleenäte* id., ur. *klenäte* 'das Sträublein, das Gebackens', mt. *kle(j)ned* 'kage, kleine'. *§ 14 b)*, *27 c)*.

klenodia 'brabeum'. Agr. Vs. 99b minun Hopiani ia Rahani / ia minun caunit Clenodiat, 63b (= Jerem. val. 1:11) He vloſannoit Clenodians Roan edeſt / ette he Sieluns wirgotaiſit, 63b (= Jerem. val. 1:10) Se Wiholinen on Kätens caiken henen Clenodiains päle pannut, 125a caikinaiſten Callijn Clenodiain palius, 81a Hopialla / callilla Kiuille / ia Clenodialla; Schr. 27 Klenodio 'Brabeum, Klenodia, das Kleynot'; Bibl. II Maccab. 4:32 culda Clenodiait, Job. 42:11 cullatun Clenodian (ed. Job. 28:17, II Maccab. 4:39, 12:40). [Bibl. *»Klenodier»*, *»klenodium»*]. — s. *klenodia*, *klenodio* ~ vur. (Bibl. II Maccab. 4:3) *Klenodier*, mmr. *klenat*, *clenodh* 'fint arbetadt föremål, smycke, dyrbarhet, klenod', kmr. *klenat*, *klenodh* id., mt. *(guld)klenodie* 'guldsmycke', kas. *kle(i)nôde*. *§ 2 d)*, *27 c)*, *43 b)*.

klerkki (katol. hengellinen virkamies). Lj. Kl. 144 pappi eli mv Clericki, Clerickin, 141 Jos pappi eli clericki tappa talon poian.

[Schl. XI »*klærk(er)*»]. — s. *klerikki* ~ mmr. *klärker*, *klerker*, *cläriker*, *cläricker* 'klerk, prest, andlig; studerad man, lärd', kmr. *klerker*, *klærker* 'klerk', mnorj. *klerkr* 'geistlig Person i Alm., som har faaet den prestelige Indvielse; studeret Person', mt. *klærk*, t. *klerk* 'katolischer geistlicher' = angl. *cleric*, kas. *klerk*; alkul. klat. *clericus*, vrt. kr. *χλῆρος* 'arpa'. *§ 27 c)*.

kliidi 'furfur'. Schr. 45 Seulan päuliſet / Klijdit 'Furfur, Sådhar / Klij, die Kleyen. — s. *kliidit* ~ vur. *klij* 'canicæ, furfur', mmr. *kly*, *kli* 'kli', mt. *klid* 'kli', t. *kli* 'grove dele av mel' < kas. *klîe*, *klîge* ~ vir. *klī* 'Kleie'. *§ 27 c)*, *47*.

1. **klippinki** 'pellis lævigata'. Lj. Kl. 80 klippingix tehdyt nahat olkan samas lais. [Schl. XI »*klippinga*»]. — s. *klippinki* ~ mmr. *klippinger* 'klipping, klippt fårskinn', kmr. *klippinger* 'klipping, ett slags på särskildt sätt beredt hanskskinn', mnorj. *klippingr* 'Faareskind med afklippet Uld', mt. *klipping* 'klippet skind'. *§ 27 c)*.

2. **klippinki** 'numus quadratus olim usitatus'. Schr. 26 Klippingi 'Moneta quadrata, Klyping, viereckte Müntz'. — s. *klippinki* ~ vur. (KF. I 240) *klippinger*, mmr. *klippinger* 'klipping, ett slags genom klippning tillverkadt mynt af fyrkantig form', mt. *klipping* 'mønt'. *§ 27 c)*; 1500-luvun alkupuolella oli raha Pohjoismaissa ensikerran käytännössä. Ks. Tietosanakirja *klippinki*.

klookki 'argutus'. Agr. UT. I Cor. 1:25 reunam. Euangelium ſe ombi Jumalan hulluus ia heickous / ſille ne Clokit ia wijſat piteuet ſen hulludhē edeſte; Vs. 14b reunam. Tutkiuat) Jotca clokit tactouat olla / ia Toimellans Ramatut vloſtoimitta. [Bibl. I Cor. 1:25 reunam. »*the kloka*»]. **klookkius** (viisaus). Agr. Vs. 23a opettapi henelle Clokiun / ia oſottapi henelle ſen ymmerdhöxen Tien. — s. *klookki* ~ vur. *klook* 'conspicuus, cordatus, solers', mmr. *kloker*, *klook* 'kunnig; förståndig, vis; slug; konstfull; djupsinnig', mnorj. *klókr* 'klog, listig', mt. *klog* 'snedig' < kas. *klôk* 'behændig, klog, listig'. *§ 8 a)*, *27 c)*, *47*.

klooti 'summum capuli globus'. Schr. 48 Knuppi / Klåti 'Summum capuli / Knoop, der Knopff', 46 Klåtu 'Globus, Kloot, die Kugel'. — s. *klooti*, *klootu* ~ vur. *kloot* 'globus', mmr. *klot* 'klot, kula; svärdsknapp', mt. *klod(e)* 'klump, kugle; knap (på sværd-

hæftet)' < kas. *klôt* 'klump, kugle, testikel' > vir. *klōt* 'hölzerne Kugel'. *§ 27 c)*, *47.*

kluntti 'abcdarius'. Schr. 14 Klunti 'ABCdarius, Glunt, der ABCSchüler'. — s. *kluntti* ~ vur. *glunt* 'ABCdarius', ur. *glunt* 'ein ziemlich erwachsener Knabe', norj. murt. *glunt* 'guttebarn', mt. *glunte* 'lille skoledreng'. *§ 27 c).*

kläpätä : kläppään 'campanam templi per vices pulso'. Fno. Rk. Q3a Cläppämiſen Rucouxet — — colmen colcauxen alla; Eric. Kk. 1 Ceremoniat — — cuin on / ylendäminen Meſſuſa / kläppäminen ylendämiſen aican; P. I 1212 huomeneltan ia ehtoin piti kläpettämen / ia ſilloin piti caicki lukeman ne terwetyxen ſanat / ia nijn cauwas kuin kellon ääni cuullui coſca kläpättin / eij pitänyt yhtäken wahingota tapattuman; P. II 300 Kläppäyxet Meſſuſa ylöndämisen aicana; Elim. Kk. A2a Kläppäminen ylendämiſen aican. — s. *kläpätä*, vrt. mmr. *klokko kläpper* vrt., kmr. *klæmpta* 'klämta', mt. *kleppe* 'gøre støj', kas. *kleppen* 'slaa paa klokken med knebelen, ringe, lyde'. *§ 27 c).*

kn ks. **n.**

knaappi 'homo plebe nobilior l. honoratior'. Agr. Rk. 60a (= Ps. 149:8) Heidhen Kuningaſtans ſijtoman cahlehin / ja heiden Knapins Rautabultihin; Ps. 149:8 heiden Knapins. [Bibl. *»ädhlingar»*; saks. Bibl. *»Edlen»*]. — s. *knaappi* ~ mmr. *knape* 'eg. gosse, yngling; yngling i tjenst hos en furste el. förnäm man; vapensven; man tillhörande adelns lägre klass', kmr. *knape* id., mnorj. *knapi* 'Mandsperson som er i en fornem Mands Tjeneste', mt. *knabe* 'svend, dreng; riddersvend, adelsmand', kas. *knape*. *§ 2 b)*, *27 c).*

knyytinki 'opus reticulatum linteum'. Schr. 28 Knytingi 'Fimbria, Knytning, Geknöpfels / Spitzen'. — s. *knyytinki* ~ vur. *knytning* 'nodatio, connexio', mt. *knyt(n)ing* 'knyttet arbeide, knipling'. *§ 27 c).*

koju 'tugurium, magalia'. Schr. 34 Caſtari / Coju 'Caſteria, Kajuta / Täckia, die Kajute'. — s. *koju*, karj. *koju* 'koju, kuomi (reessä) ~ ur. *koja* 'die Koye, eine Bettstelle o. enges Schlafgemach in einen seefarendem Schiffe', vrt. mt. *kojhytte* 'kajytte'. *§ 43 c).*

kokki 'coquus'. Lj. Kl. 14 Kuninghan kocki, 26 atrialle, Sijhen hän mahta cuʒua 30 wierasta enämbätä ey — — paidʒi wirkamiehiä, ninquin kåckin, ia mut iotca sihen tijötä tekeuät; Eric. P. I 606 ettei yxikän cocki pitänyt enämbi keittämän cuin yhden räätin; Schr. 15 Kocki 'Coquus, Kock, der Koch'. [Schl. XI *»kökomæstarom»*, *»hooffmestare»*; s. 35 *»kock»*]. — s. *kokki* (vrt. vir. *kokk* 'Koch') ~ vur. *kock* 'coquus', mmr. *kokker* 'kock', kmr. *kokker* id., mt. *kok*, kas. *kok*; alkul. lat. *coquus*, klat. *cocus*. Jb. s. 106 Savo Juva Kockin Mäeen v. 1562.

kolari 'skorstensfejare'. Agr. Vs. 68a nelkeiſet / rymet ia muſtat ninquin Colarit / Sydhenpoltaiat ia vgnein pyhkiet. — s. *kolari* ~ vur. *kohlare* 'carbonarius', mmr. *kolare* 'kolare', vrt. mnorj. *kolakarl* 'Kulbrænder'.

kollatsi (kokous). Speitz 25 collaʒis eli mwus cocouxes < vur. (Krigsl.) *Collatz*, ur. *collats* 'collation', mt. *kollats* 'gilde'; alkul. lat. *collatio*. Kirj. laina.

komendeerari (ylipäällikkö). Speitz 70 Meidän / Marſkin eli ſen joka Marſkin pois olles Commenderarina ombi, 5 Leirin Commenderarin. [Krigsl. *»commenderar»* vb., *»Commenderar»*] < vur. (Krigsl.) *Commenderar*. Kirj. laina. Ks. **kenraalikomendööri**.

komisarius 'kommissarie'. Speitz 116. tapahtuman Commiſſariuſten tiedoſt. ~ vur. *commiſſarius* 'recuperator', (Krigsl.) *Commiſzariens*; alkul. lat. *committere*.

kompassi 'pyxis nautica'. Schr. 34 Compaſſi 'Verſoria, Compås, das Compaß', 39 Compaſi 'Amuſium, Compås, der Compaß'. — s. *kompassi* ~ vur. *compaſz* 'amusium', vrt. mmr. *kompas*, *kompaass* 'kompass', mnorj. *kompáss* 'Kreds, Cirkel, Ring', mt. *kompas* < mransk. *compas*.

komprehendeerata (käsittää). Henr. A1b Comprehẽderattuna. — s. *komprehendeerata* ~ ur. *komprehendera* 'fatta, begripa'; alkul. lat. *comprehendere*.

konfereerata (verrata). Henr. C4b coſca me confererame wighat nijnen ylöſluettuin Avuin — — canſa. — s. *konfereerata* ~ ur. *conferera*, lat. *conferre*.

konfiskeerata 'confisco, publico bona cujus'. Speitz 72 nijden

wicapäiden calu confiſceratan ja pois omiſtetahan < vur. (Krigsl.) *Confiſceres* = ur. *confiskjera* 'confischiren'.

konsistoriumi 'collegium ecclesiasticum'. Speitz 16 päällens candaman Conſiſtoriumis, 15 ilman Öfwerſtin ja Conſiſtoriumin ſuoſiota. (useasti); Bibl. (A)2b Conſiſtoriumin. [Krigsl. »*Conſiſtorij*»]. — s. *konsistoriumi* ~ vur. klat. *consistorium*. Kirj. laina.

konsti 'ars techna, artificium'. Agr. Rk. C3a Cõſti kiuſata, 212a Eij konſtit / eij Rickaudhet / eij caunihus / eli wäkewuys — — miteken maxa ſinun tykenes, 346b caiki nojdhaliſet conſtit / welhouxet, 308a Mutamat — — pyhein nimẽ tyge — — monicadhat mös taijkuliſten noijtain conſtin tyge, 190a petteweijſet aijwotuxẽs / ia couckuns ia / moniharaiſet conſtins, 213b yliꝛe caiken wiſaudhen ja taidhon / yliꝛe konſtijen ja wirkain, 355b wallaſta / kõſtiſta / opiſta — — taicka muiſta ſinun hywuydhes lahijoiſta, 357b kiuſaijan caualiſte konſtiſte; Vs. 62b Inhimiſet ouat Tompelit / heiden konſtins canſa, reunam. konſtins / Se on heiden Oppins ia Epeiumaliſudhens canſa. Sana esiintyy ed. UT. I Cor. alkup. 219 b, Rom. 15:23 reunam. Ap.T. 19:19, I Cor. 2:14 reunam. I Tim. 6:20, a5a, Ps. 25:3 reunam. Vs. 127a, 26b, Hem. Vk. 197 a, Cant. 81, Eric. P. I 444, 511, 119, P.II 474, Elim. Vk. 111a, Schr. 22 — useimmiten *c*:alkuisena. [Bibl. »*konſter*» »*konſt*»]. — s. *konsti*, karj. *koñšti* 'keino' ~ vur. *konſt* 'ars', mmr. *konst* 'visdom, förstånd, skicklighet, förmåga, kunskap, insigt, färdighet, konst, list', mnorj. *konstr* 'kløgtig Udvej, kraftigt Middel', mt. *kunst* 'kunst; dyktighed, list; troldom' < kas. *kunst*. (~ vir. *kuńst*) = mys. *kunst* 'kenntniss, wissen, tüchtigkeit, fertigkeit'. *§ 47*.

konstillinen 'tillkonstlad'. Eric. P. I 438 ſaarnani / eij ollut konſteliſiſa ſanoiſa / inhimiſten wijſauden jälkin. — s. *konstelinen* ~ mmr. *konsteliker*, *konsteligh* 'skicklig; konstmässig, lärd; som röjer kunskap', mt. *kunstelig* 'kunstig, udmærket; dygtig; listig'. Ks. **konsti.**

konstitutsioni (lakisäädös). Ak. (163–) 85:1–2 pitä maxaman sacons nijden endisten Constitutionein jälken. — s. *konstitutsioni* ~ ur. *konstitution*; alkul. lat. *constitutio*.

koorumi (jumalanpalvelus). Speitz. 8 Cuca Pappi löytän Juoxiſa oleuan / coſca hänéldä Chorum pitäis pidettämän, 5 tahdomme — — Chorumin pidhettä caikelda Sotawäeldä Leiriſſä, 7 Cuca Soldat

Chorumin unhotta / pitä — — hoſuttaman (ed. 4, 6, 9, 10, 11 y.m.) [K r i g s l. »*Chorum*»; saks. K r i g s a r t. »*Gottesdienſt*»] < vur. (K r i g s l.) *Chorum;* alkul. lat. *Chorus*. Kirj. laina.

kopia 'apographum scripti'. A k. (1593) 24:29 Heidhen pitä mös wisſit ia totiſet copiat heidhen duomikirioistans — — kätkemän. — s. *kopia* ~ vur. *copia* 'exemplar, exemplum', klat. *copia*. Sana on varmaankin kirj. laina ruotsista.

koralli 'korall'. A g r. R k. 86a (= Jerem. valit. 4:7) heiden Loondons punaiſembi oli / quin Corilo / heiden päle cadzomiſens oli ninquin Saphiri. B i b l. Jerem. valit. 4:7 ihons oli punaiſembi cuin Coralli / heidän cadzandons oli nijncuin Saphir. [B i b l. »*Korall*»; saks. B i b l. »*Corallen*»]. — s. *korilo*, *koralli* ~ mmr. *korel* (vrt. *korill band*) 'koral', vur. *korel*, *korall* 'coralium', mnorj. *korell* 'Koral', mt. *korel* 'koral' = kys. *koralle;* alkul. klat. *corallus* < kr. *κοράλλιον*.

kori 'corbis, qualus'. A g r. U T. Matth. 14:20 he cocoſit muruia caxitoiſtakymendä corghia teunna, 16:9 korgia, Luc. 9:17 Corgia, Joh. 6:13 Corij (part.), II Cor. 11:33 Coriſa mahanlaſkettijn, Matth. 10:loppum. Leipekorin; V s. 108b ſeiſoi yxi Corghi Suuituloſt — — Ydhen Corghin; P r. 30b ſinun Corghis (nom.). Yleisin kirjotustapa on corg(h) esiintyen useasti U T:ssa; J s t n. O4b Corgia, K1b Corij (part.); H e m. C a n t. 19 cori caiſilainen, 35 caisla cori, sama kirjotustapa E r i c:lla esim. P. I 580; P. II 782 Tämän caltaiſia Juomareit ia Olucoria on meidän ſeaſan — — iotca ilman lackamata täytävät itzens Oluella; E l i m. E v. 1618 F5a Coorij (part.) (1637 D4a Corij), M5b Corgia (samoin 1637 G10a); S c h r. 37 Cori 'Corbis, Korgh, der Korb', 42 Häcki / Cori 'Crates, Skrynda, der Wagen korb', 48 Pijli cori 'Pharetra', Kgoher, der Köcher; Bibl:ssa kirjotustapa cori vakiintunut esim. Jer. 6:9. — s. *kori*, karj. *koŕi* 'kori, 'vatj. *kori* 'ruuhi' ~ mmr. *korgher* 'korg', vur. *korgh*, kmr. *korf*, mnorj. *korf*, t. *kurv* = kas. *korf*, mys. *korb*, uys. *Korb* ~ vir. *koŕv*. *§ 36 a);* Verz. s. 47.

korianteri 'coriandrum'. S c h r. 54 Coriander 'Coriandri, Coriander, der Coriander'. B i b l. II Mos. 16:31 ja ſe oli nijncuin Corianderin ſiemen (ed. IV Mos. 11:7). [B i b l. »*Coriander*»]. — s. *korianteri*

~ vur. *coriander*, mmr. *koriander* 'koriander' < kas. *koriander;* alkul. lat. *coriandrum. § 47.*

korintteri 'uvæ passulæ'. Schr. 54 Corinther 'Vvæ paſſulæ, Corinther, die Corinthlein'. — s. *korintteri* ~ vur. *corinther* 'uvæ passulæ', ur. *corinter* 'kleine Rosinlein' < saks. *Korinthen. § 48.*

korko 'obturamentum, suber'. Hem. Cant. 107 Corvakengeill käyſkellen / Coreudhen hallus / Kiildävillä lakeilla / Prameudhen vallas, 111 Cuin kirjain ſias pidhetän / Cortid / corghod / mailman eljed; Schr. 52 Korcki 'Suber, Korck, das Korck / Pantoffelholtz'. — s. *korko, korkki* ~ mmr. *kork* 'kork', vur. *korck* 'suber', vrt. mt. *korkensko* 'korksko' < uys. *Kork;* alkul. espan. *corcho* < lat. *cortex.* 'Ordet indkom i germ. ved middelalderens slutning'. (Falk & Torp). *§ 48;* Verz. s. 47.

korppi 'corvus corax'. Agr. Rk. F8b Elian corpi Leijuen toij, 58a Joca eläindē anda heiden Roans / ja corpin poijllen iotca hende auxens hwtauat. Edellä olevan ortografian mukaisena esiintyy sana myös UT:ssa, Ps:ssa, Vs:ssa, samoin myös myöhemmässä kirjallisuudessa harvoja poikkeuksia lukuunottamatta: Fno. Vk. 151 (mutta 96 Korpin), Cat. A5b, Hem. Vk. 99b, Eric. Cat. 106, P.I 739, P.II 425, W. Cat. D12b, Elim. Vk. 115a (mutta 70a Korpin), Canutus B4b (mutta Schr. 58 Korpi), Bibl. Salom. sananl. 30:17. — s. *korppi*, karj. *korppi*, vir. *kor'p* 'Rabe' ~ mmr. *korper*, vur. *korp* 'corvus', mnorj. *korpr*, mt. *korp.* Verz. s. 47.

korppu 'panis bis coctus, buccellatum'. Schr. 44 Skorpup 'Panis bis-coctus, Skorpa, die Krofte'. — s. *(s)korppu*, vir. *korp* 'Zwieback' ~ vur. *skorpa* 'die Krofte', mmr. *skorpa* 'skorpa, torkadt el. hårdt brödstycke', mt. *skorpe* 'skorpe', vrt. mnorj. *skorpa* 'Skorpe'. *§ 22 b), 27 c).*

korpraali 'decurio, miles'. Speitz 87 iocu Captein / Leutenampti / Fändricki eli Corporal, 124 Corporali (part.) < vur. (Krigsl.) *Corporal*, ur. *corporal* 'der Corporal', vrt. mt. *korporalsmed* 'bøssemager', t. *korporal;* alkul. ransk. *corporal.* Kirj. laina.

kortteri 'vicus l. regio urbis; statio militum; quadrans l. pars quarta mensuræ'. a) Speitz. 34 Tapahtu ſe Qwartereis eli Caupungis / cuſa he cukin heidän Majoiſans owatt, 73 palwelcat ilman Fännickätä / ja maatcan ulcona Qwarteriſt / ja puhdiſtacan caicki

ſaaſtaſudet Leiriſä, 146 Regementin Quarteris / cuſa oikeus pidetän, 98 Qwarterit owat Soldatien keſkenä jaetut (ed. 81, 97, 63 y. m.). [Krigsl. »*Qwarter*»]. b) Bibl. B6b Kannun ja quarterin, Stopia eli colme quarteria, Stockholmin qwarteri (ed. B6b). — s. *kvartteri* ~ mmr. *qvarter*, *kwarter*, *quarteer* 'fjärdedel, fjärding, afdelning (af en stad), fjärdedels stop, qvarter', mt. *kvarter*, *korter* 'fjerdedel: om rumfang, om fladeindhold, om længdemål; kvarter, bolig; hovedkvarter < kas. *quartêr*, uys. *Qvartier;* alkul. klat. *quartârium*. *§ 47;* nykykielessä tavallisen *kortteri*, vir. *korter* 'Quartier, Viertel' muodon suhteen ks. vertailuja ja myös *§ 28 b)*.

kortterimestari 'qvartermästare'. Speitz. 27 Pallwella — — ylimmäiſt wahtmeſtaritt ja Qwartermeſtarit, 32 Qwartermeſtarillens; ks. **fälttikortterimestari.** < vur. (Krigsl.) *Qwartermäſtare;* ur. *qwartermästare* 'der Qvartiermeister', mt. *kvartermester*, 'en embedsmand i hæren, der sørger for indkvarteringen' < uys. *Quartiermeister*. Kirj. laina. Ks. **kortteri** ja **mestari.**

kortti 'chartula lusoria'. Hem. Cant. 107 Corttein leikeis / Coerain pareis / Muiſa turhis juoneis, 111 Cuin kirjain ſias pidhetän / Cortid / corghoh / mailman eljed; Eric. Cat. 163 walhella / petoxel — — taicka mös leikein / cortein ja mwiden ſencaltaiſten canſa / poiſotta; P.I 653 iuoman / ia leikitemän corttein canſa / ia muita ſencaltaiſita ſyndiä tekemän, 445 juoman / corttia lyömän ia leikitemän; Schr. 46 Kortit 'Chartucæ luſoriæ, Koort, die Karte'. — s. *kortti*, karj. *kortti* ~ vur (Ljh § 682) *kårtspel*, ys. *karte*, vrt. vur. *kort* 'carta lusoria', ur. *kort* 'die Karte, Spiel-Karte', mt. *kort* 'et spil kort'. *§ 2 a)*, *47*.

koulu 'schola'. Agr. Rk. 106b Lähendyket minua te Taitamattomat / Ja tulcat Scoulun minun tykön / Ja mite teilte puuttu / ſen te taidhat teſſe oppia; UT. Ap.T. 19:9 campali iocapeiue — — Schoulus; Kk. 56:21 Scholutupijn; Ps. 79:alkum. Kircot ia Scoulut, 74:4 reunam. Scouluiſa ia Sinagogis; Vs. 77b Schouluns; Westh. Kk. 59:1 Scoulutuppin (ill.); C. Kk. 57:35 Schoulutuppin (ill.); Fno. Vk. 9 Schouluis; Hem. Cant. 110 Schoulu hyväin tapain tupa, 110 Schoulun meno; Eric. Cat. 118 Skoulus; Kk. 91 Skoulun; P.I 342 Schoulut, P. II 24 Schouulunſa, 420 Scholuia; Elim. Kk. 36a Skouluiin; Henr. A3a Schouluin; Ak. (1638) 78:13 Schoulut; Speitz. 100

Schoulun; Bibl. Jes. 60:loppum. Schouluin. Ajan loppupuolella vakiintunut kirjotustapa on yksinomainen Fn o:lla, yleisin Hem:llä ja Eric:lla P. I, II. Ks. **koulumestari.** — s. *koulu* (vrt. vir. *kōl* 'Schule') ~ vur. (NT. Ap. G. 19:9) *ſchola*, mmr. *skola* 'studium', vrt. mmr. *skole* 'föreläsning; skola', mnorj. *skôli* 'Skole(hus); Undervisning', mt. *skole* 'skole', klat. *schôla* < kr. σχολή 'freie zeit, otium, beschäftigung (mit geistigen arbeiten) in mussestunden'. *§ 8 e), 43 c);* Verz. s. 47.

koulumestari 'skolmästare'. Eric. Cat. 102 Scoulumeſtarit, 117 Skoulumeſtarins, P. I 140 Schoulumeſtarins; Aur. F2a Schoulumeſtarim. — s. *koulumestari*, mmr. *skola mästare* 'skolföreståndare, läromästare', vur. *scholemäſtare* 'ludi magister', mnorj. *skôlameistari* 'skolelærer', mt. *skolemester* 'skolelærer'. Ks. **koulu** ja **mestari.**

kr ks. **r**:ää ja **skr**:ää.

kra(a)na 'geranium'. Schr. 34 Kraana 'Geranium, Kraan, der Kran'. — s. *kraana*, karj. *krana* 'tappi' (vrt. vir. *krana* 'Krahn') ~ vur. *kraan* 'geranium', ur. *kran(a)* 'der Kran, ein Hebekran', mt. *kran* 'trane; i nuv. bet.' < kas. *kran* tai uys. *Kra(h)n;* alkul. kr. γέρανος 'trane, heiseindretning'. *§ 27 c), 47—48.*

krai 'limbus collaris'. Hem. Cant. 107 Caolain cauniſtuxeilla / Crajeil avaroilla; Schr. 28 Kraij 'Collare, Kragha, der Krag'. — s. *krai* ~ mmr. *kraghi* 'hals; halsen skyddande betäckning, krage', vur. *krage* 'collare', mnorj. *kragi* 'Halskrave; især som Del af en Mands Rustning, mt. *krage* 'krave' < kas. *krage* 'hals, speiseröhre, halsbekleidung'. *§ 27 c), 36 c), 47.*

kranaatti 'granat'. Agr. Vs. 97a Granatinpw; Pr. 2b Granatinpw; Bibl. II Mos. 39:24 Granatinomenat, I Sam. 14:2 granatinpuun (ed. II Mos. 28:33, 34, IV Mos. 13:24, 20:5). [Bibl. »*granata-*»]. — s. *kranaatti* ~ vur. *granat äple* 'granatum' (Bibl. I Sam. 14:2) *Granatträä*, mt. *granatecæble* 'granatæble', saks. *Granatapfel* < lat. *malum granatum* »en oprindelig asiatisk frugt med mange kjerner, lat. *grânum* 'korn, kjerne'» (Falk & Torp). Kirj. laina.

kranni 'vicinus'. Lj. Ml. 94 Nyt teke napuri vden tegon toisen asumille eli vsiambi granni kyläkunnas olis se pellois, nijtyis — —, 84 pitä naburit cokon tuleman ia sihen cadʒelmuxen pitämänn Ios weräiä masa maka maxakan 3 äyriä, åttakat grannit sakon, 33

grannein eli naburitten. Kl. 57 henen granninsa. [Schl. XII »*granna*», »*soknamannom*»; XI »*granna*»]. — s. *kranni*, karj. *kraňňi* 'naapuri' ~ vur. *granne* 'vicinus', mmr. *granne* 'granne, bredvid boende person; inbyggare på samma ställe el. samma ort', kmr. *granni* 'en af invånarne i samma l. närmaste by', mnorj. *granni* 'en af de Bønder som bo sammen i en grend', mt. *granne*; alkul. goot. *garazna* 'nachbar'. *§ 27 c)*.

kranssi 'sertum, corona'. Pict. 18a joca kranʒi ja Crunw himoiʒe; Bibl. I Maccab. 4:57 cauniſtit Templin cullaiſilla krantʒeilla, Judith. 3:10 otit hänen waſtan Cranʒeilla. [Bibl. *krantzar*]. Ks. **roosinkranssi.** — s. *krantsi* ~ vur. *krans* 'corona', (Bibl. I Maccab 4:57) *krantzar*, mmr. *kranz*, *krantz* 'krans, ss. smycke af guld el. silfver', kmr. *krandts* '(brud)krans', mnorj. *kranz* 'ring, kreis, krone', mt. *krans* < kas. *kranz* = uys. *Kranz*. *§ 27 c)*, *32*, *47*.

1. **krassi** 'erysimum barbaræa'. Schr. 53 Kraſſi 'Naſturtium, Kraſſa, der Gartenkreß'. — s. *krassi* ~ vur. (KFI 885) *Kraſze*, ur. *krass*, *krassa* 'die Kress', mmr. *krasse* 'krasse'. *§ 27 c)*.

2. **krassi** 'radula, qua fumisugium tabaci l. bombarda purgatur'. Schr. 48 Kraſſo 'Inſtr. quo purgantur ſclopeta, Kraſſa, der Krätʒer'. — s. *krasso*, karj. *rašši* 'pyssynrassi' ~ vur. *Kraſſa* 'Inſtr. quo purgantur ſclopeta', ur. *krass*, *krats* 'der Kugelzieher, Kratʒer. *§ 27 c)*, *43 b)*.

kratti 'genius mythol.' Agr. Ps. B4b Turiſas / annoi Woiton Sodaſt / Cratti / murhen piti Tauaraſt; Bibl. Jes. 34:14 Kratin pitä myös ſiellä aſumaſians ſaaman. [Bibl. »*ſpökelse*»; saks. Bibl. »*Kobold*»]. — s. *kratti*, vir. *kratt* 'Ein geist' ~ suom. ruots. murt. *skrat* 'gast, spöke; Hin onde', vur., mmr. *skratte* 'skratte, tomte', kmr. *skratte* 'narr, gycklare', mnorj. *skratti* 'Troldkarl'. *§ 27 b)*.

kreemäri (kaupustelija). Agr. V s. 133a (= Zeph. 1:11) Vluocat te iotca aſutta Myllys / Sille caiki ſe Kremarincanſſa ombi poishävitetty / ia caika / iotca Rahan cocouat; Henr. E1b ne krämärit — — caikinaiſten waaruin canſa. [Bibl. »*krämare folcket*»]. — s. *kreemari*, *kräämäri*, ~ vur. *krämmare* 'propola, tabernarius'; (KF.I 739) *Krämare*, mmr. *krämare*, *krämäre* 'krämare', kmr. *kræmære*, vrt. mt. *kræmærgatæ*, t. *kræmmer* < kas. *krêmer* 'detailhändler'. *§ 4 d)*, *27 e)*, *47*.

kreijari 'liburnica'. Schr. 33 Kreyari 'Liburnica, Kreyare, das Jachtſchiff'. — s. *kreijari* ~ vur. *kreyare* 'liburnica', ur. *kräjare* 'ein Schiff mit drey Masten, aber mit einem Mastkorb am grossen Mastbaum', mt. *krejer(t)* 'et mindre skib'. *§ 27 c).*

kreivi 'comes'. Martti 3:21 kuningan waldacunda Greffuicunda taicka wähembi; Lj. Ml. 14 Greffuikunnaxi (Ak. 12 Grewille, Wapaherroille); Eric. P. II 483 Ruhtinan tule olla ylembänä cuin yxi Greifwi; Schr. 14 Greifvi 'Comes, Grefwe / olim Jerl, der Graff'; Ak. (1638) 79:15 Grefwit; Speitz A2a Grefwille; Bibl. (A)2b Greifwi. Ks. **palatsikreivi**. — s. *kreivi* ~ mmr. *grewe* 'eg. innehafvare af en domarebefattning; grefve (en värdighet hvilken ss. Svensk. icke förekommer under medeltiden)', vur. (R B I. 31) *Greffue*, *grefwe* 'comes', kmr. *grevi* 'föreståndare, grefve', mnorj. *greifi* 'Greve', mt. *greve*, *grauœ* 'greve' < kas. *grêve*. *§ 14 b)*, *27 c)*, *47;* Verz. s. 48.

kriikuna 'prunum cereum'. Schr. 54 Krijkunat 'Prunum cereum, Krijkon, der Spilling'. — s. *kriikuna* ~ vur. (K F. I 884) *Krijkon*, ur. *krikon* 'die Kriechen', mt. *krejge* 'kræge' < kas. *krêke* (~ vir. *krēk*) = uys. *Krieche*. *§ 27 c)*, *47*.

kriini 'scrinum'. Schr. 38 Krijni / Arckuinen 'Scrinum, Skrijn, das Käſtlein'. — s. *kriini* ~ vur. *skrijn* 'scrinum', mmr. *skrin*, *skriin* 'skrin', mnorj. *skrín* 'Kiste, som er opstillet paa Kirkens Hovedalter, med det deri opbevarede Lig af Helgen', mt. *skrin* 'i nuv. bet.' = angl. *scrîn* 'skrin for værdisager, helgenskrin', kas. *schrin*; alkul. lat. *scrinium*. *§ 27 b).*

kriminaali- (rikosoikeudellinen). Speitz 139 Criminal aſioiß, 138 civil taicka Criminal, 143 Jos ſyy on Criminal ja waaranda hengen < vur. (Krigsl.) *Criminal*, alkul. lat. *criminalis*. Kirj. laina.

kristalli 'kristall'. Agr. UT. Ilm. 4:6 Claſinen Meri Chriſtallin modholla, 22:1 ſelken ninquin Criſtallin; Vs. 34a ſinun Ackunas Chrijſtalliſt raketa; Bibl. Jes. 54:12 ſinun ackunas Criſtalliſt, Ilm. 22:1 ſelkiän nijncuin Chryſtallin, Hesek. 27:16 Chriſtalleja (ed. 1:22, Ilm. 4:6). [Bibl. »*Criſtal*», »*Cryſtall*»]. — s. *kristalli*, *krystalli* ~ vur. *chriſtall* 'chrystallus', vrt. (N T. Upp. 4:6) *Criſtall*, (Bibl. Upp. 22:1) *Cryſtall*, mmr. *kristal*, *crystal* 'kristall', mt *kristal*, alkul. lat. *crystallum* < kr. *χρύσταλλος*. Kirj. laina, vrt. *§ 27 c).*

kristillinen 'cristianus'. Jst n. B2b Chriſteliſen ſeuracunnan; Eric.

P. I 634, 308 samoin. — s. *kristelinen* ~ vur. (N T. 2a) *chriſteligha*, mmr. *kristeliker*, *cristelig* 'kristlig'.

kronikka (aikakirja). A g r. V s. 7b wimeiſen Cronikan kirian; E r i c. C a t. 393 Enſimeiſes Crönican kirias, — — Crönican kirias; P. I 1090 Cronican kiriaſa (ed. P. II 306); P i c t. A3a Crönikän kirjas; B i b l. 117a Chrönickä, 217a Chrönikän Kirja, I Kuning. 5:loppum. Chronican Kirjas. — s. *kronikka*, *krönikka*, ~ mmr. *kronika*, *krönik*, *krönika* 'krönika', vur. *chrönika* 'chronica', kmr. *kronika* 'krönika', mt. *krønike* < kas. *kroneke* = uys. *Chronik* < klat. *chronica* 'zeitlich geordnete geschichte, vrt. kr. χρόνος 'aika'. *§ 27 c)*, *47.*

krooppi 'fovea'. A g r. R k. 77a (= Ps. 7:16) Haudhan hen caijwoij — — Ja on ſijhen Gropihin caatunut; U T. Joh. 11:38 — — tuli Haudhan tyge. Nin ſe oli yxi Cropi / ia kiui ſen päle pandu, Matth. 15:14 he molemat kropijn langeuat; P s. 7:16 Cropihin caatunut; V s. 54a Sille he ouat minun Sieluleni yhden Cropin caiuanuet — — Sille he ouat Cropin caiuanuet minua kijniottaxens; S c h r. 31 Crooppi' Foſſa, Graff, das Grab'. [B i b l. *»gropena»*; mutta Joh. 11:38 *»kula»*]. — s. *krooppi* ~ mmr. *grop*, *groop*, *gropp*, 'grop, graf', vur *groop* 'scrobiculus', mt. *grob* 'grav, grøft', mnorj. *gróp*, *gróf* 'Flombæk eller Vandløb; ogsaa den Fordybning i Terrænet som har dannet sig ved Bortskyllen af Jord og Grus'¡= kas. *grope* 'pyt, kloak', angl. *grêpe* 'grøft, rende'. *§ 8 a)*, *27 c).*

krouvari 'caupo'. A k. (1584) 17:20 Krouwarin honed, iotka Roţin Lais kuţutan Tarwernerit, 17:31 aſettaman Krouwareit caikille manteille, 19:32 Krouwari taicka wierasten holhoia (ed. ss. 28—20 yl.), (1593) 26:6 aſettaman krouwarit nihin paicoin cusſa tähen asticka nitä ey ole pidhettu (ed. 27:2, 27:36), mutta 27:6 krowari; A k. (163–) 87:26 poiskieldän caiki crouwarit; S c h r. 15 Crouvari 'Caupo Kröghare, der Wirth / Krüger'. — s. *krouvari* ~ mmr. *kroghare* 'krögare', vur. *kröghare*, *krogare* 'caupo', mt. *krøger* < kas. *kroger*. *§ 8 e)*, *27 c) 36 d)*, *47.*

krouvi 'caupona, popina'. A g r. U T. Ap.T. 28:15 haman Appiforumijn / ia Colmeen Krouwijn; A k. (1593) 26:4 gestgiffwarit eli krouwit pitä caickis maanpaicois pidhettämän, 26:18 krouwis tahto herculiſest elä; E r i c. P. I 140 Ei meidän pidä menemän Crouwin ia iuomapöydille, iuoman Crouwin (ill.), 437 olucrouviſa; P, II 547

menewät Crouwin iuoman, 835 olu Crouvijn, 913 eij myös ſinun Jalcas ſaa iuoſta portoin Huoneſen / olu Krouvijn. [ruots. ja saks. Bibl. Ap. G28:15 »*Tretabern*»]. — s. *krouvi* ~ mmr. *krogher* 'krog', vur. *kroogh* 'der Krugh', kmr. *kru*, mt. *krog*, *krov*, *krug*, *kru* < kas. *krôch*, *krûch* = uys. *Krug* ~ vir. *krūk*. SVA N:o 1927 Eura krouila v. 1546. *§ 8 e)*, *27 c)*, *36 d)*, *47;* Verz. 48.

kruukku 'urna'. Schr. 37 Cruko 'Fidelia, Kruka, der Krug', 39 Kruku 'Vrceolus, Potta, der Topff'. — s. *kruukku*, *kruukko* ~ vur. *kruka* 'fidelia, ampulla, hydria', mmr. *kruka* 'kruka' < kas. *krûke* (~ vir. *krūk*) = uys. *Kruke*, vrt. mnorj. *krukka* 'krukke', mt. *krukke*. *§ 27 c)*, *43 b)*, *c)*, *47*.

kruunata 'coronare', Agr. Rk. 50b ſinũ krunapi Armolla, Aa3a Crunaſit ſinun Orientappuroilla, 315a kiluoijtella / ettes ſen ſwremaſti heite krunaijſit, Kk. 122:30 Crwnata hyvydelle. Sanaa käyttää Agr. UT:ssa Ms:ssa ja Ps:ssa yleisimmin *cruna* muodossa; Martti 7:2 Crunattaman, 3:30 krunattaman; Jstn. E1b crwnapi, D1b crunattu; Ak. (1597) 36:35 Crunamisesans; Lj. Ml. 14 crunattaman; Hem. Vk. 129b cruunattin; Eric. P. I 230 crwnattin; Elim. Vk. 66a crunattin; Pict. 10b Crwnata; Bibl. II Tim. 2:5 cruunata. Sana on yleinen. **kruunaus** 'coronatio'. Pict. 14a niille Cronauxexi / jotca miehulliſeſti owat ſotinet ja Campaillet. — s. *kruunata* ~ kmr. *krona*, *kruna* 'kröna', mmr. *krona* 'bekransa, kröna', mnorj. *krúna* 'krone, paasætte nogen en Krone, mt. *krune*, *krone* 'krone'. *§ 8 c)*, *27 c)*.

kruunu 'corona, ornamentum et sponsæ et Principis; respublica'; (eräs raha). a) Agr. Rk. 37a Meiden pääſtem ombi Crunu poijſpudhõnut / Woij ette me nijn olema ſyndije tehnyet, 18a Cunnian krunu ombi teidhen pääſten langenut, 356a ijancaikiſen Elemen krunun ſaijſima, 208b ſine aijnoa olet minun ilolinen toijuõ / ia crunon, 135b crunolla pääs piſteltijn, 129a Oriantappurin Crunull; UT. I Teſſal. 2:18 Kerſkauxen Crunu, II Tim. 4:8 Wanhurſkaudhen Crunu, Ilm. 4:4 cullaiſet Crunut, I Cor. 9:25 catouaiſen Crunon, Joh. 19:2 krunon; Pn. D4b Krwnun, Krwno (part.); Pr. 7a Crwnu. Sana esiintyy yleisesti Agr:lla (vrt. ed. Ms., Ps., Vs.) useimmiten Crunu muodossa, UT:ssa monesti cruno (esim. Phil. 4:1, I Pet. 5:4, Marc. 15:17), krunu, kruno, Krwnu, Krwno, Crwnu ovat harvinai-

sia; Martti 1:21 Crunu; Jstn. H3a Crunon; Fno. Vk. 90 Crunul; Hem. Vk. 214a cruunuu; Eric. Cat. 49 crunun, 150 Crwnu (yleisin); Pn. 1616 B8b ks. Agr. Pn.; Elim. Ev. 1622 D6a Crunun (yl.), Vk. 117b cruunun; Pict. 8b Krwnu, 6b Crunun; Passio 8b Krwnun, Krunua; Hordel A4a crwnull; Schr. 26 Krunu; Bibl. II Mos. 39:30 Cruunu. Sana on yleinen heng. teksteissä. — b) Martti 1:22 ỹxi kuningalinen Crunu ia ỹxi kuningas, ionga tule hallita — — Wpſalon coruen ia crunun hỹwỹdhen, 7:36 Hänen elämes ielkin, pitä ſen krunun ala käỹmän, 8:13 hänen pitä hỹwỹdheſtens crvnvn palueluxen tekemen. Kahden ensimäisen kirjoitustavan mukaisena on sana yleinen Martilla, myöhemmissä lakiteksteissä on ensimäistä kirjotustapaa noudatettu yleisimmin: Ak. (1555) 6:2 Crwnun weroliſet; Ak. (1572) 9:12, (1584) 21:12, (1593) 28:3 (1597) 31:22, 35:20, Lj. Ml. 14 kaikkialla Crunun, Kl. 138 Cronon; Ak. (1615) 62:16 Crunun, 57:5 Cronon; Ak. (1631) 76:21 Cronon; Ak. (1638) 81:22 crunulle; Speitz 46 cruunun, A3a Cronoa, C2a crunun, 133 Crwnun; Bibl. I Macc 11:36 Cruunun tegoiſta (ed. 10:30). Sana on lakiteksteissä yleinen. c) Eric. P. II 591 yxi leiwiſkä teke Cwſi ſata crwnu Culda; Bibl. I Maccab. 11:loppum. Centner on colmeſata leiwiſkä / teke ſata ja cahdexan kymmendä tuhatta Cruunua, I Chrön. 23:loppum. Centneri on 600 Cruunua. — s. *kruunu*, karj. *kruunu* 'kruunu (päässä pidettävä; valtio)' ~ vur. (RB. I 78) *Cronan*, (KF. I 184) *En Crone om fem mark*, mmr. *krona*, *kruna*, *krwna* 'krans, krona; konungadöme, regering, stat', kmr. *krona*, *kruna* 'krona, tonsur', mnorj. *krúna* 'krans, krone; kongekrone = *konungdómr*', mt. *krune*, *krone* 'krone, krans; isse, tonsur', vrt. *krondaler* 'en mønt', kas. *krône*, *krûne* 'krone, kronleichter, scheitel, eine münze ~ vir. *krōn*; alkul. lat. *corôna* 'kranz, krone' < kr. *χορώνη* 'ring'. *§ 8 c)*, *27 c)*, *43 c)*.

kruusi 'urceus fictilis'. Agr. Rk. 79a (= Ps. 12:7) kircat / ninquin cwrnittu hopia ſawiſes crwſis; UT. Marc. 14:13 Candain weſi Cruſi, Luc. 22:10 Sauicruſis; Pn. B2a candaua weſi cruſia; Ps. 12:7 Hopia ſauiſis crwſis, 22:16 Crwſinmuru; Vs. 53b ſe Cruſi / ionga hen ſaueſta teki — — teki toiſen Crwſin, 98a pleikixi quin Saui cruſi, 125b (= Nah 2:10) Poſket pleikixi tuleuat / ninquin iocu Saui cruſi, 68a he nyt ouat Sauen Cruſin caltaisexi aruatut; Fno. Vk. 52 weſi cruſi; Lj. Kl. 86 eij yxikän Juoma — — pidhä krusilla eli muulla

mitalla mittattaman; Hem. Vk. 74a Siin oli pand veſi cruuſii Juuttain tavan jälken, 13a cruuſin muru; Pn. 1616 A3a = Agr. Pn. edellä; Elim. Vk. 54a oli pand weſi cruuſi; Passio 1a Weſicruſia; Schr. 37 Cruuſi 'Culullus, Krws, der Krug'; Bibl. Jes. Syr. 22:7 cruuſin, I Sam. 2:14 cruuſijn, Ps. 22:16 cruusin muru. [Bibl. *»leerdäghel» »watukruko»*, *»kruko»*, *»leerpotta»*, *»potto»*; saks. Bibl. *»tigel»*, *»Krug»*, *»Waſſerkrug»*, *»töpffen»*]. — s. *kruusi* ~ vur. (KF. I 584) *Steenkruus*, ur. *krus* 'der Krug', mmr. *krus*, *krwss* 'krus, cylindriskt kärl', kmr. *krus* 'krus (att mäta drycksvaror med)', mnorj. *krús* ‚Krus, Drikkekar', mt. *krus* id. < kas. *krôs*, *krûs* ~ vir. *krūź*. *§ 27 c)*, *47*.

kräämä 'merces varii generis'. Lj. Ml. 130 cauppa kalun cansa, quin ouat — — werka, yrtit, pieni kalu, krämä; Kl. 90 kesti caluns anda Caupungin miehelle, että hän — — mymänn pitä — — Lijna, krämää, coko eli puolin tusinoin. [Schl. XII *»spetzeri»*; XI *»spisseri»*; Landsl. *»ſpetzeri»*, Stadsl. *»ſpiſſerij»*]. — s. *kräämä* < mr. **kräm*, mmr. *kram* 'kram, handelsvaror som säljas i minut', mnorj. *kram* 'Kramvarer, Kjøbmandsvarer', mt. *kram* 'handelsvarer, krambod' < kas. *krâm(e)* 'zeltdecke, mit leinwand bedeckte handelsbude, die in krambuden ausgelegten waren, kramhandel' = uys. *Kram* ~ vir. *krām*. *§ 4 e)*, *27 c)*, *47*; Verz. s. 105.

kräämäri ks. **kreemari**.

kuiskata : kuiskaan 'susurro, tacite loquor, in aurem susurro'; johdan. *kuiskutella*, *kuiskuttelija* Agr. Rk. 332a coruihin quiſkuttellut / pahat puhet yleſnoſtanut; Henr. D1b cuiſcutteleman; Bibl. Jes. Syr. 21:32 Corwan cuiſcuttelia, Rom. ep. 1:29 corwancuiſcutteliat. — s. *kuiskata* ~ suom. ruots. murt. *kviskra*, *kwiskra*, norj. murt. *kvisk(r)a*, mmr. *hviska* 'hviska', mnorj. *hvískra* 'hviske, tale sagte med en neppe hørlig Lyd'. *§ 28 a)*; Verz. s. 49.

kuitti 'qui debito soluto l. apocha accepta liber est, solutus'. Agr. UT.a6a tekepi meite wanhurſkaxi Synniſte / wapadhexi Colemaſta / ia caikiſta Perkelen candeiſta / wäeſte ia wallaſta iuri quitixi / ia autuaxi, I Cor. 4:13 loppum. Jos he quittit heiſte oliſit nin caiki hyueſti ſeiſois; Westh. Ms. 165:14—15 ſynneiſtä — — quitidt; Martti, 16:36 quittikirians — — ia tietämän maxanens; Lj. Ml. 32 quitti kirianssa. [saks. Bibl. I Cor. 4:13 reunam. *»los were»*].

— s. *kuitti*, karj. *kuitti* 'maksettu' ~ vur. (RB. I 67) *quit*, mmr. *qvitter*, *qwit*, *quit*, *quitt* 'trygg, fredad; fri, qvitt, fredad för kraf, särsk. penningkraf; fri från ett åliggande', kmr. *qvitter* 'qvitt, befriad; slutad', mnorj. *kvittr* 'frei vor forderungen', mt. *kvit* 'fri' = kas. *quît;* alkul. lat. *quîtus*, lat. *quietus*. *§ 28 a)*.

kulhari 'homo prodigus l. futilis; histrio'. Agr. UT. Ap.T.13:6 loppum. Bar Jehu) Se on Jumalan Poica — — Sillens ombi mös teme Cuchlari Tete Nime prucannut. Nin quin nyt ne Lumoiat / Luiʒiat / Wimmiʒiet — — pyhie Sanoia ia mwdh taikoxet prucauat [= saks. Bibl. »*Zeuberer*»]. — s. *kuklari* ~ mmr. *koklare* 'trollkarl; gycklare', mnorj. *kuklari*, mt. *kogler* 'trolmand, gøgler' < kas. *kôkeler* 'gaukler'; alkul. klat. *caucularius* 'gaukler, eigentl. einer der mit bechern spielt', vrt. lat. *cauculus* 'trinkschale, becher'. *§ 7 e)*, *47; kulhari* muodon suhteen ks. Verz. s. 49.

kumina 'carum carvi'. Agr. UT. Matth. 23:23 te Tijunnit teet Minduiſt / Dilleiſt / ia Kuminoiſt; Schr. 52 Cumina 'Caminum, Kummel, der Kümmel', 54 Kuminat 'Carvi, Kummill, der Kummel'; Bibl. Jes. 28:25 cuminoita (ed. 28:27, Matth. 23:23). [Bibl. »*kummin*», »*kumin*»]. — s. *kumina* ~ vur. *kummin* 'cuminum', (NT. Matth. 23:23) *kwmin*, mmr. *komin*, *kumin* 'kummin', mt. *kumyn* < kas. *komen*, *komîn;* alkul. lat. *cuminum*, kr. *κύμινον*. *§ 7 e)*, *47;* Verz. s. 50.

kumma 'testis baptismi'. Agr. Kk. 5:16 Senteden Mine manan teie, ſekä Guʒeuit ette Gummat — — ette Te, teſte Caſten menoſta ia ſanoiſta ynne minun canſani warinottaiſitta, 7:15 Guʒouit, Gummat, ia mwdh Jumalan yſteuet, 6:31 Gummat 18:5 Gummat ſanokan Lapſen Nimen, 18:9 Gummat waſtauat Lapſen poleſta 5:3 macta Pappi manata — — Gummia — —, 20:21 manatcan pappi Gummia, ette he opettauat Lapſelle: Iſe meidhen, Wſkon cappaleet, ia käſkyſanat, 24:27 manatcan Pappi Gummia, 28:18 ſijte Hēgeliſeſte Langoudeſta, quin on, Guʒouijn ia Gummain; Westh. Kk. 19:5 cummat Sanokan lapſen nijmen, 19:7 cummat, 17:14 Cummā canʃa, 21:19 manackan pappi Cunnia (!); C. Kk. 17:28 pappi — — cum̄ain canſa; Martti 189:3 Commater, Gumma, Gud(ʒ)modher; Eric. P. II 766 Faddereita ia Cummia; Elim. Kk. 8a Gummat ſanowat Lapſen Nimen, Gummat waſtawat (ed. 10a, 7b, 8b, 11a). Hand-

b o k »*Gudhmoder*».] — s. *kumma* ~ ruots.-murt. *gumma* 'hustru, gudmor'. Verz. s. 50.

kummi 'testis baptismi, compater'. L j. K l. 43 kummit — — risti lapsellens, 34 lapsille annethan kumeilta. [S c h l. XI »*gudhfadher ella gudhmodher*»]. — s. *kummi* ~ ruots. murt. *gumme* 'eg. man; gudfader'. Verz. s. 50.

kumppani 'kamrat stallbroder, följeslagare'. A g r. R k. B1b Suniua cũpani, 305a Sille ſitewarten ſine enſin Adamille emänẽ annoit / ette hen ſen cumpanins ja poliſans canſa / apun / ia helpun pidheiſi, 280b heiden cunpanis pyhe hengi olcohon; U T. Col. 4:7 Palueluſkumpani Herraſa, Phil. 4:3 Sotacumpanin, II Cor. 8:19 Matka Cumpanina. Yleiſen cumpani-kirjotustavan mukaiſena tavataan ſanaa monesti paitsi edellä mainituissa teoksissa vielä K k:ssa, P s :ssa, V s :ssa, P r:ssa; W e s t h K k. 33:21 kunpanita, C. K k. 33:27 kũpanita. Myöhemmässä kirjallisuudessa on sana A g r:n ja yleisen kirjotustavan mukainen: J s t n. O3b, F n o. Vk. 7, Eric. Cat. 118, P. I 686, P. II 18, E l i m. E v. 1618 M2b, S c h r. 14, S p e i t z 97, B i b l. Salom. sananl. 13:20 mutta Job 30:29 cumppani (yl.). [B i b l. »*fölieſlaghe*», *medhtienare*, »*medharbetare*», »*ſtalbroder*»; saks. Bibl. »*Gehülffen*», »*Mitknecht*», »*geſelle*»]. **kumppaninen** (demin. kumppanisanasta). A g r. W e s t h. K k. R k. B4b Gereon cũpaninen. **kumppanuus** 'kamratskap, sällskap'. 147:6 Meidhen Cumpanudhe — — on taiuaſa. — s. *kumppani* ~ mmr. *kompan*, *kumpan*, *cumpan* 'kamrat, följeslagare, vän', kmr. *kompan* 'stallbroder, kamrat', mnorj. *kumpánn* 'Person der staar i saadant Forhold til andre, som medfører Fælleskab i Virksomhed og Interesse; Person med hvem man har et Mellemværende, har haft noget at gjøre', mt. *kumpan* 'begleiter, mitglied einer gilde' < kas. *kumpân* 'kamerad, kollege'; alkul. mransk. *compaign*. *§ 7 e), 47;* Verz. s. 50.

kunskapi (tieto). S p e i t z 77 Anda jocu kunſkapin taicka tiedon wihamiehelle < vur. (K r i g s l.) *kunſkap* = ur. *kunskap* 'die Kundschafft', mmr. *kunskaper* 'kännande, kännedom', mt. *kundskab* 'kendskab' < kas. *kuntschop*. Kirj. laina.

kuori 'chorus l. adytum templi'. A g r. UT. Ilm. 10:lopussa (nyk. 11:2) ſe ſiſelmeinen Chori Templiſte wloſſöxe; P s. 4:1 reunam. Chori — — weiſa Reſponſorium, B4a Lexyt walmit lucekan Papit /

quin on Chorin tapa ollut, 28:2 coſka mine yleſnoſtan Käteni / ſinun pyhens Choris tyge, 53:1 Choris edelweiſattapa. Sana esiintyy useasti Ps:ssa esim. 120—134; Fno. Vk. 177 Istun ſiell kullaiſes ſtoolis / Ja riemuidzen pauin kuoris; Hem. Vk. 214b Taevan Chuoris cumajavad / Vruin uut virttä veiſavad; Cant. 68 Engelein Chuorid, 25 Maarja Muori — — Cunnjan chuori; Schr. 39 Chuori 'Adytum, Choor, das Chor', 40 Hauta cori 'Mauſoleúm, Koor, ein köſtlich Grab'; Bibl. Ilm. 10:12 ſiſälmäinen Chuori ulos Templiſte, I Kuning. 6:5 kircon ja Chuorin, Nehem. 12:31 laitin caxi ſuurta kijtoschuoria / jotca ulotuit muurin päälle, 12:38 kijtoschuori käwi waſtan ja minä heidän peräſäns, 12:40 caxi kijtoschuoria ſeiſoit — — huones, Ps. 4:loppum. Chuori weiſa — — Reſponſoriumin (ks. ed. Ps. 127:1, 128:1, 129:1. I Kuning. 6:23, II Chrön. 3:16). Ks. **kuorikaapu, kuorikappa.** [Bibl. »*chor*»]. — s. *kuori* ~ vur. *choor* 'adytum', *chor* 'chorus', (vrt. Bibl. Upp. 10:lopussa) *choren aff Templet*, (Ps. 4:reunam.) *Choren ſiunger*, mmr. *kor*, *chor*, *koor*, *choor* 'kor, kör, sångarskara, särsk. de i koret under gudstjensten samfäldt sjungande andlige; kor, för sångarne bestämd plats i en kyrka, en kyrkas innersta och afsöndrade del hvarest de andlige hafva sin plats', kmr. *kor* 'chor, rummet närmast högaltaret i en kyrka', mnorj. *kórr* 'kor, den inderste Del af Kirken, hvor dennes Hovedalter har sin Plads; Sangkor', mt. *kor* < kas. *kôr* = uys. *Chor*, vrt. vir. *kōŕ*. Alkul. lat. *chorus* < kr. *χορός* 'række af dansende; danseplads for tragediens syngekor'. *§ 20 b), 47.*

kuorikaapu (papin viitta). Bibl. Zeph. 1:loppum. nijncuin muucalaiſia meſſuwaatteita cuoricaapuja [= saks. Bibl. »*chorkaappen*»]. — s. *kuorikaapu* ~ vur. *chorkåpa* 'tutulus, phryglum amictum', mmr. *korkapa*, *koorcapa*, *choorkapa* 'korkåpa', mnorj. *kórkápa* 'Korkaabe'. Ks. **kuori** ja **kaapu.**

kuorikappa (papin viitta). Bibl. Baruch. 6:30 Papit iſtuwat heidän Templiſäns lewiällä Chuoricapalla / ajelevat partans [= Bibl. »*koorkåpor*»]. — s. *kuorikappa* ~ mmr. *kappa* 'i sht i bem. munkkåpa' (vrt. mmr. *korkapa*) < kas. *kappe* 'lang overklædning med hætte', alkul. klat. *cappa*. Ks. **kuori.**

kuparryökki 'koparrök'. Lj.Kl. 89 caikinainen pieni calu, Saippua, kupar ruöki. [Schl. XI »*koparrök*»]. — s. *kuparryökki* ~ mmr.

koparröker 'kopparrök, kopparvitriol', kmr. *koparröker* id, mt. *kobberrøg* 'vitriolholdigt svovl', mt. *kopær(r)øk* 'flos æris', kas. *kopperrôk. § 20 c).*

kupata: **kuppaan** 'scarifico'. Agr. Rk. B4a cupata ia ßonda iſke, B5a Kylye / coppa / ia ßonda löö. — s. *kupata* ~ vur. *koppa* 'scarificare', mmr. *koppa* 'koppa, genom koppning uttömma blod', mt. *koppe* 'kopsætte'; vrt. vir. *kuppima* 'schröpfen'.

kuppa 'morbus gallicus'. Schr. 18 Cuppa 'Morbus Gallicus, Kölfwa, die Frantzoſen'. — s. *kuppa* ~ (?) ur. *koppa* 'die Pocke', mmr. *koppa* 'bägar- el. kupformig varblåsa, koppa'; genom koppning uppdragen blåsa, koppa', vrt. t. *kopper* 'sygdom', (Falk & Torp): 'er omstillet af æ. d. *pokker*', jonka merkitys 'blegn, kopper, venerisk syge' vastaa suom. sanan merkitystä, mt. *pokker* < kas. *pocken;* vrt. vir. *kupp* 'Blase, Kuppe', mordv. *kopa* 'Beule'.

kuppari 'scarificatrix'. Schr. 19 Kupparin ſarui 'Ventoſa, Kopp, der Kopff. — s. *kuppari*, karj. *kuppaŕi* 'veren laškija', vrt. vir. *kuppar* 'Schröpfer' ~ mmr. *koppare* 'man som har till yrke att koppa och utföra dylika operationer; fältskär'. Jb. s. 34, Savo, Pellosniemi: Kupparj v. 1561. *§ 7 e).*

kuppi 'scutella l. scutula'. Schr. 39 Kuppi 'Trulla, Kupp, die Kuffe'. — s. *kuppi*, karj. *kuppi*, vatj. *kuppi* 'kuppi' ~ vur. *kupp* 'trulla', ur. *kopp*, *kupp* 'die Kuffe, Kuppe, Schale, ein Trinckgeschirr', mnorj. *koppr* 'Kop, Kar, Fordybning eller Hulhed, hvori man kan samle eller bevare noget', mt. *koppe* 'kop' = kas. *kop. § 7 e);* Verz. s. 52.

kurpitsa 'pumpa, kurbits'. Agr. Vs. 116a reunam. Curbita) õ Pwlaine / ioca Siemeneſtens pian yleſcaſua / warpuia möte / quin Herneet ia Humalat — — Jonga hedelme Cannoxi eli flaſkoxi iotuvat, 116a (= Jona 4:6) Jumala walmiſti ydhen Curbitan / ſe caſuoi Jo-Jonan yliţe — — Jonas ſangen riemuiţi ſen Curbitan yliţe — — ſe ſöi ſite Curbitat; Bibl. IV Mos. 11:5 Curbidzat. [Bibl. Jona 4:6 »*Kurbitz*», IV Mos. 11:5 »*cucumerer*»; saks. Bibl. »*körbis*».] — s. *kurpitsa* ~ vur. *kurbitz*, ur. *kurbits* 'der Kürbis', alkul. lat. *cucurbita.* Agr:n *kurbita* muoto voidaan selittää joko latinalaisesta suorastaan tai sekamuotona latinalaisesta ja ruotsalaisesta.

kusti 'kost, proviant, bekostnad'. Martti 20:32 Häidhen kuſtitt

laſtein, taicka welieſten ia Siſarten waihell, 29:8 Ios lapſet aſuuat ÿnnä ÿhdes talois, nijn naitetan nijſtä ÿxi taicka caxi iakamattomaſt, ſen kuſti tule maxolla täÿtettä, 53:26 Ei mahda ÿxikän maatans tarita eli anda kuſtinſa edheſt, muinnen qn oikeille periliſille, 23:5 Ios hän kieldän yliäldäns, paiţi erinomaiſta ſÿÿtä nijn — — täÿttäkän hänelle iällens kuſtin, ſen iälken, quin hÿuät miehett ſen aruauat, 19:22 Herras mieſten hää kuſtiſta. Sana on yleinen M a r t i l l a, esim. 16:28, 29:6, 2, 3, 53:11, 15, 23, 10, 105:20, 107:24, 110:17, 119:10, 13, 16); A k. (1555) 7:3 Ja nijn palio kuſtia quin hee auttaiſit iţenſe kaxi kwcautta eli enenman, 6:18 Aſwden, Kwſtin ia muunn enemmen kanſa; L j. M l. 35 Lasten hää kustista (vrt. ed. 153, 39, 47; K l. 116). [S c h l. XI, XII »*koster*»]. — s. *kusti* ~ vur. (RB. I 40) *kost* = mmr. *koster*, *kuster* 'vilkor; tillhörighet; kostnad, utgift, omkostnad, bekostnad; utrustning; underhåll, kost, spis, föda; gästabud', kmr. *koster*, *kuster* 'kostnad, bekostnad; kost, föda', mnorj. *kostr* 'unterhalt, nahrung', mt. *kost* 'bekostning, måltid' < kas. *kost(e)* 'unterhalt, bewirtung, speise' ~ vir. *koŝt*. *§ 7 e)*, *47*.

kutsevi 'hospes invitatus, max testis baptismi'. A g r. K k. 5:16 Mine manan teie / sekä Guţeuit ette Gummat, — ette Te, teſte Caſten menoſta ia ſanoiſta ynne minun canſani warinottaiſitta, 7:15 Guţeuit, 6:31 Guţeuit, 5:2 macta Pappi manata Guţeuita — — Sanoilla Pyhen Caſten Auwſta, 7:23 eipe tule irtat inhimiſet eike lapſet Guţouixi cuţua, waan hurſcat, toimeliſet, waghat ia Jumaliſet Papit ia Guţouit, 28:18 ſijte Hēgeliſeſte Langoudeſta, quin on, Guţouijn ia Gummain; M a r t t i 38:26 ſughunſa canſa, cuţeuinſa canſa, 189:5 Guţeuixett 'Patrini gudzewer'; L j. M l. 181 cuţeuin; S c h r. 16 Cuţevi 'Compater, Fadder, ein Gevatter'. [H a n d b. »*Gudfader*»; S c h l. XII »*gudzewer*», »*gudzöffualag*»; Landsl. »*Gudhföwialagh*»]. — s. *kutsevi*, *kutsovi*, ~ vur. (M a r t t i 189) *gudzewer* 'patrini', mmr. *guþsif*, *guþzeff* 'qvinna med hvilken man är i andlig skyddskap', *gudhsiver*, *guzsowir* 'den som är i andlig skyldskap med någon; fadder', kmr. *guþsivi* 'man el qvinna, med hvilken man är i andelig skyldskap', mnorj *guðsifi* id. *§ 5 c)*: Verz. s. 53.

kuurfursti (vaaliruhtinas). E r i c. P. I C2a Chorfurſtin ſuguſta

Brandebwrgis. — s. *kuurfursti* ~ vur. *churförſte* 'elector', mt. *churførster*, *kørførſte* 'kurfyrste'. ks. **fursti**.

kuvernööri 'guvernör, landshöfding'. Speitz 74 Watiwat ychteinen Sotawäki Guberneurin ylön andaman Linna — — nijn miſtatkan hengens. 73 nijn rangaiſtan Guberneur ja Befhälit hengeldä. < vur. (Krigsl.) *Guberneuren*, ransk. *gouverneur*. Kirj. laina.

kvalifiseerattu (erikoinen). Speitz 101 jos jocu nijden (sc. vankien) ſeas on Qwalificerattu Perſona / jonga me tahdomme. < vur. (Krigsl.) *qualificerade Perſoner;* alkul. lat. *qualis & facere*. Kirj. laina.

kvinttiini (eräs painomitta). Bibl. C4a Cuningalinen Sicli — — painoi colme quintint. — s. *kvinttiini* ~ mmr. *qvintine*, *qvintin* 'ett fjärdedels (urspr. ett femtedels) lod', vur. *qwintin* 'drachma', t. *kvintin*; alkul. klat. *quintinus*. *§ 28 c)*.

kviteerata (kuitata). Ak. (1615) 58:8 jocaidʒen ööſian edheſt — — Nimitös miehellen quiteraman, joſſa hänen pitä tiettäwäxi tekemän, quinga monda sine ööſias ombi. — s. *kviteerata* ~ ur. *qvittera* 'qvittiren', mt. *kvittere*. *§ 28 c)*.

kyllänä (eräs raha). Agr. UT. Ap. T. 19:19 reunam. yliʒe polen cudhet tuhatta kyllenete; Eric. P. II 602 ſata Penningitä teke liki cwji toiſta kymmendä gylländ; Henr. C3b monda tuhatta Gylländtä; Bibl. B5b Vngerin gyllenätä (ed. C4a, B5b). [Vrt. saks. Bibl. Ap. G. 19:reunam. »*gülden*»]. — s. *kyllänä* ~ mmr. *gyllene* 'gyllen, guldmynt, dukat', vur. *gyllen* 'aureolus', mt. *gylden*, *gyldene* 'i nuv. bet.' < kas. *gülden*, v. saks. *Gülden*. *§ 23 b)*, *47*.

kyneli 'satureja'. Schr. 35 Kyneli 'Satureja, Thymbra, Kyndel, der klein Iſop'. — s. *kyneli* < vur. *kyndel* 'satureja', ur. *kyndel* 'Saturey, Sengerkraut, Pfefferkraut, oder Garten-Isop'.

kynttilämessu (kynttilänpäivä). Agr. Rk. A4b Kyndelmeſſo; Martti 50:3 kŷndelmeſsuna; Lj. Ml. 70 kyndermessina; Bibl. C8a Kyntilämeſſun Päiwänä. [Schl. XII »*kyndilsmesso*»]. — s. *kyndelmessu*, *kyndermessi* ~ mmr. *kyndilmässa*, *kyndelmässa*, *kyndermesse* 'kyndelsmessa, högtid till minne af Jungfru Marias kyrkogång, firad d. 2. Febr.', kmr. *kyndilmæssa* 'kyndelsmessa, — — så kallad däraf, att kyrkljusen då invigdes för hela året', mnorj. *kyndilmessa* id., mt. *kyndelmisse* id.; vrt. lat. *missa candelarum*

'lichtmess'. Suomen *kynttilämessu*-muodossa on edellinen osa vanhempi laina. Ks. **messu**.

kyttä 'venator'. Schr. 15 Kyttä 'Iaculator, Skytte, der Schütz'. — s. *kyttä*, vrt. vir. *küti* 'Schütze; Jagd' ~ mmr. *skytta*, *skytte* 'skytt, bågskytt', vur. *skytte* 'iaculator', mnorj. *skyti*, *skytta* 'Skytter', mt. *skyttere* 'skytte', t. *skytte* < kas. *schutte* = uys. *Schütze*. *§ 22 b)*, *27 a)*, *47*.

kyyti 'provectio ope equi conducti, vectura mercenaria'. Martti 12:27 ſekä wieranholhoiat että kŷdhin nimittäiätt, 13:9 kŷdhin lukia, 12:25 tule wieranholhoiat olla maan tiellä ia — — kŷliſä kŷtin lukiatt; Ak. (1584) 17:12–13 wäkiwallal ottawat talonpoilda Skydin hewoiſita, 21:23 märetömist Skydin tegoist ja matkoist, 22:11 Skydin rahoia, 17:33 Skydin nimitteiät (vrt. samoin 16:16, 17:10–11, 21:33); Ak. (1593) 27:20 skytyhewoist ottaman pitä, 28:3 skytyjoxot, päiwätööt, 27:23 skytynioxuja; Lj. Ml. 26 pitä oleman — — swrisa kŷliſä skytin nimittäiät, 27 skytin nimittäiät; Ak. (1615) 62:19 heidhän ſkydilläns ja ajamiſillans, 56:8 skydit ja geſtämiset, 56:15 skydhillä raſkautettu (ed. 59:34). [vrt. Schl. XII *»rættara»*; Landsl. *»rättare»*]. **kyyditä : kyyditsen** 'equo conducto'. Ak. (1615) 63:28 joca penincolmalda, quin hän skydinyt on. — s. *skyyti*, karj. *küüti* 'kyyti', vir. *küt* 'Schüsse' < mr. *skiut* 'skjutshäst', vur. (RB. I 151) *Skiutzfärder*, (KF. I 247) *ſkiutsheſtar*, norj. murt. *skjut* 'stute', mt. *skiud* 'stute'. »Die eigentl. bed. des wortes ist 'beförderung'» (Falk & Torp). *§ 19*, *21 b)*, *22 b)*, *27 c)*; Verz. s. 54.

kyöpeli 'spöke, skogsrå, bergsrå'. Agr. UT. a6a Nin coolema ei ſillen ole totinen coolema / wan ſen cuua / köpeli ia wario / ia quin yxi Vni, Ap. T. 28:11 reunam. Ja ouat ne (sc. Caſtor ja Pollux) Meren Köpelit / iotca toiſinans Laiuain Kieulas öelle näkyuet, Marc. 6:49 Ja quin he neit henen kieuuen meren päle / luulit he Köpelin oleuan; Kk. 160:19 oſotti hen — — piſtetyn kylienſe — — ettei ne quin nectin pitenyt cuuatus eli Köpeli lwltaman. (harw.); Eric. P. I 708 (Perkele) maala heidän ſilmäins eteen moninaiſet kyöpelit, 703 hengen eli kyöpelin (ed. 708, 704 y. m. P. II 322); Schr. A2 Köpeli; Bibl. Jes. 34:14 männingäiſet ja köpelit (ed. Tob. 6:8, vrt. UT.). [Bibl. *»ſpökelſe»*; saks. Bibl. *»Geſpenſt»*]. —

s. *kyöpeli* <?vur. **köbel*. Kall. kt. s. 32 køpel 1400 luvulta. *§ 20 c)*; Verz. s. 54.

kämnäri 'kämner'. Lj. Kl. 14 Caikesta Caupungin tulosta — — on Kuninghan puoli ia Caupungin puoli — — ia sen tuloxen ijles åttakon Caupungin Kämminäri, [Schl. XI »*kæmenære*»]. — s. *kämminääri* ~ mmr. *kämmenär*, *kämmenäre* 'kamrer el. kämnär i en stad; i sammanhang med uppbörden och redovisningen af stadens inkomster hade detta ämbetets innehafvare sig ålagt att hafva uppsigt öfver hvarjehanda handels- och handtverksförhållanden, att vaka öfver beifrandet af alla förbrytelser af hvilka någon inkomst tillföll staden samt att i första han upptaga och slita smärre tvister eller förlika dem', kmr. *kæmenær* id., mt. *kæmner*, *kæmler* 'kæmner' < kas. *kemener*; alkul. klat. *camerarius*. *§ 22 b)*, *47*.

kärryt 'carrus, cisium'. Agr. Vs. 45a Rataſten päle — — Mulein ia Kerruin päle. — s. *kärryt*, karj. *kärrüt* 'kärryt', vir. *käru* 'Karren' ~ mmr. *kärra* 'kärra', kmr. *kerra* 'kärra, mindre vagn som drogs af endast en häst, och troligen — — blott hade två hjul', mnorj. *kerra* 'Kjöreredskab som bruges til Menneskers Befordring', mt. *kærre* 'kærre'; alkul. lat. *carrus*. *§ 22 b)*, *43 c)*.

käädyt 'torques'. Eric. P. I 289 cauniſtos / ia yxi käädy ſinun caulaſas, 1167 waimot piti candaman cullatut kädyt; P. II 782 Culda kädyn / cuin hän ripuſti hänen Caulans, Culda kädyt; Bibl. I Mos. 41:42 culda käädyn, Hesek. 16:11 käädyt ſinun caulaas (ed. II Chrön. 3:5, 16, Jes. 3:19, Tuom. 8:26, IV Mos. 31:50, Salom. sananl. 1:9, Salom. kork. v. 1:10). [Bibl. »*gulkädho*», »*kädhor*», »*kädha*»]. — s. *kääty*, *käädyt* ~ vur. *kedia* 'torques', vrt. (Bibl. Salom. ordspr. 1:19) *en kädha* = mmr. *kädhia*, *kädhe* 'kedja', mt. *kæde* 'kjæde' < kas. *kede* > vir. *kēd'* 'Kette'; alkul. lat. *catena*. *§ 22 b)*, *43 c)*, *47*.

kölleri 'colobium l. tunica militaris ex aluta'. Schr. 28 Kölleri 'Colobium, Köller, das Köller'. — s. *kölleri* ~ vur. *köller*, *kyller* 'colobium', mmr. *koller* 'halsbeklädnad, af tjockt läder förfärdigad betäckning för halsen och bålens öfre del, kyller', mt. *køllert* 'et læderharnisk uden ærmer' < uys. *Köller*, *Koller* < ransk. *collier*; alkul. lat. *collare*. *§ 11 f)*, *22 b)*, *48*.

körtti 'synthesis'. Schr. 29 Skörtti 'Syntheſis, Skörte, die Schurtz'.

s. *skörtti* < vur. *skörte* 'synthesis', ur. *skört(e)* 'die Schürtze', mmr. *skörta* 'skört', pansarskjört, den del af rustningen, hvilken betäckte underlifvet', mt. *skørt, skyrt* 'skørt, forklæde' < kas. *schorte* 'fangskind, ferklæde' ~ vir. *kórt* 'um den Leib geschlungenes Tuch'. *§ 22 b), 27 c), 47.*

l ks. fl-, gl-, kl-, pl-, sl-.

laamanni 'judex provincialis'. Ak. (1584) 21:19 lakimiehet taicka Lagmannit, 21:22 Lagmannikundans, 21:11 Lain miehit eli Lagmanneit (ed. 17:25); Ak. (1593) 28:15 lagmandin duomion ala, 28:14 palcalagmandin (useasti: 23, 24); Lj. Ml. 153 domarin pitä kustin pitämän ladmannille, 11 ladmannin kihlakunda, 28 ladmannin eli domarin. Ljungon kirjotustavan mukaisena on sana yleinen Lj. Ml:ssa ed. 9, 12, 16, 17, 137, 141, 145—7 y. m.; Ak. (1631) 77:1 lagmannin kiria. Ks. **underlaamanni** [Schl. XII *»laghman»*]. — s. *lagmanni, ladmanni* ~ mmr. *laghman* 'lagman, lagklok man', vur. *laghman* 'juridicus', kmr. *laghmaþer, laghman* 'lagman, domare för hela landskapet', mnorj. *lögmaðr* = *lagamaðr* 'lovkyndig, lovlærd Person', mt. *lag(s)mand* 'den der på tingene skulde foredrage lovene; lovgiver'. *§ 38 d);* Verz. s. 56.

laari 'cumera, repositorium frumenti'. Agr. Rk. H4a (= Joel. 1:17) Ohra laarit ſeijſouat tyhijen / Ladhott ouat langenuet / Sille ette elo ombi turmeltu, 74b Ota ſijs nyt / ota waari. Ettes tuliſit Taijwan laarin. Engelien / ja Pyhein lucun; Vs. 97a (= Joel. 1:17) Ohra Larit ſeiſouat tyhiene; Pr. 2b (= Hagg. 2:20) Sille ette Siemenet wiele macauat Laareis / ia eipe wiele miteken canna. [Bibl. *»kornhus»*; Hagg. 2:20 *»i låranar»*]. — s. *laari*, karj. *loari* 'laari, hinkalo; soimi, kouru' ~ mmr. *lar, laar* 'cumera, lår, binge', vur. *en Korn låhr* 'cumera'. *§ 2 a).*

laastari 'emplastrum'. Eric. P. I 326 Eikä yrtit / eikä plaſtarit heitä tehnyt terwexi, P. II 650 Lääkäritten — — iotca — — woittein / Plaaſtaritten ia muiden wälicappalitten cautta owat waiwanet; Schr. 19 Plaſtari 'Emplaſtrum, Plåſter, das Pflaſter'. — s. *plaastari*, karj. *plasteŕi* 'laastari' ~ mmr. *plaster, plaaster* 'plåster', vur. *plåſter* 'emplaſtrum', mnorj. *plástr* 'Plaster', mt. *plastær* 'plaster' = angl. *plaster*, kas. *plåster* ~ vir. *(p)lāster*; alkul. lat. *emplastrum. § 2 a), 27 c).*

laatikko 'cistula, loculus, capsa'. Schr. 39 Laidicka 'Theca, Låda / Lådicka, das Lädelein'. — s. *laatikko*, vrt. vir. *lādik* 'Kasten, Lade' ~ vur. *lådicka* 'theca', mmr. *ladhika*, *ladikka*, *laadikka* 'liten låda', norj. murt. *lædik*, mt. *lædik(e)* 'en lille kasse, et lille gemme, skuffe', vrt. mt. *lade* < kas. *lade*. *§ 2 a)*, *47*. Schr:n *laitikka* saattaa olla kontaminatsionin johdosta syntynyt, vrt. s. *laitio*. Verz. s. 56.

ladi (otsakoriste). Bibl. III Mos. 8:9 cullaiſen odʒaladin / ſen pyhän cruunun päälle, Hesek. 16:12 odʒaladin ſinun odʒaas, I Mos. 24:22 toi mies culdaodʒaladin / joca painoi puolen ſicli (ed. Jes. 3:20, II Mos. 28:36, I Mos. 24:30, 24:48, II Mos. 28:alkum., 39:30), Jes. Syr. 45:14 Culdaladi lakis. [Bibl. *»(änne)/pann»*; saks. Bibl. *»Spangen»*, *»Harband»*. II Mos. 28:36 *»Stirnblat»*, III Mos. 8:9» *»Blat»*]. Ks. **päärlyladi** — s. *ladi* ~ mmr. *ladh* 'ss. prydnad brukadt band, galon, bräm; särsk hufvudband, hufvudbindel', mnorj. *hlað* 'hvad der er opstablet, oplagt i en vis Orden saa at det deri kan blive staaende; Pyntebaand', mt. *lad* 'bræmme, galon'.

lahdata : lahtaan 'lanio, macto'. Agr. Rk. F7b Swdhen taual Lambat ſlachta, 206b ſinun cauttas henen halunſa ia himonſa — — colettaman / ia ſlactaman; Ak. (1597) 37:9 ſlachtatut, murhatut. — s. *slahdata*, karj. *lahata -htoan* 'lahdata, panna lihaksi' ~ mmr. *slagta*, *slachta* 'slagta', vur. *ſlackta* 'mactare', mt. *slagte* id. < kas. *slachten*, uys. *schlachten* ~ vir. *lahtima*. *§ 27 c)*, *30*, *47*.

lahtari 'lanius, mactator'. Lj. Kl. 82 Slactarit mahtauat sakotoinna maalla cauppa tehdä — — nijsä quin heidhen cauppans on, nin quin caickinaista eläindä, 72 Quinga slahtarit pitä cauppa tekemän, 82 Mypi slachtari turmeltua liha. [Schl. XI *»kötmangara»*; Stadsl. *»Kötmångare»*]. — s. *slahtari*, karj. *lahtaŕi* 'lahtari' ~ mmr. *slagtare*, *slachtare* 'slagtare, bödel', vur. *ſlachtare* 'mactator, percussor', mt. *slagtere* 'slagter' < kas. *slachter* = mys. *slahtâri*. *§ 27 c)*, *30*, *47*.

lahtninki (taistelu). Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1616 A4b hö enſiſte ſaijt mötekäymiſen muutamis ſlahtningis; 1629 14b Slachtningis; Speitz 130 caicki Slachtningit / ymbärins-ſcanʒauxet. [Krigsl. *»Slachtningar»*]. — s. *slahtninki* ~ vur. *ſlachtning* 'cladus, strages', ur. *slagtning* 'die Schlachtung', mmr. *slakting* 'slakt-

ning, strid', mt. *slagt(n)ing* 'slagt' < kas. *slachtinge*. *§ 27 c)*, *30*, *47*.

lahtukka (eräs kasvi). Agr. Rk. B1a Telle kwlla ioman pite — — lähdhe vette / ioca homeltan ia Etikan canſa Lachtucat ſömen; Pict. 30b pääſiäis lamban piti ſyömän carwaan lachtucan cans. — s. *lahtukka* ~ mmr. *laktuk* 'laktuk salatsväxt', vrt. *laktuka bladh*, ur. *laduk* 'eine Art von Salat, der Lattich', mt. *laktuk* 'plantenavn, laktuk, salat' < lat. *lactuca*. *§ 30*.

laji 'genus l. indoles rei, agendi modus, modus'. Agr. UT. Matth. 3:muist. b. ne ouat nijn viha täyne / ia pahinda laija / Nimitetän he teſſä kykärmexi; Hem. Cant. 115 ELäviſt cuſtan laiiſt; Bibl. Marc. 9:29 Ja hän ſanoi: tämä lai ei taida millän muulla cuin rucouxella — — ulosmennä, Matth. 3:loppum. pahinda laija, Wiisaud. 19:14 linduin lain, I Mos. 6:20 Linnuiſta laiſtans / carjaſta laiſtans / caickinaiſiſta madoiſta — — laiſtans (ed. esim. I Mos. 1:12, 13, 21). [Bibl. *»flecht»*, *»artt»*; I Mos. 6:20 *»flagh»*]. **lajittaa** (toimittaa). Hem. Vk. 63b Siis idzes ain hyvin laiita / Händ hyväxes jos vacoid; Hordel. A5b Ylös nous colmanel päiväl / Lagitti meille caick hyväx. — s. *lai*, *laji*, karj. *laji* 'hüveä lajie; šillä lailla', vir. *laid* 'Art' ~ mmr. *slagh* 'slag, art', ur. *slag* 'die Gattung; Art', mt. *slag* (folkeslag) < uys. *Schlag* 'gattung, rasse'. *§ 27 a)*, *36 c)*, *48*; Verz. s. 56.

lakana 'lodix'. Hem. Vk. 120a Cuings oled alendan ſinus noin? Etts macad heinäin ja pahnain pääll — — Nämäd ſinun ſilckis lakan liinas; Schr. 38 Lakana 'Lodix, Lakan, das Leinlaken'. — s. *lakana*, karj. *lakana* ~ vur. *lakan* 'lodix', mmr. *lakan* 'duk, tygstycke; lakan', mnorj. *lakan* 'Tæppe, vævet Tøi', mt. *lagen* 'lagen' < msaks. *lakan*. Verz. s. 56.

lakeija 'cursor'. Schr. 15 Lakeya 'Curſor, Lackey, der Läüffer / Lackey'. — s. *lakeija* < vur. *Lackey* = t. *lakei* < uys. *Lakai* < ransk. *laquais*. *§ 48*.

laki 'lex'. Agr. Abck. A1a Laki / ſe Sielun hirmutta / mutt Chriſtus ſen tas lodhutta. Rk. F6a Rucous meille apu keriä / coſca Laki Sydhemen ſärie, 20a minun lakini heiden Sydhemeens, E3b kirckun lain, 14b totudhen lain; UT. Matth. 12:loppum. yliʒe caiken Lagin, 8:loppum. Lagin, 12:5 lagis (iness.), 22:36 lagiſa, 23:23

lagiſta, a4a Lakikiria, a4a Lainkiriottaija, Luc. 10:25 Lainoppenut, a3b Lakiramattu. Sana on yleinen kaikissa Agr:n teoksissa ja esiintyy nykykielen ortografian mukaisesti paitsi edellä olevissa heikkoasteisissa muodoissa, jotka kaikki ovat Matth. evankeliumista. Myöhemmässä kirjallisuudessa, missä sanan ortografinen asu on nykykielen mukainen, esiintyy sana yleisesti. Seuraavassa on lueteltu vain ortografiset poikkeukset ja sellaiset yhdyssanat ja merkitysvihvahdukset, joita ei edellä ole mainittu: Martti 1:14 lakimiescunda (part.), 2:12 lakimiehet, 2:19 lakicunnan, 3:8 lainduomiota, 39:4 maanlailla, 75:5 lakikäreiäs, 110:11 lakiläniſtäns, 97:9 Quinga miehen tule lailla aia irtaimia drengeiä; Jstn. F4a Lain alaiſet, R1b Lagiſa, laijn opettaia; Fno. Vk. 124 lacki on wahua ia hyuä; Ak. (1693) 23:30 lakiwedhon; Lj. Kl. Kaupungin Lakj (ks. *g*:llisiä kirjotustapoja Ml. 157, Ak. 41:27, 31, 42:11, Kl. 24, 25; *gh*:llinen Ak. 43:27; Hem. Vk. 114b Luonnon laiin, 79b laiin candeſt, 47a Saatta yhten ihmeiſell laill / Ilmei heit hyväſt ſiuna; Cant. 89 Laiin oikjus, 51 lain liiton. Hem. käyttää joskus *ii*:llistä kirjotustapaa heikkoasteisissa muodoissa; Eric. P I 618 kirian oppeneet / ia lain Pääliſet, P. II 191 Cwluiſa oppenut Lainpäälinen, 485 lagiſa; Elim. Ev. 1618 P2a Lagiſa (sekä Jstn. R1b, Eric. P. II 485 että Elim. Ev. P2a = Matth. 22:36, joten kirjotustapa lienee Agr:lta peräisin); Speitz A3a Sota Lakia; Aur. F5a Lagiſt. **laillinen** 'laglig'. Martti 35:9 lapſens lailliſen ikään tuleuat, 21:12 laillinen kihlaus; Ak. (1597) 36:20 lailiset ſädhyt. Sana on yl. lakiteksteissä. **laillisesti** 'lagligen'. Agr. Kk. 27:3 quinga Auioſkeſku, Oikein, Toimeliſeſta ia Lailiſeſta alietan ia pätetän; Martti 40:7 ylescwlutetun eli lailliſeſt taritun, 37:28 lailliſeſti. Myöh. lakiteksteissä useasti joko lailisesti tai lailliſeſta muodossa. **laiton** 'olaglig'. Martti 42:33 laittomat, 85:10 laittomä rakennoxen; Ak. (1597) 37:4 Laijttomil Borgleill; Lj. Ml. 61 laittomat, myös Kl. (useasti); Eric. Cat. 116 laittomat wlgoſtegot; P. II 424 laittomaſta murheſta. **laittomasti** 'olagligen'. Martti 84:6 laittomaſti raketut ouat, 42:35 laittomaſt ouat ſaadhut; Lj. Ml., Kl. laittomasti, mutta Ml. 168 lagittomasti. — s. *laki* '*lex*', karj. *laki* 'laki, asetukset ~ mmr. *lagh* 'det som lägges el. är lagdt; rätt ställning, ordning; beskaffenhet, art, sätt; lag, lex',

vur. *lagh* 'lex', mnorj. *lög* 'Lov, hvad der skal ansees og holdes for gjældende Ret inden en vis Kreds, i et givet Tilfælde', vrt. mnorj. *leggja* 'bestemme, fastsætte', mt. *lag* 'lov'. *§ 1 b).* Verz. s. 56.

lakka 'cera sigillaris'. Schr. 54 Lacka 'Lacca, Lack, der Siegel Lack'. — s. *lakka* < vur. *lack* 'der SiegelLack' < saks. *Lack* < ransk. *laque*. *§ 48.*

lakkari 'obtrectator'. Agr. Rk. 331b cadhechtinut minun lehimeijſten / olen hende panetellut / lackari ollut / ia hende wietellyt monella modholla, 85a Lackarita / Panettelia / ia Sortaita waſtan, 362b—363a ette hen petteueijſiſte kieliſte / lijuckaiſta / caualoijſta lackareijſta / ja Jumalattomiſt Inhimiſiſt — — aina wapadhe olis, 105b wäriſte Lackareiſta / ia walehtelijſt; UT. Ap. T. 17:18 reunam. Spermologos Grekixi / ſe on Somexi / Lipilari / kieliue Liucas Lackari / Prackari / wiettelie ia ſencaltaiſet; Ps. 7:alkum. Rucous waſtan Lackarita, 35:alkum. waſtan Lackareita / Panettelijta / ia Sortaita; Fno. Vk. 178 Kiell lackarit ja juomarit; Hem. Cant. 90 o ſydhämeit vieckait / Caxkieliſii vieckait: Oi liuckait lackareit; Eric. P. II 625 Enämin yhden Lackarin kieli wahingota teke / cuin Murhaian kädet; Bibl. Salom. saarn. 10:11 EI lackari parembi ole cuin kärme / joca lumojat piſtä. [Bibl. Salom. pred. 10:11 »*lackare*»]. **lakkarius** (panettelu). Agr. UT. II Cor. 12:20 Ettei ſielle Rijdhat / Cateudhet / Wihat / Torat / Panetoxet / Lackaruxet / Yleſpaiſumiſet / Capinat iollacamodolla oliſi. [Bibl. II Cor. 12:20 »*örnataſlan*»; saks. Bibl. II Cor. 12:20 »*ohrenblaſen*»]. — s. *lakkari* ~ mmr. *lakkare* 'belackare, baktalare', ur. *lackare* »der Verleumder', mt. *lakkere* 'anklager, bagtaler, vrt. mt. *lak* 'fejl, mangel' < kas. *lak* 'fejl, daddel'. *§ 47;* Verz. s. 56.

lakennella (panetella). Hem. Cant. 111. Huovis lakendell mielin kielin / Corkjall camalaſt corotta / Ijäliſii / cunnjaliſii Cunnja ohidʒen pois potcotta. **lakita** (panetella). Lj. Kl. 103 Nyt tule iocu Candaia, ia anda toiselle syyn, ja lackia, eli on caxi puheinen [vrt. Schl. XI »*Nw komber kærande ok giffwer nokrom sak, ok wil ater wænda eller haffwer twætalu*», vrt. Stadsl. »*wil åter wända / Eller hafwer Twetalu*»]. — s. *lakita*, *lakennella* edellyttävät subst. **lakki* ~ mmr. *lak* 'fel, brist', mt. *lak* 'fehler, mangel, klage, vor-

wurf' < kas. *lak* 'fehler, mangel, tadel', vrt. mt. *lakke* 'laste, bagtale', ur. *belacka* 'verleumden' < kas. *laken* 'tadeln'. *§ 47.*

lamppu 'lampas'. Agr. UT. Matth. 7:muist. f. Lampudh ilman öliuta, 25:4 ölijun — — Lampuden canſa; Ms. 196:27 henen Terueydhens ſytytetän ninquin Lampu. Samanlaisen ortografian mukaisena esiintyy tämä UT:ssa usein tavattava sana myöskin Vs. 40b ja Pr. 6a, samoin kuin myöhemmässäkin kirjallisuudessa: Westh. 21:13; Hem. Vk. 62a, b, Elim. Ev. 1637 K8a, Schr. 37, Bibl. I Kuning. 7:49, III Mos. 24:2 öljypuun öljyä puſerrettua vlos kyntiläxi / jota jocapäiwä pitä lampuin pandaman. [Bibl. »*lampor*»]. — s. *lamppu*, karj. *lamppu* ~ vur. *lampa* 'lampas, fax', mmr. *lampa* 'lampa', mnorj. *lampi* 'Lampe', mt. *lampe* < kas. *lampe* = uys. *Lampe* ~ vir. *lamp;* alkul. kr. λαμπάς 'fackel'. *§ 43 c), 47.*

lampuoti 'colonus alienum colens agrum, partiarius'. Martti 73:31 Ei ole, — — lamboalla walda aſuman alda mŷdhä eli pois wiedhä hirſiä, Tuohia — — paiţsi maan Iſännän lupa, 49:6 Nŷt ſano lamboa maan Iſänälle maan iällens — — nijn hallitkaan maan Iſändä iţse maanſa eli pŷŷtkän iţsellens lamboan eli pälle aſuian, 41:34 mitä lanboan kieldän wloſwiemäſt taloiſt, 49:24 pakene lanboa pois, 50:4 lanboa, 94:36 Lamboi, 94:27 Lamboialla, 169:6 lambuatt. Ensiksi mainitun kirjotustavan mukaisena on sana yleinen Martilla varsinkin Maan kaaressa; Ak. (1555) 6:3 kaicki Lambodit; Lj. Ml. 69 landbodi (ed. esim. 70, 71), 69 lanbodi (ed. esim. 70, 71, 130, 177), 68 lambodin (ed. esim. 98, 212). Esiintyy useasti Lj:lla, vrt. Martti [Schl. XII »*landbo(e)*»]. — s. *lampoa*, *lampoi*, *lampua*, *lampuoti* ~ mmr. *landboe*, *landboa*, *landbo* 'landbo, arrendator', kmr. *landboe*, *landbo* id, vur. *landboo* 'incola', mnorj. *landbúi* 'bosat Mand af den Bygd, hvori Landet eller Jorden, som Sagen angaar, er beliggende; Leilænding', mt. *landbo* 'fæster'. — s. *lampuoti*, jollaista muotoa Lj:n kirjotustavat edellyttävät, on *puoti*-sanan vaikuttama sekamuoto.

landbovouti Ak (1638) 80:35—6 Adelein Landbofougdit ja muut palweliat. Varmaankin kirj. laina. Ks. **lampuoti** ja **vouti.**

lankaperjantai (pitkäperjantai). Eric. Cat. 253 Sillä enſimäiſnä päiven / nimittäin / Langaperiädain pälle / oli hän haudas waivõ caxi hetke, 253 langaperiandain ehtoſt, 254 langaperiandaita; W. Cat.

B9a Langaperjandaina / caxi hetke eli Stundi oli Haudaſa. — s. *lankaperjantai* ~ mmr. *langa freadagher* 'långfredag', kmr. *langafreadagher*, *langafredager*, mnorj. *langafrjâdagr* 'Langfredag', mt. *langfridag* 'langfredag'. *§ 1 c);* Verz. s. 57.

lasi 'vitrum'. Agr. UT. Matth. 26:7 iolla oli yxi Claſi calliſt woidhet, Marc. 14:3 yxi Claſi — — woidhet — — ſerki Claſin, Ilm. 21:21 lepitzepaiſtaua Claſi, Luc. 7:37 Claſin, Ilm. 21:18 Claſin; Pn. B1b yxi claſi — — Narduſen wojdhetta — — Claſin; Jstn. X3b Claſin calliſta Woidhetta; Hem. Cant. 11 Ehk auring läpidʒ paiſta / Claſi pyſy terven; Eric. P. I 170 awringo paiſta Claſin läpitze, P. II 338 Meidän onnen on ninquin yxi Claſi / coſca hän enimän paiſta / nijn hän rickoundu, — — claſi pian ricki käy; Pn. 1616 A2a = Agr. Pn. yllä; Schr. 36 Glaſi 'Calix vitreus, Glaas, das Glaß', 5 Claſi 'Vitrum, Glas, Glaß'; Bibl. Salom. Sananl. 23:30 Älä cadʒele wijna / ehkä ſe punoitta / ja on ſelkiänä claſis, Matth. 26:7 Claſi calliſt woidet, Ilm. esip. 703a nenäclaſit päälle aſetettaiſin. [Bibl. »*gl(a)a(f)s*»]. **lasinen** (glasaktig). Agr. UT. Ilm. 4:6 Claſinen Meri, 15:2 Claſiſen Meren; Bibl. Ilm. 4:alkum. claſiſen meren, 4:6 claſinen meri. [Bibl. »*gla(f)s*]. — s. *klasi*, karj. *klaśi* 'lasi' ~ vur. (NT. Marc. 14:3) *glaaff* ~ *glafit*, mmr. *glas*, *glass* 'glas', mt. *glas* < kas. *glas* ~ vir. *klāź*. *§ 1 b)*, *27 c)*, *47*.

laskiainen 'fastlag', **(paaston-)laskiaissunnuntai** 'fastlagssöndag'. Martti 76:17 näinä aighoina — — ſe on, paaſtonlaſkiaiſeſta nijn oleuin päiuän; Eric. P. I 393 Paaſton Laſkiais Sunnuntain he owat cutzunet / Dominicam Quinquageſimam, 466 Paaſton Laſkiais Sunnuntaixi / joca nimi on tullut meidän tygöm Pawin ioucolda, 464 PAASTON LASKIAIS; Elim. Ev. 1618 E3a Laſkiais ſunnuntakina (vrt. 1622, 1637); Bibl. C8b Laſkiais Sunnundaina. [Schl. XII »*fastogang*», Landsl. »*Faſtogange*»]. — s. *paaston laskiainen* ~ mmr. *fastelaghen*, *fastelagx-* 'fastlagen, dagen före fastans ingång, d. v. s. fettisdagen; under ordet innefattades dock äfven de två närmast föregående dagarne', mt. *fastelagen* 'fastelavn' <kas. *vastelavent* 'aftenen før fasten'. *§ 47;* Verz. s. 57.

lasku 'lagena l. ampula'. Agr. Vs. 116a reunam: Curbita) õ Pwlainen — — Jonga hedelme cannoxi eli flaſkoxi ioutuvat; Schr. 37 Flaſku 'Lagena, Flaſka, die Flaſche'. — s. *flasku*, *flasko* ~ mmr.

flaska 'flaska', vur. *flaſka* 'die Flaſche', mnorj. *flaska* 'Kar hvori man fører Drikke med sig paa Reiser', mt. *flaske* 'flaske' = angl. *flasce*. *§ 27 c), 43 b), c);* Falk & Torp: s. *lasku* < mnorj. *flaska*.

lastata: lastaan 'vitupero, contemno'. Fno. Vk. 46 Ja armon hänen canſans teki, Ott ſylins eikŏ händ laſtan, [Psalmb. 1567 51a »*laſta*«] 140 Älä meit tykös pois ahdiſta. Ett me ſua madhaiſi laſta, 134 Hän Jumala ſana walhex iuur Cudʒu ia couain ſitä laſta; Hem. Vk. 167a = Fno. Vk. 134, 69 Ja armon hänen canſans teki / Ott ſylins / eikä händ laſtan, 170b = Fno. Vk. 140, 59b Teid heit verdhaxen / meit laſtain / Jotc cannoim caiken päevän helten, 132b Ett luodhud caick luondons vaſtoin Hämmäſtyid / ſurid / idkid / laſtoid Heidhän Herrans luojās cuolendot; Elim. Vk. 98a = Fno. Vk. 140. — s. *lastata* ~ mmr. *lasta* 'lasta, klandra; beklaga, ömka', ur. *lasta* 'tadeln, lästern, verleumden, schmächen', kmr. *lasta* 'lasta, klandra', mnorj. *lasta* 'laste, dadle, tale ilde om noget', mt. *laste* 'gøre skade, skam; beskylde, laste'.

laurperinpuu 'lagerträd'. Agr. Ps. 37:35 ninquin yxi Laurberinpw; Bibl. Ps. 37:35 Laurbärin puu. — s. *laurperi* < vur. (Bibl. Ps. 37:35) *Laurbärträä*, vrt. vur. *lagerbärträ* 'laurus'; mmr. *laverbär*, *laurbär*, *lawrber*, *laurber* 'lagerbär', mt. *lauærbær* 'bacca', vrt. kas. *lōrbere;* alkul. lat. *laurus*. *§ 13 c).*

leijona 'leo, leoena'. Bibl. IMos. 49:9 Juda on nuori lejoni, I Sam. 17:34 Lejoni ja carhu (ed. Hesek. 41:19, IV Mos. 24:9, 23:24, VMos. 33:20, 22, I Sam. 17:36, 37 y. m.). [Bibl. »*leyon*«]. — s. *le(i)joni* ~ vur. *leijon* 'leo', mmr. *leon*, *leion* 'lejon', *leona* 'lejoninna', mnorj. *león* 'Løve', *leóna* 'Løvinde'; alkul. lat. *leo*, kr. *λεών*.

leikari 'ludio, joculator, princeps ludi'; 'spelman'. a) Martti 24:26 pitä — — andamā klöſtäreihin eli kirkoihin / ia ei leikaritten ia häpiälliſten wieraſten, iotka iumala pilkauat, 25:9 Ei mahda mös ÿxikän lähettä leikaritt tÿköäns toiſen tÿgö palkan tähden, perimiſis eli peijaiſis; Lj. Ml. 41 Ei mahda mös yxikän leikarita lähdettä tyköäns toisen tyge palkan tähden, perimises eli läxiäisis. [Schl. XII »*leekare*«]. b) Agr. UT. Ilm. 14:2 A^{e}ni ionga mine cwlin / oli ninquin Candelen Leicarin / iotca heiden Candeleitās leikiʒeuat; Ps. 68:26 ne Leicarit; Jstn. T3a Candelen Leicarin iotca heiden Candeleitans leikiʒeuet; Elim. Ev. 1618 R7b Äni — — oli nin-

quin Candelen Leicarin / iotca heidän Candeleillans leikiʒevät (id. 1622), 1637 L3a — — oli ninquin Candelen leickarin; Bibl. Ps. 68:26 leicarit — — jotca trumbuja lyöwät [Bibl. *»ſpelmän»;* Upp. 14:2 *»harpolekares»*]. Ks. **harppuleikari** —. s. *leikari*, vir. *leikaŕi* 'Spassmacher; Spielmann' ~ mmr. *lekare*, *leekare* 'lekare, spelman, gycklare', vur. (NT. Upp. 14:12) *harpolekares*, (Landsl. 11b) *Lekare*, kmr. *lekari* id, mnorj. *leikari* 'spillemand, Gjøgler', mt. *legere* 'gøgler; spiller; spillemand'. *§ 14 a);* Verz. s. 59.

leikki 'ludus, jocus'; (soitto). a) Agr. UT. I Cor. 4:8:reunam. Teſſe hen heiſte leicki teke ia naurapi, Tit. 2:15 reunam. Ette he tieteiſit ſen oleuan keſkyn / ia ei Leikin / Sille todhexi ia ei Leikixi hen ſen tachto, Kk. 5:19 eipe teme ole iocu laſten leicki, 26:7 ninquin ſe olis — — leicki aſia, Auioxi tulla; Ps. 45:15 henen Leickiſiſarens; Vs. 128a Caiki Linnat pite heille leickinä oleman; Lj. Kl. 54 rickoxista eli dublista leikistä; Hem. Vk. 219a hullu leick ſe liene; Cant. 107 Corttein leikeis / coeran pareis / Muiſa turhis juoneis; Eric. Cat. 63 turhis puheis ia leicki ſanois; P. II 41 caickinaiſet leikit / jotca Ilon — — taitawat matcanſaatta; Thom. Yp. Hierus. häv. 1616 B3a ne piti medʒen petoin etteen heitettemen ia ricki rewittemen / coſka canſa heiden leickins Caupungis leikidʒit; Schr. 46 Leicki 'Ludus, Leek, das Spiel'; Bibl. Salom. sananl. 26:19 leikillä minä ſen tein. Sanaa tavataan useasti Agr:lla, Hem:llä, Eric:lla ja Bibl:ssa. [Bibl. *»ſpe»*, *»ſkemt»;* Ps. 45:15 *»leekſyſtrar»*]. b) Agr. Rk. 48a Weiſacat henelle wſi wirſi / hyweſti weijſatkat cumiſewaijſilla kielileijkille; Ps. 30:13 reunam. Minun Kielen ia Candeleni leicki, 71:22 kijten — — Pſaltarinleikille, 33:3 Weiſatcat hyueſti Kielten leikis heliſemiſelle, A2b Tanʒis ia Leikis, 108:2 reunam. Minun Candelin leikil; Vs. 106a Sille eipe mine woi ſinun Pſaltarinleikies cwlla; Henr. D1a ſinun Pſaltaris leickiä; Bibl. II Sam. 6:alkum. uhrilla / leikillä / hypyllä, Ps. 33:3 weiſatcat — — kielten leikis heliſemiſellä, Amos. 5:23 ſinun Pſaltarleickiäs cuullella [Bibl. *-»ſpe(l)l»;* saks. Bibl. *-»ſpi(e)l»*].

leikitä: leikitsen 'ludere'; (soittaa). a) Agr. UT. I Cor. 10:7 mahaniſtui ſöömen ia iooman ia yleſnouſit leikiʒemen; Ps. 104:26 Sielle Hadhet culieſkeleuat / ſijnä Walaſcalat ouat / ette he leikiʒiſit; Pr. 9 a-b Caupungit catut pite teunens oleman pieniſt Piltiſt ia

Picoiſta / iotca ſen Cadhuilla leikiʒeuet; Jstn. ks. UT. I Cor. 10:7; Eric. P. I 653 iuoman / ia leikiʒemän corttein canſa, P. II 405 leikiʒemän (ks. UT. I Cor. 10:7); Thom. Yp. Hierus. häv. 1616 B3a medʒen petoin etteen heitettemen — — coſka canſa heiden leickins Caupungis leikidʒit; Elim. Ev. 1618 M8b leikiʒemän ks. UT. I Cor. 10:7; Schr. 69 Leikitä 'Ludere, Leeka, Spielen'; Bibl. Ps. 104:26 leikidʒemän. Sana esiintyy ed. Eric. P. I 455, Bibl. Salom. sananl. 8:30,31, II Sam. 2:14, Job. 40:15 [Bibl. *»/pela»;* I Cor. 10:7, Ps. 104:26 *»leka»*]. b) Agr. Rk. 66a RVpekat Herralle leikiʒemen Culkuiſilla, 55a Mine leikiʒen — — Pſaltarilla; UT. Matth. 9:loppum. Huilunſoittaiat) jotca Wainaiten ia Rwmiſten tykene leikiʒit, Eph. 5:19 leikiten Herralle teiden ſydhemeſenne; Ps. 49:5 tadhon — — caunijn Tapauxen Candelein päle leikite, A3a vrguis leikiʒit, 149:3 Trumbuille ia Candeleille — — leikiʒemen. Ortografisesti edellä olevain kirjotustapain mukaisena esiintyy sana ed. Agr:lla: Rk. 59b, UT. Ilm. 14:2, Ps. 144:9, B3a, A3b, 92:4, Vs. 107a ja myöhemmillä kirjailijoilla: Jstn. T3a, R2b, Hem. Cant. 7, Eric. Cat. 58, 89, 66, P. II 313, Elim. Ev. 1618 P4b, R7b, Henr. D1b, mutta Bibl. I Chrön. 16:29 näki Dawidin hyppäwän ja leikidʒewän. [Bibl. *»/pela»*]. — s. *leikki*, karj. *leikki* = šuutka ~ mmr. *leker* 'hastig rörelse; lek, spel; spelande, musik; musikaliskt instrument; skämt, gyckel, munterhet, glädje', mnorj. *leikr* 'Leg; Spot', mt. *leg* 'læg'; alkul. goot. *laiks* 'dans'. *§ 14 a);* Verz. s. 59.

leili 'uter ligneus'. Agr. Rk. 48a (= Ps. 33:7) Hen cocopi wedhen Mereſe ychtehen / ninquin yhdes leijliſſe; UT. Matth. 9:17 Ei kengen pane torecta wijna wanhoin leilein — — leilit — — wſin leilein, Marc. 2:22 Norta wina wanhoin Leilijn — — Leilit; Ps. 119:83 olen ninquin yxi Leili ſaws, 33:7 Leiliſſe, 56:9 pane minun Kyneleni ſinun Leilihis; Eric. P. II 638 leiliſtä; Schr. 36 Leili / Velperi 'Amphora, Läghel, das Legel', 45 Leili 'Crucibulum, Läghel, der Liegel'; Bibl. I Mos. 21:14 weſileilin, Tuom. 4:19 rieſca leilin, Jos. 9:4 rawiſtunet wijnaleilit, Ps. 33:7 leiliſä (ed. esim. I Mos. 21:15, 19, Jos. 9:13, Marc. 2:22, Ps. 56:9). [Bibl. *»flaſka», »bytto»;* Ps. 33:7, 56:9, Jos. 9:4,13 *»läghel»*]. — s. *leili* < mmr. *läghil*, pl. *läghlar* 'lägel, kagge, aflångt kärl', vur. *läghel* 'amphora', mnorj. *legill* 'Kar, hvorpaa man fylder og hvori man fører med sig flydende og særlig drikkende

Varer', mt. *legel*, *læghæl* 'lille kar til opbevaring, t. *legel*, *leile* < kas., kys. *lēgel;* alkul. lat. *lagēna* 'flasche' < kr. *λάγυνος*. *§ 38 a)*, *47;* Verz. s. 59.

leini 'arthritis'. Schr. 19 Fleini 'Struma vagans, Fleen, der Kropff'. — s. *fleini* ~ vur. *fleen* 'Struma vagans', vrt., ur. *fleen* 'die Kolik, das Bauch-Grimmen, die Blehung', mmr. *flen*, *fleen* 'svulst, giktknuta, gikt, reumatism'. *§ 14 b)*, *27 c)*.

leiri 'castra militaria'. Hem. Vk. 152b Leiris lyö ymbärilläm / Caidʒe caikell curillam; Eric. Cat. 43 lähetti yhden Engelin Aſſyrian legrin; P. I 203 menemän Philiſterin lägrin; P. II 167 meni — — Leirin; Ak. (1615) 57: 27 pitä Wanhiman heillen toimittaman wißin ööſian, ninquin leiri taita iſoi olla. Myöhemmässä kirjallisuudessa kirjotetaan sana säännöllisesti nykyisen ortografian mukaisesti esim. Thom. Yp. Hierus. häw. 1616 A6b, 1629 16a; Pict. A4a, Henr. D4b, Schr. 31, Speitz. 89, Bibl. V Mos. 23:12. Thom. Yp:lla, Speitzillä ja Bibl:ssa sana on yleinen. [Bibl. »*läghret*»]. — s. *leiri* ~ mmr. *lägher* 'läger, fältläger', vur. *läger* 'castra', mnorj. *legr* 'Gravsted, Samleie', mt. *leger*, *lejre* 'leir, samleje, leje' = goot. *ligrs* 'leie', »Betydningen 'leir' er laant fra mnt» (Falk & Torp). *§ 38 b)*, *47;* Verz. s. 59.

leitsata: leitsaan 'comitator, manuduco, viam monstro'. Agr. Rk. 282b me ſinun leitʒates ijancaikiſehen elemen tuliſim, 280a ettes heiden tieens cohennaijſit / andain ſinun armos / ſeke heite leitʒa / ia ſeurata, 280a ſielun / rumin / ia rijſtans poleſta / leitʒais ia palautais, 115b teiden pite iloiſſa wlgoſkieumen / Ja Rauhaſa leidʒattaman; Kk. 120:8 tadhoiſit minua leitʒata ia iohdatta; Hem. Vk. 152b Edhes vie meit eriſäm / Ilman maineit madcoiſam / Engeleittes leidʒamall / Raohan rackan ſanomall, 102a Hänen Engelins meit leidʒanne, 103b Täll retkell apum keri / Ann Engelis laidʒat (sc. leidʒat) meit; Cant. 8 Syndynytt edʒivät / Tähdhen uudhen leidʒain; Elim. Vk. 134b Täll retkel apum keri / An Engelis ledʒat meit, 134a Hänen Engelins meit ledʒanne. **leitsaaja** (opas). Hem. Cant 20 tien leidʒaja. — s. *leitsata*, vrt. mmr. *leþsaghare* 'ledsagare, vägvisare, ledare', mnorj. *leiðsagari* 'veiviser', mt. *ledsage* 'vise vej, lede, føre, bringe', kas. *leitsagen* 'führen'. *§ 14 a);* Verz. s. 59,

leiviskä 'pondo XX librarum'. Agr. UT. Matth. 18:24 oli — —

welca kymenen tuhatta leiuiſket, 25:28 ſe Leiwiſke; Pr.7a reunam. Leiuiſk / eli ſkippunda. Esiintyy joskus UT:ssa, myös Pn:ssa. Ensiksi mainitun kirjotustavan mukaisena esiintyy sana Jstn. R4b, Ak. (1584) 21:35; Lj. Kl. 80 puoli leiuisköin woita, 90 Suola leiuiskön, 92 leiuiskän; Hem. Vk. 57b leiſkää culdaa; Eric. P. I c3b leiwiſkätä, 1086 wijſi lewiſkä; P. II 591 yxi leiwiſkä teke Cwſi ſata crwnu Culda / ſen leiwiſkän iälkin cuin ſijhen aican oli. Myöhemmillä kirjailijoilla on kirjotustapa leiwiſkä, leiviſkä vakiintunut: Elim. Ev. 1618 P8b, Vk. 42a, Passio 12a, Schr. 26, Bibl. B5b. (harv.). [Bibl. *»pund»*; saks. Bibl. *»Centner»*, *»Pfund»*; Schl. XI *»(lis)pund»*]. — s. *leiviskä*, *leiviskö*, *leiskä*, *leviskä* ~ mr. *livesch pund*. Verz. s. 59.

lengdi (luettelo). Ak. (163—)88:6 tämän yliʒe pitä wiſʒit Lengdit joca wuosi pidettämän; Ak. (1638) 82:19 Caiken tijondin yliʒen cuin nijn sisäl tule, pitä techtämän cahdet Lengdit, joisa caikein Nimet owat, 82:20 joista KirkoHerra pitä yhden Lengdin, 82:30 tijondi lengdit. — s. *lengdi* ~ ur. *längd* 'eine Liste, ein Verzeichnisz o. langer Zettel', vrt. vur. (KF.I 748) *Mantals Längd*, mt. *længd*. Varmaankin kirj. laina.

leopardi 'leopard'. Bibl. Salom. kork. v. 4:8 Lejonin luolaſta ja Leopardein wuorelda < vur. (Bibl.) *Leoparders*; *leopard* 'leopardus', mt. *leopard;* alkul. lat. *leopardus*. Kirj. laina.

1. **lesti** (lukukappale). Martti 138:36 Nyt taitan hänelle näitä ſoimata, ia ei ole ilmeiſiſtä töiſtä löyttȳ, ſe ſeiſokan kuningan nimitöxelle ia wannokan iʒecukin ſijtte leſtinſä pällä, ninquin heidhen walanſa ſanotan, 139:28 luettakan walan, ia ſitte wannokan iʒecukin Leſtins, quin walaſa ſeiſopi; Ak. (1600:n vaiheilta) 39:1 Ia ſijnä Jumalan Lästis että mös Jumalan lais wanhas ia mös vdhes, elköhön ikänens tulco minulle avuxeni, ios minä wärin Vannon thessä walas; Eric. Kk. 15 me cwlem / täſä lyhykäiſes leſtis tämen Evangeliumin colme Cappaletta; Elim. Kk. 7a Leſtis (= Eric. Kk. 15). [Schl. XII *»læstom»*]. — s. *lesti* ~ mmr. *läst* 'eg. det som läses; stycke ur något af de fyra evangelierna hvilket föreläses vid gudstjensten, evangelisk text; evangelium; budskapet om Kristus och förlossningen genom honom'. mnorj. *lest* 'hvad der læses, skal læses', mt. *læst* 'læsestykke (af bibelen), evangelium'.

2. **lesti** 'forma lignea calceorum'. Schr. 30 Leſti 'Myſtricola, Läſt, der Schuchleiſt'. — s. *lesti* ~ vur. *läſt* 'myſtricola', ur. *skoläſt* 'Der Leiſte', vrt. mnorj. *leistr* 'Sokkefod, Strømpefod', kas. *lêst, lêste* 'schuhmacherleisten' ~ vir. *lēšt* 'Leisten'; alkul. goot. *laists* 'spor'.

lihti 'scapha'. Schr. 33 Lichti 'Scapha, Skuta, ein Schifflein / Schute'. — s. *lihti*, vrt. ur. *liktare* 'Lastpråm eller mindre fartyg, som användes till fartygs aflastning, vb. *likta* 'Aflasta fartyg med liktare', mt. *ligter* 'lægter, et slags pram < saks. *Lichter*. *§ 30, 48.*

liiffännikkä. (henkivartiosto). Speitz 124 meidän Lijff-Fännikän Ryttmeſtarin. [Krigsl. *»lijff Fahna»*]. Yhdyssanan alkuosa *Lijff* < vur. *lijff* 'anima, lux, vita'; jälkiosan suhteen ks. **fännikkä.**

liima 'gluten'. Agr. Rk. 179b ne kylmet ſine rackaudhen tulella lemmitet / ne rijtaiſet ſine rauhan limalla kijnnitet; Schr. 30 Lijma, 'Gluten, Lijm / Klijſter, Leim'. — s. *liima*, karj. *ľiima* 'liima', vir. *lîm* 'Leim' ~ mmr. *lim (liim)* 'lim, klibbigt ämne brukadt ss. bindemedel, kalk., murbruk', vur. *limm* 'gluten', mnorj. *lím* 'Bindemiddel ved Hjælp af hvilket man klæber; Kalk', mt. *lim* 'ler, kalk' = angl. *lîm* 'lim, kalk'. *§ 6 b), 41;* Verz. s. 60.

liimata 'glutinare'. Schr. 68 Lijmata 'Glutinare, Klyſtra / Lijma, Leimen'. — s. *liimata*, karj. *ľiimata* 'liimata', vrt. vir. *limima* 'leimen' ~ mmr. *lima* 'limma, fastlimma, fästa (med lim); mura', vur. *limma* 'agglutinare', mnorj. *líma* 'kline, klæbe', mt. *lime* = *tilho belime. § 6 b), 41.*

lilja 'lilium'. Agr. Ps. 45:alkum. Opetus ſijte Cuckaiſeſt Lilioſt; Schr. 52 Lilia 'Lilium, Lillia, die Lilie'; Bibl. II Chrön. 4:5 cucoiſtawaiſen Lilien cuckainen. [Bibl. *»roos»;* saks. Bibl. *»Roſe»*]. — s. *lilja, liljo, lilje* ~ vur. *Lillia* 'die Lilie', mmr. *lilia* 'lilja', mnorj. *lilja* 'Lilje', mt. *liliæ* = angl. *lilie;* alkul. lat. *lilium.*

limppu 'panis major, crassus'. Schr. 44 Limpu 'Panis cibarius, Limpa / Leeff, das Gemein Rogenbrot'. — s. *limppu* ~ vur. *limpa* 'das Gemein Rogenbrot', ur. *limpa* 'der Läib'. *§ 43 c).*

linkku 'repagulum ostii versatile'. Schr. 36 Klincko / Määrly 'Repages, Klincka / Aſpa / Märla, die Klinck'. — s. *klinkko* ~ vur. *klincka* 'die Klinck', mmr. *klinka* 'slagbom', mt. *klinke* 'en slå,

der synker ned i en hage og derved lukker' < kas. *klinke* ~ vir. *kliŋk* = uys. *Klinke*. *27 c)*, *43 b)*, *47*.

lohikäärme 'draco'. Agr. Rk. 74a Swſi / Carhu / ja Louhikermet. Pyhet piexe quin Nijnenſermet, 6a Heiden winans ombi Louhikermen wiha, 190a ſe ſwri Lohikerme / caiken pahudhen peſä; UT. Ilm. 12:3 ſwri Ruſkia Lohikerme / iolla oli ſeitzemen Pääte ia kymenẽ Sarue, 12:9 ſe ſwri Lohikerme / ſe wanha Mato / ioca cutzutan Perkelexi; Ps. 91:13 ſinun pite — — tallaman — — Lohikermen päle, 44:20 meite nin rickilööt Lohikermein ſeas, 74:13 Lohikermetten päädh; Vs. 30b reunam. Lohikerme / on Kuningas Pharao, 117a Minun teyty walitta ninquin Lohikermet / ia murhectia ninquin Struthit, 68a Lohikermet taritzeuat Niſet heiden poillens, 30b Lohikermen, 4a Lohikermen wiha; Pr. 19a Lohikermeille erimaaxi. Agr:n yleisempi kirjotustapa vakiintunut myöhemmillä kirjailijoilla: Fno. Vk. 111, Rk. H8b, Hem. Vk. 151b, Cant. 92, Eric. P. I 1087, P. II 667, Elim. Vk. 83b, Schr. 61 Lohikärme 'Draco, Draka, der Drach'. — s. *lohi-*, *louhi(kärme)* ~ mr. *flogh* (*draki*). *§ 8 c)*, *36 b)*; Verz. s. 62.

luhti 'pars ædium superior, tabulatum superius'. Schr. 32 Luchti 'Pegmata, Lechte, die Büne'. — s. *luhti* ~ mmr. *lopt*, *lupt*, *lofft* 'loft, öfvervåning', mnorj. *loft*, *lopt* 'Luftrummet overover Jorden; Værelse som findes i eller udgjør det andet Stokværk af en Bygning', mt. *loft* id.; 'stokverk'. *§ 7 e)*, *40 e)*; Verz. s. 63.

lukkari 'cantor l. præcentor templi, ædituus'. Martti 87:12 Waaroitkan mös ſekä Pappi että klockari heidhen walkeans, cuſta ſe mahdais pääſtä kirkoſta eli heidhen kartanoſtans, 57:35 klockarilda, 75:13 Pappi, klåckari; Ak. (1555) 6:1 Papit — — Luckarit; Lj. Ml. 114 pappi että luckari, 98 luckarit; Ak. (163—) 88:8 Klockarit; Schr. 14 Luckari 'Aedituus, Kluckare, der Kirchner'. [Schl. XII »*clukkar(e)a*»]. — s. *lukkari*, vatj. *lukkari* ~ mmr. *klokkare*, *klukkare* 'klockare, den som har vård om kyrkklockorna och besörjer ringningen; kyrkväktare', kmr. *klokkari*, *klukkari* 'klockare', mnorj. *klukkari* 'Klokker — hvis oprindelige og væsentligste Forretning var at ringe med Kirkens Klokker', mt. *klokkere* 'klokker'. ÅDSb. s. 332 Lukkari v:lta 1430; Jb. s. 96 Savo, Juva: Luckarinen v. 1562. *§ 7 e)*, *27 a)*; Verz. s. 63.

lunttu 'funiculus ardens l. incendarius'. Schr. 47 Lunto 'Elychnium militare, Lunta, die Lunten'. — s. *luntto* ~ vur. *lunta* 'die Lunten', mmr. *lunta* 'lunta', mt. *lunte* id. < kas. *lunte*. *§ 43 b)*, *47*, vrt. käsitteelliseltä kannalta *arkkeli* sanaan.

luokka 'classis in scholis'. Schr. 39 Luocka 'Claſſis, Loka / Claß, die Claß'. — s. *luokka* ~ vur. *loka* 'Claſſis' = ur. *loka* 'eine Claſſe in der Schule'. *§ 20 b)*; Verz. s. 64.

luostari 'coenobium, monasterium'. Agr. UT. Matth. 24:loppum. Waan ne Camarit / Ne ouat nyt caiki Hengeliſet Cloſtarit; Vs. 10a muist. Tammein) Sille hen heiden Epeiumalanpalueluxens merkitze / Sille Wijdhois / Metzis ia Yrtitarhois Juttat yleſrakenſit Altarit / Ninquin Eſkiſen aican Cloſtrit techtin, 92a Ninquin nyt Cloſterit mennyet ouat; Pr. 27b Quin mös nyt Cloſterin Lupauxet ia mwdh Inhimiſten Sädhyt monet Canſſat hucuttauat / Jumalã Nimen varion ala; Martti 144:21 kircko ia kloſtarit (vrt. ed. 142:12, 144:19, 145:5, 131:34), 24:26 klöſtäreihin eli kirkoihin; Lj. Ml. 148 etei hän kyrkon eli Clostarin rauha riko (ed. 182, 184, 167, Kl. 142, 154), 41 pitä hänen andaman Cloustarin (painovirhe pro Cluostarin) eli Kirkohon; Eric. P. I 1151 Kloſtari elämänſä (ed. 1150), 284 Cloſtariſa (ed. 1025, P. II 491), 26 Cluoſtariſa (ed. P. II 132, 675, 14), Henr. C3b Cluoſtarit, Kluoſtareille; Schr. 32 Cloſtari 'Monaſterium, Klöſter, das Kloſter'; Bibl. Matth. 24:loppum. Cloſtarit (ed. Ilm. esip. 702b, III Mos. 27:loppum), Jes. 19:loppum. Clöſtärijn, Jes. 56:loppum. Cluoſtarijn. [saks. Bibl. Matth. 27:loppum. »*Klöſtern*»; Schl. XII XI »*closter*»]. — s. *klostari*, *klosteri*, *kluostari*, *klösteri* ~ mmr. *kloster*, *klöster*, *clöster* 'kloster', kmr. *kloster*, *klöster*, vur. *klöfter* 'monasterium', mt. *klostær*, mnorj. *klaustr*, kas. *klôster*, angl. *clauster*, (vrt. vir. *lōster* < kas. *klôster*); mr:n. *kloster* ja *klöster* muodoissa kuvastuu tämän alkujaan latinalaisen sanan vaeltaminen eri teitä Ruotsiin. Edellinen muoto on samoin kuin mt. *klostær* kas:laista alkuperää. Jälkimäinen taas viittaa ang:laiseen vaikutukseen ja mr:n *klöster* muodossa on tapahtunut muutos *au* > *ö* (Aschw. gr. § 123, muist.). Kuitenkin voisi vur:n *klöfter* olla laina saksalaiselta taholta sekin, vrt. saks. Bibl. Matth. 24:reunam. »*Klöſtern*». Edelliseen mr:laiseen muotoon palautuvat kolme ensimäistä suomalaista muotoa, jotka siis voivat

olla aikaisintaan 1300-luvulta (*§ 8 f)*, *20 b)*, *27 c)*, *47)*, Jb. s. 10 Savo, Pellosniemi: Låſtarin ſalo v. 1561; jälkimäiseen taas palautuu suomalaisista muodoista viimeinen, joka siis, jos oletamme että mr:n *klöster* < angl. *claustr*, saattaisi olla ikäänsä nähden vanhin *(§ 13 b)*, mutta käsitteelliseltä kannalta ei voi olla 1300-lukua aikaisempi, vrt. myös saks. *klöſter*.

luoti 'globulus l. glans plumbea bombarda; bolis nautica; semuncia, pondus librandi minus'. a) Agr. UT. Ap. T. 27:28 Ja he vloſheitit Lodhirihman / ia leuſit caxikymmende Kyneret ſyuen — — wloſnackaſit Lodhirihman; Vs. 107b Mwrin päle / ioca Loodhinnooralla mitattu oli; Schr. 33 Luodi 'Bolis, Lodh, die Kugel'; Bibl. Ap. T. 27:28 luodirihman, Zach. 4:10 muurin luodi, Jes. 34:12 Sillä hän on wetäwä nuoran ſen ylidʒen / — — ja ojennusluodin / nijn että ſen pitä tyhjäxi tuleman. [Bibl. *»lo(o)dh»*]. b) Pict. A5b luodin; Schr. 48 Lodhi 'Glans, Loodh, die Kugel'; Speitz 83 Cuca ikänäns pois myypi — — aſens / eli Luodi / kruwti, 101 krwti, Luodit. c) Schr. 27 Luodi 'Semuncia, ett Lodh, ein halb Vnʒ'; Bibl. B5b painoi 25 Luodia, C2b luodi hopiata. — s. *luoti* ~ vur. *loodh* 'glans', *lodh* 'bolis', (Bibl. Ap. G. 27:28) *lodhet*, mmr. *lodh* 'eg. bly; lod, kula, gevärskula; vigtlod; lod ss. vigtenhet', mt. *lod* 'metalklump, kugle; vægtlod; vægtbestemmelse' < kas. *lôt* 'bly, kugle, en vis vegt' ~ vir. *lōt* 'Kugel; Bleikugel; Loth'. *§ 20 b)*, *47*.

lusti 'voluptas, oblectatio'. Agr. Rk. 89b (= Ps. 51:18) Sille etteij ſinulle ole wffriſa Luſti / Mutoin mine ſen mielellen annaijſin / Ja eij poltwffri ſinun enſingen kelpa, 216b corckein ia wiſſin wapadhus / ja wapa lepo / ia lewolinen luſti / ia luſtilinen autuuahus, 32b etteij minulla ychten riemu ole ſihen cũniaan — — Eijke ychten luſti nijnen pacanaitten ja mwcalaijſten Naijmiſiſt, 93b nyt caiki wlconcullatut ouat / iotca ilman luſtita ia rackaudhet ele tachtouat, 325a caiki meiden luſtit / himot / ilot / ia herckut, 336b leudhen minuſſa eij miten mwta / quin himoija / luſtit / ia halut; UT. 91a ſaapi Hengen ia luſtin wlkonaiſijn hywijn Töihin, 90b luſtin ia rackaudhen canſa tähdä Lain töite, a4b yliʒe Paradiſin / ſen Luſtitarhan; Vs. 10a Sille heiden teyty häpien tulla Tammein wooxi / Joihin the luſtina pidette, 60b ſen pite minun

luſtin oleman / ettemine heille tekiſin hyue. Agr. käyttää sanaa useasti, esim. Rk. 90b, 190b, UT. 91a, Ms. 218:10, 205:14, 218:11, 217:14, 16, 219:31, Ps. 54:9, 37:23, 4, 59:11, 37:11, 91:8, 92:12, 112:8, 118:7, 51:18, Vs. 88b, 38a, 6b, 63b, 97b, 30a, 104b, 112a y. m. Myöhemmässä kirjallisuudessa käyttävät sanaa Fno. Vk. 122, Hem. Vk. 36b, 157b, Elim. Vk. 132b, 89b ja silloin vain merkityksessä 'huvi, ilo'. [Bibl. *»luſt»*]. **lustillinen** (oivallinen). Agr. Rk. 216b wapa lepo / ia lewolinen luſti / ia luſtilinen autuuahus; UT. Rom. alkup. 91a tekepi Inhimiſen luſtiliſexi ia wapamieliſexi ninquin Laki waatipi; Ms. 218:17 ſe oli yxi luſtilinen Puu, ette ſe wiſahaxi ſaatti; Ps. 81:3 toocat Trummut / Luſtiliſet Candelet. Esiintyy useasti ed. esim. UT. 92b, 95a, Ms. 195:4, 217:2, 201:29, Ps. 46:5, 37:20, Vs. 20b, 95b, 75b, 81b, 37b y. m. [Bibl. *»koſteligh»*; Ps. 81:3, 46:5 *»luſt(el)igh»*]. — s. *lusti* ~ vur. *luſt* 'delectatio, oblectatio, voluptas', mmr. *lust* 'lust, begär, böjelse; lust, njutning; nöje', mt. *lust* 'lyst; glæde' < ? kas. *lust* = uys. *Lust*, vrt. vir. *luśt* 'Lust, Fröhlickeit; Lust, Bereitwilligkeit'. *§ 47.*

luumu 'prunum'. Schr. 54 Plumot 'Prunum, Plomon, die Plaum'. — s. *pluumo* ~ vur. *Plomon* 'die Plaum', mnorj. *plóma* 'Blommetræ', mt. *plomme*, *plumme* 'blomme' = angl. *plûme*, kas *plûme*; alkul. lat. *prûnum* = kr. *πρῦννον*. *§ 27 c).*

luutnantti 'subcenturio'. Speitz 30 heidän Leutinamptins, 125 Leutenamptit, 140 Leutinamptins, 123 Leutenampti (part.), (ed. 27, 87, 123, 124, 39 y. m.). Ks. **vänrikkiluutnantti, överstiluutnantti.** < vur. (Krigsl.) *Leutenampt*, t. *løitnant* < saks. *Leutenant* < ransk. *lieutenant*. Kirj. laina. Nykys. *luutnantti* vrt. mt. *lutenant* 'stedfortræder'.

luuttu 'testudo'. Schr. 47 Lwtu 'Teſtudo, Lutha, die Laute'. — s. *luuttu* ~ vur. *lutha* 'testudo', mmr. *luta* 'luta', mt. *lut(e)* 'et strængeinstrument, et slags sitar' < kas. *lute*. *§ 43 c), 47.*

luva 'tribularium, area l. pavimentum trituræ'. Agr. UT. Matth. 3:12 wiſkin on henen kädheſens / ia henē pite lugās percamā, Luc. 3:17 ia hen puhdiſtapi henen Luganſa; Vs. 78a (= Dan. 2:35) tulit ninquin Acanat Suuiloghas, 94b (= Hos. 13:3) ninquin Acanat / iotca Luuaſta poiſpuhaltan, 120a (= Micha 4:12) ninquin Lychtet Luuahan; Lj. Ml. 118 nin monda sika quin hän

elättä hänen luuans työnä; Eric. P. I 389 puhdiſtaman hänen luanſa; P. II 697 percaman hänen luvanſa; Pict. 23a heittä ohrat lugan, 22b lugas (iness.); Schr. 34 Luva 'Area, Loogha, die Schewer'; Bibl. Ruth 3:2 wiſca tänä yönä ohria luwaſans (ed. 3:3, 6, Hos. 13:3, Luc. 3:17). [Bibl. *»logha»*; Schl. XII *»loga»*]. — s. *luva* ~ vur. *loghe*, *loogha* 'area'. *§ 36 d)*; Verz. s. 65.

lyhty 'lucerna'. Agr. Rk. 208b coſca ſinun paijſtes lychtty henen päens pälle paijſtoij, 63b Sine — — olet minun Lyfftijn / Herra ſe minun pimeyden waliſtapi; U T. Joh. 18:3 Tuliſoittoin / Lychtydẽ / ia Otain canſa; Pn. C4b tuliſoittoin ia lychtuen canſa; Ps. 119:105 minun Jalcani Lyffty, 132:17 minun Lyfftyni, 18:29 minun Lychtyni ſine yleſwalghaiſet; Vs. 133a (= Zeph. 1:12) mine tadhon Jeruſalemin Lychtyn canſa vloſtutkia; Hem. Vk. 161b paiſtava lyhty; Eric. Cat. 106 hänen lyhtyns pitä ſammutettaman; P. I 649 lychty, 263 lyhty (ed. b1b, a2b, P. II 107, 372); Pn. 1616 B1a lychtyen canſa; Elim. Vk. 107a waluas paiſtaua lyhti; Passio 4b Lyhtyin; Schr. 37 Lychty 'Laterna, Lychta, die Latern'; Bibl. Joh. 18:3 lyhtyillä. [Bibl. *»lychtv»*]. — s. *lyhty*, *lyhti*, karj. *lühtü* = fenaŕi, vir. *lüht* 'Licht, Fackel, Leuchte, Laterne', vur. *lychta* 'laterna, lucerna', mmr. *lykta* 'lykta' < kas. *luchte*. *§ 30*, *43 c)*, *47*.

lyijy 'plumbum'. Eric. P. I 906 Chriſtityt keitetyt palawaſa blyiſä ia terwaſa; Schr. 6 Plyiy 'Plumbum, Blyy, das Bley'; Bibl. Hesek. 27:12 tina / ja Blyijy (ed. 22:20, 22:18, Jes. Syr. 22:17, Zach. 5:alkum., 5:8), II Mos. 15:10 pohjaan wajoiſit / nijncuin Blyjy (ed. IV Mos. 31:22), Zach. 5:7 Centneri plyijyä (ed. Jerem. 6:29, Job. 19:24). [Bibl. *»bly(y)»*]. — s. *plyi(j)y* ~ mmr. *bly* 'bly', vur. *bly* 'plumbum', mnorj. *blý*, mt. *bly* id. Verz. s. 65.

lykky 'fortuna max. secunda, sors, prosperitas'. Westh. Kk. 33:25 Sijtte ſauat hee Lýckýn ja tereueydhen heiden naijmiſens canſa; C. K-k. 33:31 lýkýn ia terveýdhen; Eric. P. I 181 toiwottanut heille lycky ia onne, P. II 224 Lycky / Onni ia Myötäkäymys; Pict. A4b lykyn ja hywäſti meneſtyxen, lykyn ja meneſtyxen.

-lykkyinen. Hem. Vk. 67b yx ihminen Jerichoon vaelſi Jeruſalemiſt. Joca ſitt covalykyinen Vahingon oli langeman valmis; Elim. Vk. 45b coualyckyinen / wahingon oli langeman valmis. — s. *lykky*,

karj. *lükkü* 'lykky, onni', vatj. *lükkü* 'onni' ~ mmr. *lykka* 'fatum, fortuna, öde, lycka; framgång', vur. *lycka* 'fortuna, sors, casus', mnorj. *lukka*, *lykka* 'Lykke', mt. *lykkæ* id. < kas. *lucke* 'los, geschick, glück'. *§ 43 c)*, *47;* Verz. s. 65.

lysti 'voluptas, oblectatio'. Martti 71:1—2 Ios mies hyÿliäpi palkoliſen — — nijn andakan hän ſitte nijn palion, quin hän heille märäſi, ia olkan ne ſitte cuſa heidhän lyÿſtinſä on olla. [Schl. XII *»lyster»*]. — s. *lysti*, karj. *lüšti* 'hauska' ~ mmr. *lyst* 'lust, begär, böjelse; njutning, nöje', mnorj. *lyst* 'Lyst, Glæde, Velbehag', mt. *lyst*, *lust* 'lyst, glæde'; 'entweder ein ostnordisches wort oder aus mnd. *lust (luste)* entlehnt' (Falk & Torp).

lystätä: lystään al. **lystäntää: lystännän** 'volupte est mihi, libet l. placet'. Agr. Rk. 272a ette mine ſite ſinulda anoijſin / quin ſinun lyſteis cwlla, B4a laſke mös werta coſca lyſtendh, 358b Sentedhen olcohon ſinun tactos / teghe ſine meiden canſan / mite ſinun ylenpaldiſudhes luſtende; Ps. 73:7 tekeuet — — mite heiden lyſtende, 141:4 Eten mine ſöiſi nijſte / iotca heiden lyſtende. [Bibl. *»lyſter»*, *»löſter»*]. — s. *lystätä*, *lystäntää* ~ vur. *lyſta* 'libere, collibere', mmr. *lysta* 'väcka lust, vara föremål för (någons) lust; behaga, förnöja, lysta; hafva lust (till), hafva begär', mnorj. *lysta* 'føle Lyſt til, Begjærlighed efter noget', mt. *lyste*, *luste* 'have lyst til, begære; förnøje, glaede'.

lyyry 'quo malleo, cum pilain aëra protruditur, dicitur'. Schr. 46 Lyru 'Quo malleo, cum pilain aëra protruditur, dicitur, Lyra, das Ballſpiel'. — s. *lyyry* ~ vur. *lyra* 'das Ballſpiel', vrt. mmr. *lyra* 'lyra' < lat. *lyra*. *§ 43 c)*, *47*.

läkki 'atramentum scriptorium'. Agr. UT. III Joh. 1:13 Palio olis — — kirioitamiſta / waan em mine tahdho plekille ia kynälle — —, II Joh. 1:12 breiuille ia plekille, II Cor. 3:3 ei Pleckille meille kirioitetud; Schr. 39 Muſta / Bläcki 'Atramentum, Bleck, die Dinten'; Bibl. Jerem. 36:18 kirjoitin ne pläkillä kirjaan (ed. esim. II Cor. 3:3, II Joh. .: 12, III Joh.: 13). [Bibl. *»bleck»*]. — s. *pläkki* ~ vur. *bleck* 'atramentum', mmr. *bläk* 'bläck, skrifbläck', mnorj. *blek* 'Blæk', mt. *blæk* 'skriveblæk' < angl. *blæc* 'schwarz, tinte'. *§ 27 c)*.

läksy 'lectio ediscenda'. Agr. Ps. B4a Muinen Jumalan Palueluxes / pidhettin Kircois ia Salauxes / Colme taica ydhexen Pſalmit /

olit ſenielkin mös Lexyt walmit; Pr. 34b Lexuin Edhelle etc Siugnauxet, 34b Se pyhen hengen waikutos auacon meille / temen Lexun ymmerdhyxen / muiſton ia prucamiſen ette me waellaiſim — —, 3b wiſuſti Luetaiſijn / ſaarnataiſijn / weiſataiſijn Lexyis / ia mutoin prucataiſijn. — s. *läksy* ~ vur. *lexa* 'lectio', mmr. *läkza*, *lexa* 'det som läses, läsning; undervisning, lärdom, lexa' mt. *lektie*, *lexe* 'læsning, forelæsning; læsestykke' < kas. *lectie*, *lexe;* lat. *lectio:* 'Im mittellalter wurde lectio von der vorlesung eines stückes aus der Bibel gebraucht — — daraus stammt lektie von dem stück, das wärend des gottesdientes vom altar aus verlesen wird' (Falk & Torp). *§ 43 c)*, *47.*

läski 'lardum, caro, suilla'. Agr. Rk. B1a Eij ole teruelinen ſõte fleſki, B5a Telle kwlla kelpa keijtetty fleſki ßöde; Martti 13:2 Marka hÿuä woita ia fläſkiä, 44:24 nauta, fläſki, woi; Ak. (1593) 26:24 Yxi £ fleski 18 äuri; Lj. Ml. 27 hyuä woita ia fleskiä, 63 Fleski, woi; Kl. (ed. 49, 79, 83, 84); Schr. 55 Fläſki 'Lardum, Fläſk / Späck, der Speck'. [Schl. XII, XI »*flæsk*»]. — s. *fläski* ~ vur. *fläſk* 'lardum', (RB. I 19) *Fleſk*, mmr. *fläsk* 'kött, fett kött; fläsk', mnorj. *flesk* 'Flesk', mt. *flæsk* 'spæk'. *§ 27 c).*

lääkitä 'medeor cui, sano'. Agr. Rk. 57b Hen paranda — — ia läkitze heiden kiwunſſa, 150b lekitze ſe / quin hawoit on, C3a Läkittä ia läkite, 156a paaſton cautta / ſeke rumit ette ſielut lekitzet. Agr. kirjottaa tämän sanan ensi tavun useimmiten *ä*:llä ja käyttää sanaa useasti (Rk., Ms., Ps. ja Vs.). Hänen ortografiansa mukaisena esiintyy sana Martti 92:20, Jstn. Z2a, Fno. Rk. G8b, Lj. Ml. 121 (mutta Hem. Vk. 197a lääkidzed), Eric. PII 899 (mutta 895 ioca lääkitze), Elim. Ev. 1618 X2a, Pict. 2b, Hordel A7b.

lääkitys 'medicatio, medicamen'. Agr. Rk. 131a Semmotoiſen coleman kerſi hengen lekitus / Oij ette cunnian crunu / ſille wirca tallattin, 316a caruahan lekityxen cautta — — parannat, 357b ſijelũ ja hengẽ roaxi ja läkityxexi, B3a ſiſeliſet läkityxet, 253b ſielun läketuxexi; Westh. Kk. 131:1 Seluin — — läkitys; Hem. Cant. 104 paras läkitys; Pict. 30b lääkityſtens; Schr. 19 Lääkitys 'Remedium, Boot, die Artzney'. — s. *lääkitä*, vrt. mmr. *läkia* 'hela, bota', vur. *läkia* 'curare, medicari, sanare'.

lääkäri 'medicus'. Agr. Rk. 209b Sieludhen taiualinen läkeri /

ioca lödh / ja läkitzet; UT. Marc. 5:26 Oli palio kerſſinyt monilda Läkerilde, Matth. 9:12 Ei taruitze ne / iotca teruet on läkerite. Ortografisesti edellä olevan mukaisena esiintyy sana useasti Rk:ssa ja UT:ssa ja tavataan myös Kk:ssa ja Pr:ssa; Jstn. Y2b Ei taruitze — — läkärite; Lj. Kl. 14 Kuninghan läkäri; Hem. Vk. 197a lääkär lääkidzed, mutta Cant. 38 läkär. Nämä Hem:lla tavattavat kirjotustavat esiintyvät myöhemmässä kirjallisuudessa rinnan: Eric. Cat. 52 läkärittẽ (sam. Kk., P. I, II), P. II 516 Lääkäri, Elim. Ev. 1618 V3a läkäritä, Vk. 111a lääkärten, läkär, Pict. 30b lääkäri, 28a läkäri. Bibl. Col. 4:14 Lääkäri, B6a Läkär. [Bibl. *»läkiare»;* Schl. XI *»lækiare»*]. — s. *lääkäri* ~ mmr. *läkiare, läkäre, läkere* 'läkare', kantasana vb. *läkia* 'hela, bota', vur. (NT. Matth. 9:12) *läkiare.* Verz. s. 65.

lääni 'præfectura, provincia, ætio gubernatoris, judicis etc'. Agr. UT.b1b Borghon ia Raſburin Läneis, b2a Seitzemen Päruchtinan Länein iaetan, Luc. 23:7, Pn. D3b Herodeſen Läniſte. Agr:n kirjotustavan mukaiſena esiintyy sana Martti 74:11, Ak. (1555) 7:5, Ak. (1584) 21:21, Lj. Ml. 9, Eric. P. II 17, Ak. (1615) 61:23, Pn. 1616 B6b, Passio 7b, Henr. A1b, ollen varsinkin Martilla yleinen esim. 52:5, 52:7, 4:36, 94:33, 105:18, 106:7, 109:30. Edellisestä poiketen on sana kirjotettu: Ak. (1572) 8:20 Leni miehiæ, Bibl. Ps. 76:loppum. läänit, I Cor. 15:loppum. Läänin, Luc. 23:7 lääniſtä. [Bibl. Luc. 23:7 *»welle»;* saks. Bibl. *»öberkeit»;* Schl. XII *»fögheti», »döme», »laghsagu»*, s. 214 *»læne»*]. — s. *lääni*, karj. *leäńi* = aloveh, ala, vrt. vir. *lãn* 'Gegend, Kreis, District' < mmr. *län* 'lån, län, förläning', vur. *lähn* 'feudum', mnorj. *lén* 'Len; Lensbesiddelse', t. *len* < kas. *lên. § 47.*

läänätä (lainata). Ak. (1615) 59:27 ei pidhä yhdengän ychteiſeſt canſaſt wapa oleman — — vlgoſtegoſt, olcohon ne wero, Cronon eli wapahat, olcon ne länätyt eli lainamattomat. — s. *läänätä* ~ ur. *läna* 'von einem lehnen, leihen oder borgen', mmr. *läna* 'låna; förläna, öfverlåta ss. län el. förläning; taga lån', mnorj. *léna* 'laane, overlade en noget til Brug for kortere eller længere Tid'. Ks. **lääni**.

löödikä (täysipainoinen). Martti 25:33 40 m^rka lödhick Ruotzin waghall, 25:34 20 m^rka lödick; Lj. Ml. 42 40 mrc löduga, 42 20

mrc löduga ruodʒin wagalla. — s. *lödik*, *löduga* ~ vur. (Landsl. s. 12a) *Lödugha* (KF. I 443) *lödige*, mmr. *löþogher (-ugher, -igh, -uch)* 'lödig, fullvigtig, innehållande full halt af ren metall', kmr. *löþogher*, *löduger* id., mnorj. *löðugr* 'lødig, fuldlødig, ublandet', mt. *lødug* 'fuldvægtig, med den rette mænge ædelt metal' < kas. *lôdich*. Vrt. *lod*. Varmaankin kirj. laina.

löösinki 'die Losung'. Schr. 49 Lööſingi 'Teſſera, Löſn, die Loſung'. — s. *löösinki* ~ ur. *lösning*, vrt. vur. *Löſn* 'die Loſung', mt. *løsning* 'i nuv bet.'.

m ks. myös **sm**:ää.

maalari 'pictor'. Bibl. Wiisaud. 15:4 maalarin turha työ / nimittäin / kirjawa ja monen carvainen cuwa. [Bibl. »*målares*»]. — s. *maalari* < mmr. *malare* 'målare', vur. *målare* 'pictor', mt. *malere* 'maler' < kas. *maler*. *§ 2 a)*, *47*.

maalata 'pingo, coloribus orno; infamo quem', (kuvata). a) Agr. Vs. 129a Kirioitta ſite Näky ia maala ſite ydhen Taulun päle / ette ſen lukia taidhais, 55a ia lijttepi ſen Cedrin puun canſa / ia ſen punaiſexi maala; Bibl. Hesek. 23:14 punaiſella färillä maalatuita, II Maccab. 2:30 cuinga ſe (sc. huone) maalattaman ja cauniſtettaman pitä, V Mos. 29 : loppum. eikä Perkele nijn muſta cuin hän maalatan. [Bibl. »*måla*»]. b) Agr. Rk. 322b—323a Ja tehenyt / mite liha ia pahat himot ouat tachtonehet / turhain aijatoſten ia ſydhemeni ſockeudhen cautta / omaſa rackaudheſa itʒeni cochtan / hurſcaudhen teetys warioſa / ia maalatus coleuaijſes wſcoſa Sijte / etten mine coſcan ſen caualan ia ſiſellewickeltun pahan hengen / ja minun lihani — — yllytyxi — — waſtanſeijſonut. UT. II Pet. alkup. 296a Ja maala heite nijn iwri quijn he ouat / heiden ahneuxenſa ylpeyxenſa — — canſa, Col. alkup. 267b wloſmaalapi / mike ſe Euangelium ia Vſko on — — eiuet he cuſſa Ramatuiſſa nin leute wloſmaalatuxi, Gal. 3:1 Joinen Silmein edeſe Jeſus — — maalattu oli; Vs. 39b Edheliſes Lughus hen Chriſtuſen Rumin ia Waldakunnan vloſmalaſi, 74b Teſſe pahat / ette Hyuet — — vloſmaalatan, 125a Teſſe vloſmaalatan — — Sotawäen Hangitus — — Sodhan Hagitus maalatan, 88b Jumalattomus enſin vloſmalatan. (ed. Ps. 36:alkum., 42:alkum., 53:alkum., 141:alkum, Vs. 13b reunam., 54b, Pr. 10 b). Sana on mainittuja poikk. lukuunottamatta yhdistynyt ulos sanaan ja on kirjotettu *aa*:lla

(vrt. poikk. yllä); Eric. P. I 708 että hän — — Chriſtuxen — — maala — — ninquin kyöpelin, 6 täſä ulgosmaalatan — — Jeſuxen Perſona (ed. 187, 709, 414, P. II 243, 253, 332, 417, 587), 321 wlgosmalatan HErran — — perſona (ed. 685, 804, 451, 918, P.II 39), P.II702 edeſmaala nijncuin yhdet todiſtaiat; Henr. B3a vloſmalatan ja kirjoitetan [Bibl. »*målat*»]. **maalaus** (kuvaus). Agr. Ps. 62:alkum. Teme on mös tylyn Hoouijn vloſmaalaus. — s. *maalata*, karj. *moalata* 'maalata' ~ mmr. *mala*, *maala* 'måla, färga; afmåla, afbilda', *utmala*, *utmaala* 'afmåla, afbilda', mnorj. *mála* 'male, udmale, beskrive', mt. *male* 'i nuv. bet.' < kas. *mâlen* 'zeichnen, malen'. *§ 2 a)*, *47*; Verz. 65.

maali 'scopus, finis'. Agr. U T. Rom. alkup. 197b teſſe ombi — — yxi Maali edeſpandu, Philip. 3:14 ſamoan ſen edeſpannun Maalin ielkin, Col. 2:18 Elket ſallico — — ſite Maali poiſtemmata, I Cor. 9:26 reunam. ſe ioca ohitze iooxe / ei hen Mali ennettä; V s. 16a—b HERRAN Maalikiui henen äriſſens / ioca merkixi — — pite oleman; Martti 156:10 Ambu mies eläindä kohden, taicka maalia; Eric. P. I 183 maalin iälken — — ambuwat / että he woittaiſit ſen rahan cuin ylöſpandu on, 178 merkiſtä / ioca maalixi ylöſpannan / jonga päälle caicki — — ambuwat, 834 pani hän hänen poicans malixi ia ammui, 1179 on pannut hänen etens yhden maalin / jonga yliże eij hän taida käydä (ed. 182, 183, P. II 866); Bibl. Room. esip. 644b maali eteen pandu, I Sam. 20:20 minä olisin ammunnut maalijn, Job. 16:12 pannut minut malixi. [Bibl. »*må(å)l*»; Col. 2:18 »*Lönen*»; Schl. II »*maals*»]. — s. *maali* ~ mmr. *mal*, *maal* 'punkt, märke; tidpunkt; mått, mätning', vur. *måål* 'scopus', mnorj. *mál* 'Mærke; Maal, hvormed noget maales for at udfinde dels Længde, Tykkelse, Omfang eller Affstanden mellem to Punkter', mt. *maal* 'mærke, sigtepunkt, endemål, et fastsat sted', kas. *mâl*. *§ 2 a)*.

maanantai 'dies lunæ'. Agr. R k. C2a Manantaij; P n. A4a Palma Manantain Meno; Martti 109:32 maanantaina; Lj. Ml. 140 Manantakina; Kl. 46 Manantakia, 106 månantaij; Eric. P. 643 Manantai. (useasti). — s. *maanantai* ~ mr. *manandagher* 'måndag'. *§ 2 a)*; Verz. s. 65.

majesteetti 'majestät'. Agr. R k. 207a ſinun Taiualiſen Iſes Ma-

ieſtetin ia ylenpaldiſehen herrautehen, 256b ſinun Jumaliſen corckian Maieſtatis edheſſe, 313b mingekaltaijſen maieſtatin waſtã mine rikoin; UT. Jud. 1:25 Cunnia / ia Maieſtati / ia walda, Ebr. 1:3 iſtupi Maieſtetin oikealla polelle. Vs:ssa esiintyy sana vain ensiksi mainitun kirjotustavan mukaisena; Jstn. F2b Maiſtetin; Ak. (1593) 30:13 Maiestetin; Ak. (1597) 33:1 Maijestatin; Hem. Cant. 60 Majeſtetin; Eric. Cat. 212 Majeſtetis ia cunnias (yleisin), 393 maieſteti (useasti), P. I 51 Maijeſtetin (joskus); Ak. (1615) 57:8 Majestetins; Elim. Ev. 1618, 1622 B1b Maeſtetin, 1637 A8a Maieſtetin; Pict. A4b Majeſtetillens, sama kirjotustapa Speitz B3a, Bibl. Ebr. 8:1. — s. *majestaatti*, *majesteetti* ~ mmr. *maiestat*, *maiestät* 'majestät', vur. *majeſtet* 'majestas', mt. *majestat*, *mayestet* 'majestæt'; alkul. lat. *majestas*.

makki 'latrina'. Schr. 16 Makin hercaja 'Repurgator latrinarius, Rackare, der Schinder knecht'. — s. *makki* ~ vur. *maak* 'closea, latrina, sella familiaris', mmr. *mak*, *maak*, *mack* 'mak, ro, lugn; afträde, hemligt hus', vrt. mnorj. *mak* 'Forretning, noget som man har at gjøre', kas. *mak*. Verz. s. 66.

makrilli 'scomber'. Schr. 61 Makril 'Scombrus, Scomber, Makrill. die Macrel'. — s. *makrilli* < vur. *makrill* 'scomber', mt. *makrel* 'i nuv. bet.' = holl. *makreel*.

maks (ehkä, melkein). Agr. UT. Matth. 11:7 Mite te lexitte — — caʒoman — —? Max roco — —: 8 Max Inhimiſt — —: 9 Max Prophetaat? Vs. 129a Waan temmapi polens caiki Pacanat/ ia cochoutta tygens caiki Canſſat. Mite maxa? Nemet caiki tynni pite ydhen Sananlaſkon tekemen; Pr. 19a Wie ſencaltaiſet ſinun Pämiehelles / Mite maxa / ios ſine tulet henelle otoliſexi / Eli ios hen tacto ſinun Perſonas pein caʒoa; Westh. Kk. 149:19 eij tahdhois ſinua waſtan otta maxa ettett ſine ole — — wlgoſuali tuiſta; Jstn. F1b = UT. Matth. 11:7; Suomalænius Hist. Ark. XII s. 4 Muutoin max totta Mulloin viel, Olis tain löytty jocu siell; Hem. Cant. 102 Max oled ylön vihainen; Eric. P. I 57 vrt. UT. Matth. 11:7; P. II 155 mitä maxa; Elim. Ev. 1622 A7a, 1637 A6b = Agr. UT. Matth. 11:7; Bibl. Tob. 8:12 mitämax / hänelle on nijn tapahtunut. I Mos. 11:4 me hajotetan / mitämax / caickijn maihijn, I Kun. 20:23 jos me vielä heitä waſtan taſaiſella

ſodimme / mitämax me woitam heidän, Job. 32:13 Mitämax te ſanotte: me olemma löynnet taidon, Dan. 3:loppum. Tämän cuwan / mitämax / on Cuningas andanut tehdä unen jälken: Job. 1:11 ojenna kätes ja tartu caicken hänen ſaatuuns / mitämax hän ſiuna ſinua caſwoille, Tob. 3:19 ja ſinä olet minua mitämax / ſääſtänyt toiſelle miehelle, Jos. 9:7 mitä max ſinä aſut meidän ſeaſam, I Mos. 18:28 Mitämax / jos olis wailla wijſi — — cadotaiſitcos — — coco Caupungin, 18:29 mitämax / ſijnä löyttäiſin neljäkymmendä, 18:30 mitämax / löyttäiſin ſiellä colmekymmendä, vrt. ed. Agr. UT:n kohdat. [Bibl. *»willen j»*, *»til ewentyrs»*, *»må komma»*, *»motte henda»*, *»kan henda»*, *»kunna haffua»* j. m. s.]. — s. *maks(a)* ~ mr. *maxan* 'kanske, tilläfventyrs; nästan' < kas. *machschên*. Verz. s. 66.

malmi 'metallum rude; suburbium'. a) Agr. UT. Ilm. 18:12 Malmiſta / ia Raudaſta; Martti 176:24 kullan, hopian, ia muun tehdyn malmin, 57:14 ia Malmein vuoriſta; Lj. Ml. 221 malmin, wasken. [vrt. NT. Bibl. Upp. 18:12 *»kop(p)ar»*; saks. Bibl. *»Ertz»*; Schl. XII *»malm(berg)»*]. b) Lj. Kl. 81 Ei mahda yxikän mies åsta eli mydhä — — pohian eli etelän malmilla, mutta Caupungisa wälillä pohian ia etelän pårtin, 82 — — mahta mies — — mydhä molemmilla malmeilla, 83 Ej yhdesän hahdesa eli mulmeilla pidhä heidhen cauppa tekemän. [Schl. XI *»malmomen»*]. — s. *malmi* ~ vur. *malm* 'metallum; suburbium', mmr. *malmber*, *malmer* 'eg. stoft, sand; sandig mark, sandfält, ss. namn på förstad vid Stockholm; metall, malm', kmr. *malmber* 'metall, malm', mnorj. *malmr* 'Malm, Metal', mt. *malm* 'metal; stof' = goot. *malma* 'sand'.

mammona (id.). Agr. UT. Matth. 6:24 Ei te woi paluella Jumalata ia Mammon, 10:loppum. Mammonin, 6:muist. Mammon, Luc. 16:11 ſijne wäres Mammonas, 16:9 Mammonaſt. Sekä mammon että mammona nominatiivimuotoa edellyttävät kirjotustavat esiintyvät rinnan useilla kirjailijoilla: Jstn. Q3b, P2b; Eric. P. II 417, 38; Elim. Ev. 1618 O5a, N2a; kuitenkin Bibl. vain Mammona. [NT. Matth. 6:reunam. *»Mammona»*; Bibl. Matth. 6:reunam. *»Mammon»*]. — s. *mammon(a)* ~ vur. *mammon(a)*; lat. *mammona*.

manata 'hortor, mones; urgeo'. Agr. Rk. A6a Ilman kuuta ſine elä ſaa / jos ſine teghet quin mine manaa, G1b Ele mutha ꝙghten ſana coſcas luet / ano / ia mana, 273b puhelian kielen / iolla mine

woijſin hyuet manata parahiman pein / ia ne pahat oijkealle tielle tootta, 253b Nein Manakan Pappi Canſſa ennen Sarna, 216a Mana twlet ia ilmat / ſanos merelle — — —, 74b Turilat / ja welhot naijſet / Ylencatzouat / Herran Sarna. Nijte waſtan rucoelen mana; UT. Marc. 9:25 Sine mycke ia Cwroi Hengi / Mine manan ſinun / vloſmene heneſte, Col. 3:16 manatca teite keſkenen Pſalmille ia Kitoſwirſille; Kk. 6:30 hen manpi ſinua — — rucoelman. Agr. käyttää sanaa useasti (ed. Kk., Ms., Ps., Vs.). Myöhemmässäkin kirjallisuudessa sana on yleinen: Westh. Kk. 21:19, Ms. 177:12; C. Kk. 14:21; E. Kk. 244:34; Ak. (1572) 8:19; Jstn. G3a, huom X4b Jumalan oikealla Kädelle ia manapi hyvä meiden edheſten; Fno. Vk. 5; Ak. (1597) 35:26; Lj. Ml. 164; Hem. Vk. 144b, Cant. A2b; Eric. Cat. B1a, Kk. 27, P. I 66, P. II 38; Ak. (1615) 63:36; Thom. Yp. Hierus. häv. 1616 A8a; Elim. Ev. 1618 E5b, Vk. 1b, Kk. 6b; Pict. 5a; Ak. (1628) 76:3; Canutus H1b; Ak. (163—) 86:35; Henr. B3b. [Bibl. *»biudher»*; Col. 3:16 *»förmaner idher»*]. **manaus** 'hortatio; excecratio'. Agr. Rk. 278b Sarnan ielken Manaus Canſſalle ette he rucoeliſit, 204a Laijminlööpi — — manauxet / rangaſtuxet; UT. Eph. 6:4 yleſkaſwatacat heite Rangaſtuxes ia Herran manauxes; Ms. 182:13 piteken temen Manauxen, Eli iongun Julki Ripin; Pr. B1b Manaus ia coua wchkaus / Epeuſko ia Ahneutta waſtan. Sana, joka Agr:lla on yleinen (vrt. Kk., Ps., Vs.), esiintyy yleisesti myöhemminkin: Westh. Kk. 89:19, Ms. 183:10; Jstn. G3b; Fno. Vk. 6, Cat. D3a; Ak. (1597) 35:30; Hem. Vk. 198b, Cant. A2a; Eric. Cat. A2b, Kk. 21, P. I b3a, P. II 16; Elim. Ev. 1618 O6a, Kk. 11a, Canutus G2b; Ak. (163—) 87:18; Henr. A1a. [Bibl. *»förmaning»*]. — s. *manata*, karj. *manata* 'kirota, manata (toista)', Tv. Karj. *manata* 'manata, sättiä, haukkua', vir. *manama* 'herunter machen, zu Schande machen' ~ mmr. *mana* 'påminna om; yrka; besvärja; fordra', vrt. mmr. *formana* 'påminna; förmana', mnorj. *mana* 'auffordern', mt. *mane* 'påminde, bede; forlange; besværge' < kas. *manen* 'erinnern an, auffordern'. *§ 1 b)*, *47*; Verz. lisäys s. 62.

mandaatti (määräys). Ak. (1572) 9:30—1 ette teme meidhen mandaatim kiria caikin modoin pidetæiſihin henen wallaſanſa; Ak. (1615) 64:3 tämän meiden Mandatim ja wahwiſtoxen jälken, (ed.

59:34, 63:13, 64:8) ~ vur. (R B. I 11) *Mandat* = ur. *mandat* 'ein schrifftlicher Befehl vom Hofe', mt. *mandat* 'befalning; alkul. lat. *mandatum*.

manteli 'amygdalum'. Eric. P. I 1223 ſauwans / yhten yönä tuli hedelmälliſexi että ſijnä caſwoi mandalita; Schr. 53 Mandel 'Amygdalum, Mandel, die Mandel'; Bibl. A3b Aaronin ſauwa wiherjöidʒe ja canda Mandeleitä, I Mos. 43:11 Dadelita ja Mandelia, Salom. saarn. 12:5 Mandelpuut, II Mos. 25:33 mandel pähkinät (ed. esim. Jerem. esip. 379, Jerem. 1:11, Mos. 37:19, IV Mos. 17:alkum. 17:8, I Mos. 43:loppum.). [Bibl. »*Mandel*»]. — s. *manteli* ~ vur. *mandel* 'amygdalus', mmr. *mandol*, *mandel* 'mandel', mt. *mandæl* < kas. *mandel* ~ vir. *mandel*, uys. *Mandel*; alkul. lat. *amandula*, vrt. lat. *amygdala* < kr. *ἀμυγδάλη*. s. *mandali* vrt. lat. *amandula*.

markka 'numi species minor, octo orulæ'. Agr. U T. Joh. 12:3 Nin otti Maria ydhen Marcan woidhett, Joh. 12:5 reunam. Sũma 45 marca aurtota 7 Euri, Joh. 19:39 Mirrhan ia Aloen — — lehes ſata marcka; P n. E3a lehes ſatamarca ks. U T. Joh. 19:39; V s. 12b reunam. Spanni Ruki / lehes colmeen Marcan Aurtuit / mytin; Martti 13:1 Marka hÿuä woita, 7:28 maxakan 40 marcka, 133:35 maxakan neliä kymmendä marcha, 50:20 puolen marckan edheſt, 133:29 marchan, 51:7 markan, 61:27 Äÿrin maan, ia markan maan; Ak. (1572) 9:21 sata marcha; Lj. Ml. 27 marka hyuä woita, 28 puolen markan hinda, 81 aurtuan ia markan maan; Kl. 51 teydhen markalugun iälken; Eric. P. I 645 yxi pundari marca on myty — — Penningin edeſtä; Ak. (1615) 61:17 ſacotettaman cwten marcan; Ak. (1628) 75:19 joilla eij itʒe ole vara, sitä marcka ulvostehdä; Hordel A5b Sata marcka woidet; Schr. 26 Marka 'Marca, Marck, ein Marck'. Sana on yl. Martilla ja Lj:lla. [Bibl. »*pund*», saks. Bibl. »*pfund*»; Schl. XII, XI »*mark*»]. — s. *markka* (vrt. karj. *markka* 'markka; postimerkki', vatj. *marka* 'postimerkki', vir. *mark* 'Pfund, abgemessenes Stück, Münze, Mark') ~ mmr. *mark* 'mark, ss. vigtenhet, myntenhet; jord värderad till en mark', vur. *mark* 'marca', kmr. *mark*, mnorj. *mörk* 'Mark, som Vægtenhed, som Pengeenhed', mt. *mark* 'en vægtbe-

tegnelse; et vist mål af jord; en møntbetegnelse' = kas. *mark*. Verz. s. 67.

markkina pl. **markkinat** 'nundinæ'. Ak. (1584) 18:33 Kaupungeis marckinan aijalen maxa; Ak. (1593) 24:4 marckinan aialle; Lj. Ml. 27 oikealla turulla ei markina päiuänä, 140 Samtingin markinan iälkin; Kl. 85 cauppa tehdä oikeis markinoisa (ed. 84, 83, 73, 91); Elim. Ev. 1618 Y3b Kirckomeſſuiſſa ia marckinoiſſa (1622 id.); Henr. E1b Marckinat, E1a markinoitans; Schr. A III Marcknat 'Nundinæ, Marknat, Jahr / marck'; Bibl. Hesek. 27:14 ſinun marckinalles, 27:24 ſinun marckinoilles, 27:12, 13 ſinun marckinalles. [Bibl. »*marknat*»; Schl. XII »*torgsdagh*», XI »*marknadher*»]. — s. *markkina(t)*, karj. *markkina* = *jarmantka*, vatj. *markkinad* id. ~ mmr. *marknaþer* 'marknad, handel', kmr. *marknaþer* 'handel, marknad', mnorj. *marknaðr* 'Marked, Sted hvor der drives Handel', mt. *mark(n)ed* 'marked; torveplads'. Verz. s. 67.

markkreivinna (rajakreivitär). Ericus P. I c2a Margreffuinnan. — s. *markrevinna* ~ ur. *margrefwinna* 'die Marckgräfin', vrt. vur. (RB. I 57) *Margreffuen*, mt. *mar(k)greve*. Ks. **kreivi.**

marmori 'marmor'. Agr. UT. Ilm. 18:12 Raudaſta / ia Marmoriſta; Eric. P. I 259 Marmorkiweſtä; P. II 289 Torni iotca olit tehdyt Marmorkiweiſtä; Bibl. I Chrön. 30:2 marmorkiwiä, Salom. kork. v. 5:15 Marmorpadʒat. [Bibl. »*marmor*»]. — s. *marmori* ~ vur. *marmorſteen* 'marmor', mmr. *marmorsten* 'marmor', mnorj. *marmarasteinn* 'Marmorsten', t. *marmor*, mt. *marm(or)stân*; alkul. lat. *marmor* = kr. *μάρμαρος*. Voisi olla lat:sta suoraan lainattu.

marsalkka 'marskalk'. Martti 11:2 toiſen heuoiſen pitä kuningan Marſkalkille annettamä. Lj. Ml. 24 Marskalkille, vrt. Martti; Hem. Cant. A2a Kuningan Marſchalkillen / Vennan ja Heſlan Herralle. [Schl. XII »*marskalker*»]. Ks. **fälttimarsalkki.** — s. *marskalkki* ~ vur. *marſkalk* 'tribunus militaris', mmr. *marskalk*, *marschalk* 'stallmästare; härhöfvidsman', mt. *marskalk* 'staldmester, tilsynsmand, rytteranfører, marskal' < kas. *marschalk* 'stallmeister, reiteranführer'; alkul. alkugerm. **marhaskalka-* < *marha* 'hest', *skalka* 'tjener'. *§ 47.*

marseerata : marseeraan 'instar militis iter facio l. procedo'.

Speitz 92 joko he Marſerawat taicka cullkewat yliʒe Maan. < vur. (Krigsl.) *marchera*, ur. *marsera*, *marschera* 'marschieren'. Kirj. laina.

marski 'mareschallus'. Agr. UT. b1b HErra Torgil Roʒin Marſchi 'Mareſchallus, Marſk, der Marſchalck'; Ak. (1638) 84: R. R. Marski; Speitz 20 Rijkin Marſkille, 25 Marſki taicka Sotaherra. Sana on Speitzillä yleinen. [Krigsl. »*Marſk*»]. — s. *marski* ~ vur. *marſk* 'der Marſchalck', mmr. *marsker* 'högre ämbetsman som å konungens vägnar utöfvar myndighet', mt. *marsk* 'hærfører': 'ersetʒte im 13 jahrhundert in Dänemark und Schweden den *stallari*'. (Falk & Torp). Sana on lyhennys *marskalk* muodosta. Ks. **marsalkka.**

marttyreerata (kiduttaa). Pict. 29a piinattin ja Martyrerattin, 24b martyreratyx (transl.). — s. *martyreerata* vrt. ur. *martera* ja *martyr*, joiden aiheuttamana kontaminatsionimuotona sanaa on pidettävä. Kontaminatsioni on arvatenkin syntynyt suomalaisella pohjalla.

marttyyri 'martyr'. Agr. Rk. 311a wöte minua ſinun laupiudhes kiluelle / iollas muijnen ſinun pyhet Martyris / hirmuijſita pinoija — — waſtan wäkeuexi ſaatoijt, 167a ſinun Martijris ia tunnuſtaijas, A3b martir. Molemmat viimeksi mainitut kirjotustavat esiintyvät useita kertoja Rk:ssa, ensiksi esitetyn kirjotustavan mukaisena sana on UT:ssa, esim. Matth. alkup. b2b, ja myös myöhemmässä kirjallisuudessa, (paitsi Fno:lla, esim. Vk. 14 Martirit, ed. Cat. E1b, Rk. O8a). Ks. Jstn. T1b, Hem. Vk. 146b, Eric. Cat. 50, P. I 8, P. II 449, Elim. Ev. 1618 R4a, Vk. 4b, Pict. A7a, Canutus I2b, Bibl. Ilm. 6:alkum. — s. *marttyyri*, *marttiiri* ~ vur. *martyr* 'martyr', mmr. *martir* 'martyr', mt. *martir* 'martyr'; alkul.lat. *martyr* = kr. *μάρτυρ*.

masto 'malus nauticus'. Schr. 33 Maſtonläpi 'Carcheſium, Hamborgh, das Segelloch'. — s. *masto*, karj. *mašto* 'masto' ~ mmr. *mast* 'mast', vur. *maſt* 'malus, pinus nautica', mt. *mast* 'mast', < kas. *mast* ~ vir. *maśt* = angl. *mæst*, uys. *Mast.* § 42 c), 47.

matto 'matta, storea, stragulum ex vimine l. cortice tiliæ'. Schr. 39 Matto 'Storea, Matta, der Strohdecke'. — s. *matto*, karj. *matto* 'matto' ~ mmr. *matta* 'matta, täcke', vur. *matta* 'matta,

storea', mt. *ma(a)tte* 'måtte' < kas. *matte* (~ vir. *maťt*) = mys. *matta*. *§ 43 b)*, *47*. Toisin on sanan etym. selittänyt Wiklund Vir. 06, s. 56.

mediteerata (miettiä). Henr. B3b Heidhän pitä mös — — Mediteraman. — s. *mediteerata* ~ ur. *meditera* 'eftertänka, begrunda; hafva i sinnet; öfverlägga; anställa fromma betraktelser'; alkul. lat. *meditari*.

meininki 'opinio, arbitrium; decretum'. Henr. A2b yhden mer; killiſen meiningin. — s. *meininki*, karj. *meiińiŋki* id. ~ vur. *mening* 'opinio, sensus, sententia', mmr. *mening* 'mening, tanke, tänkesätt', mt. *mening* 'mening' < kas. *meninge*. *§ 14 b)*, *47*. Verz. s. 68.

meinlehdet (koristeena käytetyt lehvät). Agr. Ps. 118:27 Cauniſtacat ſite Juhla meijnledhille / haman ſen Altarin Saruein aſti. [Bibl. *»medh löff»;* saks. Bibl. *»mit Meigen»*]. — s. *mein(lehti)* ~ suom. ruots. murt. *maijor*, *mäijor* pl. 'Löfruskor, som vid midsommartid ställas å ömse sidor om dörrarna, om trappan, i fönster o. s. v.', vrt. vb. *mäija* 'uppställa mäjor eller pryda med sådana', ruots. murt. *maj* 'ungt löf, löfkvistar', mmr. vb. *mäia*, *mäya* 'smycka med löf el. blommor'. *§ 14 b)*.

meloni (eräs hedelmä). Bibl. IV Mos. 11:5 melonit / ja puurlaucat < vur. (Bibl. IV Mos. 11:5) *meloner* = ur. *melon* 'die Melone', t. *melon* < saks. *Melone;* alkul. lat. *melo*. Kirj. laina. Vrt. *§ 48*.

merkki 'signum, nota'. Agr. Rk. A3a täme * merki oſotta, A3a Pockſtauit / ioyſta tutan miſſe merckiſe Kw eli Auringo ombi, 262b Chriſtuſen mercki o̧ſaſa, 314b Em mine ano entiſen cunnian merckije / quin on / hame ia culda ſormus, 93b Teghe Märcki minun canſan / ette minun hyueſti kieuis / ette he ſen näkiſit, F4a wahuiſti Sanans / noutauaijſilla merckile, F4a ne merkit noudhattauat nijte / quin wſcouat, 142b nächteuille merkille / Senpälle / ettes ielkentuleuaiſet Sucukunnat wiſſimexi tekiſit, 270a ſanalla / ette eſimerckille, 163b haawoin iulkimerckit, 132b Jwttahilda ſine ylencaṯottin / tunnuſmerckille kircaſtettin. Sana on yleinen Agr:n myöhemmissä teoksissa ja esiintyy kautta vanhimman kirjallisuuden merkitykseltään edellisestä poikkeamatta. Seuraavassa mainitaan vain ortografiset harvinaisuudet sekä ne yhdyssanat, joita ei edellä ole

esiintynyt: Agr. U T. Matth. 23:29 cauniſtat Wanhurſkaſten muiſtomerckit, Gal. 6:17 Arpimerckit, Marc. 6:loppum. Sen caltaiſiſt ielkimerkeiſt / piti heiden oleman wahuiſtettuna wſkoon; Kk. 8:9 Riſtinmerki; Vs. 121a Merkeintulkit; Martti 13:32 mercki capulan, 78:31 Raiain merkit, 181:29 käÿkän ſe ioca cadhottanut on wahuan tunnusmerkin canſa — — ia ottakan omanſa; Ak. (1572) 9:17 wapahan miehen tunnuſtoſth merkit; Ak. (1584) 16:22 Sanan merckillä; Ak. (1593) 27:19 tundomercki; Lj. Kl. 84 Caupungin merkillä; Eric. Cat. 398 armon mercki (huom. joskus P. I 1019 Eſimärkiä, ed. 834, 606, 503), P. I 182 mercki — — ionga päälle — — ambuman; Speitz 17 Lipun eli ſen merkin, 80 Ilmoitta jocu Sanamekrin wihamiehille (sc. Sanamerkin, vrt. orig. Löſen); Bibl. Ilm. 13:16 lijcamerkin. Ks. **postimerkki, puumerkki. merkillinen** 'notam habens, notatu dignus'. Agr. Vs. 82b monda merkilliſte Mieſte; Lj. Ml. 107 oikean ja merkillisen hädhän tehden; Eric. P. I 5 merkilinen ia ſangen ſuloinen Hiſtoria, 98 merkillinen eſimercki, 603 merkelinen eſimerki, 523 merkelinen Hiſtoria; Henr. A2b merkilliſen meiningin; Ak. (1638) 78:23 tuli yxi merkillinen ſumma jyviä, 80:22 Hoff eli muut Palweliat joco he ouat josakusa merkilises palweluxes. **merkitä**: **merkitsen** 'signo, significo, noto; sentio, animadverto, observo'. Agr. Rk. C2b Joiſſa on (G) — — ſe paha merkitze, 366b teme ſana — — merkitze, 28b merkitzit hirmuliſella ia cunnialliſella nimelles, 313b mine cauhiſtun — — coſca mine merkitzē quinga laupian — — Iſen mine ylenannoin, 338a tundiſin ia merkitziſin, 203a merckinyuet / ia leutenyt olema, 202a ette he merkitziſit ja tundiſit / ſinun auus; U T. I Tim. 4:2 Omatundo on Poltinraudalla merkittu, II Teſſal. 3:14 Ellei nyt iocu tottele meiden ſanan / ſe yleſmerkitket Breiuin cautta, Joh. 18:32 ſanoi / merkiten / mille colemalla henen piti coleman, I Cor. 14:10 Moninaiſet toſin ouat änen caunat — — ei ychten — — merkitzematoinda. Agr. käyttää sanaa edellisestä ilmenevissä merkityksissä yleisesti ja se on myöhemmässäkin kirjallisuudessa käytännössä ollen ortografisesti edellä olevan mukaisena. Huom. kuitenkin Schr. 67 Märkitä. Bibl:sta ei minulla ole muistiinpanoja sanan esiintymisestä merkityksessä 'sentio, animadverto, observo', vaikka sanalla muuten onkin useasti tämä merkitys. — s. *merkki*, karj. *merkki* '»puumerkki; üön merkit»',

vatj. *merkki* 'merkki', vrt. vir. *märk* 'Zeichen, Merkzeichen, Ziel' ~ kmr. *mærki*, 'märke i allm. hvarigenom ett ting kan igenkännas', mmr. *märke* märke', gränsmärke; tecken, spår; bevis; varning', mnorj. *merki*. Johdannaisessa *merkillinen*, *merkelinen* kuvastuu ruotsalaista vaikutusta, vrt. mmr. *märkeliker* 'märkbar, tydlig; märkvärdig; utmärkt', vur. *merkeligh* 'notabilis, insignis'. Samalla tavalla s. *merkitsen*, jonka alkumerkitys on 'signare, significare', on saanut eri merkitysvivahduksia ruotsalaiselta taholta esim. merkityksessä 'betyda', vrt. (NT. 5 b) *Satanas merker fiende* ja merkityksessä 'giva akt på', vrt. mmr. *märkia* 'märka; göra känd; åsyfta; gifva akt på'. *§ 3 b);* Verz. s. 69.

meslinki 'varioli, morbilli'. Schr. 19 Meſlingi 'Varioli, Meßling, die Kinderpocken'. — s. *meslinki* < vur. *meſzling* 'die Kinderpocken', ur. *mäſzling*, *meſzling* 'die Pocken', mt. *mæsling* 'mæslinger' < demin. mt. *masel* 'blegn, udslæt' = kys. *masel(e)*.

messu 'missa'. Agr. Ms. 168:9 Herra Ectoliſes taica Meſſus, 164:1 Telle tauala Meſſu Somexi pidheten. Sana on yleinen heng. teksteissä ja tavataan seuraavissa yhdyssanoissa: Agr. Vs. 132b reunam. Meſſuwaattet, Fno. Vk. 72 Meſſu wirdhet, 8 meſſu weiſut, P. I 187 Meſſukiria, P. II 59 Loucko Meſſu, 491 loukas meſſut, 186 Vffri-Meſſunſa. Ks. **kirkko-, kynttilä-, mikkeli-, olavin-, tuomas-, sielu-, valpurimessu; messusärkki**. — s. *messu* ~ mmr. *mässa* 'messa, kyrklig högtidsdag, i sht en sådan som firas till ett helgons minne', kmr. *mæssa* 'messa', mnorj. *messa* 'Messe', mt. *messe* 'i nuv. bet.' = angl. *mæsse*. Varhainen katolisen ajan laina. *§ 43 c).*

messusärkki (messupuku). Agr. Vs. 86a ilman Altarita / ia ilman Meſſuſerkit. — s. *messusärkki* ~ mmr. *mässosärker*, *mässusärker* 'messkjorta', vur. *meſſeſärk* 'amiculum, linteum', mnorj. *messuserkr* 'Messeskjorte som Præsten er iført naar han forretter Messe', mt. *messesærk* 'messeskjorte'. Ks. **messu**.

mestari 'magister max. opificum et artificum'. Agr. Rk. B3a Seneca ſe meſtari ſano, N3b Anna heille——yxiMeſtari / ette pacanat itzens Inhimiſixi tundiſit, 268a meiden meſtarin ia opetuſiſen, 267a ſinun pyhe henges / meſtarixi ia opettaijaxi; Ps. A2a Itzepe Teco Meſtarins yliſtepi; Vs. 19a Käſiala puhuin henen Meſtariſtans. Tämä sana, joka esiintyy Agr:lla myös UT., Pn. ja Pr., on yleinen

myöhemmässä hengellisessä kirjallisuudessa esiintyen ortografisesti edellä olevan mukaisena ja sitä tavataan seuraavissa yhdyssanoissa: Bibl. I Chrön. 16:22 weiſumeſtari piti — — weiſaman. Ks. **arkli-, fälttikortteri-, fälttivahti-, hovi-, kortteri-, koulu-, por-, ruotu-, rust-, rytskat-, vahtimestari. mestarillinen** 'mesterlig'. Eric. P. II 492 quæſtio magiſtralis, yxi Meſtarilinen kyſymys. **mestariten** (mestarillisesti). Agr. U T. Col. alkup. 267b ſangen meſtariten hen nijte nuchtele. [N T. Col. alkup. »*meſterligha*»]. — s. *mestari*, karj. *meštari* 'mestari' ~ mmr. *mästare* 'lärare, den som är kunnig i ett yrkes utöfvande; styresman', kmr. *mæstari* 'mästare, lärare, styresman', mnorj. *meistari* 'Lærer, lærd Mand; duelig Haandverksmand', mt. *mæstær*, *mestere* 'lærer, magister' < kas. *meister*, *mêster;* alkul. lat. *magister*. *§ 47.*

mestata 'decollo capitis damnatum, supplicio capitali afficio'; (menettää). Agr. Rk. 101b meſta minun wiholiſen / Sinun Hywuydhes tedhen / Ja cadhota caiki, 64a Mine takaaijan minun wiholiſijan / ia meſtan heidhet; U T. a5b Coolemalla meſtatin (sc. Kristus), a5b Herodes — — Lapſet meſtaten eʒi hende ſurmataxens, I Cor. 10:10 olit meſtatudh Cadhottaialda; K k. 98:14 Meſtatan, Leicatan eli hirteten; Ms. 207:21 rupeſi Weiʒens meſtataxens henen Poicans; V s. 18a ſine olet heite eʒiſkellyt ia meſtanut / ia caiken heiden Muiſtons cadhottanut. Sana on useasti Agr:lla; W e s t h. K k. 4:23 henges meſtauat; M a r t t i 139:13 meſtakan ſekä hengens että hÿwÿdhens; Ak. (1572) 9:14 pite oleman rickonehen ia mestanehen caiken ſen rahan; Jstn. X1b meſtaſi Jacobin; H e m. V k. 65a Pyhää mieſt meſtata; C a n t. 121 Meſtais (imperf.); E r i c. K k. 8 meſtatan eli päivildä pois otettan; P. I 1136 waimot murhetit ia itkit heidän laſtens yliʒe — — ia eij tachtoneit anda heitäns lochdutta / ſentähden / että he heidän lapſens olit meſtanet nijn ſurkialla cuolemalla / ſen Tyrannin Herodexen huowin cautta; E l i m. Ev. 1618 N1a meſtattihin Cadhottaialda, K k. 4a iotca meſtatan; C a n u t u s K2a meſtattaman; B i b l. Job. 27:alkum. meſtattaman miecalla. Esimm. harventaen otettu. [B i b l. »*dräpa*»; Schl. XII »*miste*»]. **mestaaja** 'skarprättare'. Agr. V s. 91b Meſtaialle henen Lapſens vloſandaman. **mestaus** 'afrättning'. Agr. U T. Ap. T. 17:19 weit henen Meſtaus paickaan, 17:22 keſkelle Meſtaus paicka; Kk. 102:35 coſca

hen Meſtaus paican tulepi, Ps. 110:6 henen pite ſwret meſtauxet tekemen; Vs. 20a ſen ſwren Meſtauxen aicana / coſka Tornit langeuat. [Bibl. *»(Dom)platzen», »ſlachtingar»*]. — s. *mestata*, karj. *meštata* 'hävittää, hukata', vir. *mestama* 'tödten' ~ mmr. *mista*, *mesta* 'mista, gå miste om; mista, förlora', mt. *miste*, *meste* i nuv. bet.', vrt. *mestere* 'bøddel' t. *mestermand* 'skarpretter'. Vrt. **mistata**.

mikkelimessu. Martti 94:34 keräiäs Mickell meßum iälckin, 61:13 Mickelsmeſsuñn, 70:7 Mickilmeſsun aſti; Lj. Ml. 124 Mickel messun. [Schl. XII *»michels messo»*]. — s. *mikkil-*, *mikkelmessu* ~ mmr. *mikial mässa*. Ks. **messu**.

minttu 'mentha arvensis'. Agr. UT. Matth. 23:23 te Tijunin teet Minduiſt / Dilleiſt, Luc. 11:42 Tiunin teete Minduiſt ia Rudaſt / ia caikinaiſeſt Caaliſt; Schr. 53 Minttu 'Mentha, Mynta, die Münţ'; Bibl. Matth. 23: 23 Minduiſta, Luc. 11:42 Minduiſt. [Bibl. *»mynto»*]. — s. *minttu* ~ vur. *mynta* 'menta', mmr. *mynta* 'mynta', mt. *mintæ*, kas. *minte;* alkul. lat. *mentha* < kr. *μίνθη. § 5 d).*

minuutti 'minut'. Bibl. Ilm. esip. 703a tarcaſt caickia minuteja. [saks. Bibl. 396b *»alle minuten»*]. — s. *minuutti* ~ ur. *minut* 'die Minute', mt. *minut* id.; lat. *minûta* 'kleiner teil'.

mirha (eräs itämaal. rohdos). Agr. UT. Joh. 19:39 toi Mirrhan ia Aloen — — lehes ſata marcka; Pn. E3a = UT. Joh. 19:39 = Pn. 1616 C5b. [Bibl. *»Mirrham»;* saks. Bibl. *»Myrrhen»*]. — s. *mirha* ~ mmr. *mirra* 'myrra', mt. *mirræ*, kas. *mirre*, klat. *mirra;* alkul. lat. *myrrha*.

mirhami 'myrrha'. Agr. Rk. F3b culda / Pyheſaw / ia Mirrham, UT. Matth. 2:11 = Rk. F3b; Ps. 45:9 Waattes ouat ſula Mirrham. Sana tavataan myös Vs:ssa. Jstn. G2b culda — — ia Mirrham; Hem. Vk. 124a Culdaa — — Myrrhamit, samoin Cant. 8; Eric. P. I 260 Balſami ja Mirrham, 645 Myrrham / Aloe; Elim. Ev. 1618 C4a Mirrham (par.), Vk. 62a Myrrhamit (part.); Passio 12a toij Mirrham; Schr. 54 Mirrham 'Myrrha, Mirrham, die Myrrhen'; Bibl. Nehem. 8:15 Myrrhampuun, Matth. 2:11 Mirrhamita, Jes. Syr. 24:loppum. Paras Mirrham / on ſe enſimäinen märkys cuin myrtelpuuſta wuota. Sana esiintyy useasti heng. teksteissä. — s. *mirhami* ~ mmr. *mirram* myrra', vur. *mirrham* 'myrreus', mt. *mirræ*, kas. *mirre*, klat. *mirra*, lat. *Myrrha*. — s. *myrhami* sanassa *y* lienee latinan vaikutusta.

mirhata (sekottaa mirhamia). Agr. Rk. Aa3b mirratun winan ſappella iootettin; UT. Marc. 15:23 annoit henelle ioodha Myrrhatun winan; Pn. E1a Myrratun vinan; Pn. 1616 C2a = Agr. Pn. E1a; Passio 9 b myrrattua Wina. [Bibl. *»bemirrat wijn»*]. — s. *mirrata* ~ vur. (Bibl. Marc. 15:23) *bemirrat wijn*; vrt. *mirha*. — s. *myrhata* muodon *y*:n suhteen vrt. *mirhami*.

mispeli 'mespilum'. Schr. 53 Miſpel 'Meſpilum, Miſpel, die Miſpel'. — s. *mispeli* ~ vur. miſpel 'mespilum'; alkul. lat. *mespilum* < kr. *μέσπιλον*.

mistata: **mistaan** 'perdo, deperdo, amitto'. Martti 14:24 miſtakan oikean kädhens, 10:16 hänen tule miſtat hänen wapaudhens, 94:12 miſtackan palkans, 136:7 Ios ioku Ihminen miſta itze hänens, 133:1 Nytt miſtatan mies — — caula leikatan, hijrtehen wedhetän, 116:29 ei pidhä ſitä ſyypätä miſtattaman, 122:24 mahdetan miſtata ennen quin hänen päiuäns wlkona ouat. Ed. esim. 2:10, 11:4, 16:13, 17:32, 21:34, 34:23, 35:31 y. m. Samoin Lj. Ml. 23, 24, 29, 33, Kl. 8, 62, 133, 142, 167, Eric. Cat. 292, 247, 293, 425 (huom. Kk. 130 Nijſtä iotca miſtatan ja päivildä poiſotetan, vrt. s. 8 meſtatan eli päivildä pois otettan), P. I 23, 53, 185, 194, 254, 303, 612, 650, 730, P. II 17, 84, 441—3,474, 515, 608, Ak. (1615) 60:7, 62:4, Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1629 15a, Pict. 31a, Passio 11a, Ak. (163–) 87:28, Henr. A3b, Ak. (1638) 83:17, Speitz 23, 32, 35, 39, 74, 83, 85. Sana on yleinen Martilla, Lj:lla, Eric:lla ja Speitzillä. [Schl. XII *»mista»*; s. 48 *»foruærkat»*, 258 *»aff lifuas»*, 267 *»dræps»*, 291 *»warder forderfuader»*, 298 *»forgör»*; XI *»mista»*; Krigsl. *»miſta»*]. — s. *mistata* ~ mmr. *mista* 'gå miste om, mista, förlora', vur. *miſta* 'carere, demittere, perdere, profundere', kmr. *mista*, mt. *miste* id. vrt. mnorj. *missa* 'være uden noget; savne' = angl. *missan* 'forfeile, savne'. Vrt. **mestata**.

misteli 'viscum'. Schr. 51 Miſtel 'Viſcum, Miſtel, der Miſtel'. — s. *misteli* < vur. *miſtel* 'viscum', mt. *mistel* 'plantenavn, vrt. mnorj. *mistilteinn* = angl. *mistel*.

momma 'cerevisia brunsvisensis'. Schr. 44 Momma 'Cereviſia Brunſviſenſis, Mumma, die Mumme'. — s. *momma* ~ vur. (KF. I 630) *Faat Brunſwiks Mumma* = ur. *mumma (öl)* 'die Mumm(e)', mt. *mumme*, *momme* 'et slags øl' < saks. *mumme*. *§ 7 d)*.

morinmarja 'mulbär'. Bibl. I Macc. 6:34 Morin marjan neſtellä. [Bibl. »*mwlbärs*»; saks. Bibl. »*Maulbeerſafft*»]. — s. *morinmarja* ~ mt. (Kalkar, Bibl. 1607 I Maccab. 6:34) *morbere safft* < kas. *môrbere;* alkul. lat. *morum* 'morbær' = kr. *μόρον*, vur:ssa (Bibl. I Maccab 6:34) on *mwlbärs*, jonka rinnalla kuitenkin suomalaisesta muodosta päättäen lienee esiintynyt **morbär*.

muhvi 'manica'. Schr. 28 Muffi 'Manica, Muff, der Handfeſſel'. — s. *muhvi* ~ vur. *muff* 'manica' = ur. *muff* 'der Muff', mt. *muffe* id. < sak. *Muff. § 39 b), 48.*

mulperipuu 'mullbärsträd'. Bibl. Jes. 9:10 Muulbärin puut < vur. (Bibl.) *Mulbärs trää* ~ vur. *mulbär* 'morum', ur. *mulbär* 'die Maulbeer' < uys. *Maulbeere. § 48.* Kirj. laina.

1. **munkki** 'monachus, coenobita'. Agr. UT. I Teſſal. 4:12 reunam. ne laiſkat Munckit Kerieijet Maanioxijat; Kk. 25:17 heiu yxipoliſus eleme Munkeiſa; Vs. 68a reunam. Natzareit Juttain ſeas / olit ninquin meille Mũkit, 132b ja reunam. Munckit; Hem. Cant. 120 En Munkeina tædha olla; Eric. P. I 1150 omans nautita — eij ylönanda ninquin mungit ja nunnat; 298 Munkit. Sana esiintyy ed. 26, 388, 1151, P. II 14, 77, 372; kirjotustapa mungit P. I 634, 983, 1151, P. II 496, 675; Henr. C2b Munkeilla; Schr. 14 Muncki 'Monachus, Munck, der Münch'; Bibl. Jes. 20:loppum. paljasjalcaiſet munkit, Matth. 9:loppum. Munckein elämä, I Teſſal. 4:loppum. Mungit. — s. *munkki* ~ mmr. *munker*, 'munk', vur. *munk* 'monachus', mt. *munk* < kas. *monk*, vrt. mnorj. *munkr* 'munk' < angl. *munuc, munc*; alkul. lat. *monachus* 'eneboer'. SVA N:o 1927 muncki v. 1546. *§ 47.*

2. **munkki** 'panis butyratus'. Schr. 44 Munck 'Panis butyratus, Strufwa / Munk, die Sträublein'. — s. *munkki* < vur. *munk* 'die Sträublein' = ur. *munk* 'ein Kuchlein o. rund Gebackenes', mt. *munk(e)* 'en dejgklump, en melbolle, en æbleskive; pandekager'.

munster-, munstrinki-, mynster-, mynstrinkiherra (sotaväen tarkastaja). Speitz 26 Munſterherrat ja mwtt / ioidenga pitä Leiriſt pitämän waarin (samoin 111, 125, 126), 108 Munſtringin päällä Munſtringi Herroilda, 103 coſca ſe Mynſterherroilda nijn määrätän, 109 Heille Paßi — — Mynſtring Herroild, 109 mynſtringh

Herroild. [Krigsl. »*Munſterherre*»; saks. Krigsart. »*Muſterherre*»]. — s. *munsterherra* < vur. (Krigsl.) *Munſterherre*, mt. *munsterherre* 'lederen af en mønstring; en mand, der udtager krigsfolk'. Kirj. laina. — s. *munstrinkiherra* on Speitzin oma sepittämä. Ks. *munstrinki*. — s. *mynsterherra* vrt. vur. *mönster* 'exemplar, typus, forma' < **mynster*. Ks. *mynstäri*. — s. *mynstrinki* ~ vur. *mönſtring* 'delectus, recensio' < **mynstring*. Ks. 11 I d). Ks. **herra**.

munstrinki (sotaväen tarkastus). Speitz 103 Caicki olcan wel capäät tuleman Munſtringin, 104 Ällkön — — lainatko Munſtringiſe toiſelle wäkiä, 109 pitä palweleman ſijhen aſti / cuin hän jällens Munſtringis / mynſtringh Herroild wapadexi — tulepi (ed. 106, 108, 109). [Krigsl. »*Munſtring*»; saks. Krigsart. »*Muſterung*»]. Ks. **munstrinkiherra**. — s. *munstrinki* < vur. (Krigsl.) *Munſtring; mönſtring* 'delectus, recensio', mt. *munstring* 'mynstring'. Kirj. laina.

muori 'mater, max. matrona'. Hem. Cant. 113 Maariian ſen neidʒen nuoren / Ja toiſen cans Jaacoin muorin, — — Chriſtuxen äitin muorix, 25 Maarja Muori — — Cunnjan chuori. — s. *muori*, vir. *mōŕ* 'altes Weib' ~ ur. *mor* 'die Mutter', vrt. mmr. *moþir* 'moder', mnorj. *móðir* 'Moder', mt *moder* id. *§ 20 b)*; GSI. s. 92.

muskotti 'nux myristica'. Schr. 54 Muſcoti 'Nux myriſtica, Muſkott, die Muſcatnuß'. — s. *muskotti* < vur. *muſkott* = ur. *muskot* 'die Muſcate, die Muſcaten-Nuß', vrt. mt. *muskate* 'muskat', saks. *Muskate*; alkul. klat. *muscata* (sc. nux) < *muscus* 'moskus'.

muuli 'mulus'. Agr. Rk. 84b Orihit ia Mwlit; Ps. 32:9 Mwlit; Vs. 45a Paarein päle / Mulein ja Kerruin päle; Pr. 16b Mulein / Camelien; Henr. B2a Mwlein; Schr. 57 Mwli 'Mulus, Mule, der Mauleſel'; Bibl. II Sam. 18:9 ajoi Muulilla (ed. esim. Jes. 66:20, I Kuning. 1:38, I Chrön. 13:40, II Sam. 18:9, Hesek. 27:14). [Bibl. »*mula*», »*mulor*», »*mular*»]. — s. *muuli* (vrt. vir. *mūl* 'Maulthier') ~ vur. *mule* 'mulus', mmr. *mule* 'mulåsna', mnorj. *múll* 'Mulæſel, Muldyr', mt. *mule* 'mulæsel' < lat. *mulus*. *§ 10 IIa)*.

muurata : muuraan 'lateres calce vincio, murum congero l. exstruo; muro cingo e. c. urbem'. Agr. Rk. 15b (= Nehem. 9:25)

he woijttit mwrattudh Caupungit / ia lihauan maan; Vs. 66b on minun ſiſelmwranut / etten mine vloſpäſe, 110b muratut corkeis woreis / Päcaupungit; Schr. 70 Mwrata 'Murare, Mwra, Mauern'; Bibl. Jerem. valit. 3:7, 9 muurannut. [Bibl. *»faſta ſtäder»*; Jerem. kl. 3:7, 9 *»innemurat»*, *»igenmurat»*]. **muuraaja** 'murare'. Bibl. II Kuning. 22:6 rakendaille / muuraille, 12:12 muuraille ja kiwen hackaille, I Chrön. 15:1 muuraita / puuſeppiä. [Bibl. *»mur(e)meſtare»*]. — s. *muurata*, karj. *muurata* 'muurata' ~ vur. *mwra* 'mauern', mmr. *mura* 'mura, uppbygga af sten; förse el. omgifva med mur', mnorj. *mura* 'mure'. Kall. kt. s. 35 muraya 1400-luvulta. *§ 10 II a).*

muuri 'murus, moenia'. Agr. Rk. 68a (= Jes. 26:1) MEillä ombi kijndije caupungi / Murin ia wärnin ethen pani Jumala Terweydhen, 89b yleſrakenna Murit Jeruſalemiſa, 204b wahwat Mwrit; Vs. 111b vſkaltauat Linnains ia Kiuimurins päle. Molemmat kirjotustavat esiintyvät useasti, sanaa tavataan ed. UT., Ms., Ps., Pr.; Jstn. B2a murit; Hem. Vk. 21a muuri, Cant. 24 muurid; Eric. P. I 78 mwri (yleisin kirj.-t.) 479 muurit, 906 Muriſa; Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1616 A7b Caupungi — — mwrulla wahwiſtetty (ed. 1629 16b Mwrulla, 14a Mwruin), A8b mwrin (yl.); Henr. E1b mwrin; Schr. 31 Muuri 'Murus, Mwr, der Mawer'; Speitz B3a Mwrin; Bibl. IV Mos. 35:4 Caupungin muuriſt, Hesek. 46:23 olit totot tehdyt alhalla ymbärins muurin, 4:3 rautapannu / anna ſe olla rautaiſen muurin edeſtä, Salom. kork. v. 4:4 toramuurin. [Bibl. *»mwr»*, *»mur»*; Salom. kork. v. 4:4 *»bryſtwern»*]. — Ks. **rinkimuuri**. — s. *muuri, muuru*, karj. *muuŕi* 'suuri patá' ~ vur. *mwr* 'der Mawer', mmr. *mur* 'mur, mursten, murverk', mnorj. *múrr*, mt. *mur* id. < lat. *mûrus*. *§ 10 II a).*

mylly 'mola'. Agr. Rk. 37a (= Jerem. valit. 5:13) Ne Noricaijſet piti myllykiue wetämen, C3a Myllylle viedhä; UT. Matth. 24:41 Caxi pite iauhaman yhdelle myllyl; Sana esiintyy useasti Agr:lla (ks. Vs. 133a, 69a); Martti 87:26 Se ſama laki on twli myllyſtä, quin weſimyllyiſte. Ed. Lj. Ml. 79, Eric. Cat. A3b, P. II 58, Elim. Ev. 1618 V4b, Ak. (1628) 74:30, Henr. A4b, Schr. 45, 32, Speitz 100, Bibl. Job. 41:15. Sana esiintyy useasti Martilla, Lj:lla, Eric:lla ja Bibl:ssa. [Bibl. *»quern(ena)»*; saks.

Bibl. »müle», »Mülſtein»; Schl. XII »qwern»]. — s. *mylly*, karj. *müllü* »šilppumüllü» ~ mmr. *mylna*, *mylla* 'qvarn', kmr. *mylna*, vrt. *myllu reƀe* 'qvarn redskap', mnorj. *mylna* 'Mølle', mt. *mylne*, *mølne* 'mølle' = angl. *mylen*; alkul. myöhäis-lat. *molina* = lat. *mola*. Jb. Savo Pellosniemi: Myllykangas v:lta 1561. *§ 11 I d)*: Verz. s. 72.

mylläri 'molitor'. Martti 87:18 mŷlläri eli Talonpoica poltta hän mŷllŷn (ed. esim. 136:18, 139:15, 169:8 y. m.); Lj. Ml. 177 lanbodi, ruttio mylläri (ed. esim. 114, 212 y. m.). [Schl. XII »mölnare»]. — s. *mylläri* ~ mmr. *mylnare*, *myllare* 'mjölnare', vur. *mölnare* 'molitor, molendinarius', mnorj. *mylnare* 'Møller', mt. *møllere* 'møller'; alkul. lat. *molinarius*. Jb. s. 33 Savo Pellosniemi: Mŷlleriſen maa. *§ 11 I d)*; Verz. s. 72.

mynster-, mynstrinkiherra ks. **munsterherra.**

mynströitä : mynströitsen 'lustro l. recenseo milites'. Speitz 103 Ällkön — — kieldäkö itȝens andamaſt Mynſtröitä, 108 ennen cuin he Mynſtröityt owat. [Krigsl. »mynſtra»; saks. Krigsart. »muſtern»]. — s. *mynströitä* ~ vur. *mönſtra* 'delectum agere', (Krigsl.) *munſtra*; mt. *mynstre* 'mynstre; undersøge'. *§ 11 I d)*.

mynstäri 'forma, exemplar rei conficiendæ'. Schr. 29 Mynſtäri 'Forma, Mönſter, das Münſter' — s. *mynstäri* ~ vur. *mönſter* < **mynster*, t. *mønster*, saks. *Münſter*. *§ 11 I d)*.

myntti 'moneta, numus; officina monetæ cudendæ'. Agr. U.T. Matth. 22:19 Oſottacat minulle Weromynti; Martti 116:26 maxettaman ȳlitȝen caiken Ruotȝin ȳhdeńń mŷntin iälkin, 107:5 Stockholmin mȳndin iälkin, 110:34 caxi äŷri rwotȝin mŷnti. Agr:n kirjotustavan mukaisena: Jstn. S1a, Lj. Ml. 27, 150; Eric. P. II 627 Weromyndin, Wero Myntti (ed. 224, 613, 628, 629); Elim. Ev. 1618 Q3a; Schr. 32 Myntti 'Officina monetaria, Mynte, die Münȝe', 26 Mynti 'Moneta, Mynt, die Münȝe'; Bibl. Matth. 22:18. [Bibl. »myntet»; Schl. XII »mynt»; s. 40 »penninga»]. — s. *myntti*, karj. *müńťťi* = peńńi, 1/4 kop.; raha', vrt. vir. *müńt* 'Münze, Geld' ~ mmr. *mynt* 'mynt', vur. *mynt* 'moneta', mnorj. *mynt* 'Mynt, myntet eller slagen Penge', mt. *mynt* 'mønt' < kas. *munte*; alkul. lat. *monêta* 'münzwerkstatt, münze'. *§ 11 I a)*, *47*.

mynttäri 'myntare'. Lj. Kl. 14 Kuninghan peningin myntäri.

[Schl. XI »*myntare*»]. — s. *mynttäri* ~ mmr. *myntare* 'myntare, myntmästare', ur. *myntare* 'der Myntzer', mnorj. *myntari* 'Mynter, Myntmester', mt. *møntere*, *mynthere* 'møntmester', kas. *munter*. *§ 11 I a)*.

myntätä : mynttään 'monetam cudo'. Schr. 70 Myntätä 'Monetam cudere, Mynta, Müntzen'; Bibl. I Maccab. 15:6 minä annan ſinulle woiman myndätä omas maacunnaſas. [Bibl. »*flå — — mynt*»]. — s. *myntätä* (vrt. vir. *müńtima* 'münzen') ~ mmr. *mynta* 'mynta', vur. *mynta* 'cudere monetam', mt. *mønte*, *mynte* 'lave mønt', kas. *munten*. *§ 11 I a)*.

myrtteli (eräs kasvi). Bibl. Jes. Syr. 24:loppum. Paras Mirrham / on ſe enſimäinen märkys cuin myrtelpuuſta wuota. [saks. Bibl. »*Myrrhenbaum*»]. — s. *myrtteli(puu)* ~ vur. *myrtenträä* 'myrtus'. *§ 5 e)*.

myrtti 'myrten'. Bibl. Jes. Syr. 41:19 Myrthi ja Öljypuita, Zach. 1:8 Myrtein ſecaan laxos. Aiemmin esiintyy lat. mirtus muoto Agr. Ms. 206:25, Vs. 35b. [Bibl. »*Mirtenträä*»]. — s. *myrtti* ~ vur. *myrtenträä* 'myrtus', ur. *myrten* 'die Myrthe'. *§ 5 e)*.

myssy 'galerus, pileus, mitra'. Schr. 28 Myſſy 'Capitium, Myſſa/ Hätta, der Hut'. — s. *myssy* ~ vur. (KF. I 335, 337) *myſzor*, *möſzor* = ur. *myssa*, *mössa* 'die Mütze', mnorj. (Falk & Torp) *myssa*. *§ 11 I d)*.

myterii (kapina). Speitz 67 Jotca Fännikät ja Regementit yhteiſen myterin eli pahan neuwon alcawat, 57 Tapahtu ſe Mytterijſt eli elkiwaldaiſudeſta, 81 rangaiſtan nijncuin muuſtakin myteriſt eli pahaſt juoneſt, 67 Löytähän ſe ioca alku ja juuri myterihin on ollut (ed. 76). < vur. (Krigsl.) *Myterij* = *myterij* 'factio', ur. *myteri* 'die Meuterey', mt. *mytteri* id. < kas. *mûterîe* = uys. *Meuterei*; alkul. mransk. *mute* 'oprør'. Kirj. laina.

mytineerata (kapinoida). Speitz 45 Joca ſencaldaiſta / käſkyä waſtan mytinera / paha neuwoa pitä. < vur. (Krigsl.) *mytinerer*, (saks. Krigsart. s. 18) *meutenieren*. Kirj. laina.

mäntätä : mänttään 'coriam ejusmodi subigo l. tundendo præparo; valde contundo'. Hem. Cant. 44 Puuſteiſt ikenän pulliſtuned / Monella muoto vaevattu. Jäſenäni heldinyed / Mändätt / haavoihin hoſuttu / Suoned catkened lyömiſiſt / yliajan piinamiſiſt.

— s. *mäntätä* ~ mmr. *mänta* 'mänta, hvitgarfva', ruots. murt. *männta* 'hvitgarfva', mnorj. *menta* 'berede til eller som Pergament'. Verz. s. 73.

märkkä (eräs lääkekasvi). Agr. Rk. B2a Saluia / Ruta / ia Mercke nautitꝛe. — s. *märkkä* ~ mmr. *märke* 'selleri, apium graveolens', mt. *mærke* 'plantenavn, apium graveolens' = kas. *merk*.

märsy 'corbis mali nautici'. Schr. 34 Märſy 'Galea, Merß / Märſſa, der Maſtkorb'. — s. *märsy* ~ vur. *märſſa* 'der Maſtkorb', mmr. *märs* 'märs, mastkorg', mt. *mers* 'kurv; i nuv. bet' < kas. *merse*. *§ 43 c)*, *47*.

määrly 'curvatus clavus ferreus, uncus semiorbiculatus'. Schr. 36 Klincko / Määrly 'Repages, Klincka / Aſpa / Märla, die Klinck'. — s. *määrly* ~ vur. *märla* 'die Klinck', ur. *märla* 'die Spange, Schnalle', t. *merle* < holl. *merlen*. *§ 43 c)*.

mölskä 'melicratum'. Schr. 44 Mölſkä 'Melicratum, Mölſka, der Löſchmeel'. — s. *mölskä* < vur. *mölſka*, ur. *mölska* 'der Honningtrank', mmr. *mylska*, *mölska* 'ett slags (af vin och honing el. af öl och honing beredd) söt och stark, dryck', mnorj. *milska* 'Blandingsdrik; Honningdrick, en sød Blandingsdrick af Mjød og Øl, mt. *melske* 'en blandingsdrik'. *§ 11 I e)*.

n ks. myös **kn:**, **sn**:ää.

naappu 'catinus'. Schr. 36 Naappu 'Catinus, Napp, der Napff'. — s. *naappu* < vur. *napp* 'catinus', ur. *napp* 'der Sauger', mt. *nap* 'skål, bæger', saks. *Napff* 'catinus'.

naapuri 'vicinus'. Agr. Rk. 90b (= Ps. 79:4) olema meiden Napurille ydhexi nauruxi tulluet, 83a Naburillen / ia Tuttawillen, 91a coſta meidē Napuriden; UT. Luc. 1:65 Naburins. Agr. käyttää sanaa monesti kirjottaen sen joko *naburi* tai *napuri* muodossa. (ks. esim. Ms. 204:3, Ps. 80:7, 31:12, 79:4, 12, Vs. 117b, 96b, 131b, 101b y. m.). Molemmat kirjotustavat esiintyvät ed. Martti 71:31, 18:3 (Jstn. vain: Naburins V4b), Lj. Ml. 84, 113, Kl. 150, 109, Eric. P. I 1137 Naburein, P. II 754 Naburit, mutta myös P. II 754 Naaburins (ed. esim. 89, 423), Elim. Ev. 1618 L6b Naburins. [Bibl. »*grannom*», »*grannar*»; saks. Bibl. »*Nachbarn*»; Schl. XII, XI »*granne*»]. — s. *naapuri*, karj. *noapuri* 'naapuri' ~

mmr. *nābōr* 'granne' (Ljh. § 422) < kas. *nābūr* > vir. *nābur*, vrt. mnorj. *nábúe* 'nachbar', mt. *naabo.* *§ 2 a), 47;* Verz. s. 73.

napata : nappaan, nappaella : nappaelen 'subito manu arripio, rapio, carpo'. Martti 170:16 waraſta mies wohlan, karitzan, eli hanhen ia nappa ſakoſt,; Hem. Vk. 21b Riiſu myös pois calud callid / Ja riiſtad rickad nappa. Ottacan vapaſt / ei hän ſieluu tapa; Cant. 105 Nuorna näis harjoitettu / Tarckaull lahjoitettu / Opin cunnjan nappaele. **nappaaja** (näpistelijä). Martti 174:32 coſca mies waraſta ½ äyrin oſan — — maxakan 6. äÿri Sÿnſanoialle. Se cutzutan nappaian ſakoxi. [Schl. XII »*snattara*»]. — s. *napata*, *nappaella* ~ ur. *nappa* 'ergreifen, erwischen; verfangen', mmr. *nappa* 'klämma; nappa, hastigt gripa; plocka', kmr. *nappa* 'nappa, rycka', ruots. murt. *nappa* 'hastigt fatta i, gripa, rycka till sig, plocka', mt. *nappe* 'gribe, tage, knibe, trykke'.

nappi 'globulus fibulatorius'. Schr. 28 Knappi 'Globuli, Knöpar, der Knöpff'. — s. *knappi*, karj. *nappi* 'nappi' ~ vur. *knapp* 'capitellum, capitulum', mmr. *knapper*, *knap* 'knapp, rund topp', mnorj. *knappr* 'knap, knop', mt. *knap* 'knap, klump' = angl. *cnæpp* 'topp, brosche'. *§ 27 c).*

nardus (eräs itämaal. rohdos). Agr. UT. Marc. 14:3 claſi Narduſen woijdhetta, ed. Pn. B1b; Eric. P. I 645 Balſam ia Nardus / jotca owat olleet hywän hajuliſet ia wäkewät / yrttit. Sana esiintyy joskus heng. teksteissä esim. Pn. 1616 A2a, Hordel A2a, Bibl. Salom. kork. v. 4:14 y. m. — s. *nardus* ~ vur. *nardus/mörielſe*, mmr. *nardus* 'nardus'; lat. *nardus*. Kirj. laina.

narri 'ludio, morio, joculator; jocus'. Hem. Cant. 96 narrein naurud; Schr. 15 Narri 'Ardelio, Geck / Narr, ein Vorwitziger Menſch', 16 Narrintapainen 'Nequam, Skalck / Booff, der Schalck / Bub'. — s. *narri*, karj. *narri* 'narri', vrt. vatj. *narrin* 'kiusata' ~ vur. *narr* 'ardelio', mt. *nar* 'i nuv. bet.' < uys. *Narr* > vir. *narŕ* 'Narr, Thor'. *§ 48.*

natsioni (kansakunta). Speitz 76 Tule jocu rijtan toiſen canſa ja huutapi apua taicka hänen nationiſtans ja Maan miehildäns. < vur. (Krigsl.) *nation*; alkul. lat. *natio*. Kirj. laina.

neilikka 'nejlika'. Agr. Rk. A4a ſömen pite — — Pippuroijta / Caligot / ia Nelike, B5a Jomaſa olcohon pippurita ia neglike;

Schr. 53 Neglika 'Cariophylli, Neglikor, die Nägelin', 52 Neglick 'Gariophyllea, Neglika, das Nägelein'. — s. *neilikka*, *neelikä* ~ mmr. *näghlika*, *nälike* 'näjlika', vur. *neglika* 'das Nägelein', mt. *neglike* 'nellike, krydernellike' < kas. *negelken* > uys. *Nelke*. *§ 38 a)*, *47*.

nihti 'miles'. Ak. (1584) 17:8 Huowid ia Knichdit; Ak. (1593) 29:30 ryttärein eli knihtein; Ak. (1597) 34:18 her Mortina Knechtten pappi; Ak. (1615) 58:13 Ryttäri eli Knichti (ed. 59:17, 18); Schr. 15 Knichti 'Pedes, Knecht, der Fußgänger'; Speitz 32 olcon ſe Ryttäri eli knechti, C2a Radas mies eli knichti (ed. 28, 65), 30 knihtein (ed. 5, 30, 31, 61, 111, 142 y. m.). [Krigsl. »*Knecht*»]. — s. *knihti*, *knehti* ~ vur. *knekt* 'miles', mmr. *knekt* 'dräng', mt. *landsknægt* 'fodsoldat' < kas. *knecht* 'gut, ugift mand, tjener, page', *§ 27 c)*, *30*, *47*. *knihti* edellyttää ruotsalaisella taholla **knikt* muotoa, vrt. ruots. murt. *knikta-folket* 'soldathopen', angl. *cniht*, engl. *knight*. *§ 27 c)*, *30*.

nikkari 'faber lignarius'. Agr. Ps. 74:6 henen Snickarin cauniſtoxet; Vs. 129b (= Habac. 3:18) Mite ſis Cuua taita autta / Jonga ſen Snickari cuuanut on / ia ſe falſki walettu Cuua / ionga päle henen Snickarins lootti / ette hen myket Epeiumalat teki; Bibl. Ps. 74:6 ſnickarin [Bibl. Ps. 74:6 »*taffuelwerck*»; Hab. 3:18 »*meſtare*; saks. Bibl. »*Tafelwerck*»; »*Meiſter*»]. — s. *snikkari*, karj. *ńikkaŕi* 'nikkari' ~ vur. *snickare* 'abietarius', mmr. *snidhkare*, *snitkare* 'snickare', mt. *sni(dde)ker(e)* 'snedker' < kas. *sniddeker* 'træskjærer, snedker' ~ vir. *niker* 'Schnitzer, Tischler'. Jb. s. 59 Savo Visulahti: Nickarin aho v. 1561; *§ 27 c)*, *31*.

norssi 'salmo eperlanus'. Schr. 61 Norßi 'Gobio, Norß, die Schmerle'. — s. *norssi*, vir. *nors* 'Stint' ~ vur. *norſz* 'gobio', mmr. *nors* 'nors'; Verz. s. 75.

notarius 'notarie'. Speitz 130 caxi Notariuſta ja kiriottajata iotca pitäwät protocollin, 147 Secreterari Notariuſten canſa < vur. (Krigsl.) *notarius*; alkul. lat. *notarius*. Kirj. laina.

nukka 'panniculum insutus, centunculus l. floccus in vestibus'. Schr. 29 Nucka 'Filamentum, Nock / Tooff, der Faden am Tuch'. — s. *nukka* ~? vur. *nock* 'filamentum', vrt. ur. *nock* m., *nocka* f. 'ein Knote, ein Kloß o. Nocke; Zopff o. Zapff'. Verz. s. 75.

nunna 'virgo monacha'. Agr. Kk. 25:17 heiu yxipoliſus eleme Munkeiſa ia Nunniſa; Eric. P. I 1150 mungit ja nunnat — — jotca owat omalla ehdollans ylönandanet heidän tawarans / ia mennet Kloſtarin (ed. 1151, P. II 675); Schr. 14 Nunna 'Virgo veſtalis, Nunna, die Nonne'. — s. *nunna* ~ mmr. *nunna* 'nunna', vur. *nunna* 'virgo vestalis', mt. *nonne*, *nunne* id. < kas. *nunne* (~ vir. *nunn*), vrt. mnorj. *nunna* < angl. *nunne*; alkul. klat. *nonna*.

nuotti 'tonus, melodia, nota musica'. Hem. Vk. 11a Se ſama ſamal nuotill (ed. 46b, 168b, 179b, 205b, Cant. A3b); Elim. Kk. 32a weiſa Pappi näin ſanoden / cuitengin nijllä Notilla / iotca yhten ſopiwat nijdhen Nottin canſa. — s. *nuotti* ~ ur. *not* 'ein Zeichen in der Music', mnorj. *nóti* 'Tegn, Mærke; muſikalsk Node', t. *note* 'musiktegn' = angl. *not* 'tegn, merke'; alkul. lat. *nota* 'zeichen'. *§ 8 a), 20 b).*

nuppi 'globulus, capitellum, apex rotundus'. Schr. 48 Knuppi / Klåti 'Summum capuli / Knoop, der Knopff'; Bibl. II Mos. 25:31 kyntiläjalan — — jonga warſi pitä oleman haarains / maljains / cnuppeins ja cuckaiſtens canſa, 26:37 culdacnuppeinens (ed. 27:10, 11, 25:33, 34, 35, 36, 26:32, 36:36, II Chrön. 3:15), I Kuning. 6:18 pyörtyiſtä knupeiſtä. [Bibl. »*knöpar*», »*knoppar*»]. Ks. **desmaknuppi**. — s. *knuppi* ~ vur. *knoop* 'summum capuli', mmr. *knopper* 'knopp', mt. *knoppe* 'knop' = kas. *knuppe*, *knoppe* 'knospe' *§ 7 e), 27 c);* ks. **nuppu.**

nuppu 'calyx florum'. Schr. 50 Knuppi 'Oculus, Knopp, die Knoſpe'. — s. *knuppi* ~ vur. *knopp* 'oculus', mmr. *knopper* 'knopp', mt. *knoppe* 'knop' = kas. *knuppe*, *knoppe* 'knospe'. *§ 7 e), 27 c).* Ks. **nuppi**.

nyöri 'restis, funis'. Bibl. Jes. 3:19 cauniſtuxen — — präämit / ſnyörit. [Bibl. *ſnöre*»]. — s. *snyöri*, karj. *nüöri* 'nyöri (rukin)', vrt. vir. *nõr* 'Schnur' ~ mmr. *snöre* 'snöre', vur. *ſnöre* 'amussis, filum', mnorj. *snôri* 'gedrehtes seil', mt. *snøre* 'snor, snøre'. *§ 20 c).*

näkinkenkä 'mya margaritifera'. Agr. Ps. 58:9 He huckuuat ninquin Näkincodhat rauckeuat; Hem. Vk. 26a He huckuvad / cuin näkin codhad Auringon paiſtes ratk raukevad Cuoreſans vedhex ſulavad; Schr. 59 Näkän kengä 'Cochlea, Sneck, die Schnäcke';

Bibl. Ps. 58:9 näkincodat [Bibl. *»ſnijghel»*; saks. Bibl. *Schnecke»*]. — s. *näkin-*, *näkän-* ~ vur. *sneck* 'die Schnäcke', ur. *snäcka* 'die Schnecke', mt. *snekke* 'snegl' = saks. *schnecke*. *§ 27 a)*.

näkki 'genius mythol. fluviorum'. Fno. Rk. N3b vpotaiſit ninquin näkit ia muud wedhen ia tuulen pirut ſoiſit ia tadhoiſit. — s. *näkki*, vir. *näkk* 'Nix' ~ vur. *neck* 'neptunus', mmr. *neker* 'neck', mnorj. *nykr* 'Nøkke, fabelagtigt Væsen af Skabning eller Skikkelse som en Hest, der antoges at have sit Tilhold i Elve og Vande'. Verz. s. 76.

näppi 'arctus, vix sufficiens'. Agr. UT. II Cor. 9:5 reunam. Ahnaus) ſe on / tiueys / itarus / ſaitus ia neppi andamaſſa. **näpisti** 'parce, vix'. Agr. Ps. 126:2 reunam. Ilon pite nin ſwren oleman / Ette me nepieſt taidha ſite vſko todexi; Pr. 2b (= Hagg. 2:17) lwli wiſikymmende Amia teutteuens / Nin olit ſielle näpieſte / caxikymmende, 2b piti caxikymmende Mitta oleman / Nin olit ſielle näpieſte kymmenen; Ak. (1638) 78:24 tuli yxi merkillinen summa jyviä, nyt tule näpiäst wähä ſen ſuhten; Bibl. Hagg. 2:17 piti caxikymmendä mitta oleman / nijn ſiellä olit näpiäſt kymmenen, — — näpiäſt, II Maccab. 13:11 Ja ettei hän Canſſans / joca näpiäſt hengen wetänyt oli / kirottuiden pacanain käſijn andais, I Cor. 16:loppum. näpiäſt ackuna eli raco awoi oli. [Bibl. *»ſom noghaſt»*, *»jw någhot litet»*; I Cor. 16:reunam. *»nepligha»*]. — s. *näppi* ~ mmr. *näpper* 'knapp, trång, torftig', ruots. murt. *näpp* 'knapp, sparsam', vur. *neppliga* 'vix', *napp* 'parcus', mt. *nep* 'knapp, knauserig, sparsam, genau' = mnorj. *hneppr;* vrt. vir. *napp* < saks. *'knapp'*. *§ 27 a)*.

näppäri (näpistelijä). Lj. Ml. 218 Jutun isännän oma sackoa se cuꝫutan näppärin sakoxi, 213 Jos mies warasta wohlan, cariꝫan ia näppärin sacko. [Schl. XII *»snattara»*; Landsl. *»Snattara»*]. — s. *näppäri*, vrt. ur. *snappa* 'schnappen', mmr. *snappa*, vrt. mmr. *snattara bot*, mt. *snappere* 'tyv, der småstjæler'; s. etuvokaalinen *näppäri* lienee syntynyt kontaminatsionin johdosta vrt. *näpistää* ~ *näppi*. *§ 27 a)*.

näpätä : näppään 'leviter ferio'. Agr. Vs. 30b reunam. quin iocu Sormellans kneppeis / Ja ſanois. En teteke ſijte anna. — s. *knäpätä*, karj. *näpätä*, vrt. vir. *näppama* 'ergreifen, nehmen' ~ ur. *knäppa med fingren* 'mit den Fingern schnellen', mmr. *knäppa*

'knäppa samman', norj. murt. *kneppa* 'knitre', mt. *kneppe* 'slå, knipse'. *§ 27 c).*

nätty 'vitta'. Agr. UT. I Cor. 11:10 reunam. ſe on Päälina Nätty / eli Hundu — — iolla merkiten ette Waimo õbi Miehen halluſa; Schr. 29 Nätty 'Vitta, Hufwa, die Haube'; Bibl. I Cor. 11:loppum. Se on päälijna / eli nätty. [Bibl. *»doken eller hoffuudhklädet;* saks. Bibl. *»ſchleier oder decke»*]. — s. *nätty* ~? ur. *nät* 'af tråd, silke o. s. v. med små maskor knutet arbete: Ett nät af silke omslöt hennes lockar'.

o 'interj. vid andakt, förundran, beklagan'. Agr. Rk. G1a o hyue weicko, 48b O autuas on ſe Canſſa, 119b O HERRA Jumala / ilahuta meite, 189a O ſine Chriſtinwſcoliſtein ſijeludhen ilo ia remu, 104b O ioſca mine taidaiſin ſwitzilla hallita minun aijatoxen, 230b O makia Jeſu / O laupias / O Jeſu — — armadha, 193a SInua mine kijten / O corckein, 217a O ioſca teme eleme lackaſi, 135a OLcon minun muiſtoſani / O Laupias Jeſu / ſinun pinas moninaiſet merkit; UT. Gal. 3:1 O Te Hullut. Interj. on Agr:lla samoin kuin kautta myöhemmän hengellisen kirjallisuuden varsin yleinen. — s. *o* ~ vur. (NT. Matth. 14:31) *O*, lat. *o* 'interj'. *o*-interjektsionin käyttäminen kuvastaa lähinnä ruots. kirjallista vaikutusta.

oaateli (aateliton). Ak. (1615) 64:1 caickia meidhen alemaiſiam, Wapahita ja Oadelia. — s. *oaateli* ~ vur. (KF. II 51) *Oadel* = ur. *oadel* 'unadelich'. Varmaankin kirj. laina. Ks. **aateli.**

oblaatti (ehtoollisleipä). Ak. (1638) 78:15 Wijna ja Oblati; Bibl. I Cor. 10:loppum. Ehtoliſes ottawat — — leiwän / eli oblatin. — s. *oblaatti* ~ vur. (RB. I 36) *oblater*, ur. *oblat* 'die Oblate', vrt. mnorj. *oblåta* 'Oblaten, Hostien i Messeofferet', mt. *oblat* id.; alkul. klat. *oblata*, vrt. lat. *offerre*. Ks. **öylätti.**

observeerata (huomata, tarkata). Henr. A3a tulepi meidhän — — viſuſti obſerveraman. Speitz C2a pidettämän / obſerverattaman ja noudatettaman. — s. *observeerata* ~ ur. *observera* 'gifva akt på, iakttaga; efterlefva; betrakta'; alkul. lat. *observare.*

olavinmessu (messu Olavinpäivänä). Martti 94:22 hake — — pursia ennen Oleff meſsu. [Schl. XII *»olaffs messo»*, Landsl. *»Olafs meſſo»*]. — s. *olevmessu* ~ vur. *Olafsmeſſo*, mmr. *olafsmässa*. Ks. **messu.**

ordinaari (varsinainen). Speitz 50 Läpitze Portin ja Ordinari tietä möden, 126 ennen nimitetyiſt ordinarieſt < vur. (Krigsl.) *ordinari wägen;* alkul. lat. *ordinarius.* Kirj. laina.

originaali (alkuperäinen). Bibl. (A) 2b verſiota / ja muutoin original kieliä ſeurataiſin. — s. *original* ~ ur. *original* 'ursprunglig'; alkul. lat. *originalis.*

ornaatti (kaunistus). Henr. C3a mielelläns auttavat Kircon rakennuxen ia ornatin. — s. *ornaatti* vrt. ur. *ornat* 'Embets drägt', mt. *ornat* 'ornament'.

1. **orninki** (järjestys). Eric. Kk. 3 Kyrckordningiſta taica muiſta Evangeliummin ſeuracunnan ordningiſta; Henr. C2b iärieſtyxen eli ordningin. Speitz 36 Tappeluxis taicka Lijckuwaiſes Sotaordningis olles, 59 rataſten päälle / jotca Ordningin jälken pitä aſeiſans — — cullkeman. [Krigsl. »*ordning*»]. Kk. **kirkko-orninki.** — s. *ordninki* ~ vur. (RB I 522) *ordning* = ur. *ordning* 'die Ordnung', mt. *ordning* 'orden; anordning'.

2. **orninki** (säädös). Ak. (1638) 83:31 meiden asetuxen ja ordningim, 79:1 moninaisi ordningeita, näitä poisestäxens tehdä andanet ~ (v)ur *förordning* 'destinatio', vrt. *orninki* 1.

ottinki 'unna'. Schr. 27 Ottingi 'Vnna, Otting, ein Achtentheil'. — s. *ottinki* ~ vur. *otting* 'ein Achtentheil', mmr. *attunger, ottingh,* 'åtting, åttondedel af en tunna, af ett härad', mnorj. *áttungr* 'ottendedel, en vis Bygdeinddelning', mt. *otting* 'ottendedel'.

o vee (interj. valittaessa). Agr. Vs. 8b O we ſille ſyndiſelle. — s. *o vee* ~ vur. *o wee* 'eheu, ah'. Ks. **o** ja **vee.**

p ks. myös **sp**:tä.

1. **paali** 'palus terræ inficus, cui quid alligatur e. c. equus, furcifer. Lj. Ml. 92 Jos hänellä on aita eli warielus vlko maalle, nin olkan se palin ia kiui raian edestä (= Martti 170 olkan ſe waaiain ia raia kiuein edheſt, Schl. XII 159 *wari thet for staff och steen*). — s. *paali* ~ kmr. *pali* 'pále', mmr. *pal, paal* 'pále', mnorj. *páll* 'Pæl, Stok; Hakke', mt. *pæl* 'pæl, særlig grænsepæl' = angl., kas. *pål;* alkul. lat. *palus* 'pæl'. *§ 2 a).*

2. **paali** 'rogus'. Schr. 46 Paali 'Rogus, Bååℓ, ein Holzhauff / die Todten zu verbreñen'. — s. *paali* ~ mmr. *bal, baal* 'bål', vur. *bååℓ* 'rogus', mnorj. *bál* 'Ild; Baal', mt. *bål, baal* id. *§ 2 a).*

paanu 'scandula domibus tegendis'. Bibl. Jes. 33:20 majan jota ei wiedä pois / jonga paanuja ei ikänäns pidä temmattaman ylös, IV Mos. 3:37 paanuin ja köytten canſa, IV Mos. 4:32 Tabernaclin laudat — — Nijn myös padʒat pihan ymbärins / ja jalat / ja pannut / ja köydet. [Bibl. »*pålar*», saks. Bibl. »*negel*»]. — s. *paanu* ~ mnorj. *spánn*, akk. pl. *spánu*, mr. *span*. *§ 2 a)*; Verz. s. 77.

paarit 'feretrum funereum'. Agr. UT. Ap. T. 5:15 he Sairaat Catuille wloſkänoit ia panit — — Parein päle, Luc. 7:14 rupeſi Paarijn; Vs. 45 (= Jes. 66:20) Rataſten päle / Paarein päle; Jstn. Q4b = UT. Luc. 7:14, N2a Wootein ia Parein päle; Eric. P. I39 cuolutten paaret (ed. P. II 438, 451, 452, 454, 456), P. II 453 pareilla; Elim. Ev. 1618 K6a Wootein ia Parein päle, O7a rupeiſi Paarijn, 1637 I2a rupeiſi Parijn; Schr. 40 Paarit 'Feretrum, Båår, der Sarck'; Bibl. II Maccab. 9:8 paarein päällä (ed. esim. II Sam. 3:31, Jes. 66:20, ks. ed. UT.). [Bibl. »*bå(å)r(ar)*»]. — s. *paari* ~ mmr. *bar*, *baar* 'eg. det hvarpå något bäres; bår, likbår', mnorj. *barar* 'Baare', vrt. t. *bærebår* 'bærestol'. *§ 2 a)*.

paasto 'jejunia, inedia'. Agr. Rk. E3b Himmurtain paaſtu, 264a ette he woijſit ſinun elatoxellas / paaſtun heickouta wahwembana, 217a Roghat pulliſtauat / Paaſtot pintuuat, H4a Pyhitteket ychtä Paaſtho, 382a paſtonſa / ia kiuſauxenſa. Sana esiintyy useasti Agr:lla, myös UT., Ms., Ps., Vs., Pr. ja on yleisimmin kirjotettu *aa*:lla sekä edellyttää *o*-loppuista nominatiivimuotoa. Yhdellä *a*:lla on sana kirjotettu esim. UT. Marc. 9:29, Ms. 201:3, 200:33, 224:11, Ps. 35:13, Vs. 37a. Myöhemmässä kirjallisuudessa, missä sana myös monesti esiintyy, se on ensi tavussa kirjotettu yleisimmin *aa*:lla: Martti 76:17, Jstn. F4b, Fno. Vk. 146, Rk. P5b, Ak. (1593) 29:22, Lj. Ml. 70, Hem. Vk. 128a, Eric. Cat. 453, P. I 908, P. II 109, Elim. Ev. 1618 E5b, Vk. 86a, Pict. A3a, Canutus G2b, Ak. (163—) 86:22, Schr. 19, Bibl. Tob. 7:8, vain harvoin *a*:lla: Westh. Ms. 225:6, Martti 49:7, 109:14, Lj. Ml. 69, 100, 140, 141, Hem. Vk. 128a, Eric. P. I 501, 1203, Elim. Vk. 86b. Ks. **paastonlaskiainen. paastota** 'jejunare'. Agr. Rk. 311b paaſtoſit ia wäſyit; UT. Matth. 9:14 opetuſlapſes ei paaſtuua, — — me — — paaſtwme, 15:32 en mine tahdo heite tyköeni paaſtuten poiſlaſke, 6:16 te paſtotta. Ensiksi mainitun esimerkin mukaisena on

sana Agr:lla yleinen (harvinaisempi *a*:llinen kirjotustapaa UT. Matth. 4:2, 6:16, 17, Ms. 200:26 29, 32, Vs. 37a). Myöhemmät kirjailijat kirjottavat sanan useimmiten *aa*:lla, esim. Martti 144:27, Jstn. P4a, Fno. Cat. C8b, Lj. Ml. 146, Hem. Vk. 27b, Eric. P. I 497, P. II 372, W. Cat. D7b, Elim. Ev. 1618 N5b, Vk. 30b, Canutus G4a, Schr. 69, Bibl. I Sam. 31:13, harvemmin *a*:lla, esim. Martti 38:10, Jstn. I2b, Lj. Ml. 58, Eric. P. I 492, Elim. Ev. 1622 E6a. — s. *paastu*, *paasto*, vir. *päst* 'Fasten' ~ mmr. *fasta* 'återhåll från föda el. vissa födoämnen under en viss tid; fasta som företages i religiöst syfte, i sht. efter föreskrift af kyrkans lag el. kyrklig myndighet', vrt. *fastodagher*, mnorj. *fasta* 'Afhold fra at spise; Kirkelig Faste', mt. *faste* = mys. *fasta*, *fasto*. *§ 1 d)*, *26 a)*; Verz. s. 77.

paatti 'navigium, cymba, scapha'. Martti 85:reunam. Hahden — — paatin, 85:7 Paatin laidhan 6 kynärän leuiän, 72:26 cuormä eli paatin kandamuxen, 180:7 paatin käymiſeſtä eli kannatoskormaſt, 181:33 paatiſta weden pohiaſta; Lj. Ml. 95 paatin candamuxen; Kl:ssa sana on kirjotettu joko *aa*:lla: 98, 99, 118, tai *a*:lla: 72, 80, 81, 170; Eric. P. I 1045 wercons ia paattins; P. II 149 Calapaatti (ed. 166, 837). [Schl. XII, XI »*bater*»]. Väärään tulkitsemiseen perustuu *paatti* sanan käyttäminen seuraavissa kohdin: Martti 180:21 Anda mies Toiſelle ſyÿn paatin Sijrtämiſeſta, 171:22 mies anda toiſelle ſyn paatin warkaudheſt (= Lj. Ml. s. 226 Soima iocu toisens talouden wiettelemyxestä, Schl. XII s. 365 Giuer maþer aþrum sak firi bodræt, s. 344 Nu giuer man aþrum sak for bodræt). **paatiton** Lj. Kl. 99 Tule anckuri pois paatittämen tahden maxakan anckurin iällens, ynne 6 mrc. [Schl. XI 232 »*båthlöse*»]. — s. *paatti* vir. *pät'* 'grösseres Boot, Segelboot' ~ mmr. *bater*, *baater* 'båt', mnorj. *bátr* 'Baad', mt. *båd*, *baat* 'båd' < angl. *bât*. *§ 2 a)*; Verz. s. 77.

paavi 'papa romanus'. Agr. Rk. 268a Jumalan Sanain Sorttaijadhen / quin ouat / Perkele / Turkit / Paui, F8a Pauin ſäty / ia wärä wſco; Ps. C1a Pauin Opin. Sana esiintyy muutaman kerran Rk:ssa ja Vs:ssa. Agr:n kirjotustapaa noudattavat Jstn. A1a, Fno. Vk. 9; Lj. Ml. (ks. Ak. ss. 43:10, 44:7): Pawin; Hem. Vk. 220b Paavin, samoin Cant. 92; Ericus, jolla sana esiintyy varsin useasti,

kirjottaa yleisimmin Pawin, esim. Cat. B2b, P. I a4a, P. II 14, monesti myös paawin, esim. P. I 591, P. II 59, joskus pavin, esim. Kk. 6, P. I b1a ja kerran Cat. 301 påvin; Elim. Vk. A2b pauip; Kk. 3b Pawin; Schr. 13 Paavi 'Papa, Påfve, der Pabſt'; Ak. (1638) 78:22, 8 Paawin; Aur. F7a Paavikin; Bibl. Matth. 5:loppum. Pawin (ed. Ilm. 20:loppum., Ps. 89:alkum.). **paavilainen** 'papisticus'. Eric. Cat. 493 Ongo ſe luvalinen että yxi Chriſtitty — — otta Sacramentin pavilaiſilda, P. II 530 Pawilaiſet / Jeſuwiterit — — ia mwt Lahco cunnat; Pict. A4b paawilaiſen wanhan hapatoxen; Ak. (1628) 75:28 Pavilaiset; Henr. C2b pavilaiſten; Aur. F3a, F4a Paavilaiſet; Bibl. Hesek. 33:loppum. Pawilaiſet. **paavillinen** 'papisticus'. Agr. Rk. 371b Juttahat / Pauiliſet / ja Eriſeuraijſet. — s. *paavi* ~ kmr. *pavi* 'påfve', mmr. *pave*, *paawe*, mnorj. *páfi*, mt. *pave*, *pauæ* < joko kas. *pâwes* tai msaks. *pâvos;* alkul. lat. *papa*. Kall. kt. s. 36 pawi 1400-luvulta. *§ 2 a);* Verz. s. 77.

pakari 'pistor'. Lj. Kl. 82 skratari, Sutari, Pakari eli leipoia. [Schl. XI »*bagara*»]. — s. *pakari* ~ mmr. *bakare*, *bag(h)are* 'bagare', vur. *bakare* 'pistor', mnorj. *bakari* 'Bager', mt. *bakær* 'bager' = angl. *bæcere*. ÅDSb s. 251 Pakarinpoyka v:lta 1413. Jb. s. 109 Savo, Juva: Bakarin peldo v:lta 1562.

pakka 'fasciculus panni'. Schr. 26 Paki 'Faſciculus panni, Packa, der Bund'. — s. *pakki* ~ vur. *packe* 'sarcina', mmr, *pakke* 'packe', mnorj. *pakki* 'Pakke', mt. *pak(ke)* 'pakke' < kas. *pakke* 'pakke, bundt' ~ vir. *pakk*. *§ 47*. — s. *pakka*, karj. *pakka* 'pakka: vaatepakka' ~ vur. *packa*.

palatsi 'palats'. Agr. Ps. 144:12 ninquin Templin cauniſtetut Seinet / ia quin Palacit, 122:7 Rauha olcoon ſiſes ſinun Muries / ia onni ſinun Pallaciſas; Vs. 65a ylenandanut henen Palaʒins Mwrit Wiholiſen käſijn, — — henen Pallaʒins radhellut ia on henen Scantʒins túrmellut, 81b Pallaʒins, 101b (= Jerem. 49:27) Tulen — — pite Benhadadin Pallaſit yleſſömen, 55a — — Honen raketa / ia leuiet Pallacit / ia Ackunat heneſſe vloshacata, 125a Portit — — vleſauatan / ia ſen Kuningan Pallacin pite yleſlötemen, viimeisen kirjotustavan mukaisenä ed. 17a, 102a, 102b, 103a, 103b, 107a; Eric. P. II 363 Palaʒit; Henr. E2b Wan mine tahdon yhden tulen Judahan lähätää / cen pitä ne palvalʒit Jeruſalemis ylöſſyömän; Bibl. Esra

4:14 palatzis (ed. Jerem. 9:21), Jes. 25:2 palatzit (ed. II Chrön. 36:19), Amos 1:4 Pallazit. [Bibl. »*palatz*»]. — s. *pal(l)atsi*, *pallasi*, *palvaltsi* ~ vur. *palaſz* 'palatium', mmr. *palaz* 'palats', mnorj. *pallaz* 'Pallads', mt. *palads* id., alkul. lat. *palatium*.

palatsikreivi (id.). Lj. Ml. (Ak. 42:23) Palatzgrefwilda Renin tykenä ~ mmr. *pala(n)zgreve*, *pallatzgreve*, mt. *paladsgreve* 'palsgreve', kas. *palanzgreve*. Ks. **palatsi** ja **kreivi**.

palju 'orca'. Schr. 38 Paliu 'Orca, Ballea, der Zuber'. — s. *palju* ~ vur. *balia* 'gluma', ur. *balga*, *palja* 'die Balge, der Zuber, mt. *balge* 'balje' < kas. *balge*. *§ 43 c)*, *47*.

palke? Martti 63:12 on tomti pellon äiti, nijn pitä pellon tomtin iälken iaettaman ia laſkettaman ia äri miehelle palke annettaman aſkele linnun pördönöſt, 62:18 Nýtt tule palke maa kýläſtä panda, ſijtte quin kýlä on cohtuliſeſt iaghettu ia möäten päiuän oſitettu, nijn pitä ne palkemaan iakaman, iolda pwttu kýlä tomtiſta ia ſen palcken pitä laſkettaman eli annettaman nijlle ioinnen Tomtis eſte löýtän, 61:10 ei tahdo ſackons maxa — — otettakan ſitte lain canſa, ia 3 m'ka palkehexi, colmie iakoon, 55:17 Pellon ia nijtun pitä rikottaman tomtin iälken, ia quinga palion palkeen oleman pitä, 63:32 taruitzeuat miehet oia peldoin waihelle, nijn käýkän puoli oia cummangin pellon pälle, ei tule ſen edheſt palketta panna. [Schl. XII »*gödning*»; Landsl. »*Gödhning*»]. — s. *palke* ~(?) r.-murt. *balk* 'remsa på åkern mellan tvenne fåror, ſom af plogen eller årdret icke blifvit vidrörd; upplöjd del af åkern mellan fårorna, mnorj. *balkr* 'Skillevæg, Gjerde; Afdelning, Flokk', mt. *balk* 'skillevæg, jordstrimmel, der holdes til skæl'.

palkki 'sæpimentum tabulare'. Ak. (1584) 17:25 ſijne 24 lugus Kuningan Palckis; Ak. (1593) 29:21 Bygningin balkis; Ak. (1615) 62:12 cuningan balkis. — s. *palkki* ~ ur. *balk* 'ein gewiſſer Titel o. gewisses Capitel in dem Geſetze', mmr. *balker* 'balk, afdelning af lagen eller af någon annan skrift', mnorj. *balkr* 'Afdelning'.

(lento)palkki 'assis crassior'. Agr. V s. 134a (= Zeph. 2:14) Cacarit ia Hypiet pite heiden Torniſans aſuman / ia pite laulaman heiden Accunaiſans / ia Corpit heiden Lettupalkiſans. [Bibl. »*på bielkomen*»; saks. Bibl. »*auff den balcken*»]. — s. *(lettu)palkki* ~ ruots. murt. *balk* 'bjelke', mr. *balker* 'bjelke', mnorj. *bjálki* 'bjelke'.

palli 'pila lusoria, globulus'. Schr. 47 Palli 'Pila palmaria, Båll / Myyl, der Ball'; Bibl. II Maccab. 4:14 cadʒoit cuinga pallia lyötin / ja muita coiran paria tehtin. [Bibl. »*ball*»; saks. Bibl. »*Pallen*»]. — s. *palli* ~ vur. (Bibl. II Macc. 4:14) *ball*, mmr. *balder*, *baller* kula, båll', mnorj. *böllr* 'Kugle; Bold at lege med', mt. *bold* 'kugle', bold', vrt. virr. *paĺĺ* ~ saks. *Ball*. Verz. s. 79.

palmu 'palma, arbor'. Agr. Rk. 132b palmudhen canſa cunnioitettin; UT. Ilm. 7:9 Palmut heidẽ käſiſens, Joh. 12:13 otit he Palmun oxi; Pn. A2b Palmum oxia; Ps. 92:13 wihertemen ninquin Palmupuun. Ed. sana esiintyy Vs. 97a ja myöhemmillä kirjailijoilla: Jstn. Y4b, Hem. Vk. 113b, Eric. P. I 478, Elim. Ev. 1618 V7b, Schr. 51 Palmupw 'Palma, Palm, der Palmbaum', Bibl. I Kuning. 6:29, Nehem. 8:15. Esimerkit harventaen otettu, sana ei kuitenkaan esiinny useasti. Ks. **palmu-**. — s. *palmu* ~ vur. (Bibl. Upp. 7:9) *palmar*, mmr. *palmber* 'palm, palmqvist', mnorj. *palma*, *palmi* 'Palmetræ', *palmr* 'Palmegren', mt. *palme* id. 'Ordet er indkommet gjennem kristendommen fra lat. *palma*' (Falk & Torp).

palmu-. Agr. Pn. A2a Palma Lauantain, Palma Sunnuntain, A4a Palma Manantain, A4b Palma Sunnuntakin; Eric. P. I 41 palma Sunnuntain (ed. 5, 638, P. II 100, 280); Elim. Ev. 1618 F7b Palma Sunnuntagina; Bibl. C7b Palmu Sunnundaina. — s. *palma-* ~ mmr. *palma manadagher*, *palma sunnodagher*, kmr. *palma söndagh*, mnorj. *palmsunnudagr* 'Palmesøndag'. Ks. **palmu.**

palsami 'balsam'. Agr. Rk. 99b Se pite minun iwri hywe tekemen / ninquin Balſam minun pääni päälle; Ps. 133:2 Callis Balſami. Sanaa tavataan myös Vs:ssa ja ed. Hem. Vk. 49a, Cant. 67, Eric. P. I 260, Bibl. Nehem. 8:15. Esimerkit harventaen otettu, vaikka sana ei esiinnykään useasti. [Bibl. »*Balſam*»]. — s. *palsami* ~ mmr. *balsam*, vur. *balſam* 'balsamum', mnorj. *balsamr*, t. *balsam* = mys. *balsamo*, uys. *Balsam;* alkul. lat. *balsamum*, kr. *βάλσαμον*. Vrt. vir. *palsam*, saks. *Balsam*.

(suu)paltti 'nimis loquax'. Bibl. Jes. Syr. 7:14 Älä ole ſuupaltti wanhain cuulden. Ja coſcas rucoilet / njn älä paljo puhu, 20:9 Joca ſuupaltti on / hän ſuututta ihmiſet, 25:27 Suupaaltti waimo ſiwiällä miehellä, Job. 11:2 pitäkö ſuupaltilla oikeus oleman. [Bibl. »*Haff*

icke mykit aff munnen», *»ſqualrare»*; saks. Bibl. *»Weſſchafftig»*, *»Weſſcher»*]. — s. *(suu)paltti* ~ mmr. *balder*, *baald* 'båld, djärf, rask, utmärkt', kas. *balt* 'rask, dristig'.

(ylen)palt(t)inen 'modum excedens, superfluus'. Agr. Rk. 28b ylenpaldiſen wihan whkauxen tehden, 336a ylenpaldjſen ſwren laupiudhen; UT. II Cor. 4:15 ylenpaltinen Armo, 7:4 ylenpalttiſes Iloſa. Agr. käyttää useasti sanaa ja myöhemmässäkin hengellisessä tekstissä se on yleinen; kirjotustavat *-ld-*, *-lt-* esiintyvät kumpikin useasti. [Bibl. *»offuerflödhigha»*, *»oſäyeligha»*; saks. Bibl. *»vberſchwengliche»*]. **(ylen)palt(t)isesti** (adv., ks. palttinen). Agr. Rk. 37b ylenpaldiſeſta ſine meiden pällem olet wihaſtunut, 43a Elkette ylenpaldiſeſta kerſkatco; UT. Gal. 1:14 ylenpaltiſeſta itzeni achkeroitzin. Sana esiintyy useasti Agr:lla ja tavataan myöhemmässä kirjallisuudessa monesti; *-lt-*, *-ld-* kirjotustavat esiintyvät kumpikin yleisesti. [Bibl. *»ſtrengeligha»*; saks. Bibl. *»vber die maſſe»*]. **ylenpalt(t)isuus** 'luxuria'. Agr. Rk. 301a rucolema ſinun Jumaliſta — — ylenpaldiſuttas, 60a ſwreſa ylenpaltiſudheſans; UT. II Cor. 12:7 Ilmoituſtẽ ylenpaltiſus. Esiintyy myöhemmässäkin kirjallisuudessa useasti. Kirjotustavat *-lt-*, *-ld-* kumpikin yleisiä. [Bibl. *»ſtora»*; saks. Bibl. *»hohen»*]. — s. *(ylen)palt(t)inen* ~ (??) mmr. *mangfalder*, *mangfald* 'mångfaldig, mycken', vur. *mångfaldigh* 'multiplex', mnorj. *mangfaldr*. *§ 26 a)*.

panna 'excommunicatio ecclesiastica'. Agr. UT. 12:42 ettei he oliſi Pannan culutetudh; Vs. 9a reunam. wäre Oppi ia turha Panna; Pr. 23a ettei mine tuliſi / ia Mahan löiſi Pannan canſa. Tavataan myös kin Pn:ssa ja edelleen seuraavissa kohdin: Jstn. M4a, Hem Cant. 93, Eric. Cat. 450, P. I 900, P. II 95, Elim. Ev. 1618 I8b, Bibl. C1b, I Cor. esip. [Bibl. Joh. 12:42 *»vthkaſtas»*; I Cor. esip. *»banlyſt»*]. **pannainen** 'excommunicatus'. Hem. Vk. 185b Herodes vieraspidhoſans / Se ſucurudza pannain / Vuodhatta veren viattoman / Annoi pahan porton anjen; Elim. Vk. 119a = Hem. Vk. 185b. — s. *panna* ~ mmr. *banna* 'förbannelse', vrt. mmr. *ban* 'bann, uteslutande från kyrkans gemenskap och kyrkans förmåner', mnorj. *bann* 'Forbud; Förbandelse, især kirkeligt Bann', mt. *band* 'ban' = mys. *ban*; alkul. lat. *bannum*. Verz. s. 79.

pannu 'lebes ansa instructus, sartago, frixorium'. Lj. Kl. 61

Nyt lupa isändä kestille huonehta katta, ia tahto pannin[1] ia kaivon ymbäri raketa — — Turmele kesti hänen huonens, Idätös latian eli pannun; Schr. 37 Pannu 'Frictorium, Panna, die Pfanne'; Bibl. Hesek. 4:3 ota ſinun etees rautapannu / anna ſe olla rautaiſen muurin edeſtä, IV Mos. 4:14 hijlipannut, III Mos. 7:9 Pädʒis haaſtarilla eli pannuſa kypſetty on, 7:12 pannuſa kypſetyitä ſämbyläleipiä (ed. II Maccab. 7:3, I Kuning. 7:50, I Chrön. 23:29, I Sam. 2:14, III Mos. 2:5). [Schl. XI *»panno»*; Bibl. *»panno»*]. — s. *pannu*, karj. *pannu* id. ~ mmr. *panna* 'patina, panna, kittel', kmr. *panna* '(brygg)panna', mnorj. *panna* 'Kar som bruges til deri at koge noget', mt. *pande* 'kochgeschirr, bratpfanne', *pannæ* 'stegepande' = angl. *panne* 'bratpfanne', vrt. vir. *pann* ~ saks. *Pfanne*. *§ 43 c)*; Verz. s. 79.

pantata : panttaan 'pignero, pignori do'. Ak. (1593) 29:6 tutkisteleman, qwin palio idʒecullakin welka on, ennen qwin iotain vlghos wadhitan eli pantatan, 28:24 crunun welkoin nimein alla foudhit wſein panttawat talonpoikia. — s. *pantata*, karj. *pantata* 'panna pantiksi' ~ vur. (RB. I 68) *panttat*, mmr. *panta bort* 'pantsätta', mnorj. *panta*, mt. *pante* 'pantsætte; tage, få i pant' < kas. *panden*. *§ 47*.

pantsari 'pansar'. Agr. Rk. 74b Terweydhen Rautalacki. Ja wanhurſcaudhen pantʒari; UT. Ilm. 9:9 oli heille Pantʒari ninquin rauta pantʒarit, 9:17 Pantʒarit; Ps. B1a Ninquin Pantʒarin he pugettauat; Bibl. I Sam. 17:5 ſuomuxen caltainen panʒari ylläns — hänen panʒarins, II Mos. 28:32 ſepalus ſen läwen ymbärins / palliſtettu yhteen nijncuin pantʒarin läpi / ettei ſe kehkiäis (ed. Ilm. 9:9, 17, I Kuning. 22:34), Wiisaud. 5:18 pandʒarixi. [Bibl. *»(-)pantzar»*, *»-pantzer»*; II Mos. 28:32 *»lijffkiortel»*; Wijſh. 5:18 *»harnejk»*. — s. *pantsari* ~ vur. *pantſar* 'lorica', mmr. *panzar*, *pantzar*, *panzare* 'eg. den del af rustningen som betäcker magen el. underlifvet; pansar, pansarskjorta', kmr. *panzari* 'pansarskjorta', mnorj. *panzar*, *panzari* 'en tyk fodret eller stoppet Hærklædning, som bares under Brynjen, men ogsaa kunde bæres over denne, naar

[1] Muoto »pannin» on epäilemättä kirjotusvirhe (pro pannun) päättäen samassa yhteydessä esiintyvästä muodosta »pannun», vrt. myöskin Schl. BB. 14 *tækkia, ok wel vmboa pannu ella kölno.*

den havde den dertil fornødne Tykkelse og Evne til at motstaa Fiendens Angrebsvaaben', mt. *panser* 'harnisch' < kas. *pantzer*, *panser*. *§ 32, 47.*

pantti 'pignus hypotheca'. Agr. Rk. 248a ſinun Sacramentis — — auwn ſaijſima / ionga pantin me temen ſalaijſudhen cautta otima, 175a calliman henges panttin heille annoit, 191a yxi pantti/ia wiſſius, Mm4a wiſſituxes kijnituxes, pätixi / ia luijudhexi; Vs. 72b Joca ei kennengen wärytte te / ioca Welgholiſtens henen Pantins ielleſanda. Agr. käyttää sanaa useasti (vrt. ed. UT., Kk.); Martti 102 : 12 Nÿtt ioutu heidhän märäpäiuäns wlgos pandiſta, ia ei lunaſteta pantia iällens, nijn pitä hänen pandin iällens tariţemä käreiäs. Sana on Martilla yleinen ja esiintyy myös useasti myöhemmässä kirjallisuudessa: Fno. Vk. 8, Rk. E5a, Lj, Ml. 61, Kl. 76, Hem. Vk. 125a, Cant. 57, Eric. Cat. 491, Kk. 100, Elim. Vk. 15a, Pict. 35a, Canutus F4a, Schr. 22, Speitz 83, Bibl. Hesek. 18:7. Yhdyssana pantifangit Bibl. I Maccab. 10:6. [Bibl. »*pant*»; Schl. XII, XI »*pant*»]. **pantita** (= pantata). Lj. Kl. 114 Caicki mut mahta mies pantita, 115 Talon poian waimo ey mahda kengen pantita — — leski ej pidhä pantittaman. [Schl. XI »*bysætia*», Stadsl. »*byſätia*»]. — s. *pantti*, karj. *pantti*, vrt. vatj. *pantti*, vir: *pańt* ~ mmr. *panter* 'pant', kmr. *panter* id., vur. *pant* 'arrha, pignus', mnorj. *pantr* 'Pant hvori en giver Sikkerhed for Opfyldelsen af sine Forpligtelser, Betalningen af sin Gjæld', mt. *pant* 'pant' < kas. *pant*. *§ 47.*

paperi 'charta, papyrus'. Agr. UT. Jac. alkup. 319a Paperin päle kirioitellut; Eric. P. I 78 Kirioitti hänen uſconſa yhden paperin päälle, 965 Kirioitettaiſin / eij Paperin pälle / mutta inhimiſten ſydämijn (ed. 78); Schr. 39 Paperi 'Charta, Papper, das Papier'; Bibl. II Joh. ep. :12 paperilla [= Bibl. »*paper*»]. — s. *paperi* karj. *papeŕi* 'paperi; todistus', vrt. vir. *paber*, mmr. *papir*, *paper* 'papper', mnorj. *pappir* 'Papir', mt. *papir* id. < kas. *pappîr*, *papîr*; alkul. lat. *papyrus* < kr. *πάπυρος* 'papyruspflanze'. *§ 47.*

paratiisi 'paradis, eden'. Agr. Rk. 130b colemas auamilla Paradiſin yleſauaſit — olet ſe totinen paradiſi, 253a ſijnä taiualiſes Paradiſis, 293a ſynnin tedhen Paradiſiſte wloſſööſtyie. Agr. käyttää sanaa useasti (ed. UT., Kk., Pn., Pr.), ja myöhemmässä

hengellisessä kirjallisuudessa se esiintyy monesti, ortografisesti yleisimmin edellä olevan mukaisena, esim. Westh Kk. 105:35, Ms. 236:11, Fno. Vk. 92, Rk. G2b, Eric. Cat. 147, Kk. 135, P. I 375, P. II 44, Pn. 1616 C4a, Elim. Ev. 1618 G2a, Vk. 68a, Kk. 48b, Pict. 10b, Passio 10b, Henr. E4a. Kuitenkin Westh Kk. 109:20 paradijſis; Hem. Vk. 20 Paradiiſin (kirjotustapa Hem. yleinen); Eric. P. II 900 Paradijſis; Elim. Vk. 103a Paradijſin; Bibl. I Mos. 2:17 Paradijſis. — s. *paratiisi* ~ mmr. *paradis*, *paradiis* 'paradis, betecknande dels Eden — — dels de saligas boning', vur. *paradijs* 'paradisus', mnorj. *paradís*, *paradísi* 'de Levendes Land hvori de første Mennesker vare førend de efter Syndefaldet bleve uddreve deraf, og hvortil de troende skulle indgaa fra deres Udlendighed i denne Verden', mt. *paradis* id. < lat. *paradisus* < kr. *παράδεισος*.

pardi 'pardus'. Agr. Rk. 18a (= Jerem. 13:23) Taijtaco ſijs yxi Etiopialaijnen henen nahans mwtta / eli yxi Pardi henen monicarwaudhens; UT. Ilm. 13:2 ſe Peto ionga mine näin oli Pardin motoinen; Vs. 95a (= Hos. 13:7) quin — — Jalopeura / ia quin Pardi tielle tadhon heite weijuue; Eric. Cat. 55 yxi Pardi; Schr. 57 Pardi 'Pardus, Parde / Pard, der Leopard'; Bibl. Jerem. 13:23 Pardi (ed. 5:6, Ilm. 13:2), aikaisemmin käytännössä myös lat. pardus, esim. Vs. 15a. [Bibl. »*en Parde*»]. — s. *pardi* ~ vur. *pard* 'pardus', mt. *pard* 'panter' < saks. *pard*; alkul. lat. *pardus*. *§ 48.*

pari 'par, bini; societas binorum l. plurium; vivendi modus sociorum'. Agr. Rk. 305a loijt miehen kylkiluuſta / ſenpälle / ettes nijn parikunnille ſiſellemeiſen ſowinon — oſottaijſit; UT. Luc. 14:19 Mine oſtin wijſi pari hercki; Kk. 26:20 Paricũnat; Jstn. O1a oſtin wijſi pari härki; Fno. Vk. 167 paricunnan, Cat. D3a colmet paria — — pari (ed. Rk.); Hem. Vk. 49a paras paricunnas, 61a on viiſii pari härkii (ed. 172b, 173b), Cant. A3a, 68, 115; Eric. Kk. 82 paricunnã edheſt, 69 tälle pariſcunnalle; P. I 307 ſata pari härkij (ed. 1042, 1160, 1166, P. II 64, 330); Elim. Ev. 1618 L4b, Vk. 136a paricunnan (ed. Vk. 44a, Kk. 29a); Henr. D4b yhdellä parilla hevoiſia; Schr. 27 Pari 'Par, Paar, ein Par'; Bibl. Jerem. 15:17 pilckaitten parijn, Amos 2:6 kengä parihin, I

Sam. 11:7 parin härkiä, Col. ep. alkup., 3:alkum. pariscundia, Ps. 141:alkum. racaſtais — — totiſten ihmiſten paria. [Bibl. »*ſelſkap*»; I Sam. 11:7 Luc. 14:19, Amos 2:6 reunam »*paar*»;]. — s. *pari*, karj. *paŕi* ~ mmr. *par*, *paar* 'par', mnorj. *par* id., mt. *par*, *paar* id. < kas. *par* = uys. *Paar* ~ vir. *pāŕ*; alkul. lat. *par*. — s. *pari* sanasta päättäen on ruotsissa ollut myös *păr*-muoto. *§ 47.*

(koiran)pari (koirankuje). Agr. Rk. 74b Woitta pirun noolet caicki. Ja mwdh mös henen coijrāparit; Ps. 41:9 He ouat päättenyet ydhen Coiranparin minun ylitzeni; Hem. Vk. 19a Coeran parid päätid päänäns Mun ylitzen: näin ſanoid ſanans: Caatu hänen täyty; Cant. 107 Corttein leikeis / coerain pareis / Muiſa turhis juoneis; Elim. Vk. 27b Coeran parin päätid päänäns; Bibl. II Maccab. 4:14 cadzoit cuinga pallia lyötin / ja muita coiran paria tehtin, I Mos. 45:loppum. heidän piti tekemän ſen coiranparin / ja myymän hänen Egyptijn, Ps. 41:9 ks. Agr. Ps. yllä. [Bibl. »*ſkalkaſtycke*», »*ſpel*»; saks. Bibl. »*Bubenſtück*», »*ſpiel*»]. **(koiran)parinen** 'nequam'. Bibl. Salom. sananl. 19:loppum. coiranpariſet tulevat Böwelin käteen, Ap. T. 17:5 ſaatit tygöns muutamita coiranpariſita joutowäeſtä, II Maccab. 5:22 häijyjä coiran pariſita, 5:alkum. jättäin monicahtoja coiran pariſia Jeruſalemijn. [Bibl. »*ſkalck*»; saks. Bibl. »*Böſe Buben*», »*boshafftige Menner*»]. — s. (*koiran*)*pari* ~ mmr. *par*, *paar* 'konst; knep, list', vrt. *skalka par*, ur. *illparig* 'illfundig', mt. *par(e)* 'list, kunst, spøg', vrt. **pari.**

parkkari 'coriarius'. Agr. UT. Ap. T. 9:43 ioca oli Parckari, 10:6 Simonin parckarin tykene, 10:32 Simonin parckarin; Bibl. Ap. T. 9:43 Simon Parckarin (ed. 10:6, 32). [Bibl. »*lädhermakare*»; saks. Bibl. »*gerber*»]. — s. *parkkari*, vrt. vir. *paŕker* ~ vur. *barkare*, mmr. *barkare* 'garfvare', vrt. mt. *barke* 'garve med bark'.

parkki 'cortex arborum detractus'. Agr. Vs. 12b reunam. waiuoin Parcki / wechka / Cordhet ia. Acanat ſödhit; Martti 90:7 parkin kuorjmiſes; Lj. Ml. 118 parkin kiskindota. [Schl. XII s. 203 »*barck*»]. — s. *parkki*, karj. *parkki* 'parkki, puun kuori', vir. *paŕk*, *park* 'Rinde, Gerberlohe' ~ vur. *bark* 'cortex', mmr. *barker* 'bark', mnorj. *borkr* 'Bark', mt. *bark* id. Verz. s. 80.

parkumi 'vestis xylina'. Schr. 31 Parkumi 'Veſtis xylina, Parckum, der Barchett / Bomaſin'. — s. *parkumi* < vur. *parckum*

'vestis xylina', mt. *parkem* 'et tøj af hør og uld el. hør og bomuld', kas. *parchem*.

1. **passi** 'testimonium viatorum', littræ l. diploma de securitate itineris'. Ak. (1615) 56:29 meiden omalla tiekiriallam ja Paßillam elickä meidhen tyem vloſlähetetän; Schr. 47 Tiekiria / Paſſi 'Commeatus, Paß, die Paßbordt'; Speitz 111 paſſin cans hänelle pitä Luwan andaman, 109 Paßi annettaman Mynſtring Herroild. [Krigsl. »*Paſz*»]. — s. *passi*, vrt. karj. *paššì* 'passi' < vur. *paſz* 'testimonium; commeatus', mt. *pas* 'rejsepas, tilladelse til at færdes' < uys. *Pass* > vir. *paśś*; alkul. ital. *passo* < *passaporto* 'egentl. skreven til at passere en havn' (Falk & Torp). *§ 48.*

2. **passi** 'trajectus'. Schr. 49 Paſſi 'Trajectus, Paß, die Vberfurth'. — s. *passi* ~ vur. *paſz* 'transitus', mt. *pas* 'gennemgang, pas' < kas. *pas* = uys. *Pass*; alkul. klat. *passus* 'gjennemgang, passage' = lat. *passus*'. *§ 47.*

pastori 'pastor'. Ak. (163—) 88:2 Kircowärdin, ynnä Pastorin. — s. *pastori* ~ ur. *pastor* 'Kyrkoherde', t. *pastor* < saks. *Pastor*; alkul. lat. *pastor*.

pasuuna 'tuba ductilis l. buccina'. Agr. Rk. 60a (vrt. Ps. 150:3) Kijtteket hende Paſunan ſoijtoſa, H4b Soijttakat Baſunall; UT. Ilm. 8:6 Baſunilla, 8:13 Baſunoilla, I Cor. 14:8, 15:52 Paſuna; Kk. 92:7 Engelin änen ia Jumalan Baſinan canſa; Vs. 102b Paſuman hymines. Baſuna, Paſuna nominativimuotoa edellyttävät kirjotustavat ovat yleisiä (ed. Ms., Ps., Pr.); Westh Kk. 95:18 Baſunan, 93:10 Baaſwnan; Eric. P. I 501 Baſwnan, mutta kirjotustapa Baſunan on yleinen (esim. Cat. 26, Kk. 110, P. I 479, P. II 285, W. Cat. A3b) ja myöhemmillä kirjailijoilla vakiintunut: Thom. Yp. Hierus. häw. 1629 17a, Elim. Ev. 1618 Q5a, Kk. 43a, Pict. 30a, Henr. B4b, Bibl. Jos. 6:20. [Bibl. »*baſun*»]. — s. *pasuuna* ~ vur. *baſun* 'buccinum', mmr. *basun* 'basun, ett oftast af metall förfärdigadt, rakt el. något böjdt blåsinstrument med vid mynning', mnorj. *basún* 'Baſun', mt. *basune* 'basun' = kas. *bas(s)ûne*; lat. *bûcĭna* 'horn til at blæse i (vel egentl. **bovi-cina* koblæsehorn)', vrt. vir. *pazun* ~ kas. *bas(s)ûne*.

pasuunari (pasuunan soittaja). Agr. UT. Ilm. 18:22 Laulaiadhen/ ia huilun ſoitaiadhen / ia Baſunaritten / ei pidhe enemin Sinuſa

cwluman < vur. (Bibl. Upp. 18:22) *baſunarers*, mmr. *basunare* 'basunare, basunblåsare', mt. *basuner* 'basunblæser'. Kirj. laina.

patruuna 'patron'. Agr. Rk. 334b Noijtain / welhoin / Taijkuſten / epeiumaludhen pyhein / patronein — pälle turuanut; Eric. P. I a4a on mös ioca wircamiehellä heidän Patronins / ioita he palwelewat, -- — Patronit / ioita he rucolewat, itze cullakin maacunnalla owat erinomaiſet wälimiehet / Patronit ia edeſwaſtaiat: ioita he palwelewat; Speitz A2a Herralleni ja Patronilleni. — s. *patrooni* ~ vur. (Krigsl.) *Patron*, mmr. *patron* 'patron, skyddshelgon', kmr. *patron* 'beskyddare', mt. *patrone* 'skytsherre, den, hvem noget er indviet til' < kas. *patrône*; alkul. lat. *patronus* 'skytsherre'. *§ 47.*

patteri 'batteri'. Speitz 66 Joca Fännickä pois juoxe eli pakene Fäldtſkantziſta battarieſt / reducteſt < vur. (Krigsl.) *batterie*, ur. *batteri* 'die Batterie' < saks. *Batterie*. *§ 48.* Kirj. laina.

pauluuna (sotateltta). Speitz 128 Marſkin Paulunan etehen, 144 canſaiſtujat Seurawat Marſki ſinne heidän paulunaſtans (ed. 143, 144). < vur. (Krigsl.) *paulun*, mmr. *paulun* 'tält', mt. *pavlun* 'tælt' < kas. *paulûne* 'telt, tronhimmel, baldakin' < ransk. *pavillon*. Kirj. laina.

paussi (pysähdys). Schr. 46 Pauſa 'Modi, Slaagh i ſången, die Menſur / Schlag'. — s. *pausa* ~ ur. *pausa* 'Pause, da man im Singen oder Spielen inne halt', t. *pause* < saks. *Pause* < ransk. *pause*; alkul. lat. *pausa* < kr. παῦσις. s. *pausa* voi olla < lat. *pausa*.

peeli 'hemina'. Schr. 26 Peeli 'Hemina, Peel, der Pegel'. — s. *peeli* < vur. *peel* 'hemina', mt. *pæl* 'pægl' < kas. *pegel* 'merke i et kar for flydende varer, det derved bestemte maal $^1/_4$ kande'. *§ 20 a), 47.*

peili 'speculum vitreum'. Agr. Rk. 283a ſine kircahin ſpeili / ſen Chriſtikunnã kurckiſteldaua, 178b totiſen Jumalã / ionga me nyt waijuoin näem ſpeilis / ia tapauxis, 351b eſikuuaxi / ja caiken auwn Speijlixi; UT. Ap. T. alkup. 146a ſine leudhet teſſe Kirias ydhen caunin Speilin. Ensiksi mainitun kirjotustavan mukaisena esiintyy sana useasti UT:ssa ja tavataan myös Kk:ssa ja Vs:ssa; Westh Kk. 89:22 meidhen ſpeijlline. Myöhemmissä teksteissä on Agr:n yleinen kirjotustapa vakiintunut: Jstn. P4b, Eric. Kk.

114, P. I 785, Elim. E v. 1618 E3b, Kk. 42a, Pict. 21b, Henr. C4a, Aur. A8a, Bibl. Jes. 3:22, mutta Schr. 38 Peili 'Speculum, Spegel, der Spiegel'. Esimerkit harventaen otettu. — s. *(s)peili*, karj. *peili* 'peili' ~ mmr. *speghil*, *speghel* 'spegel; föresyn; exempel', vur. *spegel*, mnorj. *spegill* 'Speil', mt. *speghæl*, *spegel* < kas. *spēgel* ~ vir. *pēgel*; alkul. lat. *speculum* 'spiegel'. *§ 27 a)*, *38 a)*, *47*; Verz. s. 81.

peitsi 'hasta, lancea'. Agr. Vs. 125a Coſka Sotaan mennen / Heiden Speitzins häilyuet; Pict. A5b ſpeitzin; Schr. 48 Peidzi 'Haſta velitarius, Spietz, der Spieß', 15 Peidhi Mies 'Lancearius, Pijknerare, der Spießknecht'. — s. *peitsi* ~ mmr. *spetz* 'spets, pik', vur. */peſz* 'hasta, lancea', (Bibl. II Sam. 23:18) */petz*, mt. *spi(d)s(e)*, *spe(j)s*, *speytz* 'spyd', vrt. kas. *spetze*, *speisse*. *§ 14 b)*, *27 a)*; Verz. s. 81.

pelikaani 'pelikan'. Agr. Rk. 96b (= Ps. 102:7) Mine olen ninquin Pellicani corweſa / Mine olen ninquin hwhkaija; Ps. 102:7 olen iuri quin Pellicani Corueſa. < vur. (Bibl. Ps. 102:7) *Pellican*, mt. *pelikan* 'i nuv. bet', saks. *Pelikan* > vir. *p'likūn*; alkul. lat. *pelicanus* < kr. *πελεκᾶς*. Kirj. laina.

pelle (eräänl. kangas). C, Kk. 44:26 Coſka he pellen alla ſeiſouat — — ſanou Pappi. — s. *pelle* ~ mmr. *päl*, *pel*, *päll* 'ett slags dyrbart tyg; pell, baldakin', kmr. *pell* 'pell som brukades vid brudvigsel', mnorj. *pell* 'et Slags kostbart Tøi eller Stof', mt. *peld* 'et kostbart tøj', kas *pelle*, mransk. *paile*; alkul. lat. *pallium*.

pelli 'operculum camini'. Schr. 35 Spelli 'Lamina foci, Spiäll, ein Schußblech im Camen'. — s. *spelli* ~ vur. *spiäll* 'lamina foci', vrt. mnorj. *speld* 'Tavle, firkantel Plade til at lukke, dække med'. *§ 16*, *27 c)*; Verz. s. 82.

penkki 'scamnum, sedile longum e. c. in templis'. Agr. UT. Luc. 8:16 Spane ſite Penkin ala; Hem. Vk. 27b Caikis täydhyin juttun tulla / Juom pengis virtenä olla; Cant. 110 Juom pengis joca aica, 89 Racaſtetan väärys / vieckaus All pengin piſtetän oikjus; Eric. P. I 1111 penckein eikä iſtuimen, 140 menewät iuoma pengille; Elim. Vk. 30b Joompengis; Schr. 36 Pencki 'Scamnum, Bänck, die Bank'; Bibl. Luc. 8:16 pengin ala. [Bibl. »*bencken*»]. — s. *penkki*, vir. *peñk* 'Bank' ~ mmr. *bänker* 'bänk', mnorj. *bekkr* 'Bænk', mt. *bænk* = angl. *benc* 'bænk'. *§ 3 e)*; Verz. s. 82.

pennari 'quo vero ad ejaculandum coaptantur'. Schr. 48 Pennari 'Quo vero ad ejaculandū coaptantur, Spēnare, der Spenner'. — s. *pennari* < vur. *spēnare* 'der Spenner', vrt. mmr. *spänna* 'sätta i spänd el. stram ställning', mnorj. *spenna* 'omslutte, klemme', mt. *spændere* 'nøgle til at spænde en hjullås med'. *§ 27 a).*

penninki 'numus minor, obolus'. Agr. Rk. 314a cadhotetuſt Penninghiſte; U T. Marc. 12:41 Canſſa pani peningite wffriarkun, Joh. 12:5 Piente pēningite, Matth. 27:9 penningite (part.), 18:28 penningit (part.), 27:3 peningit (part.), 26:15 peningi (part.), 20:2 päiwepenningiſt, 20:13 päiue pēningiſt. Sekä penningi- että peninginominatiivimuotoa edellyttäviä kirjotustapoja monesti (ed. Ms., Pn., Vs., Pr.), samoin myöhemmässä kirjallisuudessa: Martti 70:28 peſti penningin, 26:1 peningiä; Westh. Kk. 142:9 pennīgit; Jstn. O1b peningite, K1a penningin; Ak. (1584) 18:29 Peningi (part.); Ak. (1593) 26:22 peningi (part.); Lj. Ml. 135 penningitä[1], 21 peningitä (samoin Kl.). Myöhemmin on kuitenkin *nn*:llinen kirjotustapa, joka jo Martilla on yleisempi, miltei poikkeukseton: Hem. Vk. 59b, Pn. 1616 B5a (kuitenkin A2b peningijn), Eric. P. I 392, P. II 108, Elim. Ev. 1618 Q1a (mutta L7a peningitä, samoin 1622, mutta 1637: *nn*:llä), Vk. 42b, Passio 1a, Henr. C2b, Hordel A2a, Schr. 27, Bibl. Ilm. 6:loppum. [Bibl. »*penning*»; Schl. XII »*penninger*»]. Ks. **pestipenninki.** — s. *penninki*, karj. *peńńi* '$^1/_4$ kop', vrt. vir. *peńńiŋg* 'Pfennig' ~ mmr. *pänninger*, *penninger*, *päninger*, *peninger* 'penning, myntstycke', kmr. *pæn(n)inger*, *penninger* 'ett mynt', mnorj. *peningr*, *penningr* 'Eiendom; Penge, Mynt; den mindste Pengeenhed i Lighed med lat. *denarius*', mt. *penninge* 'penge, pengestykke' = angl. *pen(n)ing*. *§ 3 b).*

persoona 'person'. Agr. Rk. 376a Jumaludhen olemiſes ia loonoſa/yxi eritetty perſona; U T. I Tim. alkup. 278a mingecaltaiſet Perſonat piſpat — — oleman pite; Ms. 203:33 Ele ſen keuhen perſonata ylencaʒo. Sana on yleinen ja esiintyy myös P s:ssa ja P r:ssa; Jstn. N2b ſinun oleuan perſonis poleſta totiſen colminaiſudhen. Sana on yleinen hengellisissä teksteissä esiintyen Agr:n kirjotustavan mukaisena; huom. kuitenkin: Hem. Cant. 60 Colm Per-

[1] Origin. tekst. peningitä.

ſoonat (ed. s. 63, mutta 59 Perſonat (part.)), Eric. Cat. 121 ey pidhä cat̨ottaman perſonen jälken; Elim. Ev. 1618 K7b ks. Jstn. N2b; Ak. (1628) 75:17 persånan, 75:12 persåna. **persoonallinen** 'personlig'. Eric. P. I 15 Perſonaliſen yhteyten (ed. 165, P. II 27, W. Cat. B7b). — s. *persoona*, *persooni* ~ mmr. *person*, *persona* 'person, individ, person i gudomen', mnorj. *persóna* id., mt. *persone* 'person' < lat. *persôna*. — s. *persoonallinen* on muodostettu ruots. mallin mukaan, vrt. vur. *perſonlig* 'personalis', mmr. *personliker* 'personlig'.

persata ks. **pärsata.**

persu ks. **pärsy.**

pesti 'funis quo navigium perticis alligatur; arrha conductionis'. Agr. UT. Ap. T. 27:32 Sotamiehet hackaſit Wenhen peſtin pois / ia annoit ſen pudhota; Martti 71:9 palkolliſet — — pitä heidhen peſtin ottaman; Lj. Ml. 117 warasta iocu toisen miehen kimalais huklan eli pestin, 93 anda hänelle pesti penningin, sittä quin heille pesti taritan, Kl. 98 taita hakata toisen ankuri köyden eli sen pestin ioca maalle on sidottu, 102 Pane mies pestin toisen — — siltahan (ed. ss. 95, 98); Bibl. Ap. T. 27:32 ks. UT. ks. **pestipenninki.** [Bibl. *»feſtona til båten»*; Schl. XII 159 *»fæstepeningh»*, 160 *»legho»*; XI *»fæst»*]. — s. *pesti*, vir. *peśt-kõiz* 'Seil, womit das Boot ans Land gezogen wird' ~ mmr. *fäste* 'fånglina hvarmed fartyg fastgöres; fäste, fotfäste', vrt. mmr. *fäst*, *fest* 'med föreskrifna formaliteter gjord stadfästelse af köp, skifte, gåfva el. förpantning af jord', mnorj. *festr* 'Reb, Taug som etstedes er fastgjort, hvormed noget er bundet; Trolovelse, Løfte eller overenskomst, mt. *fæste* 'sikkerhed; fæste, leje; landtov fra et skib, fortøjning'. *§ 3 e), 26 a);* Verz. s. 83.

pestilentsia (rutto). Agr. Ms. 209:31 mine Peſtilentian leheten teiden ſecan; Vs. 130b Henen eteens keui Peſtilentia / ia Wit̨aus vloſmeni, 3b reunam. Nälien / Peſtilentian / Ruttotaudhin. — s. *pestilentsia* ~ ur. *pest*, *pestilentia* 'die Pest, die Pestilenz', mmr. *pestilentia*, *pestilentie* 'pest, farsot', mt. *pestilens(e)* < lat. *pestilentia*.

pestipenninki (pestiraha). Martti 70:28 Palcka Talonpoika miehen puolen eli waimon ia andapi heille peſti penningin, 71:11 peſti penningi; Lj. Ml. 93 anda hänelle peſti penningin; Kl. 60 peſti

penningin (ed. 66, 101 useasti). [Schl. XII, XI »*fæstepenninger*»]. — s. *pestipenninki* ~ mmr. *fästepänninger*, *fästi päninger* 'handpenning', mnorj. *festarpeningr* 'Haandpenge, hvorved de contraherende sikre sig Opfyldelsen af en Overenskomst', mt. *fæstepenning* 'håndpenge'. Ks. **pesti, penninki.**

pfui 'intj. vox indignantis'. Agr. UT. Marc. 15:29 pilcaſit — — ia wändelit pätens ſanoden / Pfui ſinuas / quinga hyueſti ſine Templin mahanricot; Pn. E1b Pftui ſinuas; Suomalænius Hist. Ark. XII s. 5 Fyiffyi, fyi häijyä Hävettä; Pn. 1616 C3a = Agr. Pn.; Passio 10b Pftui ſinuas. [Bibl. »*Twij*»; saks. Bibl. »*Pfu*»]. — s. *pfui*, *pftui*, *fyi*, vrt. ur. *fy* 'pfuy', mt. *fu(j)* 'fy', *phuj* 'udråbso.', kas. *phui*; alkul. lat. *phui*. Agr:n *Pfui* muoto lienee latinalaista alkuperää. *Pftui*-muoto saattaa olla sekamuodostus latin. *phui*- ja vur:n *Twy*-muodoista. *fyi* on selvästi ruots. alkuperää.

piika 'ancilla'. Agr. Abck. A4b Emende — — Pica; Rk. F6b Pica / ia trengi; Ps. 123:2 Quin ne Picain ſilmet / heiden Emendens Käſijn catȝouat, 86:16 auta ſinun Pijcas poica. Agr. käyttää useasti tätä sanaa merkityksessä »palvelustyttö» (esim. Rk. 135b, UT. Ap. T. 16:16, Pn. D1b, Ps. 116:16 y. m.). Samassa merkityksessä esiintyy sana ed. Lj. Kl. 66, Eric. Cat. 191, P. I 188, P. II 471, Kk. 84, W. Cat. A3a, Elim. Ev. 1618 S7b, Kk. 13b, Henr. D2b, Bibl. Ap. T. 16:16. (useasti). Huom. kirj.-tapa *pijga:* Henr. D4b. Merkityksessä »tyttö» on sana yl. kautta kirjallisuuden. [Bibl. »*tienarina*»; Ap. 16:16 »*pijgha*»]. — s. *piika*, karj. *piika* 'palvelija' ~ vur. *pijga* 'ancilla', ur. *piga* 'dienstmädchen'. Suomen *piika* 'tyttöä' merkiten on alkuperin suomalainen sana, mutta on 'palvelustytön' merkityksessä tullut ruotsin kielestä tai ainakin saanut tämän sekundäärisen merkityksensä sieltä käsin. Ver. s. 83.

piikki 'hasta, aculeus'. Hem. Vk. 133a piikeill ſä cruunattu; Cant. 32 piikeiill ſyöſty / Ruoſkill pieſty, 45 Pään veriin piikeill puſerttu; Pict. A5b piikin; Schr. 61 Pijcki / Kieli 'Aculeus, Gadd/ Pigga / Tagg, der Stachel'; Speitz 83 Cuca ikanäns pois myypi — hackuja / Pijckiä, 84 pahenda hackuns / Pijckins [Krigsl. »*Pickor*»]. **piikkinen** (piikeillä varustettu). Bibl. II Maccab. 13:5 ymbärijuoxewainen ja pijckinen ratas. Sen päällä murettin Jumalan

pilckajat. [Bibl. *»taggat»*; saks. Bibl. *»ſchuckeld»*]. — s. *piikki*, karj. *piikki* 'piikki' ~ mmr. *piker*, *piiker* 'spets, udd; med spets försedd staf', vur. *pijk* 'hasta', mnorj. *pík* = *broddr*, *broddstafr*, mt. *pik* 'spyd' = uys. *Pike* (~ vir. *pik*), ransk. *pique*.

piili 'sagitta, jaculum'. Agr. Rk. 77a (=Ps. 7:14) Ja on pannut iendeillen ſwrman noolen / hen on walmiſtanut henen pijlinſä cadhottamahan; Ps. 7:14 hen on walmiſtanut pilins cadhottamahan; Pict. G7b Pijlin, A5b piilin; Henr. E3a ambuman minun pijlini; Schr. 48 Pijli 'Sagitta, Pijl, der Pfeil', 48 Pijli cori 'Pharetra, Kogher, der Köcher'; Bibl. II Maccab. 13:2 rautaiſilla pijlillä. [Bibl. *»taggar»*; Ps. 7:14 *»pilar»*; saks. Bibl. *»zacken»*; Ps. 7:14 *»Pfeile»*]. — s. *piili* ~ mmr. *pil*, *piil*, *pijl* 'pil', vur. *pijl* 'sagitta', mnorj. *píla* 'Spids, Odd; Pil', mt. *pil* 'pfeil' = angl. *pîl* 'spitze'.

piilu 'securis latior'. Agr. Ps. 74:6 rickihackauat ſeke Bijluil ette kiruehille; Schr. 41 Pijlikirwes 'Aſcia, Bijla, das Schlichtebeil'. [Bibl. *»bijlor»*]. — s. *piilu* ~ vur. *bijla* 'ascia', vrt. mmr. *ordhebila* 'hvass bila', norj. *bila* 'Bile', t. *bile*, *bil* < kas. *bîle*, *bîl* = uys. *Beil.* *§ 43 c)*, *47*.

piina 'cruciatus, passio, tortura'. Agr. Rk. 127b Jumalä katkera pina / Olcon meiden ſielun wina, 135a Jeſu / ſinun pinas moninaijſet merkit, 311a hirmuijſita pinoija ia iulmimbita ſurmija, 223b heluitin pijnaſta, 129b pinaä iodhatettin, 37b hen pijnan wietin. Sana on varsin yleinen heng. teksteissä. Huom. Fno. Rk. D3a lapſen pijnas, meren hädhäs. Ortografisessa suhteessa esiintyy paljon horjuvaisuutta. Lukuunottamatta harvinaista ÿ:llistä kirjotustapaa C. Kk. 70: 34, esiintyy *i*-äänne merkittynä joko *i*:llä tai *ij*:llä, ja on jälkimäinen kirjotustapa yleisempi ja ajan loppupuolella vakiintunut. Hem. kirjottaa kuitenkin sanan *ii*:llisenä esim. Vk. 13a, Cant. 24, samoin myös Pict. esim. 2b. — s. *piina*, vir. *pin* 'Pein' ~ mmr. *pina* 'straff; plåga; straffmedel', kmr. *pina*, mnorj. *pína* 'Straf, Pinsel, Lidelse', mt. *pinæ* = angl. *pin;* alkul. lat. *poena*. Verz. s. 83.

piinatap : iinaan 'crucio, torqueo'. Agr. Abck. A5a Pinattu poncius Pilatuſen alla Rk. 217a Murhet pinauat, 67a pijnaman heiden Rumihins Twlella, 127a Jwttahille myyttin / petettin ia pinattin; UT. II Cor. 12:7 reunam. pahointekiet pijnatan. Sana on varsin yleinen van-

hassa heng. kirjallisuudessa. Ortografisessa suhteessa ilmenee suurta horjuvaisuutta, milloin on sana kirjotettu *i*:llä, milloin *ij*:llä. Kerran olen tavannut Pȳnattu C. Ms. 173:30. Hem:n *ii*:llinen kirjotustapa esim. Vk. 12a, Cant 44 (vrt. kuitenkin harvinaisempaa *ij*:llistä esim. Vk. 110b) ei näy saavuttaneen kannatusta — kuitenkin Pict:lla *ii* esim. 29a —, vaan esiintyvät *i*:llinen ja *ij*:llinen rinnan, jälkimäinen merkitsemistapa sentään yleisempi ja ajan loppupuolella vakiintunut. Huom. Eric. Cat. 205 Pinnatin Pontius Pilatuxen alla. — s. *piinata*, karj. *piinata*, vir. *pīnama* 'peinigen' ~ mmr., kmr. *pina* 'straffa, plåga', mnorj. *pína*, mt. *pine*. Verz. s. 83.

piippu 'fistula aquatica, tubus fluidis pervius e. c. in vino coquendo solitus'. Suomalænius Hist. Ark. XII s. 5 Minä Pijppa pitelen, Toinen wiljani witele; Schr. 39 Pijpu 'Tubus canthari, Pijp, die Kannpfeiff'. — s. *piippa*, *piippu*, karj. *piippu* 'piippu (pyssyn, tupakki)', vatj. *pīppu* (suussa), vir. *pīp* 'Pfeiffe' ~ vur. *piſpa* 'fistula, calamus, tibia', mmr. *pipa* 'pipa (ss. blåsinstrument); pipa, rör', mnorj. *pípa* 'Pibe, Rør, Kanal, hvorigjennem noget kan ledes; Rør til deri at blæse', mt. *pibe* 'blæseinstrument; vinfad' < klat. *pipa* < lat. *pipare*. *§ 43 c);* Verz. s. 83.

piiska 'scutica, flagellum'. Henr. D4b hoſuttu ia ſuomittu vidʒain canſa ia pijſkain. — s. *piiska*, karj. *piiśka* 'piiska, vitsa' ~ vur. *piſka* 'flagrum, flagellum', mt. *piske* 'pisk' < uys. *Peitsche*. *§ 5 b), 48.*

piispa 'episcopus, præsul sacerdotum'. Agr. Rk. 2b Chriſte / ioca meiden ylimeinen Pijſpa — olet, 382b kirkon eſimiehet / Pijſpaat / ia papit B2b, B4a, b piſpa, A3b Biſpa, F6b Bijſpa; UT. b1b pijſpä Stoli ia Iſtuin. Sana esiintyy Agr:lla useasti ja on kirjotettu Rk:ssa useimmiten *pij*-alkuisena, myöhemmin taas *pi*-alkuisena, muut kirjotustavat ovat harvinaisia. Myöhemmässä kirjallisuudessa esiintyvät Agr:n yleiset kirjotustavat useinkin rinnan: *pij*-alkuinen esim. Westh. Ms. 225:22, Martti 151:26, Lj. Ml. 11, Kl. 39, Hem. Cant. kansil., Eric. Kk. 140, P. II 803, Elim. Ev. 1618 X5b, Kk. 50b, Ak. (1628) 75:6, Henr. A1b, Ak. (1638) 78:11, Speitz 13, Bibl. Dan. 12:loppum.; *pi*-alkuinen: Martti 1:7, Jstn. L4a, Fno. Cat. D3a, Rk. G8a, Ak. (1593) 25:13, Lj. Ml. 41, Kl. 114,

Eric. Cat. 86, P I 26, P II 496, Elim. Ev. 1618 H6b, Canutus H1b, Schr. 13, Bibl. Jerem. 7:loppum. Hem:llä sana esiintyy *pii*-alkuisena Cant. 117. Harvoin on sana *bi*-alkuinen: Lj. Kl. 29, Elim. Vk. A3a. Ks. **arkkipiispa. piispaus.** Agr. UT. Ap. T. 1:20 henen Pijſpawdhens toinen pite ſaaman, Pn. F4a henẽ Pijſpaudhens; Ps. 110 alkum. Pijſpaudhen teden; Hem. Cant. 117 Piiſpautta; Pn. 1616 D8a = Agr. Pn. yllä. — s. *pi(i)spa* ~ mmr. *bisp*, *biskoper*, *biskuper* 'biskop', ur. *bisp*, *biskop* 'der Biſchoff', mnorj. *biskup*, *byskup* 'Biskop', mt. *biskop*, *bisp* = angl. *bisceop;* alkul. kr. *ἐπίσκοπος* 'tillsyningsman'. Jb. s. 6. Savo, Pellosniemi: Piſpainen v:lta 1561. *§ 5 b);* Verz. s. 85.

piitta 'trabs major transversalis minores conjungens.' Bibl. Hesek. 27:6 ſinun pijttas Elephantin luiſta. [Bibl. *»benker»;* saks. Bibl. *»bencke»*]. — s. *piitta* ~ ruots. murt. *bita* 'toft i båtar, bräde i båten', norj. murt. *bite*, mnorj. *biti*. Verz. s. 83.

pikari 'poculum, calix'. Agr. UT. Matth. 10:42 iodha picarin kylme wettä, Marc. 9:41 weſipicarilla; Vs. 83a Ninkutta Jeremias ñite puiſia Cahleita / ia picarin cannoi / ydhexi merkixi; Pr. 13b Caʒo / mine tadhon Jeruſalemin tädhe Horiumiſen Picarixi / caikille Canſſoille ſielle ymberille; Eric. P. II 445 picari eli malia; Schr. 38 Pikari 'Pocillum, Bäghare, der Becher'; Bibl. I Chrön. 29:17 culdapicareixi, picarille. [Bibl. *»beghare»*]. — s. *pikari*, karj. *pikari* ~ mmr. *bikare*, *bikar* 'bägare', kmr. *bikari*, mnorj. *bikarr* id., mt. *bægere* id. = msaks. *bikeri;* alkul. klat. *bicarium* < lat. *bacar*, vrt. vir. *pēker*, *piker* < kas. *beker*. Jb. Savo, Pellosniemi: Pikari ſarj v:lta 1561. *§ 5 c);* Verz. s. 83.

piki 'pix solida'. Schr. 50 Piki 'Pix, Beck, das Pech'; Bibl. II Mos. 2:3 ſawella ja pigillä, Asar. ruk.: 23 pikiä, Bab. Drakista: 26 otti pikiä. [Bibl. *»tiäro»;* II Mos. 2:3 *»beck»*]. — s. *piki* ~ mmr. *bik*, *pik* 'beck', mnorj. *bik*, mt. *big*, *pik*, *bik* = angl. *pic*, kas. *pik* ~ vir. *pigi*, *pikk;* alkul. lat. *pix*. *§ 5 c);* Verz. s. 83.

pilakriimi (pyhiinvaeltaja). Agr. UT. Matth. 24:muist.d Mutta ne Corwet ouat Toiwio ionet / Pilagrimin tiedh ia Meʒekirkot, Matth. 27:7 — — oſtit — — pellon / Pilagrimein Hautamiſexi; Pn. D3a = Matth. 27:7; Martti 52:10 hän on vluos walda cunnaſt mennÿtt herran paluelluxen eli pelagrimin retkelle, 51:11 pelagrimin retkel;

Lj. Ml. 72 lähte Pilagrimin reisulle, 73 Pilagrimin retkellä; Eric. P. I 284 Pilagrijmin reiſuſa, 1025 Pilagrimin Reiſun (ed. P. II 501, 709), 908 Pelagrimin reiſut (ed. P. II 186 372, 491,); Pn. 1616 B5b = Agr. Pn.; Henr. E4a Pilagrimin (ess.); Bibl. II Kuning. 13:loppum. pelegrimin waelluxille pyhäin hautain tygö, Matth. 24:loppum. Pelegrimin waelluxet, Ilm. esip. 702b Pelagrimein matcuſtamiſilla. [Bibl. Matth. 27:7 *»fremmandas»;* saks. Bibl. *»Walfarten»;* Matth. 27:7 *»Pilger»*; Schl. XII *»pelagrims»*]. — s. *pilakriimi*, *pelakriimi*, *pelekriimi* ~ mmr. *pilagrimber*, *pilagrim*, *pelagrimer*, *pelagrim*, *peregrim* 'resande; tiggare; pilgrim, den som är på resa för att besöka heliga ställen', kmr. *pilægrimber* 'pelegrim', mnorj. *pílagrímr* 'Pilegrim, Vandringsmand som er paa Reise fra eller til et af de hellige Valfartsteder', mt. *peregrim*, *pelegrim* 'pilgrim, fremmed' = kas. *pelegrîme;* alkul. it. *pellegrino* 'pilegrim' < lat. *peregrinus.*

pilari 'columna'. Agr. Rk. 377a paţas / ſyyli / pilari / ja päruſtus, 14a (= II Mos. 13:29) ſatoijt heite päijuelle piluen pilaris / Ja Oelle tulen pilaris / heille tiete waliſtain; UT. Ilm. 3:12 teen Pilarixi minun Jumalani Templiſe, Gal. 2:9 Jacobus ia Cephas — — iotca Pilarein edeſte pidhettin (ed. Rk. 15a, UT. I Tim. 3:15, Ilm. 10:1, Ps. 99:7). Samoin myöhemmillä kirjailijoilla: Fno. Rk. M5b, Eric. P. II 785; Thom. Yp. Hierus. häv. 1616 B2b, 1629 18b, Schr. 35, Bibl. Tuom. 16:25, 26. [Bibl. *»pelare»;* II Mos. 13:29, Ps. 99:7 *»ſtodh»*]. — s. *pilari* ~ mmr. *pilare* 'pelare, kolonn', vur. *pelare* 'columna', mnorj. *pílárr* 'Søile, Stolpe', mt. *pelere*, *pillere*, t. *pille*, *pilar* = kas. *pilâr;* alkul. klat. *pîlâre* < lat. *pîla. § 5 c);* Verz. s. 84.

pilli 'tibia, fistula musica'. Henr. C2b heidhän pillins iälkeen; Bibl. Jes. Syr. 41:21 Pillit ja harput. [Bibl. *»pipor»;* saks. Bibl. *»Pfeiffen»*]. — s. *pilli* ~ mmr. *spil*, *spiil*, *spell* 'spel', vrt. vir. ruots. murt. *spil* 'vindspel', mt. *spel* 'spil' < kas. *spil* = uys. *Spiel. § 27 a), 47.*

piltti 'puer'; (mies). Agr. Rk. 277b Jeſu — ſine ioca cadhen toijſta kymmenen aijaſtaijkanen pilti olit, 298b mine olen yxi wähe pilti, 70b (= Luc. 1:76) ſine pilti pite cuţutaman ſen ylimeiſen Propheta; UT. Ilm. 12:5 ſynnytti Pilti poighan, Luc. 1:59 tulit Pilti ymberinſleickaman, Luc. 7:7 minun Piltin tule teruexi, Joh.

21:5 Piltit (sc. opetuslapset), I Cor. 6:9 Hoorintekiet — — eikä ne iotca Piltien canſa macauat; Vs. 43a ne ſata woteiſet Piltit pite cooleman, reunam. Piltit) ouat ne Jumalattomat iotca ijeſens aina pahemaxi tuleuat; Pr. 4b Jooxe toonna / ia puhu ſille piltille (sc. miehelle). Agr. käyttää sanaa useasti (Kk., Ms., Pr., Ps.). Myöhemmässä hengellisessä kirjallisuudessa sana esiintyy aikakauden alkupuolella varsin usein, mutta loppupuolella vain harvoin: Jstn. L2b, Piltit, Fno. Vk. 13 pilti, Suomalænius Hist. Ark. XII 5 Pildin; Hem. Vk. 3a piltti, 125a piſcupildin, Cant. 4 Piltti, 17 Pildiſä, ed. Eric. Kk. 11, P. I 132, P. II 746, Elim. Ev. 1618 T4a, Vk. 56b, Kk. 13b, Canutus K2a, Henr. E3b. [Bibl. *»barn»*; Luc. 7:7 *»tienare»*; I Cor. 6:9 *»drengia/kendare»*; NT. Joh. 21:5 *»Piltar»*]. **pilttinen** (demin. piltti-sanasta). Hem. Vk. 124a OJeſu pyhä Pilttinen, Cant. 8 Piltiſed — Piicaiſet; Elim. Vk. 62a ks. Hem. 124a. — s. *pilt(t)i* ~ vur. *pilt* 'puerulus, puer, pupulus', mmr. *pilter* 'pilt, gosse; tjänare', kmr. *pilt* 'pilt', mnorj. *piltr* 'Drengbarn, liden Dreng', mt. *pilt* dreng'. Verz. s. 85;

pilttua 'vir nefarius'. Martti 30:18 rauhatoin eli pildås mies; Lj. Ml. 162 pitä piltuan (se on rauhattoman) oleman, 48 Jos mies piltuaxi tule, 165 piltua miestä (ed. 51, 167). [Schl. XII *»biltoger»*]. — s. *piltua*, *piltos* ~ mmr. *biltogha*, *biltogher*, *biltuger* 'biltog, landsflyktig', kmr. *biltogher*, *biltogha* 'fredlös' > mt. *biltog*, *biltogher* 'fredlös'. *piltos*-muodon suhteen vrt. *saapas*-sanan selitystä ÄH s. 61—62, toisin Ojansuu FUF, 11 ss. 150 —. *§ 37 a);* Verz. s. 85.

pippuri 'piper'. Agr. Rk. B5a Jomaſa olcohon pipurita ia neglike, B6a Nyt Sinappi / pippuroita / kynſſilaucka / Agrimonia ia Sipuli kelpauat nauttija, A4a ſömen pite — — Pippuroijta; Schr. 54 Pippuri 'Piper, Peppar, der Pfeffer'. — s. *pippuri* (vrt. vir. *pipar* 'Pfeffer') ~ mmr. *pipar* 'peppar', mnorj. *piparr*, mt. *piber* 'peber' = angl. *pipor;* alkul. lat. *piper*. Jb. Savo, Rantasalmi s. 254: Pippurin mäkj v:lta 1561. Sana on suomen kielessä liittynyt *-uri*-tyyppiin, vrt. *ankkuri*, *tupuri*. *§ 5 c);* Verz. lisäys s. 62.

pistooli 'bombarda minor'. Speitz 106 Biſtolit / harniſcat eli Sota-aſeet. — s. *pistooli* ~ vur. (Krigsl.) *Piſtoler*, ur. *pistol* 'das

Pistol', mt. *pistol* 'i nuv. bet.' = saks. *Pistole* (> vir. *pistol*); alkul. it. *pistola*.

pl ks. myös **l**:ää.

plakki (harmaa) Agr. UT. Ilm. 6:8 yxi placki Ori. < vur. (Bibl. Upp. 6:8) *black* (vrt. NT. Upp. 6:8 *blackot*), mmr. *blakker* 'svartaktig, mörk; black (om hästars färg)', mnorj. *blakkr* 'blakk, om Hestens Farve', mt. *blak* 'blakket el. bleg', vrt. mys. *blanc* 'scheinend, weiss'. *§ 27 c)*. Kirj. laina.

planeetta 'planet'. Eric. P. I 242 Planetit juoxewat Ländeſt nijn Itään, 241 Planeta; Bibl. Jerem. 44:loppum. tähdet eli planetit, II Kuning. 23:5 Cuulle ja planeteille, Blb Planetaxi. — s. *planeetta* ~ mmr. *planeta*, *planete* 'planet', vur. *planeet* 'planeta', mnorj. *planeta* id., mt. *planete*, *planeta* < lat. *planeta*, josta muodosta s. *planeetta* on voitu suorastaan lainata.

planttu 'planta'. Agr. Rk. 55a (= Ps. 144:12) Ette meidẽ poijat yleſcaſſwaiſit heiden Noorudhellans ninquin plantudh; Ps. 144:12 Plantut vrt. Rk. 55a; Vs. 76a (= Hesek. 34:29) mine tadhon heille ydhen kerſkatun Plantun yleſherette / ettei heiden pidhe ſillen Maaſa Nelke kerſimen, reunam. Plantun) ſe on / hyuẽ Sanomã / caikis Pacanois; Eric. P. I 875 nuoret plantut / coſca he iſtutetan tarwitzewat caſtetta, P. II 363 Että meidän Poicam mahdaiſit caſwata ylös ninquin Plantut. [Bibl. *»plantor»*]. — s. *planttu* ~ vur. *planta* 'planta', mmr. *planta* 'planta', mnorj. *planta*, mt. *plante* = angl. *plante* < lat. *planta*. *§ 27 c)*, *43 c)*.

plati 'folium l. pagina libri'. Agr. Rk. 1a Plati (esiintyy sittemmin joka lehdellä), 386a oſotus — — cuſſa Platis cuki leutehen, 387a Platil; UT. »correcturassa» useasti: plati; Vs. 136a plati; Westh. Kk. 4:16 bladhiſa I, 4:18 blad: 6; Eric. Cat. B3b Pladis, 506 pladis; Schr. 40 Pladhi / Kirian kieli 'Pagina, Blaad, das Blatt'; Bibl. A3a Cuſta Bladiſt cukin Kirja alca. — s. *plati* ~ vur. *blad* 'pagius, folium', mmr. *blaþ*, *blat* 'blad (på växt); blad (i bok)', mnorj. *blað* 'Blad paa Træ eller anden vext; Blad i Bog', mt. *blad* 'i nuv. bet' = angl. *blæd*, vrt. vir. *platt* ~ saks. *Blatt*. *§ 1 b)*, *27 c)*.

pleiki 'blek'. Agr. Rk. 137a Pleikille caſwolla / mardahalla carwalla / kyneliſille ſilmille; Vs. 98a (vrt. Joel 2:6) Caſuot tuleuat

nin pleikixi quin Sauicrwſi, 125b Poſket pleikixi tuleuat. [Bibl. »*bleek*»]. — s. *pleiki*, vrt. vir. *plēk* ~ vur. *bleek* 'pallidus, albus', mmr. *bleker* 'blek, blekgul, hvitgul', mnorj. *bleikr* 'bleg, hvid, lysgul', vrt. mt. *blegesyge* 'blegsot' = angl. *blâc*; *§ 14 b)*, *27 c)*.

pleikku 'insolatio; 'creta'. Schr. 4 Pleicku 'Creta, Klijta, Kreide'; Bibl. Salom. sananl. 25:20 Joca murhelliſen ſydämen edes wirſiä weiſa / hän on nijncuin rewäiſty waate talwella / ja eticka pleicun päällä. [Bibl. »*krijto*»; saks. Bibl. »*kreiten*»]. — s. *pleikku* ~ mmr. *bleka* 'kalk, krita', mnorj. *bleikja* 'Hvidfarve, hvidagtig Ler- eller Kalkjord', norj. *bleikja* 'hvid plet på klippe, bleg lysning på himmelen', vrt. suom. ruots. murt. *bläiko*, *bläiku*, *blæku* 'havslugn', stiltje', mt. *blege* 'kridt; kalkjord'. *§ 14 b)*, *27 c)*, *43 c)*.

plusi (soihtu) Agr. UT. Ilm. 11:4 Neme ouat caxi Oliupuuta / ia caxi Pluſia / ſeiſouaiſet Maan Jumalan Caſuon edheſe; Vs. 125a (= Nahum 2:4) He walcuuat ninquin pluſut / ia kieuuet toinen toiſtans ohitzen / ninquin pitkeiſen leimaus. [Bibl. »*blo(ſ)ſ*»]. — s. *plusi*, *plusu* ~ mmr. *blus*, *blos* 'bloss', vur. *bloſz* 'facula', mt. *blus* 'fakkel, lys, flamme', vrt. mnorj. *blys* 'flamme, lodern'. *§ 7 e)* *27 c)*.

poetta (runoilija). Agr. UT. Ap. T. 17:28 mutomat teiden Poetiſt ſanonut ouat; Eric. P. I 964 Homerus — pacanainen Poeta (ed. 1084); Bibl. Hesek. 8:loppum. Poetat (ed. Tob.: esip., Ap. T. 17:28). — s. *poetta* ~ vur. (NT. Ap. 17:28) *Poetar*, ur. *poet* 'der Poet', mt. *poete* 'digter' < lat. *poēta*.

pokka (jkn rokkotauti). Agr. Rk. 356b Wariele meite ſinun ſwriſt witzauxiſtas / ruttotaudhiſta / pokaſta / ja muijſta raſcaijſta taudheijſta. — s. *pokka* ~ vur. *pocker* 'scabies', ur. *pockor* 'die Pocken', mmr. *pokkor*, *pocker* f. pl. 'koppor', mt. *pok(ker)* 'blegn, kopper, venerisk syge', monikkomuoto mt. *pok* 'blæmme' sanasta. »Allerede i det 16. aarh. findes *pokker* anvendt i onde ønsker, trusler og eder» (Falk & Torp). Vrt. vir. *pokk* < saks. *Pocke*. E. Hellquist (Studier i 1600-talets svenska s. 46) huomauttaa, että Pohjoismaissa 1500-luvulla raivosi vaikeita rokkoepidemioita: »*Spanska pockor*», myös aikaisemmin puhetta syfilistaudista, jota nimitettiin »*wälska pockor*». *§ 47*.

polleija (eräs maustekasvi). Agr. Rk. A6a ſwruſtamat Mette io-

man Ja Ruta poleijan canſa iomaſa nautimã, B3a Joo Calia / welte haureus ia helle / Polleya Coiroho / ia Appium on iomaſa hyue. — s. *pol(l)eija* ~ vur. *polleja* 'pulegium', mmr. *polleia*, *polleya*, *poleya* 'mentha pulegium', ur. *poleja* 'die Poley', mt. *poleje* id. < kas. *polleie*, *pollege*; alkul. lat. *pulegium*. *§ 47.*

polstari 'pulvinus, culcita longa, plumis l. foeno farta'. Schr. 37 Bolſtari 'Culcita, Bolſter, das Polſter'. — s. *polstari* ~ mmr. *bulster*, *bolster* 'bolster', vur. *bol/ster* 'culcita', mnorj. *bólstr* 'Pude', mt. *bolster* 'dyne, pude' = angl. *bolster*. *§ 7 d).*

porleiri (linnaleiri). Ak. (1584) 19:23 Gärtist, Porleist, Aioist, päiwätöild; Ak. (1597) 37:4 Laijttomil Borgleill — — ia muil — — Chriſtittömil raskaudeil; Speitz 110 Coſca hän Borgleiſä makapi. [Krigsl. »*Borgläger*»]. — s. *porlei* ~ vur. (RB. I 36) *borgeläge*, mmr. *borgha lägher* 'borgläger, inqvartering', mt. *borgeleje*, 'indkvartering'. *§ 38 b).* Ks. **leiri**.

pormestari 'consul'. Agr. Rk. 279a Caupungin Burgmeſtarien ia Radhin edheſte; Pr. B1a Bruto wallaſta poiſaioi / ia ſijtte Borgmeſtarit Regimentin pidhit 464 aiaſtaica ſihen Julium Keiſarin aſti; Ak. (1593) 24:9 Borgmestarild ia Radhild caupungis (ed. 24:2, 30); Lj. Kl. 12 bormestarit, mikä kirjotustapa on yleisin (ed. 1, 3, 4, 7, 9, 19, 24 y. m.), 9 borgmestarilda, myöskin yleinen (ed. 3, 4, 5, 103, 104, 107 y. m.), 2 Bårmestarist, useasti (ed. 4, 7, 8, 16, 58, 59 y. m.), 8 bårgmestarit, harvemmin (ed. 19, 103, 107); Eric. P. II 483 BorgMeſtari, 260 Borgmeſtarit; Bibl. I Maccab. 15:16 Ruomin Borgmeſtari. [Bibl. »*Conſul*»; saks. Bibl. »*Conſul*»; Schl. XI »*borghamestare*»]. — s. *pormestari* ~ mmr. *borghmästare*, *borgmestare*, *bormestare* 'borgmästare', vur. *borgmäſtare* 'consul', mt. *borgemestere*, *bormester* < kas. *borgemêster*, *borgermeister* (~ vir. *pormeister*) = uys. *Bürgermeister*. *§ 47.*

porstua 'vestibulum'. Agr. Rk. 253a ſilmille / ioijllas catȝoit Petarijn pein porſtuaſa; UT. Matth. 26:58 haman — — Salin porſtuan, Marc. 14:54 tuli — — Salin porſtoan, 14:68 vloſmeni porſtoan, Ap. T. 3:11 iooxi heiden tygens Porſtoan, Matth. 26:69 Salin porſtuas; Pn. D2a porſtoaſa, wlos meni porſtuahã; Pn. 1616 B3b = Agr. Pn. yllä; Passio 5b porſtuan (ill.); Bibl. Matth. 26:58 porſtuan (ill.) (ed. esim. Ap. T. 3:11). (useasti). [Bibl. »*Palatz*», »*gård*», »*för-*

hus»; saks. Bibl. »*Pallaſt*», »*Halle*», »*Vorhoff*»]. — s. *porstua*, *porstoa* ~ mmr. *forstova*, *forstwa* 'förstuga', mnorj. *forstofa*. *§ 26 a)*; Verz. s. 86.

portti 'porta'. Agr. Rk. 336a Heluetin portit, 58a hen wahwiſta ſinun portis ſalwat; Ps. 107:16 Cupariportit; Vs. 41a reunam. Wanhurſkaudhen Portit) ouat ſe Vſi Testamenti ia Armon Euangelium. Sana esiintyy useasti Agr:lla (myös UT:ssa, Ms:ssa, Pr:ssa) ja on yleinen myöhemmässäkin kirjallisuudessa: Westh Kk. 141:27, Ms. 239:26, Jstn. N4a, Fno. Rk. H6b, Lj. Kl. 70, Hem. Vk. 47a, Cant. 29, Eric. Cat. 52, P. I 224, P. II 16, Thom. Yp. Hierus. häw. 1616 A8a, Elim. Ev. 1618 T5a, Canutus A3b, Henr. A2a, Schr. 6, Speitz 50, Bibl. Nehem. 3:31, 2:8. [Bibl. »*port*»; Schl. XI »*gardhe*»]. — s. *portti* ~ mmr. *porter*, *poort* 'port', mnorj. *port* 'Port, Döraabning, Gjennemgang som fører ind i eller ud af et Rum', mt. *port* 'port' = angl. *port*; alkul. lat. *porta*. *§ 7 b)*; Verz. s. 86.

portto 'meretrix, prostibulum'. Agr. UT. Jac. 2:25 Porto Rahab, Matth. 21:31 Publicanit ia porttot, 21:32 Publicanit ia portot, Ilm. 17:15 cuſa ſe porto iſtu, 17:16 pite wihaman ſite portoa, 19:2 ſwreſta Portoſta / ioca Maan turmeli Henen Hoorudhellans; Vs. 87b Ephraim ombi yxi Porto / ia Iſrael yxi ialo Hoora, 87a Hooradhen -- — ilkein Portoin Canſa, 86b Tytteret Portoixi tuleuat; Lj. Ml. 154 suku rudʒas, huoran poica, noita, porto; Kl. 119 porto, 120 porton poica; Hem. Vk. 66a Porton tyhjän danʒin tähdhen (ed. 65a, b, 185b, Eric. Cat. 173, Kk. 6, 84, P. I 422, 303, P. II 913, 80, 842, Elim. Vk. 119a, Kk. 3a, 4a, Henr. C2a, Schr. 15, Speitz 89, Bibl. Ilm. 17:15). [Bibl. »*ſkökia*»; saks. Bibl. »*Hure*»; Schl. XII 403 »*horkonna*»; Schl. XI »*skökia*»]. **porttous** Agr. Vs. 84a—b Käſkeket hende Hooruttans poisheitte henen Caʃuoſtans / ia henen Portuttans henen Rinnaſtans. — s. *portto*, vir. *port* ~ mnorj. *portkona* kmr. *protkuna* 'sköka'. Verz. s. 86.

porvari 'incola urbis'. Agr. Rk. 363a Porgharit / talonpoijat; UT. Ap. T. 21:39 Mine olen Juttalainen Tarſiſt yxi Porghari, Eph. 2:12 Iſraelin Borghari cuñaſta; Pr. 10a Burgharit (kahdesti). Agr. käyttää sanaa joko *b*-alkuisena (ed. Eph. 2:19, Luc. 19:14, Vs. 77a, 48b, 63a, 53b, 56b) tai *p*-alkuisena (ed. Ps. 144-alkum., Vs.

14b, Pr. 12b, 13b, 14a, b); Ak. (1593) 30:5 borghari iosſakin caupungis; Ak. (1597) 31:12 Vpſalan Borgari Cartanolla; Lj. Kl. 9 bårgarixi, 10 borgarixi (useasti); Eric. Cat. 358 Bårgarit, P. I 821 Borgari. Viimeksi mainitun kirjotustavan mukaisena sana esiintyy useasti P. I, II, samoin myöhemmässä kirjallisuudessa: Ak. (1615) 58:14, Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1616 A7a, Passio A1b, Henr. A3b (mutta C2b Borhari), Ak. (1638) 80:35, Bibl. Nehem. 7: alkum. [Bibl. *»borg(h)are»*; Schl. XI *»borghara»*, *»borghan»*]. — s. *porvari* ~ mmr. *borghare* 'borginnevånare, den som tillhör en borgs besättning; stadsbo, medborgare', vur. *borgare* 'civis, oppidanus', mnorj. *borgari* 'en af Besætningen i en Borg eller Befaestning', mt. *borgere* 'borger' < kas. *borgere* 'stadtbewohner'. SVA N:o 1927 Kangasala poruarj v. 1546. *§ 36 d)*, *47*; Verz. s. 86.

posetiivi 'organum pneumaticum'. Schr. 47 Poſitijff / Orgu 'Organum pneumaticũ, Orga / Poſitijff, die Orgel oder Poſitiff'. — s. *positiivi* ~ vur. *poſitijff* 'die Orgel oder Positiff', ur. *positiv* 'eine kleine Orgel', mt. *pos(i)tiv* 'lille flytteligt orgel' < kas. *positîf*; alkul. lat. *positivus* ~ *ponere*. *§ 47*.

posti (menoerä). Ak. (1628) 74:33 swrden Posteinssa cautta tacaperin lyöpi, nijn etten me colmatta osa meidän lucumme jelkin, ninquin ulvostuleman pidäis, saada taida. — s. *posti* ~ ur. *post (summa) penningar* 'eine Post Geld o. Geld-Post', t. *post* 'regnskabspost' < uys. *Post*, *Posten*, ransk. *poste;* alkul. lat. *positus* ~ *ponere*. *§ 48*.

postilla 'postilla'. Eric. P. I c1a Suomenkielen Poſtillan (ed. kansil., 965, P. II 52). — s. *postilla* ~ ur. *postilla* 'die Postill', mt. *postilla* 'prædkensamling, postil' < klat. *postilla* 'gebildet von den einleitungsworten zur predigt in älteren zeiten, wo der priester nach dem verlesen des textes zur auslegung desselben mit den worten überging: *post illa verba sacræ scripturæ*' (Falk & Torp).

postimerkki 'frimärke'. Ak. (1615) 56:36 Jos mö jongun kiriancandajan vloſlähetem, eli muita nijllen mö ynnä meiden tiekiriam canſa, tahdom Poſtmerkin toimitta, ſenpääle että hö ſitä paremin muiſta eroitettaiſin — — Samalmuoto pitä mös nijllä oleman Poſtmerkit / jotca meiden Linnaniſänildäm — — lähetetän, 57:9 tiekirial

ja Poſtmerkil, 60:18 Periförſtein Poſtmerkit. — s. *posti(merkki)* ~ vur. (K F. I 248) *poſtwapen*, vrt. vur. *poſt* 'veredarius', mt. *post* 'brev, udsendelse' < uys. *Post* (> vir. *pošt*) < ransk. *poste*; alkul. lat. *positus* ~ *ponere*. *§ 48.*

pr ks. myös **(sp)r**:ää.

prakkari 'skälm'. A g r. U T. Ap. T. 17:18 reunam. Lipilari / kieliue / Liucas / Lackari / Prackari / wiettelie ia ſencaltaiſet Sellit ia Cũpanit. — s. *prakkari* ~ ur. *prackare* 'der Pracher, Hudler, Stümpler', suom. ruots. murt. *prakkare* pl. 'Bedragare', vrt. ur. *pracka* 'söka att fördärfva, mmr. *prakka* 'besvära, plåga, oroa?, preja?', mt. *prakkere* 'bissekræmmer, pranger; tigger, fattig' < kas. *pracher* 'tigger'. *§ 27 c)*, *47.*

praktiikka (jonkinlainen ilmakirja). A g r. R k. 386a Calendarium ſen cappaleins / Tauluins / practicãs etc. canſa. — s. *praktiikka* ~ mt. *praktika* 'list, kneb; bog til forudsigelse af vejr og stjærners stilling og dennes udtydning', ur. *practik(a)* 'die Practik' < klat. *practica.*

pramari (kerskailija, ks. *pramata*). A g r. V s. 107a nimen Pramarein rundaus pite poiſlackaman. — s. *pramari* ~ mt. *brammere* 'praler, pragtsyg'. *§ 27 c).*

pramata : pramaan 'superbe l. elate me gero, superbio; jacto, glorior'. A g r. U T. II Pet. 2:13 A°ikiſteleuet teiden lahioiſtanne / pramauat teiden omillanne, Jud. 1:12 Neme Häpien pilcut / pramauat teiden Lahioiſtanna ilman cartamiſta; P s. 120:4 reunam. Röyhe / prama ia kerſka, 94:3 quincauuan pite ne Jumalattomat pramaman, 49:19 reunam. täle onopi kylle nautit̃emiſt ia pramamiſt; V s. 55b (= Jerem. 22:15) Lwlecos / ſinus Kuningaſna oleuas / ettes Cedrein canſa pramat, 40a Pappi pramapi, reunam. Pramapi) Papit olit Herraliſet ia cunnialiſeſta cauniſtetud, 63b Wiholinen ſangen pramapi, 40a teiden pite Pacanain Hywydhet ſömen / ia heiden Cunniaſtans pite teiden pramaman. [B i b l. *»präla»*, *»flöſa»*; saks. B i b l. *»braſſen»*, *»pralen»*, *»prangen»*]. — s. *pramata* ~ ruots. murt. *brama* 'sich brüsten'. *§ 27 c).*

prami (= prameus); 'pompam amans, fastosus, splendore l. elegantia superbus'. a) subst. A g r. R k. 200a Caiki mailmaijſet cunniat / ilot / pramit / Lihaliſet wiſaudhet, 347a Wariele meite caikeſta hengeli-

ſeſta Coreudheſta / ia turhaſta cunniaſta / aijaliſeſta pramiſta; UT. Ap. T. 25:23 Ja toiſna peiuen tuli Agrippa ia Bernice ſwren Pramin canſa; Ps. B3b Waan tai on (paiꝛ pramin) ſelke ia pudhas, 45:9 Saliſt wloſkeudh / ſinun ialomas pramiſas; Vs. 8a Pramin Coreutta — — ia mwdhꝛſynnit hen vſein rangaiſi, 40a reunam. iotca ei Jumalan Cunni etꝛi / waan omatarpēs / pramins ia riemūs, 39a ſinua ijancaikiſexi Pramixi tedhe / ia iloxi; Pr. 12a prami; Hem. Vk. 18a (dubl.) Ja jaloimas pramiſas näyd. [Bibl. *»ſtååt»*, *»herligheet»*; saks. Bibl. *»geprenge»*, *»Pracht»*]. b) adj. Hem. Vk. 19a (dubl.) Sen ſuuren valdans cunniax / On ylkä prami myös ſangen, 29a Jalon / pramin / raohas / levos / Ei cuoleman hädhäs / muus pelvos; Henr. C3b öyckärit / pramit / kehuiat. **prameus** 'superbia'. Agr. Vs. 17b Ja henen pite heiden Pramiudhens henen kätens käſiuardhella alendaman; Pr. 12b Jordanin pramaus on häuitetty; Hem. Vk. 154b Mitä meit autti mailman meno? Corjus kempi / pramjus paljo? 177a Pramjus / juopumus / hecuma / huorus, 219b Pramjutt puoletoinda pitäväd — — Hecumat ajaliſt edꝛiväd, Cant. 107 Corvakengeill käyſkellen / Coreudhen hallus / Kiildävillä lakeilla / Prameudhen vallas, 97 Muodhottomall pramjulla, 89, 96 prameus. — s. *prami* ~ mmr. *bram*, *braam* 'ståt, skrytsamt uppträdande, öfverdåd', mt. *bram* 'bram'. *§ 27 c)*; Verz. s. 87.

prebendi (apuraha). Bibl. Ilm. esip. s. 703a Prebendiwarcat ja Cortiſanerit [saks. Bibl. *»Pfründendiebe»*]. — s. *prebendi* ~ ur. *prebende* 'pastorat, anslaget till löneförbättring'; lat. *præbenda*.

preivi 'litteræ, epistola'. Agr. UT. Ap. 23:25 kirioitti Breiuin, II Cor. 3:reunam. 240a olema teijet walmiſtanet ydexi Breiuixi Jumalalle, Ap. T. 9:2 anoi henelde breiuie, 28:21 Eikä me ole Breiui ſaaneet; II Joh. 1:12 Olis — —kirioittamiſta / Mutta em mine tactonut breiuille ia plekille; Vs. 77b Keiſarit ouat Preiuins ia keſkyns cautta cwluttanuet; Pr. A4b Artaxerxes ſen Töön preiuillens eſti (kirjotustapa *br-* vrt. Ap. T. 15:23, 23:34, 15:30, I Cor. 16:3, II Teſſ. 3:14, 2:2, 2:15, 3:17); Martti 110:33 breifwins eli kirians edheſt, 146:33 breffuit eli kiriat; Jstn. T3b anoi häneldä breiuie; Suomalænius Hist. Ark. XII s. 3 ettei Breiveiä cummingan enä, näjemmä, cwlla eli totella; Elim. Ev. 1618 S1a anoi häneldä breiviä, 1637 L4a breviä. [Bibl. *»breff»*; II Joh. 1:12 *»paper»*;

Schl. XII »*bref*»]. — s. *preivi* ~ mmr. *bref* 'skriftlig urkund, papper hvarpå något är skrifvet, fullmakt' vur. *breff* 'litteræ, epistola', mnorj. *bréf* 'skriftligt Dokument, noget skrevet', mt. *bref* 'brev' < kas. *brêf;* alkul. klat. *breve* (sc. scriptum) < lat. adj. *breve.* *§ 14 b), 27 c), 47.*

prelaatti (pappien arvonimi). Bibl. Jerem. 7:loppum. Piſpat ja Prælatit. — s. *prelaatti* ~ vur. *prelaat* 'præsul', mmr. *prelate* 'förman, föreståndare; särskildt den som inom ett kloster har myndighet öfver bröder och systrar', mt. *prælat(e)* 'prælat', kas. *prelate;* alkul. lat. *prælatus.* *§ 27 c).*

presenteerata (osottaa). Speitz. B2a machta hän jokapaicas Præſenterata hänen Miehudens. < vur. (Krigsl.) *præſentera*, mmr. *presentera* 'öfverlemna, frambära, framställa', mnorj. *presentera* 'fremstille; give', mt. *præsentere* 'fremstille, vise'; alkul. lat. *præsentare.* Kirj. laina.

presidentti (puheenjohtaja oikeudessa). Speitz 125 Marſki / nijncuin præſidenti eli duomari (ed. 14, 123, 124, 147, 148 y. m.). < vur. (Krigsl.) *præſident*, ur *president* 'ordförande i en rätt', saks. (Krigsart.) *præſident;* alkul. lat. *præsidere.* Kirj. laina.

pretendeerata (vaatia). Henr. A1b Prætenderata ~ ur. *pretendera* 'fordra, yrka, påstå, eftersträfva', ransk. *prétendre;* alkul. lat. *prætendere.*

priili 'stylus'. Schr. 30 Prijli 'Stylus, Prijl, der Pfrieme'. — s. *prijli* ~ vur. *prijl* 'stylus', joka on sama sana kuin ur. *pren*, mt. *prin* 'pren' < kas. *prên(e)*, *prîn* = angl. *préon* 'naal'. *§ 27 c), 47.*

priimi (aamumessun aika). Agr. Ps. B3b ioſta Nocturnit / Prijm ia Sexti Aina luetin ia weiſatin. — s. *priimi* ~ mmr. *prim* 'den förste timmen på dagen el. kl. 6 f. m.; den andre af de s. k. kanoniske timmarne', mnorj. *prími* 'den af de kanoniske Tider som blev sungen Kl. sex om Morgenen', mt. *prim* 'morgenmesse'; alkul. lat. *prima* (sc. hora). *§ 27 c).*

prikku 'latro lusorius'. Schr. 47 Pricku 'Orbiculus aleatorius, Bricka, die Bricke / der Stein im Brettſpiel'. — s. *prikku* ~ vur. *bricka* 'orbiculus aleatorius', mt. *bricke* 'brik' < kas. *bricke* 'skive til at sætte noget paa, spillebrikke'. *§ 27 c), 43 c), 47.*

priori 'prior'. Eric. P. I 634 Priorit. — s. *priori* ~ mmr. *prior* 'prior, förman inom ett kloster el. samfund af munkar < lat. *prior*.

privilegio (etuoikeus). Martti 4:5 wapaudhett, tilat ia preuilegiat, 1:27 wapamiehett, nautitzis heidhen Preuilegiens. Myöhemmin esiintyy lat:n mukainen privilegium ~ privilegia, esim. Ak. (1593) 27:25, (1597) 36:19, (1638) 80: 23. [Schl. XII *»preuilegia»*; Landsl *»privilegia»*]. — s. *previlegia* ~ kmr. *previlegium* 'bref; skriftligt för. ordnande'; alkul. lat. *privilegium*.

profaneerata (häpäistä). Henr. A3a Lepopäivä — — turmelluxi ia Prophaneratuxi. — s. *profaneerata* ~ ur. *profanera* 'vanhelga, ohelga, oskära; missbruka'; alkul. lat. *profanare*. *§ 47—48*.

profetallinen 'profetisk'. Agr. Vs. 83a yxi Prophetinen / ia Apoſtolinen coolema. — s. *profetinen*, vrt. ur. *profetisk* 'förutspående'.

profeteerata (ennustaa). Agr. UT. I Cor. 14:3 ioca Prophetera / ſe puhupi Inhimiſille paranoxexi, 13:9 polittain me ymmerdheme / ia politain me Propheterama, 11:4 Jocainẽ — quin rucoele eli Prophetera. Agr. käyttää sanaa useasti (Kk., Vs., Pr.), ja esiintyy se monesti myöhemmissä heng. teksteissä: Westh. Kk. 97:26, Jstn. II a, Eric. Kk. 120, P. I 59, P. II 230, Thom., Yp., Hieruſ. häw. 1616 A5b, Elim. Ev. 1618 E3b, Bibl. I Sam. 10:alkum. [Bibl. *»prophetera»*]. — s. *profeteerata* ~ mmr. *prophetera* 'profetera', vur. *prophetera* 'prophetare', kas. *prophetêren*; alkul. klat. *prophetare*. *§ 27 c)*, *47*. Agr:n *profetiseerata*-muodolle (Vs. 108a Mene / ia Prophetizera. Ele Prophetizera) en ole tavannut ruotsalaisella taholla vastinetta.

profossi 'quæſitor'. Schr. 15 Profoß 'Quæſitor, Profoß, der Maleſitz Richter'; Speitz 148 nijn käſketän Profoſſille / että ſillä duomitulle pitä cochta rippi ja Synnin pääſtö tapahtuman, (ed. 42, 104, 106, 143). Ks. **kenraali-, regementtiprofossi.** — s. *profossi* ~ vur. *profoſz* 'quæsitor', mt. *profos* 'retsbetjent (der pågriber og lader forbrydere afstraffe)', uys. *Profoss*. *§ 27 c)*, *48*.

prooki Agr. Pr. 7b (= Zach. 6:3, 6). Rattan edes olit Prokit wäkeuet Orhit, Mutta ne Prokit menit Lounan pein. [Bibl. *»brokotte»*]. — s. *prooki* ~ ur. *brokot* 'bunt', vur. *brokot* 'discolor, varius', mmr. *brokoter* 'brokig, mångfärgad', t. *broget* 'scheckig'. Kirj. laina. *§ 8 a)*, *27 c)*.

proolata (koreilla, loistaa). Fno. Vk. 178 Prolan mös käräiä tuuaſa / Käyn waateis ialois ia ſuuriſa. — s. *proolata* ~ vur. *prål̊a* 'ornare, perornare', ur. *prål̊a* 'prangen, Pracht treiben', mt. *prale (pråle)* 'prange, bramme; smykke, pryde' < kas. *pralen* 'prunke, prale' = uys. *pralen*. *§ 2 d)*, *20 b)*, *27 c)*, *47*.

proomu 'hippagoga'. Schr. 33 Prami 'Hippagoga, Prååm, die Fähre'. — s. *prami* ~ mmr. *pram*, *praam*, *prom* 'pråm', ur. *pråm* 'die Pram', mnorj. *prámr* 'fladbundet Færge eller Farkost som er uden Kjøl', mt. *pram* 'pram' < kas. *pråm* ~ vir. *prām*. *§ 2 a)*, *27 c)*; nykysuomen *proomu* < vur. *pråå̊m* 'hippagoga'. *§ 2 d)*, *20 b)*, *47*.

prosedeerata (menetellä). Speitz 143 rupepi Profoßi päälle candaman / ja procederatan ſijttä wicapään — — canſa, 31 aſiaſa procederattaman / nijncuin wertaiſten keſkellä, 72 nijn procederatan ja tehdän heitä waſtan. < vur. (Krigsl.) *procederas*, ur. *procedera* 'förfara, gå till väga'; alkul. lat. *procedere*. Kirj. laina.

proselyytti (käännynnäinen). Agr. UT. Matth. 23:15 te Merte ia Mannerta ymberiwaellat tehdexen yhden Proſelitin, 23:loppum. c.: Proſelitin — — iotca Jwttat lain ala kienſit; Vs. 110b Mutomat lwleuat henen olluexi Edomeaſt yxi Proſelijti; Bibl. Matth. 23:15 yhtä Proſelitiä, loppum. Proſelitiä. [Bibl. »*Proſelit*«]. — s. *proseliitti* ~ vur. (NT. 6b) '*Proſelit* / Proſeliti kalladhes the ſom wende ſigh frå hedhendomen in till Judiſka laghen'; alkul. kr. προσήλυτος.

prosessi 'process'. Bibl. Nehem. 12:loppum. kijtoschuoria) Nimittäin nijn cuin procesſis tapahtu. < vur. (Bibl. Nehem 12:reunam.) *proceſſ*, mmr. *proces* 'procession', mt. *proses* 'vandring; festligt optog, procession'; alkul. lat. *processio*. Kirj. laina.

protesteerata (panna vastalause). Henr. C2a huorin tekiät eij häpiä proteſterata vaſtoin Kircon rangaſtuſta. — s. *protesteerata* ~ ur *protestera*' förklara missnöje, öfverklaga'. mmr. *protestering*, mt. *protesterte* (ks. protokoll: Kal kar); alkul. lat. *protestare*.

protokolla 'protokoll'. Speitz 130 caxi Notariuſta ja kiriottajata iotca pitäwät protocollin, 130 waarin pitä Protocolliſt että caicki hywin ylöſkiriotetetahan. [Krigsl. »*prothocollet*«]. — s. *protokolli* < vur. *protocoll* 'protocollum', mt. *protokol* id., klat. *protocollum* < kr. πρωτόκολλον.

proviantti 'proviant'. Speitz 101 caicki Profwianti ja ruoca calu. < vur. (Krigsl.) *Proviant* = vur. *prowiant* 'commeatus', mt. *proviant* 'i nuv. bet'. < saks. *Proviant* < it. *provianda* < lat. *pro viando*. Kirj. laina.

pruukata: pruukkaan 'in more est mihi, soleo; utor, usurpo, colo'. a) Agr. UT. I Tim. 1:8 Laki ombi hyue / ios ſite iocu oikein prucapi, II Cor. 3:12 Ette nyt meille ſencaltainen Toiuo on / nin me prwkama ſwren Rochkiudhen, I Cor. 16:13 ſeiſoca Vſkoſſa / prwcatka teitenne wroholliſeſta, b1a Latinan kieli Kircoiſa — — prucattu; Kk. 5:10 Caſten Sacramentin canſa Laſtein ylitze prucatan; Ps. 107:23 Haaxilla Meren päle meneuet / ja töte prucauat ſwriſſa weſis; Vs. 81a reunam. Waimoin prucamiſen menõ (ed. UT. Jac. 2:6, I Cor. 9:12, 12:4 loppum., 14:32, Ap. T. 13:6, a8a muist., Kk. 6:22, 7:8, 60:16, 160:7, 129:24, Ms. 182:29, Ps. 84:7, 10:5, 108:14, B4b, Vs. 127a, 37a, 117a reunam., 41a reunam., 9a, 25b, Pr. A1b, 3b y. m., prucata yleinen kirjotustapa); Westh. Kk. 31:22 Jumalan lahia brukaman; E. Kk. 243:18 pitä prucaman — — Jumalan lahian; Jstn. D2a käſkenyt — Sacramentin / henen muiſtoxens prwkatta; Henr. E4a edheſtbrucattapa, B2b brucata, B3a brwcannet. [Bibl. *»bruka»*, esim. I Tim. 1:8, I Cor. 16:13, useasti ei suom. sanalla ole suoranaista vastinetta, vrt. esim. *»äre wij driſtighe»*, *»driffua·ſin handel»* y. m.]. b) Agr. UT. II Tim. 2:6 Peltomiehen / ioca pellon prwca / pite enſin Hedhelmeſte nautitzeman, Ilm. 18:17 Merimiehet — — ia iotca Merta prucauat, I Cor. 7:31 ne iotca täte Mailma prwcauat / ninquin ei prwcaiſickan (vrt. Ebr. 6:7, Ms. 216:27—8, 220:24, 217:14, 219:30, Vs. 20a); Lj. Ml. 106 Ei mahda yxikän toisen medzä eli wesiä brukata eli käydhä; Ak. (1638) 79:26 Kirkoherrat heidän pappiloisans, jotka he itze brukawat, 80:29 Kirkon maistans joita eij hee itze bruka (ed. 80:17, 20, 30, 35, 79:36). [Bibl. *»bruka»*; Upp. 18:17 *»handla»*; Schl. XII s. 183 *»fikia»*]. c) Agr. Ps. B4a Joſka ſe Jocapeiue prucataiſin ette Bibliaſt iotaki luetaiſin; Vs. 81a reunam. Ninquin Pauin / Turkin / ia Wẽheleiſten ſeas ylenhäpieliſeſt prucatan, 108b Quin nytkin — — ylenpalio prucatan. **pruukkaus.** 'usus' Schr. 24 Brukaus 'Uſus, Brwk, der Brauch'. — s. *pruukata* ~ vur. *bruka* 'uti, frui, usurpare, colere', mmr. *bruka* 'bruka, nyttja; utöfva, öfva, arbeta', mt. *bruge* 'give sig af med, benytte' < kas. *bruken*, vrt. vir *prūkima*. *§ 27 c), 47.*

pruukki 'cultura agri, cultus, usus'. Ak. (1638) 81:7 nijn hyfwin caikist huhdist cuin pellon brukist, 81:3 pellon bruki pitäwät, 80:3 ylösotetta eli brukatta taitan, nin cauwas cuin heidän omaisudens ja brukins vlottu. — s. *pruukki* ~ vur. *bruk* 'usus, cultus, cultio', mmr. *bruk*, vrt. *misbruk*, vrt. mmr. *bruka*, mt. *brug* 'i nuv. bet' < kas. *brûk*. *§ 27 c)*, *47*.

pryki 'coctio cerevisiæ'. Schr. 37 Prycki 'Coctura cereviſiæ, Brygd, das Brawen', 38 Pryki kiwi 'Ptiſanarius globus, Sodha, die Brawerkugel'. — s. *pryki* ~ vur. *brygd* 'coctura cerevisiæ', mmr. *brug?* 'brygd, det som brygges', mnorj. *brugg* 'hvad der brygges til Øl', vrt. mt. *bryggepande* 'bryggerkedel'. *§ 27 c)*.

präntti 'typographia, officina typographica'. Agr. Rk. F7a Joſca mös Wſi Teſtamenti, ilmei tulis lepitze Prenti; Ps. B3a lepitze Prentin; Eric. Cat. B2b Präntiſtä (ed. Kk. 3, P. I c1a); Ericuksen kirjotustavan mukaisena: Elim. Kk. 1b, Pict. A6b, Henr. A1b; Schr. 41 Präntti 'Typus, Prent / Tryck, die Preſſe'. — s. *präntti* ~ vur. *prent* 'typus', mt. *prent* 'tryk, bogtryk' < kas. *prente* 'druck'; alkul. lat. *imprimere*. *§ 27 c)*, *47*.

präntätä : präntttään 'imprimo ut typographus, typis excudo'. Agr. UT:n lopussa, Kk. 161:20, Ms. 232:24, Pn. G1b Prentattu; Ps. 130a Prentättu, b3b prentettu; Vs. A1b Ellei Me Somalaiſet ßaa Prentettu coco Biblia, 135b Präntettu; Pr. 34b prentettu, 17b vloſprentetut, A1b ieit prentemet; Jstn. Z2b Prentettu; Fno. Cat. A1a präntätty; Lj. Ml. (Ak. 42:5 prentätä, vrt. ed. 42:10, 42:7, 42:31 y.m.); Eric. Cat. 505 Präntetty, Kk. 148 Präntätty (ed. 3, P. I a1a, P. II loppul., W. Cat. D12b; Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1616: tittelissä Präntätty; Elim. Kk. 1b Präntätyſtä, 53a Präntätty; Pict. A7a präntätty, präntätyxi; Canutus K4b Präntätty; Henr. A1a Präntätty; Hordel A1a Prentetty; Bibl. (A) 2b präntättin. — s. *präntätä* ~ ur. *prenta* 'etwas drucken', mt. *prente* 'trykke' < kas. *prenten* 'drücken, drucken'; alkul. lat. *imprimere*. *§ 47*.

prässi 'press, pers'. Eric. Cat. 97 polgit wijna preßi, P. I 820 Minä olen yxinen polkenut wijna preſſin, 406 monicahdat wijnapreſſi polkewat, 398 caiwoi yhden Presſin ſijhen; P. II 851 polkeman wijna Presſin; Pict. 23b wiina wlvoskäy preſſiſt; Henr. E1a

näin — — ſotcuttavan Präſſyiſä. — s. *pressi*, *prässy* ~ vur. *präſz* 'prælum, torcularium', mmr. *press*, *präs* 'press' < uys. *Presse*. *§ 27 c)*, *48*. Ks. **pärsy.**

präämi (reunakoriste). Bibl. Jes. 3:19 kijldäwät waattet / päälijnat / präämit / ſnyörit. [Bibl. »*bremm*»]. — s. *präämi* ~ vur. *bräm* 'fimbria, limbus' < kas. *brem(e)* = uys. murt. *Bräm*, *Bram* 'rand, kant'. Kirj. laina. *§ 27 c)*, *47*.

psalmi 'psalm'. Agr. Rk. 1a Pſalmi / Jolla Jwttaat kijtit Jumalata, 386a kijtospſalmit eli kijtoſwirdhet; Ps. 67:1 Pſalmiweiſu; Vs. 16a Jumala ombi minun wäkewydhen / ia minun Pſalmin. Sana on yleinen Agr:lla (UT., Kk., Ms., Pn.), samoin myöhemmissä heng. teksteissä: Westh. Kk. 49:16, Ms. 169:8; C. Ms. 184:32, Jstn. R2b, Fno. Vk. 24; Hem. Vk. 37a, Cant. 70, Eric. Cat. 66, Kk. 5, P. I a2b, P. II 8, Elim. Vk. 20a, Kk. 2b, Pict. A5b, Canutus B3a, Henr. B2a, Bibl. Ps. 67:1. — s. *psalmi* ~ vur. *pſalm* 'psalmus, cantio', mmr. *psalmber* 'psalm', mnorj. *psalmr* 'Salme, en af Davids Salmer', vrt. mt. *psalmebog;* alkul. lat. *psalmus*. *§ 27 c)*.

psalttari 'psaltare, strängaspel'. a) Agr. Rk. 371 hulluijlla lughuijlla / Marian pſaltarella; UT. Ap. T. 1:20 kiriotettu Pſaltari Ramatus; Ps. A2a Alcupuhe Pſaltarin päle. Ed. esim. Pn. F4a, Jstn. V2a, Fno, Vk. 6, Hem. Vk. 148a, Eric. P. I 20, Elim. Ev. 1618 S5b, Bibl. Ps. esip., kaikkialla Agr:n ortografian mukaisesti. Huom. Eric. P. I a4b Marian Pſaltarin. b) Agr. Rk. 48a weiſatkat henelle kymmenkieliſille Pſaltarilla, 55a Mine leikitzen — — Pſaltarilla, 60a kijtteket hende pſaltarille; Ps. 71:22 kijten — — Pſaltarinleikille, 57:9 Pſaltari ia Candele; Vs. 12b Candelet / Pſaltarit. Esimm. Ps:sta ja Vs:sta harv. otettu; Henr. D1a ſinun Pſaltaris leickiä; Bibl. Jes. 5:12 Pſaltarit (ed. II Kuning. 12:13, I Chrön. 14:8, 16:16, 26:6, Daniel 3:5, Amos 5:23, ks. Ps.). — s. *psalttari* ~ mmr. *psaltare* 'psaltare, Davids psalmer, äfven bok innehållande psaltaren', mnorj. *psaltari* 'Salmernes Bog i det gamle Teſtamente', mt. *psaltere* 'psalmerbok, et strængeinstrument'; alkul. lat. *psalterium*, kr. *ψαλτήριον*. *§ 27 c)*.

publiseerata (julkaista). Ak. (1615) 59:35 ſijttä quin tämä meidhen Mandatim publicerattu ja julgiſtettu on keräjäs ~ ur. *publicera;* 'öffentliggöra, kungöra'; alkul. lat. *publicare*.

pukata: pukkaan 'flagito, aspere posco, minaciter postulo; arroganter me gero, contumax sum'. Hem. Vk. 185a Sielu pucka: ſina ruumis rucka / Vaiks covis kyll mua aina luckad / Oikjus minull / em̃a puhu ſull huckan; Bibl. Jes. Syr. 51:14 ettei hän hyljäis minua tuſcaſa / coſca ne cowat ſydämeſtä puckailit ja ei minulla yhtän apua ollut. [Bibl. *»trotzadhe»;* saks. Bibl. *»trotzeten»*, vrt. Jes. Syr. 32 *»trotzar och puckar»*]. — s. *pukata* ~ suom. ruots. murt. *pukka* 'pokka', ur. *pocka* 'pochen, trotzen', mt. *pukke* 'trodse, strides; overfalde; angribe', kas. *puchen*. *§ 7 e)*.

pukki 'capra hircus'. Lj. Ml. 201 kariu, pucki, heuoinen, koira, rwna; Kl. 79 pukin nahka ia vohen nahka, — — pukin nahka. [Schl. XII *»bukker»;* XI *»bukskin»*]. — s. *pukki* ~ mmr. *bukker* 'bock', mnorj. *bukkr*, *bokkr* 'Bukk', mt. *buk* = kas. *buck*, *bock* > vir. *pukk* 'Bock, Ziegenbock'. Kall. kt. s. 37 pucki 1500-luvulta. *§ 7 e);* Verz. s. 87.

pulla (juoma-astia). Agr. UT. Ilm. 17:4 Ja ſe Waimo oli watettu Purpurilla — — ia piti Kädheſens Cullaiſen Pullan / teunne cauhiſtoſta / ia henen Horudhens rietautta. [Bibl. *»en gyllene kalk»*; saks. Bibl. *»Becher»*]. — s. *pulla* ~ vur. *bulle* 'obba', mmr. *bulle* 'tumlare, ett i förhållande till vidden lågt, nedåt kupigt men med flat botten försedt dryckeskärl utan fot', mnorj. *bolli* 'lidet Kar; Maal', mt. *bolle* 'et mål', t. *bolle* 'drikkekar' = msaks. *bollo*. *§ 44 c)*.

pultti 'bult, black'. Agr. Rk. 60a (= Ps. 149:8) Heidhen Kuningaſtans ſijtoman cahlehin / ja heiden Knapins Rautabultihin, 215a polittain fangittu ia pultilla raſkahutetu; Ps. 149:alkum. Bultit / Cahlet, 149:8 Rautabultijn; Vs. 126a pandijn Cahlein ia Bultijn, 66b couihin Bultijn pannut; Hem. Vk. 52a Fangid pääſtä tornein pohjaſt / Puldeiſt / cahleiſt; Eric. P. I 364 Salmen tygö — — annoi (sc. Xerxes) lyödä ſitä ia heitä ſijhen rautta pultit. [Bibl. *»fiettrar»*; saks. Bibl. *»feſſeln»*]. — s. *pultti* ~ mmr. *bolt*, *bulth* 'metallstång, bult', mt. *bolt* 'i nuv. bet.; bøjle til at fastholde fanger' = kas. *bolte* 'fussfessel, pfeil'. *§ 7 e)*.

1. **pumppu** 'antlia aquatica'. Schr. 33 Pumpu 'Antlia, Pump, die Pomp'. — s. *pumppu* ~ vur. *pump* 'antlia', ur. *pomp*, *pump* 'die

Pompe, womit man Wasser in die Höhe ziehet', mt. *pump(e)* 'pumpe' < kas. *pumpe* = uys. *Pumpe* ~ vir. *pump*. *§ 47.*

2. **pumppu** 'cucurbita'. Schr. 52 Pumpu 'Cucurbita, Pompa, der Kürbs'. — s. *pumppu*, vrt. vir. *pump* 'Kürbis' ~ vur. *pompa* 'cucurbita', ur. *pompa* (jordfrukt) 'eine Kürbsflasche'.

punkti (hetki; kohta; piste). Westh. Kk. 95:17 ychdeſä punchtiſa, ychdes ſilmän räpätyxes; Ak. (1615) 64:10 pidhetän jocaidʒen Punchtin peräſt ilman eſtetä; Ak. (1638) 80:11 Caicki muut jotca eij sijnä ensimäises punctis ole ylöslueteldut; Bibl. A3b Lugun peräs caxi puncti on — — yxi puncti. — s. *punkti* ~ vur. *punckt* 'punctum', mmr. *punkter* 'punkt; omständighet, stycke; afdelning; ögonblick', kmr. *puncter* 'punkt; stycke'; mnorj. *punktr* 'Sted, Punkt; Tidspunkt; Stilling, Tilstand', mt. *punkt* 'punkt' = kys. *punct*, uys. *Punkt* < lat. *punctum*. *§ 30.*

puntari 'statera, trutina'. Agr. Vs. 108b Waacat / Pundarit / wichtit; Lj. Kl. 92 wagalle ia pundarille (ed. 2, 3, 12, 13, 14, 19); Eric. Cat. 166 Oikea pundari / oikea mitta (ed. 163, P. I 54, 209, 645, P. II 269, 887); Schr. 27 Pundari 'Trutina, Pyndare, die Wage, Pundari 'Statera, Beʒman, ein Schnellwoge'. [Schl. XI »*pundare*»; s. 31, 47 »*bisman*»]. — s. *puntari* ~ mmr. *pundare* 'pyndare, våg', kmr. *pundari* 'pyndare, ett slags våg för tyngre varor, med endast en skål', vur. *pundare* 'statera', mnorj. *pundari* 'Punder, Vægt med en armet Vægtstang', mt. *punder(te)* 'bismer, stangvægt' = kas. *punder*; alkul. klat. *pondarium*. Jb. s. 179, Savo, Sääminki; Pundarjſarj v. 1561. Verz. s. 88.

puomi 'obex l. repagulum portæ'. Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1616 A2b (ovi) idʒeſtens aukeni cwdhenel hetkel / waicka hen wahwal boomil ia lukol lukottu ia wahwiſtetty oli (vrt. 1629 13b wahwoilla Salwoilla ia Lucoilla lucottu ia ſuliettu oli). — s. *puomi*, karj. *puomi* 'puomi tukkilautan ympärillä' ~ mmr. *bom*, *boom* 'stång, bom, stång el. bjälke som stänger vägen', vur. *bom* 'repagulum', mt. *bom* 'i nuv. bet.' < kas. *bom* 'træ, træstang' ~ vir. *põm* 'Baum, Stange' = uys. *Baum*. *§ 20 b)*, *47.*

puosmanni 'nauta, miles navalis'. Lj. Kl. 102 Anda Puoʒmanni köijdhen kädestäns pästä — — maxakan skiparille caiken wahingon köydestäns. [Schl. XI »*skipare*»; Stadsl. »*Skipare*»]. — s.

puotsmanni ~ vur. *bååtzmann* 'nauticus', mmr. *batsman*, *baatzman* 'båtsman, matros', mt. *bådsmand* 'sømand, matros' < holl. *bootsman* 'egentl. den matros som har opsigt med baadene', saks. *Bootsmann* ~ vir. *põtsman*. *§ 20 b)*, *32*.

puoti 'taberna, cella, granarium'. Lj. Kl. 102 ei heidhen pidhä — — sijnä mydhä, mutta andaman sen tulla ioca miehen turgulle eli puodhehin, 157 ios iocu toisens lyckä puodin portahilta; Eric. P. I 500 mitä lihapuodiſa on myydhä ſitä ſyökät; Schr. 33 Buodhi 'Taberna, Bodh, die Bude'; Speitz 10 myjät pitä kijnni Sulkeman heidän Boodinſa. Ks. **katupuoti**. [Schl. XI »*bodh*»]. — s. *puoti* ~ mmr. *boþ* 'bod, i sht för kortare vistelse uppförd koja eller skjul; salubod; visthus', vur. *bodh* 'taberna', mnorj. *búð* 'Opholdssted; Telt; et Slags Hus eller Bygning i Kjøbstads gaard', mt. *bod* 'hytte, lille hus' = kys. *buode*, uys. *Bude*, kas. *bôde* > vir. *põd* 'Bude'. *§ 20 b)*.

purgats (eräs lääke). Agr. Rk. B2a Telle kwlla eij pide — — purgats otettaman / eli wekeue ioma. — s. *purgats* ~ mmr. *purgaz*, *purgasz* 'purgerande el. afförande medel', mt. *purgats(e)* 'renselse, afføring, afførende middel'; alkul. lat. *purgatio*.

purppura 'purpur' Agr. UT. Ebr. 9:19 Otti hen — — Purpurin Villan / ia Iſopin / ia wiſkoi ſeke Rämatun ette caiken Canſſan, Ilm. 17:4 oli watettu Purpurilla ia Werencaruaiſella, 18:12 Silki / ia Purpurita, 18:16 puetettu oli Silkille ia Purpurilla; Pn. E1a riſuit henelte Purpurin; Vs. 115a henen Purpurin waattens. Näiden *i*-loppuisten muotojen rinnalla esiintyy sana *a*-loppuisena, milloin se on määräyksenä vaate-, kaapu-sanoille, joskus muulloinkin: Rk. 129a puetettin Purpura waattein (ed. Aa3a, UT. Joh. 19:2, 5, Marc. 15:17, 20, Pn. D4b), Pn. D4b purpura capulla, UT. Luc. 16:19 purpuralla ia Callilla Lina waatteil, Ap. T. 16:14 purpurain caupiţija; Vs. 125a Henen Sotaväkens vloſcaţo / ninquin Purpura. Myöhemmässä kirjallisuudessa sana esiintyy *-a*-loppuisena paria poikkeusta lukuunottamatta: Jstn. N4a, Hem. Vk. 130b, Eric. P. I 253, P. II 829 (mutta P. II 45 Purpur waatteiſa ja Pn. 1616 C1b riſuit, — Purpurin — ks. Agr. Pn.), Pn. 1616 B8b, Elim. Ev. 1618 L2b, Vk. 67a, Passio 8b, Hordel A4a, Bibl. Hesek. 27:7. **purpurainen** 'af purpur'. Agr. UT. Matth. 27:28 pughetit henen Pur-

puraiſen Capuun; Bibl. Jes. Syr. 6:31, Purpurainen Hijppa (ed. Matth. 27:28). — s. *purp(p)uri*, *purp(p)ura* ~ vur. *purpur* 'purpura, porphyra', mmr. *purpure* 'purpur', vrt. *purpur(a) klädhe*, mnorj. *purpura* 'Purpurklæde', mt. *purpur*-yhdyssanoissa = angl. *purpure*; alkul. lat. *purpura*.

pursu 'ledum palustre'. Martti 94:19 Kiſko mies niniä eli muita lehtiä Tammeſt, eli hake purſia, 94:reunam. Otta mies purſia eli humaloita (ed. 94:21—22); Lj. Ml. 123 hake pursia toisen miehen medʒästä, taitta pursia; Schr. 53 Purſut 'Roſmarinus, Porß, der Roßmarin'. [Schl. XII »*pors*»]. — s. *pursi*, *pursu* ~ ruots. murt. *purs* 'pors', vur. *porſz* 'myrica', mmr. *pors* 'pors, myrica gale', kmr. *pors* 'pors', mnorj. *pors* 'Pors, Post, en stærkt lugtende Buskvæxt (Myricum gale) — — hvilken brugtes til Ølbrygning istedetfor Humle', t. *pors* 'myrica gale, ledum palustre', vrt. vir. *pors* < kas. *pors*. *§ 7 e)*; Verz. s. 89.

pusa 'sacculus, crumena lintea'. Agr. Vs. 70b reunam. Sille Noitawaimot ombelit Sekit / puſat eli Pänalaiſet / Jotca he panit Mieſten Cainalan ala / ia ſadhaxens tiete Mite heille tulis eli tapactuis. — s. *pusa*, vrt. vir. *puza* 'kleiner schlechtes Sack' ~ mmr. *posi*, *pusi* 'påse', mnorj. *posi* 'Pose', mt. *posæ*, *pose* 'pose' = angl. *posa*, *pusa* 'sack'. SVA N:o 1927 Loimijoki puſa v. 1546. *§ 7 e)*, *44 c)*; Verz. s. 89.

pussi 'sacculus'. Schr. 30 Puſſi 'Sacculus, Poſſa, der kleine Sack'. — s. *pussi* ~ mmr. *posi*, *posse* 'påse', mnorj. *puss* 'Pung'. *§ 7 e)*.

puumerkki 'nota nominis'. Martti 91:23—4 Rijteleuät caxi ÿhtä calua — — ia heille on molemille ÿchteläinen taloin eli pwmerki. [Schl. XII »*boomerke*»]. — s. *puumerkki*, karj. *puumerkki* ~ vur. (KF. I 323) *Bomerken*, ur. *bomärke* 'das Haus-Zeichen; Brand-Zeichen', mmr. *bomärke* 'bomärke, särsk. tecken hvarmed egaren af en viss gård plägar utmärka ngt såsom sin tillhörighet; märke hvarigenom tillverkare utmärker något ss. sitt arbete'; vrt. mt. *bolmærke* 'det kendetegn, hvorved hver ved sin part i et bol'. *§ 8 b)*.

puurlaukka 'allium schoenoprasum'. Bibl. IV Mos. 11:5 puurlaucat / ja ſipulit. — s. *puur(laukka)* ~ vur. (Bibl. IV Mos. 11:5)

purlöök, mmr. *purlöker* 'purjolök, allium porrum', t. *purreløg*, *porre* = kas. *porlôk*, angl. *porrléac*; lat. *porrum*. — *laukka* vanh. laina.

puustavi 'littera'. Agr. Rk. A3a Senpäreſte ouat ioca Wijkon pockſtauit — — wijmein ouat Kuun Pockſtauit / ioijſta tutan miſſe merckiſe Kw eli Auringo ombi; UT. II Cor. 3:6 Ei Bockſtauin / wan Hengen. Sille ette Bockſtaui coolettapi, Matth. 5:18 ei pide catoman ſe wehin boockſtaui, Luc. 23:38 Puckſtauille kirioitettu, a8a pockſtauiſa; Pn. E1b Puckſtauilla; Ps. 119:alkum. Bokſtauin. Agr. käyttää sanaa UT:ssa useasti kirjottaen sen mainittuja poikkeuksia lukuunottamatta bockſtaui-muodossa. Tämän kirjotustavan mukaisena se esiintyy Jstn. P4b; Eric. Cat. 11 Bokſtavin (myös P. I 209), P. I 965 Bokſtawein, 439 Bookſtavit; Pn. 1616 C2b = Agr. Pn.; Elim. Ev. 1618 N6a Bockſtavin, Y3b Bookſtavien, 1622 G1b Puckſtavilla; Schr. 41 Pokſtaffvi 'Syllaba, Stafwelse, die Silben'; Ak. (1638) 79:20 Buockstawin; Aur. F7a Bockſtavin; Bibl. I Mos. 17:loppum. Bookſtawilla (yleisin kirj.-t.), Joh. 7:loppum. Bokſtawis. [Bibl. *»bo(o)kſtaff»*]. — s. *pokstavi*, *pukstavi*, *pookstavi*, *puokstavi*, vrt. vir. *pūstawēr* ~ vur. (NT. Matth. 5:18) *bokſtaffue*, (NT. Luc. 23:38) *bookſtaffuer*, mmr. *bokstaver* 'bokstaf', mnorj. *bókstafr* 'Bogstav', mt. *bokstav* id. = angl. *bôcstæf*. *§ 8 a), b).*

puusti 'alapa, ictus'. Agr. Rk. 138a coruapwſtilla paijſkeldu; UT. Marc. 14:65 palueliat annoit henelle coruapwſtit, Joh. 19:3 annoit henelle Coruapuſti; Pn. D2b corua puuſtia. Yleisin kirjotustapa pwſti (ed. UT. Joh. 18:22, I Cor. 4:11; Pn. D1b, D4b); Martti 160:23 Lyöpi mies toiſta korua pwſtilla, Stangon eli kiuen canſa; Fno. Vk. 90 Lyötin ia puuſtit annettin; Lj. Ml. 202 Lyöpi — — puustin kangella, 206 puustin, pustit; Kl. 152, 157: *uu*:llista kirjotustapaa noudatettu, samoin Hem. Vk. 129b, 130b, 114b, 189b, 200b, 133a, Cant. 44, Pn. 1616 B3a, B4a, Elim. Vk. 66a, 67a, 103a, Pict. A3b, Bibl. Joh. 18:22, 19:3, mutta Passio 5b Corwapwſtin (ed. 6b, 8b). [Bibl. *»kindpuſta»*; Joh. 18:22, 19:3 *»gaff, gåffuo kindpuſt(ar)»*; Schl. XII, XI *»puster»*]. — **puustella** (lyödä puusteja). Agr. Rk. Aa3a Sielle ſine coruapuſteldin; Hem. Cant. 44 puuſteldu. — s. *puusti* ~ vur. *puſt* 'flabellum, follis', mmr. *puster*, *puuster* 'slag med handen, i sht. i ansigtet, örfil', vrt. *kin-puster*,

kmr. *puster (pust)* 'slag med handen', mnorj. *pûstr* 'ørefigen', mt. *pust* id. = kas. *pûst* ~ vir. *pūšt*.

pykker(poika) 'mesonauta'. Schr. 16 Pycker Poica 'Meſonauta, Pyckia, ein geringer Schiffsmä'. — s. *pykker(poika)* ~ vur. *pyckia* 'mesonauta', (KF. I 317) *Båtzmän och Pythkare*, mmr. *pytker* 'båtsman som har att föra de resande till och från fartyget', kas. *putker*. *§ 31.*

pylsy 'minutal ex carne, sale etc. confectum, cibo condiendo utile'. Schr. 43 Pylſy 'Botellus, Dyyl, das Würſtlein'. — s. *pylsy* ~ ur. *pylsa*, *pölsa* 'Ett slags hackmat', vur. *pölʃa* 'faliscus', norj. murt. *pylsa*, mt. *pølse* 'i nuv. bet'. SVA N:o 1927 Lempäälä pylſy v. 1546. *§ 11 I f)*; Verz. s. 90.

pyntäri (eräänl. puntari). Lj. Kl. 19 Sijnä Caupungisa cusa waaka on, sen pitä cahtena oleman, ja pijndarin pitä waka mijödhen såuittaman yxi pijndari, yxi pundari, ia yxi spanni pitä ylitze caiken waldacunnan oleman, 12 iongun caltaista mitta eli waga, nijnquin pijndarita — – ia sen cansa iotakin punnita. [Schl. XI »*pyndare*»; s. 47 »*pundare*»]. — s. *puntari* ~ vur. *pyndare* 'trutina', ur. *pyndare* 'ein Pfündner, eine Schnell-Wage', mmr. *pyndare* 'pyndare, våg', kmr. *pyndare* 'pyndare, ett slags våg för tyngre varor med endast en skål'.

pyssy 'bombarda; sclopetum; pyxidicula'. a) Ak. (1555) 7:12 harniſkan, pyſſyn, keijhähen, 6:18 Pyſſyden, Aſwden; Lj. Ml. 160 walmista pyssyn eli mvvn asehen; Hem. Vk. 22b Joudzen ja keihän ſärkep Rattad rickop / pyſſyd polttap; Schr. 47 Pyſſy 'Bombarda, Böſſa, die Büchs', 15 Pyſſy Mies 'Mosquetagerulus, Muſketerare, der Mußquetirer'; Speitz 51 Eij pidä Ambuman yhtän byſſyä ulgos, 101 Byſſyt / Skutit / krwti. b) Schr. 48 Pyſſy 'Sclopétum, Haka / Röök, die Hacke'. c) Schr. 38 Pyſſy 'Pyxidicula, Byſſa / Borck, das Büchſlein'. — s. *pyssy* ~ vur. *byſſa*, *böſſa* 'sclopus; bombardus; pyxidicula', mmr. *byssa*, *bössa* 'burk, ask, dosa, särsk. medikamentsburk; kassaskrin; bössa, eldvapen i form af ett cylindriskt rör', mnorj. *byssa* 'daase', mt. *busse* 'bøsse, pengebøsse' < kas. *busse*; alkul. lat. *buxis* = kr. *πυξις* 'daase af buks bom', vrt. vir. *püšš* ~ saks. *Büchse*. *§ 11 I d)*, *43 c)*, *47*; Verz. s. 90.

pytty 'situla, vas portatile ligneum lacti et butyro servando'. Schr. 37 Pytty 'Labrum, Bytta, der Zuber', 42 Pijmäpytty 'Mulctra, Stäfwa / Bytta, der Melckeymer'. — s. *pytty* ~ vur. *bytta* 'urna, patella', mmr. *bytta* 'bytta', mnorj. *bytta* 'Bøtte, Kar', mt. *bøtte* 'et vist mål' = kas. *butte*, uys. *Bütte* ~ vir. *pütt.* *§ 43 c).*

pyökki 'fagus silvatica'. Agr. Vs. 86b (= Hosea 4:13) Tammein alla / Pernan / ia Pökeni alla / ette ne andauat ſulaiſen warion; Martti 58:2 tammi eli Böki, 72:28 hacka mies Tammia, Bökiä eli mwita — — puita (ks. 56:21, 88:20); Lj. Ml. 95 hacka iocu tammia, Bökiä eli muta, 116 Bökin, bökin; Schr. 51 Pöökipw 'Fagus, Böök, der Buchbaum'; Bibl. Jes. 41:19 Böökin ja Buxpuun (ed. Jes. 44:14). [Bibl. »*Böök*», »*Book*»; Schl. XII »*book*»; s. 72 »*böök*»]. — s. *pyökki* ~ vur. (Bibl. Jes. 41:19) *Böök*, mmr. *bökeskogher* 'bokskog', mr. *bök* 'bok', mnorj. *bœkiskogr* 'Bøgeskov', mt. *bøg* id. = kas. *bôke.* *§ 20 c).*

pyöveli 'carnifex'. Agr. UT. Matth. 14:10 lehetti böwelit leickaman Johanniſen caula, Luc. 12:58 Domari ylëannais ſinun Böuelille ia ſe Böueli — —. Viimeksi mainitun kirjotustavan mukaisena käyttää Agr. sanaa (ed. Marc. 6:27, Matth. 18:34, Ps. 49:15 reunam.), samoin Martti 151:23, Jstn. R4b; Lj. Ml. 193 Pöuelille; Hem. Vk. 58b Haldun andain byövelillen julmall (ed. 65b, 66a); Eric. P. II 606 Böweleille / Se on / Perkeleille pijnatta (ed. 586, 606); Elim. Ev. 1618 Q1b böveleille; Vk. 43a böówelillen; Schr. 15 Böfweli 'Carnifex, Böfwel, der Hencker / Büttel'; Speitz 86 Böwelin eli jullman oijkeuden tekien; Bibl. Luc. 12:58 Böweli (ed. vrt. UT., Salom. sananl. 19:loppum. y. m.). — [Bibl. »*bödhel*»; Luc. 12:58 »*Stockmeſtaren*»; Schl. XII »*bödel*»]. — s. *pyöveli* ~ vur. *böfwel* 'carnifex', vrt. mmr. *bödhil*, *bödell* 'bödel', mt. *bøddele* 'bøddel' < kas. *bod(d)el* 'gerichtsdiener, büttel'. *§ 20 c)*, *47.* Suomessa 1500-luvulla tavattavat *-v*-lliset muodot osottavat, että ruotsin kielessäkin on vastaava muoto esiintynyt ainakin sata vuotta aiemmin kuin Tamm on tällaisen muodon ruotsin kielestä löytänyt (ks. Tamm, Granskning af svenska ord s. 4).

pälsit 'vestis pellicea'. Schr. 29 Pelſit 'Rheno, Päls'. — s. *pälsit* ~ vur. *päls* 'rheno' = ur. *pels* 'der Peltz o. Peltzrock', mt. *pels* 'i nuv. bet.' < kas. *pels* = uys. *Pelz.* *§ 47.*

pärmä 'lamina lateralis libri ligati'. Agr. UT. II Tim. 4:13 too tulleſas ne Kiriat / mutta liateckin ne Permet; Schr. 40 Pärmä 'Membrana, Perman, das Pergament'; Bibl. II Tim. 4:13 kirjat / mutta lijatengin pärmät. [Bibl. *»pergamentet»*]. — s. *pärmä*, vrt. vir. *pärm* 'Hefe' ~ vur. *pärma*, *perma* 'membrana', mmr. *pärman* 'pergament ss. beteckning för ett material', mt. *permen* 'pergament' < kas. *perment*; alkul. lat. *pergamîna* = kr. *περγαμηνή* < *πέργαμος*. *§ 47;* Verz. s. 90.

pärsy (viinipuserrin). Agr. Rk. 199a ninquin hedhelmelliſen Winapuun / ioca winapärſut teutepi; UT. Ilm. 19:15 hen polkepi ſen Caikivaldian Jumalan Hirmuliſen Wihan Winan Perſyn; Vs. 99a (= Joel 2:24) Aitat Jyuille ia Perſſut Noreſt winaſt ia Oliuſta teunens oliſit, 90b (= Hos. 9:2) Senteden ei pidhe Aitat ia Perſſut ſinua elettemen / ia ei pidhe Winan ſinulle meneſtymen, 100a (= Joel 3:13) Elo ombi kypſi / tulcat ia alaſaſtucat / Sille ne Perſut ouat teudhet / ia ne Perſut yliʒe cohuuat, 12a ſihen ydhen Tornin rakenſi / ia caiuoi ſielle ydhen Perſyn, 64a (= Jerem. valit. 1:15) Nooria Miehieni cadhottaman / HERRA annoi ſen Neiʒyen / Tytteren Judan / ydhen Perſyn polkia; Pr. 2b (= Hagg. 2:17) Tuli hen Perſſyn tyge / ia lwli wiſikymmende Amia teutteuens, 16b (= Zach. 14:10) ſijte Hananeelin Torniſt / haman Kuningan Perſſuin aſti. [Bibl. *»preſſ»*]. — s. *pärsu*[1], *persy*, *perssu*, *persu*, ~ ruots. murt. *pärs* 'skräddares pressjärn; tryckbom; tungt arbete', vrt. mmr. *pärsa* 'pressa', vur. *perſza* 'erugare', ur. *pärsa*, *persa* en söm 'eine Nacht bügeln o. biegeln', mt. *perse* 'press' < kas. *perse*. *§ 47;* Verz. s. 82.

pärsätä 'pressare'. Agr. Vs. 121b (= Micha 6:15) Sinun pite Oliun perſaman — — Winan perſaman / ia ei ſite wina iooman; Schr. 71 Pärſätä 'Preſſare pannum, Pärſſa, Drücken'. [Bibl. *»perſa»*]. — s. *persata*, *pärsätä* ~ vur. *Pärſſa* 'Drücken' *perſza* 'erugare', mmr. *pärsa*, *persa* 'pressa', vrt. vur. *afpersa* 'afpressa', ruots. murt. *pärsa* 'pressa; med strykjärn utjämna; trycka; slita ondt', t. *perse* 'pressen, keltern' < kas. *persen*. *§ 47;* Verz. s. 82.

pässi 'ovis aries'. Schr. 56 Jäärä / Päſſi 'Hircus, Gumſe / Gum-

---

[1] *ä*:llistä muotoa edellyttää Rk:n winapärſut vrt. myös Schr. *pärsätä;* ks. vb. **pärsätä;** kuitenkin ks. FUF. 13 s. 328.

mar, der Bock'. — s. *pässi* ~ suom. ruots. murt. *bäss* 'gumse', ruots. murt. *bärse*, *bäse* id.

päärly 'margarita'. Agr. U T. Matth. 13:loppum. d. Teme Euangelium ombi mös ſe callis Perlö, Ilm. 18:12 callein Kiuein ia ne Perlyt / ia Silki / ia Purpurita, Matth. 13:46 leyſi — — Perlyn, Matth. 7:6 elket teiden perlöien heittekö ſikaden eteen, 13:45 ioca hyui Perlye etzei, Ilm. 21:21 — — Portia oli caxitoiſtakymende Perlye / ia cuki Porti oli ydheſt Perlyſte, 18:16 callila kiuelle / ia Perlille, I Tim. 2:9 Perlyilla / eli callihilla waatteila, Ilm. 17:4 calleilla Kiuille ia Perleile; Eric. Cat. 150 callimat pärlyt, P. I 432 Perlyſtä ia nuotaſta; Henr. D2a Pärlyn; Bibl. Matth. 7:5 Pärlyjänne (ed. esim. Matth. 13:alkum., 13:45, 46, Job. 28:18, Salom. sananl. 3:15, Ilm. 18:12, Judith. esip., (A)2a. [Bibl. »*perlor*»]. — s. *päärly*, *päärlö*, *päärli* ~ vur. *pärla* 'margarita', mmr. *pärla*, *perla* 'perla', mnorj. *perl* 'Perle', mt. *perle* id. = kas. *perle* = uys. *Perle* ~ vir. *perle* 'Perle'. *§ 43 c)*. Ks. **päärlyladi**.

päärlyladi 'anadema'. Schr. 27 Perladhi 'Anadema, Perladh, Spanneken'. — s. *päärladi* ~ vur. *pärlelaad* 'spira', mt. *perlelad* 'perlebånd'. Ks. **päärly, ladi**.

päärynä 'pyrum'. Agr. Rk. B4a Ja iwrija ſödhe / Perunat / Omenat / ia hedhelmet; Vs. 86b (= Hosea 4:13) Tammein alla / Pernan / ia Pökeni alla / ette ne andauat ſuloiſen warion; Schr. 54 Peruna 'Pyrym, Pärun, die Birn; Bibl. II Mos. 22:loppum. Omenat / perunat. [Bibl. »*Lind*»; II Mos. 22:reunam. »*päron*»]. — s. *peruna* ~ mmr. *pärun* pl. 'päron', vrt. *päruna lukt*, vur. *pärun* 'pyrum', mnorj. *pera* 'Pæretræ', mt. *pære* 'i nuv. bet'. s. *perna*-muoto edellyttää mr. **pærna*. *§ 3 b)*; Tunkelo, Kaikuja Hämeestä VIII ss. 52—55.

pöysti 'femur bovis et suis majus et pingue, frustum carnis majus ex femore'. Schr. 44 Kinku / Pöyſti 'Perna, Skincka, der Schincke'. — s. *pöysti*, karj. *pöüšti* 'paisti' ~ mmr. *böste* 'skinka', mnorj. *beysti* 'Skinke', mt. *bøste* 'skinke'. SVA N:o 1927 Kangasala: pöyſti v. 1546. *§ 15 b)*, *19*; Verz. s. 90.

r ks. **fr:**, **kr:**, **pr:**, **skr:**, **tr:**ää.

raani (ryöstö). Martti 77:21 Taitauat heitin ridhällä, toinen ſano, että hän teki hänelle roka raanin oli että wargaudhella [Schl. XII 175 »*sighir annar the afftekt rœntha wara aff sik eller stulna*»],

77:26 maxakan Röuäÿxen ſakon ioka toiſelle ruoka raanin teki [Schl. XII 176 »*böte Raans boot som olaghlica aff honom togh*»], 132:9 pitä — — enſin hänen welkans maxettaman — — ia mitä ſijtä ÿlitzen on käÿkän ſe ranijlle ruoghaxi [Schl. XII 289 »*gange til skyfling*»], 132:24 Ios he miſtauat hengens — — nijn tule heidhän irdhallinen tauarans ruoka ranixi tehtä. [Schl. XII 290 »*löst gotz thera j sköffling gaa*»]. — s. *raani* ~ mmr. *ran*, *raan* 'rån', mnorj. *rán* 'Handling hvormed nogen forholder anden Mand hvad der med Rette tilhører eller tilkommer denne; voldsom, retsstridig Tilegnelse og Borttagelse af anden Mands Eiendom, som derved bliver ham frarøvet; Rov, hvad nogen har tilranet sig med Vold eller paa ulovlig Maade har frataget andre,' mt. *ran*' i nuv bet'. *§ 2 a)*.

raastupa 'domus curiæ'. Agr. UT. Matth. 27:27 Houit otit Jeſuſen Radztuuas, Marc. 13:9 he ylenandauat teiden Radztupijn ia Sinagogijn, Matth. 10:17 he edheſweteuet teiden heiden radſtupins, Luc. 21:12 ylenandauat heiden Raſtupijns. Ensiksi mainittu kirjotustapa yleinen (ed. Joh. 18:33, Joh. 18:28, Ap. T. 25:23, Pn. D2b, D3a, D4b); Fno. Vk. 176 radztupan; Ak. (1593) 24:31 Rastuwan päiwet (ed. 24:1, 13); Lj. Kl. 115 rastupa (yleinen kirjotustapa), 103 Radstuuan (useasti); Pn. 1616 B6a, B5a, b, ks. Agr. Pn.; Passio 6b Radztuwan (myös 7a); Hordel A4a Raaſtupan (ill.); Bibl. Matth. 10:17 Raſtupijns, 27:27 Raſtupan (ill.). [Bibl. »*Rådhws*»; Luc. 21:12 »*Rådh*»: Schl. XI »*radhsstufva*»]. — s. *raastupa* ~ mmr. *raþstova*, *razstoua*, *radzstuwa*, *razstuwa* 'rådstuga', kmr. *raþstova*, *raþstuva* 'rådstufva; rådets sammankomst på rådstufvan', mnorj. *ráðstofa* = *ráðhús*, mt. *rådstu(v)e* 'sal, hvor der holdes råd; rådsforsamling, møde'. *§ 2 a)*, *32*.

raati 'consessus consultantium, senatus'. Agr. Rk. 279a Caupungein Burgmeſtarien ia Radhin, 278b Rikin Radhin, 296b Kuningan ia Rikirådhin; UT. Marc. 14:55 ylimeiſet Papit / ia caiki Radhi, Luc. 23:50 Radhin mies. Marc. 15:16 Radhin honeſeen. Agr. käyttää sanaa useasti ensiksi mainitun kirjotustavan mukaisena (ed. Pn., Vs.). Sellaisena sana on yleinen myös Martilla, kuitenkin 110:7 Raadiſtans, 113:32 Raadhin; Jstn. T1b weit hänen Radin eten; Ak. (1593) 24:9 Radhild Caupungis (useasti); Lj. Ml. 26 Kuningan raadhin; Kl:ssa on sana hyvin yleinen. *a*:llinen kirj.-

tapa on yleisempi kuin *aa*:llinen, joka kuitenkin esiintyy varsin useasti. Huom. 117 raamiehet; Eric. P. I 239 Rijkin Raadija, (yleinen kirjotustapa myös P. II:ssa), P. II 181 Radhi; P n. 1616 B4b, C5a noudattaa Agr:n kirjotustapaa; Elim. Ev. 1618 R4b Radin eten; Passio 6b Radhi; Bibl. Nehem. 2:16 Raadimiehille, 3:31 Raadiportin, Matth. 26:59 caicki Radi. [Bibl. *»råd-»*; Schl. XII, XI *»radh»*]. Ks. **raatiherra.** — s. *raati* ~ mmr. *raþ*, *raadh* 'hjälp, råd; rådförsamling, regentens el. rikets råd', vur. *rådh* 'consilium, senatus, ratio', mnorj. *ráð* 'Collegium af Raadgivere eller Personer som forhandle med hinanden om foreliggende Emner eller Sager', mt. *råd* 'rådsforsamling; medlem af et råd': »betydningen rådsforsamling for ordet *råd* er fremkommen ved oversættelse af lat. *consilium* og overført gennem tysk til os» (Kristensen s. 45), vrt. vir. *rāt'* ~ uys. Rat. *§ 2 a).*

raatiherra 'rådsherre'. Eric. P. I 83 Raadi HErra, 1042 Radhiherroia; P. II 8 Raadi Herra, 181 Raadhi Herra; Passio 11b Radhin herra; Bibl. Dan. 3:2 Raadiherrain, Nehem. 4:14 Raadiherroille. — s. *raatiherra* ~ vur. *rådherre* 'senator', mt. *rådsherre* 'medlem af et råd', saks. *ratsherr*. Ks. **raati, herra.**

raatmanni (raatimies). Ak. (1593) 24:31 Borgmestarit ia Radhmandit pitäcon wisſit Rastuwan päiwet. — s. *raatmanni* ~ ur. *rådman* 'ein Rathmann o Ratherr in einer Stadt', mt. *rathmæn* 'rådmænd', kas. *rādman*. *§ 2 a).*

rahti 'naulum'. Agr. Vs. 113b (= Jona 1:3) Ja quin hen ydhen Haden leuſi / ioca tactoi Merelle menne / annoi hen frachtin ia ſihen ſiſelaſtui. [Bibl. *»ſkeplöön»*]. — s. *frahti*, karj. *rahti* 'rahti' ~ vur. *fracht* 'naulium', vrt. mmr. *frakta* 'förhyra (ett fartyg el. en skeppare) til varors transporterande; lasta', mt. *fragtpenninge* 'betalning for fragt' < kas. *vracht* > vir. *praht*. *§ 27 c)*, *30*, *47*.

rakki 'rack (sjöt.)'. Lj. Kl. 98 Wedhin köysi ja racki olkan samas lais, Nyt tule paatti hahden tijköä hakatuxi. [Schl. XI *»rakka»*]. — s. *rakki* ~ ur. *rack*, *mast-rack* 'der Rack', kmr. *rack* 'egentligen ett slags släde; en ring som omgifver en mast och hvarvid segelrån är fästad för att sålunda hållas intill masten då seglet hissas eller släppes ned', mnorj. *rakki* 'Baand som holder Seilraaen saaledes til Masten, at det løber op og ned med selve Raaen eftersom denne

drages op eller sænkes', mt. *rakke* 'en stroppe af reb, der holder råen til masten' = angl. *racca*, as. *rak* ~ vir. *rakk* 'vorrichtung zur Befestigung der Rac an den Mastbaum'.

ransooni (lunnaat). Speitz 101 Ne muwt (sc. sotavangit) machtawat he itze pitä ja ranſonin nautita / mutta cuitengin ettei yxikän pidä ilman meidän — — ſallimiſt Lunaſtettaman. < vur. (Krigsl.; saks. Krigsart.) *rantzonen* < as. *ran(t)sûn;* alkul. ransk. *ration* < lat. *ratio.* Kirj. laina.

rapata : rappaan 'rapio, surripio, spolio'. Ak. (1615) 63:1 Joca tätä ei tottelle, waan maantiellä, cadhuilla hewoiſia ottavat ja rappavat, wenhet silloiſta ja ſalmeiſta, talonpojalda waati rooka; Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1629 15a röwäſi ia rappaſi ſen nin ſurkiaſti / että murhan / röwämiſen ia poltamiſen eij yhtän loppua ollut (vrt. 1616 A5a polti ia murhaſi ſen maacunnan ſurkiaſti / nijn ettei ſihen loppua näkynyt). — s. *rapata* ~ vur. (KF. I 221) *rappe och tage* = ur. *rappa* (röfva) 'rauben', mt. *rappe* 'snappe, stjæle, rapse; skrabe, samle sammen' = us. *rappen.*

(rappu) pl. **raput** 'scala, gradus'. Agr. UT. Matth. 4:loppum. b. coſka hänelle olit traput edheſens / ioita mödhen hen taiſi — — alaſmenne, Ap. T. 21:35 hen Trappuin eten tuli, 21:40 Pauali ſeiſoi Trapuilla; Ps. 120:alkum. trappuin, trapuiſſa; Pr. 26b Trappuia möte minun tykeni yleſaſtuman; Eric. Cat. 23 aſkele ja trappu autuutten, P. II 306 trapuia myöden ylös käytin; Schr. 35 Trappu 'Gradus, Trappa, die Trepp'; Bibl. I Kuning. 6:8 kieroja trappuja (ed. esim. Hesek. 40:6, 22, Nehem. 3:15, II Chrön. 9:11, Ap. T. 21:35, 40 y. m.). [Bibl. »*trappor*»; I Kon. 6:8 »*windſteen*»]. — s. *trappu* ~ vur. *trappa* 'gradus', mmr. *trappa* 'trappsteg', mt. *trappæ* 'grad' = kas. *trappe* = uys. *Treppe* > vir. *trepp;* Jb. Savo, Rantasalmi s. 216: Rappuiſten Taiffwall v. 1561. *§ 27 c), 43 c).*

rapu 'cancer'. Agr. UT. II Tim. 2:17 Ja heidē Puhens ymberinſſöpi ninquin Crapu; Schr. 60 Krapon wata 'Verriculum, Glijp, das Wurffgarn', 60 Krapo 'Cancer, Kräweta / Krabba, der Krebs', 60 Rappo 'Cancer minimus, Räka, der Rocke'. [Bibl. »*Kreffuetan*»]. — s. *krapu, krapo* ~ vur. *krabba* 'cancer', mmr. *krabba, krabbe* 'krabba', mnorj. *krabbi* 'Krabbe', Krebs', mt. *krabbe* 'krabbe,

kraeft' = angl. *crabba* 'krabbe, krebs', kas. *krabbe* ~ vir. *krabi*. *§ 27 c), 43 c)*. Verz. s. 94.

rati 'linea l. versus scribentis'; series, ordo'. Agr. Rk. 387a radhil 4 ſeiſo, 258a—b Kirianradhut he opettauat mutta ſine ymmerdhyxen auaijat / Salaijſita he edheſtouat / mutta ſine auat; UT. Correcturassa useasti: rati; Vs. 136a rati; Eric. Cat. 506, B3b radis (iness). — s. *ratu, rati* ~ vur. *radh* 'linea, lineamentum, versus', mmr. *radh* 'rad, i rät linie fortlöpande följd af bredvid hvarandra befintliga föremål', mnorj. *röð* 'Rad, Række', mt. *rad* 'rad, række' = kas. *rat* 'reihe, zeile'. *§ 1 b)*.

redukti (sotavarustus). Speitz 66 Joca Fännickä pois juoxe eli pakene — — battarieſt / reducteſt / kärſikän. < vur. (Krigsl.) *reduicte*, ur. *redutt* 'fältskans, liten förskansning', ransk. *redoute*. Kirj. laina.

refereerata (esittää, selittää). Henr. B3a Ja sialle refererattam Evangelium ad Catechiſmum. — s. *refereerata* ~ ur. *referera*' hänföra till, hänskjuta; föredraga, aflägga berättelse om'; alkul. lat. *referre*.

reformeerata (puhdistaa). Henr. C2b reformeratuſa oikias Evangeliumin Seoracunnaſa. — *reformeerata* ~ ur. *reformera* 'reformieren', mmr. *reformera* 'reformera, återställa, omskapa, förbättra'; alkul. lat. *reformare*.

regeerata (hallita). Agr. Rk. 296b halliʒeman ia regeraman pite Makunnat / waldakunnan / Caupungit / ia Kylet. — s. *regeerata* ~ vur. *regera* 'dominari, gubernare, regere', mmr. *regera* 'regera, styra; herska, råda', mt. *regere* 'styre, lægge bånd på', saks. *regiren;* alkul. lat. *regere*. *§ 48*.

regeerinki (hallitus). Speitz B3a corkeat Regeringi — — pallwella. < vur. (Krigsl.) *Regeringen*, mmr. *regering* 'regering, regeringstid'. Kirj. laina. Vrt. *regeerata*.

regementti (hallitus; sotajoukon osasto). a) Agr. Rk. 205b pyhen hengen Regementit / wallat ja wirghat, 203b taiualiſes Regementis ia wallas; Pr. 3a Senpäle ette yxi Regimenti ia Aſetus pidheis taas ſen LXX / woodhen Fangiuxen pereſtä — — yleſoiettaman, B1a Borgmeſtarit Regimentin pidhit — — ſihen Julium Keiſarin aſti, 3a makiat Sanat — — Joilla hen ſite murheliſt ia haiottu

Canſſa / lohutta ia wahuiſta / ſite Rakennoſta ia Regimenti päle rupeaman; b) Speitz 67 Jotca Fännikät ja Regementit yhteiſen myterin — — alcawat. Edellä olevan kirjotustavan mukaisena useasti esim. 14, 27, 61, 68, 70; 37 Regemändin oikiutta pidetähän, sama kirjotustapa ed. 39. [Krigsl. »*Regemente*»]. Ks. **regementtiprofossi.** — s. *regementti*, *regimentti* ~ vur. (NT. 4b) *regimentit*, (RB. I 3) *regemente*, mmr. *regimente*, *regemente* 'regering, styrelse', mt. *regement(e)*, *regiment(e)* 'styrelse, herredømme; ordning; hærafdelning, regiment', kas. *regiment*, *regement;* alkul. klat. *regementum*, vrt. vir. *regiment* ~ saks. *Regiment.*

regementtiprofossi (sotajoukon osaston tuomari). Speitz 42 Regement Profosſit mahtawat ſama wapautta ja oikiutta nautita / heidän Regementeins alla — — cuin General Prophoſſi Leiriſä. < vur. (Krigsl.) *Regementz Prophoffer.* Kirj. laina. Ks. **regementti, profossi.**

reimari 'modiolus'. Schr. 38 Reimari 'Modiolus, Rymare, der Römer'. — s. *reimari* ~ ur. *remare*, *remmare* 'der Becher, Trinck-Becher, der Römer, ein weitfussig Trinckglas oder Pocal' = vur. *Rymare* (KF. I 586 *Römmare*), mt. *røm(m)er* 'et langrundt glas med en bug over foden' < saks. *Römer.* »Navnet skal stamme fra 'der Römersaal' i Frankfurt, hvor hver ny keisers skaal blev drukket i saadanne glas» (Falk & Torp). *§ 14 b), 48.*

reisnääri (ratsain kulkeva sotilas). Agr. V s. 128a (= Habac. 1:8) Henen Reißnärins waeldauat ſwrein Jouckoin canſa caucaiſeſta — —, 126a (= Nahum 3:3) Hen yleſwiepi Reißnärit cumain Miecain canſa. [Bibl. »*reſenär-*»]. — s. *reisnääri* ~ vur. *reſenär* 'eques', ur. *resenär* 'ein Reisiger oder Renter', mt. *re(j)sener* 'kriger til hest, ryter', kas. *reisenere. § 14 b).*

reisu 'iter, via'. Martti 153:13 käſke kuningas vlko reiſuhun, 10:21 Ios iocu pakene — — reiſulla iolle kuningas — — wlos lähättä, 10:29 ſille reiſulla olit; Lj. Ml. 72 Pilagrimin reisulle; Eric. P. I 908 Pelagrimin reiſut (ed. 1025, 284, P. II 709, 372, 186, 491, 501); Speitz 110 Coſca Sotareiſulle käſketän. [Schl. XII »*resa*»; s. 121 »*fœrdh*», s. 335 »*ledungh*»]. — s. *reisu*, karj. *reiśśu* 'matka' ~ mmr. *resa*, *reisa* 'resa, färd; resa, gång', vur. (RB. I 14) *Reeſa*, mnorj. *reisa* 'Reise, Gang', mt. *rei(j)se* 'reise' < kas. *reise* 'auf-

bruch, reise, krigszug' ~ vir. *reiz'*, *reiz*. *§ 14 b)*, *43 c)*, *47;* Verz. s. 96.

rekisteri 'catalogus'. Agr. Rk. 386a Index / Regiſteri / eli Oſotus — — cuſſa Platis cuki leutehen; Westh. Kk. 4:15 Regiſteri eli oſotus; Eric. Kk. 4 Ja on tähän liſätty yxi Regiſteri eli taulu; Speitz 130 pitämän hywän Regiſterin caiken ſen aſian päälle; Bibl. nimil. Selitöſten ia Registerin Canſa (ed. esim. A3a y. m.). — s. *rekisteri* ~ vur. (NT. 4b) *regiſter*, mmr. *register* 'register, förteckning', mt. *register* < saks. *register*, klat. *registrum*. *§ 48.*

rekompens (hyvitys). Speitz 101 me tahdom anda täydelliſen recompens eli Lunaſtoxen. < vur. (Krigsl.) *recompens* = ur. *rekompens* 'belöning, lön, ersättning; skadestånd, skade-ersättning', ransk. *récompense*. Kirj. laina.

renki 'famulus, servus'. Agr. Rk. F6b Iſend / Emend / Pica / ia trengi; UT. Matth. 20:26 tactoiſi teiden ſeghaſan enſimeinen olla / ſe olcon teiden drengine. Ensiksi mainitun kirjotustavan mukaisena sana esiintyy edelleen UT. Joh. 18:18, Luc. 12:45, Ms. 208:4, 207:1, 6; sitä vastoin Pn. D1b drengit ia palueliat; Martti 169:8 palcka drengit (ed. 106:27, 25:2, 3, 98:9), mutta 11:11 paluelia eli hänen drängis. Myöhemmässä kirjallisuudessa on noudatettu kirjotustapaa drengi: Lj. Ml. 41, 148, 25, Kl. 66, Pn. 1616 B2b, Passio 5b, Henr. D4b. [Bibl. *»dreng»;* Luc. 12:45 *»tienaren»;* Schl. XII, XI *»drœnger»*]. — s. *trenki*, vatj. *treŋgi* 'renki' ~ mr. *drœnger* 'man, tapper man; tjenare', vur. *dräng* 'famulus, servus', mnorj. *drengr* 'ung mand, rask, kjæk mand, Tjener', mt. *dreng* 'en ung, ugift mand; tjener'. *§ 3 b)*, *27 c)*.

rensseli 'mantica'. Agr. UT. Marc. 6:8 hen kielſi heite miten ottamaſt — — Ei prentzelite / ei leipe / ei raha cuckaroſa, Luc. 9:3 Elket ottaco miteken möten Tiehen / eike Sauua / eike Prentzeli, 10:4 Elket candaco Prentzelite; Vs. 6a piſti (sc. David) Prentzelin kätens / ia otti ſielde ydhen Kiuen. [Bibl. *»ſkreppo»;* saks. Bibl. *»Taſche»*]. — s. *prensseli* ~ ruots. murt. *prins*, *prinnsel* 'väska, fodral', *prynssel* 'liten kappsäck', vur. *printzel* 'pasceolus', vrt. ur. *ränsel*, *rensel* 'der Rantze, Rantzel', mt. *rindsel* 'randsel', lainattu saksalaiselta taholta: kas. *rensel*, uys. *Ränzel* (~ vir. *rentsel*). — s. *rensseli* ~ ur. *ränsel*.

rentmestari (rahastonhoitaja). Bibl. B1b Eraſtus / Rentmeſtari, A4a Rentmeſtari. — s. *rentmestari* ~ vur. *rentemeſtari* 'quæstor', ur. *räntmestare* 'der Rentmeister', mt. *rentemester(e)* 'overordnet oppebørselsbetjent, finansminister'. Ks. **räntty, mestari.**

repeteerata (kerrata). Ak. (163–) 86:31 repeterawat jongun osan Chriſtillisen Opin Pääcappalista; Henr. C1a pitä vanhemat – – repeteraman. — s. *repeteerata* ~ ur. *repetera* 'etwas wiederholen', mnorj. *repetera* 'gjentage', lat. *repetere.*

resessi (sopimus). Lj. Ml. (Ak. 44:4) Waltacunnan Recesſiſt ia pätöxistä ey taita domitta. — s. *resessi* ~ vur. (RB. I 56) *Receſſ*, mmr. *reces*, *recess* 'recess, fördrag', mt. *reses* 'förordning, lov' alkul. lat. *recessus.*

resiteerata (lukea, esittää). Henr. B3a papit – – ovat diebus; Apoſtolorum reciterannet / mutamat yhden coco neliännen oſan hetkiä. — s. *resiteerata* ~ ur. *recitera* 'uppläsa ur minnet; berätta'; alkul. lat. *recitare.*

respekteerata (kunnioittaa). Speitz 48 Soldatein tule cwulla ja reſpecterat heidän Eſimiehiäns. < vur. (Krigsl.) *reſpectera* = ur. *respectera* 'einen respectieren' < saks. *respectieren;* alkul. lat *respectare.* Kirj. laina.

respekti (kunnioitus). Speitz 48 ſencaltainen reſpect, cunnia ja cuuliaiſus. < vur. (Krigsl.) *reſpect* = ur. *respect* 'der Respect, die Ehrerbietung', mt. *respekt* 'hensigt; adskillelse, forskæl'; alkul. lat. *respectus.* Kirj. laina.

riahtaa : riahdan 'subito exclamo l. vociferor'. Bibl. I Mos. 39:15 coſca hän cuuli että minä riahdin ja huuſin / jätti hän minulle hamens / pakeni ja meni ulos, 39:18 riahdin ja huuſin. [Bibl. »*ſkriyadhe*»]. — s. *riahtaa* ~? mmr. *skrigha*, *skria* 'skria, skrika, ropa; klaga, jämra sig', mt. *skrige* 'i nuv. bet.; råbe om hjælp; klage over'. *§ 27 a).*

riddarskaapi (ritaristo). Ak. (1638) 79:36 Ridderskapild ja Adeleild, 80:8 Riddarskapin omat owat. — s. *ridderskaapi*, *riddarskaapi* ~ vur. *ridderſkap tilhörigh* 'equestris', mmr. *riddarskap*, *ridderskap* 'riddarväsende; ridderskap, adel', mt. *ridderskab* 'ridderskab, krigerstand, hær'. Yhdyssanan edellinen osa < kas. *ridder. § 47.* Ks. **ritari.**

riik(k)i 'regnum, imperium'. Agr. Rk. 278b Herrain / Päruchtinaſten — — Rikin Radhin, 279a Rikin Radhin, 296b Rikinradhin, Rikirådhin; Ak. (1555) 6:20—1 Makunda ia Rijkiä, 7:17 Rikin förrädarixi — molemmat kirjotustavat esiintyvät myöhemmissä 1500-luvun asiakirjoissa; Lj. Kl. 111 vlko rikis; Hem. kirjottaa sanan säännöllisesti *ii*:llä: esim. Vk. 186a, Cant. 118, sama kirjotustapa myös Pict. A4a, mutta myöhemmässä kirjallisuudessa on sana miltei säännöllisesti kirjotettu *ij*:llä; Eric. Kk. 2, P. I 239, P. II 17, Ak. (1615) 64:2, Elim. Vk. 119b, Ak. (1628) 75:13, Ak. (1631) 76:20, Henr. C3a, Ak. (1638) 84, Speitz B3a. Poikkeuksena: Eric. P. I 1138 rikiänſä, 101 coria Rikin cucoi, Speitz II alkup. Riikis, Bibl. Job. 39:16 Rikincucoin ſulgat. — s. *riik(k)i*, vatj. *rīkki* 'valtakunta', vir. *rīk* ~ mmr. *rike*, *riike* 'makt, välde; kungarike, land', kmr. *riki* 'rike', mnorj. *ríki* 'Magt; Herredømme som giver en Raadighed eller Magt over noget, som er ham underlagt; hvad som er underlagt ens Herredømme eller Styrelse', mt. *rige* 'rige' = goot. *reiki*. Verz. s. 97.

riimi 'homœoteleuton, rythmys finalis versuum poëticorum'. Fno. Vk. 15 Rimixi techty, 9 rupeiſin hengeliſiä wirſiä Suomenkielel — — rimitäin muidhen — — tauan iälken tekemän; Elim. Vk. 4a Rimixi tehty. — s. *riimi* ~ mmr. *rim*, *riim* 'rim, vers, dikt', vur. *rimm* 'rythmus', mnorj. *rím* 'Rim, rimet Digt', mt. *rim* 'reim' = kas. *rîm*; alkul. ransk. *rime* 'rim, versemaal' < lat. *rhythmus* < kr. *ῥυθμός*. *§ 6 b)*.

riippaus (oikeudellinen omaisuudenjako). Martti 130:2 Saapi hän eli iocu hänen pereheſtens haauan — — taicka Tapetan, nijn on hänelle ſama oikeus — — paiţi taloudhen Rijppauſta (vrt. Lj. 164: paiţi talouden iagosta). [Schl. s. 284 »*wtan boskiptit*»; Landsl. »*Boofkiptet*»]. **riipitös** (vrt. riippaus). Martti 125:10 maan omiſtaille colmänes rijpitöſtä. **riipottaa** (oikeudellisesti jakaa jnkn omaisuus). Martti 122:23 Coſca rauhattoman miehen tauara mahdetan Rijpoitta, 130:8—9 ei pidhä ÿhdengän miehen tauarata rijpoittaman, ennen quin lailla rauhattomaxi tehtÿ on, 126:20—21 hänen ſaamans rÿpoitan, 147:2 Ei tule hänen hÿuÿttäns rijpoilda, 130:6—7 Iſändä otta colmannexet Rijpotuiſta. [Schl. XII »*sköflas*»; s. 285 »*skyflingene*»]. **riipottelemus** (vrt. riippaus). Martti 133:12

ſekä rÿpoittelemus että haawain ſacko [Schl. XII »*skyfflingena*»]. — s. *riipata* ~ ? ruots. murt. *ripa* 'repa; plocka sönder'; vrt. ur. *repa*.

riishövdi (maanpakolaisen lapsi). Martti 30:19 Se lapſen perimiſeſt, ionga rauhatoin eli pildås mies ſijtte wieralla maalla, ia hakopääſt eli Rÿſshöffde, 33:36 reunam. Rÿſshöffde ~ kmr. (Schl. XII s. 76) *risshöfdhe*; *rishofþe*, *rishöfþe* 'barn som blifvit afladt af en biltog fader, hvilken i hemlighet smugit sig in i landet till sin hustru'. Kirj. laina.

riisi 'oruza'. Schr. 54 Rijſi 'Oruza, Rijs, der Reiß'. — s. *riisi* ~ vur. *rijs* 'oruza', mmr. *ris*, *riis* 'ris, risgryn', mnorj. *rís* 'Ris, Risengryn', t. *ris* 'en kornart' < kas. *rîs*; alkul. lat.-kr. *ὄρυζα*. *§ 47*.

rinkeli 'panis spiralis'. Schr. 45 Kringilit 'Spira, Kringla, der Kringel'. — s. *krinkili*, karj. *kriŋkeli* 'rinkeli' ~ vur. *kringla* 'der Kringel', mmr. *kringla* 'ring, krets', mnorj. *kringla* 'Kreds, Ring, Cirkel' = kas. *kringl(e)* 'kreds, ring, rundt bagverk', uys. *Kringel* ~ vir. *kriññel*. Sanan toisessa tavussa esiintyvän *i*:n suhteen vrt. *markkina*, *hulikka*. *§ 27 c)*.

rinkimuuri (ympärysmuuri). Eric. P. II 289 Jeruſalemis olit kyllä wahwat ia corkiat Mwrit ia paxut Wallit / ſen ymbärille oli neliä ringimwri / ia — — wahwa Torni. — s. *rinkimuuri* ~ mmr. *ringmur* 'ringmur'. Ks. **muuri.**

rippi 'confessio peccatorum et absolutio'. Agr. Abck. A8a Sacramenti ombi Pyhe Rippi; Rk. 235b Atriallen mēnes Rippi eli tunnuſtos, 322b Julki Rippi ia Rucous, 324a Toijnen tunnuſtos ia Rippiſana; Kk. 62:14 ſyndi, quin henen ſydhemes — — waiua, ſen hen Papille tunnuſtakaan, ia ſanokan Rippins, nin quitengin, ettei hen waadhitaiſi caikia Syndie — — yleſlukeman (Ms:ssa, Ps:ssa). Yleisesti käytännössä vanh. kirjallisuudessa: Westh. Kk. 63:14, Ms. 165:5, C. Kk. 63:25, Martti 115:12, Jstn. A1b, Fno. Vk. 65, Cat. A4a, Rk. D8b, Ak. (1600:n vaiheilta) 39:24, Lj. Ml. 179, Kl. 131, Hem. Vk. 86b, Eric. Cat. A4a, Kk. 133, P. I 13, P. II 796, W. Cat. D3b, Elim. Ev. 1622 X3b, Vk. 13b, Kk. 35a, Canutus G2a, Ak. (163—)87:30, Henr. B1b, Speitz 148, Aur. D1a, Bibl. Salom. saarn. 5:alkum. Ks. Fno. Cat. C5a Rippi on yxi puhe quin yxi ſyndinen Inhiminen pitä Rippi iſäns

canſa / ioſſa hän tunnuſta hänens ſyndiſex; Eric. Cat. 488 Mikä ſala rippi on? Coſca ſanan palvelia / yhdell erinäns ſynnit andexi anda. **ripittää** : **ripitän** 'audio confessionem et absolvo; peccata confitecr'. Agr. Kk. 62:17 hen on itzens Ripittenyt, 102:24 Pappi hende manatkan, todhiſtacan ia Ripitteken; Westh Kk. 63:15 hän on hänens rijppittänyt; C. Kk. 63:26 ripittenyt, samoin Fno. Rk. O7a, Eric. Cat. 432, Kk. 6 (huom. Cat. 448 hän — — ripeitti, 449 iotca ripeittäwät ja ed. Kk. 96, 97, 88); Elim. Kk. 35a, Canutus G2a; Ak. (163—) 85:33. — s. *rippi* ~ mmr. *skript, skrift* 'skriftande; syndabekännelse som sker inför en andlig för att mottaga aflösning, föreskrift om penitens, skrift', mnorj. *skript* 'Skriftemaal', mt. *skrift* 'skriftemål' > mengl. *scrift* < lat. *præscribere*'. *§ 27 a), 33*; Verz. s. 98.

ritari 'eques'. Marti 8:12 Riddari taicka Swenni, 12:15 Riddarein ia Swennein kuningan Radhis 12. heuoiſen canſa. Martti käyttää sanaa useasti (esim. 4:3, 11:29, 35, 24:33, 36. 25:1, 5 y. m.), samoin tavataan sana myöskin Lj. Ml. 19 Kuningan Newos riddarita (ed. 15, 20, 41), mutta 180 herrat ia ritarit (ed. Kl. 93, 114); Eric. P. I 594 Riddari, myös P. II 93; Schr. 14 Ritari 'Eques auratus, Riddare, der Ritter'; Ak. (1638) 79:15 Riddarit ja wapat; Speitz 25 Riddarsmiehen, Bibl. Hesek. 23:23 Riddarit ja Adelit. [Bibl. »*Riddare*»; Schl. XII, XI »*riddare*»]. — s. *ritari* ~ vur. *riddare* 'eques', mmr. *riddare* 'ryttare, innehafvare af riddarvärdighet; stridsman', kmr. *riddari* 'riddare', mnorj. *riddari* 'Rytter; Soldat, Mand som gjør Krigstjeneste hos en; Mand som staar i en Fyrstes eller i en anden fornem Persons Tjeneste; Mand som er i Besiddelse af Ridderværdigheden', mt. *riddere* 'ridder, adelsmand' < kas. *ridder*. Kall. kt. s. 38 riddari 1400-luvulta. *§ 47.*

roodata : **roodaan** 'sum in causa, valeo; possideo, impero'. Martti 108:23 kihlacunda Rådhapi ia wallitze itze ne caxi oſa, 78:30 ſijnä rådha puolen catzelmuſta cumbigin, 61:29 rådhatkan eli hallitkan cukin oman oſans, 28:28 quitengin rådhattkan waimo rauinnens, 87:7 rådhackan ſe ioca wahingon ſai, 179:22 rådhatkan itze, 62:25 rådhaman. [Schl. XII »*raada*», s. 196 »*haui waald*»]. — s. *roodata* ~ ur. *råda* 'rathen, herrschen, regieren', mmr. *raþa, raadha* 'sörja för; rusta; råda öfver, styra; förfoga öfver; bestämma',

vur. *råda* 'consiliare, consulere, monere', mnorj. *raða* m. m. 'have nogen Raadighed eller Myndighed, have noget at sige i eller angaaende en Sag', mt. *råde* 'råde; styre; sørge for' = goot. *rêdan*. *§ 2 d), 20 b).*

roosti (ruohomato). Agr. Ps. 78:46 Ja annoi heiden Elonſa Rooſtille / ia heiden Kylyöns Toukille [Bibl. Ps. 78:46 *»gaff theras frucht grääſmatkom / och theras ſädh grääſhoppom»*; saks. Bibl. *»gab jre gewechſe den Raupen»*]. — s. *roosti* ~ ur. *rost* 'der Brand am Korn vom Mehlthau', vrt. mmr. *rost* 'rost; en ögonsjukdom', mt. *rust* 'i nuv. bet.; også om plantesygdommen'.

rosenobili 'nobilis rosatus'. Schr. 26 Roſenobili 'Nobilis roſatus, Nobel, Roſenobel'. — s. *rosenobili* ~ vur. *roſennobel* 'nobilis rosatus', ur. *rosenobel* 'der Rosenobel, eine Englische Göldmüntze, werth fünfftehalb Specie-Reichsthaler', mt. *rosen(n)obel* 'en engelsk guldmønt', kas. *rosenobel*.

rotta 'mus ratus'. Agr. Ps. 78:45 reunam. Rotat / Myrät — — Mwrahaiſet; Schr. 56 Rotta 'Glis, Rotta, die Ratze'; Bibl. Ps. 78:loppum. Rotat. — s. *rotta* ~ vur. *rotta* 'glis', mmr. *rotta* 'råtta', mt. *røtte*, *rotte* 'rotte' < kas. *rotte* 'ratte' ~ vir. *roťť*. *§ 47*; Verz. s. 99.

rouva 'uxor honoratior'. Agr. Rk. F5a ſen Chriſtuſen kihilattun fraawan / caunin Morſiamen / puchtan Neitzön / ia Taiualiſen Trötingin; UT. Joh. elämäk. 112b wloſwalitulle Frowalle, II Joh. 1:1 Frowalle, 1:5 rucoilen ſinua Frowua; Ps. 45:14 reunam. Ninquin iongũ fråuuan Hoones; Lj. Ml. 3 Frouua Kristinna; Hem. Cant. A4a Cunnjaliſen Frouvan; Eric. Cat. 121 hänen Frouvans Saran tygö, P. I C2a Frowan ia Drotningin Marian Eleonoran (ed. C2a); Schr. 14 Frouwa 'Domina, Frw, die Fraw'; Bibl. II Joh. ep. esip. jumaliſta Frouwa (ed. 1:1, 5). [Bibl. *»fru»*]. — s. *frouva* ~ mnorj. *frouva*, *frû* 'fornem Kvinde, Frue', mmr. *fru*, *frugha*, *fruwa* 'härskarinna, förnäm kvinna, fru', mt. *frughæ*, *fruæ*, *fruwe* 'kvinde, særlig om dronninger og adelskvinder' < msaks. *frûa*, kas. *vrouwe*, *frûve*. *§ 27 c).*

rovasti 'præpositus clericorum'. Ak. (1593) 25:13 pitä idzze Pispan eli caxi Prowasti ſitä aſiat tutkisteleman; Schr. 14 Provaſti 'Præpoſitus, Proeſt, der Probſt'; Ak. (1638) 82:28 Prowastin kä-

räjät wuosittain — — pitä pidettämän. — s. *provasti* ~ mmr. *provaster*, *prouast* 'föreståndare; den som under biskopen innehar främsta rummet bland kanikerna och står i spetsen för domkapitlet; förman för presterna och biskopens ombud inom en viss del af biskopsdome', mt. *prɤvest* 'formand, provst' < kas. *provest* 'forstander for et domkapitel, kloster eller lign.' = angl. *prôfast* 'klosterforstander' > mnorj. *prófastr.* *§ 27 c)*, *47*; Verz. s. 99.

rubiini 'rubin'. Agr. Vs. 34a ſinun Portis Rubiniſt; Bibl. Jes. Syr. 32:7 Rubijn, I Chrön. 30:2 Rubijnejä, Jes. 54:12 ſinun porttis Rubiniſt, Hesek. 27:16 toit Rubijni (ed. esim. II Mos. 28:18, 39:11, Hes. 28:13. [Bibl. »*Rubijn*»]. — s. *rubiini* ~ vur. (Bibl. Hes. 27:16) *Rubijn.*

rukki 'colus quo netur'. Schr. 29 Rucki / Tortti 'Colus, Rock, der Spinnrocke'; Bibl. Salom. sananl. 31:19 Hän ojenda kätens ruckijn / ja tarttu ſormillans kehräwarteen. [Bibl. »*rocken*»]. — s. *rukki*, karj. *rukki* ~ vur. *rock* 'colus', mmr. *rokker* 'spinnrock', mnorj. *rokkr* 'Spinderok', mt. *rok(ke)* 'rok' = kas. *rocken*, uys. *Rocken.* *§ 7 e)*; Verz. s. 100.

rulla 'verticillum coli'. Schr. 34 Rulli 'Scutula, Rulla, die Rolle'. — s. *rulli* 'verticillum coli', karj. *rulla* 'rulla (rukin-, lanka-)', vrt. vir. *rull'* 'Rolle' ~ ur. *rull*, *rulle* 'die Rolle', mt. *rulle* 'rulle, valse' < kas. *rolle* = uys. *Rolle*; alkul. lat. *rotula.*

rumpu 'tympanum'. Agr. Ps. 149:3 Trumbuille ia Candeleille heiden pite henelle leikiʒemen, 68:26 Trumboin päle löuet, 81:3 Trummut; Vs. 20b Trumboin ia Candelein canſa. Yleisin kirjotustapa ensiksi mainitun esimerkin mukainen (ed. Ps. 98:6, 150:4, Vs. 12b, 58a); Eric. P. 1942 Cupari trumbut; Schr. 49 Trumpu 'Tympanum, Trumba, die Trummel', 49 kupar trumpu 'Tympana ænea, Pukor, die Paucke'; Bibl. I Sam. 10:5 candele ja trumpu, Judith 3:10 trumbuilla (useasti), Jerem. 7:loppum. trompu, trompua, I Chrön. 14:8 trombuilla, Hesek. 28:13 ſinun trombus. [Bibl. »*trumma*»; Ps. 98:6 »*trũmeter*»]. — s. *trumpu* ~ vur. *trumba* 'tympanum', mnorj. *trumba* 'Trompet', mt. *tromme* id. = msaks. *trumba* 'trompet, basun'; vrt. vir. *trum* ~ saks. *Trummel.* *§ 27 c)*, *43 c).*

runteli 'propugnaculum'. Schr. 31 Rundeli 'Propugnaculum, Rundel, das Pollwerck', — s. *runteli* ~ vur. *rundel* 'propugnaculum',

ur. *rundel* 'das Rundeel, ein rund aufgemauert Thurn o. Festungswerck', mt. *rund(d)el* 'tårn (på en fæstningsmur); bastion' < kas. *rundêl* 'kreds, skanse' (~ vir. *rundel*); alkul. ransk. *rondelle*. *§ 47.*

ruotu 'tribus rustica unum præstans militem'. Schr. 13 Ruotokunda 'Manipulus militum, Roota, die Rotte Knecht.' — s. *ruoto* ~ vur. *roota* 'manipulus militum', mmr. *rote*, *roothe* 'skara, afdelning', mnorj. *roti* 'Skare, Flok', mt. *rode* 'afdelning, særlig (mindre) hærafdelning' < kas. *rote* 'skare, afdelning > vir. *rōt*; alkul. mransk. *rote* 'hærafdelning'· *§ 20 b)*, *43 b)*, *47.*

ruotumestari (eräs sotilashenkilö). Speitz 7 Cuca Soldat Chorumin unhotta / pitä — — Rothemeſtarilda hoſuttaman. < vur. (Krigsl.) *Rootmäſtare* = ur. *rotmästare* 'der Rottmeister', mt. *rodemeister* 'tilsynsmand og fører i en rode'. Kirj. laina. Ks. **ruotu, mestari.**

rusina 'uva passa'. Schr. 54 Roſinat 'Vva paſſa, Ruſſijn, die Roſinen'; Bibl. I Chrön. 13:40 ficunita / ruſinoita — — öljyä, I Sam. 25:18 ruſina rypeletä, II Sam. 16:1 ruſinoita, I Sam. 30:12 caxi rypälettä roſinoit. [Bibl. »*ruſſin*»]. — s. *rusina* ~ vur. *ruſin* 'uva passa', mmr. *rosin*, *rusin*, *rwsin* 'russin', mt. *rosin* 'i nuv. bet' < kas. *rosîne*, *rosîn*, uys. *Rosine* ~ vir. *rozin*. *§ 7 e)*, *47.*

rusti. Arvidsson. Handlingar III s. 267 Ja nyt Itze tullehet tähen Somen Mahan ſwren Sota wäghen kanſa, hewoiſten, Pyſſyden, Aſwden, Rwſtin ia muunn enemmen kanſa (arvatenkin painovirhe ks. Ak. 6:18). Siihen viittaa myöskin se, ettei ruotsalaisella taholla *rust*-sanaa ole muuten kuin yhdysperäisenä käytetty esim. *rustning*, *rusttjenst*. Ks. **kusti.**

rustmestari (varusmestari). Speitz 32 Fändrikin Leutenamptill eli Ruſtmeſtarill. < vur. (Krigsl.) *Ruſtmäſtare*, mt. *røstmester* 'rustmester, tilsynsmand ved våbenoplaget', kas. *rustmeister*. Kirj. laina. Ks. **mestari.**

ruuna 'equus castratus, cantherius'. Martti 159:4 Tappa eleän miehen, härkä, kariu, kauris, heuoinen, koira, Rwna; Lj. Ml. 201 heuoinen, koira, rwna; Schr. 56 Rwna / Walacka 'Cantherius equus, Rone / Wallack, der Wallach'. [Schl. XII »*rwni*»]. — s. *ruuna*, karj. *ruuna* 'ruuna' ~ ur. *rune* 'verschnittener hengst' < kas. *rune* (ks. *§ 47;* Verz. s. 104). Maanlain suomennoksissa esiintyvällä

ruuna-sanalla ei kuitenkaan ole suomennettu 'equus castratus'. Vastaava kohta kuningas Kristofferin Maanlaissa kuuluu *ruuni eller hwat fæ thet helzt ær*, (vrt. Landsl. »*runi*») ja Schlyterin selityksissä on *runi* = '*fargalt*', mnorj. *rúni* 'Orne'. Suomentajat eivät nähtävästi ole ymmärtäneet lakitekstissä käytettyä sanaa, vaan ovat pitäneet sitä samaa merkitsevänä kuin s. *ruuna* sana.

ruuni 'colore fuscus l. badius'. Agr. Vs. 5b (= I Sam. 17:42) Sille hen (sc. David) oli pruni ia caunis Norucainen. [Bibl. »*bruɯnachtigh*»]. — *pruuni*, karj. *pruuni* 'ruskea' ~ mmr. *brun* 'glänsande, blank; brun', mnorj. *brúnn* 'brun; blank, glinsende', mt. *brun* 'blank, skinnende' = angl., kas. *brûn* > vir. *prūn*. *§ 27 c)*.

1. **ruusu** 'rosa'. Agr. Ms. 212:5 Minä olen Orghon Roſi, 213:3 Roſien ſeaſſa; Vs. 95b ninquin Roſin / cucoſtaman, 9b (= Jes. 1:18) Waicka he oliſit ninquin Roſin caruaiſet / pite heiden quitengin ninquin Willa tuleman, 119b Zionin Tytteren linna / Sinun Culdainen Roſis, reunam. Culdainẽ Roſi; Hem. Cant. 67 Ruoſi caick cuckaiſit muita / Cuin caunjull ylidʒ käipi, 34 Chriſte Ruoſi juur ſuoſi; Pict. A3b rwſuin käſkellä; Schr. 53 Ruuſu 'Roſa, Roos, die Roſe'; Bibl. Salom. kork. v. 2:2 ruuſu orjantappurois, Ps. 80:loppum. ruuſu, Ilm. 18:12 Roſunpunaiſta, 18:16 Roſunpunaiſella, IV Mos. 19:6 Roſinpunaiſen (ed. esim. II Mos. 25:4, 28:5, 26:1, 36, 27:16, III Mos. 14:4, II Sam. 1:24, II Chrön. 2:7, 3:14). [Bibl. »*Ro(o)s*»]. Ks. **ruusunkranssi.** — s. *ruusu*, *ruosi*, *roosi* ~ vur. *roos* 'rosa', mmr. *ros*, *roos* 'ros' ja *rosa* 'ros', mnorj. *rós*, *rósa* 'Rose', mt. *ros* 'i nuv. bet' = angl. *rose;* alkul. lat. *rosa;* vrt. vir. *rōz'* ~ saks. *Rose*. *§ 8 b); ruosi*, *roosi § 8 a)*, *20 a)* Verz. s. 104.

2. **ruusu** 'erysipelas'. Schr. 18 Ruuſu 'Eryſipelas, Rooſen, die Roſe'. — s. *ruusu* ~ vur. *rooſen* 'eryſipelas', ur. *rosen* 'der Rothlauff, die Rose an der Haut', mt. *rose* 'rosen' < uys. *Rose* ~ vir. *rōz'*. Sana on alkuaan samaa juurta kuin *ruusu* 1. *§ 48*.

ruusunkranssi (rukousnauha). Agr. Rk. 371b Eijtije / ia Laſta kirole / quin ne iotca hulluijlla lughuijlla / Marian Pſaltarella / Roſinkranʒille / ja monella Terue Marialla. — s. *roosinkrantsi* ~ mmr. *rosenkranz*, *rosin kranz*, *roosen krantz* 'rosenkrans; radband; sammanfattningen af de böner som läsas och räknas med hjälp af ett radband', mnorj. *rosenkranz* 'Rosenkrans, Paternosterbaand', t.

rôsenkrans 'Paternosterbaand' < kas. *rôsenkrans* ja uys. *Rosenkranz;* alkul. klat. *rosarium.* *§ 47.*

ruuti 'pulvis pyrius'. Schr. 48 Kruuti 'Pulvis tormentarius, Krwt, das Pulver'; Speitz 83 Cuca ikänäns pois myypi — — aſens / eli Luodi/ kruwti, 101 krwti / Luodit. — s. *kruuti* ~ vur. *krwt* 'pulvis tormentarius', (KF. I 584) *Kruut*, mmr. *krut*, *krwdh* 'ört, läkande ört, läkemedel; krut', mt. *krud* 'krudt' < kas. *krût*, uys. *Kraut.* Falk & Torp: 'Den nuværende betydning forklares af ligheden mellem krudt og stødte specerier'. Salmonsen (Konversations leksikon) tietää ruutia käytetyn Tankassa ensikerran v. 1372, vrt Nordisk Familjebok. *§ 27 c), 47.*

ruutta (eräs maustekasvi). Agr. Rk. B1a Ja Rutan ſuruſtamat ſödhe, A6a ſwruſtamat Mette ioman Ja Ruta poleijan canſa iomaſa nautimä, B2a Saluia / Ruta / ia Mercke nautitze; UT. Luc. 11:42 Mutta we teille — — ette te Tiunin teete Minduiſt ia Rudaſt / ia caikinaiſeſt Caaliſt; Bibl. Luc. 11:42 Minduiſt ja Rutaſt. [Bibl. »*rwto*»]. — s. *ruutta* ~ mmr. *ruta* 'ruta, vinruta, ruta graveolens', ur. *ruta* 'die Raute, ein Kraut', vrt. mt. *rude* 'ruta graveolens'; alkul. lat. *rûta* < kr. ῥυτή.

ruuvi 'cochlea, trochlea'. Schr. 45 Skrwfvi 'Cochlea, Skrwff, die Eiſernſchraube'. — s. *skruuvi*, karj. *kruuvi* 'ruuvi' ~ vur. *skrwff* 'cochlea' = ur. *skruf* 'die Schraube', mt. *skru(v)e* 'skrue' < kas. *schrûve* = uys. *Schraube.* *§ 27 c), 47.*

ryhdätä (hoitaa). Hem. Vk. 18b Jos hän tule taudhin tuſcan / Ja ſattu ſaerauten / Idz ryhtä händ Herra hurſcain / Ja tuotta terveyten; Elim. Vk. 27a ks. Hem. Vk. 18b [vrt. Psalmb. 1634 s. 54 *HErren ſielff honom ſköter tå / Och til helſan igen kallar*]. — s. *ryhdätä* ~ mmr. *rökta*, *rykta* 'sköta, vårda; sörja för', mnorj. *rækta* 'tage sig noget nær; forsørge, forsyne en med noget', mt. *røgte* 'sørge for, udvirke'. *§ 30.*

ryijy 'gausape, stragulum lecti textile, villosum'. Schr. 37 Ryiy 'Gauſape, Ryia, die Kotze' — s. *ryijy* ~ vur. *ryia* 'gausape', mmr. *ryia* 'rya, groft täcke af häst el. nöthår', mnorj. *rý* 'et Slags Tæppe', mt. *ry* 'tæppe (uldent)'. *§ 43 c).*

rypäle 'klase, klunga'. Martti 89:12 Ios lendä kimalaiſten Rämäys eli Rypele terho pwhun; Bibl. Salom. kork. v. 1:14 wijna — —

rypälö, 7:8 marjarypelä, IV Mos. 13:24 winamarja rypälen canſa, I Sam. 25:18 ruſina rypeletä, 30:12 caxi rypälettä ruſinoit.. [Bibl. »*ſtycke*», »*klaſa*»; Salom. h. v. 1:14, 7:8 »*druffua*»-; Schl. XII »*biiswermeer*»]. — s. *rypäle* <? mr. **drübel*, vrt. ur. *druva*, t. *drue* < kas. *drûve;* vrt. as. *drubbel* 'klumpen, haufen, traube'.

rytmestari Ak. (1593) 24:15 Ey pidhä — — Ryttmestarin — — wastaman iongun ſotamiehen edhest, 24:13 Ryttmestarin; Ak. (1615) 57:24 Rytmeſtarin eli Höfwidʒmiehen (ed. 58:6); Speitʒ 142 Ryttmeſtari ottapi Sacon Ryttäreildä (ed. 16, 30, 112—115 y.m.). [Krigsl. »*Ryttmäſtare*»]. — s. *rytmestari* ~ vur. *ryttmeſtar* 'hipparchus', ur. *ryttmästare* 'der Rittmeister'. Ks. **ryttäri**, **mestari**.

ryttäri 'miles equestris'. Ak. (1593) 29:29—30 ryttärein eli knihtein; Ak. (1615) 59:17 Ryttäriſt ja Knichdiſt, 58:13 Ryttäri; Schr. 15 Ryttari 'Eques, Ryttare, der Reuter / Reiſiger'; Ak. (1638) 80:28 Ryttärit; Speitz 106 Ryttäri — — ottapi Toiſen hewoiſen (ed. 30, 28, 31, 32, 124, 108, 27 y. m.), 13 Ryttarein. [Krigsl. »*Ryttare*», »*Ryttere*»]. — s. *ryttäri* ~ vur. *ryttare* 'eques', mmr. *ryttare* 'ryttare', mt. *rytter* 'i nuv. bet' < kas. *rûter* 'landeveisrøver, bereden kriger'; alkul. klat. *ru(p)tarius*. Tammin mukaan (Granskning af svenska ord s. 23) on vur. *ryttare* tavattu kirjallisuudessa 1500-luvun alkupuolella. *§ 47.*

ryydätä : ryydään 'aromatibus condio, inde medeor, sano'. Bibl. I Chrön. 10:30 krydätyitä woiteita, Salom. kork. v. 8:2 krydättyä wijna. [Bibl. Sal. högh. w. 8:2. »*kryddat*»]. — s. *kryydätä* ~ vur. *krydda* 'condire', mmr. *krydda*, *kryda* 'krydda', mt. *krude*, *kryde* 'krydre' = kas. *kruden*. *§ 11 IIb), 27 c).*

ryyni 'polenta, granum degluptum'. Schr. 50 Gryni 'Lens, Gryyn, die Linſʒ'; Bibl. Salom. sananl. 27:22 huhmaroſa ſurwoiſit nijncuin kryynit, II Sam. 17:19 hajotti gryynejä ſen päälle, 17:28 papuja / herneitä / gryynejä. [Bibl. »*gryyn*»]. — s. *gryyni*, karj. *rüüni* 'suurimat' ~ vur. *gryyn* 'lens', mmr. *gryn* 'gryn, koll.', mnorj. *grjón* 'Gryn', mt. *gryn* 'som mål = en smule' = kys. *grien* 'sand, grus'. *§ 27 c).*

ryyti 'aroma, inde medicamen'. Martti 100:7 kauppa rijſtan canſa, quin ouat — — krÿdhitt; Ak. (1584) 18:25 paremba ioma taicka roka krydillä tehdyn; Eric. P. II 428 Ruohoiſta cuin Yrtitarhaſta ia Krydimaaſta caſwawat; Bibl. Hesek. 27:22 calleita kryydejä,

24:10 pane hywin krydiä, Nehem. 3:8 krydeinmyjän poica, I Mos. 13:10 wiljainen — — nijncuin — — krydimaa (ed. II Kuning. 21:18, A6a, C4a, Salom. kork. v. 6:1, Nehem. 3:15, IV Mos. 24:6, Joh. 18:1), Matth. 26:alkum. Öljymäen tygö kryydimaahan rucoileman (ed. II Kuning. 9:27). vrt. Bibl. *»ſpecerij», »Apothecare», »Luſtgård», »trägård», »örtagård»; Hes.* 24:10 *»bekrydda»;* Schl. XII *»kryde»*]. — s. *kryyti* ~ vur. *krydde* 'aroma, condimentum', mmr. *krydda, kryda* 'krydda', *krydde, kryde* 'örter, kryddor', vrt. mt. *krydegård* 'urtehave' = kas. *krûde. § 11 II b), 27 c).*

ryövi 'latrocinium, spolatio, præda'. Agr. Rk. 332a henen tauarans monilla ionilla omiſtanut ia wehentenut röuille / wekiwallalla; UT. Jac. 4:6 reunam. tappeluxella / röuille / warcaudhella. [Bibl. *»rooff»*]. **ryövitä** (= ryövätä). Agr. Rk. 28a he meite röviţeuet / fangina piteuet / ia tappauat. **ryövitys** (= ryöväys). Agr. Rk. 12a fangiuxẽs / röwituxen. **ryöviö** (= ryövi). Bibl. Jerem. 17:3 Mutta minä olen andawa ſinun corkeuxes ryöwiöxi / ſekä wuorilla että kedoilla. **ryövyys** (= ryövi). Martti 14:3 maxakan — — röwÿdhen ſakon; Hem. Vk. 198b Ryövys idcu joca haarald, 190a ryövyll rickautt repiväd, Cant. 96 Ryövys ryöſtap puuttumat (useasti); Speitz 99 ryöwyden; Bibl. Tuom. 21:23 ryöwydellä. — s. *ryövi* ~ mmr. *rof, roof* 'rof, röfveri, plundring; rof, byte', vur. *rooff* 'manubia, præda rapina', mt. *rov, røv* 'rov, bytte' < kas. *rov* 'rov, ran, bytte' = uys. *Raub.* s. *ryövi* < **röövi* edellyttää ruotsalaisella taholla *ö*-äännettä, vrt. mt. *røv*, tai sitten on suomen sana saanut *ö*:llisen muotonsa kontaminatsionin johdosta, vrt. *ryöväri, ryövätä. § 20 c), 47.*

ryöväri 'latro, prædo'. Agr. Rk. 133a Ninquin Röweri noorilla ſidhottin, 310b Röuerin — — ombi Paradiſin ſiſelle wienyt, 136a Röwerin; UT. Matth. 27:38 riſtinnauliţit caxi Röuerite; Pn. D1a Röffuerin, E1a röffuerite; Ps. 76:5 ne Röueri wooret. Agr. käyttää sanaa useasti (ed. Kk., Vs.) ja kirjottaa sen useimmiten *röueri*-nominatiivia edellyttävässä muodossa; Westh Kk. 107:32 Röffuärin (useasti), 111:5 Roffuäri, 141:31 Röyärin, 65:19 Röffwärin; C. Kk. 65:29 Reffuari; Martti 123:19 Meri Röuäreiſt, 73:23 röuärin, 133:35 rÿöwäri, 96:5 Rÿöwärixi; Jstn. noudattaa Agr:n yleistä kirjotustapaa: N1b; Fno. Vk. 91 Ryöuäritten — säännöllisesti — myös Rk. esim.E1a; Lj. Ml. 125 röuärixi, sama kirjotustapa Kl.

esim. 170; Hem. Vk. 213b Ryövär, 131a ryövärill, kirjotustapa yleinen myös Cant., esim. 66; Eric. Kk. 135 Ryöfwärin, 138 Ryöfväri, 97 Ryövärin, 136 Ryöwerillä, 137 Ryöwäri (useasti myös P. I 409, P. II 278), P. I 988 Röwäri (useasti myös P. II 101), 904 Röffuäreldä, 1043 Röffuäri, 950 Röffwäri, 987 Röwääri, 932 Röö-wäri; Pn. 1616 B2a Röffuerin, C2b röuerite, C3b röverit; Thom. Yp. Hierus. häw. 1616 A5b röwerin ioucko; 1629 15a Röwäriten ioucko; Elim. Ev. 1618 N5a Rövärit, E1a Röverein, O1b Röveritten, 1637 C5a Rövärein, H9a Ryövärittẽ, H4a Ryöväriten; Vk. 45b Rouerten, 46a rööuärten, 67a Röuäritten; Kk. 50a Röwäri; Pict. 31a Ryöwärit; Passio 8a Röwäri; Hordel A5b Ryövärtten, A4b Cax rövärit; Bibl. Matth. 27:44 ryöwärit. Esimerkit olen ottanut eroavaa kirjotustapaa silmällä pitäen. Sana on yleinen. [Bibl. *»röffuare»*]. **ryöväriys** (= ryöväys). Speitz 96 Ryöwäriydeſt ja warcaudeſt. — s. *ryöväri*, vrt. vir. *rõvel* 'Räuber' ~ kmr. *rövari* 'röfvare', mmr. *rövare* 'röfvare', mnorj. *reyfari*, *raufari* 'Røver', mt. *røver(e)* 'røver'. *§ 20 c);* Verz. s. 104.

ryövätä : ryövään 'vi rapio, latrocinor, prædor'. Agr. Rk. 114a Silloin callijta Röweyxij pite iaghettamã / nijn ette mös ne Rãmat pite Röwemen, H4a yleſröwet / ia ödhyttet / haijottat; UT. Marc. 3:27 Ei woi kengen yhden Wekeuen Honeſeen yllette / ia henen Calunſa poiſröuete / ia ſijtte henen Honetans röue, Matth. 12:29 henen taloons poiſröwete — — ia ſitte röwe henen hoonetans. Jo UT:ssa on inf:iä *röuete* edellyttävä kirjotustapa yleisin (Ps., Vs., Pr. yksinomainen); Westh Kk. 140:18 röffuänÿt; Martti 101:35 Röuätän (yleinen kirj.-t.), mutta 22:34 röwäſi, 96:7 rÿöätty, 133:29 Se quin rÿöwä, 98:1 rÿöuätän; Ak. (1555) 6:9 Röffwemähän; Ak. (1597) 36:21 röfwäis; Lj. Ml. 170 röuätty (yleinen myös Kl., esim. 25), 170 Rÿöuä iocu, 87 ryöwätyn, 168 röyätty, Kl. 132 Joca röfua (useasti); Hem. Vk. 55a ei — — ryövä (yleinen kirjotustapa myös Cant. esim. 48), 204a Sen ryöveid; Eric. Cat. 163 otta ja ryöwä (yl. myös P. II 314); Ak. (1615) 58:15 röfvämiſella; Thom. Yp. Hierus. häw. 1616 B3a ſiſellen ottanut / röwenyt, 1629 15a röwäſi; Elim. Vk. 74b röuäis; Speitz 99 Älkän Ryöwäckö. **ryövväys** 'latrocinatio, prædatio'. Agr. Rk. 113b Silloin me teite yleſſöömme ninquin Röuäyſte, 114a callijta Röweyxij, 268b röweyxiſä;

Ps. 68:13 vloſiakapi Röueyxet; Vs. 12a reunam. Röuetus / Ratelus, 126a Walechta ia Röueyſt, 128a Röueuſt ia wäkivalta, 125b Röuetuxeſt; Martti 116:22 Röuäyxen, 68:6 röuäyſt, 114:35 Röwäyxen; Lj. Ml. 89 röuäys (useasti, myös Kl. 9), 147 ryöuäyxen (useasti, myös Kl. 133), Kl. 152 röffuäys; Eric. P. I 1051 röwäyxen; Thom. Yp. Hierus. häw. 1616 A4a röveys, 1629 14b Röwäys; Bibl. Ps. 68:13 ryöwäyxet. — s. *ryövätä*, vrt. vir. *rõwama* ~ kmr. *röva* 'röfva', mmr. *röva* 'röfva, med våld borttaga; plundra', mnorj. *reyfa* 'gjennembore; rive; plyndre', mt. *røve* 'plyndre, røve, bortføre'. *§ 20 b).*

räkkenskapi (tili). Ak. (163—) 88:7 tehtämän Räckenskap Turun Capitlumis. — s. *räkkenskapi* ~ vur. (RB. I 90) *Räckenſkap; räkenſap* 'ratio', mt. *regnskap* 'i nuv. bet' < kas. *rekenscop*. *§ 47.*

rälssi (verosta vapaa). Ak. 1638) 81:1 Crunun ia Frelsi Taloinpojat. — s. *frälssi* ~ vur. (RB. I 37) *Frällſe*, mmr. *fräls* 'fri; skattefri, särsk. genom. rusttjenst befriad från skatt, åtnjutande frälserätt', mnorj. *frjåls* < **frî hals* 'der den hals frei hat: ein ring um den hals war in alter zeit das zeichen der unfreiheit' (Falk & Torp), mt. *frels* 'fri, skattefri'. *§ 27 c).*

ränni 'canalis, aquæ ductus ligneus'. Schr. 31 Ränni 'Aquarium, Rännill, der Bach, 35 Ränni 'Canalis, Ränna / Trumba, die Röhre'. — s. *ränni* ~ vur. *ränna* 'canalis, canalicula, incile', mmr. *ränna* 'ränna', mt. *rende* 'i nuv. bet.' = kas. *renne* > vir. *reńń*. Suomessa esiintyvä outo *i*-loppuvokaali ruotsalaista *a*:ta vastaamassa lienee ehkä vur:n *rännill*-sanan vaikutusta.

rännätä (ajaa kilpaa). Martti 11:13—14 ſen (sc. hevosen) turmeliſi wedhon kiluotuxes, eli mwſa turhaſa rännämiſes. (Schl. XII »*renningh*»]. — s. *rännätä*, vrt. vir. *rändama* 'wandern, pilgern'. ~ mmr. *ränna* 'ränna, löpa, skynda, rida, spränga å stad; låta (häst) löpa; drifva', mnorj. *renna*, 'drive en til at løbe; løbe', mt. *rende* 'løbe; ride; lade løbe'.

räntty 'tributum, proventus'. Agr. UT. Matth. 5: loppum. — — iotca Romariten Weron ia räntyn edeſſeiſoit ia yleſcannoit; Vs. 117a reunam. Saalins etc.) ouat ne Rentut ia Tauarat / Epeiumaloit warten ſäätty / iotca Horanpalca ouat; Pr. A2b Talon tarpexi / ia Rentoxi / Caupaxi / nin mös Rauinnoxi; Ak. (1593) 28:6

crunun weron ia rändyn; Eric. P. II 132 annamme Waiwaiſille / eij meidän Räntty Camariſta mitäkän pwtu, 17 miſtaiſi hänen Länins ia Räntyns, 17 Wircans ia Räntyns; Ak. (1628) 74:29 Rijkin Räntty eij siehen ulotu; Schr. 24 Räntty 'Proventus, Ränta, der Gewinn'; Ak. (1638) 78:32 Crunun rändyiſt otettaman. [Bibl. »*rento*»]. — s. *renttu, räntty* ~ vur. *ränta* 'proventus', (NT. 5b) *rento — — vpbäre*, mmr. *ränta* 'inkomst, uppbörd, ränta', mnorj. *renta* 'Indtægt som man har af noget; Løn som man har för noget', mt. *rente* 'indtægt, løn; rente' < kas. *rente* 'ausbeute, einnahme, zinsen' ~ vir. *reńt. § 43 b), c); 47.*

rästi 'restans l. residuum debiti, reliquum'. Eric. P. II 887 waatiwat ulgos ſitä / cuin io ennen ylöscannettu on / ia teke ſijnä Räſti / cuſa eij yhtäkän Räſtiä ole; Schr. 24 Reſti 'Reſiduum, Reſt, Vbrig / Reſt'; Speitz 114 pallckans tächden / Reſtins. — s. *rästi*, karj. *räšti* 'rästi' ~ vur. (Krigsl.) *Räſt; rest* 'reſiduum', t. *rest* < uys. *Rest* < ransk. *reste;* alkul. lat. *restare. § 48.*

rätikkä 'raphanus'. Schr. 53 Rätickä 'Raphanus, Rettikia, der Rettich'. — s. *rätikkä* ~ vur. *rettikia, rättikia* 'raphanus' < uys. *Rettich, Rettig.* Tamm (Granskning af svenska ord ss. 24–25) pitää vur. *rætikkia, rædikka*-sanaa kas:lais-tanskalaisena lainana. *§ 3 a), b); 47.* Vrt. Tunkelo, Kaikuja Hämeestä VIII ss. 46–47.

rättäri 'exactor publicus, inspector operariorum'. Ak. (1593) 26:8 Nin mös rättäreit ia lucumiehiä aſettaman, iocaiſes pitääs. — s. *rättäri* ~ vur. *rättare* 'corrector, director', mmr. *rättare* 'person som har sig ålagt att anvisa resande härberge samt skaffa dem mat och hästfoder; styresman, tillsyningsman', mnorj. *réttarí* 'Retfærdighedens haandhæver', mt. *retter(e)* 'øvrighed, rettens håndhæver; fangevogter, bøddel'.

räätti 'ferculum, dapes'. Ak. (1584) 18:15 hywän roan ia herkuliſest toimitetun monda räätthi, quin on tuoren Härien, Lamban ia Cariſan liha; Eric. P. I 606 ettei yxikän cocki pitänyt enämbi keittämän cuin yhden räätin. — s. *räätti* 'ferculum, dapes' ~ vur. *rätter* 'epula, ferculum, dapes', mmr. *rätter, rääther: rääth* 'rätt, maträtt', mnorj. *réttr* 'Ret, Mad', mt. *ret*, mad', vrt. kas. *rihte*, uys. *Gericht. § 4 c).*

räätäli 'sartor vestifex'. Lj. Ml. 132 Ei tule — — åtta — — weroa skratarilta, Sutarilta, eli mwlta wirkamieheltä; Kl. 82 skratari, Sutari, Pakari; Eric. P. II 47 Jos iocu outo tule — — oudolla waaten muodolla / nijn iocainen cohta ſitä tahto ſeurata — — nijn että Skraatarit pitä wuoſi wuodelda waſt wdeſta oppiman [Schl. XII, XI »*skrædare*»]. — s. *skraatari* ~ mnorj. *skraddari* 'Skrædder', kmr. *skrædare* id., mmr. *skräddare* 'skräddare', mt. *skrædder(e)* 'skrædder' < kas. *schrâder* 'zuschneider'. *§ 27 c), 47;* Verz. s. 105.

röijy 'tunica, subucula'. Hem, Cant. 93 Röjyd / vaipad; Schr. 29 Tröijy 'Thorax, Tröya, das Wamſt'. — s. *röijy* ~ vur. *tröija* 'thorax, ventrale', mmr. *tröia* 'tröja, åtsittande klädesplagg som betäcker hufvudsakligen kroppens öfre del el. bålen, i sht ss. en del af rustningen', mnorj. *treyja* 'Trøie', mt. *trøge, trøje* 'trøje' <? kas. *trôge, trôie* id. *§ 27 a), 43 c), 47.*

saatana 'satanas'. Agr. Rk. 262b Perkelen / ſathanan; UT. Matth. 4:10 mene poijs Sathan, a4b, a6a Satan / Perkele; Vs. 10a reunam. Sathan ia Mailma; Pr. 5b HERRA ſanoi Satan tyge. Sana esiintyy Agr:lla useasti, varsinkin Sathana ja Satanas muotoisena. Westh Kk. 149:26 Sathan; Jstn. I2b Sathan; Hem. Vk. 182a Sen Sathan ſai tietä enſin (ed. 152b); Eric. P. 516 Sathan; Elim. Ev. 1618 E7a Sathan; Vk. 112b Sathan ſai tietä; Pict. 14a Satanan; Henr. A3b Sathan; Bibl. II Kuning. 2:loppum. Satanin, Matth. 4:10 Sathan, Matth. 12:26 jos Satan aja ulos Satanan. [Bibl. »*Satan*»]. — s. *saatan(a)*, vrt. vatj. *sātana*, vir. *sādan* ~ vur. (NT.) Matth. 4:10 */sathan*, Macc. 8:33 */satanas*, Luc. 11:18 */satan*, ur. *satan* 'der böse Feind, Satan', alkul. lat. *satanas. § 2 b).*

saavi 'situla major'. Schr. 37 Saavi 'Hydria, Sså, ein Waſſergűſſer'. — s. *saavi* ~ mmr. *sar, saa* 'så, ämbar', vur. *sså* 'hydria', mnorj. *sár* 'Saa; stort Kar', mt. *så* 'tønde, vandtønde' = angl. *sâ* 'spand'. *§ 2 a);* Verz. s. 105.

safiiri 'safir'. Agr. Vs. 68a (= Jerem. valit. 4:7) punaiſembi oli / quin Corilo / heiden päle caţomiſens oli ninquin Saphiri, 34a tadhon ſinun Peruſtoxes Saphirein canſa laſkea; Bibl. II Mos. 24:10 Saphijri, II Mos. 28:18 Rubijn / Saphijr (ed. esim. 39:11), Hesek. 28:13 Saphireilla (ed. Salom. kork. v. 5:14). [Bibl. »*Saphir, Saphyr*»]. — s. *safiiri* 'safir' ~ vur. (Bibl. Salom. högh. w. 5:14) *Saphirer*, mmr.

safir, *saphir*, *saphiir* 'safir', t. *safir* < saks. *Saphir* < ransk. *saphir* < lat. *sapp(h)îrus* = kr. *σάπφειρος*. *§ 48.*

saframi 'crocus'. Schr. 54 Saframi 'Crocus, Saffran, der Saffran'; Bibl. Salom. kork. v. 4:14 Narduxet Safframinſa canſa. [Bibl. »*Saffran*»]. — s. *saframi* ~ vur. *saffran* 'crocus', mmr. *saffran* 'saffran', mt. *safran* 'i nuv. bet.' = saks. *Safran* (> vir. *sahwran*), ransk. *safran;* alkul. arab. *Zaʿfarân.*

sakramentti 'sakrament'. Agr. Abck. A7a Caſten Sacramenti, A8b weren Sacramenti, A8a Se II Sacramenti ombi Pyhe Rippi; Rk. 245a Altarin Sacramentin nautiʒemiſen Rucous. 333a nijn wſein lihan ia weren Sacramenti nautinut / quin omatundo ſyndein edheſte on minua ſihen pakinut / mutta olen waan tawan — — tedhen; UT. Eph. 5:loppum. Sacramenti eli Myſterion cuʒutan Salaus / taica iocu werhottu cappale / iolla quitengin ombi wlcopein oma tydhi eli toimitos, Joh. 6:52 muist. Leiuen eike winan Sacramentiſt. Agr. käyttää sanaa useasti (myös Kk., Ms., Pr.), ja se on myöhemmässä hengellisessä kirjallisuudessa yleinen. — s. *sakramentti* ~ vur. (NT. Eph. 5:reunam.) *Sakramēt*, mmr. *sakrament* 'sakrament, i sht altarets sakrament, äfven fattadt konkret: det konsekrerade brödet och vinet', mt. *sakrament* 'i nuv. bet.; hemmelighed'; alkul. lat. *sacramentum.* Aikainen katolisen ajan laina.

sakset 'forfex'. Schr. 29 Saxit 'Forfex, Sax, die Scheer'. — s. *saksit* ~ vur. *sax* 'forfex, forficula', mmr. *sax* 'sax', mt. *sax* 'i nuv. bet.', vrt. mnorj. *sax* 'stor Kniv eller Kort enegget Sværd' = angl. *seax* 'kniv, kort sverd'. 'Betydningen 'saks' er saaledes senere og kun udviklet i nordisk' (Falk & Tørp).

salaatti 'lactuca, acetoria'. Schr. 52 Sallati 'Lactuca, Sallat, der Sallaat', 43 Sallati 'Acetoria, Sallat, der Sallat'. — s. *sallaatti* ~ vur. *sallat* 'lactuca', mmr. *sallat* 'sallat, lactuca sativa', t. *salat*, osittain < kas. *sal(l)ât*, osittain < ransk. *salade;* vrt. vir. *salat* ~ saks. *Sallat.*

sali 'atrium coenaculum'. Agr. Rk. 336a cadʒadit Petarin pälle Saliſa, 175b ſinun Saliſas eij ychten ole capina; UT. Marc. 14:54 hen tuli ſen ylimeiſen Papin Salin porſtoan, Luc. 22:12 hen teille oſottapi yhden ſwren leuitetyn Salin. Sana esiintyy useasti Agr:lla (myös Ms., Pn., Ps.). Samoin myöhemmässä kirjallisuudessa:

Fno. Rk. E4b, Hem. Vk. 18b (dubl.), 112b Sangar ſamois ulos ſaliſtans Ja neidʒen cohdhuſt cammjoſtans, Cant. 40, Eric. P. I 15, Pn. 1616 B2b, Elim. Vk. 55b, Passio 1a, Bibl. Matth. 26:58 Salin, Duom. 3:20 iſtui ſuwiſalis, Nehem. 3:31 culmaſalin (ill.). [Bibl. »*ſa(a)l*»; Matth. 26:58, Macc. 14:54 »*Palatz*»]. — s. *sali* ~ mmr. *sal*, *saal* 'sal, palats, ansenlig byggnad', vur. *ſaal* 'coenaculum', mnorj. *salr* 'Værelse', mt. *sal* 'stort værelse; stokværk; forhal' = angl. *sele* 'hall, hus'. *§ 1 b);* Verz. s. 106.

salva 'salva'. Pict. 28a Ninquin läkäri ei hän ainoaſtans ſairan tykön ſalva eli woidetta pitele. — s. *salva* ~ ur. *salva* 'die Salbe', mmr. *salva* 'salfva', mt. *salva* 'i nuv. bet.' < kas. *salve* (~ vir. *salw'*) < msaks. *salba.*

salvia 'salvia'. Agr. Rk. B2a Saluia / Ruta / ia Mercke nautitʒe, B1a Nyt Saluia ia Hylle kelpa; Schr. 53 Salvia 'Salvia, Salwia, die Salbey' — s. *salvia* ~ vur. *salwia* 'die Salbey' = ur. *salvia*, mmr. *salvia* 'salvia', t. *salvie;* alkul. lat. *salvia.*

sametti 'sericum villosum'. Eric. P. II 47 Silkiſä ia Sametiſa käydä; Schr. 31 Sameti 'Veſtis holoſerica, Sammet, der Sammet'; Bibl. Hesek. 27:16 Siclkiä ja Sametti. [Bibl. »*floghel*»; saks. Bibl. »*ſammet*»]. — s. *sametti* ~ vur. *ſammet* 'vestis holoserica', mmr. *samet* 'ett slags starkt och tjockt siden, sammet', mt. *samet* 'sværd silketøj', kas. *sammet;* alkul. klat. *samitum.*

samtinki (Strängnäsin markkinat). Lj. Ml. 140 Manantakina Samtingin markinan iälkin (vrt. Martti 109:32 ≡ Sama ≡ käreiä ≡ päiuän iälkin). [Schl. XII »*samtingh*»]. — s. *samtinki* < mmr. *samthing* 'gemensam el. allmän sammankomst, allmänt ting; Södermanlands landsting som hölls i Strängnäs och tog sin början lördagen före första söndagen i fastan; marknad som hålles vid denna tid', ur. *samtingen* 'ein Jahrmarckt oder Messe, die in der Stadt Strengnäs gehalten wird'. Kirj. laina.

sankt (pyhä). Hist. Ark. I s. 94 (1564) sanchtt johannexen. — s. *sankt* ~ vur. (KF. I 327) *Sancte Michilsdagh*, mt. *sancte;* alkul. lat. *sanctus.*

santa 'arena'. Agr. Rk. 29a mine teijn ſyndi yliʒe meren ſannan lughun, 322b Meren ſannat; UT. Matth. 7:26 ioca hoonens rakenſi ſannan päle, Ebr. 11:12 ninquin Sanda ombi Meren ran-

naſa. Esiintyy ed. Ms:ssa, Ps:ssa, Vs:ssa ja tavataan useasti myöhemmässä kirjallisuudessa edelläolevan mukaisesti kirjotettuna. [Bibl. »*ſand*»]. — s. *santa* ~ mnorj. *sandr* 'sand, sandstrecke' ~ vur. *ſand* 'arena' = angl. *sand*. Verz. s. 107.

sapeli 'ensis falcatus, acinaces'. Schr. 47 Sapeli / Calpa 'Enſis falcatus, Sabbel, der Sebel'. — s. *sapeli* ~ vur. *sabbel* 'ensis falcatus', mt. *sabel* 'i nuv. bet.' < as. *sabel* (~ vir. *sābel*) = uys. *Säbel;* alkul. ven. *sablja*. *§ 1 b), 47.*

sardi (eräs jalokivilaji). Bibl. Ilm. 4:3 Jaſpixen ja Sardin caltainen, Hesek. 28:13 Sardeilla / Topaţeilla. [Bibl. »*Sardis*», »*Sarder*»]. — s. *sardi*< vur. (Bibl. Upp. 4:3) *Sardis*, mt. *sard(i)er* 'karneol'; alkul. lat. *sardius* = kr. *σάρδιον;* vrt. nom. pr. *Sardes*. Kirj. laina.

seglata : seglaan 'obsigno'. Eric. Cat. 290 Te olet ſeglatut Pyhällä hengellä / joca on meiden perimiſen panti, P. I 718 kijni ſuliettua ia ſiglattua kiria, — — järien edeſtä on ſiglattu. — s. *seglata*, *siglata* ~ mmr. *sighla*, vrt. *in-sighla*, vrt. vur. (K F. I 341) *breff och Segel*, mt. *seglet* 'stemplet'. Ks. **insiglata.** vrt. *§ 38 a*).

seglinki (sinetti). Hem. Cant. 51 Sä ſegling lain liiton / Jongs täyttä tieneđ. — s. *seeglinki*, vrt. ur. *försegling* 'die Versiegelung', vrt. mt. *sigel* 'segl, forsegling'. vrt. *§ 38 a).*

sekreetti (hallitsijan sinetti). Ak. (1572) 9:36 annamme me meidhen Kuningalliſen Secretin tehen ala painetta; Ak. (1593) 30:20 Ala meidhen Päruhtinaliſen Secretin ia meidhen Inſiglin; Ak. (1638) 84:2 Secretilläm; Speitz 150 Cuningalliſen Secretin. [Krigsl. »*Secret*»]. — s. *sekreetti* ~ vur. (RB. I 9) *Secret*, mmr. *sekret*, *secret* 'secret, sigill', mt. *sekret* 'segl', kas. *secrêt;* klat. *secretum.*

sekreteerari 'sectretarius'. Schr. 14 Secreterari 'Secretarius, Secreterare, der Geheime Schreiber'; Speitz 143 Secreterari hänen Notariuſtens canſa, 147 Secreterari, 145 ylöskirioitettaman Secreterarild. [Krigsl. »*Secreterare*»]. — s. *sekreteerari* ~ vur. *Secreterare* 'der Geheime Schreiber', mt. *sekreterer* 'sekreter', ransk. *secrétaire* < lat. *secretarius.*

seksti (päivämessun aika). Agr. Ps. B3b ioſta Nocturnit / Prijm ia Sexti Aina luetin ia weiſatin. — s. *seksti* ~ mmr. *sext*, *säxt*

'den sjette af de kanoniska timmarne, kl. 12 middagen'; alkul. lat. *sexta* (sc. *hora*).

sendebuudi (lähettiläs). Eric. P. II 933 Maailmaliſet sändäbodit tekevät / coſca he lähetetän cauvas Vlcomaalle. — s. *sendebuudi* ~ vur. *ſendebudh* 'legatus', mmr. *sändebudh*, *sändabudh*, *sändebuþi*, *sändabudhi* 'sändebud, budbärare', mnorj. *sendiboði* 'Sendebud, Person som bringer et Budskab', mt. *sendebud* 'i nuv. bet.' *§ 8 a), b)*.

sentneri (eräs painomitta). Agr. Pr. 7a (= Zach. 5:7) caꝛo / yxi Centneri Siantina twles häilyi; Bibl. II Mos. 25:loppum. Centner on colmekymmendä leiwiſkä culda, Zach. 5:7 Centneri plyijyä (ed. esim. I Maccab. 11:loppum., I Chrön. 23:loppum., I Kuning. 16:24), B5b Leiviſkä / joca cudꝛuttin Centenär, — — Yhteinen Centenär. [Bibl. »*Centener*»]. — s. *sentneri*, *sentenääri* ~ ur. *centner*, *centener* 'der Centner', vur. (Bibl. I Kon. 16:24) *två Centener*, saks. (Bibl. I Kön. 16:24) *Centner*.

seppele 'torques collaris, sertum florum etc. collare'. Agr. Rk. 33a wieroin ſite coria ſeppelite / ionga mine pääſen cannan; Ps. 60:1 Cuckaiſen Seppeleiſt; Schr. 29 Seppeli 'Sertum, Kranꝛ, der Kranꝛ'; Bibl. Ps. 60:1 ſeppelin cuckaiſeſt. [Bibl. »*-ſpan*»]. — s. *seppeli*, vir. *sepel* 'mit Münzen verziertes Kopfband der Bräute' ~ mmr. *säppal* 'krans', mnorj, *sappel*, *sepol* 'Krans eller Kroneformet Hovedsmykke', mt. *seppel* 'krans, særlig brudekrans'; alkul. ransk. *chapel*. *§ 42 b)*; Verz. s. 107.

seremonia (ulkonainen meno). Agr. Ps. 119:alkum. Ceremoniat Kircoiſſa; Vs. 76b ne Juttain Ceremoniat lackaman / ia Chriſtuſen Waldakunnan alcaman piti; Eric. Kk. 1, 2 monicahdat Ceremoniat ia Kircon menot, P. II 377 Lewiterein Ceremoniat; Bibl. Ap. T. esip. ympärins leickauxeſt ja Lain Ceremonijſt, Ap. T. 15:alkum. Lain Ceremoniat. **seremoriallinen** (ulkonaisiin menoihin perustuva). Bibl. Ebr. 7: loppum. Ceremonialinen Laki. — s. *seremoni(a)* ~ vur. *ceremonia*, ur. *ceremoni* 'fromhet, helighet, heligt bruk; religionsbruk; helig handling', mt. *seremoni* 'i nuv. bet.', saks. *ceremonie*; alkul. lat. *cærimonia*.

seteli 'chartula, schedula, max. pecunia chartacea'. Schr. 41 Zeteli 'Scheda, Sedel, der Zedel'. — s. *seteli*, karj. *šeteli* 'seteli' ~

vur. (K F. I 284) *Sedel; zedel* 'schedula', mmr. *sedel, cedel* 'sedel, papperslapp, hvarpå något är skrifvet', mt. *sed(d)el* 'i nuv. bet.' < kas. *sedel(e)* ~ vir. *sedel*; alkul. klat. *schedula* 'lidet blad pa pir'. *§ 47.*

setri 'ceder'. Agr. Rk. 59a hedhelmeiſet puudh / ja caiki Cedrit, 52b Cedrin puut Libanis; Vs. 103a corkius ninquin Cedrein, 55b Lwlecos ſinun Kuningaſna oleuas / ettes Cedrein canſa pramat? (ed. Ps. 29:5. 104:16, 148:9, 80:11, 92:13, Vs. 11a, 55a, 134a. 115a reunam., Pr. 12b); Bibl. Jes. Syr. 24:17 Cedripuu Libanonis, Salom. kork. v. 1:16 caaret owat Cedripuuſta, IV Mos. 19:6 Cedripuun, I Kuning. 7:2 Cedripuiſet padȝat, (ed. esim. III Mos. 14:4, IV Mos. 24:6), A5b Cederpuita. [Bibl. *»cedreträä»*; Ps. 29:5, 148:9, I Kon. 7:3 *»ceder»*]. — s. *setri* ~ vur. *cedreträ* 'cedrus', (Bibl. Job. 40:12) *itt Ceder*, mt. *seder, ceder* 'i nuv. bet.' < saks. *ceder* (vir. *sēdri-pū*); alkul. lat. *cedrus*. *§ 48.*

setväri 'zedoaria'. Schr. 54 Zedfär 'Zedoaria, Sötfähr, der Zitwer'. — s. *setväri* ~ vur. *zederfära* 'zedoaria', *Sötfähr* 'der Zitwer', mt. *sed(e)fer, zedefær* 'plantenavn, curcuma zedoaria', kas. *sedewer*. Vrt. **sitti**.

siekailla : **siekailen** 'cunctor, cunctando tempus tero'. Eric. P. II 663 ſiecaileman; Bibl. II Chrön. 29:11 älkät ſiecailco, II Kuning. 9:3 pakeneman / eikä ſiecaileman. [Bibl. *»förtöffua»*, *»warer — — förſumelighe»*; saks. Bibl. *»verziehen»*, *»ſeid hinleffig»*]. — s. *siekailla* ~? ruots. murt. *seka* 'arbeta långsamt, vara långsam, trög i sina rörelser; uppskjuta, dröja', suom. ruots. murt. *seka* 'söla, vara senfärdig'. *§ 20 a).*

sielu 'animus rationalis'. Agr. Abck. A1a Laki / ſe Sielun hirmutta; Rk. 216b Autuas on ſielu / ioca pääȝnut on mailman Torniſta / ia taiuaſen menepi, 357b ſielũ ja hengẽ, 209b Sieludhen, B5b Sieluden, 233b ſijeludhen. Sana esiintyy yleisesti kaikissa Agr:n teoksissa. Ortografisessa suhteessa ilmenee horjuvaisuutta vain Rk:ssa, jo UT:ssa on kirjotustapa *ſielu* miltei poikkeuksettomaksi vakiintunut. Samoin myöh. kirjallisuudessa, missä sana on varsin yleinen. Huom. kuitenkin Ak. (1600:n vaiheilta) 39:14 minun siäluni. Ks. **sielumessu**. — s. *sielu* ~ mmr. *siäl, sial* 'själ ss ett lefvande väsendes lifsprincip i sht ss menniskans andliga natur

och kännande, tänkande och viljande; menniska', vur. *ſiäl* 'anima, mens, ratio', mt. *sial*, *sjæl* 'i nuv. bet.' < msaks. *siala*, vrt. mnorj. *sál* < angl. *sâwl*. *§ 17 a)*; Verz. s. 108.

sielumessu 'själamessa'. Agr. UT. Rom. 12:6 reunam. Ninquin ouat Menningeiſten ilmoituxet / Sielu Meſſut / Anetiett / paaſtot; Vs. 87a reunam. Sielle he Jumalãpalueluxen itze ſäſit / iolla he Canſſa wiettelit Ninquin vigeluxet ia Sielu Meſſuin Canſa muinen techtin; Eric. P. II 196 Sielu Meſſuin ia Wigilyſten cautta; Bibl. Rom. 12:loppum. ſielumeſſut. [saks. Bibl. *»die Meſſen»*]. — s. *sielumessu* ~ mmr. *siälamässa*, *sielamässa*, *sialomässa* 'själamässa, messa som hålles för aflidna menniskors själar', mt. *sjæl(e)messe* 'i nuv. bet.; bøn (ved messen) for en afdød'. Ks. **sielu, messu**.

siili 'colum'. Schr. 38 Sijli 'Qualus, Sijl, der Seigelkorb'; 45 Sijli 'Catilli ſuſtentaculum, Seghel, das Siegel'. — s. *siili* ~ vur. *sijl* 'qualus; colum', t. *sil*; alkul. germ. **sîhila-*.

sikli (eräs raha). Eric. P. I 1165 lunaſtettaman wijden cyclin eli hopea penningin canſa, P. II 629 Se on Iſraëlin Cykel. Ja tämä Myntti heille aina oli ennen ollut (vrt. 628 Cyclus); Bibl. I Mos. 23:15 ſicli hopiata (ed. B5b, C4a, Hesek. 45:loppum., I Sam. 9:8, II Sam. 14:26), I Mos. 23:loppum. Sikel. [Bibl. *»Sikel»*]. — s. *sikli* ~ vur. (Bibl. I Mos. 23) *Sikel*, *Siklar*, mmr. *sikel* pl. *siclar* 'sikel ss. vigt- och myntenhet bland Judarne'; alkul. lat. *siclus*. Ericuksen *y*-lliset muodot ovat varmaankin sekaannuksen johdosta syntyneet lat:n *siclus* ja lat.-kr. *cyclus* sanoista.

silkki 'sericum l. bombyx.'. Agr. UT. Ilm. 19:8 Mutta ſe Silki ouat pyhein wanhurſkaudhet, 18:16 puetettu oli Silkille ia Purpurilla, 19:14 watetut walkella puctalla Silkille, 19:8 pukea — — kijldeuelle Silkille. Sanasta esiintyy useita esimm. (myös Ps., Vs.); Hist. Ark. I 94 (1564) Neijtzijn marijan sijlkisu parembi; Hem. Vk. 120a macad heinäin ja pahnain pääll — — Nämäd ſinun ſilckis lakan liinas; Tavataan monesti myöhemmässä kirjallisuudessa: Eric. Cat. 109, Kk. 126, P. I 40, 47, 125, 807, P. II 40, 782, Elim. Kk. 46a, Pict. A3b, Schr. 30, Bibl. I Mos. 41:42, II Mos. 28:alkum., 25:4 Hesek. 27:7, Ps. 45:loppum. y. m. [Bibl. *»ſilke»*]. — s. *silkki* ~ vur. (Bibl. Upp. 19:8) *ſilket*, mmr. *silke* 'silke, tyg förfärdigadt

af silke, siden', mnorj. *silki* 'Silke, hvad deraf er virket, vævet', mt. *silke* 'i nuv. bet.'; alkul. slaav. *šĕlkŭ*.

silli 'clupea harengus'. Martti 100:6 kauppa rijſtan canſa, quin ouat Sillit, Suolat; Lj. Kl. 81 Sillin, hylken, 82 Sillin ia suolan mahta mies sakotoinna åsta ia mydhä molemmillla malmeilla; Schr. 61 Silli 'Halec, Sill, der Hering'. [Schl. XII *»sild»*. XI *»sill»*, *»sild»*]. — s. *silli* ~ mmr. *sild*, *sill* 'sill', vur. *ſill* 'halec, halecula', mnorj. *sild* 'Sild (clupea harengus)', mt. *sild* 'i nuv. bet.'.

simppu 'cottus catapharctus'. Schr. 61 Simpo 'Mugil, Simpa, der Keyling'. — s. *simppu* ~ vur. *ſimpa* 'mugil', mmr. *simpa* 'simpa, cattus'. *§ 43 b), c).*

sinappi 'sinapis'. Agr. Rk. B6a Nyt Sinappi / pippuroita — — kelpauat nauttija; UT. Matth. 13:31 Taiuan waldakunda ombi Sinapin iyuen wertainen, 17:20 Sinapin iyue, Luc. 13:19 Sinapin ſiemenen wertainen; Eric. P. I 432 Sinapin jywäſtä (ed. 349, P. II 39); Schr. 45 Sinappi 'Sinapion, Senapp, der Senff', 53 Sinapi 'Sinapis, Senap, der Senff'; Bibl. Matth. 13:alkum. ſinapiſt, Judith esip. ſinapin. [Bibl. *»Sinap»*]. — s. *sinappi*, vrt. vir. *sinep* ~ vur. (NT. Matth. 13:31) *ſinaps korn*; *ſenap* 'sinapi', mmr. *sinaper*, *sinapper* 'sinap, senap', mt. *senap*, *sinup*, *synap* 'sinapis' = angl. *senep*; alkul. lat. *sinapis* < kr. *σίναπι*. *§ 5 c)*; Verz. lisäys s. 63.

sinetti 'sigillum, signaculum'. Ak. (1584) 16:23 Tie kirioille neliän tahkoiſen Signetin alla painetun, 20:29—30 Signetillä painetutt; Ak. (1593) 30:7 ottacan toimen ia kirian ala caupungin ſignetimen, 25:30 kihlacunnan ſignetimen, 25:21 ſignetins canſa, 25:34 ſignetti (part.); Ak. (1597) 34:18 heiden Signetins; Ak. (1631) 77:16 Signetill; Schr. 41 Sinetti 'Sigillum, Signet, das Pitſchafft / Inſigel'; Bibl. Matth. 27:66 lukidʒit kiwen ſinetilläns, Haggai 2:alkum. ſinetti ſormuxen, 2:24 ſinetſormuſta, Job 38:14 muutetan nijncuin ſinetin ſawi (ed. esim. II Mos. 28:36, Salom. k. v. 8:6, Ilm. 5:1, 2, Matth. 27:alkum. y. m.). [Bibl. *»inſigel»*; Matth. 27:66 *»beſeglde»*, Hagg. 2:24 *»Signetz ring»*]. — s. *sinetti* ~ vur. *ſignete* 'sigillum', mmr. *signete* 'sigill', kas. *signêt*; alkul. klat. *signetum*. vrt. Vrt. *§ 38 c).*

sinkka 'lituus'. Schr. 46 Sincka 'Lituus, Skallmeya / Zincka,

der Zincken'. — s. *sinkka* ~ vur. *zinka* 'cornu', mt. *sinke* 'et blæseinstrument' < uys. *Zinke* id. *§ 48.*

sinnametti (kaneli). Agr. U T. Ilm. 18:12 Marmoriſta / ia Cinnametiſte. [Bibl. »*kaneel*»; saks. Bibl. »*Cinnamet*»]. ~ vur. (Bibl. Jes. Syr. 24:20) *Cinamet*, saks. (Bibl. Jes. Syr. 24:20) *cynnamet* < klat. *cinamonium*, lat. *cennamomum* 'kanel'. Sana on todennäköisesti tullut saksasta kirjallista tietä.

sipuli 'allium cepa'. Agr. Rk. B6a kynſſilaucka / Agrimonia ia Sipuli kelpauat nauttija: Lj. Ml. 225 warasta caalia, sipulia eli muita ijrtiä, 214 Hernehen, sipulin ia naurihin warkahasta; Schr. 53 Sipuli 'Porrum, Löök, die Zwiebel'; Bibl. IV Mos. 11:5 puurlaucat / ja ſipulit. [Bibl. »*-löök*»; saks. Bibl. »*zwibel*»; Schl. XII »*löka*»]. — s. *sipuli* ~ mmr. *sipul* 'rödlök', mt. *cipul* 'allium cepa' < kas. *cipolle*, *sipolle* ~ vir. *sibul*; alkul. lat. *cēpulla*, *cepa*. Verz. s. 109. Tunkelo, Kaikuja Hämeestä VIII s. 59.

1. **sirkkeli** 'circulus, circinnus'. Bibl. Jes. 44:13 weiſtele puuta ja mitta ſilä nuoralla / ja arwoittele ſen langalla — — ja pijrittä ſen Cirklillä. [Bibl. »*affcirklar*»]. — s. *sirk(ke)li* ~ vur. *cirkel* 'circulus, circinus', mr. *cirkil*, *sirkil*, kas. *cirkel*; alkul. lat. *circulus*.

2. **sirkkeli** (eräs raha). Eric. P. I 594 Carpion jywiä maxaman yhden Sirkelin / ſe on nijn palio / cuin nelies oſa ſaxan Dalariſta. — s. *sirkkeli*-sanalle en ole löytänyt vastinetta. Saattaisi ehkä olettaa, että vur. *cirkel*, lat. *circulus* on pro *sikel* ollut Eric:n mielessä, samoin kuin hän on sekaantunut lat. *cyclus* ja *siclus*-sanoissa. Ks. *sikli*.

siteerata (kutsua). Speitz 69 Jos jocu — — pakene / nijn pitä heidän — — oikeuden etehen citerattaman eli cudzuttaman < vur. (Krigsl.) *citeras* ~ ur. *citera* 'citiren'; alkul. lat. *citare*. Kirj. laina.

sitti (eräs itämaal. kasvi). Bibl. Jes. 41:19 Cedri / Sitti / Myrthi ja Öljypuita. [Bibl. »*Fohr*»; saks. Bibl. »*fohern*»]. — s. *sitti* ~ ur. *sitfärsrot* 'den i medicinen nyttjade roten af växten Curcuma Zedoaria', saks. *Zitwerwurz*, vrt. vur. *sötfära* 'zedoaria'. Vrt. **setveri.**

siunata : siunaan 'bene dico, bona precor'. Agr. Abck. A6b Sine olet hyveſti ſiugnattu; Rk. 295a ſiughnat / ja yleſpidhet, 73a Salo-

mon Iſraelin Canſſa ſiugnaſi, 199a minua / ia caiki minuliſet / ſiugnaijſit, 288b Echton ſiugna ſinuas, 46a ſiugna ſinun perikundas, 257a Siuggnatkan, Siugnatkan, 42b hyueſtiſiugnatkon, 45a hyweſtiſiugna ſinun paluelias hoone, 306a hyveſtiſiugnata / ja meneſtytte, 45a hyweſtiſiugnatahan, F2a hyueſtiſiunattu, 259a hyueſtiſiughnattu, 207b hyueſtiſiugnattu; UT. I Cor. 10:16 me Hyweſtiſiugnama, 14:16 Hyueſtiſiugnat, a3a hyueſtiſingnapi, Matth. 5:44 Hyueſtiſiughnacat, Rom. 12:14 Siugnatcat, Matth. 23:39 Hyueſtiſigunattu; Pn. D2b ſen Hyueſtiſignatun; Ps. 112:2 ſiugnatuxi. Sana on yl. kaikissa Agr:n teoksissa. Ps:ssa, Vs:ssa ja Pr:ssa sana on vain harvoin yhdistynyt *hyvästi*-sanaan, mikä aiemmin on yleistä. Yleinen kirjotustapa on *ſiugna;* joskus esiintyy *ſiughna* Rk:ssa, UT:ssa, ja Ps:ssa, muut kirjotustavat ainoita laatuaan. Myöhemmässä hengellisessä kirjallisuudessa, missä sana yleisesti esiintyy, se on, niinkuin Agr:n aiemmissa teoksissa, useimmiten yhdysperäinen, paitsi Bibl., missä kirjotustapakin on vakiintunut nykykielen ortografian kannalle. Yleisenä johtopäätöksenä kirjotustapaan nähden on, että 1500-luvulla on *-ſiugnata* yleisempi kuin *-ſiunata*, esim. Westhillä, E:n tekstissä ja Fno:lla. 1600-luvulla taas on asianlaita päinvastainen: Hem. sekä Vk:ssa että Cant:ssa käyttää vain *ſiunata*-muotoa (joskus kuitenkin yhdysperäisenä, esim. Vk. 26b). Eric:lla esiintyvät molemmat kirjotustavat useasti, Pn. 1616 on Agr:n ortografian kannalla, Elim. noudattaa molempia kirjotustapoja, myöhemmissä teoksissaan kuitenkin useimmiten käyttäen *-ſiunata*-muotoa, Pict. kirjottaa *-ſiunata*, Canutuksella on molemmat, Passiossa *-ſiunata*, Hordel *ſiugnata.*

siunailla : siunailen 'bene dico, bona præcor'. Agr. Rk. 77b Sille ſe Jumalatoin itze oma mieliwaltans kerſca / Ja ſe Ahne itzenſe ſiughnailepi / ia laijtta HERRA; Ps. 10:3 ſe Ahne itzens ſiugnalepi / ia pilcapi HERRA; Bibl. Ps. 10:3 ahne ſiunaile idzens. [Bibl. *»welſignar sigh»*].

siunaus 'benedictio, fortunatio'. Agr. Rk. 284a Amu ſiugnaus, 386b ſiugnauxet, 270b ſiugnauxen, 154a, 281a ſiughnauxellas, 40b hyueſtiſiunauxet, 169a hyweſtiſiugnauxeſas, 42b Hyueſtiſiugnauxen; UT. I Pet. 3:9 hyueſtiſiughnauxen, II Cor. 9:5 Siugnauſta; Kk. 14:9 hyueſtiſiugnauxcens; Ps. 128 alkum. Siugnauxeſta, 21:4 Siughnauxella, 21:7 hyueſtiſiughnauxexi; Pr. 30b Siughnauxet.

Sana esiintyy useasti Agr:lla, samoin myöhemmässä heng. kirj:ssa. Ne huomautukset, mitkä on tehty *siunata*-sanan suhteen, ovat yleispiirtein tässäkin päteviä. — s. *siunata*, vatj. *siunān* id. vir. *siunama* ~ mmr. *välsighna*, *sighna* 'välsigna', mnorj. *signa* 'nedbede Guds Velsignelse eller Beskjærmelse over noget; velsigne', mt. *signe*, *segne* 'gøre korstegn; give el. udtale velsignelse' = angl. *segnian* 'gjøre korsetstegn; velsigne'; alkul. lat. *signare*. *§ 38 c)*; ruotsalainen sana on vaikuttanut suom. sanan merkitykseen. Verz. s. 109—110.

siviili (siviili-oikeutta koskeva). Speitz 138 civil taicka Criminal, 143 mw Civil aſia. < vur. (Krigsl.) *Civil;* alkul. lat. *civilis*. Kirj. laina.

sk ks. **k**:ta.

skaftaulu (šakkipelitaulu). Agr. Rk. C2b Scaftaulu laſke. — s. *skaftaulu* ~ mmr. *skaktafl*, *skaftauel* 'schackspel, schackbräde; schack', mnorj. *skáktafl* 'Skakspil, Bræt med tilhørende Brikker som bruges til at spille Skak med', mt. *skaktavl* 'skakbræt; skakspil' < kas. *schâk* 'schach, schachbrett, schachspiel'; alkul. pers. *šâh* 'könig'. *§ 27 c)*, *40*, *47*.

skarlakani (eräs villakangas). Bibl. II Chrön. 3:14 ſkarlacanaſta / roſinpunaiſeſta ja calliſta lijnaſta (ed. esim. II Chrön 2:7, II Mos. 26:36, 26:1, 27:16), II Mos. 25:4 ſkarlacani roſinpunaiſta. [Bibl. »*ſkarlakan*»]. **skarlakanainen** (eräänl. villakankaasta tehty). Bibl. IV Mos. 4:13 ſkarlacanaiſen waatten. — s. *skarlakana*, *skarlakani* ~ vur. (Bibl. II Mos. 25:4) *ſkarlakan*, mmr. *skarlakan* 'skarlakan, ett slags fint ylletyg; tygstycke el. klädesplagg af skarlakan', mnorj. *skarlakan* 'skarlagenrødt Klæde', mt. *skarlogen*, *skarlagen* 'skarlagen' < kas. *scharlaken*. *§ 27 c)*, *47*.

skatmestari (rahastonhoitaja). Ak. (1638) 84: R. R. Skattmestari. — s. *skatmestari* ~ vur. *skattmäſtare* 'tribunus', mt. *skatmestere* 'skatmester, hovedkasserer'. Ks. **mestari.**

skiltvahti (vartiopaikka). Speitz 54 Mene jocu pois Skildtwahtiſt ennen cuin hän pääſtetähän eli juo itzens juoxihin wachtis olles, 53 Torcku eli maca jocu Skildtwahtis. < vur. (Krigsl.) *pa Schiltwachten*, mt. *skildvagt* 'feltvagt, forpost' < saksalaiselta ta-

holta: kas. *schiltwachte* 'vagtpost i fuld rustning', uys. *Schildwache*. Kirj. laina.

skorppiooni 'skorpion'. Agr. Rk. 317a lulema meidhet oleuan wſcoliſtein yſtewein ſeaſa / nin me — — aſuma ſcorpionein keſkelle (vrt. UT. Ilm. 9:5, Luc. 10:19, 11:12 y. m., missä esiintyy Scorpio-muoto, samoin Hem. Cant. 92 Cuin Scorpjo hännälläns: Myrckyy tunge taca); Elim. Ev. 1618 andako hän — — Scorpion; Bibl. Luc. 10:19 kärmet ja Scorpionit (ed. esim. Ilm. 9:5, V Mos. 8:15). [Bibl. »*Scorpion*»]. — s. *skorpiooni* ~ vur. (Bibl. Luc. 10:19) *Scorpioner*, mmr. *skorpion* 'skorpion', mt. *skorpion* 'i nuv. bet.'; alkul. lat. *scorpio* > s. *skorppio*.

skr ks. myös **r**:ää.

skriivari (kirjuri). Ak. (1584) 17:8 Fougdit, Schrifwarit, Huowid, 21:31 Schrifwareist; Eric. P. II 887 Foudit / Skriffvarit; Ak. (1638) 80:27 Skrifwarit; Speitz 132 Duomion aſioiſſa tarwittapa Skrifwari. [Krigsl. »*Skrifware*»]. — s. *skriivari*, karj. *skriivaŕi* = 'püšikkä' ~ vur. *skrifware* 'scriptor', (RB. I 82) */skrifuare*, */skriffuare*, (RB. I 85) *Schriffuare*, mmr. *skrivare* 'målare; skrifvare', mnorj. *skrifari* 'Skildrer, Skriver, Affskriver', mt. *skriver(e)* 'skriver'.

skräädätä: *skräädätty leipä* 'panis similaceus'. Schr. 44 Skrädätty leipä / Peratuinen 'Panis ſimilaceus, Semla, das Semelbrodt'. — s. *skräädätä* ~ vur. */skräda* 'secernare', mmr. *skrädha* 'skära el. bortskära kanten el. skorpan; afskilja sådorna från (mjöl), skräda', mt. *skræ(d)e* 'skrælle' < kas. *schrâden* 'skjære, beskjære'. *§ 27 c), 47.*

skuti (vero; ampuma-ase, luoti). a) Lj. Kl. 14 Nyt pitä skuti eli päälle laskemus Caupungille päälle pandaman. 15 Salaa mös iocu kestin tauaran, coska hänen skutia tekemän pitä, 92 tehken idʒe kukin skutins cauppansa myödhen, 14 Skutin edestä pitä puoli marka oleman ia eij ikänäns enämbi, ehkä quinga swri skuti oleman pidäis, Ios se taithan coetella nijldä cahdelta mieheldä iotca ouat cansalda otetut skutia paneman, 15 köyhildä — — pitä skutin edestä woimansa mijödhen åtettaman, ia ei sitä mijödhen quin skuti on ensin pandu, Joca Caupungisa paluele ia on 30 mrc. lijkuuata calua — — hänen pitä nijn tekemän hänen markastans — — ia eij mitän skutista (ed. esim. 15, 16, 17, 18 useasti). [Schl. XI »*skut*»; s. 35, 36 »*forskut*»]. b) Eric. P. II 283 Ette Wiholiſet /

nimittäin / Titus Weſpaſianus ja hänen Sotawäkens / pitä paneman Scantzin ſen ymbärille Maan päälle / he panevat heidän Skutinſa ambuaxens Caupungin päälle / ia he ambueſans ſeiſovat nijnen tacana ilman vahingota; Speitz 101 Byſſyt / Skutit / krwti / Luodit. [Krigsl. »*Skytt*»]. — s. *skuti* ~ mmr. *skut* 'skott; vapen som skjutes el. kastas; skott, flygvärk; tillskott för att betäcka utgifterna inom ett gille el. skrå; skatt', mnorj. *skot* 'Skyden, Skud; Skudvaaben; Ydelse som en har at udrede i Penge eller hvad der har Penges Værd, Afgift', mt. *skyt*, *skut* 'skyts; stykkeskyts; skud'. *§ 27 c)*.

skyttäri (ampuminen, ampumaneuvo). Ak. (1593) 29:30 Samalla muotto ey pidhä foudhein — — iahti aiman, eikä ſkyttäreit, eykä metzän elämän werckoia — — pitämän. — s. *skyttäri* ~ ur. *skytteri* 'das Schiessen, Vogel- oder Wild-Schiessen', mt. *skytteri* 'skydning; jagt'. *§ 27 c)*.

skärmytsli (kahakka). Speitz 17 Rinda Sodas / Skärmytzlis ja Stormingis, 130 Fäldiſä caicki Slachtningit — — Skermytzlit. < vur. (Krigsl.) *Skärmytzel* = ur. *skermyssel* 'der Scharmützel', mt. *skærmytsel* 'kamp' < saks. *scharmützel*. Kirj. laina.

sköldi 'insignia'. Schr. 40 Sköldi 'Inſignia, Aner / Skiöld / Wapn, das Wapen'. — s. *sköldi* ~ vur. *fköld* 'scutum, parma, pelta, umbo', mmr. *skiolder*, *skiöldh*, *sköld* 'sköld; heraldisk sköld, adligsköld', mnorj. *skjöldr* 'Skjold; Skjoldmærke', mt. *skjold*, *skjøld* 'i nuv. bet' = goot. *skildus* 'skjold'. *§ 18*, *27 c)*.

sköti 'artemon'. Schr. 33 Sköti 'Artemon, Sköte, der Schoß'. — s. *sköti* ~ vur. *fköte* 'sinus', mmr. *sköt* 'sköte, famn', mnorj. *skaut* 'Skjød', mt. *skød* 'i nuv. bet.' = goot. *skauts* 'kjortelflig'. *§ 13 b)*, *27 c)*.

sl ks. myös **l**:ää.

slaffati 'alveus'. Schr. 36 Slaffati 'Alveus, Slock, Trog das bedeckt ist'. — s. *slaffati* ~ ruots. murt. *sla-fat* 'ett kärl, som liknar tvänne mot hvarandra lagda tråg för att deri förvara fisk'. *§ 27 c)*; vrt. **vati.**

smakko 'paro'. Schr. 33 Smacko 'Paro, Smacka, das Raubſchiff'. — s. *smakko* ~ vur. *smacka* 'das Raubſchiff', mt. *smakke* 'et mindre skib' < kas. *smak*. *§ 27 c)*, *43 b)*, *47*.

smaragdi 'smaragd'. Agr. UT. Ilm. 4:3 Taiuancaari oli ymberins henen Stolians / näkyens Smaragdin caltainen; Bibl. Hesek. 28:13 Rubineillä / Smaragdeilla (ed. esim. Ilm. 4:3, Jes. Syr. 32:9, II Mos. 28:18, Tob. 13:21). [Bibl. »*Smaragd*»]. — s. *smaragdi* ~ vur. (Bibl. Upp. 4:3) *Smaragd*, mmr. *smaragd* 'smaragd'; alkul. lat. *smaragdus*, kr. *σμάραγδος*. *§ 27 c).*

sn ks. myös **n**:ää.

snippu 'calamistrum'. Schr. 29 Snippu 'Calamiſtrum, Preen, der Prieme'. — s. *snippu*, vrt. vur. *ſkoſnipp* 'præsegmina corij', ruots. murt. *snip* 'snibb; snabel'; *snipa* 'liten spetsig båt; liten gädda', norj. murt. *snipa* 'Næb; Snabel, Hall'. *§ 27 c).*

sokeri 'saccharum'. Schr. 54 Sokeri 'Saccharum, Socker, der Zucker'. — s. *sokeri*, karj. *šokeŕi* 'sokeri' ~ vur. *socker* 'der Zucker', mmr. *soker*, *socker* 'socker', mt. *sukker* 'i nuv. bet.' < kas. *sucker* = uys. *Zucker* ~ vir. *sukur;* alkul. arab. *sukkar*. *§ 47.*

soltaatti 'miles'. Ak. (1615) 57:17 ei ychdengen Soldatiſt eli Knichdiſt; Ak. (1638) 80:28 Soldatit; Speitz A2a Suomen Solldatit (ed. A4a), 45 Soldati (ed. 9, 17, 32, 49, 75, 91, 98 y.m.). [Krigsl. »*Soldat*», »*Såldater*»]. — s. *soltaatti* ~ ur. *soldat* 'der Soldat', mt. *soldat* 'i nuv. bet.' < saks. *Soldat*, ransk. *soldat* < ital. *soldato*. *§ 48.*

sopuli 'martes schytica'. Schr. 56 Zabbeli 'Martes Schytica, Zabbel, der Zobel'. — s. *sabbeli* ~ vur. *zabbel*, *sabbel* 'martes schytica', mmr. *sabel* 'pelsverk af sobel', mt. *sabel* 'sobel, sobelskind' < kas. *zabel*, *sabel* < klat. *sabellum* < ven. *soboli*, joka on suom. *sopuli* sanan alkulähde.

sortti 'anas fusca'. Schr. 58 Sorti 'Tulica, Swarta, die Teucherlin'. — s. *sortti* ~ vur. *swarta* 'die Teucherlin', vrt. mmr. *svarter*, *sworter* 'svart', mt. *s(v)ort* 'sort'. *§ 28 b).*

sorva 'rubellus'. Schr. 61 Sarf 'Rubellus, Sarff, der Rothfiſch'. — s. *sarva* ~ vur. *sarff* 'rubellus' = ur. *sarf* 'der Rothauge oder die Schleye'. *sarva*-muoto on tekaistu, omaperäinen sana on *sorva*.

sp ks. myös **p**:tä.

spanni 'mensura frumenti'. Agr. Vs. 12b reunam. Spanni Ruki / lehes colmeen Marcan Aurtuit / mytin, 12b colmekymmende kyluo Spannia tekeuet ainoaſtans ydhen wacan, 108b (= Amos 8:5) ette

me Jyuie ſaiſim myydhe — — madhaiſim Ohra Spannin caupata ia Spannin wäheneiſin / ia Hinnan corghotaiſim. Sana esiintyy myöhemmässä kirjallisuudessa edellä olevasta poikkeamatta: Martti 13:3, 65:28, 29, 30, 88:2, Ak. (1584) 18:32, Ak. (1593) 26:29, Lj. Ml. 27, 86, 115, Kl. 3, 12, 13, 14, 19, Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1616 A7b, 1629 16b, Schr. 26, Ak. (1638) 83:18, 13, Bibl. Amos 8:5, B6b. [Bibl. »*ſkeppona*»; saks. Bibl. »*Epha*»; Schl. XII, XI »*span*»]. — s. *spanni* ~ vur. *spann* 'ein Kornmaß', (KF. I 496) *Span*, mmr. *span* 'spann, målkärl af en viss storlek; rymdmått', mnorj. *spann* 'Spand, et Slags Kar; et vist Maal eller en vis Vægtdel (om Korn eller Mel)', mt. *spand(e)* 'spånd(mål)' = kas. *spann* 'holzeimer, ein gewisses hohlmass'. *§ 27 c)*.

spiira (valtikka). Eric. P. I 944 Spiran eli Rijkin omenan — — iotca cuꝯutan Regalia. — s. *spiira* ~ vur. *spijra* 'sceptrum', ur. *spira* 'der Scepter', mmr. *spira* 'stjälk; smal staf. särsk. ss kungligt värdighetstecken', mnorj. *spira* 'Stilk; Spire, Træstamme af ringe Tykkelse; et Slags Bæger', mt. *spire* 'tynd tømmerstok; spir, septer' = angl. *spîr* 'langt skud'. *§ 27 c)*.

1. **spitaali** (sairashuone). Agr. Kk. 56:21 ios hen tactois Teſtamenti tedhe waiuaſten, kieuhein taloliſten / Spitalijn, Schoulutupijn. — s. *spitaali* < mmr. *spital(i)* 'hospital, vårdanstalt för fattiga och sjuka i sht. spetälska', vur. *spetal* 'nosocomium', mnorj. *spitall*, *spitali* 'hospiz, spital', mt. *spital* 'hospital' < kas. *spittâl* 'spital, leprahospital' = uys. *Spital;* alkul. klat. *hospitale*. *§ 27 c)*, *47*. Ks. **hospitaali**.

2. **spitaali** 'lepra, morbus'. Agr. Rk. 377a Chriſtus ombi ſe Spitalin holhoija, 110a Miriam ſpitalijn tuli (ed. UT. Luc. 5:12, Matth. 8:3, 2, Marc. 1:42 y. m.); Fno Rk. P2b Spitali mieſtä; Eric. Cat. 121 Spitali taudin (ed. P. I 323, 16, 168, 225, P. II 349); Elim. Ev. C8b Spitalimies; Schr. 18 Spitali 'Lepra, Spettelſka, der Auſſatz'; Bibl. III Mos. 13:3 ſe on totiſeſt spitali. Matth. 8:4 ſpitaliſta. [Bibl. »*ſpit(t)elſka (-o)*»]. **spitaalinen** 'leprosus'. Agr. Rk. 111a Spitaliſen Rucous; UT. Marc. 14:3 ſen Spitaliſen Simonin (ed. UT. Marc. 1:40, Luc. 4:27, 7:22, 17:12, Matth. 10:8, 11:5, Pn. B1b y. m.); Jstn. Q2b kymenen Spitaliſt mieſtä, F1b Spitaliſet pudhiſtetan; Eric. Cat. 338 Spitalinen mies (ed. 322, P. I 57, P. II 349,

333.389 y. m.); Pn. 1616 A2a; Elim. Ev. 1618 O3a; Bibl. Matth. 26:6, 8:2. [Bibl. »*ſpitelſk*, *ſpetälſk*»]. — s. *spitali*, karj. *pitaŕi* 'pahatauti' ~ mmr. *spital* 'hospital, vårdanstalt för fattiga och sjuka, i sht för spetälska', vur. *spetal* 'nosocomium', mnorj. *spitali* 'Hospitium, hvori Reisende gives Herberge; Hospital, Hus som er indrettet og doteret til Underholdning af Syge og Skrøbelige', mt. *spital* 'hospital' < kas. *spittål* 'hospital, leprahospital, hospits; alkul. klat. *hospitale*. *spitali* taudin nimenä on voinut syntyä *spitali* sanasta, joka merkitsee sairaiden hoitolaa (ks. spitali 1), joten paikallisuudesta on siirtynyt nimitys paikassa olijaan, vrt. *huovi* 2. *§ 27 c)*, *47*.

spjuutti 'lancea'. Martti 76:10 Ei mahda ỹxikän hiruen Spiuttia raketa metzän, 162:15 piſtetän – – weitzellä Spiutilla, 156:11 Ambu mies eläindä kohden – – ioutzella, Spiutilla, 156:19 Teke mies wiritöxen metzän Spiutille; Schr. 48 Spiuti 'Lancea, Glaaff, die Lantze'. [Schl. XII »*spiut*»]. — s. *spjuutti* ~ vur. *ſpiut* 'sarissa', mmr. *spiut* 'spjut', mnorj. *spjót* 'Spyd', mt. *spjud* 'spyd' = kas. *spêt*. *§ 27 c)*.

sprunti 'operculum e. c. dolu'. Lj. Kl. 87 quin tahto – – tynnyrillä mydä hänen pitä ne caikenni sprunthin sadhen täyttämän ia ruodzin tynnyreihin mittaman; Schr. 38 Sprundi 'Operculum, Sprund, das Mundloch'. [Schl. XI »*sprund*»]. — s. *sprunti* ~ vur. *sprund* 'operculum', mmr. *sprund* 'sprund, propp', vrt. mnorj. *sprund* 'Kvinde (saaledes kaldet efter den Kvindelige Kjønsdel, da Ordet eg. betyder en Revne, Sprække)'. *§ 27 c)*.

spröötti 'rostrum navis'. Schr. 34 Spröthi 'Roſtrum navis, Spröte, der Schiffſchnabel'. — s. *spröötti* ~ vur. *spröte* 'rostrum navis', ur. *spröt* (på farkost) 'das Spreet, Sprick, Bogspreet, der qver-vorausliegende Mast eines Schiffes'. t. *sprød* 'udlægger over stævnen i en seilbaad'. *§ 27 c)*.

spänni 'umbilicus'. Schr. 41 Spänny 'Umbilicus, Bricka / Pwka, die Bütel'. — s. *spänny* ~ ur. *spänne* 'die Schnalle, Spange', mmr. *spänne* 'spänne' mnorj. *spenni* 'Hægte med tilhørende Malle; Krog med tilhørende Lokke', mt. *spænd(e)* 'i nuv. bet.' *§ 27 c)*. Ks. **pennari**.

st ks. myös **t**:tä.

stakten (eräs kasvi). Bibl. II Mos. 30:34 Balſamia / Stacten / Galbanum. < vur. (Bibl. II Mos. 30:34) *Stacten*, saks. (Bibl. II Mos. 30:34) *Stacten*. Kirj. laina.

stennikkä 'poculum stanneum'. Schr. 38 Stennickä 'Poculum ſtanneum, Stenicka, das Zihnen trinckgeſchirr'. — s. *stennikkä* ~ vur. *stenicka* 'poculum stanneum', mmr. *ständika*, pl. *stenneker*, *stennickar* 'ett slags kärl (vanl. af tenn)', kas. *stendeke*. *§ 27 c)*.

stoothollari (linnan isäntä). Ak. (1593) 25:24 ſe qwin armo ano, andacon idzens Ståthållarin tyghe ſijnä maacunnas; Ak. (1628) 76:4 Linnan Isändiä (Ståedthollareita). — s. *stoothollari* ~ vur. *ståthållare* 'castellanus', (Bibl. II Maccab. 13:23) *Stadhållare*, mt. *stadholdere* 'statholder, stedfortræder' < kas. *statholder* = uys. *Statthalter*. *§ 27 c)*, *47*.

storkki (haikara). Agr. Pr. 7a (= Zach. 5:9) Sijuet olit ninquin Storckein ſijuet; Bibl. Zach. 5:9 Storckein ſijwet, Job. 39:16 Storkin (ed. esim. III Mos. 11:18, V Mos. 14:17). [Bibl. »*Stor(c)k*»]. — s. *storkki* ~ vur. *storck* 'ciconia, pelargus', mmr. *storker* 'stork', mnorj. *storkr* 'Stork', mt. *stork* 'i nuv. bet.' = angl. *stork*. *§ 27 c)*.

stormata (hyökätä). Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1616 A8a Tituxen mieleſte pitkelinen / manaiſi hen ſotawäkiens / ette heiden piti enemin ia enemin ſtormaman, A7a Caupungita ſiſellen ottaxens ia ſtormataxens (vrt. 1629 16a, 16b, 17a); Speitz 65 Stormatan johongun Linnan, 65 Stormamiſen, 68 Stormaman pitä. [Krigsl. »*ſtorma*»]. — s. *stormata* ~ vur. *ſtorma* 'oppugnare', mmr. *storma* 'storma, våldsamt blåsa; anfalla', mt. *storme* 'blæse; larma; storme løs på, løbe storm mod', vrt. mnorj. *styrma* 'storme' *§ 27 c)*.

stormi 'oppugnatio'. Schr. 48 Carkaus / Stormi 'Oppugnatio, Storm, der Sturm'. — s. *stormi* ~ vur. *storm* 'oppugnatio', mmr. *stormber* 'stormväder'; anfall', mnorj. *stormr* 'Storm, stærk Vind; voldsom Fremfærd, Strid', mt. *storm* 'stærk vind; bestormelse' = angl. *storm*, uys. *Sturm*. *§ 27 c)*.

stormninki (= stormi). Speitz 17 Rinda Sodas — — Stormingis, 99 Caupungi Stormingin canſa ſiſälle otetan, 98 ſiſälle ſaadan Stormingilla, 66 colme Stormningita. [Krigsl. »*Storm*»]. — s. *storm-(n)inki* ~ ur. *stormning* 'Anfall af krigsfolk mot en befäst plats för att inträngа'. Ks. **stormi.**

strutsi 'struts'. Agr. Vs. 68a Ninquin iocu Strutzi Corweſa, 117a (= Micha 1:8) Minun teyty walitta ninquin Lohikermet / ia murhectia ninquin Struthit; Schr. 33 Strutzi 'Priſtes, Strutz, die Strauß', 59 Truſſi 'Struthio, Strutz, der Strauß'; Bibl. Job. 30:29 Strutzlinnun, Micha 1:8 Strutzit (ed. Jes. 13:21, 34:13, III Mos. 11:16, V Mos. 14:15). [Bibl. »*Strutz-*»]. — s. *strutsi*, *trussi* < **strutsi* ~ vur. (Bibl. V Mos. 14:15) *Strutzfoghlen; Strutz* 'die Strauß', mmr. *struz* 'struts', mnorj. *strúz* 'Struds', mt. *strudse* 'struds' = kas. *strûs;* alkul. lat. *strûthio*. *§ 27 c)*. Kirjallisuudessa esiintyvässä *struthi-*muodossa lienee lat. vaikutusta, vrt. lat. *struthio*.

studeerata (opiskella). Agr. UT. a8b wijtziuet Sarnä päle ſtuderata; Ps. B4a WAi / eike ſe Pappein Wirca ole Studera / ſaarnaa / ia Rucole; Eric. Cat. B2a luen ia ſtuderã; Ak. (163–) 87:25 jotca studerawat wierailla mailla. — s. *studeerata* ~ mmr. *studera* 'forska, studera', mnorj. *studera* 'studere', mt. *studere* 'lægge vind på'; alkul. lat. *studere*. *§ 27 c)*.

studentti 'studiosus, civis academicus'. Ak. (163—) 87:23 Studentein raha pitä coottaman suurina Juhlapäiwinä. — s. *studentti* ~ ur. *student* 'der Bursch auf einer Universitæt, ein Student', mt. *studenter* 'student'. *§ 27 c)*,

sukkeruus (huokaus?) Agr. Rk. 217a Noruus yleſcorghotta / wanhuus kieuriſte / Saijraus taitta / Suckerus alaſpaijna / Ja wijmein colema caiki tappa. — s. *sukkeruus*, vrt. mmr. *sukker*?; *sukkafulder* 'full af suckar, mödosam'.

summa 'summa rei'. Agr. Rk. 3b Coco Moſeſen Lain Sũma, 7a Lain Ja Euangeliumin Summaſta; UT. I Tim. 1:5 päſumma Keſkyiſte on, Joh. 12:5 reunam. Sũma 45 marca aurtota. Sana esiintyy useasti (myös. Pn., Vs., Pr.) ja on yleisesti kirjotettu *mm*:llä. Myöhemmässä kirjallisuudessa tavataan sana useasti: Westh Kk. 33:11; C. Kk. 32:36; Lj. Kl. 77; Hem. Vk. 51a; Eric. Cat. 388, P. I 76, P. II 370, W. Cat. C4a; Elim. Vk. 15b: Pict. 11b; Ak. (1628) 74:31; Henr. B3b; Bibl. Job. 4:reunam.

summittain 'per summas'. Canutus E2b päldiſkein taicka Summittain. — s. *summa* ~ vur. *fumma* 'summa', mmr. *summa* 'det högsta, det förnämsta, det hufvudsakliga; summa, belopp', mt.

sum 'i nuv. bet.; hovedsag' = kas. *summe*; alkul. lat. *summa* ~ *summus*.

sumppu 'cista perflua in posticis scapharum, in qua pisces aluntur'. Schr. 60 Sumpu 'Ichthyotrophium, Sump, der Fiſchſumpff'. — s. *sumppu*, vrt. vir. *sump* 'Fischkumme' ~ vur. *sump* 'der Fiſchſumpff', (KF. I 286) *Fiſkiefumpar. § 42 d)*.

suntti (salmi). Martti 57:27 ſundi taicka Rauma, 78:3 Sundi eli wirta, 78:19 meren eli Sundin, 78:21 ſama laki Sundiſt ia Ruonaſt, 78:24 Jos maka lijkuua luoto Sundiſa. (ed. 85:6, 80:9). [Schl. XII *»sund(h)»*]. — s. *sunti* ~ vur. *fund* 'fretum', mmr. *sund* 'sund', mnorj. *sund* 'Svømning; Sund, snævet Vandløb som adskiller tvende Lande', mt. *sund* 'i nuv. bet.', angl. *sund*, vrt. vir. *sunt* ~ saks. *Sund*.

superintendentti (id.). Ak. (1638) 78:11 Pijspat, Superintendendit, Kirkoherrat. ~ ur. *superintendent* 'öfverstyresman', mt. *superintendent* 'biskop'.

suutari 'sutor, faber calceorum; tinca'. Martti 101:2 Ei tule — — otta — — wero eli työ äyri Sutareilda, Skinnareilda, — — eli muilda mukamild ammatti eli wirka miehildä; Lj. Ml. 132 skratarilta, Sutarilta, eli mwlta wirkamieheltä; Kl. 82 skratari, Sutari; Schr. 61 Sutari 'Tinca / Scorpius, Sutare / Linnare, die Schleye'. [Schl. XII *»skomakarom»; Landsl. »Skomakarom»*]. — s. *suutari*, karj. *šuutari* 'suutari' ~ mmr. *sutare* 'skomakare; cyprinus, tinca', vur. *sutare* 'tinca', mnorj. *sútari* 'Skomager', mt. *sutæræ*, *sutær* 'skomager'; alkul. lat. *sutor*; Jb. s. 13 Savo, Pellosniemi: Sutarj v:lta 1561. Verz. s. 112.

svenni (alempaa aatelistoa oleva). Martti 8:12 Riddari taicka Swenni, 8:34 Riddarit quin Swennitkin heidhen harniſkans pälles wetämen (ed. esim. 4:3, 7:7—8, 11:29, 35, 12:15, 17, 25:6), mutta 100:4 Suennit; Lj. Ml. 20 riddari eli Swenni (ed. 19, 130, 42), 41 Suenni (ed. 21, 20, 212, 15, Kl. 114). [Schl. XII, XI *»swe(e)n»*]. — s. *svenni* ~ vur. (RB. I 160, 161) *Swän*, *fwen*, (RB. I 99) *fuenner*, mmr. *sven*, *swän* 'sven, gosse; tjenare, vapensven; man, som personligen gör konungen el. riket tjenst med häst och vapen och der för åtnjuter vissa företrädesrättigheter men icke vunnit riddarevärdighet; man tillhörande adelns lägre klass i värdighet kom-

mande näst efter riddarne', mnorj. *sveinn* 'Drengebarn, Tjener', mt. *svend* 'drengebarn; ugift mand; tjener' = angl. *swân* 'svinehyrde, mand, kriger'. *§ 27 c), 28 c).*

syltty 'salsamentum, caro recens salita et elixa'. Schr. 43 Syltty 'Bubula, Sylta, die Kaldun'. — s. *syltty* ~ vur. *sylta* 'die Kaldun', t. *sylte* 'nedsaltet svinekjød' < kas. *sulte* 'sylte', vrt. mmr. *sylta* 'inlägga födoämne med salt, krydder o. s. v. för konservering', mt. *sylte* 'salte'. *§ 43 c), 47.*

sympaali 'cymbal'. Agr. Rk. 60b (= Ps. 150:5) Kijtteket hende kijmiſewellä Cimbelill / Kijtteket hende cumiſewall Cimbelill; Ps. A3a Cymbelille cumiſit, 150:5 Kijtteket hende kymiſeuille Culkuiſilla cumiſeuilla Cimbelille; Bibl. I Chrön. 16:19 waſkicymbaleilla, I Chrön. 26:6 Cymbaleilla / Pſaltareilla (ed. esim. Ps. 150:5, I Chrön. 16:28, 14:8, 16:16), II Sam. 6:5 cimbeleillä. [Bibl. *»cymbal»*; II Sam. 6:5 *»cimbaler»*]. — s. *simpeli, sympaali* ~ vur. *cymbaal, cymbel* 'cymbalum', mt. *cimble, cimbil, cymbel*, saks. *cymbal*; alkul. lat. *cymbalum*, kr. *κύμβαλον*.

synti 'peccatum'. Agr. Abck. A5b Syndijen, A8a Synnein, ſynnyt; Rk. H5b Synnijt, 149b ſynnyt, F8a ſynnit, H5a Syndien, 12b Syndein, H4b Synnein, 11b ſyndijen, 320b minun ſijndijen, 313b minun ſynnein. Nominatiivimuotoa *ſyndi* edellyttävät kirjotustavat ovat yleisiä, ei vain kaikissa Agr:n teoksissa, vaan myöskin myöhemmässä hengellisessä kirjallisuudessa. Tämän yleisen kirjotustavan rinnalla esiintyy Rk:ssa nominatiivimuotoa *ſyndy* edellyttäviä kirjotustapoja (ed. esim. 152a, 321b), jotka saattaisi painovirheiksi selittää, vrt. kirjotustapaa Synnijt, mutta kun muodot myöhemmin uusiutuvat (esim. C. Kk. 63:26 ſÿnÿn, Fno Vk. 103 ilman ſynnyt, 33 Synnyn, Hem. Vk. 132a ſyndy vaſtan, Eric. Kk. 96 ſyndy / ioca — — waiwa, P. 1827 ſynnyxi, 679 ſynnyſtä, 161 ſynnyt, vrt. myös *syntinen*), on tämä mahdollisuus hyljättävä, varsinkin kun eivät Hem. ja Eric. käytä sanassa *ij*:tä *i*:n merkkinä. Näin ollen on meidän päättäminen kielessämme olleen nominaatiivimuodon *ſynty* (kirjotustapa *nd nt*:n merkkinä); seuraavat yhdysperäiset: Agr. UT. Rom. 5:loppum. Periſynniſte; Fno Vk. 65 ſynnin Pääſtö, Rk. D8b ſynnin tunnuſtoxet; Eric. Cat. 311 Tecoſyndi, P. II 261 ſynnin tundo, 101 iulkiſynniſä. **synnilli-**

nen 'peccato infectus'. Agr. Ps. 51:7 ſynniliſeſt Siemeneſt ſyndynyt. **synnitön**. Agr. Ps. 51:9 reunam. tee minua ſynnyttömexi / pääſte ia ſanos minũ wapaxi. **syntinen** 'peccato infectus; peccator'. Agr. Rk. 321b ſwri ſyndinen olen, 320a ſyndinen Inhiminen, 283a ſyndynen loondocappale, 320a ſyndiſen colemata, 336a Synniſen waijmon, 112a minun Synneitzen; UT. Luc. 7:37 Synneinen, Matth. 11:19 ſynnijſten; Ms. 164:17 ſynnyſexi. Edellisestä saamme seuraavat johdannaiset */yndinen*, */ynneinen*, */ynninen*, */yndynen*, jotka kaikki viimeksimainittua lukuunottamatta esiintyvät Agr:lla useasti (Kk., Pn., Ps., Vs. ja Pr.), */yndynen* sanan suhteen ks. *synti* ja edelleen seuraavat: Fno. Rk. E1b waiuaiſta ſyndyiſtä (v. 1615 painoksessa: ſyndiſtä), Eric. P. I 1072 ſynnyſten, 971 ſyndyiſet; */yndinen* ja */ynneinen* (gen. */ynnneitzen* ~ */ynneiſen*) esiintyvät kautta aikakauden, jotavastoin */ynninen* on harvinaisempi — viimeinen muistiinpanoni Eric. P. II 88 Julkiſynniſet. — s. *synti* ~ mmr. *synd*, 'synd', vur. */ynd* 'peccatum', mnorj. *synd* 'Synd', mt. *synd* 'i nuv. bet'. Varh. katol. laina. Verz. s. 112.

sypressi 'cypress'. Bibl. Jes. Syr. 24:17 nijncuin Cypreſſi Hermonin wuorella, Salom. kork. v. 1:16 caaret — — Cypreſſiſtä. < vur. (Bibl) *Cypreſſ*, mr. *cypres*, saks. *Cypresse;* alkul. lat *Cupressus*. Kirj. laina.

syyli (peruspilari). Agr. Rk. 377a ſeurakunnaxi / iolla eij olis pilcuija — — mutta ette hen pyhe olis / ia laijtettamatoin / yxi totudhen paţas / ſyyli / pilari / ja päruſtus. — s. *syyli* ~ vur. */yyl* 'subula', mmr. *syl* 'syll, underlagsbjälke, understa stocken i en byggnad', mnorj. *syll* 'den underste Stok i den Bygning, der hviler paa Grundvolden', ruots. murt. *syll*, mt. *syl(d)* 'fodtræ' = angl. *syll* 'grundstok'.

säkki 'saccus'. Agr. Rk. 321a ſyndinen lokaſecki olen, H4a Mẽget templin ſiſelle / ia leuäitkete ſäckeiſe; UT. Matth. 10:10 eweſſecki matkas, Luc. 22:36 iolla Säcki ombi / ottacan ſen, Ilm. 6:12 Auringoinen tuli muſtaxi quin Caruaſecki; Vs. 70b reunam. Noitawaimot ombelit Sekit / puſat eli Pänalaiſet / Jotca he panit Mieſten Cainalan ala / ia ſadhaxens tiete Mite heille tulis eli tapactuis. Sana esiintyy Agr:lla vuoroin *e*:llisenä: Rk. 318a, Ps. B4a, 69:12, 30:12, Vs. 65a, 109a, 27b, Pr. A4b, B1a, b — vuoroin

ä:llisenä: U T. Luc. 12:33, 22:35, Matth. 11:21, Ilm. 11:3, M s. 201:1, P n. B4a, V s. 37a, 97a, 115a, 121b; J s t n. noudattaa *e*:llistä kirjotustapaa Y3b, mutta myöhemmässä kirjallisuudessa on *ä*:llinen kirjotustapa vakiintunut: H e m. Vk. 27, E r i c. P. I 595, 603, P. II 139, 919, 922, P n. 1616 A7a, E l i m. E v. 1618 V5b, V k. 30b, P a s s i o 3b, H e n r. C3a, E2b, S c h r. 30, B i b l. Salom. sananl. 7:20, Jes. 3:24, Jes. Syr. 25:24, I Mos. 37:34, V Mos. 25:13, ks. U T. y. m. [B i b l. »*ſäck*», »*ſkräppo*»]. — s. *säkki* ~ mmr. *säkker* 'säck, påse; bland Judarna brukad grof klädnad', vur. *ſäck* 'saccus', mnorj. *sekkr* 'Sæk', mt. *sæc* 'sæk, pose' < angl. *sæcc*; alkul. lat. *saccus*, kr. σάκκος. SVA N:o 1927 Hämeenkyrö: ſäcki v. 1546.

sälli 'procax, effrenatus e. c. vir, bos'. A g r. U T. Ap. T. 17:18 reunam. Lipilari / kieliue / Liucas / Lackari / Prackari / wiettelie ia ſencaltaiſet Sellit ia Cũpanit iotca welellens kylittein itzens eletteuet. — s. *sälli* ~ mmr. *sälle* 'kamrat, stallbroder, medbroder, följeslagare; karl, sälle', ur. *sälle* 'der Gesell', norj. murt. *selle* 'karl, kamerat', mt. *selle* 'fælle, staldbroder; menneske, fyr' < kas. *selle* > vir. *sell*. SVA N:o 1927 Lempäälä: ſälli v. 1546. *§ 47*; Verz. s. 112.

sämpylä 'panis similagineus'. B i b l. III Mos. 7:12 pannuſa kypſetyitä ſämbyläleipiä ſecoitettuja öljyllä, Hesek. 16:13 ſämbyläleipä / hunajata ja öljy, Hesek. 46:5 ſämbiläjauhoja, I Mos. 18:7 ſämbylä jauhoja (ed. esim. II Mos. 16:31, 29:40, III Mos. 24:5, IV Mos. 28:5, 9). [B i b l. »*ſem(b)la*»]. — s. *sämpylä* ~ vur. (B i b l. II Mos. 29:40) *ſemblo*; ur. *semla* 'das Semelbrodt', mmr. *sembla*, *sämbla* 'semla', mnorj. *simili* 'fint Hvedemel', mt. *simle*, *semle* 'hvedemel, hvedebrød' = kas. *semele* 'kli, fineste hvedemel, hvedebrød'; alkul. lat. *simila* 'fint hvedemel'. Mitä suom. sanan toisen tavun *y*:hyn tulee, vrt. *markkina*, *rinkilä*. Verz. s. 112.

sänky 'lectus'. A g r. R k. 76a (= Ps. 6:7) Mine olen nijn wäſynyt hoocauxiſta / Mine witan minun wooteijni yli öte / ia caſtan minun Senghyni / minun kynelillen, 335a rauinnolla / waatteilla / ia madholiſella ſängylle; P s. 6:7 caſtan minun Sengyni kynelilleni. Viimeksi mainitun kirjotustavan mukaisesti ed. V s. 104a ja reunam., 107a; W e s t h K k. 49:16 Sängyn (ill.); M a r t t i noudattaa useimmiten *ä*:llistä kirjotustapaa: 22:8, 14, 21, 24:11, 27:8, 36:3, 4,

harvemmin *e*:llistä: 22:15, 85:32; Ak. (1593) 26:31 ſengyn; Lj. Ml. 51 sängysä, mikä kirjotustapa myöhemmin on vakiintunut: Eric. Kk. 81, P. I 298, Elim. Kk. 33a, 32b; Bibl. Salom. sanal. 31:22 ſängywaatteita. Ks. **sänkykamari, yrttisänki**. [Bibl. *»ſäng»*; Salom. ordspr. 31:22 *»täken»*; Schl. XII *»sængh»*]. — s. *sänky*, vir. *säng* 'Bett' ~ vur. *ſäng* 'lectus', mmr. *siäng*, *säng*, *seng* 'säng', mnorj. *sæng* 'Sæng, Barselsæng', mt. *sæng* 'seng'. *§ 42 d)*; Verz. s. 112.

sänkykamari (makuukamari). Bibl. II Chrön. 22:11 ſängycamarijns imettäjäns canſa. [Bibl. *»ſängakamar»*]. — s. *sänkykamari* ~ vur. *ſängekammar* 'cubiculum', (Bibl. II Chrön. 22:11) *ſängakamar*. Ks. **sänky, kamari**.

särmi 'skärm'. Agr. Vs. 11b (= Jes. 4:5) Sille yxi Skermi pite oleman ylitze nijte caikia — — Ja pite yxi werho oleman. [Bibl. *»ſkerm»*]. — s. *skermi* ~ mmr. *skärm*, *skärmber* 'skärm, till skydd för de belägrande af timmer (el. jordvall) uppfört verk; skans, fäste', ur. *skärm* 'der Schirm', mt. *skærm* 'bjælkevæg; værn' < kas. *scherm* 'beskyttelse, beskyttende tag eller væg'. *§ 22 b)*, *27 c)*, *47*. Murteissa esiintyvä *särmi* edellyttää ruotsalaista ääntämistä *šärm*. *§ 22 b)*.

säämiskä 'aluta corium alumine paratum'. Schr. 27 Sämiſkä 'Aluta, Sämſk, Semiſch'. — s. *säämiskä* ~ vur. *säm/k* 'aluta', mt. *semsk*, *semslæder* < kas. *semesch leder* 'læder tilberedt ved oljegarvning eller indsætning med fedt'. *§ 47*.

taakka 'onus'. Martti 56:19 Ios mies — — murta lehti tâkan, 182:18 tappa, taicka nÿtki päädh pellolda — — Se quin nijn teke, hän cutzutan Tähkä Taakaxi, 182 reunam. Tähkätaaka Agnabaker, 182:24 Ninquin ſe cutzuttin Tähkätakaxi ioka wlkoa pellolda, Jumalan lukun taka kunga ei Talânpoika ei tainnut luckua panna; Lj. Ml. 94 medzestä — — takan; Henr. A2a taacka, D2b älkät viekö ychtän tacka. [Schl. XII 130 *»löffstak»*, 403 *»agnabaker»*]. — s. *taakka*, karj. *takka* 'kuorma, kannettava' ~ mmr. *stakker* 'heuschober, mnorj. *stakkr*, t. *stak* = kas. *stak*. *§ 27 a)*; Verz. s. 113.

taalari 'thalerus; numus'. Ak. (1572) 9:16 pitæ henen maxaman sata dalarita; Ak. (1584) 21:28 puolella dalarilla (ed. 21:26, 30, 22:1); Eric. P. I 594 Sirkelin / ſe on nijn palio / cuin nelies oſa ſaxan Da-

lariſta; P. II 591 ſata tuhatta Thalari; Ak. (1615) 61:35 Cwtehen dalarin; Schr. 27 Talari 'Thalerus, Daler, ein Thaler'; Speitz 137 Dalarin; Bibl. Hesek. 45 loppum. neljännes Dalarita (ed. B5b, C2b). [Bibl. 1618 Hes. 45:loppum. »*daler*»]. — s. *taalari* < 'daler', t. *daler* < as. *daler* < uys. *Thaler* > vir. *tāler*. Ensivur. *daler* 'thalerus', ~ mmr. *daler* mäiset tämän nimiset rahat Ruotsissa ovat Kustaa Vaasan ajoilta (Sv. a. ordb.). *§ 2 b)*, *48*.

taateli 'dadel'. Bibl. I Mos. 43:11 Mirrhamita ja Dadelita ja Mandelia (ed. I Mos. 43:loppum). < vur. (Bibl.) *dadel*, t. *daddel* < as. *dadel* = uys. *Dattel* ~ vir. *datel*; alkul. kr. *δάκτυλος* 'daddel'. Kirj. laina, vrt. *§ 2 b)*, *48*.

tahti 'magadium'. Schr. 46 Tachti 'Magadium, Tagt, der Steg auff der Fiedel'. — s. *tahti* ~ vur. *tagt* 'der Steg auff der Fiedel', mt. *takt* 'i nuv. bet'. < uys. *Takt* < lat. *tactus*. *§ 30*, *48*.

taka (vara). Agr. UT. Matth. 25:15 annoi wijſi Leuiſke — — iocahitzelle oman taghanſa ielkin. [Bibl. »*macht*»; saks. Bibl. »*vermögen*»]. — s. *taka* ~ kmr. *tak* 'beschlag u. bürgschaft'. Vanhempi laina, mielenkiintoisena esim. kuitenkin mainittu; *taata : takaan* ja *takaus* ovat yleisiä Martilla ja Lj:lla. Verz. s. 113.

takari (tikari). Martti 169:11—12 Tikaueiſtä eli Miecka taicka Takarita kandauat, 167:14 Se quin Tikaueiſt miecka eli Takaritt mahta kanda. [Schl. XII s. 362, 364 »*stækamætz*, *rytingh eller wedhemætz*»]. — s. *takari* ~ vur. *daggar*, mmr. *daggare* 'dolk', mt. *dagger(t)* 'dolk' < engl. *dagger* = kas. *dagge* 'kort sverd'. *§ 34 b)*.

takka 'focus, caminus'. Schr. 35 Tacka 'Focus, Spijs / ärill, der Herdt / die Eſſe'. — s. *takka* ~ ruots. murt. *stake*, *stakka* 'eldstad'. *§ 27 a)*; Verz. s. 113.

takki 'toga, vestis exterior'. Lj. Ml. 44 Juhla hamet, capu, pää lijna, pälis tacki; Schr. 29 Tacki 'Supparus, Jacka / Koffta, der Leinenkittel'. [Schl. XII s. 70 »*stænizo*, *kiortil*, *mantol och howd dwka*»]. — s. *takki* ~ ruots. murt. *stakk*, mnorj. *stakkr* 'wams, kurzes kleidungsstück für den oberkörper', t. *stakk*. *§ 27 a)*; Falk & Torp; Verz. s. 114.

tali 'sebum l. sevum animalium ruminantium'. Martti 99:17 woi, talghi hunaia, 99:2 woita, raſuua, talghi eli humaloit, 97:7

Oſta mies — — woita, talghi; Lj. Ml. 129 woi, talhi, hunaia, 129 rasua, talhia ia humaloita; Kl. 92 humala, talhi, 80, 75 talhia, 79 Talhista; Henr. D1a minä olen ravittu oinaſten polttouhriſta ja nijnen syöttiläſten täliſta; Schr. 55 Raſwa / Tali 'Sevum, Sebum, Fett, das Vnſchlit'. [Schl. XII, XI »*talg(h)*]. — s. *tali* ~ vur. *talg* 'sebum, sevum', (RB. I 47) *Talgh* = ur. *talg* 'das Unschitt', mmr. *talgher* 'talg', mt. *talgh* 'tælle, fedtknude' = mengl. *talgh*, kas. *talch*. *§ 36 a)*; Verz. s. 114.

talli 'stabulum equile'. Agr. Vs. 118b (= Micha 1:12) mine tadhon heite / ninquin iongun Lauman — — ychten Stallin ſiſeltoodha, reunam. Stallin; Martti 12:32 Wieranholhoian pitä — — huonetta ſuoman, tupa ia ſtallin ſia wlko huoneis; Lj. Ml. 27 Wierahan holhoian pitä — — suoman — — stallin; Eric. P. I 127 yhten Stallijn / cuſa Aſit ia häriät oli ſiſällä, 968 ſtalli täynnä — — hewoiſia; Schr. 33 Stalli 'Stabulum, Stall, der Stall'. [Bibl. »*fårahws*»; saks. Bibl. »*stall*»; Schl. XII »*stal*»]. — s. *stalli* ~ vur. *Stall* 'der Stall', mmr. *stalder* 'stall; spilta', mnorj. *stallr*, *stalli* 'Stillads hvorpaa Afgudsbilleder ere opstillede; Krybbe; Stald', mt. *stald* 'stald' = angl. *steall*; vir. *taĺl'* ~ saks. *Stall*. Jb. Savo, Rantasalmi s. 207: Talli ahon maa. *§ 27 c)*.

talmudi (juutalaisten lakikirja). Aur. F4a Jwttat — — tahtovat heidän Thalmudins — — cautta autuaxi tulla ~ ur. *talmud* 'de nyare judarnes lagbok'.

tamppi 'scutica'. Schr. 45 Terwa tampi 'Scutica, Giſl'. — s. *(terva)tamppi* ~ ur. *Beck-tamp (tjär-tråſz)* 'ein getheeret Tau', ruots. murt. *tamp* 'grof pisksnärt', t. *tamp* 'tyk taugende, straf bestaaende i slag med en taugende' = as. *tamp* 'taugende, tamp som straf'.

tanssata : **tanssaan** 'salto'. Hem. Vk. 65a Tytär täſä dantʒais taitavaſt, Cant. 7 tantʒacatt, 101 Taitavaſta tantʒcam; Pict. 18b jlohuones tahdot dantʒat; Henr. C2b dantʒata; Bibl. Salom. sananl. 26:7 Nijncuin nilcku woi tantʒata, II Sam. 6:14 tandʒais, 6:16 tandʒawan. [Bibl. »*dantza*»]. — s. *tantsata* ~ vur. *dantza* 'saltare', *dantza*, *dansza* 'dansa', mmr. *danza* 'dansa', mnorj. *dansa* 'danse', vrt. mt. *dansere* 'danser'. *§ 32*.

tanssi 'saltatio, saltatus'. Agr. Rk. 59b (= Ps. 149:3) Heiden

pite Tanʒis henen Nimens kijttemen, 60a (= Ps. 150:4) Kijtteket hende culcoijſella / ja Tanʒill; Ps. 45:14 reunam. häihin / wieraſpiton / Iloon eli Tanʒijn. Yllä olevan kirjotustavan mukaisena vakiintunut Agr:lla (vrt. Rk. 37a, UT. Luc. 15:25, Ps. 149:3, A2b, 87:7, 150:4; Vs. 69a, 58a, b); Hem. Vk. 65b Turhan danʒin tähdhen täyty Murhald miehen hurſcan cuolla (ed. 65a, 66a, 183b). Hemmingin kirjotustavan mukaisena: Pict. A5a, Schr. 24, Bibl. Ps. 45:loppum., 149:3, Jerem. 31:4, Luc. 15:25, Judith 3:10, Ps. 150:4, mutta Bibl. C5b Tanʒi on toiſinans hyvä / ja toiſinans nuhdeldapa, Ps. 87:7 tanʒis. [Bibl. »*dantz*»]. — s. *tantsi* ~ mmr. *danz*, *dandz* 'dans', vur. *dantz*, mnorj. *dans* 'Dans', vrt. mt. *dansere* 'danser' < mfris. *danse*, vrt. vir. *tants* ~ saks. *Tanz*. *§ 32.*

tapernaakkeli (teltta). Eric. Kk. 128 cadʒo Jumalan Tabernakel inhimiſten ſeaſa; Bibl. B4a Lehtimajan eli Tabernaclin Juhla, IV Mos. 16:9 Tabernaclin wiraſa (ed. esim. II Mos. 25:alkum., 16:loppum., Hesek. 23:loppum., I Chrön. 17: alkum. y. m.). [Bibl. »*tabernakel*»]. — s. *tabernaakkeli* ~ vur. (NT. 6a) *Tabernakel* 'thet är en hydda / itt pawlun eller annat ringa hws thet man j markenne brukar', mt. *tabernakel* 'tælt'; alkul. lat. *tabernaculum*.

tapetti 'tapes'. Schr. 39 Tapeeti 'Tapes, Tapeet, der Teppich'; Bibl. Hesek. 27:16 toit Rubijni / Purpurat / Tapetejä / Silckiä ja Sametti, II Mos. 26:reunam. Tabernaclin kymmeniſt tapetiſt. [Bibl. »*tapet-*»]. — s. *tape(e)tti* ~ vur. *tapeet* 'tapes', mt. *tapet* 'tæppe' < saksalaiselta taholta: kas. *tappêt* 'teppich, tapete', uys. *Tapete* 'tapet' ~ vir. *tapēt*; alkul. ital. *tappeto*.

tappi 'epistomium, obturamentum'. Schr. 38 Hengi tappi 'Papilla, Swecka, der Zapff', 39 Hengi tappi 'Spina Döwika, das Zapflein'. — s. *tappi*, karj. *tappi* 'reikä veneessä, josta vesi lasketaan' ~ vur. *tapp* 'glans, siphunculus', mmr. *tapper* 'tapp, propp', mt. *tap* 'i nuv. bet.' = kas. *tappe* ~ vir. *tapp*.

tasku 'pera in vestibus. pasceolus'. Agr. UT. Luc. 10:4 Elket candaco Prenʒelite / eike Taſku, 22:35 ilman Säkite ia Taſkuta ia Kengete, 22:36 iolla Säcki ombi / ottacan ſen / Samalmoto mös Taſkun; Pn. B4a Taſkun, Taſkuta; Pn. 1616 A7a = Agr. Pn. edellä; Passio 3b ilman — — Taſkuta, Taſkun; Schr. 30 Taſku 'Pera, Taſka, die Taſche'. [Bibl. »*ſkreppo*»; saks. Bibl. »*Taſ-*

ſchen»]. — s. *tasku*, vir. *tasku* 'Tasche' ~ mmr. *taska* 'väska, påse; pung (penning-)', vur. *taſka* 'pera', mnorj. *taska* 'Pose' < kas. *tasche*, mys. *tasca*. ÅDSb. s. 559 Karwotaske v. 1500. *§ 43 c)*, *47*; Verz. s. 115.

taulu 'tabula'. Agr. Rk. C2b Tämä Canon eli Taulu oſotta mite cuſſaki Merkiſe on tekeminen; UT. II Cor. 3:3 kirioitetut — — ei Kiuiſijn Tauluijn / waan Lihaſijn ſydhemen Tauluin; Vs. 129a Kirioitta ſite Näky ia maala ſite ydhen Taulun päle ette ſen lukia taidhais. Agr. käyttää sanaa mainituissa teoksissa useammin kin ja se esiintyy ortografisesti edellä olevan mukaisena. Samoin myöhemmässä kirjallisuudessa: Jstn. X1a, Hem. Cant. 108, Eric. Cat. 27, Kk. 4, P. II 492, W. Cat. A4a, Elim. Ev. 1618 T3a, Kk. 2b, Schr. 41, Bibl. Habac. 2:2, mutta Eric. P. I 624 heidän Tawluins — — päälle. [Bibl. »*tafflor*»]. — s. *taulu*, karj. *taulu* 'taulu (kellon)' ~ mmr. *tafla* 'tafla, skifva af trä, sten o. s. v. särsk. tafla med bildverk el. skrift; tabell, förteckning', mt. *tavle* 'spillebræt; tavle' < kas. *tafele*, *tavele*; alkul. lat. *tabula*. Vrt. vir. *tahwel* ~ saks. *Tafel*. *§ 40 a)*, *43 c)*, *47*.

tavata : tavaan 'syllabas lego, syllabizo'. Martti 114:4 kihlacunnan pämies eli duomari ſtauatkan — — walan, 114:2—3 ſyynſanoia ej tahdo — — Stauata vala; Ak. (1597) 31:15 wala Stafuatin. [Schl. XII »*stafua*»]. — s. *stavata* ~ mmr. *stava* 'förestafva; hoplägga bokstäfver till ord', mnorj. *stafa* 'formulere i visse bestemte Udtryk, bogstavere', mt. *stave* 'i nuv. bet.'; foresige ed.' *§ 27 c)*; Verz. s. 115.

taverneri (krouvi). Ak. (1584) 17:20—21 Krouwarin honed, iotca Roţin Lais kuţutan Tarwernerit; Ks. **tretaberni**. — s. *tarverneri* ~ vur. (KF. I 640) *Tafwernerne*, mmr. *tavärne* 'värdshus, gästgifvargård', mnorj. *taferni* 'Kro, Vertshus', mt. *tæverneshus* 'gæstgiversted, kro'; alkul. lat. *taberna*. Ellei suom. muoto *tarverni* ole kirjotusvirhe, voisi ehkä ajatella sekaannusta *taverneri*-sanan toisen tavun *r*:n vaikutuksesta.

teilata : teilaan 'in rota suspendo'. Martti 123:11—12 Ios mies tapetan rickomatoin, kaula hakatan eli Steilatan, 137:8 niin pitä miehen Steilattaman. [Schl. XII s. 299 »*stægla*»; s. 268 »*hengder*»]. — s. *steilata*, ~ mmr. *stäghla* 'stegla, rådbråka och stegla', ur. *stegla*

'einen Missethäter viertheilen und aufs Rad legen oder flechten', mnorj. *stegla* 'sætte paa Steile', mt. *stegle* 'lægge på stegle'. *§ 27 c), 38 a).*

teili 'palus cum rota in qua malefici decollati suspendi solent'. Martti 134:28 ſe löÿtän — — että he iongun murhannet — — pandakan ſijtte Steilin päälle, 133:2 hijrtehen wedhetän eli Steilin pälle pannan (ed. 137:17, 22, 138:22, 139:19). [Schl. XII »*stægla*», s. 304 »*til stægil dömas*»]. — s. *steili* ~ mmr. *stäghl* 'stegel, hjul (nyttjadt vid dödsdömdas afrättning)', vur. */tegel* 'rota', mt. *stegle* 'hjul (til radbrækning)'. *§ 27 c), 38 a).*

teini 'scholaris max. vagus stipem cantando colligens'. Agr. Rk. F6b Bijſpa / Teijni / ia hyue Pappi; UT. b2a Pappi / Caplani / Teini; Fno. Vk. 7 Papit ia Teinit; Hem. Cant. 111 Schouluſt tulled muutamad / Teinei ja papeii vainovad, 100 Teinen ſääty ſuotuis on, 98 O Te teinid oppicatt (ed. 20, A3b); Eric. Cat. 117 Cuinga Teinit pitä Skoulumeſtari Cunnioittaman (ed. 118, P. I 140); Schr. 14 Teinipoika 'Scholaris, Diekne, der Schüler'. — s. *teini* ~ mmr. *diäkn, deghn* 'diakon; djäkne, skolyngling, studerande lärjunge', vur. *diekne* 'scholaris', mt. *d(i)egn* 'kirketjener, kirkesanger; ogsaa om de ældste disciple i lærde skoler, hvilke anvendtes som degne i de omliggende landsbykirker'; alkul. lat. *diaconus* = kr. *διάκονος*. Jb. Savo, Rantasalmi s. 246 Teinin Harjw v. 1561. *§ 17 b), 38 c)*; Verz, s. 115.

teksti 'textus publicus e. c. concionum'. Agr. Abck. A2a Hebrein textin ielkin. Sana esiintyy useasti Agr:lla edellä olevan mukaisena (vrt. Rk. 386a, UT. Ap. T. 13:20, Kk. 94:2, Ps. B3b, Vs. 83a, Pr. B1a), samoin Lj. Ml. (Ak. 43:33), Eric. Cat. A7b, Kk. 7, P. I b1a, P. II 54, Elim. Ev. 1622 Y4b, Pict. A3b, Ak. (163—) 87:8, Henr, B3b, Bibl. Rom. 3:loppum., mutta Eric. P. I 41 Täxtiſä (ed. 42, P. II 54). [Bibl. »*texten*»]. — s. *teksti* ~ mmr. *täxter, texter* 'det som är skrifvet el. skrifves; skrift; text', vur. (RB. I 141) *text*, mnorj. *textr, texti* 'Text; Evangeliarium', mt. *text* 'i nuv. bet.' = mys. *text* (uys. *Text*) < lat. *textum, textus*.

1. **temppeli** 'templum, ædes sacra'. Agr. Rk. 190b meiden Sydhemen henenſe Templixi ia maijaxi rakendaijſi, 10b Jeruſalemin Templin; UT. Ap. T. 19:24 Dianalle Hopiaiſia Templite. Edellä

olevan mukaisena on sana hengellisessä kirjallisuudessa yleinen; Eric:lla kuitenkin joskus: Kk. 66 Jumalan tempeli (vrt. ed. P. II 287, 297, 298, 463), myös P. I 493 Tämplin harjan päle. [Bibl. »*tempel*»]. — s. *temp(pe)li* ~ vur. (NT. Matth. 4:5) *templet*, mmr. *tämpel* 'tempel', mt. *tempel* 'i nuv. bet.' < lat. *templum*; Vrt. vir. *tempel* ~ saks. *Tempel*.

2. **temppeli** 'signum publicum in mercibus nec non machina minor textorum'. Schr. 41 Tempeli 'Tudicula, Stempel, das Stempeyſen'. — s. *temppeli* ~ vur. *stempel* 'tudicula', (KF. I 443) *Stämpel*, t. *stempel* 'i æ. d. ogsaa »støder»' < kas. *stempel* 'støder, stempel', uys. *Stempel* > vir. *tempel* 'Stempel'. *§ 27 a), 47.*

testamentti 'testamentum e. c. vetus et novum, nec non testamentum de hereditate'; (todistus). a) Agr. Abck. A8b Teme calki on ſe wſi teſtamenti; Rk. F7a Joſca mös Wſi Teſtamenti ilmei tulis lepitze Prenti; UT. a2a ombi ſe VSI TEStamenti yxi kirioitettu kiria / ioſſa Euangelium / ia Jumalan Lupaus ſeiſouat. Sana on hengellisessä kirjallisuudessa yleinen ja ortografisesti yllä olevan mukainen; kuitenkin Eric. Cat. 231 wanhas Teſtämentiſä. b) Agr. UT. a2b ſe ombi yxi Teſtamenti / coſka iocu coleuainen / ſaijras Inhiminen henen Tauarans toimittapi / colemans ielken nimitetuille periliſille wloſiaghetta (ed. Gal. 3:15, Kk. 56:21, 22), Westh. Kk. 59:2—3 pitä tekemän täſtameti, 59:23 techdä iotakin teſtamenti. Agr:n kirjotustavan mukaisesti edelleen: C. Kk. 57:34, 58:23, Lj. Kl. ss. 28, 34, 40—42, Eric. Kk. 91, 133, Elim. Kk. 36a, 47b, Bibl. Gal. 3:15 Teſtamentiä. [Bibl. »*Teſtamente*»]. c) Speitz II esip. muitten corkeitten Teſtamentien ſeaſſa täſä Rijkis. — s. *testamentti* ~ vur. *teſtamente* 'testamentum', mmr. *testament*, *tästament* 'testamente, testamentariskt förordnande, förordnande som någon gör rörande det sätt hvarpå efter hans död skall förfaras med hans förmögenhet; förbund, löfte; testamente, en af de hufvudafdelningar i hvilka de bibliska böckerna indelas', mnorj. *testament* 'Testamente', mt. *tæstament*, *testament(e)* 'bestemmelse om arv; del af bibelen', vrt. vir. *testament* ~ saks. *Testament*; alkul. lat. *testamentum*.

tiidninki (sanoma). Agr. UT. a2a hyue lehetus / Hyue Wſiſanoma / hyue wſitidhingi (sc. Evankeliumi), a2b turualinen ſa-

noma / eli Euangeliolinĕ taicka Jumalinen wſitidhingi. [N T. esip. *»ny tidhende»*; saks. N T. esip. *»Newezeitung»*]. — s. *tiidinki* ~ ur. *tidning* 'die Zeitung', mmr. *tidhing* 'tidning, underrättelse', mt. *tiding(e)* 'tidende' < kas. *tîdinge*. *§ 47.*

tiili 'later'. Agr. Ps. 81:7 heiden Kädhens pääſit Tijlie tekemeſt; Vs. 126b (= Nahum 3:14) Mene Sauen ſiſel / ia ſotke ſite / ia teghe wäkeuet tijlit; Lj. Kl. 171 toisen miehen hirdet pois åtta, laudat, tijli puutt eli mitä se olis; Schr. 5 Tijlit 'Lateres, Tegel, Ziegel'; Bibl. II Mos. 1:14 ſawein ja tijlein työllä, 5:7 tijlejä polta, 5:8 tijlilucu, Hesek. 4:alkum. tijlikiween, II Sam. 12:31 tijlihaudas (ed. Nahum. 3:14, I Mos. 11:3, 4, Jes. 9:10, Ps. 81:7). [Bibl. *»teghel»*; Ps. 81:7 *»krukonar»*; Schl. XI *»tighil»*]. — s. *tiili* ~ mmr. *tighl* 'tegel', vur. *tegel* 'lateres', mnorj. *tigl* 'Teglsten', mt. *tegel*, *tighæl* 'teglsten, mursten' = angl. *tigele*, kas. *têgel*, vrt. vir. *teigelkivi*; alkul. lat. *tĕgula*. *§ 38 a)*; Verz. s. 116.

tiima 'hora'. Ak. (163—) 85:31 yhtä timaa, eli puolta ante octavam, owat coosa kircosa, 87:15—16 coco Saarna yhden tijman sisälle, Kirco-Ordningin jälken, lopetettaman pitä; Henr. B3b eij menemän ylitze tijman. — s. *tiima* ~ vur. *timme* 'hora', (KF. I 796) *Tijma*, *timan*, mmr. *time*, *tyma* 'tid; tidsafdelning; timme', mnorj. *tími* 'Tid, Tidsrum', mt. *time* 'tid; i nuv. bet.' = angl. *tîma*. *§ 6 b)*, *41*; Verz. s. 116.

tiinu 'situla operculo instructa'. Schr. 37 Tijnu 'Labrum, Kaar, ein Brawgeſchir'. — s. *tiinu* ~ ur. *tina* 'die Tine, eine offene Tonne', t. *tine* 'træ æske med hank paa laaget' < kas. *tîne* 'bøtte, trækar' ~ vir. *tîn*; alkul. lat. *tîna*. *§ 43 c)*; Verz. s. 116.

tiirikka 'clavis adulterina'. Schr. 45 Dircki 'Inſtr. quo faber abſente clave aperit ſerä, Dyrckel, der Dietrich'. — s. *tirkki* ~ ur. *dyrk* 'der Dietrich' = vur. *dyrckel*, mt. *dirik* 'dirk' < as. *dirk*, *did(e)rik* = uys. *Dietrich* (alkuaan nom. propr.). nykys. *tiirikka* sanan toisen tavun *i*:hin nähden vrt. *markkina*, *rinkilä* y. m.

tiistai 'dies martis'. Agr. Rk. C2a Tiſtaij; Pn. A4b Tijſtakin meno ielkin Palma Sunnuntakin, B1a Tijſtaina; Eric. P. I 988 Heluntai Tijſtain, 697 TIISTAINA; Bibl. C9a Tijſtaina. — s. *tiista(k)i* ~ mmr. *tisdagher* 'tisdag'. *§ 37 a)*; Verz. s. 117.

tika(puut) 'scalæ, gradus scalarum'. Agr. Rk. 136a Edheſto-

tin waſara / napacaira / ticapu / ia haawain naulat – — Cocta ſine ticapuulla ijleſoijettijn / ia nijn röweriten canſa ripuſtettin; Lj. Kl. 69 ämpärin, tikapuun ia kexin cansa ia sen saman walkian sammuttaman, 70 tika puun 12 kynäräisen; Schr. 36 Tikapuut 'Scalæ, Stägha, die Leyter'. [Schl. XI »*stigha*»]. — s. *tika(puut)*, karj. *tikapuut* 'tikapuut', ~ vur. *stägha* 'scalæ', mmr. *stighi*, mnorj. *stigi*. *§ 5 c)*, *27 a)*; Verz. s. 117.

tika(veitsi) 'dolk'. Martti 169:11–12 Tikaueiſtä eli Miecka taicka Takarita kandauat, 167:14 Se quin Tikaueiſt, miecka eli Takaritt mahta kanda; Lj. Ml. 212 candapi wöllans Tikaweistä, pitkä weistä, flo̧arita, 210 Nijstä iotca tikauxista candauat (painovirhe: orig. tikaueiſta). [Schl. XII »*stækamætz*»]. — s. *tika(veitsi)* ~ mmr. *stäkamaz*, *stikämäz* 'dolk, kort värja', mt. *stekemes* 'dolk' < kas. *stekemest*, kys. *stechmezzer*. *§ 5 c)*, *27 a)*, *47*; Verz. s. 117.

tikari 'pugio'. Schr. 48 Daartti / Tikari 'Pugio, Dart / Puniart, der Dolch'. — s. *tikari* < kmr. *dikur swærþ* 'i VGl, som där måste betyda svärdsklinga l. svärd som ännu ej blifvit försedt med fäste'.

tikku 'schidia ligni, acus ligni pungens'. Eric. P. I 906 teräwäin ſtickuin canſa caſwoin piſtetyt. — s. *stikku*, karj. *tikku* 'tikku, sukkapuikko', vir. *tikku* 'Pflock, Splitter' ~ mmr. *stikka* 'sticka', mnorj. *stikka*, *stika* 'Stok, Stang, Stikke', mt. *stik(ke)* 'pind, splint' = angl. *sticca* 'kjep'. *§ 27 c)*, *43 c)*; Verz. s. 117.

tikkuri 'decussis'. Lj. Kl. 80 Jänexen nahka ia kissan nahan luuathan heille åsta koko eli puolin dickurin eli kihtelyxin, — — caicki se quin on yli̧e dickuri lugun eli puoli leiuisköin woita, 79 vohen nahka — — puolin dickurin, — — nahka coko dickurini eli puolin, 92 nahka raha, ia caikinainen calu sen heiden pitä åstaman täysin skippundain ia täysin tickurin; Schr. 26 Dickuri 'Decuſſis, Decker X, Zahl die Zehe bedeutet'. [Schl. XI »*timber*», s. 186, 221 »*diker*»]. — s. *tikkuri* ~ mmr. *deker*, *dikker*, 'däcker, tiotal af skinn el. pergament', mnorj. *dekor* 'Antal af ti Stykker, hvor Skind eller Huder tælles', mt. *deger* 'tie, en deger, som skind' < kas. *deker* = engl. *dicker*, uys. *Decher*; alkul. lat. *decuria*. Sana on liittynyt *-uri* tyyppiin, ks. *ankkuri*, *tupuri* y. m. *§ 5 c)*, *47*; Verz. s. 117.

tildeelninki (lahjotus). Ak. (1638) 80:19 ne förläning ia Tildeelningi Taloit. ~ vur. (KF. I 639) *Tildeelnings-Hemman*, ur. *tilldelning*.

tili 'ratio rei reddenda'. Hem. Vk. 57b Tilii tekemän eteens cohtoitens (vrt. Matth. 18: kuningas joka laski lukua palvelijainsa kanssa). — s. *tili* ~ ? myöhäkas. *tel*, *til* 'ende, grenze, ziel', uys. *Ziel* 'zahlungstermin', mnorj. *aldrtili* 'lebensende, tod'. Kuinka tuntematon ainakin Elimæukselle Hemmingin käyttämä *tili*-sana on ollut, osottaa vastaava kohta Elim:n Vk. 42a Tule tekemän etein cohta.

tilli, ks. **dilli.**

timantti 'adamas'. Bibl. II Mos. 28:18 Saphijr / Dimant, II Mos. 39:11 Dimant, Job. 28:17 Dimanti, Zach. 7:12 aſetit ſydämens nijncuin Demantin / ettei he cuulis Lakia, Jerem. 17:1 cowalla Demantilla (ed. esim. Hesek. 28:13, Hesek. 3:alkum., Jerem. valit. 2:9 [Bibl. »*Demant*»; II Mos. 28:18 »*Dimant*»]. — s. *dimantti*, *demantti* ~ vur. (Bibl. II Mos. 28:19) *Dimant*, (Bibl. Sach. 7:12) *Demant*, mt. *diamant* < saks., ransk. *diamant* < lat. *adamantem* (acc. < *adamas*); alkul. kr. *ἀδάμας*. *§ 48.*

timjani (suitsutusaine). Agr. UT. Ilm. 18:13 Thimian / ia woidetta / ia Pyheſaw. [Bibl. »*timian*»; saks. Bibl. »*Thimian*»]. — s. *timjani* ~ vur. *thimian* 'thymus', mmr. *tymean*, *timean* 'timjan, thymus vulgaris', t. *timian* < uys. *Thymian*, *Thimian*; alkul. klat. *thymiama* < kr. *θυμίαμα* 'räucherwerk'. *§ 48.*

timmintai (eräs katol. merkkipäivä). Eric. Kk. 34 Timmintaij wijckon; Elim. Kk. 14a Timmintai Wijckon. — s. *timmintai* ~ kmr. *dymbeldagha vika*, vrt. kmr. *dymbildaghar* 'dagarne i veckan näst före påsk'. *§ 11 I b)*, *35*; Verz. s. 118.

timpermanni 'timmerman'. Eric. P. I 1121 Joſeph — — työmies ia timberman. — s. *timpermanni* ~ vur. (Bibl. II Maccab. 2:30) *timberman*, mmr. *timberman* 'timmerman', mt. *tymbœrman*, *timmermand* 'tømmermand', kas. *timmerman*, uys. *Zimmermann*. *§ 35.*

timppi 'hårbindel, -band, pannbindel. slöja'. Bibl. Jes. 3:21 Caaput / timbit / cuckarot / ſpeilit. [Bibl. »*huijffuar*», saks. Bibl. »*ſchleier*»] s. *timppi* ~ ruots. murt. *timp* 'hufvudbonad, som ogifta

qvinnor fordom nyttjade; barnmössa; bindel', mmr. *timp* 'spets el. topp på hufvudbonad; spetsig hufvudbonad', kas. *timpe*.

tingata : tinkaan 'stricte licitor, minus liceor, pretium minuendo urgeo'. Lj. Ml. 221 Coska käsillä on yhten lyöty, cat̨ottu ia tingattu, Silloin on laillinen cauppa, Kl. 87 ei hänn mahda yhtän tynnyriä myhdhä, muutoin quin silloin koska se pandin, ia hän sen rastuas sanoi, että se io tingattu oli. [Schl. XII *»wingat»*, XI *»thingat»*]. — s. *tingata* ~ ur. *tinga* 'etwas dingen, miethen', mmr. *þinga* 'hålla ting; förhandla, betinga, genom öfverenskommelse eller på öfverenskomna vilkor åtaga sig ett arbete; tinga, uppgöra köp', mnorj. *þinga* 'holde ting, afhandle, forhandle', mt. *tinge* 'holde ting; underhandle; leje; forhandle; forbeholde sig (ved overenskomst)' = angl. *þingian* 'tale ens sag, bli enig, bestemme'. Vrt. vir. *tiŋgima* ~ saks. *dingen*.

tiski 'vasculum mensæ inserviens' e. c. patina'. Agr. UT. Matth. 23:26 Sine ſockia Phariſee / puhdaſta enſin ſiſelde Jomaaſtia ia Tiſki / että mös ne wlcoiſet polet / puhdaſtetuxi tuliſit, 23:25 te puhdaſtat Jomaaſtian ia Tiſkin wlcoiſen polen; Martti 10:5 palueluxen ỹlespitä, heuoiſen ia otain canſa, — — ia wapactakan caiki ia ỹhdes ouat tiſkill ia lijnall, 75:11 caicki iolla on lehmä ia Sika, ia itse erinomattain tiſki ia lijna; Schr. 37 Tiſkimalia 'Hauſtrum, Skoopa, die Schopff'. [Bibl. *»fatet»*; saks. Bibl. *»Schüſſel»*; Schl. XII *»disk»*]. — s. *tiski* ~ mmr. *disker* 'tallrik, fat; matbord', ur. *disk* 'der Tisch', mnorj. *diskr* 'Fad hvori Maden bæres frem paa Bordet, hvaraf der spises', mt. *disk* 'fad, spisebord' = angl. *disc*; alkul. kr. *δίσκος*. Verz. s. 118.

tissata (ilvehtiä). Agr. Vs. 65b (= Jerem. valit. 2:15, 16) ohitsekeuueiſet paucuttauat käſillens ſinun ylitses / tiſſauat ſinulle / ia pudhiſteleuat pätens, Caiki ſinun Wiholiſes iruitteleuet ſuullans ſinua waſtan / tiſſauat ſinulle / ia kiriſteuet hambaitans, 134a (= Zeph. 2:15) Teme ombi ſe iloinen Caupungi — — Quinga hen on niin autiaxi tullut? ette ne Eleimet ſijnä ſiſelle aſuuat / ia ioca ſen ſiwitse keupi / hen tiſſapi hende / ia paucutta käſiäns henen ylitsens, 122a nin ette heille tiſſatan / ia pite minun Canſſani häpien andaman. [Bibl. *»huiſſla»*; saks. Bibl. *»pfeiffen»*]. — s.

tissata ~ ruots. murt. *tissa* 'småskratta, skratta mellan tänderna', norj. murt. *tissa* 'fnise, lee', uys. *zischen* 'hvisle'.

tiunti 'decimæ l. decumæ e. c. frumenti'. Agr. Rk. F8b hallaijſen maa Aggeus nijllen toiuotta Jotca Tijwndhin / wfrit röwet, 102b caiki mites minulle annat / nijſte mine annan ſinulle Tijunnin; UT. Matth. 23:23 te Tijunin teet Minduiſt, Luc. 11:42 Tiunin teete Minduiſt, Ebr. 7:2 andoi Tiunnin caikeſta hywuydheſtens, 7:6 otti Tijūnin. Sana esiintyy useasti UT:ssa, myös Ps:ssa, Vs:ssa ja Pr:ssa yleisimmin *tijundi* ~ *tijunnin* muodossa; Martti 139:23 Wero, Tiundi, welka (ed. 107:1, 116:15); Jstn. P4a annan Tijunnin; Lj. Ml. ss. 149, 177 noudattaa Martin kirjotustapaa, samoin Eric. P. II 302, Henr. C3a; Elim. Ev. 1618 N5b Tijunnin, 1622 N5b Tihunnin, 1637 H5b Tiunnin; Ak. (1638) 82:30 tijondi lengdit, 82:7 Kircko tijondi, 81:30 tiondi huonet, 81:14 tijondi ajtta, 82:6 tijondi Foudeil (ed. 78, 79, 82 y. m.). [Bibl. »*tiyend*»; Schl. XII »*tiend*»]. — **tiunnoita** (ottaa kymmenykset). Agr. UT. Ebr. 7:9 ſe mös itze Leui ioca tottui Tijunnin otta / ombi Abrahamiſa tijunnoittu. [Bibl. »*toogh tiyend*»]. — s. *tihunti*, *tiunti* ~ mmr. *tionde*, *tiundi* 'tionde', vur. *tijende* 'decimæ', mnorj. *tíund* 'Tiendedel, Tiende', mt. *tiende* 'i nuv. bet.' Sanan merkitys on peräisin latinasta < *decima* (sc. pars), kr. *δεκάτη*. *§ 36 b)*; Verz. s. 118.

tohtori 'doctor'. Eric. Cat. B2a ſwri Doctor / ia corkiaſt oppenut mies, B2a minä olē yxi Doctor ja opettaia; P. I 515 ninquin Paavi ia Doctor, P. II 638 corkiaſta oppenut Doctor; Schr. 14 Doctari 'Doctor, Doctare, der Doctor'. — s. *tohtori* ~ vur. *doctare* 'doctor', mmr. *doktor*, *doctor* 'doktor', vrt. mt. *doktorkost*; alkul. lat. *doctor* 'lærer'. Tietenkin on sana ruotsin kielen välityksellä kulkeutunut suomen kieleen latinasta. *§ 30.*

tohveli 'sandalium, crepida'. Schr. 28 Toffelit 'Crepida, Toffla, Pantoffel'. — s. *tohveli* ~ vur. *toffla* 'crepida', ur. *toffel*, mt. *toffel* 'tøffel' < kas. *tuffel(e)* = uys. *Pantoffel*; alkul. ukr. *παντόφελλος*. *§ 39 b)*, *47.*

toki 'severe, certe'. Hem. Vk. 22b Jacobin Jumal vaſtan vihamieſt Vahvaſt varjele meit toki. — s. *toki* ~ vur. *dock* 'tamen'. Verz. s. 118.

tolppa 'fulcrum, columna e. c. portæ'. Martti 62:7 rakenda

mies nijn lähes toiſta ettei hänelle ole ſia, cuhunga hänen ſtolpan aſettaman pitä. [Schl. XII »*stulpa*»]. — s. *stolppa* ~ vur. *ſtolpe* 'columna', (Bibl. IV Mos. 3:36) *ſtolpanar*, mmr. *stolpe* 'stolpe, pelare; påle', mnorj. *stolpi* 'Søile'; mt. *stolpe* 'i nuv. bet.' = kas. *stolpe*. Vrt. vir. *tolp*. *§ 27 c)*, *44 c)*.

tomppeli 'homo caudex fatuus'. Agr. Rk. 116 b he ouat caikityn tompelit / hullut / Mutta Herran on yxi totinen Jumala; UT. Ebr. 5:11 reunam. Tõpelit ia taidhottomat; Vs. 86b Horuus / Wina ia Jooma / tekeuet tompelixi. Sana on yleinen myös Kk., Ms., Pn., Ps., samoin myös myöhemmin Jstn. V3b, Hem. Vk. 188b, Eric. P. I 362, P. II 182, Pn. 1616 D2a, Elim. Ev. 1618 S8a, Vk. 100a, Bibl. Ps. 92:7. [Bibl. »*galen*», »*dåre*»; saks. Bibl. »*Törichter*», »*Narr*»]. **tomppelinen** 'tölpig'. Agr. Rk. 205a henen tompeliſen ylenwiſudhens / tyhmen ierijens. **tomppeluus** 'tölpighet'. Agr. Rk. 313b quinga ſwrckian orijautehen mine itzeni laſkin / nijn mine laijtan minun tompeluttan, 272b minun tompeludhen turhat teghot; UT. Marc. 7:22 muist. Hulluus) ſe on / Tompelus ia iäriettömös / Lehimeiſtẽ waſtan. — s. *tomppeli* ~? ur. *dumbe* 'stumme person', mnorj. *dumber*, mt. *tumpe* 'taabelig, sløv', kys. *tump* 'unklug, unerfahren, ungelehrt.

tontti 'area domus'. Martti 80:2 Ioka Tomtin Raiaſa pitä wijſi kiuiä makaman, 61:25 Tomti tule iaëtta kŷlän iaghon iälkin ia ſemmingin maan iälkin, 90:36 iaka pellott ia nijtut Tomtein iälkin, 62:28 Tomtin pitä raidhille eli cuille wuotaman ia ei raitia eſtämän. Ios raiti eli tie on kŷlän läpitze, nijn taita ŷxi mies pitä tomtis molemmin puolin tietä, 62:5 tahtouat — — huonens Tomtinſa pälle aſetta (yl. Rakennoxen kaar.); Lj. Ml. 81 Tomtin tule yles åtetta — — peningin maan iälkin (ed. 78, 82, 83, 105, 156, 157, Kl. 7, 44, 57, 109, 125), 82 ey taidha tomptinns raketa (ed. 65, 156, 157, useimmat painovirheitä: p puuttuu orig., kuitenkin s. 156 oikea), 82 kylän tontis (ed. 83, Kl. 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 59 y. m.); Schr. 8 Tomti 'Solum, Ställe / Tompt, der Erdgrund'. [Schl. XII, XI »*tompt*»]. — s. *tompti*, *tontti* ~ (KF. I 741) *Tompter; tompt* 'solum', mmr. *tomt*, *tompt* 'byggnadstomt', mnorj. *tomt* 'Sted paa hvilket en Bygning opføres eller er

opført, tomt'. Jb. Savo, Pellosniemi: tontinmäkj v:lta 1561. Verz. s. 119.

tonttu 'lar, tutor domesticus mythol'. Agr. Ps. B4b Tontu / Honen menon hallitzi quin Piru monda willitzi; Schr. 1 Tonttu 'Lar, Biſſe, Hauſſgott'. — s. *tonttu*, vir. *tońt* 'Geist, Kobold' ~ ur. *tomte-gubbe* 'der Poltergeist, Kobolt'. Verz. s. 119.

topaassi (eräs jalokivi). Bibl. II Mos. 28:18 Sardius / Topatz / Smaragd, Hesek. 28:13 Sardeilla / Topatzeilla. < vur. (Bibl. II Mos. 28:18) *Topatz*, t. *topas* < ransk. *topase* < lat. *topazus* < kr. τοπάζιον. Kirj. laina.

tori 'forum mercatorium'. Martti 13:6 mŷdhän — — kaupungis oikea torghin päiuällä, 99:27 teke mies kaupan Torilla, 99:31 ſitokan kauppans Torilla (ed. 97:12); Eric. P. II 593 Torille myytä; Schr. 31 Tori 'Forum, Torgh, der Marckt'. [Schl. XII *torg(h)*»]. — s. *tori* ~ mmr. *torgh* 'torg, torgdag', vur. *torgh* 'forum', mnorj. *torg* 'Torv, Sted hvor allehaande Varer udbydes til Salg, faaes kjøbt', mt. *torg* 'torv' < mven. *torgŭ*. *§ 36 a)*; Verz. s. 119.

torni 'turris, carcer'. a) Agr. Rk. 277a Babilonian tornin / Jotca ſinun cunnias pyteuet pimitte; UT. Marc. 12:1 caiwoi Wina Copan / ia Rakenſi Tornin; Ps. 61:4 ſine olet — — wahua Torni minun wiholiſteni edhes; Vs. 20a ſwren Meſtauxen aicana / coſka Tornit langeuat, reunam.: Tornit) ouat ne ſwret Tyrannit. Sana esiintyy myöhemminkin useasti: Fno. Vk. 37, Hem. Vk. 45b, Eric. P. I 398, P II 289, Thom. Yp. Hierus. häw. 1616 B2b, Elim. Vk. 39a, Schr. 31, Bibl. I Mos. 11:4, I Maccab. 6:37. [Bibl. »*torn*»]. b) Agr. Rk. 145a Tornit Awaijaſit / ja fangiuxet liewitteijſit, 216b Autuas on ſe ſielu / ioca pääſſnut on mailman torniſta / ia taiuaſen menepi; UT. Ap. T. 5:22 lehetit Fangihonen tyge — — eikä leutenyet heite Tornis / nin he palaſit / ia ilmoitit — — Tornin me leuſim ſuliettun; Kk. 121:12 alasmennyet Heluettijn, ſenpäle, ette he ſinun pelaſtais ſijte ijancaikiſeſta Torniſta. Yleinen Agr:lla (myös Ps., Vs.), samoin myöhemmin: Jstn. R4b, Fno. Rk. K2a, Lj. Kl. 121, Hem. Vk. 52a, Cant. 118, Eric. P. I 90, P. II 175, Ak. (1615) 63:8, Elim. Ev. 1618 M4a, Vk. 42b, Bibl. Luc. 12:58. [Bibl. »*fånga-huset*», »*fängelſen*»; saks. Bibl. »*Gefengnis*»]. — s. *torni* ~ mmr. *torn* 'torn; fängelse', vur. *torn* 'turris', mnorj. *turn* 'Taarn', mt.

tårn 'i nuv. bet.; tårn som fængsel' < kas. *torn* (> vir. *toŕn*) < msaks. *turn*. *§ 7 b)*, *47*.

torppa 'tugurium, casa cum agello'. A k. (1638) 79:17 Taloisa ja Torpeis, 79:34—5 Taloit ja Torpit, 80:12 Maisa ja Torpeisa, 80:5—6 heiden torpeins cansa. — s. *torppa* ~ mmr. *þorp* 'torp; på utmark anlagt nybygge, enstaka gård; by', mnorj. *þorp* 'Flok, skare; Gaard paa Landet, mt. *torp* 'mindre by, enlig gård' = angl. *þaŭrp* 'landby, mark'. *§ 25*. Verz. s. 119.

torppari 'colonus tugurii l. agelli'. A k. (1593) 28:9 Wan poolicunnaiſet, tårparit — — ſenperästä qwin he weronalaiſet owat, 28:5 ſalliman että tårparit ylesottawat wſia aſuma fioia; S c h r. 16 Torpari 'Subvicola, Torpare, der Waldman'. — s. *torppari* ~ vur. *torpare* 'subvicola', mmr. *thorpare* 'torpare, den som bebor el. innehar ett torp, mnorj. *þorpari* 'Person fra Landet', mt. *torpere* 'landbo'. *§ 25;* Verz. s. 119.

torstai 'dies Jovis'. A g r. R k. C2a Torſtaij; M a r t t i 50:2 Torſtakin; J s t n. M4b Hela Toorsſtain; L j. M l. 70 tårstaki, 76 hela Torstakia; E r i c. P. I 859 HELA TORSTAINA, 908 Torſtain; E l i m. E v. 1618, 1622 I5b, 1637 F1a Hela Toorſtain. [S c h l. XII »*torsdagen*»]. — s. *torsta(k)i*, *tuorstai* < **toorstai* ~ mmr. *þorsdagher* 'torsdag'. *§ 8 d)*, *20 b)*, *36 a)*; Verz. s. 119.

tougata (kulkea). S p e i t z 59 Ordningin jälken pitä aſeiſans — — Towgaman eli cullkeman, 59 Jocaidzen tule wiſun waarin otta / nijn Toughates Lijckues. — s. *tougata* ~ vur. (K r i g s l.) *tåga* = ur. *tåga* 'ziehen', vrt. mt. *tog* 'færd, rejse' < kas. *toch* 'reise, krigstog'. *§ 8 e)*, *9 b)*, *47*.

traakki 'draco'. B i b l. Hesek. 29:3 iſoi Draki joca wedeſä olet, B1b Draki / Babylonialaiſten epäjumala, Jes. 15:29 palawan lendäwäiſen Drakin (ed. esim. Micha 1:8, Neh. 2:13, Ps. 44:20, Jerem. 9:11, Jes. 13:22 y. m.). [B i b l. »*drake*»]. — s. *traakki* ~ vur. *drake* 'draco', mmr. *draki* 'drake', mnorj. *dreki* 'Drage, et Slags Orm eller Slange', mt. *drage* = angl. *draca*, kas. *drake* < lat. *draco* = kr. *δράκων* 'wurm, drache'.

traani 'adeps phocæ'. S c h r. 60 Traani 'Sevum vituli marini, Tråån, Schmaltz võ Seelhund'. — s. *traani* ~ vur. *tråån* 'sevum

vituli marini', mt. *travn* 'tran' < kas. *trân*, uys. *Tran. § 2 a), b), 47.*

traktaatti (sopimus). Speitz 70 Joca Fännickä — — andapi hänens tractatijn eli ſuoſioidʒe wiholliſen canſa. < vur. (Krigsl.) *tractat* = ur. *tractat* 'der Tractat', mt. *traktat* 'afhandling'; alkul. klat. *tractatus* 'behandling, skriftlig fremstilling'. Kirj. laina.

tratti 'infundibulum'. Hem. Vk. 187a O juomtratt ajatel eñen tääll / Cuins tuled perkelen teorax; Elim. Vk. 120b O joomatratt; Schr. 37 Tratti 'Infundibulum, Tratt, der Trichter'. — s. *tratti*, vatj. *tratti* id. ~ vur. *tratt* 'infundibulum', mt. *tragter, tratter, trat* 'tragt' < as. *trachter* = uys. *Trichter;* alkul. lat. *trajectorium. § 27 c), 47—48.*

travantti 'drabant'. Eric. P. I 1141 Saulin Drawantit eij tahtonut lyödhä Abimelechi cuoliaxi, P. II 571 Drawantit / iotca ei tahtonet Tappa Herran Papeia; Speitz 39 hänen Leutenamptians ja Drawantia waſtan. — s. *travantti* ~ vur. (Bibl. II Kon. 11:19) *drawanter* = ur. *drawant* 'der Trabant', mmr. *dravant*, mt. *dravante* < kas. *dravant. § 27 c), 47.*

treiskeys (niskottelu). Martti 5:24 pitä caiki aiaſtaialiſet wlos tegonſa kuningan andamä — — hŷuäl tahdol, ilmain ŷchtäkän ≡ treiſkeŷttä: Lj.Kl. 59 treiskydhen löpj ia ej tahdo raketa, 109 åttakan kylän paluelia ia foudhin täythen panti treiskeydestä. [Schl. XII *»wtan — — trytzsko»*, XI 134 *»thryskas»*, 256 *»fore thryskona»*]. — s. *treiskata* ~ nyk. ur. *tredska* 'Hårdnackad motspänstighet', vrt. ur. *treska* 'die Halsstarrigkeit', *§ 14 b), 27 c), 32.*

tretaberni (krouvi). Bibl. Ap. T. 28:15 tulit he meitä waſtan / haman Appiforun ja Tretabernijn. < vur. (Bibl.) *Tretabern.* Kirj. laina. Ks. **taverneri.**

triippi 'vestis lanea heteromalla'. Schr. 31 Trijpi 'Veſtis lanea heteromalla, Trijp, der Treyp'. — s. *triippi* ~ vur. *trijp* 'der Treyp, (KF. I 584) *Trijp* = ur. *Trip* 'der Trip oder Trip-Sammet', mt. *trip* 'et slags tøj', kas. *trip. § 27 c).*

triumffi (voitto). Pict. 26a meidän — — woittom ja triumphim; Bibl. C6b ilo ja Triumphi, Woitto ja Triumphi. — s. *triumffi* ~ vur. (Bibl. II Maccab. 4:22) *Triumph* = ur. *triumph* 'der Triumph', lat. *triumphus. § 27 c).*

tromeettari (rumpali). Speitz 5 Leirin Commenderarin Trometarilda, 5 Radʒas mieſten Trometarilda / ja Knihtien Trompſlagarilda, 44 Caicki yhteiſet käſkytt pitä Trummetarilda — wlwos ſoitettaman; Bibl. II Kuning. 11:14 päämiehet ja trometarit Cuningan tykönä, I Chrön. 17:6 Papit trumetarein canſa. [Bibl. *»trummetare»*, I Chrön 17:6 *»trummeter»*, Krigsl. *»Trumpetare»*]. — s. *tromeettari*, *trum(m)eetari* ~ vur. *trometare* 'buccinator', (Bibl. II Kon. 11:14) *trummetare*, (RB. I 10) *Trommetares*, mt. *trom(m)etere* 'trometer, hvinblæser', vrt. saks. *trommeter*. *§ 27 c)*.

tromeetti (torvi). Agr. Vs. 133a Paſunan ia Trometein peiue; Eric. P. I 942 Cuningat / coſca he waeldawat / nijn heidän edelläns käiwät Trometit; Speitz 143 Coſca ylimäinen oikeus pitä pidettämän ſilloin pitä ſe Leiris — — ymbärins Trometein canſa ſoitettaman; Bibl. IV Mos. 29:alkum. Trometi juhlaſt, 10:8 trometillä ſoittaman, 10:alkum. tehdä hopiaſt caxi trometi (ed. esim. 10:2, 9, 10, Daniel 3:5, I Maccab. 9:12, 13, IV Mos. 29:reunam., I Chrön. 16:28, II Kuning. 12:13. [Bibl. *»trummet»*, vb. *»trummeta»*]. — s. *tromeetti* ~ vur. *trummeta*, *trometa* 'buccina, lituus'; ur. *trommet; trummet* 'die Trommete', mt. *trom(m)et* 'trompet', kys. *trumet* = uys. *Trompet* ~ vir. *trompet*. *§ 27 c)*.

trooni (valtaistuin). Agr. UT. Col. 1:16 ſeke ne Thronit ette Herraudhet / taicka Päruchtinaudhet eli Eſiwallat; Hem. Cant. 18 Salmonin Throni, 36 Throoni; Bibl. Col. 1:16 Thronit. [Bibl. *»Thron»*]. — s. *trooni* ~ vur. (Bibl. Col. 1:16) *Thron*. mmr. *tron* 'tron', mt. *tron(e)* 'i nuv. bet', uys. Thron < ransk. *trône* < lat. *thronus* = kr. *θρόνος*. *§ 8 a)*, *27 c)*.

trossi 'impedimenta'. Schr. 48 Troʒi 'Impedimenta, Tråʒ, der Troß'; Speitz 59 eikä culkee edespäin toiſen eteen / eli Troßin ſecahan ſecoittaman / eli aſettaman itʒens rataſten päälle. [Krigsl. *»trotzen»*]. — s. *trotsi*, *trossi* ~ vur. *trâtz* 'impedimenta', ur. *tråſz*, *krigstråſz* 'der Troß', mt. *tros* 'i nuv. bet.' < saksalaiselta taholta: kas. *trosse* 'tros, bagage', kys. *trosse*, uys. *Tross;* alkul. ransk. *trousse*. *§ 27 c)*, *32*, *47*.

trotninki 'regina'. Agr. Rk. F5a puchtan Neitʒön / ia Taiualiſen Trötingin; UT. Matth. 12:42 Drötingin Eteleſte pite yleſnouſeman Domiolla; Vs. 10b Ennuſtos Chriſtuſen Seurakunnaſta / caikein

Trötingiſtä / ioca Judeaſta algui, 47b Taiwahan Drötingille. Enſiksi mainitun kirjotustavan mukaisena yleisin: Rk. 31b, 18a, UT. Luc. 11:31, Ap. T. 8:27, Ilm. 18:7, Ms. 203:8, Ps. 45:alkum., Vs. 29a, 62a, 125a, 61a, b; Martti 8:1 Drötningh; Lj. Ml. 20 Drotningi, samoin Hem. Vk. 113a, Cant. 119 ja Eric. P. I C2a, 67, 476, 800, 1060, P. II 33, 291, 580, 720, 430, 437, 782, 940; Eric:lla kuitenkin myös drötningi: Cat. A6b, P. I 216, 260, 263, 437, 457, sama kirjotustapa myös Pict. A6a, Canutus H2b; Henr. D1b Drotningille; Schr. 14 Drötingi; Ak. (1638) 78:5 Drotningi; Bibl. on drötingi-muoto yleisin, esim. (A)2a, b, Matth. 12:42, B1a, Nehem. 2:6 Drötningin, Ap. T. 8:15 reunam. Drotning. [Bibl. »*Drotning*»; Schl. XII »*drotning*»]. — s. *trötinki*, *trötninki*, *trotninki* ~ vur. (Bibl. Luc. 11:31) *Drotningen*, (NT. Matth. 12:42) *Drotningen*, mmr. *drotning*, *drötning*, *dröting* 'herrskarinna, drottning, en konungs hustru', mnorj. *dróttning* 'Herskerinde; Husmoderen i Forhold til sit; Dronning, Kongens Hustru', mt. *drotning* 'dronning'. *§ 7 c)*, *27 c)*.

trumslaagari. Speitz 44 Caicki yhteiſet käſkytt pitä Trummetarilda / ja Trumpſlagareilda wlwos ſoitettaman, 5 Knihtien Trompſlagarilda. [Krigsl. »*Trumſlagare*»]. — s. *trumpslaagari* ~ vur. *trumme/lagare* 'tympanista', ur. *trummslagare* 'der Trommelschläger', mt. *trumpesla(g)ere* 'trompespiller', kas. *trumpensleger*. *§ 27 c)*.

truuata (vaatia, pyytää). Agr. UT. a4a Moſes henen Ramatuiſans aia / wathi / truua / lööpi / ia rangaitze; Martti 119:22 Truuapi eli waati, 5:1 Ei mahda ÿxikän häneldä läniä truuata eli pÿtä, paitzi hänen hÿuä tachtoans, 103:5 ahdiſtettu, wadhittu eli truuattu vlgos lupaman penningetä. [NT. 3a »*Moſes — — trughas / ſlåår*»; saks. NT. »*drewet*»; Schl. XII »*truga*»]. — s. *truuata* ~ vur. *truga* 'minari, obtrudere', (RB. I 61) *truffua ſigh till frijhett*, mmr. *þrugha*, *thrwa* 'hota; enträget yrka på; truga, tvinga, med hotelser eller våld drifva, förmå, med hotelser el. våld drifva', norj. murt. *truga* 'true', mnorj. *þrúga* 'true', mt. *truge*, *tru(v)e* 'true'. *§ 27 c)*, *36 a)*.

trämpätä (polkea). Martti 126:34 Hacka mies toiſen waatten eli odhan, lÿckä eli trämpä, kirko tiellä [Schl. XII »*skuffuar*»; Landsl. »*ſkiuffer*»]. — s. *trämpätä* ~ mmr. *trampa* 'trampa om-

kull, nedtrampa', vur. *trampa* 'calcare', mt. *trampe* 'træde' < kas. *trampen* 'stampe med fødderne' = uys. *trampeln;* s. etuvokaalisen muodon suhteen vrt. ruotsin *a* ~ *ä* (Ljh. §§ 389–390). *§ 27 c), 47.*

tukki 'tignus, truncus'. Agr. Ps. 149:alkum. Cahlet / Stukit ia Siteet / ioilla Liha ahdistetan; Martti 168:18 lyckä kiuen huonen päldä, Stukin, – – ia ei näghe kunga ſe alas tule, 156:17 Ios ſe ſattu iongun paickan – – Stuckin eli kiuehen, 127:23 Stuckin eli kiuen tygö – – ia hacka häneldä kädhett eli ialghat, 174:26 ſidhättaman aitaan eli Stuckijn ia miſtaman Selkänahkans. — s. *stukki* ~ mmr. *stokker, stuk* 'stam-, timmerstock; stock, block el. trästycke hvari en fånges ben sättas', mnorj. *stokkr* 'større eller mindre Træstamme; Tømmerstok; Blok, Stok hvori en Fanges Fod er indesluttet til Straf', mt. *stok* 'stamme, bjælke; træ, i hvilket fangers ben fastgjordes' = angl. *stocc* 'balken, stamm'. *§ 7 e), 27 c);* Verz. s. 119.

tulkki 'interpres'. Agr. UT. Marc. alkup. 45b MArcus oli Petarin Opetuſlapſi ia tulki, I Cor. 14:28 Ellei hen Tulki ole nin olcan wait Seurakunnaſa; Vs. 121a ettei yxikē Merkein tulkit pide ſinun tykenes olemā; Pr. 17b Tulkit / iotca Wanhan Teſtamentin Ebraicaſt / nin Grekin kieleen kenſit (ed. UT. b2b, Vs. 14b); Schr. 14 Tulcki 'Interpres, Tolck, der Dolmetſcher'. Sana esiintyy myös Bibl:ssa, esim. I Mos. 42:23. [Bibl. *»vthtydhare»;* I Mos. 42:23 *»tolk»*]. **tulkita: tulkitsen** 'interpretor'. Agr. UT. a8a Teſtamentin kiriat Latinaxi tulkittin, I Cor. 14:5 kielille – – Ellei hen ſite mös wloſtulkitze. Sana on yleinen Agr:lla (Pn., Ps., Vs., Pr.), myös myöhemmässä kirjallisuudessa: Jstn. K4b, Lj. Ml. 3, Kl. 144, Hem. Cant. A4a, Eric. P. I 691, Elim. Ev. 1618 G7a, Passio 11a; Bibl. Esra 4:7. [Bibl. *»vthtydha»;* saks. Bibl. *»auslegen»*]. **tulkitsija** 'tolkare, tolk'. Pict. F8b ulos tulkitzia. **tulkitus** 'interpretatio'. Agr. UT. b1a Ellei taas teme Tulkitus iocaitzelle – – kelpa; I Cor. 12:10 Kielden wloſtulkitus, a6b ettei yxiken Prophetia ramatuſa tapahtu iongun omaſta tulkitoxeſta. Sana esiintyy useasti myös Vs:ssa, Pr:ssa; samoin Jstn. P. 3a, Lj. Ml. 3, Eric. P. I 761, Elim. Ev. 1622 N3a. [Bibl. *»vthtydhelſe»;* saks. Bibl. *»auslegen»*]. — s. *tulkki* ~ mmr. *tolker* 'tolk, uttydare', vur. *tolck* 'interpres', mnorj. *tulkr* 'Tolk; Taalsmand; Mellemmand', mt. *tolk* 'i

nuv. bet.' < kas. *tolk;* alkul. mslaav. *tlŭkŭ.* ÅDSb s. 340 Tulkinpoyca v:lta 1433. *§ 7 e), 47;* Verz. s. 120.

1. **tulli** 'portorium, vectigal in portis solvendum; inde telonium, nec non porta urbis'. a) Agr. UT. Marc. 2:14 näki hen Leuin — — iſtuuan Tullin tykene, Matth. 9:9 näki hen Inhimiſen tullihones iſtuuan, ed. Luc. 5:27, samoin Jstn. Y2b, Eric. P. I 1051, P. II 318 y. m., Elim. Ev. 1618 V2b, Bibl. Luc. 5:27. [Bibl. »*Toll*»]. b) Fno. Cat. D4b wero ioillen wero tule / nijdhen tulli ioidhen tulli tule; Lj. Kl. 4 Tullin kirioitaia; Eric. Cat. 111 weron ia tullin; yleinen P. II:ssa, esim. 93; Ak. (1628) 74:30 Mylly Tulli; Schr. 24 'Vectigal, Tull, der Zoll'; Bibl. I Maccab. 10:30 ſuola tullin, 11:36 Tulleiſta / ja muiſta Cruunun tegoiſta. Sana esiintyy Bibl:ssa useasti. [Bibl. »*toll*»; Schl. XI »*tolskrifware*»]. — s. *tulli* ~ mmr. *tolder, tull* 'tull, afgift för rättigheten att införa varor el. att få färdas fram någonstädes', vur. *tull* 'vectigal', mnorj. *tollr* 'Afgift i Alm', mt. *told* 'i nuw. bet.' = angl. *toll*, uys. *Zoll;* alkul. klat. *tollonium*, vrt. lat. *telonium. § 7 e);* Verz. s. 120.

2. **tulli** 'scalmus in cymba l. clavus cui remus affigitur'. Schr. 34 Tulli 'Scalmus, Tull, der Ruderpflock'. — s. *tulli* ~ vur. *tull* 'scalmus', mt. *told* 'åretold'; s. *tulla* kuuluu varhaisempaan lainakauteen.

tullinääri (tullin kantaja). Eric. P. I 388 jotca oli Tullinärit ollet, P. II 885 Tullinärit — — Arenderaiſit ia oſtit coco Tullin Romarin Keiſarilda, 882 Weron ottaia ia Tullinäri (ed. 94a, 884). — s. *tullinääri* ~ vur. *tullenär* 'publicanus', (KF. I 216) *Tullnärer*, mt. *toldner* 'oppebærer af told' = angl. *tolnere*, kas. *tolner*, uys. *Zöllner.*

tunnupintari (tynnörintekijä). Lj. Kl. 84 Joca tunnw pindarilla pitä oleman hänen merkins, iolla hän tynnyrins merkitze. [Schl. XI »*tunnobindare*»]. — s. *tunnupintari* ~ mmr. *tunnobindare* 'tunnbindare', vur. *tunnebindare* 'dolarius', mt. *tøndebindere* 'bødker'.

tunti 'hora'. Agr. UT. Luc. 22:59 Ja hetken peräſt / lehes ychden ſtundin; Westh Kk. 95:9 ſen ſtundī pitä tulemā; Eric. Cat. 253 oli hän haudas waivõ caxi hetke eli ſtundi, P. I 791 hetken eli ſtundin (ed. 691, P. II 154, W. Cat. B9a); Schr. 40 Tundi kello 'Horologium, Seyare, die Vhr'; Speitz 143 2 Stundi ennen.

[Bibl, »*tijma*»; saks. Bibl. »*ſtunde*»]. — s. *tunti*, vatj. *tunni* ~ mmr. *stund* 'obestämd tidrymd; timme', mnorj. *stund* 'Tiden i sit Løb; Tidspunkt; Time', mt. *stund(e)* 'tid, tidspunkt; time' = angl. *stund* 'bestimmte zeit, stunde', vrt. vir. *tuńd* ~ saks. *Stunde*. § *27 a)*; Verz. s. 120.

tuoli 'sella, sedile'. Agr. Rk. A5a Pyhẽ Petarin Stole, E3b Clemet Taluen too, Petarin Stoli Kéween ß̃oo, 46b hen ombi Stoolins walmiſtanut domiohon, 46b iſtuidh ſtoolilla / oijkea domari; UT. b1b pijſpã Stoli ia Iſtuin, Matth. 23:loppum. Moſeſen ſtoolilla, 27:19 Domioſtolin, Ebr. 4:16 Armoinſtolin, 8:1 Maieſtatin Stolis; Kk. 29:24 Sarnaſtoliſta; Ps. 80:2 reunam. Armõ ia Anenſtoli. Sana on yleinen (myös Pn., Vs., Pr.) ollen mainittuja poikkeuksia lukuunottamatta *ſtoli*-muodossa, jollaisena se esiintyy myöhemmässäkin kirjallisuudessa: Westh Kk. 21:10, C. Kk. 34:22, Jstn. Y4b, Eric. Cat. 468, P. I 12, P. II 148, Kk. 46, Pn. 1616 C1a, Elim. Ev. 1618 V7b, Kk. 26b. Canutus F4a, Passio 9a; Ak. (163—) 87:5, Henr. B3a, Hordel A4a, Aur. C1a, vain harvemmin: Fno. Vk. 177 kullaiſes ſtoolis, Eric. Cat. 96 Dauidin Stoolin. Kirjotustapa *ſtuoli* on Eric:lla usein: Kk. 40 menemen ſaarna ſtuolin (ed. 64, 128, P. I 13, P. II 77, 686, 688, 683, 689, 690, 696, 708, 952) ollen kuitenkin verrattomasti harvinaisempı kuin *ſtoli* kirjotustapa. — s. *stuoli* ~ mmr. *stol*, *stool* 'stol, i sht. stol i kyrka el. gudstjenstrum — om predikstol, biskopsstol, tron; ställning, som bildar underlag för ngt', vur. *ſtool* 'pulpitum, cathedra, sedes', mnorj. *stoll* 'Stol, løs Bænk til at sidde paa; Kongesæde, Bispesæde', *stoli* 'Bispesæde', mt. *stol* 'i nuv. bet.' = goot. *stôls*, angl. *stôl*, vrt. vir. *tōl'* ~ as. *stôl*. § *8 a)*, *20 b)*, *27 c)*; Verz. s. 120.

tuomasmessu (tuomaanpäivän messu). Martti 81:21 ennen Thomas meſsua, reunam. Wlosteghon päiuä on Thomas meſsuna. [Schl. XII »*thomas mæsso*»]. — s. *tuomasmessu* ~ vur. (KF. I 519) *Thomasmäſza*, mmr. *tomasa mässa*. Ks. **messu**.

tuoppi 'sextarius congii l. dimidium canthari, mensura liquidorum'. Agr. UT. Ilm. 6:6 reunam. Chenix on yxi mitta meille lehes Stopin weteue; Lj. Kl. 87 Stuoppi Gutniskan olutta, 73 iocu pane wijna stopeilla mydhä, 87 Eij mahda —— stopilla mitata.

86 tahto mitalla eli stoopilla myydhä, wijnan anda stoopilla petoxella mitata; Schr. 38 Tuoppi 'Poculum, Stoop, das Trinckgeſchirr'; Bibl. Ilm. 6:loppum. Stuoppi, B6b Stopia. [Bibl. »*ſtoop*»; Schl. XI »*stop*»]. — s. *tuoppi* ~ mmr. *stop*, *stoop* 'stop, ett slags cylindriskt dryckeskärl; stop ss. måttkärl el. mått', vur. *ſtoop* 'poculum', mt. *stob* 'ein gewisses mass' < kas. *stôp*. *§ 20 b)*, *27 a)*, *47*.

tupakka 'nicotiana tabacum'. Schr. 54 Tobacki 'Nicoſianum, Toback, der Taback'. — s. *tupakki*, karj. *tupakki* id. < vur. *toback* 'nicosianum', mt. *tubak* 'tobak' < v.-uys. *Tobak* (~ vir. *tubakas*), engl. *tobacco*.

tupla (eräänl. arpapeli). Lj. Kl. 172 Jollei hän woi maxoa — — paetkan Caupunginn. Tule hän iällens ilman foudin ia radimiesten luuata, mistatkan kätens, nin mös se ioca idʒens anda tuplin ia ej ole idʒe miehens, 54 heitä ahdista nälkä ia köyhys, ia ey tule rickoxista eli dublista leikista eli muusta sen caltaisesta. [Schl. XI »*dob(b)el*»]. **tuploita** (pelata tuplapeliä). Agr. Rk. C2b Dubloijdha; Lj. Kl. 172 Joca tuploiţe yliţe yhden markan, maxakan 3 mrc — — nin se quin cadhotti quin se ioca woitti, — — Ei mahda ijxikän tuploita sen cansa ioca ei ole idʒe esimiehensä tauarallens, ei ole iolla hän tuploiţe — — Tuploiţe mies sen ansio rahan pois — — se ioca sen pois tuploiţi. [Schl. XI »*dobbla*»]. — s. *tupla* ~ mmr. *dobb(e)l*, *dobil*, *dubil* 'tärningspel; lottning', mnorj. *dubl*, *dufl* 'dobbel, terningspil,' mt. *dobbel* 'spil, lykkespil, hasardspil' < kas. *dob(b)el* = uys. *Doppel*, vrt. ur. *dubbla*, *dobbla* 'dobbeln, spielen', mmr. *dobla*, *dubla* 'spela tärning, spela hasardspel; kasta lott', mnorj. *dubla* 'doble, spille med Terninger', mt. *doplæ* 'spille tærning'. *§ 7 e)*, *47*.

tuplari (tuplapelin pelaaja). Lj. Kl. 172 Tublarin Menosta. [Schl. XI »*Dobblara balker*»]. — s. *tuplari* ~ mmr. *doblare*, *dublare* 'tärningspelare, spelare i allmh.', vur. *dubblare* 'lusor', mnorj. *dublari* 'Dobler, Person som spiller med Terninger', mt. *doblere* 'spiller'. *§ 7 e)*.

tupuri 'signum retis erectum in mari'. Lj. Kl. 99 hakathan tupuri pois olkan sama laki, Tule anckuri pois. [Schl. 232 »*dobber*», not. 47 »*dubbare*»]. — s. *tupuri* ~ kmr. *dubbare* = mt. *dobber* 'bøje'

< kas. *dobber* 'ankerbøie, dup, flod'. Sana on liittynyt *-uri* tyyppiin, ks. *ankkuri*. *§ 7 e), 34 b), 47.*

turbeerata (häiritä, hämmentää). Henr. B1b ſitä järieſtyſt turberata. — s. *turbeerata* ~ vur. *turbera* 'fatigare', ur. *turbera en* 'einen turbiren'; alkul. lat. *turbare* 'verwirren'.

turkoosi 'turkos'. Bibl. Hesek. 10:10 rattat oli näkyäns nijncuin Turkos, 28:13 Demanteilla / Turkoſeilla (ed. II Mos. 28:20, 39:14), Salom. kork.v. 5:14 täynäns Torckuuſia. [Bibl. »*Turkos*»]. — s. *turkoosi*, *torkkuusi* (!) 'turkos' ~ vur. *turkoos* 'draconites', (Bibl. Hesek. 10:10) *Turchos* = ur. *turkos* 'der Türckis', ransk. *tourquoise*.

tusina 'dodecas duodenarius numerus'. Lj. Kl. 90 catu puodin ia — — täysin tusinoin mytämän, ia eij kynärin eli puolin tusinoin — — Lijna, krämää, coko eli puolin tusinoin; Schr. 26 Duſina 'Dodecas, Duſſin XII, Zahl die Zwölff bedeutet'. [Schl. XI »*dusin*»]. — s. *tusina* ~ vur. *duſſin* 'dodecas', t. *dusin* < kas. *dos(s)în* (> vir. *tozin*) = uys. *Dutzend;* alkul. klat. **dodicina*, vrt. lat. *duodecim*. *§ 47.*

tykki 'tormentum bellicum, bombarda maxima'. Schr. 48 Stycki 'Tormentũ bellicũ, Skytt / Stycke, das Geſchütz'. — s. *stykki* ~ vur. *stycke* 'tormentum bellicum', ur. *stycke* 'ein Stück, Geschütz, vrt. fältstycke', mmr. *stykke* 'stycke; föremål', mnorj. *stykki* 'Stykke', mt. *stykke* 'stykke, del, kanon'. Falk & Torp huomauttavat, että sanan käyttäminen m. m. ampuma-aseen nimenä on saksalaista vaikutusta, pitäen kuitenkin sitäkin mahdollisena, että sana alkumerkityksessäänkin on saksalaista alkuperää. Vrt. vir. *tükk* ~ saks. *Stück*. Vrt. *ruuti*-sanaa. *§ 47.*

tynnyri 'tonna'. Agr. UT. Luc. 16:6 Sata tynnyrite Ölio; Martti 99:17 tynnöri kalun canſa, quin on woi, talghi; Jstn. P2b = yllä UT. Luc. 16:6; Ak. (1584) 21:35 ychden Tynnerin Solast kala, 21:34 caxi tynneritä Jyuiä; Lj. Ml. 129 wilpi töitä tynnyri calun cansa, Kl. 70 tynniri vettä, 92 woita — tynnirehin paina, 87 ruodʒin tynnyreihin (ed. esim. 70. 84); Hem. Vk. 71a ſata tynnöri Oljuu; Eric. P. II 250 Sata tynnyritä (ed. esim. 265, 591), samaa kirjotustapaa noudattaa: Elim. Ev. 1618 N2a, Vk. 49a, Ak. (1638) 82:17, Bibl. Esra 7:22, Ilm. esip. 702b. [Bibl.

»*tunna*», »*Bath*»; Schl. XII, XI »*tunna*»]. — s. *tynnyri*, *tynneri*, *tynniri*, *tynnöri*, vir. *tünder* 'Tonne' ~ mmr. *tunna*, *tynna* 'tunna, stort laggkärl af cylindrisk form; ss. måttkärl el. mått', mnorj. *tunna* 'Tønde', norj. murt. *tunna*, *tynna*, mt. *tunde* 'tonde' = angl. *tunne*, kas. *tunne*, *tonne*. Suomalaiset muodot ovat peräisin mr:n *tynna*-sanan monikko muodoista. Verz. s. 122.

tyranni 'tyrann'. Agr. Rk. 91b Jumalan Canſſan wiholiſi / Tijrannein / Eriſeurain / ia Tuijmadhen hengein waſtan; Ps. 52:3 ſine Tyranni. Sana, jota Agr. käyttää useasti (myös Vs., Pr.), on hänen myöhemmissä teoksissaan nykyisen ortografian mukainen, samoin myöhemmässä kirjallisuudessa: Fno. Rk. G8a, Hem. Vk. 154a, Cant. 121, Eric. P. I 79, P. II 156, Thom. Yp. Hierus. häw. 1616 A6a, Bibl. Hesek. 31:12 (Eric. P. I 901 kiwckuiſet ia tyrannit). [Bibl. »*Tyrann*»]. **tyrannius** 'tyranni'. Hem. Vk. 190b Tylyyt / tyranniutt tehtin; Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1616 A5b Tyranniuden cautta / ionga Tyrannit matcan ſaatoit. — s. *tiranni*, *tyranni* ~ mmr. *tyran*, *tiran* 'våldsherskare, tyrann', vur. *tyrann* 'tyrannus', mt. *tyran(ne)*, *tiran(ne)* 'tyran', kas. *tyranne*, *tiranne*; alkul. kr. *τύραννος*.

tyttinki 'moneta polonica'. Schr. 26 Tyttingi 'Moneta Polonica, Dytting, Polniſche Münţ'. — s. *tyttinki* ~ vur. *dytting* 'moneta polonica'.

tyydi (merkitys, selitys). Agr. UT. Eph. 5:loppum. Sacramenti eli Myſterion cuţutan Salaus / taica iocu werhottu cappale / iolla quitengin ombi wlcopein oma tydhi eli toimitos; Ps. 48:alkum. ette hen wiſſimille tydhille iţens ilmoitti. [Bibl. »*betydning*»; saks. Bibl. »*bedeutung*»]. — s. *tyydi*, vrt. ur. *uttydning*, vur. (NT. 6a) *vhtydha*, (Bibl.) *betydning*, mmr. *þyþa* 'tyda; upplysa; betyda; innehålla', mnorj. *þýða* 'udtyde, fortolke; betyde', mt. *tyde* 'udtyde, forklare, oversætte; tilkendegive'.

tyydätä (merkitä, selittää). Agr. UT. a2a Sille Euangelium ombi yxi Grekillinen ſana / ia tydhe Somenkielen / quin hyue lehetus / Hyue Wſiſanoma, Eph. 5:loppum. ninquin wlconaiſella merkille wloſtydhetan. [Bibl. »*betyda*»; saks. (Bibl.) »*bedeuten*»]. — s. *tyydätä* ~ (NT. 6a) *vhtydha*, (Bibl.) *betyda*, mmr. *þyþa* 'tyda;

upplysa; betyda; innehålla', mnorj. *þýða* 'udtyde, fortolke; betyde', mt. *tyde* 'udtyde, forklare, oversætte; tilkendegive'.

tyyny 'pulvinar, culcita'. Agr. Vs. 70b (= Hesek. 13:18) We teille / iotca teet Pänalaiſet Inhimiſille heiden Cainalons ala / ia Niſkatynyt Päite varten, 71a (= Hesek. 13:20) tadhon teiden Niſkatynyn ricki repie; Martti 27:9 ſängyns caickein cappalein canſa, quin ſihen taruitan, Tyny, wuodhelijnat, pään alais tyny ia täpätt, 22:15 Tynyn ia pehmitöxen pälle toiſen miehen ſengyn; Lj. Ml. 44 pään alais tyny, 38 tyynyn ia pänalaisen pälle; Schr. 38 Tyyny 'Pulvinar, Dyna, das Federbett'. [Bibl. *»örnagått»*; saks. Bibl. *»Pföle»*; Schl. XII s. 70 *»bolster»*]. — s. *tyyny* ~ mmr. *dyna* 'dunbädd; dyna, bolster', vur. *dyna* 'pulvinar', mnorj. *dyna* 'Dyne, Pude', mt. *dyne* id., vrt. *dun*. *§ 43 c)*; Verz. s. 122.

tyyri 'styre, roder'. Agr. UT. Ap. T. 27:40 quin he Ankarit olit yleſottaneet / lexit he Mereen / ia yleſpäſtit Styrin ſiteet, Jac. 3:4 Laiuat — — ymberiketen pienelle Styryllä; Bibl. Ap. T. 27:40 ſtyrin ſitet, Jac. 3:4 ſtyrillä. [Bibl. *»rodher»*; saks. Bibl. *»Ruder»*]. — s. *styyri*, *styyry* ~ ur. *styre* 'das Steuer, Steur, das Ruder', mmr. *styre* 'styre, roder', mnorj. *stýri* 'Ror', mt. *styre* 'ror'. *§ 27 c)*.

tyyrmanni (peränpitäjä). Agr. UT. 27:11 Mutta ſe Sodhanpämies vſkoi enemin Skipparin ia Styrmannin / quin nijte iotca Pauualilda ſanottijn. [Bibl. *»Styremannenö»*]. — s. *styyrmanni* ~ vur. *styreman* 'limenarcha', mmr. *styreman*, *styriman* 'den som har ledningen af ett fartyg; den som styrer eller håller i styr; ledare', mnorj. *stýrimaðr* 'Mand som har Befalingen ombord i et Fartøi', mt. *styremand* 'styrmand'. *§ 27 c)*.

täpätti 'sängtäcke'. Agr. Vs. 107a (= Amos 6:4) te macat Nurſanluidhen Sengys / ia cariaſtat teiden Tepetin päle; Martti 27:9 ſängyns caickein cappalein canſa, quin ſihen taruitan, Tyny, wuodhelijnat, pään alais tyny ia täpätt. [Bibl. *»tapeter»*; Schl. XII *»täpätte»*]. — s. *täpätti* ~ mmr. *täpete*, *täpette* 'duk, täcke, matta, tapet', mnorj. *tepet* 'Tæppe', mt. *tæppede*, *tæppet* 'tæppe' = kas. *teppêt*, *teppet*; alkul. lat. *tap(p)itus*.

tärkki 'amylum'. Schr. 53 Tärki 'Amylum, Sterckelſe, die Stärcke'. — s. *tärkki* ~ vur. (KF. I 587) *Stärkelſe* = ur. *stärkelse* 'die Stärcke', vrt. mmr. *starke*, mt. *stærke* 'styrke'. *§ 27 a)*.

täärninki 'tessera'. Schr. 47 Terning 'Teſſera, Terning, die Würffel'. — s. *täärninki* ~ vur. *terning* 'tessera', mmr. *tärning* 'tärning', mt. *tærning* 'i nuv. bet.' < kas. *ternink*. *§ 47.*

täärätä : täärään 'consumo edendo l. bibendo'. Hem. Vk. 186b Ricas mies joi tääll mettä / viina / Pois pääſid häneld hyväd päeväns / Hän helvetis täärä piinaa / Saa tulda / tulikive päänäns / Se mahta callis olu olla; Eric. P. 622 cuinga heidän pitä juoman ia täärämän, P. II 265 Cadʒo nyt meidän Foudiam mikä mies hän nyt on / ioco nyt täyty Keriätä: Eij Iſändäs Aitta ia Kellari aina edeſäs ole / nijn hän wijmein käypi / ios wähemän oliſit tääränny t / nijn parambi Kätes oliſi; Elim. Vk. 120a ks. Hem. Vk. edellä. — s. *täärätä* ~ mmr. *tära* 'förtära, förbruka; låta förbruka; slösa', mnorj. *tæra* 'udgive, lade forbruges', mt. *tære* 'fortære' < kas. *teren* 'fortære, forbruge', uys. *verzehren*. *§ 47.*

töövari 'canis molossus'. Schr. 56 Töfwari 'Canis moloſſus, Stöfware, der Jagthund'. — s. *töövari* ~ vur. *stöfware* 'canis molossus', t. *støver* 'jagthund' < kas. *stôver*, uys. *Stöber(hund)*. *§ 20 c), 27 a), 47.*

uhrata 'sacrifico, immolo'. Agr. Rk. 89b Silloin härki ſinun Altaris pälle wffratan, 239a wffri / ioca minun — — tedhen riſtin hirſipuun wffratti; Pr. 19b pite vffrattaman. Sana on Agr:n kaikissa teoksissa Abck:aa lukuunottamatta ylen yleinen ja esiintyy *wff*-alkuisena muualla paitsi Pr:ssa, missä se *vff*-alkuisena on yleisempi. Agr:n myöhempää kirjotustapaa noudattaa myös Westh Kk. 71:22, Ms. 236:34, C. Kk. 71:33 ja toisinaan myös Jstn. B2a (kuitenkin *wff*-alkuisena K1b); Fno. Vk. 98 vhrattin; Hem. Vk. 137a uhrattin, samoin Cant. 49; Eric. Cat. 437 ſine vffrat, 382 uhfrata, Kk. 101 vhfrata, P. I 1166 uffrata, ufrata, 738 wffrata, P. II 175 vfframan (kirjotustapa uffrata yleisin); Pn. 1616 A3a wffratin; Elim. Ev. 1618 F6a wffranut, Vk. 74a vhrattin, Kk. 38b whrata; Canutus K4a Vffrataiſijn; Passio 1a wffrattin; Henr. B4b vhraſi; Bibl. IV Mos. 16:9 uhraman. — s. *uhrata* ~ mmr. *offra*, *ofra* 'frambära, offra, tillbjuda', vur. (NT. Matth. 5:24) *offra*, mnorj. *offra* 'overgive; give, skjænke; offre i Kirken', mt. *ofre* 'i nuv. bet.'; alkul. lat. *offere*; vrt. vir. *ohwerdama* ~ saks. *opfern*. *§ 40 b).*

uhri 'hostia, sacrificum, victima'. Agr. Rk. 89b etteij ſinulle ole wffriſa Luſti / Mutoin mine ſen mielellen annaijſin / Ja eij poltwffri ſinun enſingen kelpa, F8b Jotca Tijwndhin / Wfrit röwet, 239a wffri / ioca minun — — tedhen riſtin hirſipuun wffratti, 99a Sawu wffri, Ilda wffri, H4a Rocawffri, Jomawffri, 40a kijtos Wffri, 128b ninquin lammas wffrille wietin; UT. Ebr. 9:6 Syndi wffri, Marc. 12:41 wffriarkun, I Cor. 4:13 Marraſwffri, Marc. 12:33 Poltewffri, I Pet. 2:5 Hengeliſi Vffri; Ps. 40:7 Synninwffri; Vs. 106a teiden Suitswffrain, 106b Teuraſwffri, 9a haijuwffri, 33a Ricoſuffrixi. Sana on Agr:lla kaikissa teoksissa yleinen; kirjotustapa *uff-* on harvinainen (ed. Vs. 16b, 25b); *vff-* alkuisena esiintyy sana joskus, esim. UT. Marc. 9:loppum., Vs. 25b ja Pr. 18b, mitä kirjotustapaa noudattaa Westh Kk. 137:28, Ms. 237:9 ja Jstn. B2a (kuitenkin Agr:n yleisen kirjotustavan mukaisesti esim. G3a); Fno. Vk. 98 vhri, harvemmin esim. 155 uhri ja Rk. D2a vffrixi; Hem. Vk. 24b, Cant. 69 on säännöllisesti nykyisen ortografian kannalla; Eric. Cat. 240 vffrit, Kk. 34 vfrixi, P. I 777 vffrixi, 1166 uffrixi, 846 aamu uffri, 264 Sauwun uffri, ehto uffri, kijtos uffri, P. II 186 Vffri-Meſſunſa, 598 Wffria, 876 Vfri, 176 Vffriſta; Elim. Ev. 1618 C4a Wffrixi, F1a Vffrixi, Vk. 71b uhri, 124b vhri, 29b whria, Kk. 14b wfrix; Canutus G1a Vhrixi; Pict. 3a uhrin; Psssio 7a wffriarcwn; Henr. A2b poltto vhria, D1a polttouhriſta; Schr. 41 Vffri 'Sacrificium, Offer, das Opffer'; Bibl. Esra 8:alkum. häälytysuhrixi, A1b kijwausuhrin, IV Mos. 28:alkum. leipäuhriſt, Juhlauhreiſt. — s. *uhri* ~ mmr. *offer*, *ofwer* 'offer, det som offras; offerhandling', vur. *offer* 'sacrificium', mnorj. *offr* 'offer', mt. *offer* 'i nuv. bet.' = angl. *offrian*; alkul. lat. *offere*; vrt. vir. *ohwer* ~ saks. *opfer*. *§ 40 b).*

underlaamanni (alilaamanni). Ak. (1638) 80:26—7 Vnderlagmannit, Duomarit. — s. *underlagmanni* ~ vur. (KF. I 406) *Vnder Laghmän*, ur. *underlagman*. Ks. **laamanni.**

uoti 'penelops'. Schr. 59 Vodhi 'Penelops, ådha, der Waldthahn'. — s. *uoti* ~ vur. *ådha* 'penelops', ur. *åda* 'Ejdergås'.

upseeri 'officer'. Ak. (1638) 80:26 sota Officerit, 83:24—5 caikia meiden Officerareita; Speitz 27 ſekä Officerarit että ychteinen Sotawäki, A4a armottomat Officerarit, 19 meidän Officerarein, 142

General Officererild. — s. *ofiseerari*, *ofiseeri* ~ vur. (Krigsl.) *Officererne*, ur. *officerare*, *officer* 'der Officirer', mt. *offiserer* 'offiser; embedsmand' < uys. *Offizier*, *Officierer*, »fra 1550 som militær titel» (Falk & Torp), palautuu ransk. *officier*-sanan välityksellä klat. *officiarius*-sanaan; alkul. lat. *officium*. Kiri. laina, Nykys. *upseeri* sanan suhteen ks. *§ 40 d)*.

urut 'organum musicum spirale'. Agr. Rk. 60a (vrt. Ps. 150:4) Kijtteket hende harpunkielille / ja wrgoilla; Ps. A3a vrguis leikiţit; Hem. Vk. 20a Harpud heljäſt heliſeväd / Vruin uus virſi paoha, 214b Taevan Chuoris cumajawad / Vruin uut virttä veiſavad; Cant. 7 Leikiten — — Cans candelein ja uruin; Elim. Vk. 118a Wruin uus wirſi pauha; Schr. 47 Poſitijff / Orgu 'Organum pneumaticũ, Orga / Poſitijff, die Orgel oder Poſitiff'. [Bibl. *»pijpor»*; saks. Bibl. *»Pfeiffen»*]. — s. *urku*, pl. *urut* ~ vur. *orga* 'organum pneumaticum', mmr. *orgha*, *vrgha* 'orgel', mnorj. *organ* 'Orgel', mt. *orge* 'orgel' = kas. *organ*; alkul. klat. *organum* < kr. *ὄργανον*; vrt. vir. *orel* ~ saks. *Orgel*. *§ 7 e)*, *36 a)*.

uuni 'fornax, furnus'. Agr. Rk. 12a Egiptin maalda wlgoſweijt keſkelde raudaliſen wghnin; UT. Luc. 12:28 vgnin (ill.), Matth. 13:42, 50 wgnijn; Pr. 22 b Vghnin (ed. kirjotustapoja: *wghn-* Rk. 37a, 60b, 62a, UT. Ilm. 9:2, Matth. 6:30, Vs. 69a; *ugn-* UT. Ilm. 1:15, Ms. 209:34, Ps. 21:10; *vgn-* Vs. 68a, Pr. 13b, 14a, 25a; Martti 85:34 wnin, 86:4 wniſta, 85:34 vunin; Jstn. Q3b wgnijn; Fno. Vk. 172 uunin, 45 wni, Rk. O1a wniſta; Lj. Ml. 112 wnin, wnista; Hem. Vk. 62a y. m., Cant. 59 on nykyisen ortografian kannalla; Eric. Cat. 46 vnihin, 68 uniſt; P. I 1074 wniſta (useasti, myös P. II 18), 896 Wunijn, 637 vuniſta, 381 ugnihin (useasti, myös P II 729), 186 wgnin; P. II 411 Vgnijn; Elim. Ev. 1618 O5b wghnijn (1637 H12b wnijn), Vk. 45a wni, 114b vnin, 114a uunin, 115a wnijn; Pict. 3a uunis; Schr. 35 Vgni 'Fornax, Vgn, der Ofen'; Bibl. I Kuning. 8:51 vniſta. [Bibl. *»vgn»*]. — s. *uuni* ~ mmr. *ughn*, *wgn*, *vngh* 'ugn', vur. *ugn* 'fornax', mnorj. *ofn*, *ogn* 'Ovn', mt. *ogn*, *ovn* 'ovn' = angl. *ofen*. *§ 38 c)*; Verz. s. 123.

vaaka 'bilanx, statera, trutina'. Agr. UT. Ilm. 6:5 henelle — — oli yxi Waaca Kädhes; Vs. 121a Oikia Mitta / Waaca etc. prucat,

121b wäret Waaghat ia falskit Wictit, 108b Waacat / Pundarit (ed. 22b, 23a, 94a, 108b); Martti 25:33 lödhick ≡ Ruoţin waghall, 25:34 Ruoţin wagall; Lj. Ml. 42 wagalla (ed. Kl. ss. 2, 3, 12, 13, 14, 19, 84, 92); Eric. Cat. 166 vaaca, 184 waagan; Schr. 59 Vaaka lindu 'Gryphus / Gryp, Grijp, der Greiff'; Bibl. V Mos. 25:13 cahtalaiſta waaca, Job. 31:6 oikialla waagalla, Ilm. esip. 702a joca on ſe Radȝasmies waacoinens muſtan hewoiſen päällä. (ed. esim. III Mos. 19:35, 19:36, II Sam. 14:26, I Chrön. 24:29, I Kuning. 10:14 y. m.). — [Bibl. *»wägſkål»*, *»wight»*; Job. 31:6, III Mos. 19:36 *»wågh»*; Bibl. 1618 Upp.förspr. 611b *»Ryttaren medh wäghkålen»*; Schl. XII *»wiikt»*; XI *»wikt»*, *»pundare»*, *»pyndare»*; s. 5, 46 *»waghenna»*, *»waghenne»*]. — **vaa'ata** : **vaakaan** (punnita). Agr. Vs. 27b Hopian wichtille waacauat. **vaakita** : **vaakitsen** (punnita). Agr. Ms. 209:35 teiden leipen pite wichtille wloſwagittaman. [=Bibl. III Mos. 26:26 *»vthwägha»*]. — s. *vaaka* ~ mmr. *vagh* 'för vägning afsedt redskap; våg', vur. (Bibl. III Mos. 19:36) *wågh*, mnorj. *våg* 'Vægtstang; Vægt, Vægtredskab', mt. *våg(e)* 'vægt; vejerbod' = angl. *wâg(e)* 'vegt, en vis vegt', uys. *Wage* (~ vir. *wāg* 'wage, Hebebaum'). *§ 2 a), 36 a);* Verz. s. 123.

vaara 'periculum, discrimen periculi'. Agr. Rk. 177a waara eli wahingo, 357b waaroijſa / ia mös keſkelle tuſkain laijnehiſa, 174a pwriechtiaijdhen warat ia hedhet. Sana esiintyy Agr:lla useasti (vrt. UT., Kk., Ps., Vs.). *aa*:llinen kirjotustapa on jo Rk:ssa ja UT:ssa paljon yleisempi kuin *a*:llinen, josta en ole merkinnyt esimm. Agr:n myöhemmistä teoksista. Tätä ortografista horjuvaisuutta tavataan kuitenkin myöhemmässä kirjallisuudessa: Westh Kk. 101:23 waara, mutta 93:28 waraſta, 101:17 ſinun vaaras, 142:27 tuſka vara; Martti 86:6 waaroiſta, Jstn. H1a waraſa; Fno. Vk. 154 waaraſt (samoin Cat. A4b, Rk. A8a); Ak. (1597) 33:4 warath ia wahingott; Lj. Kl. 4 waara, mutta 142 hengen waran; Hem. Vk. 161a vaaraa (samoin Cant); Eric:lla on *aa*:llinen kirjotustapa yleinen kaikissa teoksissa, mutta kuitenkin Cat. 215 waraſt ja wahingoſt (myös joskus P. I, esim. 211, 354, 802); Elim. Ev. 1622 D2a waraſa (ed. esim. 1637 A2a, Vk. 37a, Kk. 47a), Vk. 80b waarat (monesti), myöhemmin on *aa*:llinen kirjotustapa vakiintunut: Pict. A5b, Ak. (1628) 75:26, Schr. 48,

Speitz 17, Bibl. II Sam. 23:17. Sana on vanhemmassa kirjallisuudessa yleinen, samoin kuin sen johdannainen **vaarallinen** 'periculosus'. Agr. Rk. B3a Waaralinen on mös haureus, F5b waralinen aijca, 382a Rackehiſta ia varaliſeſta ijlmaſta. Sama ortografinen horjuvaisuus, mikä ilmenee kantasanan ensi tavun pitkän vokaalin merkitsemisessä, on merkille pantava kysymyksessä olevan johdannaisen kirjotusasussa samassa suhteessa ja samoilla kirjailijoilla. **vaarantaa** 'attingo, pertineo ad quid'. Speitz 148 aſia on Duomittu Marſkilda / ja ſe waaranda Hengen eli jäſenen päälle, 143 Jos ſyy on Criminal ja waaranda hengen, 133 Meidän ja Crwnun waranda. [Krigsl. »*angår*»]. **vaaraton** 'ofarlig'. Agr. Rk. 191b ſaijſim ydhen waarattoman tygekieumiſen ſinuſſa. — s. *vaara* ~ mmr. *fara*, *faara* 'fruktan, fara', vur. *fahra* 'casus, labor', mt. *fare* 'i nuv. bet.; frygt'. Edellä olevissa ruots.-tansk. muodoissa ovat Falk & Torpin mukaan sulautuneet yhteen mnorj. *fár* 'vrede, fiendskap, skade, svig' ja kas. *våre* 'efterstræbelse, fare, frygt'. *§ 2 b)*, *26 b)*, *47.*

vaarata : **vaaraan, vaaroita** : **vaaroitsen** 'pericula averto, in periculis custodio; moneo ut cautus sit'. Agr. UT. Col. alkup. 267b Hen warapi heite Inhimiſten Opetuxiſta, Philip. alkup. 263a hen warapi heite ſencaltaiſiſta; Vs. 74a Sarnaia ombi ninquin Wartia / ia quin Paſuna ioca hädheſte waarapi, 74a Paſunalla ſoitta ia Canſſans waarapi, 74b ſine waaraiat ſen Jumalattoman henen menons teden, 74a hen ei Paſunalla ſoittaiſi / ia henen Canſſans ei waaroinut; Pr. 20a teme keſky teite waarapi / Ellei te ſitä cwle — —, 32b yxi häpiemetoin Canſſa / ioca ei waaroi ſen Wanhan Perſonata; Martti 87:11 Waaroitkan — — heidhen walkeans, 85:36 ſencaldaiſeſta wnhoduxeſta, ionga inhiminen taidhais paramin waarata, ia kätkiä jlman wahingota, 161:5 haauottua waaroiman öön ia aiaſtaighan, 70:25 Ios ſe aidhattu ia waarattu, nijn olkan ſe ≡ waaian ia raia kiuen edheſt wahuana; Bibl. A1a pitä — — ihmiſen oleman waaratun ja neuwotun / ettei hän louckais eli pahennais idʒens ſijtä, II Sam. 18:5 Canſſa cuuli waarawan jocaiſta päämieſtä Abſalomiſt, I Joh. 2:18 reunam. Waara Antichriſtuxeſt, Coloss. esip. Waara hän heitä ihmiſten opetuxiſt, Philip. esip. waara hän heitä nijſtä, II Tim. 2:alkum. waara händä rijdoiſt,

I Pet. 4:alkum. Wara — — pacanaliſeſt elämäſt, II Pet. esip. hän waara heitä, Ebr. 12:25 reunam. Waara (sc. hän). II Joh. alkum. Waaroi händä wääriſt opettaiſt, Ebr. 6:4 reunam. Waaroi luopumaſt. [Bibl. *»warnar»*; Col. alkup. 124b *»förwarar»*, Bibl. 1618 II Sam. 18:5 *»bödh»*; I Joh. 2:18 reunam., Ebr. 6:4 reunam., 12:25 reunam. *»Warning»*, II Tim 2:alkum., II Pet. esip., II Joh. alkum. *»warnar»*, I Pet. 4:alkum. *»formanar»*; saks. Bibl. *»warnet»*; II Sam. 18:5 *»gebot»*; Schl. XII *»wakta»*, *»waarda»*, *»vaarde»*, *»hauir-waardh»*]. — s. *vaarata*, *vaaroita* ~ mmr. *vara* 'akta, taga vara på; skydda, bistå; göra uppmärksam på, påminna, underrätta, varsko; varna; uppmana', ur. *vara* 'sich hüten', norj. *vara* 'advare, varsle, paaminde; vogte, tage i Agt; mærke', mnorj. *vara* 'gjøre en opmærksom, paaminde en om at han skal vogte sig for noget, advare en mod noget; paaminde en om noget', mt. *vare* 'påminde, advare; vogte, værne; afværge' = angl. *warian*. *§ 2 b)*.

1. **vaari** 'cura rei diligens, observantia, cautio'. Agr. Rk. F7a ota ſijs waarj hyue Pappj / Welj / ja Faarj, G3a Jumala ota waari minun awſtani, 100a Waariota minun — — Rucouxeſtan, 331b en olen minun — — cuꝯumiſeſtani waarija ottanut, Mm3b te wiſuſta waarinottaijſitta, 316b waarin pitedhen, G3a wari ottakam; UT. Marc. 6:20 ottiuarin heneſte; Vs. 36a eikengen ſijte waaria pidhe. Sana esiintyy mainituissa teoksissa yleisesti ja ed. myös Kk:ssa, Ms:ssa, Ps:ssa ja Pr:ssa ja on kirjotettu aikaisemmissa teoksissa tavatta via harvinaisia poikkeuksia lukuunottamatta *aa*:lla. Mainittu poikkeuksellinen kirjotustapa esiintyy kuitenkin myöhemmässä kirjallisuudessä jonkun aikaa: Westh. Kk. 99:25 viꝯun varin Jumala pitä, Ms. 240:8 warinottaiꝯ: Martti 45:2 ei ota wari; Ak. (1555) 7:20 warin ottaman; Ak. (1584) 21:16 pitämän hywä wahri ia Caꝯomust; Ak. (1593) 27:30 wahrin pitämän; Lj. Ml. 58 warin; Eric. Cat. A3b ottaman — — warin (ed. P. I 211); Ak. (1615) 61:30 wari otettaman; Elim. Vk. 116a Pitäkät wari, Kk. 9a yhden Chriſtiliſen warin; Canutus B3b wari ota. Useat kirjailijat, kuten Jstn., Fno., Hem., Lj., Eric. ja Pict. ovat Agr:n yleisemmän ortografian kannalla, samoin kuin myöhemmän ajan kirjailijat. — s. *vaari* ~ mmr. *vari* 'akt, vård, vakt', *taka vara*

'gifva akt på; se efter; förebygga; iakttaga', mnorj. *vari* 'Agtsomhed, Forsigtighed', mt. *vare* 'omhu, omsorg'. *§ 2 b).*

2. **vaari** 'pater, avus, senex reverendus', Agr. Rk. F7a ota ſijs waarj. hyue Pappj / Welj / ja Faarj; Ak. (1597) 31:23 hänen (sc. Sigismundin) Rackain här Farins (sc. Johan); Pict. A4b Herr farillens. — s. *vaari*, vrt. vir. *wār* 'vater, Greis' ~ ur. *far, fader* 'der Vater' = mnorj. *faðir*, mt. *fader*.

vaaru (kauppatavara). Agr. UT. Ilm. 18:15 Neinẽ Warudhen Caupamiehet, 18:12, 13 caupamiehet — — murectiuat itze heillens / Ettei kẽgen enẽbi oſta heiden waruans / Cullan ia hopean waruia / ia callein Kiuein; Vs. 108b Waacat / Pundarit / wichtit ynne waaruin canſa; Martti 94:31 ſen iälckin quin humala maxa waaruna ia eij penninginä; Hem. Cant. 81 Mitä vaaru väärä Conſtid taick taito auttap; Henr. E1a veit Caloia ia caickinaiſia waaruia, E1b waaruin canſa. [Bibl. *»waror»; Schl. XII »wærdörom»*]. — s. *vaaru* ~ vur. (RB. I 18) *warur; waror* 'merx', mmr. *vara* 'vara; koll. varor', mnorj. *vara* 'Varer, Handelsvare, Betalningsmiddel', mt. *vare* 'handelsvare' = angl. *waru*, kas. *ware. § 2 b), 43 c).*

vageerata (liikkua edestakaisin). Ak. (163—) 87:4 Papit ei pidä pro introitu wageraman sinne ja tänne, mutta cosca he tulewat Saarna-Stoliin, ilman yhdetäkän Esipuhet, ylöslukeman. — s. *wageerata* ~ mt. *vagere* 'strejfe om; bevæge sig, være i uro', saks. *vagieren;* alkul. lat. *vagari.*

vahti 'custos, excubitor, vigil'. Lj. Kl. 12 wartion ia wahdin pitämän, 67 wahti mies, 4 Wahtin kirioitaian wirka, 13 Caxi hyuä miestä pitä pandaman idze cuhungi Caupungin wirkahan — — ninquin rakennoxen wahtin panemisen, leiuän wakan ia cussa he taruithan, 68 wahti miehille; Speitz 54 Mene jocu pois Skildtwahtiſt ennen cuin hän pääſtetähän eli juo itzens juoxihin wachtis olles, 52 wahti taicka wartiat pandaman pitä / joca ſilloin wahtin eli wallwomiſen — — unhotta, 32, 38 wahti. Ks. **skiltvahti, (fältti)-vahtimestari**. [Schl. XI *»wardh-», »waku»*]. — s. *vahti* ~ vur. *wacht* 'custodia, vigilia', mmr. *vakt* 'vakt, bevakning, vaktgöring; vakt (-manskap); akt, uppmärksamhet', mt. *vagt* 'vagt; vagthold; vagtmandskap; vagttid' < kas, *wacht(e)* 'bewachung, wacht', uys. *Wacht* ~ vir. *waht. § 30, 47.*

vahtimestari 'vaktmästare', Speitz 43 Wachtmeſtari ja mwut ſencaldaiſet joilla jocu wirga Leiriſä ombi, 131 ychden oijkeudes olewaiſen webelin eli Wachtmeſtarin, 132 Duomion aſioiſſa tarwittapa Skrifwari / nijn myös webbeli eli Wachtmeſtari, 27 ylimmäiſt wahtmeſtaritt (part., ed. 32). (Ks. **fälttivahtimestari.**) < vur. (Krigsl.) *wachtmäſtare*, ur. *vaktmästare vid en domstol* 'ein Gerichtsbote', mt. *vagtmester* 'befalingsmand på en vagt', saks. *Wachtmeister*. Kirj. laina. Ks. **vahti, mestari.**

vakata (herätä). Hem. Vk. 120a Edks herä ſielun? hei vaca? Cadzos keng ſiin ſoimes maca? — s. *vakata* ~ mmr. *vaka* 'vaka, vara vaken; vakta, vara vaksam', vur. *waka* 'advigilare, vigilare', mnorj. *vaka*, mt. *vaage*.

vaku 'cunæ'. Hem. Cant. 2 Neidzen Poicaa cunnjoidcam / Vähän vacus macawata / Sanaiſell caick hallidzevata; Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1616 B1b otti hen imeveiſen lapſens waguſta; 1629 18a Lapſen waguſta, 15a eij Lapſiacana wagus. — s. *vaku* ~ vur. *wagga* 'cunabula, cunæ', mmr. *vagga* 'vagga', mnorj. *vagga* 'Vugge', mt. *vugge* 'i nuv. bet.' *§ 34 b), 43 c);* Verz. s. 125.

valakka 'equus castratus'. Schr. 56 Rwna / Walacka 'Cantherius equus. Rone / Wallack, der Wallach'. — s. *valakka* ~ vur. *wallack*, *wallacke* 'cantherius equus', t. *vallak* 'gildet hest' < kas. *wallache*, uys. *Wallach* 'egentl. hest fra Walachiet: gildning af heste lærte tyskene af sine slaviske naboer' (Falk & Torp). *§ 47.*

valli 'vallum militare'. Eric. P. I 575 tuhatta caupungita — — mwrin ia wallin canſa wahwiſtetut, P. II 289 Jeruſalemis olit kyllä wahwat ia corkiat Mwrit ia paxut Wallit, 289 wahwat Scantzit ia wallit; Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1616 A7a ymberipirittemen / ia andoi wallit tehdä; 1629 16b id.; Bibl. Hesek. 17: 17 wallit ylösheittämän ja ſcantzit rakettaman (ed. esim. 21:22, II Sam. 20:15, Salom. saarn. 9:14). [Bibl. »*bolwerke*», »*ſkantz*»; Hes. 17:17, 21:22 »*wall*»]. — s. *valli* ~ vur. *wall* 'vallum', ur. *vall* 'der Wall', mt. *vald*, *vold* 'i nuv. bet.' < kas. *wal* 'festungswall'; alkul. lat. *vallum* 'wall', vrt. vir. *wall*, saks. *Wall. § 47.*

valmu 'papaver'. Schr. 53 Valmu 'Papaver, Wallmogha, der Maen'; Bibl. Jes. Syr. 40:19 Cucoiſtacat nijncuin walmut. [Bibl.

»*lilior*»]. — s. *valmu* ~ ur. *vallmo* = vur. *wallmogha*, *wallmoga* 'papaver', mmr. *valmogha* 'vallmo', mt. *valmuæ* 'papaver somniferum'.

valpurimessu (vapunpäivänä pidetty messu). Martti 109:22 Walborgh Meſsuſta. [Schl. XII »*walborgamesso*»]. — s. *valborimessu* ~ vur. (KF. I 701, 739) *walborgmeſzo*, *walburgmeſza*, mmr. *valborgha mässa*. Ks. **messu.**

vanki 'captivus l. captus in bello; vinctus l. carceri inclusus'. Agr. Rk. 353a waijwaijſet Fanghit, 174a Fangeidhen waijwa, 20a fangien, 211a fägina; UT. Col. 4:10 minun Canſafangin, Rom. 16:7 minun Ynnefangiani, Ap. T. 5:18 Fangihoneſen; Ps. 102:21 Fangein; Pr. 7b nijlde ffangilda. Sana esiintyy useasti mainituissa teoksissa (samoin Kk., Ms., Pn., Vs.) edellyttäen ortografisesti nominatiivimuotoa *fangi*, minkä kirjotustavan mukaisena sana esiintyy myöhemmässä kirjallisuudessa yleisesti. Huom. Bibl. I Maccab. 10:6 pantifangit. **vangita : vangitsen** 'captivo, vincio'. Agr. Rk. 215a fangittu / ia pultilla raſkahutetu; UT. I Cor. 10:29 reunam. omatundon pite — — Fangitȩemata oleman; Kk. 100:14 Fangattu olet; Ms. 198:7 Fangattu Zionin tyter. Rk:ssa mainitun esimerkin mukaisena esiintyy sana yleisesti Agr:lla, samoin kuin kautta myöhemmän kirjallisuuden. **vankeus** 'captivitas, custodia'. Agr. Rk. 145a Tornit Awaijaſit / ja fangiuxet liewitteijſit, 304a fangiuxes / ſiteis, 23a fangiudeſæ, 7a fangeudhen; UT. a3a Fangeuxeſta, Luc. 23:9 Fangiuxen heitettu, Matth. 14:3 fangeuxen pannut; Kk. 100:7 fangiuten pandu; Pr. 4b ffangiuxen ielken. Sana esiintyy useasti myös Ps:ssa, Vs:ssa. Niinkuin esimerkeistä voi huomata käyttää Agr. seuraavia taivutustyyppejä: *fangius* ~ *fangiuxen* (yleisin), *fangeus* ~ *fangeuxen*, *fangius* ~ *fangiudhen*, *fangeus* ~ *fangeudhen*. Myöhemmässä kirjallisuudessa noudattaa sana yleisimmin ensiksimainittua taivutustyyppiä tai myös useasti kolmatta; Bibl:ssa on sana useimmiten viimeksi mainitun tyypin mukaisena. Toista tyyppiä käyttää Lj. (Ml. 20), joskus Eric. (P. I 1103) ja Speitz (21). — s. *vanki*, vrt. karj. *vaŋgita* 'vangita', vir. *waŋg* 'Gefangener' ~ mmr. *fange* 'fånge', mnorj. *fangi* 'Fange', mt. *fange;* skand. muodot ovat kas. *vangene* 'gefangener' muodon mukaan syntyneet; s. *vanki* voinut tulla ruot-

sista aikaisintaan 1300:n paikkeilla *(§ 47)*. ks. ed. *1 c)*, *26 b)*; Verz. s. 125.

vanttimies 'rhedarius'. Schr. 15 Vanti mies 'Rhedarius, Kutzk, der Fuhrman / Kutscher', 42 Jalaaxet / Andura / Vantti 'Extrema & infima trahæ pars, Meed, der Schlittenfuß'. — s. *vantti(mies)* ~ mmr. *fanter* 'tjenare, löpare', mt. *fant(e)* 'knøs, dreng; tigger' < kas. *vant* 'krigerskare'. *Vantti* sanan merkitys 'extrema & infima trahæ pars' on johtunut edellisestä, siten että henkilön nimestä on siirtynyt nimitys paikalle, missä henkilön on tapana olla. E. N. Setälä (Kotikielen seuran kokous 1914). *§ 26 b)*, *47;* Verz. s. 126.

vata 'tragula, verriculum'. Schr. 60 Krapon wata 'Verriculum, Glijp, das Wurffgarn'. 60 Vata 'Tragula, Waadh, das Zuggarn'; Bibl. Job. 41:26 Taidatcos täyttä coco wercon hänen nahallans / eli wadan hänen päälläns. [Bibl. *»fiſkaryſzio»;* saks. Bibl. *»fiſchreuſen»*]. — s. *vata* ~ suom. ruots. murt. *kvata* 'mjärde', *vada* 'liten not'. Ks. kuitenkin Verz. s. 127.

vateri 'compater l. testis baptismi'. Eric. P. II 766 Faddereita ia Cummia. — s. *fadderi* ~ vur., mmr. *fadder* 'fadder, gudfader', mt. *faddere* 'fadder' < kas. *vadder(e)* id. > vir. *water*. Kall. kt. s. 44 *vaterj* 1500-luvulta. *§ 26 c)*, *47*.

vati 'patina, dolum'. Agr. UT. Marc. 6:25 pään yhden Fatin päle, 6:28 edheſtoi henen päens Fatiſa, Matth. 14:11 edheſkänettin fadis, 26:23 piſte kädhens fatijn, ed. Matth. 14:8, Marc. 14:20, Pn. B3a; Martti 99:16 kiuiä lyödhen fatijn rautain canſahan, eli mwta ſencaldaiſta wilpitöſtä tynnöri kalun canſa; Lj. Kl. 84 Joca tunnu pindarilla pitä oleman hänen merkins, iolla hän tynnyrins merkitze hylki fatit, rauta fatit — — coska ne ouat tehdyt, 81 Raudhan ioca fateis on; Hem. Vk. 65b päätä fatis — — tuodha; ed. Pn. 1616 A5b, Passio 2b; Schr. 38 Fati 'Patina, Faat, das Faß', 26 Fati 'Dolum, Faat, das Faß'; Ak. (1638) 82:16 'Vplandin fati eli caxi Suomen kappa; ed. Bibl. II Mos. 25:29, 37:16, IV Mos. 4:7, I Kuning. 7:50, Jes. Syr. 31:16 ja ks. UT. Agr. [Bibl. *»fa(a)t»;* Schl. XII, XI *»fat(h)»*]. — s. *fati*, karj. *vati*, 'vati, kuppi' ~ mmr. *fat*, *faat*, *fatt*, 'fat; större slutet kärl hvari en handelsvara är innesluten, äfven ss. mått', vur. *faat* 'patina', kmr. *sielfat*, mnorj.

fat 'Kar hvori man bærer, fører, opbewarer noget', mt. *fad* 'i nuv. bet.' = angl. *fæt*, msaks. *fat* ~ vir. *wāt* 'Fass'. *§ 1 b)*, *26 c)*; Verz. s. 127.

vatita (panna astioihin). Lj. Kl. 84 åsta mies fatittut Raudat. [Schl. XI »*fatat*»]. — s. *fatita* on johdannainen s. *fati-*, *vati*-sanasta, vrt. kuitenkin vur. (KF. I 323) *Järnet pläger faathes*, mmr. (Rydq. VI 106) *fatadher* 'inpackad i fat', vrt. *fatiärn* 'järn inpackadt i fat', *fata* 'gripa, innesluta', mt. *fatte* 'indfatte, fastgøre'.

vaunut 'currus ornatior, pilentum'. Fno. Vk. 23 Waunut, orhit edhes otetan Sotan mennän kyll wahuaſt; Hem. Vk. 11b Vaunud / orhid edhes otetan; Eric. P. I 290 wagnulla (ed. 87, 476, 717, 879, 825, 882, P. II 33. 211, 406, 580, 581), 24 cullatuiſa vagnuiſa; Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1616 A2b waunut — — lijckuwan pilwiſä (1629 13b Waunut). Myöhemmässä kirjallisuudessa sana on nykyaikaisen ortografian kannalla: Elim. Vk. 23a, Henr. D4b, Schr. 42, Ak. (1638) 81:12, 28; Bibl. I Mos. 41:43, Jos. 11:4, 6, Hesek. 27:14, II Maccab. 13:2 y. m. [Bibl. »*wagn*»]. — s. *vaunu* ~ mmr. *vaghn* 'vagn, stridsvagn', mnorj. *vagn* 'Redskab eller Middel som anvendes til at føre frem noget paa en Vei ved Hjælp af Dyr som trækker eller bærer det, uden Hensyn til Befordringsmidlets Beskaffenhed', mt. *Vogn* 'i nuv. bet.' = angl. *wægn*, uys. *Wagen*. *§ 38 c)*, *45;* Verz. s. 127.

vee (interj.; subs.) Agr. Rk. 18b We ſinun Jeruſalem; UT. Ilm. 11:14 Se toinẽ We ombi edes meñyt — — ſe colmas We pian tulepi; Vs. 8b O we ſille ſyndiſelle, 106a Jocaiẽes Gatuiſſa pite Weparcu oleman / ia iocaiẽes cuias ſanotan We / we, 106a weparcuman / ioca idke taita. Agr:lla useasti (myös Pn.), samoin myöhemmässä kirjallisuudessa: Jstn. S3a, Hem. Cant. 84, Eric. P. I 53, P. II 285 (useammin kuitenkin *wee*-muodossa, esim. Cat. 109, P. I 502, P. II 137), Pn. 1616 A5b, Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1616 A3a (mutta 1629 13b Wee / Wee / Wee ſinun), Elim. Ev. 1618 V4b, Passio 2b, Aur. D6a, mutta Henr. E2b tahdon — — veiſun wäparkuhun käätä; Bibl. C6a Wee uhgatan — — jumalattomille. [Bibl. »*wee*»]. — s. *vee* ~ mmr. *ve*, *vee*, *wee* 've, ack.'; mmr. *ve*, *wee*, *wä* 've, klagan, olycka', mnorj. *ve*; *væ* 'Elendighed', mt. *ve* 'smærte, lidelse'; *veklage* 'klage sig'.

velpperi 'lagena l. uter ligneus'. Schr. 36 Leili / Velperi 'Amphora, Läghel, das Legel'. — s. *velpperi* ~ mmr. *värpil*, *olio värpil*, mnorj. *verpil* 'Kar med Bund i begge Ender til deri at opbevare flydende, drikkende Varer'. Verz. s. 127.

vihkiä 'sacro, ritu quid sancio'. Agr. Rk. 180a ſydhemiſe / iotcas omaxj templixes olet kedhanut wichkie, 10b Jeruſalemin Templin wichkimiſes eli Kircomeſſus; Kk. 4:8 Rwmijn Wichkimiſeſt; Ps. 30:1 Dauidin Hoonen Wihkimiſes; Westh. Kk. 4:18 ÿcten annetan ia wighitän, 31:2 morſſian — — vichijten; Martti 21:26 wichkiä, 21:27 he wihitän, 19:4 Quinga heidhän tule kihlata ia wihittä. Myöhemmät kirjailijat ovat nykyisen ortografian kannalla, esim. Lj. Ml. 37, Kl. 23, Eric. P. I 1161, Ak. (163-) 85:5, Bibl. Duom. 17:alkum., huom. Kuning. 8:64 wihkei, 8:63 wiheit. **vihki** 'ritus consecrationis'. Eric. P. I 1161 wihkiwät kyntilöitä / ia wihi wettä nijnen päälle prijſcoittawat; Bibl. Hesek. 8:loppum. wihkiwedet. **vihkeys** 'consecratio'. Martti 24:30 häädh, kirckon käÿmiſen iuhla, — — eli papin wihkeÿs; Bibl. IV Mos. 19:loppum. wihkeys weſi. **vihkimys** (= vihkeys). Lj. Ml. 41 pappein vihkimys. — s. *vihkiä*, vatj. *vihči* ~ mmr. *vighia* 'viga, helga, utdela välsignelse åt; viga, inviga; genom vigsel förena i äktenskap; med vigvatten bestänka', mnorj. *vígja* 'vie, indvie', mt. *vige* 'vie, indvie'. Jb. s. 66 Savo, Visulahti: Wichkimäkj v:lta 1561. *§ 6 c)*, *36 b)*; Verz. s. 129.

vihti 'pondus'. Agr. Ms. 209:35 (= III Mos. 26:26) teiden leipen pite wichtille wloſwagittaman; Vs. 121b (= Micha 6:11) Waaghat ia falskit Wictit, 108b Pundarit / wichtit, 22b (= Jes. 40:12) Ja woret punnitze wichdin canſa, 27b Hopian wichtille waacauat; Martti 116:27 Stocholmin wichti eli ſen hinda; Fno. Cat E3b teidhän leipän pitä victille punnittaman; Canutus I4b teidhän Leipän pitä Vicdillä punnittaman; Schr. 27 Wichti 'Pondus, Wicht, das Gewicht'; Bibl. B6b Mitta ja Wihti, Jes. 46:6 wihtillä punnidzewat, B5b wihtin. [Bibl. »*wigt*»; Schl. XII »*mynt*»]. — s. *vihti* ~ vur. *wicht* 'libella, pondus', mmr. *vikt*, *wicht* 'vigt, tyngd; våg; en viss vigtenhet', mnorj. *vekt* 'Vægt', mt. *vikt*, *vækt* 'vægt; vægtredskab' < kas. *wicht* 'das wägen, gewicht, schwere, ein gewisses gewicht' = uys. *Gewicht*. *§ 30*, *47*.

viikuna 'ficus'. Agr. UT. Jac. 3:12 Taitaco — — yxi Ficuna Puu cãda Oliu / taicka wina puu Ficunata, Ilm. 6:13 Fikunapuu wariſtapi henen Fikunans, Joh. 1:51 Ficona puun, Luc. 17:6 Willi ficunapwlle; Ms. 218:21 ſidhoit Ficunalechtie ychten; Pn. A4a Ficonapwn; Pr. 6a fficuna puun. Sana esiintyy Agr:lla useasti (Ps., Vs.) ja on yleisimmin ensiksi mainitun kirjotustavan mukaisena, harvemmin toiseksi mainitun, jotka molemmat kirjotustavat esiintyvät myöhemmässäkin kirjallisuudessa, kuitenkin niin, että edellinen kirjotustapa on yleisempi ja Bibl:ssa yksinomainen (vrt. myös Jstn. P1b, Fno. Vk. 120, Eric. Cat, 97, P. II 234, Elim. Ev. 1637 A4b, Vk. 88b). Jälkimäisestä esimerkkeinä mainitsemme: Eric. P. II 227, Elim. Ev. 1622 A5a, Schr. 54. Merkille pantava on edelleen kirjotustavat Hem. Vk. 157a fiicuna puuſt, Eric:lla (yleinen) P. I 7 Fijcunapwt (vrt. myös P. II 234) ja Henr. E1a fycunain. [Bibl. *fikon;* Luc. 17:6 »*Mulbärsträdh*»]. — s. *viikuna*, *viikona* ~ vur. (NT. Matth. 21:21) *ficona trädh ; fijkon* 'der Feige', mmr. *fikon*, *fykon*, vrt. *fikona trä* 'fikonträ', mnorj. *fíka* 'Figen', mt. *figen*, *fikæ* 'figen'; alkul. lat. *ficus*. *§ 26 b)*.

1, **viila** 'linamentum'. Schr. 19 Fijla 'Linamentum, Weel, die Wieche'. — s. *viila* ~ vur. *weel* 'linamentum', ur. *vel* (sår-stopp) 'der Meissel, die Wicke'; s. *i*-vokaali outo ja vaikea selittää.

2. **viila** 'lima'. Schr. 46 Fijla 'Lima, Fijl, die Feile'. — s. *viila*, karj. *viila* id. ~ vur. *fijl* 'lima', mmr. *fil*, *fiill* 'fil', mnorj. *þél* 'Fil', mt. *fel* 'filspån' = angl. *féol*, uys. *Feile*, kas. *vîle*. *§ 26 b)*; Verz. s. 130.

viilata : viilaan 'limo'. Schr. 69 Fijlata 'Limare, Fijla, Feilen / Gletten'. — s. *viilata*, karj. *viilata* 'viilata' ~ vur. *fijla* 'limare', mmr. *fila* 'fila', mnorj. *þéla* 'fila', mt. *fele* 'file'. *§ 26 b)*.

viinu (suhina, humina etc.). Agr. UT I Teſſ. 4:16 ſwrella Hwinulla / ia Ylimeiſen engelin änelle / ia Jumalan Baſunalla. [Bibl. »*hääri/krij*»]. — s. *viinu*, ~ mmr. *hvin*, *hwiin* 'klagan, jämmer; grymtande'; mmr. *hvinan* 'hvinande', vrt. ur. *hvina* 'sausen, zischen als der Wind', mt. *hvin* 'vrinsk; klage', mt. *hvine* 'vriske; bide; sukke; i nuv. bet.' *§ 28 c)*.

viisata (näyttää, osottaa). Agr. Rk. 192b Sine tulit tenepene meiden tygen — — Elemen polghun / temen peijueiſelle leimauxilla

ſine wijſaiſit; UT. I Pet. 1:11 ouat tutkinuet / mine taicka mille aijalla Chriſtuſen Hengi wloſwijſaſi ioca heiſſe oli, Ap. T. 18:25 Teme oli wiſattu HERRAN teille, II Tim. 3:15 olet pyhet Ramatudh tainudh / iotca ſinun taitauat wijſata autuutehen; Eric. P. I 701 wijſapi P. Lucas meitä — — ſijhen Hiſtoriaan; Ak. (1638) 83:18 nijn wijsatan pois Kihlakunnast. [Bibl. »*vnderwiſa*»; I Pet. 1:11 »*vthwijſte*»]. — s. *viisata* ~ vur. *wijſa* 'monstrare, demonstrare, ostendere', vrt. (Ap. G. 18:25) *vnderwijſt*, (I Pet. 1:11) *vthwijſte*, mmr. *visa* 'låta se el. veta; bevisa; utvisa; tilldöma', mnorj. *vísa* 'vise en noget; anvise en i hvilken Retning eller til hvilket Sted han skal gaa, tilskynde, drive en til at gaa den Vei eller derhen', mt. *vise* 'i nuv. bet.'

vikelys (sielumessu). Agr. Vs. 87a reunam. he Canſſa wiettelit. Ninquin vigeluxet ia Sielu Meſſuin canſa muinen techtin; Eric. P. I 998 He weiſawat wigelyxiä nijnen cuolitten ſielun edeſtä / että ne ſitä Pikemin Pääſiſit vlgos kijras tuleſta, 908 Meſſut — — Wigilyxet; P. II 59 Vigilyxet Cuoluitten edeſtä weiſatan / nijn he ſijtä Kijras tuleſta — —, 196 Sielu Meſſuin ia Wigilyſten cautta. — s. *vikelys*, *vikilys* ~ mmr. *vigilia* 'vigilia, vigiliegudstjenst', vrt. mnorj. *vigiliudagr* 'Dag som gaar umiddelbart foran selve Festdagen'; lat. *vigilia*.

(sisälle) vikkelty (juonikas). Agr. Rk. 323a Sijte / etten mine coſcan ſen caualan ia ſiſellewickeltun pahan hengen — — yllytyxi — — waſtanſeijſonut. — s. *(sisälle-) vikkeltää* ~ vur. *wickla* 'intricare', (Ljh. § 45) *inwickla*, vrt. ur. *veckla in* 'ein-wickeln', mt. *vikle* 'indvikle', mt. *indvinklet* 'indviklet' < uys. *wickeln*. § 48.

(mieli)vilja (tahallisuus). Lj. Ml. 120 Tappa mies mieli wilion toiſen miehenn eläimen, — — Tappa hän enämmän mieli wilioin, 182 Mieli wilian Tapoista, 202 Mieli wilian hauoist, 184 hän mielivilioin teki (ed. 174, 176, 177, 198, 200, 210), Kl. 69 se oli wahingo ia ey cadzomattomus eli mieluilia, 95 mieli wilion eli wahingossa, mieli wilionn, mieli wilioin, 131 mieli wilioin. [Schl. XII, XI »*wilia*»]. **(mieli)viljainen** (tahallinen). Lj. Ml. 196 mieli wiliainen eli tapaturmainen työ. [Schl. XII »*wilia wærk*»]. — s. *(mieli)vilja* ~ mmr. *vili*, obl. kasus *vilia* 'vilja, önskan; godtycke; uppsåt, afsigt', mnorj. *vili* 'Onske, Attraa, Begjæring; Sindelag,

Forsæt som bestemmer ens Adferd og Handlinger', mt. *vilje* 'i nuv. bet.' Kirj. laina.

villi 'ferus, non cicur'; (väärä, harha-, eksynyt) *tulee villiin* 'fit rabiosus l. perversus';. a) Agr. Rk. 2a ſydemet aijna willitiete eꝛiuet, 336b minun ſydhemen ombi willi, 339b teghe meite ſinulle cwliaijſexi hengeliſixi lapſixi / meiſte waijwaijſiſta / williſte / lihaliſiſte Inhimiſiſte; Ps. 95:10 Sydhemet aina Willitiete tachtouat; Vs. 14b keuuet willis pimeydhes; Hem. Cant. 86 Päämanaus teillen taae on: Villiſeoitus pois olcon. [Bibl. *»oretta»*]. b) Agr. UT. Eph. 5:18 reunam. näemme ne Jomarit oleuan williſe / hullut tuijmat, Luc. 17:6 Willi ficunapwlle; Ps. 47:8 reunam. parguiſi / Ninquin ne Willit ia hullut wilpurit; Vs. 12a reunam. Willimariat; Pr. A4b Eikö ſe tyly ia willi on? quin hyuiſt anda wären aruion? Merkityksessä 'viljelemätön' käyttää Agr. sanaa useasti; Martti 155:2 Jos ne quin willis ouat tekeuät mies tapoñ; Jstn. S3b, Eric. P. I 71, Bibl. I Chrön. 15:14 y. m. on sanaa useasti käytetty merkityksessä 'viljelemätön'; Thom. Yp. Hieruſ. häw. 1629 14a piti hänen yhden willin ia mielipolen. [Bibl. Eph. 5:18 reunam. *»wille»*]. **villittää : villitän** 'rabidum l. dementem facio, infatuo; duco in errorem, perverto'. UT. Marc. 3:21 muist. Sine willitet pääs ia Aiwos, Ap. T. 8:9 Noituxen Wirca piti / ia oli ſen Samarian Canſſan willittenyt; Eric. P. II 59 yxikertaiſet ſen canſa nijn willittänet. [Bibl. Ap. G. 8:9 *»förwilt»*; saks. Bibl. Ap. G. 8:9 *»bezauberte»*]. **villitä : villitsen** (= *villittää*). Agr. Rk. 145b iocahinen willittu ja exynyt; UT. Ap. T. 15:24 teite Opins canſa willineet, Luc. 23:2 leuſime Canſſa williꝛemeſt; Ms. 232:20 Ja williꝛe caiki meiden wihamieſten neuuot; Pn. D3a Canſſa williꝛemeſt; Ps. B4b Piru monda williꝛi. Sana esiintyy Agr:lla useamminkin, samoin myöhemmin: Westh. Kk. 153:11, Ms. 233:16, Martti 99:10, Hem. Vk. 185b, Cant. 76, Elim. Vk. 118b, Passio 7a, Bibl. Ap. T. 8:9. [Bibl. *»förwender»*; Ap. G. 15:24 *»förwildt»*]. **villi(t)ys villitos, villi(t)us, villitös** 'infatuatio, inductio in errorem; error'. Agr. Rk. 168a waſtoinkieumiſet / ia willityxet, 190a henen walheitans / willityxiens / ia pahoija ioonians waſtahan, 344a wäret opetuxet / ia williuxet, 382b uäret opetuxet / ja villijuxet; UT. Matth. 27:64 ielkimeinen

willitus pahemaxi quin ſe enſimeinen; Ms. 224:30 wärät Opetuxet, ia villituxet; Pn. E3a = UT. Matth. 27:64; Vs. 90a yleſioxit / ninquin Hirui williyxens; Westh. Ms. 225:25 villityxet, missä muodossa sana myöhemmässä kirjallisuudessa on yleisin: Fno. Vk. 129, Rk. H2a, Hem. Vk. 189a, Eric. Cat. 301, P. I a4b, P. II 87, Elim. Vk. 92b, Passio 12a, Henr. C2b, Bibl. Matth. 27:64; huom. Lj. Ml. 33 pelgon, ystävydhen, eli mwn willitoxen tähden, Eric. Cat. 353 opetetan / ilman mitäkän willitöſt; Kk. 6 pavin willitöxet (myös Elim. Kk. 3b, Pict. A4b). [Bibl. *»willan»*]. — s. *villi* ~ mmr. *vilder (willer, vild, vil)* 'vild, som befinner sig i vildt el. af den menskliga odlingen ej påverkadt tillstånd; rasande; förvildad; irrande: osäker om vägen; som far vilse', vrt. *villidiur* 'vildt djur', *vilstigher* 'villostig', mnorj. *villr* 'vildfarende, som ikke er paa, eller kan finde ret Vei; uden Rede paa eller Besked om en Ting; afvigende fra det rette', vrt. mnorj. *villidýr* 'vildt Dyr', *villistigr* 'Sti paa hvilken man farer vild', mt. *vild* 'vildfarende; uret; fejl; utæmmet, voldsom', vrt. kas. *wilde* 'øde, utæmmet, omflakkende, fremmed'; vrt. vir. *wiľľine* 'wild, boshaft' ~ saks. *wild.*

visiteerata 'visitera'. Bibl. C4a Seuracunda Viſiteratan. — s. *visiteerata* ~ mmr. *visitera* 'visitera', mnorj. *visitera* 'visitere: om Biſkop'; alkul. lat. *visitare.*

visiteerinki (tarkastus). Eric. Cat. A8a ninquin minä idʒe olen ſen cuulut ja nähnyt ymbäri waeltaiſan wiſiteringis; Kk. 2 ſen tähden ovat ſekä pijſpat viſiteringis / että papit — — nijſtä opettanet; Elim. Kk. 1a Piſpat viſiteringis. — s. *visiteerinki* ~ mmr. *visitering* 'visiterande, visitation', mnorj. *visitering* 'Visiteren, Visitats'. Ks. **visiteerata.**

viskaali 'fiscalis'. Speitz 140 owat päälle candajat / ja pitä meidän Fiſcali heillen oleman awulliſen, 140 Jos myös jocu aſiameidän puolem tulepi / Sen pitä meidän Fiſcalin edestuoman Oikiuden etehen. < vur. (Krigsl.) *Fiſcal* = ur. *fiscal* 'der Fiscal'. Kirj. laina.

viskuttelija (kuiskuttelija). Agr. UT. Rom. 1:30 Pahantauaiſet / Coruan wiſkutteliat / Panetteliat. [Bibl. *»örnataſlare»*]. — s. *viskata* ~ ur. *hviska* 'hviska, tala sakta', mnorj. *hviskra* 'hviske', t. *hviske. § 28 c).* Ks. **kuiskata.**

vispilä 'penicillus l. scopula ex virgis'. Schr. 38 Hierin / Wiſpilä 'Rudicula, Kräkla / Hwiſp, der Ruhrſtecke'. — s. *vispilä*, vir. *wispel* 'Quirl' ~ ur. *vispel*, vrt. ur. *visp* 'der Qvirl, Qverdel oder eine abgeschälte Ruthe zum Ausrühren', norj. murt. *visp* 'en liden Kvast eller Dusk' = mengl. *wisp* 'liden bundt af straa eller hø'. Verz. s. 131.

vissi 'certus, fidus, verax, probus'. Agr. Rk. 356b Amen / ſe on / wiſſi ja toſi, 89a wdiſta minuſſa wſi wiſſi Hengi, 83b ſine wiſſi Jumala, 177b oijkean ia wiſſin tien, 216b corckein ia wiſſin wapadhus; UT. Rom. 14:5 Jocainen olcoon wijſſi henen mieleſens, reunam. Wiſſi) Se on / Elkē horiuko ia epelkö, Matth. 20:13 wiſſiſt päiue pēningiſt, Joh. 5:4 Engeli alaſtui wiſſille aialla; Kk. 114:19 wisſixi merkixi; Pr. 13b viſſin turuan. Sana on ylen yleinen Agr:lla (vrt. Ms., Ps., Vs.) ja myöskin myöhemmässä kirjallisuudessa esiintyen samoin merkitysvivahduksin kuin Agr:llakin. Ortografisessa suhteessa ilmenee suurta kirjavuutta vieläpä samoilla kirjailijoillakin. Agr:n yleisin kirjotustapa on kuitenkin kautta myöhemmän ajan yleisin. Tämän rinnalla jo Agr:lla tavattu viſſi esiintyy toisinaan Hem:llä yksinomaisesti samoin myös wißi, esim. Westh Kk. 142:32 (esiintyy myöhemmin monella). Kirjotustavat viβi Westh Kk. 131:31, wiſsi: Martti 47:14 ja Agr:lla tavattu wisſi ovat satunnaisia. **vissisti** (adv., ks. *vissi*). Agr. Rk. 310a wiſſiſte ja halaten, 204b wiſſiſt ia hyueſti, 154a madhaijſimma ſinun lupauxes — — wiſſiſta ſaadha, 22a pitä wiſiſt teme ſwri iowcko / — — wähexi tuleman; UT. Ap. T. 4:13 he viſſiſt tieſit. Joh. 7:26 hen ombi wiſſi ſe Chriſtus; Pn. E2b wisſiſte teme on ollut yxi hurſcas. Sana on yleinen Agr:lla (Kk., Ms., Ps., Vs., Pr.) ja tavataan miltei säännöllisesti kahden ensiksi mainitun esimerkin mukaisena, millaisena sana esiintyy myöhemmässäkin kirjallisuudessa, Bibl:aa lukuunottamatta, kuitenkin pienin ortografisin eroavaisuuksin, kuten esim. Westh. Kk. 109:12 viſʒiſti, 109:17 viβiſtä, 144:1 wiſſiſti, 133:28 wiſʒiſtä, 135:28 viſſiſt; Fno. Vk. 77 wiſsiſt, Hem. Vk. 82a visſiſt, Eric. Cat. 216 wiſʒiſt, 339 wiſſiſtä y. m. Vrt. ortografisessa suhteessa *vissi*-sanaa. **vissitä : vissitän** 'certum l. veracem reddo; confirmo rem'. Agr. Vs. 6b Se wiſſitty Mies. **vissitön** (tuntematon). Agr. UT. I Cor. 9:26 em mine nin iooxe / quin wiſſit-

tömen polen, reunam: he ouat wiſſittömet quinga he ninen cautta pyſyuet — — Jumalan edeſſe, I Tim. 6:17 eike mös paniſi Toiuonſa ſen wiſſittömē Rickaudhen päle; Jstn. H3a = UT.I Cor. 9:26. [Bibl. »*owiſſa*»]. **vissiys, vissi(t)us** 'confirmatio, persvasio. Agr. Rk. 191a puchtaudhen / yxi pantti / ia wiſſius, G3a wſcon wiſſijydhes, Mm4a ydhes wiſſituxes; UT. Ebr. 6:11 Toiuon wiſſiydhen, I Teſſal. 1:5 wahuas wiſſiudhes. Agr. käyttää sanaa joskus. Ak. (1572) 9:34 wisſiydhen. [Bibl. »*faſt*». I Teſſal. 1:5 »*wiſſheet*»]. — s. *vissi*, karj. *viśśi* 'vissi, varma', vir. *wiśś* 'fest. sicher, zuverlässig' ~ vur. *wiſz* 'certus, indubitatus, indubitabilis', mmr. *vis*, *viis*, *viss*, *wiss* 'med säkerhet känd, viss, säker; säker, trygg; bestämd; pålitlig, trogen, trofast; tillförlitlig', vrt. mnorj. *vissa* 'vis Kundskab, sikker Underretning', *vissuligr* 'sikker, tilforladelig', mt. *vis* 'sikker; pålidelig; havende vished; fastsat' = goot. *(un)wiss* 'usikker'.

visu 'diligens accuratus, attentus, cautus; tenax, parcus, accuratus in oeconomia; vividus, celer'. Agr. Rk. 332a enge ollut omiſſa aſijoijſani nopſa ia wiſu, 155b alati andacon wiſuna hywiſſe töijſſe olla, G1a ylenwiſut ouat muijdhen töijſſe Domarit couat, 285a heiden canſans / wiſumas achkerudhes; UT. I Tim. 5:13 kielincandaijat ia ylenwiſut; Pn., B1a Wſkoliſeſta ia wiſuſta peren haltiaſta; WesthKk. 99:25 viſʒun varin Jumala pitä; Martti 73:20 wiſun duomion; Hem. Cant. 105 Viſu vaarin pitämys; Eric. Cat. 150 ahkerat ia wiſut; Ak. (163—) 85:34 ahkerat ia wisut; Henr. A4a viſu vaari; Ak. (1638) 82:27—8 wisun pääl caʒelemuxen; Speitz 59 wiſun waarin. Esimerkit harventaen otettu. **visusti** (adv., ks. *visu*). Agr. Rk. F3b wiſuſti kyſeli heilde, G1a nijn tyhmet wiſuſt kiriat aruat, 190a moniharaijſet conſtins / wiſuſta — — cawattaijſim. Sana on yleinen Agr:lla ja esiintyy yleisemmän *wiſuſti*-muodon rinnalla monesti *wiſuſta*-muodossa, joita muotoja myöhemmässäkin kirjallisuudessa yleisesti tavataan niinikään samassa suhteessa. Ortografisessa suhteessa huomautettakoon, että sana yleensä esiintyy Agr:n kirjotustavan mukaisena paitsi seuraavilla: WesthKk. 87:26; C. Kk. 40:29; Ak. (1572) 9:1; Hem. Vk. 36b y. m. samoin myös Cant., joskus myös Jstn. A1a, Eric. P. II 735, Henr. A3a, missä sana on kirjotettu *v*-alkuisena. Huom. myös Ak. (1615) 63:7 wijſuſt tutkiſteltu; Bibl.

II Macc. 3:1 wijſuſt. [Bibl. »*flijteligha*»]. **visuus** (viisaus, tarkkuus). Agr. Rk. 205a henen tompeliſen ylenwiſudhens / tyhmen ierijens; Eric. Cat. 164 Ahkerus / 5 Laupius / 6 ja wiſuus, 169 Mikä Wiſuus On? On pitä omans tallella ſitä oikein käyttä ja ey Haaſcata. — s. *visu*, karj. *višu* 'visu, tiivis' ~? mmr. *vis*, *viis*, *wiis*, *wiss*, pl. nom. *viso* 'vetande, kunnig, förståndig; bekant med (ngt); egande kännedom om el. erfarenhet af (ngt)', mnorj. *víss* 'oplyst, underrettet; bekjendt; sikker', mt. *vis* 'vidende, havende kundskab om' = goot. *weis* 'kyndig'. Kuitenkin on mahdollista, että edellä oleva sanaperhe on omaperäinen (vrt. s. *visa*, liiv. *vizà* 'kova'), joskin ruotsalaiselta taholta vaikutusta vastaanottanut.

vookata : **vookaan, vuovata** : **vuovaan** 'våga, fördrista sig, utsätta sig för ngt, försöka, streta'. Agr. UT. a4a tunnuſta ia opetta ſen caltaiſen Euangeliumin muinen Inhimiſten edhes / ia hẽges wogha ſen edheſte, Marc. 10:loppum. ioca vſko henen tule waſtoinkieumiſt ia wiha kerſſie / ia caiki cappalet ſen päle wogaman; Eric. P. II 274 Sotamies Rahan tähden mene Sotan / woga hänen Hengens / kärſi monda paha Päiwä; Pict. 33a Chriſtus / tahto että meidän pitä wainomiſen aicana / meidän hengem ja tawaram lieckin ja mieckan wuowamã. [NT. alkup., Marc. 10:muist. »*wågha(r)*»]. — s. *vookata*, *vuovata* ~ vur. *wåga* 'tentare', mmr. *vagha*, *vaagha*, *vogha* 'våga, utsätta för fara; sätta på spel; drista sig till, våga, kosta (ngt på ngn)', mnorj. *voga* 'vove', mt. *voge* 'vove' < kas. *wagen* 'sætte paa spil', uys. *wagen*. *§ 2 d)*, *20 b)*, *36 d)*, *47*.

vormu 'forma l. typus in quo quid formatur'. Schr. 45 Formu 'Forma, Moot / Form, die Form'. — s. *vormu* ~ vur. *form* 'forma', mmr. *form* m., *forma* f. 'form el. modell hvari något inneslutes för att formas', mnorj. *form* 'Skikkelse, Form; Billede', mt. *forme* 'form' < kas. *forme;* alkul. lat. *forma*. *§ 26 b)*, *43 c)*.

vouti 'præfectus'. Agr. Rk. 296a henen Neuuonandaijans / Foudhins / ja Keſkyleiſens, 297a Päruchtinadhen / Foudein / ia Haltijadhen, 279a Foudien ia Domarien edeſte; UT. Luc. 8:3 Foudhin Emende; Martilla sana esiintyy useasti. Yleisin kirjotustapa on fougdi (esim. 74, 100, 119, 143, 151); harvinaisia kirjotusta-

poja: 108:12 fougdhi, 75:6 foughdin (ed. 75:12, 103:32), 94:35 foudhi (ed. 13:26, 95:2); Ak. (1555) 7:20 Fougdimme; Ak. (1572) 8:29 foudhia; Fno. Vk. 178 foudit; Ak. (1582) 17:7 Fougdit (useasti 17, 21, 22); Ak. (1593) 25:34 foudhi (useasti 25—29); Lj. Ml. 97 Kuningan foudin pitä aio foudin oleman (useasti 27, 97, 131, Kl. 2—7, 19, 29, 50, 58, 85, 97 y. m.), Kl. 109 foudhin (ed. 48, 65); Eric. P. I 1035 Fougdti, 1051 fougdi (myös 645), P. II 265 meidän Foudiam (ed. 260, 887); Ak. (1615) 62:30 Linnaniſändä eli Fougdi, joca mös Wanhimax cudʒutan (ed. 59, 62); Schr. 15 Foudhi 'Prætor, Fogde, der Schultheiss'; Ak. (1638) 80:28 Foudinmiehet (useasti); 82:22 Fuodill eli Arrendatorill; Bibl. II Chrön. 18:25 Caupungin foudin, Luc. 8:3 Foudin. [Bibl. »*Fogtes*»; »*-fogtanom*»; Schl. XII, XI »*fog(h)ate*»]. **vouti** (= voutius). Martti 8:23 fogdi ia Ölandinmaa [Landsl. »*foghati*»]. **voutius** (voudin hallintopiiri). Martti 74:11 nijn lauialda, quin hänen foughdiuxenſa läni wlottu. [Schl. XII »*fögheti*»]. — s. *vouti* ~ vur. (NT. Luc. 8:3) *fogter*, (RB. I 189) *Fougterne*, (RB. I 339) *Foutherne*, mmr. *foghate*, *fogthe*, *fogte*, *fowthe*, *fougde*, *fogde* 'ståthållare, fogde', mnorj. *foguti*, *fogutr*, *fouti* 'Foged'; mt. *foged* 'foged' < kas. *voget;* alkul. lat. *vocatus*, *advocatus* 'biträde inför rätta, beskyddare', SVA N:o 1927 Eura foudhi v. 1546. *§ 38 e)*, *47.*

vuori 'vesti subsutum l. subdititium'. Schr. 30 Fuori 'Pannus ſubductitis, Foder, Futtertuch'. — s. *vuori* < mmr. *fōr* 'futter' (Aschw. gr. § 308, muist. 2), vrt. mmr. *fodher*, *foodhir* 'foder (i kläder), foderverk, pelsverk', mnorj, *fóðr* 'Foder hvormed Klæder indvendig besættes eller overdrages', mmr. *fōr* < kas. *vōr*. *§ 20 b)*, *26 b)*, *47;* vrt. Verz. s. 132.

vuovata ks. **vookata.**

vällyt 'tegumentum lecti pelliceum'. Schr. 38 Feldi / Roukoit 'Pelliceum, Fäll, der Belʒ'. — s. *felti* ~ mmr. *fälder*, 'skinfälder', vur. *fäll* 'pelliceum', mnorj. *feldr* 'firkantet Tæppe eller Plag stikket og brugt til at kaste over sig til Legemets Bedækning', norj. murt. *feld* 'Pels, Haardecke; et Skindtæppe'.

vältti 'cylindrus'. Schr. 42 Jyräs / Wältti 'Cylindrus, Wält, die Walʒe'. — s. *vältti*, karj. *vältti* 'vändplog' ~ vur. *wält* 'cylindrus', ur. *vält*, vrt. mmr. *välta* 'hopvältrad hög; stor bunt af ris';

mt. *vælte* 'stort bundt af ris og brændbare emner, der væltedes frem mod fæstninger og antændtes'.

vänrikki 'signifer'. Speitz 87 Captein / Leutenampti / Fändricki (ed. 30, 123), 32 Fändrikin Leutenamptill, 124 Fundricki (sic). < vur. (Krigsl.) *Fendrick*, ur. *fänrik*, *fändrik* 'der Fähnrich', t. *fæn(d)rik* < uys. *Fähn(d)rich* < mys. *faneri* 'fahnenträger'. *§ 48.*

väri 'color, pigmentum'. Bibl. Hesek. 23:14 punaiſella färillä maalatuita [Bibl. »*fergho*»]. — s. *väri*, karj. *väri* 'väri' ~ vur. *färgha* 'color, pigmentum', (Bibl. Hesek. 23:14) *j rödh fergho*, mmr. *färgha* 'färg; ansigtsfärg; färgämne', mt. *farge*, *færge*, *færwe* 'farve' < kas. *varwe*, *verwe* = uys. *Farbe*, vrt. vir. *wárw* ~ kas. *verwe*. *§ 26 b)*, *36 a)*, *47*; Verz. s. 132.

värkkyä (pakottaa, särkeä). Agr. Rk. 135b ſine hoſuttin / Nin ſinun werckyue rumis / tuli harttaiſt haawoiſt ſijniſexi. — s. *värkkyä* ~ ur. *värka* 'smertzen, Wehe thun', mmr. *värkia*, *werka* 'känna smärta, lida, våndas; värka, svida, göra ondt', mnorj. *verkja*, *virkja* 'smerte', mt. *værke* 'volde smærte, gøre ondt; føle smærte'.

värnissä 'vernix'. Schr. 51 Färniſia 'Vernix, Ferniſſa, der Verniß'. — s. *värnissä* ~ vur. *fernissa* 'vernix', mmr. *färnissa* 'fernissa', t. *fernis*, vrt. mt. *fernisse* 'fernissere' < kas. *fernis* (> vir. *várnis*) (= uys. *Firnis*) < ransk. *vernis*; alkul. lat. **vitrinicium* ~ *vitrînus* 'glasartig'. *§ 26 b)*, *47*.

värsy 'versus carminis'. Agr. Ps. 4:1 reunam. Cätor eli Pappi ydhen Verſun eli Epiſtolan edhelweiſapi, B4a Nin caxi ia caxi Werſuns woroin lukecan Papit, 3a reunam. ydhen Verſun eli Epiſtolan, 119 alkum. Werſu, Werſue; Fno. Vk. 176 Eij woinet ne ſuuret mua kärſiä / wan teit häpiexen wärſyiä (myös 177); Eric. Kk. 66 enſimeinen wärſy, P. I 1084 ruvenut verſyiä kirioittaman, 923 wärſyſyä; P II 139 ios iocu cwle / että hänen Lähimäiſens on iohongun ſyndin eli wahingon tullut / nijn hän — — Werſyiä / Saarnoia ia Wirſiä teke; Bibl. Daniel 3:loppum. werſy (ed. Daniel 3:loppum., Duom. 5:loppum.), A3b verſy (useasti, esim. A3b, IV Mos. 3:loppum. Marc. 11:loppum., Jes. 5:loppum. y. m.). [Bibl. »*verſ*»]. — s. *värsy* ~ mmr. *värs* 'vers, versrad; underafdelning af sång el. psalm i bibeln; liturgiskt använd kort text', mnorj. *vers*

'Vers', mt. *vers* 'i nuv. bet.' < lat. *versus*; vrt. vir. *wärs* ~ saks. *Vers.* *§ 43 c).*

väsky 'pera, bulga'. Schr. 27 Wäſkyt 'Aſcopera', Wäſka, der Wathſack'. — s. *väsky* ~ vur. *wäſka* 'ascopera', (KF. II 134) *Wätſka*, mnorj. *veski* 'Væske, Pose', mt. *væ(d)ske* 'taske, vadsæk' < kas. *Weske* = *wâtsak*, uys. *Watsack.* *§ 43 c).*

väskynä 'prunum damascenum'. Schr. 54 Swetzkyt 'Prunum Damaſcenũ, Swetzkon, die Zwetzken'. — s. *sväsky* ~ vur. *swetzkon* 'prunum damascenum', mt. *svedsken* 'svedske; svedskeblomme' < uys. *Zwetsche.* *§ 27 c), 48.*

väsli 'capulus'. Schr. 47 Fäſti 'Capulus, Fäſte, das Heffte'. — s. *fästi* < vur. *fäste*, mmr. *fäste* 'tåg, hvarmed något fästes; fäste, fotfäste; fästning', mt. (Falk & Torp) *fæste* 'faestning; lukke; landtov fra et skib; sikkerhed; fæste' < kas. *veste* = uys. *Feste.* *§ 47.*

väägitä (punnita). Lj. Kl. 92 wagalle ia pundarille tulla anda, ia sijnä wägittä, 84 woi, fleski — — pitä siellä wegittämän — — rauta, waski, woi ia mw sen caltainen pitä caicki ennen wegittaman quin se vlos wiedhän. Joco toisin teke, olkan rickonut sen quin wäidzemätä on. [Schl. XI »*wægha*»]. — s. *vää(g)itä* ~ vur. *wägha* 'librare, trutinare', mmr. *vägha* 'lyfta; lyfta något för att utröna dess vigt; lägga ngt på våg el. vigtskål för att undersöka dess vigt; väga', mnorj. *vega* 'løfte; veie', mt. *vege* 'veie' = angl. *wegan* 'bære, veie'.

vääpeli (vahtimestari oikeudessa). Speitz 131 ychden oijkeudes olewaiſen webelin eli Wachtmeſtarin, 132 Duomion aſioiſſa tarwittapa Skrifwari / nijn myös webbeli eli Wachtmeſtari. < vur. (Krigsl.) *Rättegångs Webel*; ur. *väbel* 'der Webel'. Kirj. laina.

väärni (varustus, turva). Agr. Rk. 68a (= Jes. 26:1) MEillä ombi kijndije caupungi / Murin ia wärnin ethen pani Jumala Terweydhen; Vs. 17b MEille on wahua Caupungi / Murit ia Wernit ouat Terueys. [Bibl. »*wern*»]. — s. *väärni* ~ vur. *wärn* 'presidium', mmr. *värn* 'värjande, värn, försvar; skydd; befäst plats, befästning; mur, bröstvärn', mnorj. *vörn* 'Forsvar; Tilsvar i Rettergang', mt. *værn* 'vold; fæstningsværk; forsvar; beskyttelse'.

väärtti 'värd, värdig'. Agr. UT. 1 Tim. 5:18 Tömies ombi Pal-

cans wärdi, Ebr. 3:3 teme ombi ſite ſwremman Cunnian werdi, Ilm. 3:4 Sille he ouat ſen werdit. [Bibl. »*werd*»]. — s. *väärtti* ~ vur. (NT. I Tim. 5:18) *wärd*, (Bibl. I Tim. 5:18) *werd*; mmr. *värþer*, *wäärdher*, *wärt* 'som är uppskattad el. kan uppskattas; värd; värdig, förtjent', mnorj. *verðr* 'værd; værdig, fortjent til noget', mt. *værd* 'værd, værdig', vrt. vir. *wā́rt* ~ saks. *wert*.

yrtti 'aroma, herba rarior in hortis colenda, max. medicinalis'. Agr. Rk. B7a Nin ouat lämbymet yrtit maxan ia pään hyuexi, B1a Lechti / roho / ia yrtti hywe. Käſekw anda / ia palio iywe; UT. Marc. 16:1 oſtit — Hyuenhaiuliſi Yrtie, Joh. 18:1 Yrttitarha; Vs. A1b Kimalainen Yrtiſt hake medhen. Sana on yleinen myös Ms:ssa, Pn:ssa, Ps:ssa, Pr:ssa. Se on useasti tavattavissa kautta myöhemmän kirjallisuuden; merkityksen selvittää Schr. 52 Yrti 'Herba hortensis, Örtt, das Kraut' ja 53 Yrtit 'Aromata, Krydder, das Gewürtz'. — s. *yrtti* ~ mmr. *yrt*, vur. *ört* 'herba', vrt. mmr. *malyrt* 'malört', mnorj. *urt* 'Urt', mt. *urt*, *yrt* 'i nuv. bet., plante' = angl. *wyrt*. *§ 11 I d)*; Verz. s. 132.

yrttisänki (kukkalava). Bibl. Salom. kork. v. 6:1 Minun yſtäwän on mennyt krydimaahans / yrttiſängijns / että hän ſiellä — — idzens iloitais. — s. *yrttisänki* ~ vur. (Bibl. 1618 Salom. Högh v. 6:1) *örtaſängarna*. Ks. **yrtti, sänky**.

ämpäri 'situla lignea minor'. Agr. UT. Ebr. 9:4 Cullainen Emberi, Joh. 2:6 reunam. yden Emberin Wina, Marc. 7:4 emberiten ia cupariaſtioiten, 7:8 emberiten — — peſemiſeſte; Vs. 12b Sille kymmenen Winatarhan Sarca / pite waiuoin ydhen Emperin andaman, 23a (= Jes. 40:15) Catzo / Pacanat pidheten ninquin Piſara quin Emperijn iepi; Lj. Kl. 68 ämpäri, 69 ämpärin, tikapuun, ia kexin cansa, 70 yxi ämpäri, yxi tynniri vettä; Hem. Cant. 18 Ämbäris taevan manna; Schr. 38 Embari 'Situla, Embar, der Waſſereimer'; Bibl. Salom. Saarn. 12:6 ämbäri (ed. A4b, IV Mos. 24:7, Jes. 40:15). [Bibl. »*Embar*», »*embor(et)*»; Marc. 7:4, 8, »*krukor*»; Schl. XI »*æmbar*», »*æmber*»]. — s. *ämpäri* ~ vur. *embar* 'situla', vrt. mmr. *(gul)-ämbar* 'gyllene ämbar', norj. murt. *ember*, *ambar* 'Spand', t. *emmert*. < kas. *ember*, *amber*; alkul. lat. *amphora* < kr. *αμφορεύς*. *§ 47*; Verz. s. 132.

ärmätti 'eremita, homo solitarius in desertis habitans'. Hem.

Cant. 120 En Munkeina tædha olla / Eng Ermättin medȝis muolla / Häpjän minä myös kerjätä / Eng voi caevaa / tehdhä työtä; Bibl. Jes. 20:loppum. ärmätit eikä paljasjalcaiſet munkit, Matth. 24:loppum. Waan Camarit / owat nyt caicki hengelliſet Cloſtarit: mutta corwet owat Pelegrimin waelluxet ja Ärmätit. [Bibl. 1618 «*Eremiter*»]. — s. *ärmätti* ~ mt. *ermede* 'eremit', mnorj. *ermiti* 'Eremit, Eneboer'; Verz. s. 132.

äyri 'teruncius, obolus cupreus, numus aureus minimus'. Agr. UT. Ilm. 6:6 yxi Mitta Niſuia Colmes euris, Joh. 12:5 reunam. Sum̃a 45 marca aurtota, 7 Euri; Martti 64:3 Äÿrin ſakott, 61:26 Äÿrin maan; Martin kirjotustavan mukaisena esiintyy sana yleisesti paitsi Martilla myös Lj., Ml., Kl., Ak. (1584), (1615) ja vielä Schr. 26, Speitz 11, Bibl. Ilm. 6:loppum. Kuitenkin tavataan Martilla 74:29, 77:1 3 ähÿri ja Ak. (1593) 26:28 1 äuri (useasti), vrt. myös Lj. Kl. 10 äijriä, äijrin. — s. *äyri*, karj. *äŭŕi*: »ei ole enämpi Jiešukšen äŭrie» ~ mr. *örir*, *öri*, mnorj. *eyrir* 'Øre som Vægtenhed; Øre som Penge eller Myntenhed; Eiendel', mt. *øre* 'vægt; mønt; et mål for korn, rørlige ejendele'. *§ 15 a)*; Verz. s. 135.

öljy 'oleum, olivarum, lineum etc'. Agr. Rk. 316a ſine mös lodhutuxen ölion liſet, 199a Öliopuunweſat, 4b Oliuu cowaſta kiweſte, 15b Oliotarhat, 317a iloijn öliolla woijteli; UT. Ap. T. 1:12 Oliomeki, Matth. 24:3 Ölio mägen. Sana on Agr:lla samoinkuin myöhemmilläkin varsin yleinen, kuitenkin vain hengellisissä teksteissä. Agr:lla vaihtelevat *o*:llinen ja *ö*:llinen kirjotustapa ollen molemmat yleisiä paitsi Ps., Vs. ja Pr., missä *o*:llinen muoto on miltei yksinomainen; Jstn. noudattaa Agr:n ortografiaa; Fno. Vk. 38 oliu puun, 25 oljun, Rk. O2b iauhol ia öliöl; Hem. Vk. 71a ſata tynnöri oljuu, mikä kirjotustapa myös Cant:ssa on vakiintunut; Eric. Cat. 181 liucambi cuin olio (useasti myös Kk., P. I); P. I 345 ölio (myös P. II); P. I 879 Oliumäki (myös P. II); Cat. 71 Öliu (myös P. I); P. I 256 Öliy (myös P. II); P. I 602 Oliwaſtian; Pn. 1616 noudattaa Agr:n ortogr.; Elim. Ev. 1618 O1b Ölio (part.), 1637 K8a otit öliä, ei oliu teidhän öliyſtän, A8b Öljiolla, A2b Oliomägen; Vk. 130b oliu puu; Passio 3a Öliomäen; Hordel A6a ÖliyMäghel; Schr. 44 Oliu 'Oleum, Ollia, das

Oel'. Vasta Bibl:ssa on tuo 1600-luvun alkupuolla niin kirjavaksi käynyt ortografia vakiintunut nykyiselle kannalle. — s. *ölju*, *olju* ~ vur. (Bibl. Ap. G. 1:12) *Olioberghet*; *Ollia* 'oleum', mmr. *olia* 'olja', mt. *olje*, *ølje* 'i nuv. bet.' < kas. *olie*, uys. *Oel*; alkul. lat. *oleum*. Muinaisruotsissa on ollut *o*:llisen muodon rinnalla *ö*-alkuinen, vrt. mr. (Pipping, Äldre Västgötalagens ordskatt) *øling* ja mt. *ølje*. *§ 7 c)*, *43 c)*.

översti 'chiliarchus militaris'. Speitz 49 Eij pidä yhdengän Capitenin / Öfwerſtin / palio wähemin jongun alimaiſiſt Befäleiſt — — (ed. 12, 16, 28, 29, 124, 149, 126 y. m.). (Ks. **fälttiöversti.**) < (Krigsl.) *Öfwerſten*, t. *oberst* < uys. *Oberst*. Kirj. laina.

överstiluutnantti (eräs sotilashenkilö). Speitz 29 Mutta jos Öfweſti / Öfwerſti Leutenampti — — käſkewät (ed. 103). < vur. (Krigsl.) *Öfwerſte Leutenampt*. Ks. **översti, luutnantti**.

öylätti 'panicellus orbicularis in S. Coena usitatus'. Schr. 39 öylätti 'Cruſtulum, Afflate, die oblate'. — s. *öylätti* ~ mmr. *öfläte*, *ofläte* 'oblat', mt. *oblat*, *oflæt* 'i nuv. bet.'; alkul. klat. *oblata*. *§ 7 c)*, *40 a)*; Verz. s. 133.

öödyttää (tuhota). Agr. Rk. H4a yleſröwet / ia ödhyttet / haijottat ia cadottat, 5b (= V Mos. 32:24, 25) Näliellä heiden pite hiucahutetamã / ia Wilutaudhilla ödhytetämen, wlcon pite Miecka heite ödhyttemen / Ja ſiſelle cauhiſtus, 25a Awa ſinun ſilmes / ja näghe / quinga me ödhytetyt olema; Vs. 3b (vrt. V Mos. 32:24) wilutaudhilla ödhyttemen. [Bibl. V Mos. 32:24, 25 »*förtärde warda aff ſkelffuo — — förödha*»]. — s. *öödyttää* ~ ur. *öda* 'verwüsten', vrt. mmr. *forödha*, *föröödha* 'föröda, förstöra, förderfva, göra slut på', mt. *forøde* 'ødelægge, tilintetgøre, gøre ende på'. *§ 20 c)*.

Äänteellis-kronologista.

I. Äänteet sanan alussa ja sisässä.

A. Vokaalit.

§ 1. a) mr. *ă* = *vur. ă* = s. *ă*, esim. kmr. *advœnt* ~ *adventti*, mmr. *stalder* ~ *talli*, kmr. *altari* ~ *alttari*, mmr. *elephant* ~ *elefantti*.

b) mr. *ă* > *ā* = s. *ă*, esim. mmr. *hani* ~ *hana*, mmr. *kaka* ~ *kakku*, mmr. *gata* ~ *katu*, mmr. *slagh* ~ *laji*, mmr. *lakan* ~ *lakana*, mmr. *mana* ~ *manata*, mmr. *stava* ~ *tavata*, mmr. *fat* ~ *vati*.

c) mr. *ă* > *ā* > *ǟ* = s. *ä*, esim. mmr. *fange* ~ *vanki*.

d) mr. *ă* = s. *ā*, esim. mnorj. *fasta* ~ *paasto*.

Mitä *b)* kohtaan kuuluvien sanojen kronologiaan tulee, ovat ne, edellyttämällä muinaisruotsalaista kielimuotoa lähtömuodoksi, lainattuja ennen 1400—1500-lukua, koska vokaalinpidennys mmr:ssa on tapahtunut yksinkertaisen konsonantin edessä pääkorollisessa suljetussa tavussa 1350:n jälkeen, avoimessa tavussa vasta noin 1500:n paikkeilla (Aschw. gr. § 130, vrt. myös Finska lånord § 2). Beckman (SNF VI 1 ss. 24—29) on kuitenkin osottanut että siinä murteessa, johon 1300-luvun alkupuolelta peräisin oleva Erikskrönika perustuu, on tavujen pidentyminen tapahtunut melkoista aiemmin kuin muualla mmr:ssa. Luonnollisempaa on kuitenkin edellyttää että Suomen ruotsalaismurteet, jotka tavujen pituuteen nähden ovat niin omituisessa asemassa, ovat olleet lainanantajina. Tiedämme että kautta tämän kielialueen lyhyet pääkorolliset tavut, joissa esiintyy *a*-, *ä*-vokaali, ovat pidentyneet niin, että mainitut vartalovokaalit ovat saaneet pitkän *ā*:n resp. *ǟ*:n äännearvon. Kun Hultman määrittelee, että *ă* on pidentynyt lyhyen sanan-

loppuisen konsonantin edessä (Östsv. dial. § 1,28), mutta että vokaalin edessä alkuperäinen lyhyt vokaali ja sitä seuraava lyhyt konsonantti on säilynyt kaikkialla paitsi Ahvenanmaalla (Östsv. dial. § 2,17, vrt. Finska lånord § 1), on Hesselman (Stafvelseförlängning § 128) sitä mieltä, että tavujen pidentyminen on tapahtunut etelä-Suomen ruotsalaismurteissa seuraavien sääntöjen mukaan: »Korta, starktoniga stafvelser, som innehålla *a*, *ä* a) ha blifvit långa genom den korta stamstafvelsens förlängning till *ā*, resp *æ* *α*) i slutljud, *β*) framför konsonant, b) kvarstå som korta framför sonant». Tähän viimemainittuun kohtaan kuuluvat lainat voivat lyhyeen *a*:han nähden olla vanhimman kirjakielemme aikuista lainakautta Suomen ruotsalais-murteista (vrt. GSI. s. 46). Missä taas alkuaan lyhyt *a* on pidentynyt, on se tapahtunut tietenkin $\bar{a} > \mathring{a}$ kehityksen jälkeen, joten sellaiset sanat kuin *laji*, *laki*, *lasi*, *pari*, *plati*, *vati* ovat voineet tulla kieleemme *ä*:llisina 1400-luvulla (ks. § 2).

c) Kmr:ssa on *ă* pidentynyt konsonanttiyhtymän *ng*:n edessä, ja näin syntynyt *ā* on ottanut osaa kehitykseen $\bar{a} > \mathring{a}$ (Aschw. gr. § 129, Ljh. § 443). Suomen ruotsalaismurteissa on tapahtunut myös muutos $\breve{a} > \bar{a}$ samassa asemassa, mutta vasta $\bar{a} > \mathring{a}$ kehityksen jälkeen (Östsv. dial. § 2,14). Näistä murteista lainattuna on *vanki*-sana voinut tulla kieleemme vielä 1400-luvulla (ks. § 2) eikä varmaan ole ollut kielessämme paljoakaan aikaisemmin (ks. *vanki*, vrt. § 47). — *Lanka(perjantai)*-sana on edellä olevista kronologisista päätelmistä erillään pidettävä, koska vielä vur:ssa tavataan saksan tai tanskan kielen vaikutuksesta syntynyt *lang*-muoto (Ljh. § 448).

d) mr. *ă*:n vastineena tavattu *ā* perustunee, niinkuin Thomsen huomauttaa (GSI. s. 21 ja 47) kielessämme tavattavaan pitkän ja lyhyen vokaalin vaihteluun, mikä esiintyy erikoisesti usean konsonantin edessä.

§ 2. *a)* mr. $\bar{a} > \mathring{a}$ = s. *ā*, esim. kmr. *amer* ~ *aami*, kmr. *kagh* ~ *kaakki*, kmr. *kal* ~ *kaali*, kmr. *skap* ~ *kaappi*, kmr. *kapa* ~ *kaapu*, mmr. *malare* ~ *maalari*, kmr. *pavi* ~ *paavi*, mmr. *vagh* ~ *vaaka*.

b) vur. *ā* = s. *ā*, esim. mmr. *adhel* ~ *aateli*, mmr. *harnisk* ~ *haarniska*, mmr. *haster* ~ *haastari*, mmr. *knape* ~ *knaappi*, mmr. *klaar* ~

klaari, mmr. *barbare* ~ *barbaari*, vur. *oblater* ~ *oblaatti*, mmr. *kardinal* ~ *kardinaali*.

c) mr. $\bar{a}$ = vur. $\bar{a}$ = s. $\breve{a}$, esim. mmr. *kumpan* ~ *kumppani*.

d) mr. $\bar{a} > \breve{\bar{a}}$ = s. $\bar{o}$ (> *uo)*, esim. mmr. *raƀa* ~ *roodata*, ur. *pråla* ~ *proolata*, mmr. *vagha* ~ *vookata*, mr. *klēnāt* (Lhj. § 440) ~ *klenoodi*, mmr. *vagha* ~ *vuovata*.

a) Äänteenmuutos $\bar{a} > \breve{\bar{a}}$ on mr:ssa tapahtunut noin 1400, ei kuitenkaan samanaikaisesti kaikissa murteissa, paikoin jo n. 1350. Tähän Noreenin käsitykseen (Aschw. gr. § 110) äännelain iästä yhtyy myöskin Kock (Ljh. § 429) määritellen tarkemmin, että ainakin kehitys labiaalikonsonantin yhteydessä on tapahtunut jo 1350:n paikkeilla, mutta että vasta v. 1400 kehitys on ollut loppuun suoritettu (vrt. myös ANF. XXII, s. 340). Suunnilleen samanaikainen on $\bar{a} > \breve{\bar{a}}$ myöskin Suomen ruotsalaisella kielialueella (Finska lånord s. 27, vrt. Östsv. dial. § 1,1). Edellisen johdosta voidaan siis pitää varmana, että *a)* kohtaan kuuluvat lainasanat ovat tulleet kieleemme ennen 1400:aa.

Koska *b)* kohtaan liittyvien lainasanain ruotsalaisissa vastineissa ei ole tapahtunut äännekehitystä $\bar{a} > \breve{\bar{a}}$, ovat nämä sanat voineet siirtyä kieleemme aikaisintaan 1400:sta alkaen (vrt. Ljh. §§ 437—443). Aikaisintaan 1350:n vaiheilta voivat äänteelliseltä kannalta katsoen olla *d)* kohdan sanat, niitten ruotsalaiset vastineet kun ovat ottaneet osaa $\bar{a} > \breve{\bar{a}}$ kehitykseen. (Aschw. gr. § 110). Pitkän *o*-äänteen diftongiutuminen on tapahtunut suomalaisella pohjalla (§ 20 b).

c) Suomen kielen äännelakien vaikutusta lienee, että korottoman tavun pitkää vokaalia mr. *kumpān*-sanassa (Ljh. § 439) edustaa suomessa lyhyt vokaali (vrt. kuitenkin esimm. b) kohdassa). Lyhennys olisi voinut kuitenkin tapahtua ruotsalaisella kielialueella korkosuhteiden vaikutuksesta (vrt. myös ur. *kompani*).

§ 3. Yhteisskandinaavilaista *ē*:äännettä ei varsinaisesti ole ollut mr:ssa, vaan se on kehittynyt jo ennen kirjallista aikaa, s. o. ennen 1200:aa *æ*:äänteeksi. (Ljh. § 139). Gotlannin kieltä lukuunottamatta on mainittu äänteenmuutos tapahtunut kautta ruotsalaisen kielialueen, Noreenin mukaan heti 900:n jälkeen (Aschw. gr. § 113, Östsv. dial. § 1.6). Joka tapauksessa ei siis lainasanojemme pii-

riin voi kuulua sellaisia sanoja, missä lähtömuodossa olisi ollut yhteisskandinaavilainen *ĕ*-äänne. Kuitenkin on *ĕ*:stä kehittyneen *æ̆*-äänteen rinnalla tavattu *ĕ*-äänne, joka on joko sitten tullut kieleen lainasanoissa, tai on *æ̆*-äänne myöhempänä kautena määrätyissä tapauksissa kehittynyt *ĕ*-äänteeksi (ks. Ljh. §§ 267—278). Edelleen on muistaminen, että *e*-, *ä*-äänteiden välillä on ja on ollut sarja erivivahduksisia äänteitä, joiden tarkka erottaminen on vaikeata. Tällaista äännettä on voitu rubrisoida ruotsin kielessä *ä*:llä, joka suomen kielessä on ollut lähempänä *e*:tä kuin *ä*:tä. Mainitussa sarjassa tapahtuneet siirrot puoleen tai toiseen, olivatpa ne sitten tapahtuneet molemmissa kielissä tai jommassakummassa, ovat voineet vaikuttaa, että ruotsin *ä*-äänne jonakin määrättynä aikana on ollut lähempänä suomen *e*:tä kuin *ä*:tä ja että taas jonakin toisena aikana asianlaita on voinut olla päinvastainen. Käsittelemme siis seuraavassa rinnan mr:n *æ*- ja *e*-äänteen edustusta lainasanojemme piirissä.

a) mr. *æ̆* (vur. *ă*) = s. *ä*, esim. vur. *fält* ~ *fältti*, mmr. *fäste* ~ *fästi*, mmr. *häkker* ~ *häkki*, vur. *häkla* ~ *häklä*, mmr. *bläk* ~ *läkki*, mmr. *läkza* ~ *läksy*, mmr. *fläsk* ~ *läski*, mmr. *märs* ~ *märsy*, ur. *Näcken* ~ *Näkki*, mmr. *präs* ~ *prässi*, mmr. *pärman* ~ *pärmä*, mmr. *ränta* ~ *räntty*, mmr. *rättare* ~ *rättäri*, mmr. *säkker* ~ *säkki*, mmr. *sälle* ~ *sälli*, mmr. *värs* ~ *värssy*, vur. *väska* ~ *väsky*.

b) mr. *æ̆* (vur. *ă*) = s. *e*, esim. mr. *ätikia* ~ *etikka*, mmr. *hælvitte* ~ *helvetti*, mr. *hærra* ~ *herra*, kmr. *kæxe* ~ *keksi*, mmr. *kälke* ~ *kelkka*, mmr. *källare* ~ *kellari*, mmr. *gälla* ~ *kellätä*, vur. *skälm* ~ *kelmi*, mmr. *kämpe* ~ *kemppi*, mmr. *skänkia* ~ *kenkätä*, mmr. *gäster* ~ *kesti*, mmr. *kättare* ~ *kettari*, mmr. *klärker* ~ *klerkki*, vur. *läst* ~ *lesti*, mmr. *mässa* ~ *messu*, mmr. *mästare* ~ *mestari*, vur. *spiäll* ~ *pelli*, mmr. *bänker* ~ *penkki*, mmr. *fäste* ~ *pesti*, mr. *drænger* ~ *renki*, mmr. *svän* ~ *svenni*.

c) mr. *æ̆* > vur. *ē* = s. *ĕ*, esim. mmr. *pärun* ~ *perna* (*päärynä*).

d) (mr.) vur. *ĕ* = s. *e*, esim. vur. *dedicere* ~ *dediseerata*, mmr. *exempel* ~ *eksempeli*, mmr. *elefant* ~ *elefantti*, mmr. *element(e)* ~ *elementti*, mr. *engel* ~ *enkeli*, ur. *eremit* ~ *eremiitti*, mr. *klenodh* ~ *klenoodi*, mmr. *prelate* ~ *prelaatti*, mmr. *regement* ~ *regementti*, mmr. *register* ~ *rekisteri*, mmr. *sekret* ~ *sekreetti*, mmr. *sedel* ~ *seteli*.

Joskin ortografisessa suhteessa edellämainittujen varsinkin *b)* kohdan lainasanojen ruotsalaisissa vastineissa esiintyy paljon horjuvaisuutta, niin että *æ*-äänne on merkitty joko *æ (ä)*:llä tai *e*:llä, niin on kuitenkin tehty ryhmittely pääasiallisesti oikeutettu. Jo ensi tarkastelemalla voi huomata *d)* kohdan lainasanojen myöhäisyyden, joka onkin luonnollista siihen katsoen, mitä edellä sanottiin *ĕ*-äänteen esiintymisestä. *a)* ja *b)* ryhmät kiinnittävät puoleensa suurempaa huomiota erilaisen edustuksensa vuoksi suomen kielessä. Tämä seikka houkuttelee ajattelemaan lainojen eriaikaisuutta tai -paikkaisuutta. Tunkelo (»Kaikuja Hämeestä» VIII s. 47 ja 53) päättää, että suom. *ä*:n esiintyminen vastaamassa ruotsin *æ*-äännettä todistaa uudempaa lainakautta ja että *e*-äänne *peruna*-sanassa osottaa, että sana on tullut kieleemme joko Gotlannin murteesta tai viikinkiajan lopulla ennen 900:aa. Mitä Tunkelon edelliseen alternatiiviin tulee, niin saattaisimme kyllä pitää sitä mahdollisena muistaessamme Visbystä matkaavaa tarmokasta Hansa-kansaa. Silloin olisivat myöskin *b)* kohdan sanat tulleet hansalaisten välityksellä, ja tapaammehan ryhmässä sellaisia sanoja kuin *kesti*, *keksi*, *pesti*, *kelkka*, *kellari*, *etikka* y. m., jotka puhuvat tällaisen olettamuksen puolesta. Toinen alternatiivi, jota Tunkelo pitää vähemmän todennäköisenä, että nimittäin kysymyksessä oleva *peruna*-sana olisi jo viikinkiajan lopulla tullut suomen kieleen, tuntuu uskalletulta. Sellaiset *b)* kohdan sanat kuin *herra*, *kelkka* saattaisivat päättäen niiden levenemisestä suomalaisella taholla olla ennen *ĕ* > *æ* kehitystä kieleemme tulleet, mikä kuitenkin ainakin edelliseen nähden on mahdotonta, koska *herra*-sana ruotsin kielessä on msaksasta kulkeutunut laina (Falk & Torp). Mutta ryhmässä tapaamamme *etikka*, *kelmi*, *kettari*, *kenkätä*, *mestata*, *pelli*, *svenni* y. m. eivät voi olla samaa kautta, ne kun ovat ruotsin kieleenkin tulleet paljon myöhempänä aikana. Näin ollen ei Tunkelon toiselle alternatiiville saa tukea lainojemme piiristä. Mutta samalla kun siis toistaiseksi myönnämme *b)* ryhmän sanojen gotlantilaisperäisyyden mahdolliseksi, on meidän kuitenkin varteenottaminen seuraavat seikat. Kiinnittämättä huomiotamme siihen seikkaan, että yhteisskandinaavilainen *ĕ*-äänne vielä 1200-luvulla murteittain on voinut esiintyä Sörmlandissa

(Ljh. 143), on muistaminen, että määrätyissä tapauksissa *æ̆* > *e*. Murteittain on tämä kehitys tapahtunut jo kmr:ssa *nn*:n, *n* + konsonantin sekä *ng*:n edessä *i*:n seuratessa (Ljh. § 267), ehkäpä myöskin *g*:n ja *k*:n jälkeen (Ljh. § 269). Olson (Östgötalagens ljudlära ss. 26—28) vastustaa varsinaista *æ* > *e* kehitystä ajatellen, että *æ*-äänne määrätyissä tapauksissa, kuten palataalikonsonanttien yhteydessä on lähennellyt *e*-äännettä, varsinkin konsonanttiyhtymän *st*:n edessä. Tämän perusteella saisimme mahdollisen selityksen vain määrätyille sanoille, sellaisille kuin *penninki*, *renki* ja *kesti*, muiden jäädessä edelleenkin selvittämättä. Toiselta puolen ruotsin *æ̆*-ääntеellä on määrätyissä asemissa, kuten esim. *r*:n ja supradentaalien edessä, leveämpi äännevivahdus, ei ainoastaan Suomen ruotsalaismurteissa, vaan myöskin Ruotsin murteissa, jopa jo mr:laisena aikana (Finska lånord § 9; Ljh. § 266). Mielipiteeni on kuitenkin, että mr:n *æ̆*:äänteen erilainen edustus *a)* ja *b)* kohdissa ei perustu yksinomaan siihen seikkaan, että mr:n *æ̆*-äänne eri asemissa ollen on voinut lähennellä milloin suomen *ä*-äännettä, milloin taas *e*-äännettä, vaan suureksi osaksi siihen erivivahduksiseen ääntämiseen, mikä vallitsee ja on vallinnut ruotsin *æ*-, *e*-äänteiden ääntämisessä, niinkuin edellä jo huomautimmekin.

c) kohdassa mainittuun mr:n kehitystä *æ̆* > *ǣ* edustavaan suomen *e*-äänteeseen soveltuu mutatis mutandis, mitä on sanottu §:ssä *1 b)* mr:n *ă* > *ā* kehitystä edustavasta suomen *a*-äänteestä.

§ 4. Yhteisskandinaavilainen *ē*-äänne on ennen 1200:aa kehittynyt *ǣ*-äänteeksi konsonantin edessä ja sanan lopussa. Kehitys ei kuitenkaan ole tapahtunut gotlantilaismurteessa eikä muutamissa Ruotsin läntisissä murteissa (Aschw. gr. § 114, Ljh. § 182, 183). Mainittua kehitystä ei suomen ruotsalaismurteissakaan ole tapahtunut. Jos niissä kuitenkin tavataan *ǣ*-äänne, on se silloin yleisruotsin vaikutusta (Östsv. dial. § 1,71). Kun vielä otamme huomioon, että lainasanoissa, jotka ovat ruotsin kieleen tulleet *ē* > *ǣ* kehityksen jälkeen, tietenkin tavataan *ē*-äännettä, sekä edelleen, että mr. *ǣ* > *ē* määrätyissä asemissa (Ljh. § 345—350), niin voimme ymmärtää, että suomen kielessä kuvastuu kirjavuutta kysymyksessä olevien äänteiden edustuksessa. Käsittelemme myöskin sentähden rinnan näiden äänteiden edustusta suomen kielessä.

a) mr. *ǣ* = s. *ā*, esim. mr. *läkare* ~ *lääkäri*, mmr. *län* ~ *lääni*, mmr. *förläna* ~ *förlääningi*, mmr. *förrädhare* ~ *förrääd*ari, mmr. *tära* ~ *täärätä*, mmr. *vägha* ~ *väägitä*, mmr. *skrädha* ~ *skrääd*ätä.

b) mr. *ǣ* < *ă̈* = s. *ä*, esim. vur. *märla* ~ *määrly*, mmr. *pärla* ~ *päärly*, mmr. *kädhia* ~ *kääty*, mmr. *värn* ~ *väärni*, mmr. *värþer* ~ *väärtti*.

c) mr. *ǣ* > *ă̈* = s. *ä*, esim. mmr. *rätter* ~ *räätti*.

d) mr. *ǣ* = s. *ē*, esim. mmr. *krämare* ~ *kreemari*.

e) mr. *ǣ* ~ *ā* = s. *ä*, esim. mmr. *kram*, vrt. *krǣmare* ~ *kräämä*.

f) mr. *ē* = s. *ē*, *ie*, esim. mmr. *feedla* ~ *feedla*, vur. *peel* ~ *peeli*, mmr. *baneer* ~ *baneeri*, mmr. *kameel* ~ *kame(e)li*, mmr. *disputera* ~ *disputeerata*, mmr. *gästgivare* ~ *kestikievari*.

Niinkuin *a)*, *b)* ja *c)* kohdat osottavat, vastaa mr:n *ǣ*:tä suomen kielessä *ä*-äänne. Kronologisia päätelmiä voimme tehdä vain *b)* ja *c)* kohtaan kuuluvien sanojen suhteen. Jo kmr:ssa on vokaalin pidennys tapahtunut *rþ*:n edessä, mutta *rn*:n ja *rl*:n edessä taas noin 1400:n paikkeilla, *rl*:n edessä kuitenkin vasta mainitun ajan jälkeen. Pipping (SNF. III 10 s. 9, vrt. Asehw. gr. § 129.2) on kuitenkin osottanut että nuoremmassa Västgötalaissa on esimerkkejä vokaalin pidennyksestä *rn*:n edessä. Yksinkertaisen konsonantin edessä avoimessa tavussa on pidennys tapahtunut noin 1500 (Aschw. gr. § 129, 130). Beckmanin mukaan (SNF. VI 1 s. 24—29) on tavun pidentymistä tapahtunut siinä murteessa, johon 1300-luvun alkupuolelta peräisin oleva Erikskrönika perustuu. Pidennys on tapahtunut myös Suomen ruotsissa kautta koko murrealueen mainittujen konsonanttiyhtymäin edessä (Östsv. dial. § 1,28), mutta vokaalin edessä on alkuperäinen lyhyen vokaalin ja sitä seuraavan lyhyen konsonantin yhtymä säilynyt. Voimme siis päättää, että *b)* kohtaan kuuluvat sanat, joissa tavataan *ä*:äänne konsonanttiyhtymäin *rþ*:n, *rn*:n ja *rl*:n edessä, voivat olla lainattuja mmr:sta.

c) Mitä tähän kohtaan kuuluvaan *räätti*-sanaan tulee, niin on se olettaen mr:laista kielimuotoa lähtömuodoksi voinut tulla kieleemme ennen pitkän vokaalin lyhentymistä (Aschw. gr. § 131). Suomen ruotsalaismurteet tekevät kuitenkin tämän kronologisen päätelmän mitättömäksi, koska niissä alkuperäinen pitkä vokaali + pitkä konsonantti on säilynyt (Östsv. dial. § 2,16), joten suomen

räätti-sana voi olla laina näistä murteista ja silloin kuitenkin 1500-luvun lopulla kieleemme tullut, koska se niihin aikoihin esiintyy kirjallisuudessa.

Jos *d)* kohdassa mainitussa sanassa esiintyy *ē*-äänne eikä niinkuin luultavaa on *ā*-äänne, niin ei kuitenkaan voitane puhua mr. *ǣ*:tä edustavasta suom. *ē*-ääntеestä, vaan sana lienee peräisin joltakin murrealueelta, missä tavataan *ę̄* = mr. *ǣ*, tai on sitten mr:ssakin ollut *ē*:llinen muoto *ǣ*:llisen rinnalla. Samantapaisesta vaihtelusta saa selityksensä *e)* kohdan *kräämä*-sana, joka edellyttää *ǣ*:llistä muotoa yleisen *ā*:llisen muodon rinnalla (Ljh. § 355); toisin Saxén Vir. 98, s. 9.

f) Mitä tähän ryhmään kuuluviin sanoihin tulee, niin on niitten myöhäperäisyys silmäänpistävä. *ē*:llisen muotonsa takia ne eivät ole voineet esiintyä ruotsin kielessä ennen 1200:aa (ks. edeltä), mutta ollen useat kas:laisia lainoja ruotsinkielessä ovat ne varmasti paljon myöhäisempiä (ks. § 47).

§ 5. a) mr. *ĭ* = vur. *ĭ* = s. *i̯*, esim. mmr. *dill* ~ *dilli*, mmr. *skinnare* ~ *kinnari*, mmr. *klippinger* ~ *klippinki*, mmr. *pilter* ~ *piltti*, mmr. *skinka* ~ *kinkku*, mr. *ätikia* ~ *etikka*.

b) mr. *ĭ* = vur. *ĭ* = s. *i̯*, esim. mmr. *bisp* ~ *piispa*, mt. *piske* ~ *piiska*.

c) mr. *ĭ* > *e* = s. *i̯*, *e*, esim. mmr. *bikar* ~ *pikari*, kmr. *skipari* ~ *kippari*, mmr. *pipar* ~ *pippuri*, mmr. *sinaper* ~ *sinappi*, mmr. *tighl* ~ **tiyli* > *tiili*, mmr. *hælvi(t)te* ~ *helvitti*, *helvetti*, mmr. *guþsif* ~ *kutsevi*.

d) mr. *ĭ* > *y* = s. *i̯*, esim. mmr. *kirvel* ~ *kirveli*, mt. *mintæ* ~ *minttu*, vur. *djirk* ~ *tirkki*.

e) mr. *ĭ* ~ *y* = s. *i̯*, esim. vur. *hyllicka* ~ ur. *hilka* ~ *hilkka*.

Joskin ruotsin äännehistorian tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että mr:n *ĭ*-äänne on kehittynyt avonaiseksi *ĕ*-äänteeksi ja että tämä äännekehitys on loppuun suoritettu siinä 1500:n paikkeilla (Aschw. gr. § 115; Ljh. §§ 27, 29, 32; Hesselman, De korta vokalerna *i* och *y* s. 220), niin on sen sijaan erimielisyyttä siitä, missä asemissa kysymyksessä oleva äänteenmuutos on tapahtunut. Kun Kock ja Noreen (ks. edeltä) arvelevat sen tapahtuneen avonaisessa tavussa, osuu Hesselman varmaankin oikeaan aset-

taessaan äännekehityksen kvantiteetin yhteyteen, siten että muutos on tapahtunut sellaisissa lyhyissä pääkorollisissa tavuissa, joissa tavu, olkoonpa sitten vokaalin tai konsonantin vaikutuksesta, on pidentynyt. Senpätähden ei Suomen eteläisissä ruotsalaismurteissa, missä tavu on pysynyt muuttumatta, mainittua äännekehitystä tavata (Hesselman, De korta vokalerna *i* och *y* ss. 219—247 ja Stafvelseförlängning ss. 101—104, vrt. myös Östsv. dial. §§ 1,72, 5,3; Aschw. gr. § 115), jotavastoin se kyllä esiintyy baltilaisissa ja pohjois-Suomen ruotsalaismurteissa (Hesselman, Stafvelseförlängning §§ 152, 166). Lukuunottamatta ruotsalsismurteissamme esiintyvää *i̯*-äännettä (vrt. myös samalla kannalla olevaa Gotlannin kieltä Aschw. gr. § 115) vaikeuttaa kronologisten päätelmäin tekemistä se seikka, että uusruotsissa esiintyy *i* ~ *e* (*æ*) vaihtelu, varsinkin lainasanoissa (Ljh. § 45, 46, 57 y. m.). Edellyttämällä mr:laista kielimuotoa suomalaisten lainasanojen lähtömuodoksi, voimme päättää, että *c*) ryhmään kuuluvat sanat ovat voineet tulla kieleemme vielä n. 1500:n paikkeilla, mikä kronologinen päätelmä jo Suomen ruotsalaismurteitten perusteella jää otaksuman varaan.

d) Noin 1300:sta lähtien on mr. *i*:stä tullut *y* suljetussa tavussa labiaalikonsonantin tai *l*:n, *n*:n, *ŋ*:n ja *r*:n välittömässä yhteydessä. Kock, joka pitää äännekehitystä vanhempana — jo 1200-luvulla alkaneena —, mainitsee esimm., missä mainittu äänteenmuutos on muissakin asemissa suoritettu, yleensä kuitenkin jonkun labiaalisen tai labiaalistuneen konsonantin yhteydessä. Äännekehitystä on jatkunut vielä niinkin myöhäisenä aikana, että saksalaiset lainat mruotsiin ovat ottaneet kehitykseen osaa (Ljh. §§ 75, 80, 81). Mitä tähän äännelakiin tulee Suomen ruotsissa, niin on se — niinkuin Saxén väittää (Finska lånord s. 36) — tapahtunut viimeistään 1400-luvun alkupuoliskolla. Ennen tätä aikaa olisivat siis kieleemme tulleet *d)* kohtaan kuuluvat lainasanat, koska niissä esiintyy *i*-äänne, missä mr:ssa *i* > *y*. Tätä kronologista päätelmää emme kuitenkaan voi kaikessa laajuudessaan mainitun kohdan sanoihin sovelluttaa, sillä ruotsissa lainasanojen piirissä esiintyy *i* ~ *y* vaihtelu riippuen lainanantajakielestä eikä *i* > *y* äännekehityksestä (Ljh. § 91). Tämän poik-

keuksen rajoihin kuuluvat esim. s. *mirhami*, *myrtti*, *timiani*, *hilkka*. *b)* kohdan sanoihin nähden on otettava varteen, mitä edellä *§*:ssä *1 d)* on sanottu kielessämme tavattavasta pitkän ja lyhyen vokaalin vaihtelusta.

§ 6. a) mr. *ī* = s. *ī*, esim. mmr. *fri* ~ *frii*, vur. *krijkon* ~ *kriikuna*, mmr. *pil* ~ *piili*, mmr. *piker* ~ *piikki*, mmr. *bila* ~ *piilu*, vur. *canin* ~ *kaniini*, mmr. *paradis* ~ *paratiisi*.

b) mr. ī > *ĭ* = s. *ī*, esim. mmr. *lim* ~ *liima*, mmr. *rim* ~ *riimi*, mmr. *time* ~ *tiima*.

c) mr. *ī* = s. *ĭ*, esim. mmr. *vighia* ~ *vihkiä*.

Mmr:ssa on 1400:sta alkaen vokaalienvälinen *m*-äänne pidentynyt, jolloin edelläkäypä pitkä vokali on lyhentynyt (Aschw. gr. § 300). Kuitenkin on mahdollista, että jo aikaisempanakin aikana on tavattu *m*-äänteen pidentymistä mainitussa asemassa, niinkuin Pipping olettaa mainitsemiensa kirjotustapojen perusteella (Neuph. Mitt. 09. s. 182). Esiintyypä jo vanhemmassa Västgötalaissa kirjotustapa *rūmi* mikä saattanee todistaa, että nasaali on ollut kahdennettu. (Pipping, Äldre Västgötalagens ordskatt s. 39; vrt. kuitenkin Pipping, Neuph. Mitt. 09 s. 182, not. 3). Suomen ruotsalaismurteissa ei ole mainittua äännekehitystä tapahtunut, vaan niissä on säilynyt *pitkävoakali* + *m* (Östsv. dial. § 1,81). *b)* kohtaan kuuluvat sanat saattavat siis varsin hyvin olla ruotsalaismurteistamme lähtöisin. Mr:laista kielimuotoa lähtömuodoksi edellytettäissä olisivat ne ainakin ennen 1400:aa tulleita lainoja, ehkäpä varhaisempiakin.

c) ur:ssa säilynyttä mr:n *ī*:tä edustava *ĭ* suomen *vihkiä* sanassa perustuu varmaankin kielessämme *h*:n edellä tavattuun pitkän ja lyhyen vokaalin vaihteluun (esim. *tuohta* < **toohta* ~ *tohta*, vrt. Ojansuu, Neuph. Mitt. 07, s. 94).

§ 7. a) mr. *ŏ* = s. *ŏ*, esim. vur. *flotta* ~ *flotta*, vur. *focka* ~ *fokka*, mmr. *kokker* ~ *kokki*, mmr. *korgher* ~ *kori*, mmr. *konst* ~ *konsti*, mmr. *borghare* ~ *porvari*.

b) mr. *ŏ* > *ō* = s. *ŏ*, esim. mmr. *port* ~ *portti*, mmr. *torn* ~ *torni*.

c) mr. *ŏ* ~ *ö* = s. *ö*, esim. *øflæte*, *oflæte* ~ *öylätti*, mmr. *drotning*, *dröt(n)ing* ~ *tröt(n)inki*, mmr. *olia*, *øling* ~ *öljy*.

d) mr. *ŏ* ~ *ŭ* = s. *ŏ*, esim. *bolster, bulster* ~ *polstari*, mmr. *ighilkotter, ighulkutter* ~ *iiliskotti*.

e) mr. *ŏ* ~ *ŭ* = s. *ŭ*, esim. mmr. *fonter, funter* ~ *funtti*, mmr. *komin, kumin* ~ *kumina*, mmr. *kompan, kumpan* ~ *kumppani*, mmr. *klokkare, klukkare* ~ *lukkari*, mmr. *blos, blus* ~ *plusi*, mmr. *bolt, bulth* ~ *pultti*, mmr. *rosin, rusin* ~ *rusina*, mmr. *stokker, stuk* ~ *tukki*, mmr. *doblare, dublare* ~ *tuplari*, mmr. *hertoghe, härtughe* ~ *herttua*.

b). Konsonanttiyhtymäin *rn*:n ja *rt*:n edessä on mmr:ssa ennen 1400:aa tapahtunut vokaalin pidennys (Aschw. gr. § 129,2). Samanaikaisena pitää Kock muutosta *ŏ* > *ō*, koska näin syntynyt *ō*-äänne on ottanut osaa 1400:n tienoilla tapahtuneeseen eurooppalaisen *ō*-äänteen labiaalistumiseen *ō*-äänteeksi (Ljh. § 715). Myös Suomen puolella on kautta ruotsalaismurteittemme mainittujen konsonanttiyhtymäin edessä vokaalinpidennys tapahtunut (Östsv. dial. § 1,28). Voimme siis erehtymättä väittää että *b)* ryhmään kuuluvat sanat ovat lainatut kieleemme ennen mr:n *ŏ* > *ō* kehitystä, mikä on tapahtunut ennen 1400:aa.

c). Joskin jo mmr:laisena aikana on murteittain tapahtunut muutos *ŏ* > *ŏ̈* (Ljh. § 704), niin emme tätä äännelakia kuitenkaan voi sovelluttaa kaikkiin *c)* kohtaan kuuluviin lainasanoihin, sillä *ö*:lliset muodot mr:ssa odotettujen *ŏ̈*:llisten muotojen sijasta ovat lainasanoissa voineet tulla ruotsin kieleen (vrt. Ljh. § 713).

d)—e). Enimmän huomiota herättävät *d)* ja *e)* kohtiin kuuluvat lainasanat, jos vertaamme niitä keskenään ja *a)* kohdan sanoihin. Suomen *ŏ*-äänne vastaa äänteellisesti mr:n *ŏ*-äännettä, mikä kvalitatiivisesti on identtinen ur:n lyhyen *å*-äänteen kanssa (Ljh. § 630). Näin ollen on luonnollista, että suom. *ŏ*-äänne edustaa *a)* ja *d)* kohdan lainasanoissa mr:n *ŏ*-äännettä. Sama *ŏ*-äänne esiintyy myöskin, joskus tosin vaihdellen *ŭ*-äänteen kanssa *e)* kohdan sanoissa, mutta suomessa esiintyy *ŭ*-äänne. Kock. (Ljh. §§ 654—686) on laajasti käsitellyt mr:ssa tavattavaa *ŏ* ~ *ŭ* vaihtelua ja osottanut, että määrätyissä asemissa ja määrätyissä murteissa on suosittu milloin *o*-äännettä, milloin taas *u*-äännettä (Ljh. § 655), minkä vaihtelun kirjavuuteen myöskin ruotsin kielessä ta-

vattavat eri tahoilta tulleet lainasanat ovat osaltaan vaikuttaneet (Ljh. § 662). Näin ollen veisi kronologisten päätelmäin tekeminen kirjakielessämme tavattavien ruotsin *o* ~ *u* vaihtelua kuvastavien sanojen iästä mainitun vaihtelun eriaikaisuuden perusteella mr:ssa tykkänään arvelujen alalle. Sitäpaitsi eivät kaikki ruotsin äännehistorian tutkijat ole yhtyneet Kockin käsitykseen *o* ~ *u* äänteistä. Hultman (Hälsingelagen, Exkurs I ss. 342—343) on sitä mieltä, että kysymyksessä oleva *o*- ja *u*-äänteiden esiintyminen mr:ssa perustuu siihen, että alkuperäinen *u*-äänne eri murteissa on ollut alttiina eri tavalla *a*-äänteenmukaukselle, jolloin mgotl. murre, missä *u*-äänne yleensä on säilynyt, kuvastaisi toista äärimäisyyttä, kun taas Ruotsin mannermaamurteet, sikäli kuin loittonemme gotlantilaiselta murrealueelta, lähentelevät mnorj:laista kielimuotoa, missä *a*-äänteenmukaus *u*:hun nähden on verraten konsekventtisesti vaikuttanut. Kun Noreenin mukaan (Geschichte der nordischen Sprachen § 151) niin hyvin mr:ssa kuin mgotl:n murteessa *u*-äänteen kehittyminen *o*-äänteeksi korollisessa tavussa *r*:n tai kakuminaali-*l*:n edessä, jos sitä seuraa joku konsonanteista *d*, *ð*, *l*, *n*, *s*, *t*, on alkanut tapahtua siinä 1350:n paikkeilla, samoihin aikoihin murteittain myöskin *ŋ*, *m*, *n* + *konsonantin* edessä, niin voisimme edellisen perusteella päättää, että nekin *e)* ryhmään kuuluvat sanat, jotka ovat ruotsinkielessä omaperäisiä, ovat Ruotsin murteista vielä 1300-luvun alkupuolella voineet tulla *u*:llisessa muodossa. Mutta katsoen siihen, että *o* ~ *u* äänteitä koskeva kysymys vieläkin lienee lopullisesti selvittämättä (ks. Kock, ANF. 26 ja Olson, ANF. 29), luulen että meidän on tyytyminen siihen selitykseen, minkä *e)* kohdan sanoille saamme ruotsalaismurteissamme vallitsevien äännelakien perusteella. Thomsen (GSI. s. 48) huomauttaa, että Uudenmaan ruotsalaismurteissa tavataan umpinainen *o*-äänne, joka juuri esiintyy siinä, missä mr:n *o*:lliset ja *u*:lliset kirjotustavat vaihtelevat, ja edelleenkin, että mainittua *o*-äännettä ei voinut olla edustamassa suomen kielessä muu kuin *u*-äänne, joka ääntyy jokseenkin samalla tavalla kuin suljettu *o*-äänne. Nyt on Uudellamaalla samoin kuin n. s. baltilaismurteissa tapahtunut *o*-äänteen kehittyminen *u*-äänteeksi määrätyissä tapauksissa, nim. *a)* lyhyen kon-

soanntin edessä *a*:n välittömästi seuratessa ja *b*) tenuisgeminaatan edessä. Samanlainen ilmiö tavataan rajotetulla alueella ainakin Satakunnassa (Östv. dial. §§ 9,7, 34, 47). Suomen ruotsalaismurteista ovat kieleemme saattaneet tulla ainakin seuraavat *e)* ryhmään kuuluvat lainasanat: *pusa*, *kuppi*, *nuppi*, *lukkari*, *nukka*, *pukata*, *rukki*, *tukki*.

§ 8. a) mr.*ō* = s. *ō* (> *uo*), esim. mmr. *klooker* ~ *klookki*, mmr. *tron* ~ *trooni*, mmr. *hoof* ~ *huovi*, mmr. *hor* ~ *huori*, mmr. *gatuboþ* ~ *katupuoti*, mmr. *grop* ~ *krooppi*, mmr. *kor* ~ *kuori*, mmr. *lodh* ~ *luoti*, mmr. *bom* ~ *puomi*, mmr. *stol* ~ *tuoli*.

b) mr. *ō* = s. *ū*, esim. mmr. *bokstaver* ~ *puustavi*, mmr. *bomärke* ~ *puumerkki*, mmr. *ros* ~ *ruusu*, mr. *róni* ~ *ruuna*.

c) mr. *ō* ~ *ū* = s. *ū*, esim. mr. *krona*, *kruna* ~ *kruunu*, mr. *almosa*, *almusa* ~ *almuusa*.

d) mr. *ō* = s. *ŏ*, esim. mr. *prōvāster* ~ *rovasti*, mmr. *hoff* ~ *hovi*, mmr. *thorsdagh* ~ *torstai*.

e) mr. *ō* > *ou* = s. *ou*, esim. mmr. *hosa* ~ *housu*, mmr. *skola* ~ *koulu*, mmr. *krogher* ~ *krouvi*.

Kmr:n *ō*-äänne oli, niinkuin Kock (Ljh. § 738) huomauttaa: »väsentligen identisk med vokalen i nht s o, men övergick senare till det slutna (nära det europeiska *u*-ljudet liggande) *o*-ljud, som nysvenskan använder i *bo* etc. Alltså betecknar *o*-tecknet strängt taget icke samma ljud i t. ex ä. fsw. *bo* och i nsv *bo*» (vrt. myös Ljh. § 754). Tämän n. s. eurooppalaisen *ō*-äänteen muutos labiaaliseksi *ō*-äänteeksi on tapahtunut noin v. 1400 (Ljh. § 754). Nyt vastaa suomenkielen *ō*-äänne paremmin kuin *ū*-äänne edellämainittua kmr:n *ō*-äännettä, jotavastoin suomen *ū*-äänne taas n. 1400 syntynyttä labiaalista *ō*-äännettä. Näin ollen olisi houkuttelevaa päättää, että missä suomen *ō* > *uo* (ks. *uo*-diftongin suhteen § 20b) vastaa kmr:n *ō*-äännettä, siinä olisi laina ennen 1400:aa, ja taas, milloin suomen *ū*-äänne vastaa kmr. *ō*-äännettä, olisi laina saatu mainitun ajan jälkeen. Useaan *a)* kohdan sanaan saattaisi tehty kronologinen päätelmä olla paikkansa pitävä, mutta sellaiset lainat kuin *klookki*, *trooni* ovat selvästi myöhäisiä, ja mainitun kronologisen päätelmän sovelluttaminen niihin johtaisi harhaan. Näissä uusissa lainoissa odotetun *ū*-äänteen asemesta tavattavan *ō*-äänteen selvit-

tämiseksi otettakoon huomioon se mahdollisuus, että sanoissa kuvastuisi kirjallista vaikutusta. Niinkuin tiedetään, ovat vanhimmat kirjailijamme, nimenomaan mitä tulee lainasanoihimme, turvautuneet mahdollisimman tarkasti ruotsalaisen sanan ortografiaan. Nyt käytti ruotsin kieli *o*:ta (*oo*:ta) (Ljh. § 734—5) labiaalisen *ō*-äänteen merkkinä kauttaaltaan *a)* kohtaan kuuluvien lainasanojemme vastineissa. Tämä kirjotustapa periytyi sitten suomen kirjakieleen ja tällaiseen kirjotustapaan saattaisi ääntäminen nuorimmissa *a)* ryhmän sanoissa perustua.

Jos edellä esitetty pitää paikkansa, ovat siis *b)* kohtaan kuuluvat sanat jälkeen 1400:n tulleita lainoja. Samanaikaisia saattaisivat myöskin olla *c)* kohdan sanat edellyttäen, että niissä suom. *ū* edustaa mr. *ō*-äännettä, mutta kun mr:ssa esiintyy *ō* ~ *ū* vaihtelua lainasanojen piirissä, voisi ajatella, että suomen *ū*:llinen edustus olisi peräisin mr:n *ū*:llisesta muodosta.

d) mr. *ō*:n *ŏ*:llinen edustus suomessa ei perustu mihinkään ruotsalaisella taholla tapahtuneeseen äännelakiin, vaan tässä on tapahtunut suomalaisella pohjalla pitkän vokaalin lyhentyminen yksinkertaisen konsonantin edessä, esim. *hovi (~ huovi)*, *rovasti;* toiselta puolen taas vaihtelee pitkä ja lyhyt vokaali *tuorstai* ~ *torstai* sanassa (GSI. s. 47, vrt. § *1 d*).

e) Thomsen (GSI. s. 45, 49) on sitä mieltä, että missä suomessa esiintyy *ou*-diftongi vastaamassa ruotsin lyhyttä tai pitkää *o*-äännettä, siinä on suom. *ou* kehittynyt ruotsin *o*:sta. Toiselta puolen on myöskin ruotsalaisella taholla mr:n *ō*-äänne määrätyillä murrealueilla diftongiutunut *åu*:ksi. Uusgotlannin murteessa se on tapahtunut ehkä jo ennen 1450:tä, tavataanpa sitä paikoin myöskin mannermaa-murteissa keskiajan loppupuolella (Ljh. §§ 769—770). Myöskin Suomen ruotsalaismurteissa on tapahtunut *ō* > *åu* rajotetulla murrealueella, nim. keski-Pohjanmaalla, Satakunnassa ja etelä-Suomessa (Östsv. dial. § 24). Saxén (Finska lånord s. 44) olettaa, että mainittu diftongiutuminen määrätyllä ruotsalaismurrealueellamme on varsin nuori, vasta 1600-luvun loppupuolella tapahtunut ilmiö. Jos tämä Saxénin todistelu pitäisi paikkansa, eivät kysymyksessä olevan ryhmämme sanat voisi olla lainoja ruotsalaismurteistamme, koska suomen kieli

käyttää *ou*-diftongia mainituissa sanoissa jo 1500-luvulla, vaan näin ollen olisi suomen *ou*-diftongin esiintyminen ruotsin *ō*:ta vastaamassa suomalainen ilmiö. Sen seikan puolesta näkyy myöskin puhuvan se, että ruotsin *å*-äännettä edustaa suomessa *ou*-diftongi ainakin *tougata* (r. *tåga*) sanassa. Näissä suomen sanoissa olisi siis tapahtunut jonkinlainen diftongin substitutsioni ex analogia sellaisten sanojen kuin *koukku*, *loukku*, *toukka* y. m. mukaan, sillä äänteenkehitystä $\bar{o} > ou$ ei suomen äännehistoria tunne. Todennäköisempi lienee kuitenkin se otaksuma, että mainitun ryhmän sanoissa kuvastuu ruotsalaismurteittemme *åu*-diftongi, joka samoin kuin Ruotsin puolella olisi myöskin Suomessa ollut jo keskiajalla tavattu. Mielihyvin voin tämän lisäksi todeta, että prof. Setälä Kotikielen seuran kokouksessa $19^{7}/_{5}14$ eräästä lausunnosta päättäen oli sitä mieltä, että suom. *ou* uusissa ruotsalaisissa lainoissa on ruotsalaismurteistamme peräisin.

§ 9. a) (mmr.) vur. $\breve{\bar{a}} =$ s. $\bar{o}$ *(>uo)*, esimm. ks. *§ 2 d)*.

b) (mmr.) vur. $\breve{\bar{a}} =$ s. *ou*, esim. vur. *tåga* ~ *tougata* (ks. *§ 8 e)*.

§ 10. I a) mr. $\breve{u} =$ s. $\breve{u}$, esim. vur. *furste* ~ *fursti*, mmr. *junkare* ~ *junkkari*, mmr. *lust* ~ *lusti*, mmr. *munker* ~ *munkki*, mmr. *kanunk* ~ *kanunki*, mmr. *argument* ~ *argumentti*, mmr. *capitul* ~ *kapituli*.

b) mr. $\breve{u} \sim \breve{o} =$ s. $\breve{u} \sim \breve{o}$, ks. § 7 *d)*, *e)*.

c) mr. $\breve{u} > y =$ s. $\breve{y}$, esim. mr. *tunna* ~ *tynnöri*.

II a) mr. $\bar{u} =$ s. $\bar{u}$, esim. mmr. *kruka* ~ *kruukku*, mmr. *krut* ~ *kruuti*, mmr. *mur* ~ *muuri*, mmr. *bruka* ~ *pruukata*, mmr. *pust* ~ *puusti*, mmr. *basun* ~ *pasuuna*, mt. *minut* ~ *minuutti*.

b) mr. $\bar{u} \sim \bar{o} =$ s. $\bar{u}$, ks. *§ 8 c)*.

Suomen kielen niin hyvin lyhyt kuin pitkä *u*-äänne edustavat mr:n resp. lyhyttä tai pitkää *u*-äännettä, joka Ruotsin ruotsissa edelleen on kehittynyt ur:lle ominaiseksi *u*-äänteeksi, mutta ruotsalaismurteissamme säilyttänyt mr:laista kantaa lähempänä olevan ääntämisensä (Ljh. §§ 785—6).

I c). Murteittain on $u > y$ *nn*:n ja *nd*:n edessä, jos *u*:n edessä on ollut *s* tai *t* (Ljh. § 809). Tämän äännelain vaikutuksen alaisena olisi saattanut olla mr:n *tunna* > *tynna*, jolloin suomen *tynnöri* olisi laina $u > y$ kehityksen jälkeen. Kuitenkin on ruotsin

y:llinen muoto voinut tulla *i*-äänteenmukauksen vaikutuksesta (Ljh. § 810).

§ 11. I a) mr. *ÿ* = s. *ÿ*, esim. mmr. *skytta* ~ *kyttä*, mmr. *lykka* ~ *lykky*, mmr. *mynt* ~ *myntti*, mmr. *bytta* ~ *pytty*, mmr. *ryttare* ~ *ryttäri*, mmr. *synd* ~ *synti*.

b) mr. *ÿ* > *i̯* = s. *i̯*, esim. kmr. *dymbeldagha vika* ~ *timmintai*.

c) mr. *ÿ* ~ *i̯* = s. *ÿ*, *i̯*, esim. vur. *myrten* ~ *mirten* ~ s. *myrtti*, ks. *§ 5 e)*.

d) mr. *ÿ* > *ö̯* = s. *ÿ*, esim. mmr. *yrt* ~ *yrtti*, mmr. *byssa* ~ *pyssy*, vur. *myssa* ~ *myssy*, mmr. *myllare* ~ *mylläri*.

e) mr. *ÿ* > *ö̯* = s. *ö̯*, esim. mmr. *mylska* ~ *mölskä*.

f) mr. *ÿ* ~ *ö̯* = s. *ÿ*, *ö̯*, esim. ur. *pylsa*, *pölsa* ~ *pylsy*, vur. *köller*, ur. *kyller* ~ *kölleri*.

mr:n *ÿ* on myöhemmässä kielessä määrätyissä asemissa säilynyt, määrätyissä asemissa taas ollut muutoksen alainen. Jos seuraavassa tavussa on *i*-äänne, on mr:n *y* > *i* jo ennen 1300:aa, mikä muutos on varsinaisesti tapahtunut korottamassa tavussa, mutta murteittain myöskin korollisessa (Aschw. gr. § 101,2; Ljh. § 527). Tätä vastustaa kuitenkin Hultman (Hälsingelagen s. 64—65) selittäen asian riippuvaksi tavun korkosuhteista samoin kuin suomen ruotsalaismurteissa, missä niinikään on tapahtunut *y*:n kehittyminen *i*-äänteeksi. Itäisellä Uudellamaalla on nimittäin kauttaaltaan tapahtunut äänteenkehitys *y* > *i* (Östsv. dial. § 48), mikä paikoin on suoritettu 1500-luvun alkupuolella (Finska lånord. s. 34, 35). Suomen *timmintai* siis joko on lainattu jälkeen 1300:n, silloin mr:laista kielimuotoa lähtömuodoksi edellyttäen, tai on se laina ruotsalaismurrealueelta.

Lainasanojemme kronologiaan nähden on edellämainittua *y* > *i* kehitystä paljon tärkeämpi *y* > *ö*. Kun toiset tutkijat tahtovat rajottaa mainitun äänteenkehityksen tapahtuneeksi määrätyissä asemissa erinäisten konsonanttien seuratessa (Aschw. gr. § 116; Ljh. § 538—558), näkee Hesselman tässä *i* > *e* kehityksen kanssa analogisen kvantiteettisuhteisiin perustuvan äännelain, joka on vaikuttanut, kun lyhyt pääkorollinen tavu on pidentynyt, ja joka, joskin vielä 1400-luvun lopulla tavataan *y*:llisiä kirjotustapoja mmr:ssa, on 1400:n paikkeilla ollut loppuunsuoritettu. (De korta vokalerna *i* och *y* ss. 219—247; Stafvelseförlängning ss. 101—

104; kronologiaan nähden vrt. myös Aschw. gr. § 116.) Suomen eteläisissä ruotsalaismurteissa, joissa tavujen kvantiteetti on alkuperäisellä pidentymättömällä kannalla, ei siis mainittua äänteenkehitystä tavata, mutta se esiintyy sen sijaan pohjoisissa murteissa ja paikoin Satakunnassa ja Varsinais-Suomessa (Östsv. dial. § 28, vrt. § 1,11, 74). Suomen ruotsalaismurteissa tapahtuneen äännekehityksen *y* > *ö* asettaa Saxén (Finska lånord s. 35) tapahtuneeksi osapuilleen 1400-luvun keskivaiheilla. Ennen 1450:tä ovat kielessämme olleet *d)* kohtaan kuuluvat sanat siinä tapauksessa, että ne ovat lainoja sellaisesta kielimuodosta, missä *y* > *ö*. Samojen edellytysten vallitessa ovat *e)* kohdan sanat lainattuja mainitun ajan jälkeen. Edellä olevista kronologisista päätelmistä on erillään pidettävä *f)* kohtaan kuuluvat sanat, koska ruotsissa esiintyvä *y* ~ *ö* vaihtelu perustuu siihen, että sanat ovat lainatut *y* ~ *ö*-muotoisina eri murteista, nimenomaan saksan kielen murteista (Ljh. § 560).

II a) mr. *ȳ* = s. *ȳ*, esim. mmr. *lyra* ~ *lyyry*, mmr. *gryn* ~ *ryyni*, mmr. *syl* ~ *syyli*, mmr. *dyna* ~ *tyyny*, mmr. *styre* ~ *tyyri*.

b) mr. *ȳ* > *y̆* = suom. *ȳ*, esim. mmr. *krydda* ~ *ryydätä*.

b) mmr:ssa on pitkä vokaali lyhentynyt geminaattain edessä, joskin sivukorollinen tavu seuraa (Aschw. gr. § 131,2). Tämän ajan lainoja ovat siis *b)* kohtaan kuuluvat *ryyti*, *ryydätä*.

§ 12. I a) mr. *ŏ* = s. *ŏ*, esim. *förrädhare* ~ *förrääd̈ari*, mmr. *förste* ~ *försti*, vur. *skörte* ~ *körtti*, mmr. *tröia* ~ *röijy*, vur. *öfwerste* ~ *översti*.

b) mr. *ŏ* ~ *y̆* = s. *ŏ*, *y̆*, ks. § 11 *f)*.

II. mr. *ō̆* = s. *ō̆* (> *yö*), esim. mmr. *fröken* ~ *fröökinä*, vur. *förare* ~ *fööräri*, vur. *spröte* ~ *spröötti*, vur. *stöfware* ~ *töövari*, mmr. *koparröker* ~ *kuparryökki*, mmr. *böfvel* ~ *pyöveli*, mmr. *snöre* ~ *nyöri*, mr. *bök* ~ *pyökki*, mmr. *röware* ~ *ryöväri*.

Mitä tulee *II*:ssa mainittuun mr:n *ō̆*:tä edustavaan s. *yö*:diftongiin ks. *§ 20 c)*.

B. Diftongit.

§ 13. a) mr. *au* > *ø* = s. *au*, esim. mgotl. *kaupungr* ~ *kaupunki*.

b) mr. *au* > *ø* = s. *ø*, esim. vur. *klöster* ~ *klösteri*.

c) vur. *au* = s. *au*, esim. vur. *laurbär* ~ *laurperi*, vur. *paulun* ~ *pauluuna*.

Ne lainasanat, joissa s. *au*-diftongi vastaa yhteisskandinaavilaista *au*-diftongia, kuuluvat yleensä vanhempaan lainakauteen (GSI. s. 50, 51). On tämän ryhmän sanoja kuitenkin sellaisiakin, jotka eivät varsin vanhoja saata olla, koska niiden levenemisalue ei ulotu muihin Itämeren suomalaisiin kieliin. Näitten sanojen kronologiaa valaisee kuitenkin jossain määrin *au*-diftongin käsittely ruotsalaisella taholla. Mr:n *au*-diftongin kehitys *ø*-äänteeksi on ollut loppuunsuoritettu noin 1200, ainakin keski- ja etelä-Ruotsissa, mutta itäruotsalaisissa murteissa ei diftongi ole monoftongiutunut, joskin se on alkuperäisestään muuttunut (Ljh. § 881, Aschw. gr. § 123). Kuitenkin tavataan *au*-diftongi säilyneenä keskiajalla meilläkin tunnettujen muinaisgotlantilaisten kauppakestien kielessä, mistä lähtöisin esim. *kaupunki* [1], *aurtua* saattavat olla (Aschw. gr. § 123,1). Toinenkin hypoteesi, että *au*-diftongi olisi näissä vanhemman ja uuden lainakauden rajalla olevissa sanoissa Suomen ruotsalaismurteista peräisin, on meidän varteen ottaminen. Suomen ruotsalaismurteissa on *au*-diftongi kehittynyt *ǫu*-diftongiksi ainakin jo 1400-luvun lopulla (Finska lånord s. 47), jota ennen siis ruotsalaismurteissamme on *au*-diftongia tavattu (vrt. Ljh. § 880). Sitäpaitsi on mahdollista, että *au* > *ø* kehityksen väliasteista *ǫu*-diftongia on voitu suomessa käsittää *au*:ksi, joten ryhmäämme kuuluvat *au*-diftongiset sanat Suomen ruotsalaismurteista lähtöisinä saattaisivat vallan hyvin kuulua käsiteltävänä olevien lainasanojemme piiriin.

c) kohdan sanat, joitten ruotsalaisissa vastineissa *au* > *ø* kehitystä ei ole tapahtunut, ovat tietenkin myöhäistä lainatavaraa ruotsinkin kielessä (Ljh. § 888). Sama on laita *b)* kohtaan kuuluvan *klösteri* sanan, joka ei ainakaan voi olla ruotsalaismurteistamme, koska täällä monoftongiutuminen *ø*-äänteeksi on tapahtunut viimeistään 1600-luvun alkupuolella (Finska lånord s. 47),

---

[1] Thomsen pitää *kaupunki* sanaa gotlantilaisperäisenä (Setälän tiedonanto).

vaan mainittu sana on kirjallinen laina Ruotsin puolelta, missä *au* > *ø* on aikaisemmin tapahtunut. Kuitenkin on mahdollista, että vur. *klöster*-sanassa ei olekaan tapahtunut *au* > *ø* kehitystä, vaan että se itse on saksalaista alkuperää (ks. *luostari*).

§ 14. a) mr. *æi (ei)* > *ē* = s. *ei*, esim. mmr. *lekare* ~ *leikari*, mmr. *leker* ~ *leikki*, mmr. *leþsaghare*, vrt. *leitsata*.

b) vur. *ē* = s. *ei*, esim. mmr. *greve* ~ *kreivi*, mmr. *mening* ~ *meininki*, mmr. *bleka* ~ *pleiku*, mmr. *resa* ~ *reisu*, mmr. *kapiten* *kapteini*.

Lainasanojemme piirissä tavataan iso joukko sanoja, missä suomessa *ei*-diftongi vastaa mr. *ē*-äännettä. Samalla kun Thomsen (GSI. s. 49) myöntää, että suom. *ei* on saattanut jossakin tapauksessa syntyä ruotsin *e*-äänteestä, osottaa hän, että tällaisissa sanoissa ruotsalaisellakin taholla on täytynyt olla ja vieläkin on *ei*-diftongi, joka on tavallisesti kehittynyt *e*-äänteeksi. Yhteisskandinaavilainen *æi*-diftongi on mr:ssa monoftongiutunut *ē*:ksi eri aikoina eri murteissa (Ljh. § 843) ollen kuitenkin noin 1200:n seuduilla monoftongiutuneena ainakin keski- ja etelä-Ruotsissa (Ljh. § 854), vaikka se murteittain on säilynyt aina 1400-luvulle niissäkin murteissa, joihin yleisruotsi perustuu (Ljh. § 855). Mainitun äänteenkehityksen iästä on Noreenilla osapuilleen sama käsityskanta: *æi* on paikoin säilynyt 1200-luvulle, mutta yleensä jo aiemmin kehittynyt *ē*-äänteeksi, johonka kehitykseen myöskin kmr:n lainasanat ovat ottaneet osaa (Aschw. gr. § 124,2 ja muist. 5). Suomen ruotsalaismurteiden kielikanta on edellä puhuttuun *æi* > *ē* kehitykseen nähden aivan toinen. Ainoastaan muutamissa yleisruotsalaiselle vaikutukselle alttiissa murteissa on monoftongiutuminen tapahtunut, kun sitä vastoin *äi*-diftongi on säilynyt Pohjanmaan, Satakunnan ja itäisen Uudenmaan murteissa samoin kuin myöskin Itämeren maakunnissa (Östsv. dial. § 1,69, ks. myöskin Finska lånord § 30). Mitä edellä on sanottu mr:n *æi (ei)* diftongin kehittymisestä ja sen murteittaisesta esiintymisestä, vahvistaa siis kaikessa Thomsenin käsityskantaa suomen *ei*-diftongista (GSI. s. 49), ja näin ollen on meidän päättäminen, että ainakin b) ryhmän sanat ovat lainoja ruotsalaismurteistamme. Kuitenkin on meidän otettava huomioon, että yleisruotsissa uus-

ruotsalaisena aikanakin lainasanojen piirissä tavataan *æi-*, *ei*-diftongi (Ljh. § 861—863). Tähän kielimuotoon palautunevat sellaiset lainat kuin *keisari*, *kapteini*, *kreijari*, *galeija* j. m. s.

§ 15. a) mr. **æy* (~ mnorj. *ey*) = s. *äy*, esim. mnorj. *eyrir* ~ *äyri*.

b) mr. *øy* (~ mnorj. *ey*) = s. *öy*, esim. mnorj. *beysti* ~ *pöysti*.

c) mmr. *øy (øi)* > *α) öi*, *β) ȫ* = s. *öi*, *ȫ*, esim. mmr. *trøia* ~ *röijy*, vur. *fröken* ~ *fröökinä*.

Noreen (Aschw. gr. § 126 muist. 1) pitää varmana, että mr:ssa murteittain on ollut *æy*-diftongi vastaamassa mnorj. *ey*-diftongia (< *au*). Tällaisen diftongin olettaminen selittäisi *äyri*-sanan oudon diftongin. — Suomen *pöysti*-sanan, joka edellyttää aiempaa *eü*-diftongia (vrt. ÄH. s. 143, LMÄH. s. 55), saattaisi äänteelliseltä kannalta yhdistää mnorj. *beysti*-muotoon, mutta päättäen sanan leviämisestä vain suomen kieleen on se epäilemättä nuoremman kauden laina ja sellaisena yhdistettävä *øy*-diftongia edellyttävään muotoon, jommoinen esiintyy norjan murteissa *bøyste*-sanassa ja jota mr:n *böste* edellyttää, koska mr. *ȫ* < *øy*. Tämä viimeksi mainittu äänteenkehitys on mr:ssa ollut loppuunsuoritettu noin 1200, ainakin keski- ja etelä-Ruotsissa (Ljh. § 896), mutta m. m. Suomen ruotsalaismurteissa elää vielä alkuperäinøn *öy*-diftongi (Östsv. dial. § 1,69). Näin ollen saattaa suomen *pöysti*-sana olla laina Suomen ruotsalaismurteista. (vrt. GSI s. 51).

Mr:n *øy* > *ø̄* kehityksen ulkopuolella tavataan *øy*, *øi*-diftongi mmr:iin tulleissa lainasanoissa. Tällöin on *øy*, *øi* > *öj* vokaalin edessä, mutta konsonantin edessä on *øy*, *øi* > *ö* (Ljh. § 897). Suomen *röijy* ja *fröökinä* sanoissa kuvastuu tämä kehitys vur:n aikaisena.

§ 16. mr. *iä* > *iæ (jä)* = s. *ä*, esim. kmr. *kialki*, *kælke* ~ *kelkka*, vur. *spiäll* ~ *pelli*, mmr. *giälda*, *gälla* ~ *kellätä*.

Mr:n *iä* diftongi, joka useimmissa tapauksissa on syntynyt aiemmasta *e*:sta (Ljh. § 986, Aschw. gr. § 75,1), on edelleen muuttunut *iæ*-diftongiksi. Tämä äänteenmuutos on paikoin tapahtunut jo ennen 1100:aa, mutta vielä mmr:laisena aikana tavataan *ia*-diftongiakin, joka kuitenkin ainakin tärkeimmissä lähteissä on syrjäytynyt vallitsevan *iæ*:n tieltä (Ljh. §§ 989, 993, Aschw. gr.

§ 96). Kun myöskin Suomen ruotsalaismurteissa kauttaaltaan on *ia* > *iæ* (Östsv. dial. § 1,2), niin on todennäköistä, että ruotsalaismurteissamme mainittu äänteenmukautuminen on tapahtunut uudemman lainakauden alkuaikoina (vrt. Finska lånord s. 57). Näin syntynyt *iæ* on Ruotsin puolella kehittynyt *jä*:ksi (Ljh. § 1007); Suomen puolella tavataan *i* joskus säilyneenä (Östsv. dial. § 17), baltilaismurteissa taas joskus kadonneena (Östsv. dial. § 9,12). Joltakin murrealueelta, missä *iæ*-diftongin *i* on kadonnut, olisivat siis esimerkkeinämme olevat sanat peräisin, sillä ennen *e* > *ia* kehitystä eivät ne ole voineet kieleemme tulla. Tämän mahdollisuuden myöntää Thomsenkin (GSI s. 52) huomauttaessaan, että tähän ryhmään kuuluvat sanat ovat kieleen tulleet sellaisesta kielimuodosta »der ikke har kendt brydningen, eller sporene af denne må tilfældig wære blevne udslettede».

Erillään edellämainitusta *ia* > *iæ* kehityksestä on pidettävä sellaiset ruotsiin tulleet sanat, jotka ovat tämän kehityksen jälkeisiä ja siis esiintyvät originaalinsa mukaan *ia-* *(ja-)* muotoisina myöskin suomen kielessä. Tällaisia ovat esim. s. *jahti*, *(kasti-) jakku* (vrt. Ljh. § 996).

§ 17. a) mr. *iā* > *iǣ* = s. *ie*, esim. mmr. *siæl* ~ *sielu*.

b) mr. *iā* > *iǣ* = *s. e*, esim. mmr. *diäkn*, *deghn* ~ *teini* < *teyni*.

Mr:n *iā* > *iǣ* on tapahtunut vasta noin 1300:n paikkeilla ja sen jälkeen (Aschw. gr. § 97). Kock (Ljh. § 918) mainitsee esimm. jo 1200-luvulta. Joka tapauksessa voimme pitää suomen *sielu*-sanaa lainana aikaisintaan kmr:sta, koska mr:n *sial* todennäköisesti on lainattu ruotsin kieleen muinaissaksin tai muinaisfriisin kielestä kristittyjen lähetyssaarnaajien välityksellä (Brate, Uppsalastudier tillegnade Sophus Bugge ss. 6—14. Reinius, Om kyrkliga lånord i ä. fornsvenskan. Upsala univ. årskrift 1900 ss. 50—54, vrt. Olson, Östgötalagens ljudhistoria s. 73, Kock. Arkiv. IX s. 257, Ljh. § 341; Kauffmann ANF. XI s. 310). Mitä mr:n *iæ*:n erilaiseen edustukseen s. *teini*-sanassa tulee, on se analoginen tapaus §:ssä 16 esitetyille sanoille.

§ 18. mr. *io* > *iø* = s. *ö*, esim. mmr. *skiöldh*, *sköld* ~ *sköldi*.

Mr:n *io* > *iø* on useimmissa murteissa tapahtunut vasta 1350:n

seuduilla ja sen jälkeen (Aschw. gr. § 98, Ljh. § 1057). Edustukseen nähden vrt. § 16.

§ 19. mr. *iu* > *y* = s. *iü* > *yy*, esim. mr. *skiut* ~ **kiüti* > *kyyti*.

V:n 1350 aikoina on mr:n *iu* > *y* (Aschw. gr. § 100, Ljh. § 1034). Ennen mainittua aikamääräystä on siis *kyyti*-sana lainattu kieleemme [1]. *iu* > *y* kehityksen jälkeen ruotsiin tulleet lainasanat ovat tietenkin säilyttäneet *iu-(ju-)*-muotonsa ja ovat sellaisina myös suomen kielessä osottaen tulleensa kieleemme aikaisintaan 1350:n jälkeen. Ks. *junkkari*-sanaa.

§ 20. a) s. *ē* > *ie* edustaa *ē*, *ie*, esimm. *§ 4 f)*.

b) s. *ō* > *uo* edustaa *ō*, *uo*, esimm. *§ 2 d)*, *8 a)*.

c) s. *ȫ* > *yö* edustaa *ȫ*, *yö*, esimm. *§ 12 II*.

Vokaalien alalla suomalaisella pohjalla lainasanoissamme tapahtuneet äänteelliset muutokset rajottuvat tietenkin varsin vähiin, mikä onkin luonnollista, kuin muistamme sen uskollisuuden alkuperäisen säilyttämisessä, mikä vielä vanhoissakin lainoissa kuvastuu, vaikka ne kauan ovat olleet kielessämme sen lakien alaisina. (Vrt. Thomsen, GSI. s. 108 »at finsk i mindst halvandet tusinde år kun har forandret sig aldeles ubetydeligt»). Näin ollen ovat myöskin vähäisiä ne kronologiset johtopäätökset, joita voidaan tehdä kielessämme tapahtuneitten äänteenkehitysten perusteella. Pitkien *e*, *o* ja *ö* vokaalien diftongiutuminen on kuitenkin sellainen äännekehitys, jonka kronologian perusteella nimenomaan juuri lainasanojen ikää on pyritty selvittelemään. Alkusuomalaisen ajan loppupuolella on varmaankin alkanut pitkien *ē*, *ō*, *ȫ* vokaalien diftongiutuminen, ja näin syntyneet *ie*, *uo* ja *yö*-diftongit ovat eri aikoina eri murteisiin levinneet ollen kirjakielessämme jo Agricolan aikoina. (LMÄH. s. 76—77, Agricolan kielestä s. 71). Lounaismurteissa, joihin vanhin kirjakielemme suureksi osaksi perustuu, on mainittujen vokaalien diftongiutuminen tapahtunut Ojansuun tutkimusten mukaan (LMÄH. s. 77—

[1] FUF XIII s. 327 huomauttaa Setälä, että *iü* > *ü* on samanaikainen kuin *eu* > *öü*, ja lounaismurteissa on *eu* > *öu* tapahtunut 1300—1500 väliaikana. LMÄH. s. 55.

86, vrt. Ojansuu, Sanaselityksiä Vir. 08, s. 155) noin 1100—1300:n seuduilla. Tämän perusteella olisi meidän päättäminen, että *a)*, *b)* ja *c)* kohtiin kuuluvat sanat, joissa esiintyy kysymyksessä oleva diftongi, ovat lainattuja ennen 1300:aa olettaen, että mainitut sanat ovat lounaismurteiden alalta, mutta olettaen, että ne ovat idästä päin peräisin, voisivat ne tuskin olla niin myöhäisiä, koska tiedämme diftongiutumisen idästä päin kulkeutuneen. Ne sanat taas, joissa ei diftongiutumista tavata, olisivat lainatut lounaismurteiden kielikantaa edellyttäen 1300-luvun loppupuolella tai sen jälkeen. Useihin mainittujen kohtien sanoihin nähden näyttävät nämä kronologiset johtopäätökset soveltuvan (ks. *§ 8 a)*, *12 II*). Kuitenkin esiintyy sanojen joukossa ruotsiin keskialisaksasta tulleita lainoja, jotka eivät ole siirtyneet ennen 1300-lukua ruotsin kieleen saatikka sitten suomen kieleen (vrt. *§ 47*). Edelleen tavataan diftongiutuminen muutamissa *2 d)* kohdan sanoissa, jotka todistettavasti ovat voineet tulla suomenkieleen aikaisintaan vasta 1400-luvulla. Näin ollen on edessämme kaksi alternatiivia: joko ovat kysymyksessä olevat 1300-lukua myöhemmät lainasanat saaneet diftonginsa substitutsionin johdosta, niinkuin nykyisinkin diftongin substitutsioni tapahtuu esim. savolaismurrealueella (vrt. Tarkiainen, Äänneopillinen tutkimus Juvan murteesta s. 63), tai on diftongiutuminen lounaismurteiden alalla 1300-lukua myöhäisempi. Edellinen alternatiivi vienee lähemmäksi totuutta, mutta samalla Ojansuun tekemä kronologinen päätelmä kadottaa varsinaisen kärkensä, sillä nousee kysymys, ovatko mainitut diftongit luonaismurteissa yleensä syntyneet diftongiutumisen vai diftonginsubstitutsionin johdosta.

§ 21. a) s. *eü* > *öü* edustaa *öy*, esimm. ks. *§ 15 b)*.

b) s. *iü* > *ü* edustaa *ȳ*, esim. ks. *§ 19*.

LMÄH:ssa s. 55 Ojansuu pitää varmana, että *eü* > *öü* on lounaismurteissakin loppuunsuoritettu viimeistään 1500:n tienoilla ja ettei toiselta puolen mainittu äänteenkehitys saata olla ainakaan 1300:aa aikaisempi. Jos suomen *pöysti*-sana on alkuaan *peüsti*-muodossa lainattu, joka otaksuminen ei suinkaan ole tarpeen (ks. *§ 15 b*), niin olisi se lounaismurteissammekin suorittanut *eü* > *öü* kehityksen ennen 1500:aa. *b)* Samanaikaisena kuin edellä

mainittu äänteenkehitys pitää O j a n s u u *iü* > *ü* kehitystä (LMÄH s. 55), joten tämän suomalaisen äännelain perusteella voimme asettaa suomen *kyyti*-sanan kronologian 1500-luvun edelle (ks. tarkempi kronologia *§ 19)*.

C. Konsonantit[1].

a) Sanan alussa.

§ 22. a) mr. *k* = s. *k*, esim. kmr. *kagh* ~ *kaakki*, kmr. *kal* ~ *kaali*, mmr. *kaka* ~ *kakku*, mmr. *kalker* ~ *kalkki*, mmr. *kamare* ~ *kamari*, mmr. *kolare* ~ *kolari*, mmr. *konst* ~ *konsti*, mmr. *kula* ~ *kuula*.

b) mr. *k* > *tš* = s. *k*, esim. mmr. *keysare* ~ *keisari*, mmr. *kälke* ~ *kelkka*, mmr. *kämpe* ~ *kemppi*, mmr. *kättare* ~ *kettari*, mmr. *kärra* ~ *kärry*, vur. *köller* ~ *kölleri*.

Mr:n palataalista *k*-äännettä, joka mmr:ssa on kehittynyt *tš*-änteeksi jo ennen 1400:aa, paikoin jo 1300:n tienoissa (Aschw. gr. § 278), edustaa myöhäisimmissäkin lainakautemme sanoissa s. *k*-äänne. Kun on mahdoton ajatella näitten sanojen tulleen kieleemme ennen *k* > *tš* kehitystä, on meidän tarkastettava vastaavaa ilmiötä ruotsalaismurteissamme. Täällä tapaamme kaikkialla, paitsi itäisimmässä Varsinais-Suomessa ja osittain Uudellamaalla, *k*-äänteen säilyneenä palataalistenkin äänteiden edessä (Östsv. dial. § 6,3). Missä taas *k* > *tš*, siellä on äänteenkehitys verraten nuori ilmiö, S a x é n i n mukaan vasta 1600-luvun keskivaiheilla tavattava (Finska lånord s. 60). Edellisen johdosta voimme siis tehdä sen johtopäätöksen, että *k*-äänteen esiintyminen edustamassa mr:n palataalista *k*-äännettä viittaa joko mr:laiseen aikaan ennen 1300—1400-lukua tai sitten suorastaan Suomen ruotsalaismurteisiin (ks. GSI. s. 60). Analoginen on mr:n sananalkuisen *sk*:n *(> š)* edustus suomen kielessä (vrt. *§ 27 c)*.

§ 23. a) mr. *g* = s. *k*, esim. mmr. *galigo* ~ *kaligo*, mmr. *gamber* ~ *kami*, mmr. *gata* ~ *katu*.

---

[1] Mr:n konsonanttien edustusta suomen kielessä seurataan ainoastaan sikäli kuin tällainen seuraaminen valaisee jommankumman kielen äännehistoriaa.

b) mr. *g* > *j* = s. *k*, esim. mmr. *giälda*, *gälla* ~ *kellätä*, mmr. *gäster* ~ *kesti*, mmr. *gillastuffwa* ~ *killantupa*.

Palataalisen *g*:n muuttuminen *j*:ksi on mr:ssa tapahtunut samaan aikaan kuin *k* > *tš* eli siis 1300—1400:n paikkeilla (Aschw. gr. § 278), mutta se on säilynyt ruotsalaismurteissamme samalla murrealueella kuin palataalinen *k*-äänne. (Östsv. dial. § 6,3). *b)* ryhmän sanoihin soveltuu siis mutatis mutandis, mitä on sanottu *22 §*:n *b)* kohdan sanoista. — Kirjallisissa lainoissa, jotka noudattavat ruotsin kielen ortografiaa, esiintyy tämän ryhmän sanoissa suomen kielessä outo *g*.

§ 24. mr. *d*, *b* = s. *t*, *p*, esim. mmr. *daggare* ~ *takari*, mmr. *danz* ~ *tanssi*, mmr. *dublare* ~ *tuplari*; mmr. *bar* ~ *paari*, mmr. *bakare* ~ *pakari*, mmr. *bikare* ~ *pikari*, mmr. *borghare* ~ *porvari*, mmr. *boþ* ~ *puoti*.

§ 25. mr. *þ* > *t* = s. *t*, esim. mmr. *þyþa* ~ *tyydätä*, mmr. *thorpare* ~ *torppari*, mmr. *þinga* ~ *tinkata*.

Mr:n *þ*-äänne on kehittynyt *t*-äänteeksi murteittain jo noin 1375, ja noin 1450:n seuduilla on äänteenkehitys loppuunsuoritettu. (Aschw. gr. § 260). Tämä kronologia ei kuitenkaan valaise tämän ryhmän lainojen ikää, koska vanhoissakin lainoissa mr:n *þ*-äännettä edustaa s. *t*-äänne.

§ 26. a) mr. *f* = s. *p*, esim. mnorj. *fasta* ~ *paasto*, mnorj. *festr* ~ *pesti*, mnorj. *forstofa* ~ *porstua*.

b) mr. *f* = s. *v*, esim. mmr. *fara* ~ *vaara*, mmr. *fange* ~ *vanki*, mmr. *fikon* ~ *viikuna*, mmr. *fil* ~ *viila*, mmr. *form* ~ *vormu*, mmr. *fodher* ~ *vuori*.

c) mr. *f* = s. *f*, esim. mmr. *fatabur* ~ *fatabuuri*, vur. *firmament* ~ *firmamentti*, vur. *focka* ~ *fokka*, vur. *furste* ~ *fursti*, mmr. *förste* ~ *försti*.

a) ryhmän sanojen kuulumista vanhaan lainakauteen, missä *f*:ää edustaa *p*, vastustavat osittain historialliset tosiseikat, osittain näiden sanojen ahdas levenemisalue. Joka tapauksessa kuvastuu näissä sanoissa uudemman lainakauden vanhin edustus. Myöhempänä muinaisruotsalaisena aikana on *f*-äännettä suomen kielessä edustamassa *v*-äänne, koska ainoastaan rajotetulla murrealueella, keskiajalla tietenkin ahtaammalla alueella kuin nyt, on tavattu *f*-

äännettä. Ojansuun mukaan on *f*-äänne tullut käytäntöön murteissamme 1200:n ja 1500:n välillä (Vir. 06, s. 26). Tämän suhteen huomautettakoon kuitenkin, että suom. *vaara*-sana, joka on nykyisessä merkityksessään tullut kieleemme 1300:n jälkeen (ks. *§ 47*), esiintyy säännöllisesti niin vanhimmassa kirjakielessämme kuin *f*-murrealueella *v*-alkuisena (vrt. myös *vantti*), seikka, joka saattanee puristaa Ojansuun asettamaa aikarajaa melkoista ahtaammaksi.

§ 27. a) mr:n *kahta (tai useampaa) konsonanttia* edustaa suomessa sanan alussa *yksi, s. o. viimeinen konsonantti*, esim. mmr. *skytte* ~ *kyttä*, mmr. *slagh* ~ *laji*, mmr. *skalker* ~ *kalkki*, mmr. *skanz* ~ *kanssi*, mmr. *skinka* ~ *kinkku*, vur. *sneck* ~ *näkki*, vur. *spetz* ~ *peitsi*, mmr. *spil* ~ *pilli*, mmr. *skript* ~ *rippi*, mmr. *tröia* ~ *röijy*, mmr. *stop* ~ *tuoppi*, mmr. *stikämäz* ~ *tika(veitsi)*, vur. *stempel* ~ *temppeli*, ruots. murt. *stakka* ~ *takka*.

b) mr:n *kolmea konsonanttia* edustaa suomessa *kaksi (viimeistä) konsonanttia*, esim. mmr. *skratte* ~ *kratti*, mmr. *skrin* ~ *kriini*, mmr. *strutz* ~ *trussi*.

c) mr:n *kahta (tai useampaa) konsonanttia* edustaa suomessa *kaksi (tai useampi) konsonantti*, esim. mmr. *drotsäte* ~ *drotseti*. vur. *fracht* ~ *frahti*, mmr. *flaska* ~ *flasku*, mmr. *glauia* ~ *glaavio*, vur. *granne* ~ *granni*, mmr. *klukkare* ~ *(k)lukkari*, mmr. *kloster* ~ *kluostari*, mmr. *knape* ~ *knaappi*, mmr. *grop* ~ *krooppi*, vur. *qwintin* ~ *kvinttiini*, mmr. *blus* ~ *plusi*, mmr. *bref* ~ *preivi*, mmr. *psaltare* ~ *psalttari*, kmr. *skap* ~ *(s)kaappi*[1], mmr. *skipare* ~ *(s)kippari*, mnorj. *skraddari* ~ *skraatari*, mmr. *slagta* ~ *slahdata*, vur. *smacka* ~ *smakko*, vur. *snickare* ~ *snikkari*, mmr. *speghil* ~ *speili*, vur. *spjut* ~ *spjuutti*, vur. *sprund* ~ *sprunti*, mmr. *stol* ~ *stuoli*, mmr. *stäghla* ~ *steilata*, vur. *stycke* ~ *stykki*, vur. *struts* ~ *strutsi*, mmr. *sven* ~ *svenni*, vur. *tratt* ~ *tratti*.

Sille verratten laajalle länsimurteittemme alueelle, missä nykyään tavataan kahta tai useampaa konsonanttia sanan alussa, on tämä nykyisellekin suomen kielelle jokseenkin outo ja useimmille mur-

[1] Mr. *sk*:ta edustaa suomessa *k (sk)*, vaikka Ruotsissa tavataankin *sk*:n kehitys *š*-äänteeksi (ks. § 22, b).

teillemme tuntematon ilmiö ollut ruotsin kielen vaikutuksesta levinnyt aina 1200-luvulta alkaen päästen täyteen valtaan ennen kirjakielemme perustamista niissä murteissa, joihin vanhimmat kirjailijamme kielensä pääasiallisesti perustivat. (Ojansuu, Vir. 06, s. 24, Fieandt, Suomi IV 5, s. 29, Airila, Tornion murteesta, s. 68). Ruotsalaista ortografiaa silmälläpitäen käyttivät vanhimmat kirjailijamme *c)* ryhmän sanoissa kahta tai useampaa konsonanttia, vaikka monikin sanoista tyypillisilläkin kaksikonsonanttisilla alueilla äännettiin yhdellä. Mutta jos toiselta puolen myönnämme, että suurin osa näistä *c)* kohdan sanoista kaksi- tai useampikonsonanttisena on lainautunut kieleemme kaksikonsonanttisen murteen välityksellä, niin on toiselta puolen kieltämätöntä, että missä vanhimmat kirjailijamme — ehkä ruotsalaista vastinetta ajattelematta — kirjottivat sanan yhdellä konsonantilla, siinä perustui kirjotustapa faktilliseen ääntämiseen. Kun nyt Agricolalla, jonka kieli, niinkuin hän itsekin tunnustaa, on länsisuomalaista, tavataan *kalkki*, *kantsi* (myös *skantsi*) ja kun tunnetusti länsisuomalaiset kirjailijat Martti, Hemminki ja Schroderuksen porilainen lähdemies kirjottavat *kinkku*, *kyttä*, *laji*, *kyyti*, *lukkari*, *peili*, *peitsi*, *röijy*, *taakka*, *takka*, *takki*, *tika(veitsi)*, *tunti*, *tuoppi*, *tärkki* — joiden sanojen rinnalla joskus tavataan kaksikonsonanttisia muotoja — niin ei liene rohkeata päättää, että nämä sanat vanhimman kirjakielemme aikana kaksikonsonanttisella alueella esiintyivät yksikonsonanttisina, niinkuin niistä useimmat nytkin esiintyvät. Ne olisivat siis lainattuja ennen 1200:aa? Nyt ovat ainakin *laji*, *kanssi*, *kinkku*, *peitsi*, *röijy*, *tika(veitsi)*, *peili*, *kalkki (?)*, *kyttä (?)* sanojen ruotsalaiset vastineet tulleet kas:sta, s. o. 1300:n jälkeen tai vieläkin myöhemmästä kielimuodosta, ja siis ovat kysymyksessä olevat sanat voineet tulla lounaismurteisiimme aikaisintaan 1300-luvulla. Jos ne nyt esiintyvät yksikonsonanttisina tällä murrealueella, on meidän tehtävä se johtopäätös, että vielä 1300-luvulla alkukielen kahta tai useampaa konsonanttia joutui suomen kielen kaksikonsonanttisella alueella edustamaan yksi konsonantti (vrt. Ojansuu, Muutamia Suomen kielen keskiaikaisia kirkollisia lainoja s. 3, »ainakin vuoden 1300:n seuduilta ovat konsonantit sanan alussa säilyneet»). Mitä muuten *c)* ryhmän sa-

noihin tulee, on niistä suuri osa kas:laista alkuperää ja siis suomen kielessä myöhäisiä lainoja, joten ne eivät voi viedä kaksikonsonanttisuutta 1300-lukua varhaisemmaksi.

§ 28. a) mr. *h, k, s + j, v* = s. *h, k, s + i, u*, esim. mmr. *hiul* ~ *hiulu*, mmr. *qwit* ~ *kuitti*, norj. murt. *kviska* ~ *kuiskata*, mmr. *siæl* ~ *sielu*.

b) mr. *hv, kv, sv* = s. *ho, ko, so*, esim. mmr. *hvalf* ~ *holvi*, mmr. *hvälva* ~ *holvata*, mmr. *kwarter* ~ *kortteri*, vur. *svarta* ~ *sortti*.

c) mr. *hv, kv, sv* = s. *v, kv, sv*, esim. ur. *hviska* ~ *viskuttaa*, vur. *qwintin* ~ *kvinttiini*, ur. *kvittera* ~ *kviteerata*, vur. *sven* ~ *svenni*.

Lähtien siitä näkökannasta, että *a)* ja *b)* ryhmiin kuuluvissa sanoissa *j* ja *v*-äänteillä on ollut vokaalikvaliteetti, jotavastoin taas *c)* ryhmän sanoissa konsonanttinen, voimme ymmärtää erilaisen edustuksen, mikä sanojen käsittelyssä suomessa ilmenee (ks. Finska Lånord s. 54). Ljungstedt (Grunddragen af modersmålets historia s. 164) huomauttaa, että *h*-äänne *hi*-yhtymässä on lakannut kuulumasta 1500-luvulla, jolloin *i* sai spiranttisen sävyn. Kuitenkin jo mmr:ssa *h* on murteittain kadonnut konsonanttisen *i*:n edestä (Aschw. gr. § 312,3), Suomen ruotsalaismurteissa on *h*-äänne niinikään hävinnyt *j*-äänteen edestä, paitsi sillä murrealueella, joka käsittää osia etelä-Pohjanmaasta, itäisen Uudenmaan, Satakunnan y. m. alueita (Östsv. dial. § 4,6). Kun vielä mainitsemme, että *i*-äänne tässä asemassa on Satakunnan ruotsalaismurteissa vailla spiranttista sävyä (Östsv. dial. § 4,2), niin olisi houkuttelevaa päättää, että suom. *hiulu*-sana, joka esiintyy Martilla ja myöhemmin Schroderuksen porilaisella lähdemiehellä, olisi lainattu ehkäpä juuri Satakunnan alueelta. Sanan edellyttämä lähtömuoto voi myöskin olla vielä mmr:lainen. *sielu*-sanan (ks. *§ 17 a*) ruotsalaisen vastineen *i*-äänne, joka eri aikoihin eri murteissa on kehittynyt *j*-äänteeksi, on vailla spiranttista sävyä vielä ruotsalaismurteissamme ahtaalla alalla Pohjanmaalla (Östsv. dial. § 1,80, 4,2). Sana kuuluu tästä huolimatta lainakauden vanhimpiin.

h-äänteen käsittely *hv*-yhtymässä on pääasiallisesti analoginen edellä esitettyyn nähden. Ljungstedt (s. t. kuin edellä s. 65)

mainitsee, että *h*-äänne *v*:n edellä ei ääntynyt enää 1500, olipa se murteittain aiemminkin kadonnut. Mmr:laisena ilmiönä pitää Noreen (Aschw. gr. § 312,3) *h*:n katoamista *v*:n edestä. Kock in mukaan (Studier öfver fornsvensk ljudlära ss. 1—34) on *w*:llä, ei ainoastaan *hw*-äänneyhtymässä, vaan myöskin *qw*, *sw* y. m. äänneyhtymissä ollut labiolabiaalisen puolivokaalin äännearvo, mikä käy selväksi vielä 1400-luvun käsikirjotuksista. Kuitenkin on sillä konsonanttinen kvaliteetti 1600-luvun loppupuolella (Finska lånord s. 54). Näin ei kuitenkaan kaikissa murteissa. Suomen ruotsalaismurrealueella on puolivokaali *w* useimmissa murteissa kehittynyt spiranttiseksi *v*-äänteeksi, mutta *kw*-yhtymässä on se rajotetulla murrealueella säilyttänyt alkuperäisen äännearvonsa (Östsv. dial. 1,23, 4,3). Tällaiselta murrealueelta tai sitten mr:laisesta kielimuodosta ovat lainattuja suomen *kuitti*, *kuiskata* (ks. sanaluetteloa) sanat. Vur:sta sitävastoin on Agricola lainannut *wiskuttaa*-sanan, joka edellyttää sellaista kielimuotoa, missä *hv*-yhtymän *h*-äänne oli kadonnut konsonanttisen *v*-äänteen edestä. Erikoista huomiota kiinnittävät puoleensa *b*) ryhmän sanat edellisestä poikkeavan äänne-edustuksensa takia. Suomen *holvi*, *holvata*, *kortteri* ja *sortti* sanojen ruotsalaisissa lähtömuodoissa on *v*-äänteellä täytynyt olla vokaalinen kvaliteetti, tai on sitten näitten sanojen lähtömuodoksi asetettava sellaisia ruotsalaisella taholla tavattavia muotoja, joissa esiintyy *ho-*, *ko-*, *so-* (ks. sanaluetteloa). Tätä viimeistä alternatiivia on Saxen (Finska lånord s. 54—55 muist.) kannattanut (vrt. myös Ojansuu, Vir. 05 s. 27). Kieltämättä tämän oletamuksen todennäköisyyttä on kuitenkin sekin alternatiivi mahdollinen, että mainitut muodot ovat syntyneet sellaisista muodoista, missä *hv*, *kv* ja *sv* yhtymissä *v*-äänteellä on ollut vokaalinen kvaliteetti. Tämä on sitä todennäköisempää, kun suomenkielessä vanhempien lainojen joukossa on useita analogisia tapauksia (Setälä FUF. X ss. 44—51).

b) Sanan sisäiset konsonantit.

§ 29. Niinkuin Setälä (ÄH s. 13) on osottanut, eroavat suomen kielen klusiilit *k*, *t*, *p* vastaavista ruotsin kielen puheäänettö-

mistä klusiileista siinä, että ensiksi mainitut ovat ilman aspiratsionia ja kvantitatiivisesti lyhyempiä. Tästä riippuu, että ruotsin *k*, *t*, *p* äänteet ovat joutuneet miltei säännöllisesti astevaihtelusuhteisiin: *kk* ~ *k*, *tt* ~ *t*, *pp* ~ *p*, harvemmin *k* ~ *γ*, *t* ~ *δ*, *p* ~ *β* tapauksiin. Viimemainitusta edustuksesta tavataan lainasanojemme piirissä vain harvoja esimerkkejä: *piki*, *haka*, *vati*. Tässä niinkuin edellisessäkin tapauksessa on kysymys äänteellisestä analogiasta (ÄH s. 120—121). Yksinäisten sen paremmin kuin kahdennettujenkaan puheäänettömien klusiilien edustus suomen kielessä ei tarjoa mitään mielenkiintoista uudempien lainasanojen kronologian selvittämiseksi. Eri klusiiliyhtymäin edustusta käsittelemme seuraavassa.

§ 30. mr. *kt* = s. *ht*, esim. mmr. *iakt* ~ *jahti*, mmr. *lykta* ~ *lyhty*, mmr. *rykta* ~ *ryhdätä*, mmr. *vakt* ~ *vahti*, mmr. *vikt* ~ *vihti*.

Niin hyvin ruotsin kielessä kuin suomen kielessä tavataan lainasanojen piirissä äänteenkehitys *kt* > *ht*. Mitä tulee mainittuun äänteenkehitykseen suomen kielessä, on se, niinkuin Setälä (ÄH s. 206) huomauttaa, eri murteiden alalla verraten myöhäisenä aikana vaikuttanut, koska aivan uudetkin lainasanat ovat ottaneet osaa tähän kehitykseen. Ainoastaan kirjallisissa lainoissa voi esiintyä *kt*, esim. *punkti*-sanassa. Näin ollen raukeaa sen alternatiivin mahdollisuus, että suomen *ht*:lliset sanat olisivat lainattuja ruotsalaiselta taholta, missä *kt*-yhtymä on kehittynyt *ht*-yhtymäksi. Nykyisin tavataan tällaista kehitystä rajotetulla murrealueella ruotsalaismurteissamme, varsinkin Pohjanmaalla, mutta myöskin Varsinais-Suomen itäosissa ja Itämeren maakunnissa (Östsv. dial. §§ 17, 42, 51). Alue on itsessään verraten laaja ja on, niinkuin Hultman huomauttaa, varmaan ollut laajempi, vaikka yleisruotsi on tasottavasti vaikuttanut *kt*:llisen muodon hyväksi. Nämä ruotsalaismurteemme ovat ehkä jossain määrin voineet vaikuttaa siihen, että *kt* > *ht* kehitystä uudempana kautena on jatkunut. Ruotsin puolella on tavattu *kt*-yhtymää vastaamassa *cht*-yhtymä, missä *ch*:lla on tarkotettu äännettä, jolle Kock (Studier öfver fornsvensk ljudlära s. 109) antaa epiteetin »den icke-sångbara gutturala frikativan». Mainitussa teoksessaan ss. 107—108 on Kock sitä mieltä, että *ch*-äänne jo mr:ssa on murteittain

kehittynyt ja että tämän jälkeen esiintyy keskialisaksasta ruotsiin tulleissa *kt*:llisissä sanoissa *cht*, joka kuitenkin myöhempänä aikana on korvattu *kt*:llä. Teoksessaan »Undersökningar i svensk språkhistoria» (s. 83) osottaa Kock, että vielä 1600-luvulla tavataan saksalaisperäisissä sanoissa *cht*-äänne. Schagerström (Om tyska lånord med KT i medeltidssvenskan s. 92) on kuitenkin toista mieltä *cht*-kirjotustavan suhteen, jolla hän arvelee tarkotetun *kt*-äännettä (vrt. Saxen, Finska lånord s. 79). Katsoen kuitenkin Kockin todistelut sitoviksi *cht*-äänteen olemassa oloon nähden saksalaisissa lainasanoissa jo siitä syystä, että, niinkuin Kock huomauttaa, kieliopin kirjottajat 1600—1700-luvulla puhuvat tällaisesta *cht*-äänteestä, voisi ajatella, että vanhimmassa kirjallisuudessamme esiintyvät *cht*:llä, *ct*:llä merkityt *ht*:tä tarkottavat lainasanat (ks. Ojansuu, Agricolan kielestä ss. 20—21) ovat lähinnä sellaisesta kielimuodosta, missä on ääntynyt *ch*-äänne *t*:n edessä. Luonnollisinta on kuitenkin ajatella suomalaisella puolella tapahtunutta *kt* > *ht* kehitystä, jota vastaava äännelaki myöskin viron kielessä on vaikuttanut.

§ 31. mr. *tk* > *kk* = s. *kk*, esim. mmr. *snitkare* ~ *nikkari*, mmr. *pytker* ~ *pykker(poika)*.

Mmr:n *tk* on kehittynyt assimilatsionin johdosta *kk*:ksi vasta 1400:n jälkeen (Aschw. gr. § 290,1, ja § 260,5). Aikaisintaan 1400:n jälkeen ovat tämän ryhmän sanat siis saattaneet tulla suomen kieleen.

§ 32. mr. *ts* > *ss* = s. *ss(ts)*, esim. mmr. *kanzler* ~ *kansleri*, vur. *cantzlij* ~ *kanslia*, mmr. *skanza* ~ *kantsata*, mmr. *skanz* ~ *kantsi*, mmr. *danz* ~ *tantsi*, ur. *ränsel* ~ *rentseli*, mmr. *raβstova* ~ *raastupa*.

Mr:n *ts*:n assimiloitumista *ss*-äänteeksi tavataan, ei ainoastaan esikirjallisena aikana, vaan myöskin myöhemmin (Aschw. gr. § 290,2). Samanlaisen äännekehityksen jälkiä on Saxén (Finska lånord s. 83) huomannut myöskin Suomen ruotsissa 1500—1600-luvuilta. Se seikka, että tämän ryhmän sanat vanhimmassa kirjakielessämme usein esiintyvät kirjotettuina joko *tz*:lla tai *dz*:lla, saattaa tuskin viitata siihen, — ellei tässä ole kysymys puhtaasti ortografisesta sei kasta — ettei Suomen ruotsissa *ts* > *ss* ollut loppuunsuoritettu vanhimman kirjakielemme aikana, vaan todennäköisesti on tässä

kysymys assosiatsioni-ilmiöstä, jota nykyruotsissakin vielä tavataan.

§ 33. mr. *pt* > *ft* = s. **pt* > *pp*, esim. mmr. *skript* ~ *rippi*.

Mmr:laiseen aikaan on äänteenkehitys *pt* > *ft* tapahtunut Ruotsinpuolella (Aschw. gr. § 265), ja että se on samanaikainen Suomen puolella (Östsv. dial § 1,14), sitä seikkaa tarvinnee tuskin epäillä. Suomen *rippi*-sana, joka edellyttää *pt*:llistä muotoa, on siis lainattu kieleemme ennen mmr:laista aikaa. Suomalaisella pohjalla olettamaani *pt* > *pp* kehitykseen en kuitenkaan ole saanut minkäänlaista tukea äännehistoriallisista tutkimuksistamme.

§ 34. a) mr. *g*[1], *d*, *b* = s. *k*, *t*, *p*, esim. mmr. *säng* ~ *sänky*, mmr. *fange* ~ *vanki*, vur. *dadel* ~ *taateli*, mmr. *pundare* ~ *puntari*.

b) mr. *gg*, *dd*, *bb* = s. *k*, *t*, *p*, esim. mmr. *vagga* ~ *vaku*, mmr. *daggare* ~ *takari*, mmr. *riddare* ~ *ritari*, mmr. *krydda* ~ *ryyti*, kmr. *dubbare* ~ *tupuri*, mmr. *krabba* ~ *rapu*.

§ 35. mr. *mb* > *mm* = s. *mb*, esim. vur. *trumba* ~ *rumpu*, mmr. *timberman* ~ *timpermanni*.

Tavun loppuun joutunut *mb* on murteittain jo mmr:laisena aikana assimiloitunut *mm*:ksi (Aschw, gr. § 291,1), mutta on säilynyt assimiloitumatta useimmissa itäruotsalaismurteissa (Östsv. dial. § 1,79, 3,5). Tämän ryhmän sanat saattavat siis olla lainoja lähinnä ruotsalaismurteistamme.

§ 36. mr:n *γ*:n edustus (tavun alussa pääkorollisen tavun jäljessä):

a) s. *γ* > *kato*, esim. mmr. *haghi* ~ *haka*, mmr. *vagh* ~ *vaaka*, mgotl. *helgudagar* ~ *heluntai*, mmr. *talgher* ~ *tali*, mmr. *vrgha* ~ *urku*, mmr. *korgher* ~ *kori*, vur. *borgläger* ~ *porleiri*.

b) s. *γ* > *h*, esim. mmr. *tiundi* ~ *tihunti*, mmr. *vighia* ~ *vihkiä*.

c) s. *γ* > *j*, esim. mmr. *kraghi* ~ *kraji*, mmr. *slagh* ~ *laji*.

d) s. *γ* > *v*, esim. vur. *logha* ~ *luva*, mmr. *krogher* ~ *krouvi*, mmr. *borghare* ~ *porvari*, vur. *wåga* ~ *vuovata*.

Niinkuin Setälä (ÄH. ss. 25—28) on todistanut, on suomen kielessä ollut niin hyvin mediopalataalinen kuin prepalataalinen

---

[1] Puheäänellinen *g*-äänne esiintyy mr:ssa paitsi sanan alussa vain geminoituna ja *n*:n jäljessä (Aschw. gr. § 34).

spirantti, johon puheena olevan ryhmämme eri edustukset palautuvat. Länsimurteissa on mediopalataalinen spirantti pysynyt jotenkin kauan paikoillaan, jotavastoin prepalataalinen spirantti jo 1500-luvun kirjailijoilla usein on ollut näkymättömissä (ÄH. s. 28). Mitä nimenomaan lounaismurteisiin tulee, niin on Ojansuu (LMÄH. s. 25) osottanut, että jo Agricolan aikana lounaissuomen murteissa, ainakin osassa aluetta, on ollut *γ*:n nykyinen edustus vallalla. Koska nyt ryhmäämme kuuluvat lainasanat osottavat *γ*:n joko kadonneen tai kehittyneen eri konsonanteiksi, niin on meidän niillä perusteilla, mitä edellä on sanottu nimenomaan lounaissuomalaisesta kielimuodosta, päättäminen — niinkuin jo Ojansuu aiemmin on tehnyt (Neuph. Mitt. 07 s. 96) — että sanat ovat olleet kielessämme ennen v:ta 1500. Useat ryhmäämme kuuluvat sanat osottavat kuitenkin spirantin säilyneen siinä, missä se nykyisin on kadonnut tai missä sitä edustaa *γ*:stä kehittynyt konsonantti (vrt. kirjotustapoja *vagan*, *wrgoilla*, *luga*, *porg(h)ari*, *borhari*, *talghi*, *talhi*, *corg(h)ia*, *torghin* y. m.). Niinkuin ennen on huomautettu, on vanhimmilla kirjailijoillamme ilmeisesti ollut mielessä lainasanojamme kirjottaessaan näitten ruotsalaiset vastineet, ja näin ollen mainitsemamme muodot olisivat vain ortografisia omituisuuksia. Sellaisena on Ojansuu (LMÄH. s. 25) pitänyt kirjotustapaa *corghia*, jota Agricola käyttää *cori*-kirjotustavan rinnalla. Ojansuun mukaan on nimittäin alkuperäistä *i*-äännettä merkitty *γ*:n merkillä *gh*:lla, koska mainittu spirantti varmasti oli äänteellisesti lähellä *i*:tä. Tällöin olisi meidän pidettävä *kori*, *tori*, *tali*, *väri* y. m. sanojen lähtömuotoina sellaisia ääntämismuotoja kuin *korj*, *torj* j. n. e. Siinä kielimuodossa, mistä kysymyksessä olevat sanat lähinnä olisivat peräisin, ei kuitenkaan tällaisia muotoja tunneta, koska sanan lopussa *g* ei ole muuttunut *j*-äänteeksi *l*:n ja *r*:n jäljessä (Östsv. dial. § 1,76). Sanojen lähtömuodon etsiminen Ruotsin puolelta veisi meidät liian myöhäiseen aikaan, koska äänteenkehitys *rg*, *lg* > *rj*, *lj* sanan lopussa on tapahtunut vasta vur:ssa. Näin ollen on meidän päättäminen, että *kori*, *tori*, *tali*, *väri* sanoissa alkuaan on ollut *r*:n ja *l*:n jäljessä spirantti, joka kuitenkin jo vanhimman kirjakielemme aikana on alkanut kadota.

§ 37. mr:n *γ*:n edustus (tavun alussa korottoman tavun jäljessä).

a) s. *kato*, esim. mr. *artogh* ~ *aurtua*, mmr. *biltogha* ~ *pilttua*, mm. *härtughi* ~ *herttua*, mr. *tisdagher* ~ *tiistai*.

b) s. *j*, esim. mmr. *hunagh* ~ *hunaja*.

Suomen kielessä on tämänkin ryhmän sanoissa aiemmin ollut ruotsalaista spiranttia edustamassa *γ*-äänne, joka kuitenkin ainakin useimmissa tapauksissa on kadonnut tai jonka äännelaillisena jatkajana *j*-äänne mahdollisesti esiintyy. Mutta olipa sitten *j*-äänne *γ*:n äännelaillisena jatkajana (O j a n s u u FUF. XI. s. 148—152) tai analogiamuodostus (ÄH. s. 60), on kuitenkin joka tapauksessa *γ*:n katoaminen (resp. äännelaillinen kehittyminen) aikainen ilmiö. S e t ä l ä (ÄH. s. 119) arvelee katoamisen tapahtuneen ennen, kuin spirantti korollisen tavun jäljestä on kadonnut. O j a n s u u tulee edellämainitussa kirjotuksessaan siihen johtopäätökseen, että *γ*-äännettä ei kielessämme ole tavattu jälkeen 1200:n (vrt. O j a n s u u, Neuph. Mitt. 07 ss. 129—132). Jos tämä O j a n s u u n kronologinen päätelmä on paikkansa pitävä, ovat siis ryhmämme lainasanat olleet kielessämme ennen v:ta 1200. Joskin emme saatakaan paljon kiinnittää huomiotamme siihen seikkaan, että s. *herttua*-sana on voinut saada nykyisen merkityksensä »herzog» vasta 1300:n jälkeen, koska silloin vasta tämä merkitys kas:sta on sanalle tullut ruotsin kielessä (Falk & Torp Etym. wb), on meidän sen sijaan kiinnittäminen sen enemmän huomiota s. *hunaja*-sanan mr:laiseen lähtömuotoon *hunagh*, jonka aiempi muoto mnorj. *hunang* on ottanut osaa siihen mr:laiseen äännekehitykseen, että *η*-äänne on kadonnut *g*:n edestä, jos tavu on alkanut *n*:llä. Kun tämä äännelaki on vaikuttanut »seit vor 1300» (Aschw. gr. § 318), ei mr:n *hunagh*-muoto ruotsin kielessä varmaankaan ulotu 1100-luvulle, saatikka sitten suomen kielessä. Näin ollen on meidän selittäminen s. *hunaja*-sana analogiamuodoksi, tai sitten on äännelaki *γ* > *j* ollut myöhäisempi, kuin miksi O j a n s u u sen on asettanut. Myöhäisiä lainoja ovat *lööduga*, *herttiginna*.

§ 38. mr:n *γ*:n edustus (tavun lopussa):

a) s. *γl* > *vokaali* + *l*, esim. mmr. *ighilkotter* ~ *iilikotti*, mmr. *läghil* ~ *leili*, mmr. *speghil* ~ *peili*, mmr. *stäghl* ~ *teili*, mmr. *tighl* ~ *tiili*.

b) s. *γr* > *vokaali* + *r*, esim. mmr. *lägher* ~ *leiri*.

c) s. *γn* > *vokaali* + *n*: *α)* *i* + *n*, esim. mmr. *deghn* ~ *teini*, *β)* *u* + *n*, esim. mmr. *ughn* ~ *uuni*, mmr. *vaghn* ~ *vaunu*, mmr. *sighna* ~ *siunata*.

d) s. *δm* > *vokaali* + *m*, esim. mmr. *laghman* ~ *laamanni*.

e) (?) s. *γt* > *vokaali* + *t*, esim. mmr. *fogte* ~ *vouti*.

Mitä tulee *a)* ja *b)* kohtiin, joissa spirantti esiintyy likvidan edessä, niin on Setälä osottanut (ÄH. ss. 139—140), että länsimurteidemme kieli jo 1400-luvulla on ollut nykyisellä kannalla (samoin LMÄH. s. 61; vrt. Ojansuu, Neuph. Mitt. 13, s. 189, *γl* > *ul* jo 1300:n paikkeilla tapahtunut). *a)* ja *b)* ryhmän sanat ovat siis olleet kielessämme ainakin 1400:n paikkeilla. Kun näitten joukossa tapaamme kas:laista alkuperää olevat sanat *leili* ja *peili*, jotka ruotsin kieleen ovat voineet tulla aikaisintaan 1300:n paikkeilla, niin voimme verraten varmasti päättää, että *γl*, *γr* yhtymät esiintyvät länsisuomessa muuttumatta vielä 1300-luvulla. Samalla voimme konstatoida, että kas:sta ruotsin kieleen tulleita sanoja on tavattu suomen kielessä jo 1300-luvulla.

Uusimmissa sanoissa tavataan *gl*, esim. *insigli*, *seglinki*.

c) Yhteissuomalaisen *γn*:n kehitys suomen kielessä on rinnakkainen *γl*- ja *γr*-yhtymäin kehitykselle, vieläpä Setälän mukaan samanaikainenkin (ÄH. s. 148, samoin LMÄH. s. 66—67). Tähän ryhmään kuuluvat lainasat ovat siis olleet kielessämme ainakin 1400:n paikkeilla. Vanhimmassa kirjakielessämme tavattavista spiranttiin viittaavista *wagnu*, *wghni*, *siughnata* kirjotustavoista ks. ÄH. s. 148, LMÄH. s. 66, vrt. muist. alla[1].

Uusimmista lainoista on *γ* joskus kadonnut, esim. vur. *signet* ~ *sinetti*.

d) Ljungolla tavattavan *ladmanni*-muodon suhteen, missä mr:n *γm*-yhtymän spiranttia edustaa alkuperäiseen *δ*:hen viittaava spirantti, joka murteittain on joko kadonnut tai jota edustaa *l*, *r*, katso tarkemmin LMÄH. s. 68, Laurosela, Etelä-Pohjanmaan murteesta s. 116—117, vrt. myös ÄH. s. 158.

[1] *gn*:llisten kirjotustapojen käyttämistä on voinut osaltaan edistää myöskin se seikka, että suomen ruotsalaismurteissa ei sanan sisäinen *g* ole kehittynyt *ŋ*-ääntеeksi *n*:n edessä (Östsv. dial § 1,75).

e) Mitä suom. *vouti*-sanaan tulee, niin saattaa olla kysymyksen alaista, palautuuko se aiempaan **voγti*-muotoon, jollaista mmr:n *fogte*-muoto edellyttää, jolloin *γ* olisi vokaliutunut niinkuin likvidain edellä, vai onko pikemmin suomalaisen muodon lähtömuotona pidettävä sellaista mmr:laista muotoa kuin *fowthe*, jolloin sellaiset vanhemmassa kirjakielessämme tavattavat kirjotustavat kuin *fougdi* olisi selitettävä samanlaisiksi sekamuodostuksiksi kuin esim. *siughnata* (ks. ÄH. s. 148) taikka mieluummin orjalliseksi ruotsalaisen kirjotustavan tavottelumuodoksi (mmr:n *fougde*). Kun suomen *vouti*-sana on ruotsin kieleen tullut kas:sta, siis 1300:n jälkeen, niin olisi meidän päättäminen edellistä alternatiivia silmällä pitäen, että kehitys *γt* > *vokaali* + *t* olisi tapahtunut samoihin aikoihin kuin *γl*, *γr*, *γn* yhtymissä.

§ 39. a) mr. *f* = s. *v*, esim. mmr. *haf* ~ *haavi*, mmr. *hof* ~ *huovi*, vur. *skruff* ~ *ruuvi*, vur. *böffuel* ~ *pyöveli*, mmr *bokstaver* ~ *puustavi*, mmr. *ingefära* ~ *inkivääri*.

b) mr. *ff* = *hv*, esim. ur. *gaffel* ~ *kahveli*, ur. *toffel* ~ *tohveli*, ur. *muff* ~ *muhvi*.

§ 40. a) mr. *fl* = s. *vl* > *vokaali* + *l*, esim. vur. *höfvel* ~ *höylä*, vur. *kafla* ~ *kaulata*, mmr. *tafla* ~ *taulu*, mmr. *öfläte* ~ *öylätti*.

b) mr. *fr* = s. *hr*, esim. mmr. *offer* ~ *uhri*.

c) mr. *ft* = s. *ht*, esim. mmr. *lofft* ~ *luhti*.

d) mr. *fs* = s. *ps*, esim. vur. *officer* ~ *upseeri*.

Thomsen (GSI. s. 65) on osottanut, että ruotsin *f*-äännettä konsonantin edessä edustaa suomen kielessä *h*-äänne, varsinkin vanhemmissa lainoissa. Epäilemättä kuuluvatkin *b)* ja *c)* ryhmiin kuuluvat sanat lainakautemme varhaisimpaan aikaan. *a)* ja *d)* kohtien sanat eivät tarjoa kysymyksessä olevaan edustukseen nähmitään kronologisesti mielenkiintoista.

§ 41. mr. *m* > *mm* = s. *m*, esim. mmr. *lim* ~ *liima*, vur. *plomon* ~ *luumu*, mmr. *rim* ~ *riimi*, mmr. *time* ~ *tiima*.

Mmr:ssa on alkaen v:sta 1400 vokaalien välinen — paitsi *a*:n jälkeinen — *m*-äänne pidentynyt, jolloin edellä käyvä pitkä vokaali on lyhentynyt (Aschw. gr. § 300). Ruotsalaismurteissamme ei mainittua äänteenkehitystä ole tapahtunut (Östsv. dial § 1,81).

Sanojen lähtömuotona on siis pidettävä joko mmr:laista kielimuotoa ennen 1400 tai sitten ruotsalaismurteitamme (vrt. *§ 6 b)*.

II. Sananloput.

§ 42. Epäilemättä monilukuisin ryhmä lainasanojemme joukossa on se, jossa suomen kielessä tavataan *i*-vokaali konsonanttiin loppuvan ruotsalaisen muodon jäljessä. Niinkuin Thomsen (GSI. ss. 71,84) on huomauttanut, on tämä pääte *-i* (gen. *-in*) yleensä tunnusmerkkinä siitä, että sana kuuluu nuorempaan lainakauteen. Jo kmr:sta lainatuissa sanoissa tapaamme kuitenkin tämän *i*-päätteen samoin kuin uusimmissakin sanoissa, esim. kmr. *advœnt* ~ *adventti*, mmr. *apostol* ~ *apostoli*, mmr. *engel* ~ *enkeli*, kmr. *kal* ~ *kaali*, kmr. *skap* ~ *kaappi*, mgotl. *kaupungr* ~ *kaupunki*, mmr. *bar* ~ *paari;* — vur. *adel* ~ *aateli*, vur. *axel* ~ *akseli*, mmr. *dil* ~ *tilli*, mmr. *iacht* ~ *jahti*, vur. *skelm* ~ *kelmi*, mmr. *krut* ~ *ruuti*, mmr. *glas* ~ *lasi*. Harvemmin tapaamme *i*:n asemesta jonkun muun vokaalin konsonanttiin loppuvan ruotsalaisen sanan jälkeen liitettynä. Erotamme tässä seuraavat tapaukset:

a) s. *-a*, resp. *ä*, esim. vur. *alun* ~ *aluna*, vur. *flammesk* ~ *flammiska*, mmr. *patron* ~ *patruuna*, mmr. *lakan* ~ *lakana*, vur. *lack* ~ *lakka*, mmr, *lim* ~ *liima*, mmr. *bisp* ~ *piispa*, — mmr. *fröken* ~ *fröökinä*, mmr. **kräm* ~ *kräämä*, vur. *swetzkon* ~ *väskynä*, vur. *höfwel* ~ *höylä*.

b) s. *-e*, esim. mmr. *säppal* ~ *seppele*.

c) s. *-o*, resp. *-ö*, esim. mmr. *mast* ~ *masto*, mmr. *hengist* ~ *hengistö*.

d) s. *-u*, resp. *-y*, esim. vur. *sump* ~ *sumppu*, mmr. *form* ~ *vormu*, mmr. *klot* ~ *klootu*, mr. *siäl* ~ *sielu*, vur. *pump* ~ *pumppu*, — mmr. *säng* ~ *sänky*, mmr. *värs* ~ *värsy*, vur. *fäll* ~ *välly*.

Aniharvoin on suomen kieli lainannut konsonanttiin loppuvan sanan sellaisenaan, siihen vokaalia liittämättä, esim. vur. *anis* ~ *anis*.

§ 43. Lainasanojamme tapaamme edelleen suuren joukon sellaisia, joissa ruotsalaisella taholla tavattavaa vokaalia vastaa suo-

men kielessä joko sama tai toinen vokaali. Mr:n loppu-*a*:ta edustavat suomessa seuraavat vokaalit:

a) *-a*, resp. *-ä*, esim. mmr. *almusa* ~ *almuusa*, vur. *ancka* ~ *ankka*, vur. *focka* ~ *fokka*, mmr. *fänika* ~ *fänikkä*, mmr. *ilska* ~ *ilska*, mmr. *kronika* ~ *kronikka*, mmr. *nunna* ~ *nunna*, mmr. *pina* ~ *piina*, mmr. *rotta* ~ *rotta*, mmr. *salva* ~ *salva*.

b) *-o*, esim. ur. *armada* ~ *armaado*, vur. *desma* ~ *desmo*, mmr. *glauia* ~ *glaavio*, vur. *klenodia* ~ *klenoodio*, vur. *krassa* ~ *krasso*, mmr. *ladikka* ~ *laadikko*, mmr. *klinka* ~ *klinkko*, mmr. *flaska* ~ *flasko*, mmr. *matta* ~ *matto*, vur. *rota* ~ *ruoto*, mmr. *fasta* ~ *paasto*, vur. *simpa* ~ *simppo*.

c) *-u*, resp. *-y*, esim. mmr. *glosa* ~ *gloosu*, mmr. *hampa* ~ *hamppu*, mmr. *harpa* ~ *harppu*, ur. *hilka* ~ *hilkku*, mmr. *hosa* ~ *housu*, kmr. *kapa* ~ *kaapu*, mmr. *kaka* ~ *kakku*, mmr. *kanna* ~ *kannu*, mmr. *gata* ~ *katu*, mmr. *skinka* ~ *kinkku*, mmr. *skorpa* ~ *korppu*, mmr. *skola* ~ *koulu*, mmr. *kruka* ~ *kruukku*, mmr. *kruna* ~ *kruunu*, mmr. *lampa* ~ *lamppu*, mmr. *panna* ~ *pannu*, mmr. *planta* ~ *planttu*, mmr. *bleka* ~ *pleikku*, mmr. *trappa* ~ *trappu*, mmr. *reisa* ~ *reisu*, mmr. *tafla* ~ *taulu* — mmr. *kärra* ~ *kärry*, mmr. *lykta* ~ *lyhty*, mmr. *lyra* ~ *lyyry*, mmr. *läkza* ~ *läksy*, mmr. *mylla* ~ *mylly*, vur. *myssa* ~ *myssy*, vur. *märla* ~ *määrly*, vur. *märsa* ~ *märsy*, ur. *pylsa* ~ *pylsy*, mmr. *byssa* ~ *pyssy*, mmr. *bytta* ~ *pytty*, vur. *sylta* ~ *syltty*, mmr. *dyna* ~ *tyyny*, vur. *väska* ~ *väsky*.

Niistä sanoista, joissa mr:ssa on nominatiivin loppuna *-a*, kuuluu epäilemättä suurin osa c) kohtaan. Paradigmat ovat ruotsissa feminiinisukuisia, ja niiden useiden sijamuotojen loppuna on *-u*. Niinkuin Thomsen (GSI. ss. 94—95) huomauttaa, on näin ollen luonnollista, että sanat suomen kielessä esiintyvät useasti *u*-loppuisina. Tähän on saattanut olla syynä erikoisesti muutamat suomen ruotsalaismurteet, joissa nominatiivin päätteenä esiintyy lyhyen tavun jälkeen *u*, pitkän tavun jälkeen joko *o* tai *a*. (GSI. s. 109, ks. myös Kock, Undersökningar i svensk språkhistoria ss. 94—95). Mitä *b*) kohdan sanoihin tulee, esiintyvät ne useimmat Schroderuksella, kun taas muut kirjailijat samoin kuin myöhempi kieli käyttää *-u*-loppua, joten ne kuuluvat oikeas-

taan *c)* kohtaan. Huom. kuitenkin sellaiset sanat kuin *paasto*, *matto*, *laatikko*, joitten suhteen ks. GSI. s 93.

§ 44. a) mr. loppu-*e* = s. *-e*, *-ä*, esim. mmr. *hylle* ~ *hylle*, mmr. *gyllene* ~ *kylländ*, mmr. *märke* ~ *märkkä*.

b) mr. loppu-*e* (< *-i*) = s. *-i*, esim. kmr. *altari*, mmr. *altare* ~ *alttari*, mmr. *abboti*, *abbote* ~ *abboti*, mmr. *draki*, vur. *drake* ~ *draakki*, kmr. *kexi*, *kæxe* ~ *keksi*, kmr. *skinnari*, mmr. *skinnare* ~ *kinnari*, mnorj. *knapi*, mmr. *knape* ~ *knaappi*, kmr. *grevi*, mmr. *greve* ~ *kreivi*, kmr. *klokkari*, mmr. *klukkari* ~ *lukkari*, kmr. *pavi*, mmr. *pave* ~ *paavi*, kmr. *riddari*, mmr. *riddare* ~ *ritari*, mnorj. *stykki*, mmr. *stykke* ~ *tykki*, mmr. *kättare* ~ *kettari*, vur. *fäste* ~ *västi*, mmr. *fäste* ~ *pesti*, mmr. *förste* ~ *försti*, mmr. *kamare* ~ *kamari*, mmr. *sälle* ~ *sälli*.

c) mr loppu-*e* (< *-i*) = *-a*, esim. mmr. *haghi* ~ *haka*, mmr. *hani* ~ *hana*, kmr. *kælke* ~ *kelkka*, mnorj. *bolli*, mmr. *bulle* ~ *pulla*, mnorj. *stolpi*, mmr. *stolpe* ~ *tolppa*, mmr. *time* ~ *tiima*.

Joskin monet *b)* kohdan sanat saattavat olla lainattuja sellaisesta mr:laisesta kielimuodosta, jossa on ollut loppu-*i*, mikä myöhemmin 1325:n paikkeilla on kehittynyt avoimessa korottomassa tavussa *e*-ääntеeksi (Noreen, Geschichte d. nord. spr. s. 131), niin on kuitenkin varma, että useat tämän ryhmän sanoista ovat saaneet *i*:llisen muodon analogiatietä. Sellaisia ovat epäilemättä monet *-ari*-loppuisista sanoista, joitten ruotsalaisissa vastineissa ei koskaan ole ollut *-ari*-loppua, vaan jotka kas:sta lähtöisinä ovat saaneet *-are*-loppunsa analogian johdosta (Tamm, Om tyska ändelser i svenskan ss. 5—9). Myöskin muitten kuin *-ari*-loppuisten sanojen myöhäperäisyys on jo käsitteelliseltäkin kannalta ilmeinen (vrt. sanaluetteloa).

c) ryhmään kuuluvat sanat, jotka mr:ssa oblikva-sijamuodoissa ovat *-a*-päätteisiä, esiintyvät määrätyllä ruotsalaismurrealueellamme nominatiivissa *-a*-loppuisina lyhyen tavun jäljessä (GSI. s. 109). Mainitun ryhmän sanat lienevät lähinnä ruotsalaismurteistamme peräisin.

§ 45. Mitä sitten niihin lainasanoihin tulee, jotka suomessa loppuvat vokaaliin, mutta jotka ruotsalaisella taholla ovat alkuperäisen vokaalinsa kadottaneet loppuen nyt konsonanttiin, niin

ei sellaisia käsiteltävänä olevien lainasanojemme piirissä tavata, koska tällaiset sanat yleensä kuuluvat vanhimpaan lainakauteen (GSI. ss. 73—92). Kuitenkin tavataan — niinkuin Thomsen huomauttaa — *-u*-vartaloisissa mainittu vokaali säilyneenä, ei vain vanhimmissa ruotsalaisissa riimukirjotuksissa, vaan myöskin nuoremmissa (GSI. ss. 88—89, vrt. myös Noreen, Geschichte d. nord. spr. s. 169). Tähän ryhmään kuulunevat lainakautemme vanhimpien sanojen joukossa *hattu*, *paanu*, *vaunu*, joitten suhteen ks. GSI. s. 103.

§ 46. Verbien alalla tapaamme lainasanojemme joukossa ison ryhmän sellaisia, jotka taivutukseltaan ovat *-aan*: *-ata* tyyppiä ja jotka epäilemättä kuuluvat uudempaan lainakauteen (GSI. s. 112). Tällaisia ovat esim. mmr. *falska* ~ *falskata*, mmr. *förbanna* ~ *förbannata*, mmr. *insighla* ~ *insiglata*, mmr. *kampa* ~ *kampata*, mmr. *skanza* ~ *kanssata*, ur. *kafla* ~ *kaulata*, mmr. *gästa* ~ *kestätä*, mmr. *krona* ~ *kruunata*, mmr. *koppa* ~ *kupata*, mmr. *lasta* ~ *lastata*, mmr. *mala* ~ *maalata*, mmr. *mana* ~ *manata*, mmr. *mista* ~ *mistata*, mmr. *mura* ~ *muurata*, mmr. *panta* ~ *pantata*, mmr. *bruka* ~ *pruukata*, suom. ruots. murt. *pukka* ~ *pukata*. Edelleen kaikki ruotsin *-era*-loppuiset verbit.

Historialliskronologista.

§ 47. Käsiteltävinä olevien lainasanojemme ikää selvitettäessä on tietenkin — varsinkin silloin kun äänteellisten seikkojen perusteella johtopäätöksien tekeminen on mahdotonta — otettava huomioon, milloin lainasanojemme ruotsalaiset vastineet ovat tulleet ruotsin kieleen, jos ne nimittäin siellä kuuluvat lainasanojen piiriin. Tämä käy useinkin mahdottomaksi, kun monesti on epätietoista, mistä kielestä, puhumattakaan siitä, milloin kysymyksessä oleva sana on ruotsin kieleen tullut. Keskialisaksalainen vaikutus ruotsin kieleen on kuitenkin niin ilmeistä ja siksi tarkkojen aikamääräysten väliin sattuvaa, että voimme ruotsin kielen välityksellä kieleemme tulleille kas:laista alkuperää oleville sanoille löytää verraten tarkan kronologisen raja-ajan. Niinkuin edellä olemme jo viitan-

neet, on kas:lainen vaikutus ruotsin kielessä — useasti varmaan tanskan kielen välityksellä — alkanut aikaisintaan siinä 1200-luvun keskivaiheilla, mutta varsinaisesti vasta 1300—1400-luvuilla jatkuen aina uskonpuhdistuksen aikoihin saakka (Aschw. gr. § 4,2, Noreen, Vårt språk I s. 78; Schagerström, Om tyska lånord med *KT* i medeltidssvenskan ss. 16, 18 y. m.). 1300-luvullahan saksalaiset ja tanskalaiset hallitsijat monine vieraskielisine virkamiehineen pääsivät valtaan Ruotsissa, ja silloinhan hansakauppiaat tavaroita kuljettaessaan toivat mukanaan paljon kielellistäkin lainatavaraa. Näin ollen emme erehtyne päättäessämme, että ruotsin kielen välittämä kas:laista alkuperää oleva sana on voinut suomen kielessä olla aikaisintaan noin 1300:n paikkeilla. Että 1300-luvulla kielessämme on tällaisia lainoja tavattu, sitä todistaa esim. se seikka, että kas:laista alkuperää olevien lainasanojemme joukossa tavataan sellaisia, jotka ovat tulleet ennen $\bar{a} > \check{a}$ kehitystä, s. o. ennen 1400-lukua. Samaan tulokseen olemme tulleet toista tietä, ks. *§ 37 a), b)*. Mitä taas siihen olettamukseen tulee, että suomen kielessä tavattaisiin suoranaisia lainoja keskialisaksasta, jonka olettamuksen Karsten (IF. XXVI ss. 236—244) on tehnyt mainiten sen tueksi koko joukon kas:laista alkuperää olevia sanoja, kuitenkaan tahtomatta väittää, että ne kaikki olisivat suoranaisia lainoja, vaan pikemmin ruotsin kielen välityksellä kieleemme tulleita, niin kajoamme tähän kysymykseen ainoastaan sikäli kuin sanat kuuluvat käsiteltävinä olevien lainasanojemme piiriin. Kas:laisen lähtömuodon olettaminen vanhimmassa kirjakielessämme tavattaville lainasanoille ei äänteelliseltä kannalta ole millään tavoin välttämätöntä, koska suomalaiset sanat monesti ovat paljon lähempänä mr:laista resp. vur:laista kielimuotoa. Poikkeuksen tehnee esim. Agricolan sana *Bufipuun* (V s. 38; Bibl. Jes. 41:19, 60:13 Buxpuu), jota ei ruotsalaisesta kielimuodosta voitane selittää (r. *buxbom*), samoin myös Schr:n *Fechteri* < saks. *Fechter*. Karstenin mainitseman *ankkuri*-sanan suhteen on analoginen mukautuminen *-uri*-loppuisiin sanoihin todennäköisin selitys (vrt. s. *tupuri*, *pippuri*, ks. myös Verz. lisäys s. 62). Historialliseltakin kannalta on ruotsalaisen vaikutuksen olettaminen todennäköisempi, niin ettei ymmärtääkseni ole riittävää syytä aja-

tella sitä mahdollisuutta, että lainojemme joukossa tavattaisiin suorastaan kas:sta tulleita[1]. Missään tapauksessa ei kas:lainen vaikutus voisi olla varhaisempi kuin Ruotsin puolella, joten asetamme 1300-luvun siksi rajapyykiksi, jonka jälkeen kas:lainen sana on voinut kulkeutua suomen kieleen.

§ 48. Samoihin aikoihin kuin kas:lainen vaikutus mmr:iin alkaa lakata, rupeaa ruotsin kielessä uskonpuhdistuksen aikakaudella tuntumaan uys:n vaikutusta (Aschw. gr. § 4,3). Vanhemmassa kirjakielessämme tavattavissa lainasanoissa kuvastuu tämä vaikutus kuitenkin paljon heikompana kuin kas:lainen vaikutus, rajottuen enimmäkseen kirjallisiin lainoihin. Uys:sta ruotsin kielen välityksellä tulleita sanoja ei tavata kielessämme ennen 1500-lukua.

§ 49. Johtopäätöksiä tehdessä vanhoissa asiakirjoissa tavattavien paikan- ynnä henkilönnimien perusteella on noudatettava suurta varovaisuutta, koska tällaisten sanojen etymologiain selvitteleminen on, paitsi että se pyrkii liikkumaan olettamuksien varassa, vielä alussaan, ja mitä tulee niihin tutkimuksiin, jotka ovat kohdistuneet ruotsalaisväestömme lähialueisiin, niin on mielestäni minulla ollut tarpeeksi syytä olla niihin kajoamatta. Sen sijaan on minulla ollut onni saada käyttää hyväkseni tohtori Ojansuun tekemiä vanhoissa asiakirjoissa tavattavia nimipoimintoja keski-Suomesta. Sanaluettelossa mainitsen asiakirjoissa tavattavat lainasanat ynnä niiden esiintymisvuoden. Siellä ovat myöskin historiallisten tosiseikkain perusteella tehdyt aikaviittaukset, sikäli kuin erikoistapauksissa olen voinut tarkkoja sellaisia löytää. Voimme kuitenkin tavotella yleisempiäkin ääriviivoja, jotka, joskin niillä on todennäköisyys puolellaan, kuitenkin vievät olettamuksien alalle, vaikka pitäisimmekin silmällä edellä saavutettuja kronologisia johtopäätöksiä. Viittaamme tässä suhteessa tutkimuksemme sivistyshistorialliseen osaan.

Ortografisia huomioita.

Niinkuin luonnollista oli, nojautui Agricola ortografiassaan varsinkin sen ajan ruotsalaiseen ortografiaan, jonka noudattamisessa ei ainoastaan hän, vaan myöskin monet seuraavan ajan kirjailijoista osottavat suurta uskollisuutta, kun on kysymyksessä lainasanojemme kirjottaminen. Jo päältäpäinen luettelossamme mainittujen esimerkkien tarkastaminen osottaa, että vanhimmat kirjailijamme ruotsalaisperäisiä lainoja kirjottaessansa ilmeisesti ovat tavotelleet ruotsalaista ortografiaa, ei ainoastaan silloin kun ovat ruotsalaisen sanan lainanneet, vaan silloinkin kun ruotsalainen sana jo on kansankielen äänneasuun mukaantunut (ks. LMÄH. s. 66, Ojansuu, Agricolan kielestä ss. 1—32, Kallialan seurakunnan keskiaikaiset kirkontilit ss. 4—12). Niinpä tapaamme vanhimmassa kirjallisuudessamme miltei säännöllisesti *domio*-kirjotustavan, vaikka ääntäminen varmasti on ollut toinen. Sama on asianlaita Westhin *gulda*- ja Martin *ſtango*-sanojen suhteen, jotka kuuluvat vanhempaan lainakauteen nekin. Mutta uudempien lainasanojen piirissä on pyrkimys niin läheiseen ruotsalaiseen kirjotustapaan kuin suinkin vielä ilmeisempi. Martti kirjottaa *klockari*, vaikka jo Turun tuomiokirkon mustassa kirjassa tavataan kirjotustapa *lukkari* v:lta 1430 (vrt. myös Ak. 1555). Agricola kirjottaa säännöllisesti *oo*:lla tai *o*:lla *uo*-diftongin, joka kirjotustapa on useimmilla vanhemmilla kirjailijoilla, paitsi Hemmingillä, joka kielenkäytössään on aikalaisistaan, vieläpä seuraajistaankin, paljon edellä, ainakin mikäli koskee lainasanojen ortografiaa (vrt. edelleenkin *yö*-diftongin merkitsemistä Hemmingillä ja myös sanoja *leiri*, *uhri*, *uuni* y. m.). Milloin taas suomalaisen ja ruotsalaisen sanan yhteenkuuluvaisuus ei ole ollut niin ilmeinen, esiintyy sana kirjallisuudessa kansankielen mukaisena, vrt. esimm. *§ 27 a)*. Huvittavana esimerkkinä siitä, kuinka vierasperäisyyttä on liiallisesti tavoteltu, mainittakoon Speitz in *Biſtolit*, vaikka originaalitekstissä esiintyy *Piſtoler*.

Lainojen psykologiaa.

Niinkuin yleisesti myönnetään, edellyttävät lainasanat runsaslukuisina esiintyessään erilaista sivistystasoa toistensa kanssa sellaiseen kosketukseen joutuneilla kansoilla, että toinen on toiselle antanut tälle outojen sivistyskäsitteiden mukana myöskin niiden vieraskieliset nimet. Kun lainaaminen yleensä tapahtuu jossain määrin itsetiedottomasti, niin on luonnollista, että vain pitkäaikainen kanssakäyminen voi painaa kieleen näkyvän leimansa. Näin ollen on luonnollista, että suomalaiset korkeammalla sivistyskannalla olevien ruotsalaisten alituisessa naapuruudessa eläessään samojen yhteiskunnallisten olosuhteiden vallitessa omaksuivat todellisesta tarpeesta — eikä vain sekaannuksesta, mikä helposti syntyi kahta kieltä osaavan puheessa — uudelle asialle vieraskielisen nimen. Luettelossamme esiintyviä sanoja silmäilevälle on ilmeistä, että tuo lainaamisen tarve toisin ajoin on ollut perin välttämätön, toisin ajoin taas tuiki aiheeton. Kun 1300- ja ja varsinkin 1400-luku ovat olleet suomalaisille ylen tärkeää opinaikaa, niinkuin ehkä selviää loppukatsauksestamme, missä eri ryhmin mainitsemme tärkeimmät sivistyssanat osottamaan elämän eri aloilla opittua, niin on taas kirjallisuutemme perustamisen aika tuollaista irrallisemman omaksumista, mikä myöhemmän ajan kielenkäytössä on karsiutunut tai rajottunut määrättyihin murrealueisiin. Mutta joskin lainaaminen on ollut itsetiedotonta, niin on toiselta puolen ilmeistä, että kirjailijamme, joiden oli luotava suomalainen kirjakieli, aivan itsetietoisesti pyrkivät istuttamaan suomalaiseen maaperään vieraan sanan vieraan käsitteen nimenä, ei vain silloin, kun kielen omista varoista uupui sopivaa vastinetta, vaan myöskin painaakseen esittämäänsä oman oppineisuutensa leiman, minkä vierasperäiset sanat muka antoivat. Joskin tällaisten lainasanojen — ne kun enimmäkseen ovat kirjallisia tai sitaattilainoja — herättämä mielenkiinto tietenkin on varsin vähäistä, luovat ne kuitenkin jonkinlaisen kuvan sen ajan oppineitten kielestä, jota höystettiin vierain sanoin. Tyypillisenä tällaisen kielen käyttäjänä esiintyy esim. Henricus. Tällaisten lainojen puitteisiin kuuluvat erikoisesti *-eerata*-loppuiset verbit, esim.

dediseerata, *dikteerata*, *disputeerata*, *eksekveerata*, *eksipeerata*, *intresseerata*, *komprehendeerata*, *konfereerata*, *konfiskeerata*, *marseerata*, *marttyreerata*, *mediteerata*, *presenteerata*, *pretendeerata*, *profaneerata*, *prosedeerata*, *protesteerata*, *publiseerata*, *refereerata*, *reformeerata*, *regeerata*, *repeteerata*, *resiteerata*, *respekteerata*, *vageerata*, *visiteerata*.

Verrattomasti lukuisampi on kuitenkin se lainasanojen ryhmä, missä originaalitekstissä esiintyvä sana on aiheuttanut suomalaisella pohjalla saman jo vakiintuneen lainasanan käyttämistä kysymyksessä olevassa käännöskohdassa. Tottakai esim. Agricola kääntäessään sellaisen raamatunkohdan, missä esiintyy vur:n *ååm*, johtuu käyttämään kansankielestä tuntemaansa *aami*-sanaa psykologisista syistä, s. o. ruotsalainen sana on hänen kielitajuunsa saattanut sielullisten assosiatsionilakien vaikutuksesta kysymyksessä olevan ruotsalaisen sanan suomenkielisen lainavastineen. Tällaiset lainat huomaamme helposti sanaluettelossa, missä esimerkkien jälkeen hakasien välissä on originaalitekstin sana muodollisestikin niin samanlaisena kuin suomalaisen tekstin sana, että voi ymmärtää jälkimäisen käyttämisen aiheutuneen edellisestä. Usein on sentään vaikeata päättää, onko kysymyksessä kansankielessä ollut sana vai onko kysymys puhtaasti kirjallisesta lainasta. Pykäläviittauksetkaan eivät aina anna riittävää opastusta. Varsin huvittavia ovat ne tapaukset, jolloin kirjailijamme itsetietoisesti — käännöskirjallisuudessa sen näemme — ovat välttäneet originaalitekstin sanan käyttämistä sen suomalaisessa muodossa ja silloin ehkä tietämättään ottaneet toisen lainasanan ja silloin tietysti uskollisesti kansankielisessä asussa. Esimerkkien jälkeen luettelossa on silloin hakasien välissä suomalaisen tekstin sanaa vastaamassa aivan tästä eroava tai useita eroavia sanoja. Viittaamme vain, muutamia mainitaksemme, esim, seurr. sanoihin: *herja*, *hengisti*, *hiulu*, *hulikka*, *häkki*, *iiliskotti*, *kaakki*, *kaapu*, *kamari*, *kampata*, *kanssi*, *karski*, *kemppi*, *kirri*, *knaappi*, *kokki*, *krooppi*, *kruusi*, *kräämä*, *kulhari*, *kutsevi*, *kyyti*, *laari*, *lakkari*, *lääni*, *maksa*, *meinlehti*, *mestata*, *mistata*, *naapuri*, *napata*, *näkinkenkä*, *näppi*, *paali 1*, *pannu*, *suupaltti*, *koiranpari*, *parkkari*, *piili*, *piitta*, *pilari*, *piltti*, *pleikku*, *pramata*, *prami*, *pruukata*, *pukata*, *rensseli*, *roosti*, *tikari*, *tissata*, *vaarata* y. m.

Loppukatsaus.

Vanhimmassa kirjallisuudessamme esiintyvien ruotsalaisten lainasanojen lukumäärä on n. 1100. Säilyneenä siinä kielikannassa, mikä Renvallin sanakirjassa kuvastuu, tavataan näistä sanoista osapuilleen 600. Suuri osa l. n. 400 on jo Agricolalla esiintyviä. Jos erotamme pois erikoisesti lakiteksteissä esiintyvät n. 300 sanaa ja Schroderuksen n. 200, niin osottaa ylijäämä 200, että myöhemmät kirjailijat ovat kutakuinkin tulleet toimeen ainakin hengellisen kirjallisuuden rajoissa ilman sanottavaa lainassa käymistä. Jos sitävastoin on poikettu tuolta niin sanoaksemme jokapäiväisen saarnatekstin alalta, niin on lainaamista ollut tämän tästä tarpeen, mikä onkin luonnollista, niinkuin ladun aukaisijoilla konsanaan. Mitä siihen itsenäisyyteen tulee, mikä eri kirjailijoilla lainasanojen käytössä ilmenee, niin on sitä 1600-luvun keskivaiheilla vakiintuneen yleiskielemme kannalta katsottuna ehkä suurimmassa määrässä Maskun Hemmingillä sekä myöskin Ericuksella, joka jälkimäinen Postillassansa erikoisesti huomauttaa pyrkimyksestään välttää saarnoissaan sellaista vierasperäistä, jota kansan on vaikea ymmärtää, mutta jota kuitenkin moni sen ajan saarnamies oppinsa osotteeksi käyttää[1]. Ainakin ortografisessa suhteessa vähemmän itsenäinen on Agricola, jolla ruotsalaisten sanojen kirjotustapa on ollut ilmeisenä mallina. Hänen kulkemaansa tietä Hemmingin uudistuksista huolimatta ovat sitten seuranneet myöhemmät kirjailijat, kunnes 1642 v:n raamattu on kielenkäytön ortografisessakin suhteessa jonkunlaiseen vakavuuteen saattanut. Tyypillisenä horjuvien kirjotustapojen edustajana mielisin pitää Elimæusta, joka aikaisemmissa teoksissaan esim. Ev. 1618 näyttää ikäänkuin varteen ottaneen uudemman ajan vaatimuksia, mutta mainitun teoksensa myöhemmissä painoksissa samoin kuin Virsikirjassaankin on ehdottomasti palannut Agricolan kannalle. Tämä käy myöskin selväksi, jos vertailee Hemmingin ja Elimæuksen virsikirjain kirjotustapoja toisiinsa.

[1] P. I 833 Mutamat pytawät ſiſälle wetä / heidän ſaarnans oudoia ia mucalaiſija ſanoja / ia tahtowat ſen canſa oſotella heidän oppins ia wijſaudens.

Mielenkiintoisimmat sanoistamme kuuluvat epäilemättä useimmat katolisen ajan lainakauteen. Se kielimuoto, mikä näissä sanoissa ilmenee, viittaa mr:laiseen kielikantaan, jonka eri piirteitä monet arkaistisella kannalla olevat Suomen ruotsalaismurteet ovat säilyttäneet, mutta joita ei nykyinen Ruotsin ruotsin kieli tunne. Mielipiteeni onkin, että lainasanojemme lähtömuodot on haettava etupäässä Suomen ruotsalaismurteista, ei ainoastaan äänteellisessä suhteessa, josta edellä äänteelliskronologisessa puolessa on tehty lukuisia viittauksia, vaan myöskin sanastollisessa suhteessa, jos kohta toiselta puolen ruotsalaismurteittemme erikoiskehityksen takia moni lainasanojemme äänteellisistä omituisuuksista on yhtäpitävä sen kielikannan kanssa, mikä kuvastuu Ruotsin kirjallisen ajan muinaisruotsissa. Tämä uudempi lainaaminen ruotsin kielestä on siis pääasiallisesti s. o. kirjallista lainaamista lukuunottamatta tapahtunut Suomen rajojen sisäpuolella aikaisimpana raja-aikana se aika, jolloin ruotsalaisten välityksellä kristiusko tuotiin maahamme ja jolloin myös ruotsalaista väestöä maahamme siirtyi. Se sivistys, mikä lainasanoissamme kuvastuu, soveltuu juuri näiden kristittyjen tulokkaiden tuomaksi ja heidän parissaan edelleen kehittyneeksi. Lainasanojemme valossa saamme kansamme sivistyksestä vanhimman kirjallisuutemme aikana jonkinlaisen sivistyshistoriallisen kuvan seuraavien ryhmittelyjen avulla.

Asuin- y. m. rakennukset: *kamari*, *sali*, *porstua*, *raput*, *luhti*, *pilari*, *holvi*, *uuni*, *takka*, *pelti*, *kalkki*, *tiili*, *kellari*, *talli*, *makki*, *portti*, *tontti*.

Huonekalut: *penkki*, *tuoli*, *kaappi*, *sänky*, *tyyny*, *lakana*, *täpätti*, *tiski*, *lamppu*, *lyhty*, *plusu*, *peili*.

Talouskalut: *haastari*, *hulikka*, *lasku*, *leili*, *velpperi*, *pikari*, *lasi*, *pulla*, *tiinu*, *saavi*, *palju*, *pytty*, *ämpäri*, *kruusi*, *kruukku*, *vati*, *tynnyri*, *kori*, *säkki*, *rensseli*, *vispilä*.

Työ- y. m. tarvekalut: *piilu*, *viila*, *höylä*, *häklä*, *rukki*, *sakset*, *priili*, *maali*, *liima*, *piki*, *pleikku*.

Aseet: *peitsi*, *piili*, *spjuutti*, *daartti*, *glaavio*, *tikari*, *tikaveitsi*, *takari*, *sapeli*, *tykki*, *pyssy*, *pistooli*, *luoti*, *ruuti*.

Metsästys etc: (ks. aseita); *haavi*, *vata*.

Maanviljelyksen ja karjanhoidon alalta: *luva, kaali, hamppu, kirveli, sipuli, kirnu.*

Teollisuus ja kauppa: *skinnari, kraatari, suutari, tunnupintari, timpermanni, nikkari, pakari, parkkari, laahtari, mestari; klippinki, knyytinki, kreemari, markkina, vaaru, kräämä, rahti, tulli, puoti.*

Mitat etc: *aami, kannu, kortteli, tuoppi, tynnyri, spanni, laari, kippunta, puntari, pyntari, vaaka, vihti, luoti, markka, leiviskä, tikkuri, tusina, tunti, tiima, minuutti.*

Rahat: *aurto, klippinki, kyllänä, myntti, penninki, taalari, äyri.*

Kulkuneuvojen ja yhdysliikkeen alalta: *kärryt, vaunut, kelkka, kyyti, kestikievari, reisu; paatti, holkki, ankkuri, masto, märsy, pesti, tyyri, piitta, tupuri, rakki, luoti, fokka, keksi; kippari, puosmanni, pykkerpoika.*

Ravintoaineiden alalta: *kakku, rinkilä, sämpylä, limppu, korppu, kliidit, skräädätty, pöysti, kinkku, läski, tali, pylsy, ryyni; räätti; pryki, mumma, mölskä, dilli, etikka, kumina, kaneeli, lahtukka, pippuri, sinappi, sokeri, korianteri, rusina, rypäle.*

Terveydenhoidon alalta: *(hos)pitaali, lääkäri, apteekki, kuppari, laastari, salva, aloe, aluna, neilikka, inkivääri, yrtti; poka, kuppa, ruusu, leini, meslinki.*

Vaatetuksen alalta: *housut, takki, röijy, kaapu, kraji, hattu, hilkka, timppi, kastijakku; sametti, silkki, atlaski, kafti, flammiska.*

Koristukset: *klenoodi, kranssi, kruunu, kääty, ladi, päärly, seppeli, ryijy.*

Huvitukset: *krouvi, killantupa, kortti, dubloida, kuklari, leikari, narri, tanssi, tupakki, skaftaulu, täärninki.*

Hallitus: *majesteetti, keisari, trotinki, fursti, herttua, kreivi, herra, friiherra, aateli, junkkari, frouva, fröökinä; lääni, riikki, palatsi, hovi.*

Lainkäyttö: *laki, laamanni, vouti, rättäri, pormestari, raastupa, raati, kamreeri, pantti, pesti, ryöväri, huora, portto, vanki, kaakki, hiulu, paali, pultti, teili, piikki, pyöveli, mestata.*

Kirkon piiristä: *kirkko, temppeli, alttari, kuori, luostari, paavi, piispa, kanunki, rovasti, kirkkoherra, kappalainen, pastori, kanttori, apotti, munkki, nunna, lukkari, ärmätti, apostoli, kummi, kutsevi, vateri; urut, harppu, kalkki, öylätti, kaapu, messusärkki; helvetti, paratiisi,*

sielu, enkeli, synti, messu, rippi, paasto, kiirastuli, panna, piina, uhri, almuusa; himmurtai, timmintai.

Opillisen sivistyksen alalta: *koulu, koulumestari, teini, gluntti, luokka; paperi, pränttі, puustavi, pärmä, preivi, pläkki, rati.*

Mytologian alalta: *kratti, kyöpeli, näkki, tonttu, lohikäärme, traakki.*

Sotalaitokseen alalta: (ks. aseita); *haarniska, pantsari, muuri, valli, väärni, kanssi, leiri, kortteli, arkkeli, patteri, huovi, nihti, ritari, ryttäri, travantti, svenni, knaappi, vahti; marski, kenraali, kapteeni, fälttiherra, luutnantti; fännikkä, ruotu.*

Kaupunkien piiristä: *kaupunki, katu, tori, torni, tulli, portti, ränni;* ks. teollisuus ja kauppa.

Rahvaan piiristä: *lampuoti, mylläri, torppari, naapuri, granni, kestikievari, arendaattori.*

Perhesuhteita: *muori, vaari, amma, piika, piltti, renki; huora, portto.*

Ihmisten ominaisuuksia: *karski, kemppi, klookki, falski, kirri, kelmi, lakkari, näppi.*

Eläimet: *aasi, apina, elefantti, kameli, kanini, muuli; ankka, iili, iiliskotti, krapu, aspi, norssi, silli; pukki.*

Kasvit: *hamppu, kaali, kirveli, planttu, retikka, sipuli, pyökki, pursu.*

Niinkuin edellä ryhmitellyistä sivistyssanoista ilmenee, on maanviljelyksen ja karjanhoidon samoin kuin metsästyksen ja kalastuksen alalla ollut tuskin nimeksikään oppimista tarpeen, jota vastoin taas kaupan alalla ruotsalaisten korkeampi kulttuuri on painanut syvällisen leimansa, ei ainoastaan kauppasanastoon mittoineen ja rahoineen, vaan myöskin jokapäiväisen elämän oloihin asumusten ja elintarpeitten piirissä — seikka, jossa emme saata olla näkemättä Visbyn hansalaisten yritteliäisyyttä ja tarmoa.

Sivistyssanoissamme on kuitenkin epäilemättä katolisen kirkon vaikutus tuntuvin, kirkon, joka kaikkivaltiaana hallitsi ihmismieliä ainakin siitä saakka, kun se 1300:n paikkeilla oli juurtunut maaperäämme. Toiselta puolen on se lukuisa terminologia, jonka tapaamme sotalaitoksen alalta, omansa osottamaan, mitä vaatimuksia läntinen naapurivalta aikoinaan on kansallemme

asettanut, samalla kuin se on helpottanut asemaamme kahden taistelevan välillä. Niinikään on Ruotsin tarmollisen lainsäädännän kuin myöskin henkisen viljelyn vaikutus sivistyssanoissamme selvästi näkyvä.

Lisäyksiä.

almanakka [Bibl. 1618 III. Mos. 19: loppum. »*Almenack*»].

barbaari [Bibl. 1618 Rom. 1: loppum. »*Barbari*»].

drakma [Bibl. 1618 Hesek. 45: loppum. »*Drachmas*»].

eksessi (täydennetty Ak. s. 90). ichminen - - werratan hyfwin ychten rauhattoman eli lewottoman camelihin, niden suurden Excessein ja julmuitten tächden, cuin hän - - Lähimäisellens nägyttä.

firmamentti [Bibl. 1618 I Mos 1: alkum. »*Firmamentet*»]. Kirj. laina.

huijata [Bibl. 1618 I Kon. 20: loppum. »*ropa hui*»].

junkkari [Bibl. 1618 Jerem. 11: loppum. »*Junckar*»].

kirkko 'templum'. Agr. Abck. A8a Kircon; Rk. E3b kirckun lain, 329a Kircko, 331b kirkon, 376b Kirckon, 270b Kÿrcon; UT. Ap. T. 8: 1 reunam. Chriſticūda / ioca mös edheſpein vſein cutʒutan Kircko, b1b Eme kirko, Matth. 24: muist. Metʒekirkot. Joskus on kirjotettu sanan ensi tavu *y*:llä: Ak. (1593) 25: 12 kyrko, Lj. Ml. 114, Kl. 76, Canutus B3b. Yhdyssanat: Martti 121: 23 kircko tiellä, 179: 15 kircko aidhalla, Lj. Ml. 193 domio kirko, Hem. Vk. 106a kircko virdhed, Schr. 40 Kirkocunda, Ak. (1638) 78: 7 Kirckotijondit, Speitz Kirko oikeudelda, vrt. ed. **kirkkoherra, -messu, -orninki, -väärti. kirkollinen** Fno. Cat. D2b kirkolinen ſääty; Canutus H1a Kyrkolinen Säty. — s. *kirkku*, *kirkko* ~ mnorj. *kyrkja*. Verz. s. 45, vrt. Verz. lisäys.

kuitti [Meſſan på Swenſko. »*quitte*»].

kuorikaapu [Bibl. 1618 Zeph. 1: loppum. »*koorkåpor*»].

lahtninki [WHp. »*ſlahtingar*»].

lykky [Handb. 1541 »*lycka*»].

lääni [Bibl. 1618 I Cor. 15: loppum. »*lään*»].

minuutti [Bibl. 1618 Uppenb. 413a »*minuter*»].

muoto 'forma rei'. Hem. Vk. 168b Jos minä nyt tällä muoto / Täſtä mailmaſt erin [vrt. Psalmb. 1634 s. 222 »*När iagh nu i itt ſådant modh / Warder aff Werlden tagen*»]. s. *muoto*-sanan käyttäminen perustuu varmaankin sekaannukseen ruotsalaisessa tekstissä esiintyvän »*modh*»- (= mieli) sanan johdosta; vrt. Verz. s. 71.

myrtti [Bibl. 1613 Jes. Syr. 24: loppum. »*Myrrham*»].

nihti Olettamani ruotsalainen *knikt*-muoto on faktillinen, niinkuin prof. H. Pipping on minulle huomauttanut, vrt myös Wulff, Fr. »Svenska rim och svenskt uttal» s. 76 *knekt* ~ *pligt*.

näpisti [Bibl. 1618 I Cor. 16: loppum. »*nepligha*»].

pelle [Handb. 1541 »*Pellet*»].

pikari [Bibl. 1618 I Chrön. 29: 17 »*ſkåål*»].

pilakriimi]Bibl. 1618 II Kon. 13: loppum., Matth. 24: loppum., Uppenb. 612b »*pelegrims*»].

pistos (apu) Westh Kk. 45:9 O Herra - - ole auioſkeſkylle pistos (= Agr. Kk. 44: 10 tuki ia turua), 31:23 lahia brukaman henelle piſtoxexi ſa eij alaſpolguxi (Agr. Kk. 30: 26 henen auxens, ia ei ſortamiſexi). C. Kk. 44: 30 Auioſkeſkÿlle piſtos. [Handb. 1541 »*biſtåndigh*», »*beſtånd*»]. Prof. Setälä (Kotikielen Seuran kokous 19 $^{10}/_{4}$ 15) on selittänyt *pistos*-sanan ruotsin *bistå*, *bistånd*-sanain vaikutuksesta syntyneeksi.

prebendi [Bibl. 1618 Uppenb. 613a »*prebende*»].

prelaatti [Bibl. 1618 Jerem. 7: loppum. »*Prelater*»],

prosessi [Bibl. 1618 Nehem. 12: loppum. »*proceſſ*»].

punkti [Handb. 1541 »*punct*»].

puomi [WHp. »*bomar och låås*»].

pääryna [Bibl. 1618 II Mos. 22: loppum. »*päron*»].

rentmestari [Bibl. 1618 »*Rentemeſtare*»].

spitaali 1. [Handb. 1541 »*hoſpitaler*»].

stormata [WHp. »*ſtorma*»].

tornio (keihäs) Agr. Rk. 85a Siwalla Tornio / ia ſʒoiele minua / waſtan minun Sortaitan; Ps. 35: 3 vrt. yllä Rk. 85a; Vs. 130a Auringo ia Cuu ſeiſoit alalans / Sinun Noles menit kircaudhen canſa / ja ſinun Tornios pitkeiſen Leimauxella [Bibl. Ps. 35: 3 »*Dragh fram glaffuen*»]. — s. *tornio* ~ mnorj. *þorn* 'Spids, Od, Redskab hvis ene Ende løber ud i en Spids', kmr, mmr *þorn* 'torn, törne, tagg'. Sana kuuluu varmaankin vanhempaan lainakauteen, vrt. kuitenkin s. *glaavio*.

vaku [WHp. »*j waggonne*», »*waggon*»].

Lähdeluettelo.

Tutkimuksen pohjana olevat tekstit.

Agricola (lyh. Agr.), Abckiria 1542? (lyh. Abck.).

Rucouſkiria, Bibliaſta, ſe on molemiſta Teſtamentiſta, Meſſuramatuſta, ia muuſta moneſta — — cokoonpoymettu 1544. (lyh. Rk.)[1].

Se Wſi Teſtamenti. 1548. (lyh. UT.).

Käſikiria Caſteſta ia muiſta Chriſtikunnan Menoiſta. 1549. (Monumenta lingvæ Fennicæ I) (lyh. Kk.).

Meſſu eli Herran Echtolinen. 1549. (Monumenta lingvæ Fennicæ I) (lyh. Ms.).

Se m̃eiden HERRAN Jeſuſen Chriſtuſen Pina / yleſnouſemus ia taiuaiſen Aſtumus / niſte Nelieſt Euangeliſteriſt coghottu. 1549. (lyh. Pn.).

Dauidin Pſaltari Ja Rucuos Kiria. 1551. (lyh. Ps.)[2].

Weiſut ia Ennuſtoxet Moſeſen Laiſta ia Prophetiſta Wloſhaetut. 1551. (lyh. Vs.).

Ne Prophetat Haggaj. SacharJa. Maleachi. 1552. (lyh. Pr.).

Westh, Kæsikiria, Josa castesta ia muista christiliſistä cappaleiſta Toimitetan — — 1546. (Monumenta lingvæ Fennicæ I) (lyh. Kk.).

Monumenta lingvæ Fennicæ I, missä teksti B sisältää messun (lyh. Ms.).

Tuntematon tekijä (C.), Monumenta lingvæ Fennicæ I, missä teksti C sisältää sekä käsikirjan (lyh. C. Kk.) että messun (lyh. C. Ms.).

Tuntematon tekijä (E.), Monumenta lingvæ Fennicæ I, missä teksti E. sisältää sekä käsikirjan (lyh. E. Kk.) että messun (lyh. E. Ms.).

---

[1] ff. A I II VII VIII, B VIII, C I puuttuvat.

[2] f. A VI puuttuu.

Martti, Kristoffer kuninkaan maanlaki (Monumenta lingvæ Fennicæ II 1) (lyh. Martti).

Arwidsson, A. I., Handlingar till upplysning af Finlands häfder III. (lyh. Arwidsson).

Historiallinen Arkisto (lyh. Hist. Ark.).

Grotenfelt, K., Suomenkielisiä historiallisia asiakirjoja Ruotsin vallan ajalta. Suom. Kirj. Seuran Toimituksia. 103. (lyh. Ak.)[1].

Juusten (lyh. Jstn.), Se Pyhä Meſſu Somen kielen ei Pauin Mutta pyhän Euangeliumin ia Chriſtiliſen Seuracunnan tauan iälken viſuſta Somen Turus coottu. 1575. (lyh. Jstn.).

Finno (lyh. Fno), Yxi wähä Somenkielinen Wirſikirja (Bidrag till kännedom af Finlands Natur och Folk. LII.) 1580—82 (lyh. Vk.).

Yxi wähä Rucous Kiria monil Jumaliſil ia tarpeliſil Rucouxil ia Kijtos ſanoil — — 1583. (lyh. Rk.).

Catechiſmus Eli Sen Chriſtiliſen opin pää cappalet / lyhykäijſen Vluos toimituxen canſa — — 1615. (lyh. Cat.).

Ljungo (lyh. Lj.). Ruodʒin waldaknnnan maan elj taloin poicain laki, Ruodʒin kieleſtä Suomen kielelle tulkittu (W. G. Lagus, Sveriges rikes landslag). 1602. (lyh. Ml.)[2].

Kaupungin lakj Ruodʒin walda cunnaſa Suomen kielin (W. G. Lagus, Sveriges rikes stadslag). 1609. (lyh. Kl.).

Hemminki (lyh. Hem.), Virsikirja. (tittelilehti puuttuu) 1614? (lyh. Vk.).

Vanhain Suomen maan Pijſpain / ja Kircon Eſimieſten Latinan kieliſed laulud — — — — 1616. (lyh. Cant.).

Ericus Erici (lyh. Eric.), CATECHISMUS eli Chriſtiliſen opin pääcappalet / lyhykäiſen ja yxikerraitʒen vlgoſtoimitoxen canſa — —. 1614. (lyh. Cat.).

Käſikiria Jumalan Palveluxeſta / ja Chriſtiliſeſtä Kircon menoiſta — — 1614. (lyh. Kk.).

POSTILLA Eli Ulgoſtoimitus / nijnen Ewangeliumitten päälle cuin

---

[1] Grotenfeltin Ak. sarjassa ss. 44—44 julkaisema teksti on Ojansuun tiedonannon mukaan Elimæuksen kirjoittama eikä Ljungon. Luettelossani olen tämän tekstin merkinnyt kuitenkin Ljungon kohdalle.

[2] Laguksen kirjotustapaa olen kontrolloinut Ruotsista lainassa olleen alkuperäisen käsikirjotuksen perusteella.

ymbäri aiaſtaian / ſaarnatan Jumalan Seuracunnaſa — —. I osa 1621. (lyh. P. I); II osa 1625. (lyh. P. II).

Wähä Catechiſmus. Erinomaiſten Kyſymiſten ia waſtauſten canſa — — 1630. (lyh. W. Cat.).

(Agricola), Se meiden Herran Jeſuxen Chriſtuxen Pina / ylöſnouſemus ia taivaiſen Aſtumus / niſte Nelieſt Evangeliſteriſt coghottu. 1616. (lyh. Pn. 1616).

Tuomas Yrjänän poika (lyh. Thom. Yp.), Yxi Hiſtoria Hieruſalemin ſurkjaſta häwitöxeſt / lyhyeſt käſitetty. Roodʒin kieleſte ſoomen kielexi käätty / Thomas Yriänen poialda Wiburg Carelio — — 1616. (lyh. Hieruſ. häw.).

Hieruſalemin häwitöxen Hiſtoria / Rodʒinkieleſtä Somexi käätty. Anno 1629 A. Thoma Georgij Wiburgo Carelio — —. (lyh. Hieruſ. häw.).

— ? — Passio: Meidhän HErran Jeſuxen Chriſtuxen Pijnan Hiſtoria — — ylidʒecadʒottu ja oiettu Anno MDCXXIX Ja THOMAS GEORGIN Wiburgo Careliuxen / culutuxella ia waiwalla Stockholmis Prändtätty — — 1629. (lyh. Passio).

Elimæus (lyh. Elim.), Evangeliumit ia Epiſtolat iotca ſeuracunnas ymbärins aiaſtaian luetan eli weiſatan — — 1616. (lyh. Ev. 1616).

Sama teos 1622. (lyh. Ev. 1622).

Sama teos 1637. (lyh. Ev. 1637).

Soomenkielinen Wirſikiria / Soomen cocouxis Jumalata kijttä Soomenkielellää — — 1621. (lyh. Vk.).

Käſikiria / Joſſa on Käſitetty / millä tawalla Jumalan palwelus / Chriſtiliſten Ceremoniain ja Kirconmenoin canſa / Somen Seuracunnis pidhettämän pitä — — 1629. (lyh. Kk.).

Pictorius (lyh. Pict.), Riſtiſt ia kiuſauxeſt P. Iſäden ja Martyritten oppi ja neuwo Ruodʒin kielexi käätty ja coottu a. M. PETRO GOTHO Norcopenſi. Ja nyt Suomexi ulos tulkittu — — a CAROLO PICTORIO Aboenſi. 1622. (lyh. Pict.).

Canutus, Somen Kielinen D. MARTINUS Lutherin Pienembi CATECHISMUS Saxan Kielen jälken ojettu / A CANUTO CARELIO VIJDEBURGIO — — 1628. (lyh. Canutus).

Henricus (lyh. Henr.), Yxi Chriſtillinen Saarna / Pidhetty Turuſa / ſen ſuuren ychteiſen Rucons Päivän Pälle — — ab ISAACO RO-

THOVIO — — — Somexi cäätty a JACOBO HENRICI Paſtore Alaſtaroënſi 1634. (lyh. Henr.).

Hordel, Passio Se on: Meidän Herran Jeſuxen Chriſtuxen pijnan Hiſtoria virdexi ſovitettu ja Suomalaiſten tarpehexi Julijſtettu / Bertuli Hordelilda. 1636. (lyh. Hordel)[1].

Schroderus (lyh. Schr.), Lexicon Latino-Scondicum, quo quatuor celebriores totius Europæi linguæ atque idiomata orbis, ſcilicet Latinum, Svecicum, Germanicum et Venedicum, ſeu Finnonicum, parvulis Muſarum alumnis methodice inculcantur — — 1637. (lyh. Schr.).

Speitz, Krigs Articlar Såſom the aff Höghlåfligh vthi Åminnelſe Konungh GUSTAVO ADOLPHO then Andre och Store / medh mång Herlige och Nyttige Stycker Fordom Förbättrade och ſammandragne äre — — 1642. (lyh. Speitz).

Krigs Lagh Som Glorwyrdigeſt i Hoghkommelſe Konung Guſtaff Adolph — — — hafwer låhtit Sammandraga Formehra och förbettra — — 1642. (ainoastaan alkupuhe edellisestä muuttunut) (lyh. Speitz II).

Aurelius (lyh. Aur.), CORPUSCVLUM DOCTRINAE Aff Mattheo Judice På Latijn och Tÿdſka vthgången / Och nu Medh Swenſka och Finſka Tungemålen tillſatt — —. (suomennoksen tekijä Aegid. Aurelius). 1642. (lyh. Aur.).

Biblia Se on Coco Pyhä Ramattu Suomexi Pääramattuiden Hebrean ia Grekan iälcken — — 1642. (lyh. Bibl.).

Lähteitä, joihin tutkimuksen pohjalla olevia tekstejä on verrattu.

Biblia: das iſt: Die gantze Heilige Schrifft: Deutſch Auffs new zugericht. Wittemberg 1545,

Biblia / Thet är / All then Helga Schrifft / på Swenſko. Vpſala 1541.

Biblia Thet är: All then Helga Scrifft på Swenſko Effter förre Bibliens Text oförandrat. Stockholm 1618.

[1] Teos on vaillinainen.

Een Handbook / ther vthi Döpelſen och annat meer Chriſteligha förhandlas. Vpſala 1541.

Een Handbook / ther vthi Döpelſen och annat meer Chriſteligha förhandlas. Stockholm 1548.

Krigz Lagh Som Glorwyrdigeſt i Hoghkommelſe Konung Guſtaff Adolph Then Andre och Store — — hafwer låhtit sammandraga Förmehra och förbettra. 1542.

Meſſan på Swenſko. Vpſala 1541.

Passio Wårs HERRES Jeſu Chriſti pina - -, teoksen lopussa Een Hiſtoria om Jeruſalems iemmerligha förſtöring / korteligha författat. Stocholm 1578.

C. J. Schlyter Corpus juris Sveo-Gothorum antiqui XII, Christoffers landslag; XI stadslag.

Schwediſches Krigs-Recht / oder Articuls Brieff — — 1632.

Svenſk Pſalmbok. Stockholm 1567 ja 1634.

Swerikes Rijkes Landslagh. Sthlm 1608.

Swerikes Rijkes StadzLagh — —. Sthlm 1617.

Thet Nyia Teſtamentit på Swenſko. Sthlm 1526

Lähdekirjallisuutta.

Aaſen, J.: Norsk Ordbog. Christiania 1873.

Arwidsson, A. J.: Handlingar till upplysning af Finlands Häfder.

Beckman, Nat.: Principfrågor i svensk språkhistoria. Studier i Nordisk Filologi VI.

Büchner, M. G.—Benzelius, H.: Bibliſk Real och Verbal Concordans. Stockholm & Upſala 1574.

Dalin, A. F.: Ordbok över svenska språket. Stockholm 1853.

Ekbohrn, C. M.: Förklaringar öfver 40,000 främmande ord och namn m. m. i svenska språket. Tredje upplagan. Stockholm 1885.

Falk, Hj. og Torp, A.: Etymologisk Ordbog over dot norske og det danske Sprog. Kristiania 1903.

„ Norwegisch-dänisches Etymologisches Wörterbuch. Heidelberg 1910.

Fritzner, J.: Ordbog over det gamle norſke Sprog. Kristiania 1886.

Gothus, J.: Dictionarium Latino-Sveco-Germanicum. Lincopiæ 1640.

Hausen, R.: Åbo Domkyrkas Svartbok. Helsingfors 1890.

Hellqvist, E.: Studier i 1600-talets svenska, Skrifter utgifna af K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala VII, 6.

Hesselman, B.: De korta vokalerna *i* och *y* i svenskan, Upsala Universitets Årskrift 1909.

„ Stafvelseförlängning och Vokalkvalitet i östsvenska dialekter. Uppsala 1902.

Heyne, M.: Deutſches Wörterbuch. Leipzig 1890.

Hultman, O. F.: De östsvenska dialekterna, Finländska bidrag till svensk språk- och folklifsforskning. Helsingfors 1894.

„ Hälsingelagen. Jämte tvänne excurser. Helsingfors 1908.

Kalkar, O.: Ordbog til det ældre danske Sprog (1300—1700). København 1881—1885.

Karsten, T. E.: Altdeutsche Kulturströmungen im Spiegel des finnischen Lehnworts (IF. XXVI).

Kluge, Fr.: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache.

„ Seemannsſprache. Halle 1911,

Kock, A.: Studier öfver fornsvensk ljudlära I, II. Lund 1882—1886.

„ Svensk Ljudhistoria I Lund 1906, II Lund 1911.

Kristensen, M.: Fremmedordene i det ældste danske Skriftsprog. København 1906.

Lind, O.: Teutſch-Schwediſches Schwediſch-Teutſches Wörter-Buch. Stockholm 1749.

Ljungstedt, K.: Grunddragen af modersmålets historia. Stockholm 1898.

Lönnrot, E.: Finskt-Svenskt Lexikon. Helsingfors 1874.

Mikkola, J. J.: Berührungen zwischen den westfinnischen und slavischen sprachen. Helsingfors 1894.

Molbech, Chr.: Dansk Ordbog. Kiöhenhavn 1833.

Noreen, A.: Altschwedische Grammatik. Halle 1914.

„ Geschichte der nordischen Sprachen. Strassburg 1913.

„ Vårt språk. Nysvensk grammatik. Lund 1903.

Ojansuu, H.: Beiträge zur konsonantenlehre der finnischen Sprache, Finnisch-Ugrische Forschungen XI.

Ojansuu, H.: Die Vertretung des schwedischen (spirantischen) γ im finnischen, Neuphilologische Mitteilungen 1907.

„ Mikael Agricolan kielestä. Helsinki 1909.

„ Kallialan seurakunnan keskiaikaiset kirkontilit (vv. 1469—1524).

„ Suomen lounaismurteiden äännehistoria. Vokaalioppi. Helsinki 1901. Konsonantit 1911.

Olson, J. E.: Östgötalagens ljudlära. Lund 1904.

Pipping, H.: Äldre Västgötalagens ordskatt.

Reinius, J.: Om kyrkliga lånord i ä. fornsvenskan, Uppsala Universitets Årskrift 1900.

Renwall, G.: Suomalainen Sana-Kirja. Turku 1826.

Rietz, J. E.: Svenskt dialekt-lexikon. Lund 1867.

Ross, H.: Norsk Ordbog. Christiania 1895.

Saxen, R.: Finska lånord i östsvenska dialekter, Bidrag till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folkliv XI, 3.

Schlyter, C. J.: Glossarium ad corpus iuris Sueo-Gothorum antiqui. Lund 1877.

Schrader, O.: Reallexikon der indogermanischen altertumskunde. Strassburg 1911.

Setälä, E. N.: Bibliographisches Verzeichnis der in der Literatur behandelten älteren germanischen Bestandteile in den ostseefinnischen Sprachen. Helsingfors 1912—1913.

„ Nachträge zu dem Bibliographischen Verzeichnis.

„ Yhteissuomalainen äännehistoria. Helsinki 1890—1891.

„ Zur Herkunft und Chronologie der älteren germanischen Lehnwörtern in den ostseefinnischen Sprachen, Journal de la Société Finno-Ougrienne XXIII.

v. Stiernman, A. A.: Alla Riksdagars och Mötens Beſluth.

„ Samling Utaf Kongl. Bref / Stadgar och Förordningar — —.

Szinnyei, J.: Suomalais-unkarilainen sanakirja. Budapest 1884.

Söderwall, K. F.: Ordbok öfver svenska medeltids-språket. Lund 1884—90.

Tamm, Fredr.: Etymologisk svensk ordbok. Uppsala 1890—1905.

„ Fonetiska kännetecken på lånord i nysvenska riksspråket, Upsala Universitets Årskrift 1887.

Tamm, Fredr.: Granskning av svenska ord. Skrifter utgifna af K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala VII, 4.

„ Om tyska ändelser i svenskan, Upsala Universitets Årskrift 1880.

Thomsen, Vilh.: Den gotiske sprogklasses indlydelse på den finske. København 1869.

Tunkelo, E. A.: Vanhaa ja uutta eräiden juuri- ja mukulakasvien suomenkielisistä nimistä, Kaikuja Hämeestä VIII.

Vendell, H.: Ordbok över de östsvenska dialekterna. Helsingfors 1904.

„ Samlingar af ord ur Nylänska allmogemålet. 1884.

Wiedemann, F.: Ehstnisch-Deutsches Wörterhuch Redigirt von dr Jacob Hurt. St. Petersburg 1893.

„ Grammatik der Ersa-mordwinischen Sprache nebs einem kleinen mordwinisch-deutschen und deutsch-mordwinischen Wörterbuch, 1865.

Aikakauskirjoja y. m. lähteitä.

Arkiv för nordisk Filologi.

Finnisch-Ugrische Forschungen herausgegeben von E. N. Setälä, Kaarle Krohn, Yrjö Wichmann.

Indogermanische Forschungen, Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde. K. Brugmann und W. Streitberg.

Neuphilologische Mitteilungen.

Nordiska studier tillegnade Adolf Noreen. Uppsala 1904.

Studier i nordisk Filologi utgivna genom Hugo Pipping. Helsingfors.

Virittäjä, Kotikielen seuran aikakauslehti.

H. Ojansuun muistiinpanot keskiaikaisesta asiakirjoista.

E. N. Setälän muistiinpanot vatjan ja vepsänkielestä.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sanakokoelmat Jyvälahdelta ja Tverin Karjalasta.

books2ebooks.eu

www.books2ebooks.eu

eBooks from your library by

eBooks on Demand

digitised by

University of Tartu Library

UNIVERSITY OF TARTU
LIBRARY